£5-5-0

יעקב יהודה סרנה

1005

חלק ראשון

מספר העולמות או

מעשה טוביה

כולל הארבעה עולמות : ונחלק לחמשה חלקים : החלק הראשון מדבר בעול' העליון שהוא עולם הרוחני : השני בעולם האמצעי שהוא עולם הגלגלים : השלישי בעולם השפ' שהוא עולם שלנו : הרביעי בעולם קטן שהוא האדם : החמישי ביסודי העולם : וגם כולל כמה אלפים ידיעות חקרם גם הכינם צעיר החכמים וקטן הרופאים טוביה מק"ק מיץ שבארץ צרפת יע"א :

נדפס פעם ראשון בויניציאה : ועתה נדפס פעם שנית פה ק"ק יעסניץ :

תחת ממשלת אדונינו הדוכס המפואר ומהולל והמיוחס מאד לעאפאלדוס יר"ה : דוכס מאנהאלט דעסויא :

לס' ופרט ויקרא שמו צפנת פענח לפ"ק :

במצות בעל המדפיס
ישראל בר אברהם
זצ"ל :

הסכמת הגאון הגדול המופלא כמוהר"ר דוד נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק פראג יצ"ו :

אשר בא על החתום בדפוס הראשון מזה הספר וזה לשונו הטהור :

מעשה בטוביה הרופא שראה את החדש ואומר אמירה נעימה והאיר המזרח מתיר וקבלו חכמים את עדותו
עדות נגד אמתן ואתאמר טובייתא דחכימי מאושר אשר שמינה לאמו לאם המודות כהאי דקיטי
דבייתא לאם הפנים מסבירות פנים שוחקות שוחק את המן לאם אבירים אכל איש אכילה גסה ומרובה במדת ארבע
וחמש תמחוין מחלקים ובפיס תבשילא המבשל מיני מרקחת ומבשל סימנים דאורייתא וסימנים דרבנן אתא גוררא
מרבנן ורב טוביה שמיה עתיר פומבי ועתיר נכסי לרב טוביה ק"ה התורני החכם השלם המופלא [illegible]
לרבים נר"כין לו והוא יושב ממול אור בו גנוז ספר רפואות ואסייא דרבי' על ידו אתא בק"ק קושטאנטינא. [illegible]
אחד היה בארץ עוץ ומגין כעץ כ"ש מוהר"ר **טוביה** נר"ו בהגאון מוהר"ר משה כ"ץ כי שפתי כהן ישמרו דעת
ותבונה סובבים אותו • וגידולי תרומה היה בק"ק ווירמיישא ושם היה מזלו קבוע וגלגל חוזר גלגל היומי ועבד
יומא טבא לרבנן טוב לדידיה ו[illegible] לאחריני וטוביה עלה במעלת הסולם של שבח ושל עליה עלה והלאה עד שהיה
איתן מושבו בק"ק הנ"ל ותקפו הכ[illegible] כל הגרנות גורן נכון מאת אלהים יהיה בעזרו כהן שדעתו יפה נוף כנפו
נוטה לארץ עץ עושה פרי עץ החיים ברוחו כי פניו ראות עשה מראות שתים שהן ארבע וכשה הארבע את עין הארץ
ארשת שפתיו ונחלקה התיומת לשנים ומשם יפרד לארבע ראשים שתים כנגד שתים ואחת יוצא שכיף כנגד ראש תור
על פני כל התלם וזרע חמשה זרעונים בערוגה ארבע על ארבע רוחות העולם ואחת באמצע הריזה משובח בשבח
המגיע לכתבים כתב מרובע ומרבע ליה ברבועא עולם עלמות אהבוך אהבת עולם עליון עולם התחתון עולם הקטן
עולם השפל שפיל ואזיל ועיני' מטייפי במראות המבאות ובאראות ארבע מראה וקול ההולך על ארבע כנפות הארץ
ואגודתו על הארץ יסדה ואגדן יחד אגד באחד ושם הכולל מעשה טוביה וספר העולמית בונה עולמות ומרחיב"ן רחבת
ידים עסקניות מתעסק בעלמא שכולו ארוח ארוחת תמיד ואע"ג דלא אתי לידי ולא חזיתי' ולא בארתי ממנו בתואר
מ"מ תומ[illegible]ים תכוס ואוקמי' גברא אחזוקתי' אתמחאי גברא ואתמחאי קמיע של כתב ושל עיקרין ושרשים היוצאים
מן הגזע גוזהן ארבע ומגדרין מפי מומחה ומקדר בהרים הגיע לגיא מבליע ובבולעו כך פולטו הקולמוס לשון הלב
ופומיה מהכים עליו ויוצא בשן של שואל מקשה ומפרק כלאחר יד הכותבת ובכותבת מיתבי' דעתו ושולח יד בחומש
הפקודים והשתא אל החומש אכוין להעמיד חבורו על חמשה חלקים • והנה מכירו הייתי לשעבר בימי חורפי ומבין
דיבי עפי"ו הי' ניכר שהוא מושלם במדות שמנו חכמים וכל זמן שמזקינין מוסיפין חכמה חכם בא למזרח השמש שימש
ת"ח וקיימתי לי' שעתא רב טוביה שמיה ואוקיר לאסיא רחיקא כי קירוב הוא קירוב בשר אוצרו תורה ומטיב הוא עם ת"ח •
דסלקין לעילא ונחתין לתתא מהכא להתם ומהתם להכא מהני מיניכי שמופים לאורייתא מה דמסתמך ואזיל הכתפי
דידי' קטף וכניף טיף להדי טיף דין גרמא ועיקר והחלטה למלאות בקשתו בלי שום שהייה אפילו במיעוט קמא או
דרישא וחקירה וידי תכון עמו ויפוצו מעיינותיו חוצה להיות מעין פתוח ולא מעין סתום סתמא דמילתא כל דבריו
באדא מקתא מתקינהו כאשר הראו לפני והוציאו לדוגמא ולרפואה ולזרע איזה עלין עליהו לתרופה להתיר פה
שלמעלה דבור לדורות מלה שמורה וערוכה בעט עופרת • להיות חרות לשם ולתפארת • פי המדבר לכבוד התורה
ולומדיה • היום יום **א** דחנוכה • שנת **תהל"ל** לפק :

נאם דוד הקטן בן המנוח הקצין המפורסם מוהר"ר אברהם אופנהיים זלה"ה • תיך
עם אני יושב עדת ישורן • החונה פה ק"ק פראג יע"א : ודגל אהבה פרושה על
ק"ק נ"ש ובכל מדינות מעהררין • ועיני מצפות ומיחלות לעלות לציון ברנה ולהשיב
עבודה לזרעיה של אהרן :

הסכמת

הסכמת מעלת רבני ויניציאה עיר ואם בישראל יע"א :

אשר באו דבריהם כתובים וחתומים על הדפוס הראשון מזה הספר :

היום הזה ראינו (אנו ח"מ) כמה הלכתא רברבתא איכא למשמע מהדין ספרא ספרא יפה אף נעים **טוביה** שמיה ומלין מלוהי עשהו ויכוננהו **רב** כפר"א **ורב** כהנ"א כשמואל ירחינאה : **אסייה** דרבי חוריין ובר אכהן בנן של קדושים אשר בארץ המה דנהירין ליה שבילי דשמיא כשביל"י דנה"ר דע"ה מהריט בארט מיו"ר שכלו שכל הפועל מלכות כל עולמים אפריין נמטייה ונימר לפועלה **טבא** יישר ולכל בני ישראל אחלינו יכונו בבעו ובמטו ובלאו הכי תן לאזהרה אל יהרסו לעלות לחצוב בעט ברזל ועופרת : ולהדפיס חבור המפואר הלזה עד מלאת עשר שנים רצופות אשר יספרו ואשר ימנו מהיום הזה ומעלה אם לא ברשות ותוכה מאת מעלת הרב המחבר כה"ו עד עת בא דברו אלקי אברהם יהא בעזרו יחננו יוצרו יבא **טוב** ויקבל טוב מטוב ה' לכל ירום ונשא וגבה מאד אכי"ר : נאם דבי הישיבה הכללית אשר פה ויניציאה יום חמשי שמנה ימים לחדש ניסן שנת הרב גדולתי **ותסב** תנחמני לפ"ק :

שלמה בכמוהר"ר **ישעיה ניצה** זלה"ה :

דוד בכמ"ר **שלמה אלטאראס** זלה"ה :

משה בכמ"ר **דניאל מאנורו** זלה"ה :

ושאר הסכמות והשירים אשר חיברו חכמי רבני דמדינת איטליא ורבים מחכמי הרופאים שהעידו בהקדמותי' על הרב המחבר שהוא מומחה גדול ואיתמחי גברא רבה ואיתמחי קמיעא ובפרט החכם הגדול שהיה רבו של הרב המחבר ורבן של כל חכמי הרופאי' שבכל המדינות ה"ה המפורסם ונודע בשערי' שמו כבוד כמוהר"ר שלמה קוניאן נרו הפליג והרחיב הדיבור במליצת לשונו הטהור בהקדמתו הארוכה שיכד לכבוד הרב המחבר יצו נרו הלא הם כתובים על ספרו הנדפס פעם ראשון בק"ק ויניציאה ומפני גודל הוצאו' הדפוס לא העתקנום פה רק חתימותיהם הנגנוס פה לעיני המעיין' :

שלמה קוניאן :

הצעיר **יעקב** בכמוהר"ר **שמואל אבוהב** זלה"ה :

הצעיר **מנחם יהיאל** כולי יצ"ו :

יעקב בכמר **יוסף גבריאל יונה** יצ"ו :

יצחק חיים כ"ץ :

יוסף בכמהר"ר **אברהם** בובב :

דניאל בלא"א **משה** נהמו :

אמר

הקדמת המחבר

אמר טוביה חכהן בן להגאון הגדול והרב המפורסם חר'ר
משה נראל בן להחכם השלם והרופא המובהק כמהרר
אלעזר ויעלשים מק"ק קרעמניץ יע"א בן להחכם השלם כמה"ר
שלום א ב"ד ומ"צ בצפת תוב"ב והוא גיסו של המקוכל האלקי הרב
ר' אלי' די וידאש מחבר ס' הנכבד **ראשית חכמה** כולם
אנשי' חכמים ונבונים ראשי אלפי ישראל הטה מהכהני' המיוחסים
בשלשלת יוחסין עד עזרא הסופר ה"כה"ג ונודעים בשם
מאנושקריווי בארץ הצבי ובארץ איטליא ורומא הגדולה זכרה
ה' כל החכמים השלמים האלה לטוב וינוחו על משכבותם
בגן עדן אמן סלה :

בהיות כי ידוע הוא מאמר רז"ל שרי ליה לאינש לאודועי
נפשיה באתרא דלא ידעין גם אנכי הצעיר באלפי
לא אחשוך פי מלספר קצת יחוסי ותקח אוזן הקורא המשכיל שמץ
מנהו · ודע כי א"מ זקני הרב ר' אלעזר הנ"ל איש צפת תוב"ב
בא בבחרותו מארץ הקדושה לארץ פולניא להדפיס הספר הנכבד
ראשית חכמה שחיבר דודו נ"ע ושם הוציא מחשבתו אל הפועל
כנראה מהקדמה המפוארת שלו בדפוס ק"ק **קראקא** יע"א :
אחרי כן נשא בארץ ההיא אשה הגונה והוליד ממנה שלשה
בנים כולם חכמים ונבונים וא"מ הקטן בהם בשנים אבל גדול
בתורה נודע שמו בשערי' ה"ה הנ"ל · אשר בתחלת ימיו הרביץ
תורה בכמה ק"ק בארץ פולני"א אך מפני חמת המציק ולהט החרב
המתהפכ' בגזרת ת"ח לפק יצא משם לארץ אשכנז היא אלימניאה
זלא היו ימים מועטים עד ששלחו חכמי וקציני ק"ק מיץ עיר ואם
בישראל בארץ צרפת היא פרנציאה וקבלוהו עליהם לרב ולמ"ץ
ושם נהג נשיאותו אך בעו"ה לא האריך ימים על ממלכתו ומשה
עלה אל האלקי' ונתבקש בישיבה של מעלה ואני הייתי נער
רך כאשר נפלה עטרת ראשי ממני ונשארתי בספינ' בלא קברניט'
וכאשר ראיתי שנכזבה תוחלתי וכשל עוזר ונפל עזור שמתי לדרך
פעמי לארץ פולניא אל בית אבותי ומצאתים חכמים וגדולים
בתורה ובמעשי' ושמשתי שם כמה ה"ח וגדולים אבל בעו"ה לא
כל צרכי כי ראיתי הדלו' והגלו' והמלחמו' אשר בארץ הלזו וצרות
רבות תכופות זו לזו הות על הוה שבר על שבר · אז אמרתי
אל לבי מה לי פה הנה ארחיק נדוד אלין במדבר ואל ארארה
ברעה אשר ימצא את עמי אלך לי באשר תנחני רוח ה' אולי
אמצא מרגוע לנפשי ורוח והצלה יעמוד לי ממקום אחר ·
ואז מחשבותי הרהנוני ללכת אל ארץ אטליא ללמוד חכמת
הרפואה במדרשי ההכמות שבעיר פאדוואה יע"א והנה הקרה ה'
לפני איש חכם ונבון ה"ה חבירי החכם השלם כמהר"ר
גבריאל רופ' נ"ע והיתה שבועת ה' בינינו והיינו כאחי' נאמני' כל
ימינו וה' הצליח דרכינו ונתן חן שנינו בכל מקום אשר דרך כף
רגלינו ובפרט בעיני הדוכס הגדול מ**ברנדין בורג** כי
היה שם חסד ליהודים וגזר על ראשי המדרש שבעיר פרנקפורט
דצאדרה שיקבלו אותנו בסבר פנים יפות ללמוד החכמות
בבתי המדרשים שלהם ואף שזה לנגד חקם ונימוסם כי מעולם
לא למד שום יהודי בזה המדרש · ונוסף על זה שנתן לנו
הדוכס הנזכר ארוחתינו מידי שנה בשנה כדי להפיק רצונו ·
ובאמת עשו לנו החכמי' בעלי המדרש כבוד גדול ומידי יום ביומו
היו מתווכחי' עמנו בענין האמונה בחדוד ובאריכות גדול כמנהג'
ולפעמים חרפו אותנו באמר' איה הכמתכם ובינתכם כבר נטלה
מכם ונתנה לנו כי אין אתכם יודע עד מה ואין בכם שום ידיעת
חכמה ובזה תכירו ותדעו נאמנה כי אין אלוק בקרבכם על כן
נאבדה ונסרחה חכמתכם : ובזה יום יום חרפונו וקלון מכבוד
שבעונו ולולי חסדי ה' ועזרתו לא היינו יכולים להרים
ראש ולהשיב להם דבר כי לא נסינו בויכוחים כאלה את שהיינו
ת"ל בקיאים בפסוקים בגמרות ומדרשים מ"מ בויכוחים כנגדם
היינו רשים אז לפשה אותי רוח הקנאה קנאת ה' צבאות ונדרתי
לאביר יעקב אם אבא אל מנוחתי לא אעלה על ערש יצועי ולא
אתן שינה לעיני ותנומה לעפעפי עד כי אחבר כעז"ה חבור כולל
כמה חכמות וידיעות להשיב חורפי דבר ולהראותם כי לא להם
לבדם נתנו אלה החכמו' ואף כי אנחנו בעולם הזה במחשכי
הגלות המר הזה הנה ה' אור לנו ועדיין נמצאים בתוכינו אנשים
חכמים ונבונים יודעים בינה לעתים · ויהי כי ארכו לנו שם
הימים והגענו ת"ל לתכלית כוונתינו שמנו מגמת פנינו נגד
פאדווה המעטירה לקבל עטרת הרופאים הנהוגה. אצלם ושם
מצאנו את שאהבה נפשינו ה"ה החכם הכולל שר הפילוסופים
ואביר הרופאים כמהר"ר שלמה קוניאן נרו אשר מי חכמתו שותים
בצמא כל הפילוסופים והרופאים שבארץ איטליא. אשכנז
ופולאניא' פוערים פיהם ועלימו תטוף מלתו · ותורת חכמת
שלמה מכל הכמת הגוים הוא הרוה צמאנו והשקה אותנו מיין
רקחו בפילוסופיא. והרפואה · וזולתו שאר הכמי המדרש עד
שקבלנו בבית מדרשיהם בקבוץ כל החכמים הסמיכות במנהגם
אחרי זרה נתגלגל הדבר שבאתי הנה לארץ ישמעאל וראיתי
מנוחה כי טוב ואת הארץ נעמה סעיפי יזכרוני ורוחי הציקתני
לשלם נדרי אשר נדרתי בימי חרפי · אך הזמן בגד בי ויהי לי
לאויב כי כמה צרות והרפתקאות עדו עלי המה כתרוני הרדפוני
מנוחה לטרדני עד שזה שתים ימים שהניח לי ה' מעט מעצבי
גם בזה בחר ה' להמציאני מעיר לעזוד המחנה הזה אשר פגשתי
תורה וגדולה ויהי לי לישועה ה"ה החכם הכולל אביר הרופאי'
ושר התבונה והמדע כמהר"ר **ישראל** קוניאן נרו אורו זורח
בק"ק קושטנטינא לחשוב מחשבות בחכמה ובמעשה ובכשרון דעת
הוא עשה עמי אות לטובה עד שקמתי ואמרתי עת לעשות לה'
את אשר נדרתי אשלמה ישועתה לה' · ונתתי אל לבי לדרוש
ולחקור ראשונה בספרי חכמינו הראשונים והאחרונים ובאוזו
כתבים אשר הגיעו לידי מכתבי אבא מארי הגאון זצ"ל
ולעומתם בספרי חכמי האומות חדשים מקרוב באו ואלקטה מהם
צוף דבשם ויערם וחברתי ספר כולל הידיעו' והחכמו' הנצרכות
לכל יודעי ספר וביותר לחכמי הרפואה וקראתי אותו **מעשה
טוביה** והוא לשני טעמים · הטעם האחד לזכרון שמי
למען ישאר בקרב הארץ ולא ישכח כי בעונותי בני האהובים מתו
ולא ארע אם אזכה לבנים אחרים ואם לאו ולכן אמרתי מעשי
המה תולדותי ויקראו על שמי אולי אבנה מהם והטעם השני על
שם המשנה הידועה מעשה בטוביה הרופא שראה את החודש
והנה חלקתי תבור הלז לשני ספרים · והספר הראשון כמו כן
לחמשה חלקים ואלה הן :

עולם העליון והשכלי מציאות וקדמות ואחדות האל
יתברך ושאר ענינים רוחניים :

עולם האמצעי שהוא עולם הגלגלים הכולל חכמת
התכונה ותועלתה הגדולה :

עולם השפל שהוא עולם התחתון והוא כולל כל מה
שתחת לגלגל הירח :

עולם הקטן שהוא אדם שיש בו דוגמת העולם הגדול
ובכלל אשר בזה כמה חכמים האריכו

למעניתם ואני לאהבת הקצור ראיתי לכתוב הקצור והחכרחי
ואודיעך קורא המשכיל שכתבתי כל הסובב להשגת חיי האדם
והחלק החמישי נקרא

ויסודי העולם כולל כמו ארבע מאות חקירות עצומות
בענייני יסודות הארבעה וכל אלה הידיעות

נדבה לבי ללקט אותן מכמה ספרים קדמונים ואחרונים למען
יהיו לאחדים בידי אוהבי החכמו' יען שתועלתן מרובה לכל בר דעת
שימצא בהן קורת רוח אמנם עוד אחת אני שואל ואות' אבקש
מהקורא המשכיל והאהוב והמתכבד בכבודי שאם ימצא בחבורי
זה או בספר השני במלאכת הרפואה עונות ומעשיות שגיאות ·

בכל שון

הקדמת המחבר

בלשון או בדקדוק שיבערנה ויתקננה וידינני לכף זכות כי האדם במה שהוא אדם אי אפש' שיהיה שלם בידיעותיו ובמעשיו : ומי לנו כהרב ר"ש אבן תבון ראש המדברים והמעתיקים אשר קטנו עבה ממתני והוא התנצל והפיל תחנתו לפני כל בהעתקתו הספר המורה שאם ימצא איזו שגיאה בלשון או בדקדוק בין לשון זכר לנקבה ובין רבים ליחיד וכו' כ"ש אני המחבר שאיני אלא כיתוש בערכו שראוי ונכון שאבקש ואתפלל על זאת שאם המצא תמצא איזו שגיאה שיכסנה ויצניענה ועל כל פשעים תכסה האהב' אהבת הקורא המשכיל אחרי שכבר ידוע שאין לי שעת כושר לדקדק היטב בכל ענין כרצוני ותמיד אני מבטל רצתי מפני רצון אחרים באופן שלא ינוחוני עד השיב רוחי וכל שכן לכתוב כרצוני זאת ועוד אחרת שאין לנו בלשון הקודש המלות הזרות כמו שמצינו בלע"ז · ולכן עשיתי מדור בפני עצמו וכתבתי בצדו פירוש המלות בלשונות הנהוגות בכל בני הגולה וה' אלקים יעזור לי ויצילני משגיאות ולא אכלם · ה' עזי ומעתי בו בטח לבי ונעזרתי ומשירי אהודנו · ברוך ה' לעולם אמן · ואמן :

ו ב נ ל ד

❋ התנצלות המגיה ❋

אמר המגיה הנה תועליות היוצאים לנו מספר הזה : קלא הם כתובים מזה ומזה : בהקדמת הרב המחבר הנכון וחכם עליך מכביא וחוזה : ובהסכמות הגאונים המפורסמים שבאו על החתום בדפוס הראשון ושכי · פוק חזי כמה אשלי רברבי תלו ביה וזיכי ולאסהודי עליה קאתו למעובי"ה הטיב לאחריני · ומאן דבעי למידע פרטי מעייני התלונו' באיכות וכמות · ורוצה לראות באר של מרי"ם דגל החכמות יעמוד בראש הקרי"את מל"אה שיקרא וילע ביד עה תחלה וסוף הספר במפתחות הרשומו' · ויראה בים הגדול כמין כפר"א אשכול הכופר · איש שהכל בו חכם וסופר · ומוכח סדר הבדלנו' והשתלשלות מרום רקיעא עד תהום ארעא ויסוד העפר · ורוב חכמתו' וידיעתו' שביאר זה המחבר בזה הספר ובפרט במאמרים הראשונים שהוזהרנו עליהם מן התורה · לידע אותם ידיעה ברורה · כמ"ש וידעתם כי אני ה' אלהיכם עיין פי' הפסוק הזה בזוהר פ' וארא · וכבר האריך בזה בס' חובת הלבבו' ריש שער הייחוד וכתב שהחיוב הוא על כל אדם לידע מציאת השם יתעלה · ע"פ חקירת השכל ומופתים אמיתיים יכריחו אחדות עילת כל עילה · ועל ידי הבחינה בבריאת עולם והכתנהגים בו וידיעה זו בידינו תעלה · ובסכית עוד מצוה זו בת"ס וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל וגו' וכתב ע"ז בזוהר שיר השירים וז"ל חכמתא דאיצטרך ליה לבר נש למינדע ולאיסתכלא ברזא דמאריה וחד למינדע ליה לגופיה ולאשתמודע מאן איהו והיאך אתברי ומאן אתי ולאן יהך ותיקונא דגופיה היאך איתתקן וכו' עכ"ל אף כי הזוהר מילין לצד עולאה ומלל בחכמות ברמות · שידיעו' הללו צריך לידע אותם ע"פ לימוד הקבלה חכמת האמת · אכן ודאי גם ע"פ פילוסופיא האלהית הנגלה · ע"ד לימוד חכמי המחקר מאומתינו כמו הרמבם בספר המורה ובעל העיקרים ובעל חובת הלבבו' כראשון במעלה · גם ע"ד זה מצוה לידע ידיעות האלה · כמ"ש בס' ד"ח שער הידיעו' · ומלבד כל אלה התועליות · הא איכא כמי הא מעלה ארוכה ומרפא · מרוה גם הוא יורה דרכי חכמת הרפואה ותרופה · ומאחר שלא היו מצוי הספר בזה במדינות אלו רבים הפצירו בבעל המדפיס האלוף הר"ר ישרא' בר אברהם ז"ל עד שקם והדפיסו מחדש מהודר ויפה · והותי לוה לשום עין השגחתי עליו · שיהיה נקי מכל סיג ומשכת הטעיות ובצדק ויושר כל פעליו · ובקולו שמעתי ועסקתי במלאכתי באמונה · ועיינתי בדק הוטב שיבי הספר הזה עם הראשון בדפוס קבועה מכוונה · אף שלפעמים היה נראה בדפוס הראשון איזה טעות לא ערבה לבי לשנות דבר מתבנית הראשונה · כי בחכמות רמות כאלו אמרתי הגלו לא הבנתים כהוגה · ואם עם כל זה ימצא המעיין אחרי איזה שגיאה · ידונני לכף זכות אחר היות מלאכתי בעמל ויגיעה · ואת המנוטל עלי עשיתי · והשם יתעלה ב"ה משגבי ומנוסי · אותו כל היום קויתי · ישים חלקי עם המשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם · ויקוים מאמרו ית' ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם : נאם הק' **צבי הירש** בלא"א הר"ר **מאיר** ז"ל מק"ק **יאנוב** הסמוך לק"ק טורבין בגליל ק"ק זאמאשטש :

הסכמת הגאונים

הסכמת
הגאון הגדול המפורס' החסי' כמוהר"ר יחיאל מיכל נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק ברלין :

טובה חכמה עם נחלה זו יראת שלם · שלמה חשכתו שוכה הליכות עולם ·
עלה שמים וירד עמקי תהומות · אסף בחפניו רוח חכמה יודע תעלומות · ונחה עליו רוח בינה מבין מדעתו בחכמת התכונה · רוח עצה עושי' קהשמע לן מהני מילי מעליותיו בשמים בהני ממעשה שמים וארץ גדולים מעשה צדיקים · בנעימים מוזקקים · טוב עין יבורך עליו ברוך חכם הרזים · איש מהיר במלאכת שמים לפני מלאכי"ם יתיצב על דרך לו"ו טוב ויצדיף חכם חכניאים וחוזים · שפת אמת תכון לעד ולמון חכמים מרפא : ה"ה החכם הכולל כבוד כמוהר"ר **טוביה** כ"ץ הרופא · מומחה לרבים שתו מחומיו בס' מעשה **טוביה** נכנו מוניע כפיו ומתעשה ידי אצבעותיו קודש · אך במדינות הללו את פעלו לא הביטו ומעשה ידיו לא ראו את החידוש · מחסרון הספר שלא היה מצוי במדינות אלו עד כי קם מישראל בשבט מסך ספר הנזכר הוא המחוקק האלוף הר"ר **ישראל** בר אברהם בעל המדפיס בק"ק יעסניץ שמזל והדפיסו' מחדש יפה ומהודר · אך מדאגה מדבר פן יכנס אחר בגבולו ולבן התקנתא מהדר · ואמרתי לפעלא טבא יישר ולמען לא תבא תקלה ומכשול לעוסק במצוה והולך בדרך מישור · הנני גוזר גזירת נח"ש על הפורץ גדרו ונכנס בתחום חבירו לחזור ולהדפיס ס' מעשה טוביה הנז' תוך משך עשר שנים מיום כלות הדפוס בלתי רשות הרר"י הנ"ל ולהשומע יונעם ותבא עליו ברכת טוב דברי אלה היום א' טבת יום ג' לסדר וירא **מנוחה כי טוב** ואת"ו וגו' נ"י יחיאל מיכל בלא"א מ"ו ה"ה כמוהר"ר יהודא ליב שליט"א : חונה פה ק"ק ברלין :

הסכמת
הגאון הגדול והמפורסם כמהר"ר צבי הירש נר"ו אב"ד דק"ק הלברשטט :

הנה מה טוב ומה נעים · מעשה ידי האדם הגדול בחכמים ואדיר הרופאים · טוביה עלה למרומי החכמות נכנס לפרדס ויצא בשלום מן הקודש כלי הזקן הזה להכיל מן שפנעים · בשכלו שכל הקודש עמד וימודד ארץ ומלואה ושבעה הרקיעים · ויהי ידיו אמונה · בחכמת התכונה · ובמהלך הכוכבי' בתסילותם ויסודות הארבעה · ובחכמת הטבע והכתוה והרפואה · הן כל יקר עינו ראה · היטב לראות ולעיין יפה דרש וחקר · וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר · ה"ה החכם המופלא ורופא מומחה לרבים כבוד כמוהר"ר **טוביה** הרופא כ"ץ בספרו מעשה **טוביה** ובטובו הזה הת"א היטיב לנו בהודעתו זו שהכינה וגם חקרה · וכי טוב הוא כתמלא בית ישראל אורה · האיר בכבודו עלינו ומלאה הארץ דעה · ברוח נפש הנמאס · לחכמות וידועו' האלה הנצרכים למודעה · אך לא רבים יקנו מספר החכמות ההוא מפני מיעוט מציאותו באלו המדינות ורבים מבני עמינו התאוו תאוה לאמר מי ישקנו מים מבאר מעין החכמות והתבונות · והפצירו מאד בהמדפיס האלוף הר"ר **ישראל** בר אברהם ז"ל שיוציא לאור מחדש ספר ההוא הנחמד · ונתרצה להם הר"ר ישראל הנ"ל והוציאו לאור בבית הדפוס שלו היפה ומהודר אשר הקים והעמיד · אך מדאגה מדבר פן יבואו אחרים לעשות כמוהו בתכונתו · כצלמו ודמותו · ותבא לריק יגיעתו · בכן יצאתי לעזרתו · והנני מסכים לדברי הגאונים שקדמוני וגזרו בגזירת נח"ש על כל אשר בשם ישראל יכונה · שלא להדפיס ספר מעשה טוביה זה בלתי רשות הרר"י הנ"ל תוך משך עשר שנים · ומיום כלות הדפוס יבא כמוהו ולהשומע יונעם ותבא עליו ברכת טוב וישכון בטח ושאנן · עד יבא ויכון · כ"ד המדבר לכבוד התורה ולומדיה היום יום א' ד"ב כסליו לסדר אחרי הודיע אלקים אותך את כל **זאת** אין נבון **וחכם** כמוך לפ"ק : נאו' הק' צבי הירש בלא"א מ"ו הגאון המפורסם מוהר"ר נפתלי הירץ זצ"ל חונה פה ק"ק הלבר שטאט :

הסכמת
הרב המאור הגדול מוהר"ר יצחק נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק דעסויא :

בהיות שהספר הנכבד הנקרא בשם מעשה **טוביה** שחיברו ויסדו החכם המופלא בכל שבע החכמות ורופא מומחה לרבים בשער ואם בישראל ק"ק קוסטנטינה ה"ה הנקרא בשם טוב כבוד כמוהר"ר **טוביה** הרופא כ"ץ נדפס בק"ק וויניציאה בשנת תס"ז לפ"ק ומרוב חיבתם נתפזרו למדינות אחרות ואינן מצוים במדינות זו כי אם מעט מזעיר על כן העיר ה' את רוח האלוף כהר"ר **ישראל** בר אברהם ז"ל המדפיס בק"ק יעסניץ להדפיסו שנית וכדי להסיר המכשלה ולמנוע ההפסד מן הר"ר ישראל הנ"ל לכן אמרתי וגזרתי שלא להדפיס עוד ספר מעשה טוביה משך זמן עשרה שנים מהיום אם לא ברשות הר"ר ישראל הנ"ל והעובר על דברינו אלה הרי הוא בכלל ארור מסיג גבול רעהו ולהשומע יונעם ותבא עליו ברכת טוב שלא כה דברי אלה היום יום ה' ד"ו כסליו תפ"א לפ"ק :
יוסף יצחק במהר"ר גרשון זצ"ל חונה פה ק"ק דעסויא יצ"ו :

חלם

פרק

מפתחות

עולם השפל

עולם הקטן

יסודי העולם

בשם

בשם אלי צורי אשר עזוז :
אחבר ענינים בעולם העליון :
מציאות האל חי ובורא עולמים :
ושכלים נבדלים טהורים גם רמים :
ותורה קדושה אשר מן שמים :
והשגחת האל בכל בעלי חיים
ושכר גם עונש לטובים ולרעים
משיחנו יבא ונהיה נושעים
תחיית המתים ויום גדול נורא
לקץ ימין יהיה ומי הוא לא יירא

המאמר הראשון

ידבר במציאות האל ית' אחדותו וקדמותו : ושאינו גוף ולא כח בגוף והוא נחלק לפתיחה וחמשה פרקים :

טרם וכל **ב**ריה ידוע **ה**יות **ה**יוצר **כל ה**יצורי' נצחי עם כל זה נמצאים בעולם אנשים ריקי המוח וחסירי הדעת והתבונה לא לבד מאומות העולם אשר לא ראו אור התורה אלא גם מבני עמינו העם ההולכים בחושך הגלות ואור התורה נגה עליהם שקצתם מכחישים בלבם מציאות הש"י לגמרי וחושבי' שאין לעולם ממציא בורא ומנהיג כי אם הכל נוהג לפי הטבע ומנהגו וקצתם מפקפקים בדבר ומסופקים בו מאמינים ואינם מאמינים וזה מפני שאין להם ידיעה אמיתית בדבר כי איך יאמינו מה שלא ידעו וקצת מהם אע"פ שמאמינים שיש אלוה בורא עולם אינם יודעים מה מאמינים אחרי שאין להם דעת ולא תבונה לצייר ולחקוק בלבם מציאות השי' אחדותו קדמותו ומהותו ע"ד האמת כי אם ע"פ הקבל' שקבלו מאבותיהם ולא זה בלבד הנעדר מחכמה אלא שגם רוב החכמים שבדורינו היודעים ספר מתרשלים ועצלים בדבר זה ואינם שמים על לב להקור ולדרוש בעניינים האלה אע"פ שהתורה מחייבת אותנו לרעת כל זה ידיעה הכרחית ואמיתית כמ"ש הפסוק וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' וגו' והיו הדברים האלה וגו' על לבבך אתה הראית לדעת כי ה' וגו' וכל זה אינו כ"א לידיעת ותועל' עצמינו כדי שנהיה מושרשי'

בידיעה

מכתבי א"מהרב זצ"ל

אמר ריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא · אמר ר' שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום: התמיהות הנה רבות אחת שייכות שני מאמרים האלה זה אל זה: שנית באומרו לא מצא כלי מחזיק ברכה דמשמע אף דאיכא ברכה מ"מ אין הכלי יכול להחזיק' ונספק כדרך כלי מלא שאין יוכל לסבול כשנותנים בו יותר משיעורו והכרחה לתרץ ע"ד יסר ושוב באחת הנבת תסכ' זו כקדים מאמר רז"ל בפרק חלק דף ק' עמוד ב' כי אתי רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו שנאמר ברוך ה' יום יום יעמס לנו · א"ל אביי וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן אמר ליה מאי טעמא לא שכיחת באגדתא דאמרו במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק ש"י עולמות (וזה לשון רש"י) מלא עומסו מלא חפניו של הקדוש ברוך הוא טובה וכי אפשר לומר כן וכי אדם יכול לקבל מלא עומסו של הקדוש ברוך הוא דהרי אין לו מקום ליתן דכל העולם כולו אינו אלא כמורת ועל גודל: באותן עולמות יקבל הצדיק את העומס ע"כ לשון רש"י והרואה יראה דוחק דברי רש"י ז"ל דהיא גופא קשיא באיזה מקום יעמדו העולמות ואיזה מקום יכילם וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה · וכי אפשר לומר כן ומה השיב לו מאי טעמא לא שכיחת באגדתא וכו' נביא בחוטים והודה לו בשעורים · אמנם יובן אחר שאתן טעם למספר ש"י דווקא באמרו ש"י עולמות ודברי תוספו' י"ט בזה ידועים אבל דחוקים הרבה ולי יתכן ע"פ מדרש סוף פרשת משפטים עשה אדם מצוה אחת הקב"ה נותן לו מלאך אחד שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו · עשה שתי מצ' הקב"ה נותן לו ב' מלאכים לשמרו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: עשה הרבה מצות הקב"ה נותן לו חצי מחנהו שנאמר יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש והיא חצי מחנהו שנאמ' רכב אלהים רבותים אלפי שנאן וכו' דקשה למה דווקא נותן חצי מחנהו לא פחות ולא יותר הלא דבר הוא ויתכן ע"פ מאמרם ז"ל שכר

מצוה

פתיחה לספר ראשון

בידיעת העיקרים האלה והאמונה האמיתית תהיה חקוקה בלבנו כי היא חיינו ואורך ימינו ואם כדי ללמד הידיעה הזאת לבנינו ולכל מי שמסופק בדבר או למי שאין לו בזה ידיעה אמיתית כמ"ש ושננתם לבניך וגו' ולמדתם אותם וגו' ואם כדי שיוכל להשיב לאומות העולם המונין אותנו ופוערין פיהם לבלי חק ודוברים עלינו עתק בגאוה ובוז לאמר אין לכם פה להשיב ולא מצח להרים ראש בענייני האמונה וכבר אבדה חכמתכם ובינתכם הקרומה כמו ששמעתי דבת רבים מגור מסביב בימי חרפי ועל זה הזהירו אותנו חז"ל באמרם הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורס והאמת הוא שבעו"ה אנשי החכמה אבדו ואין אתנו יודע להשיב למפקפקים החורפים אותנו תשובה נצחת כראוי ולכן קמתי אני הצעיר באלפי ונתעוררתי לכבוד ה' אלקי ישראל ואספתי במאמרים אמרי אמת ולקטתי שושנים מספרי ת"ל הקדמונים והאחרונים · וכמה ליקוטים ועניינים השייכי' למלאכה זאת מכתבי א"מ הרב ז"ל וחברתי אחת אל אחת להיות משכן אחד וקראתי אותו **עולם העליון** והם הדברים הרוחניים והמדעים השכליים האמוניים וכל זה בקיצור מופלג ולשון צחות כדי שכל אחד שיש בו ריח תורה יכול להבין הדברים מהרה ואתחיל בעזרת השי':

מצוה מצוה וכמ"ש הרמב"ן פרשת בחוקותי ופ' כי תבא בטעם יעודים גשמי' כי הם מביאין לעה"ב דמה שהבטיח הקב"ה לשומרי בריתו בטובות גשמיו' אינו שכר מצות רק עזר וסיוע לקיים עוד מצות יותר בהיותו במנוחות שאננות ולא יוסיף עלב בטרדת צרכיו ויקיים המצות ביותר · אמנם עיקר השכר הוא לעה"ב וכל טובות עה"ז אינו אלא הכנה לעה"ב ועל"ז תאמר שכר מצוה מצוה ר"ל השכר מצוה הוא שיזמין לו הקב"ה מצוה אחרת וא"כ מה אחרית אלה והשכל של המצוה אחרת מה היא מתילא מוכח דעיקר ותכלית השכר לעה"ב ומכיון דכל מצוה שכרה מצוה אחרת א"כ אנו שיש לנו תרי"ג מצות דאורייתא ושבע מצות דרבנן לצרוף הכל הם תר"ך הוי מצוים ש"י מצות הקרן ואידך ש"י מצות השכר דהרי בין הכל צריך לחשוב מצוי הקרן והמצוה השנית שכר · הראשונה משתלמת מן השנייה דשכר מצו' מצוה ולפ"ז מכין המצות הוו מצוים שכר מצוי' א"כ הצי ווי אינו אלא מצוי מספר המצות ומצוי הב' השכר לכן כיון דירד הקב"ה על הר סיני בך"ב אלף מלאכים שנאמ' רכב אלהים רבותים אלפי שנאן וגו' וזוה אז תרי"ג מצות אמנם ע"פ האמת הכוונה היתה רק על מצוי תרי"ג דהרי שאר המצוי הוא השכר דשכר מצוה מצוה לכן נותן הקב"ה לשומרו מצוי מחכהו לפי ערך כיון דעל כלל שלש עשרה ושש מאות הגיע שנים ועשרים אלף על מצוי תרי"ג אחד עשר אלף ודוק וכן כתי' בכ"ד כאן בענין ש"י עולמות שהוא מצוי תר"ך כשנצרף על תרי"ג שבע מצות דרבנן אמנם אומרו ש"י עולמות פירושו ע"ד המדרש וז"ל חמשה ראו עולם חדש נח אתמול אבנים שחקו מים ועכשיו ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה יוסף אתמול עבד בכבל רגלו והיום ויוסף הוא השליט וכו' · א"כ מוכח מכאן דשנוי האדם ממעמד למעמד נקרא עולם חדש אף דהעולם על עמדו בלי שנוי מ"מ בערך זה האדם ושינוי זמנו נקרא עולם חדש וכן אמרו רז"ל הני ברכי נפשי שאמר דוד כנגד מי אמרן כנגד חמשה עולמות שראה בו' ואין שם עולמות חדשים רק שינוי עתים ומעמד חדש וא"כ כיון דלדברינו עיקר מספר המצות הם ש"י מצוי תר"ך כאמור ומצוי האחרת הש"י השנייה הוא השכר הרי לכל צדיק ש"י עולמות ממעמד למעמד יותר עליון וכל עליה אצלו למעלה הוי עולם חדש וע"ז אמר עתיד הקב"ה לתת לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות ר"ל עולמות דידיה שנקראים אצלו עולם חדש כמדובר ובזה נבא לביאור המאמר הנ"ל והוא דכוונת רב דימי בש"ס עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק מלא עומסו כוונתו מלא עומסו של כל צדיק וצדיק אבל אביי הבין דרצונו לומר מלא עומסו של הקב"ה והקשה לו וכי אפשר לומר כן והלא כתיב מי מדד בשעלו מים וגו' וא"כ איזה מקום יכיל השפע וע"ז הוכיחו וא"ל מאי טעמא לא שכיחת באגדתא דאמרינן במטרבא עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק ש"י עולמות ואם כן גם שם קשה באיזה מקום יעמדו העולמות וכדאקשינן לעיל וצריך אתה לומר דהכוונה על עולמות דידיה וכדפרישנו בסמוך א"כ מה שאמר שיתן לכל צדיק מלא עומסו מיירי בעומס שלו ולא בעומס הקב"ה כן נוכל לומר בפשוטו: אמנם הוסיף עוד תניא ר' מאיר אומר במדה שאדם מודד מודדין לו שנאמר בסאסאה בשלחה תר' ובנה א"ל ר"י וכי אפשר לומר כן אדם נותן מלא עומסו בעה"ז הקב"ה נותן מלא עומסו לעה"ב והכתיב ושמים בזרת תכן א"ל ואתה אי אומר כן איזה מדה מרובה מדה טובה או מדת פורענות הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה כתיב ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול וגו' ובמדת פורענות כתיב וארובות השמים נפתחו במדת פורענות כתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והלא אדם מושיט אצבעו באור בעה"ז מיד נכוה אלא כשם שנותן הש"י כח ברשעים לקבל פורענותן כך נותן כח בצדיקים לקבל טובתן ע"כ פירש"י וכי אפשר כן שיהיה הקב"ה נותן לאדם מלא חפניו והלא אינו יכול לסבול כ"כ וכו' הרי דהגמרא חוזר ומיעור ומבין דמה שאמר מלא עומסו ר"ל עומסו של הקב"ה · ועל המשיב איכא למידק מאי השיב לו שהקב"ה נותן כח באדם לקבל והרי הקושיא לא היתה על כח הקבלה רק מפסוק ושמים בזרת תכן דאינו גדול כל כך שיכיל שכר מלא חפניו יתברך כיון דכל העולם כולו אינו אלא כמזרת ועד גודל וקושיא לא יתורץ בזה · אמנם נ"ל תירוץ נכון ע"פ חידוד והוא ע"ד מאמר רז"ל בריש סנהדרין ההוא דקאמר ואזיל כד הוי עזיזא רחימתא אפותיא דספסירא שכיבנא השתא דלא עזיזא רחימתא פוריא בר שיתין גרמידי לא סגי לנא אמר רב הונא קראי כתיבי מעיקרא כתיב ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת ותניא ארון קטנה וכפורת טפח הרי כאן י' וכתיב ונועדתי שם ודברתי אתך מעל הכפורת · ואח"כ והבית אשר בנה שלמה ששים ארכו ועשרים רחבו ול' אמה קומתו ובסוף כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי פירש"י הרי כאן עשרה גבוה מן הקרקע הרי שהקב"ה מסרה שכינתו בעשרה טפחים סמוך לקרקע ועוד באורך הכפורת באמתים ומאי ארכו ובסוף בבית המקדש היה גבוה ל' אמה וארכו ששים וכשחטאו נאמר להם איזה בית אשר תבנו לי שתוכל שכינתו להיות מצומצם בתוכו עכ"ל הרי לפנינו דכששלו' אהבה וחבה בין ישראל לאביהם שבשמים אז הקב"ה מקפל ומצמצם שכינתו בדרך פלא שמהוא מחזיק המרובה ובזה סרה תמיהת הגמרא וכי אפשר לומר כן וכו' דודאי אפשר כיון דשכר עולם הבא אינו גשמי רק רוחני וכבר אמרנו דברוחניות אפשר לצמצם עד שמקום מועט מחזיק את המרובה ובזה נבא לביאור המשנה אשר אמנו פתח השער ריב"ל קאמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק ש"י עולמות ועל זה יפול לב לתמוה תמיהת הגמרא וכי אפשר לומר כן והלא כל העולם אינו אלא כמזרת ועד אגודל וא"כ איזה מקום יכיל ש"י עולמות אלו לזה בא ר' שמעון בן חלפתא לתרץ ולומר דכשיש שלו' בין ישראל לאביהם שבשמי' וצדיקי הדור הן אפותיא דספסירא שכיבן וכביכול הש"י מצמצם שכינתו ואורות הקדושים שיכילם אפילו כלי מלא ואין מקום צר להם ובודאי לפי הבריאה שהעולם כולו אינו אלא כמזרת ועד אגודל יהיה העולם מלא אפילו בפחות הרבה ממלא עומסו של הקב"ה ופשיטא דאין תבוא כלל לחשבון עתידת ש"י עולמות בעולם הזה לבד שאינו אלא כמזרת ועד גודל ולא מליכו כלי מחזיק ברכה זו דשכר הצדיקים מלא עומסו ית' או ש"י עולמות לא שלום דווקא מחזיק' משום דכשרקותתן עזיזא אפותיא דספסיר' שכיבן והשכ' הרוחני מקמצ' ומתקפל והקב"ה אוהב צדיקים ומצמצם שכרם: וע"ז מביא הפסו' ה' עוז לעמו יתן וגו' ר"ל לשתי קושיו' הן כאן האמת כיאך יסבול האד' קבלת השפע גדול כ"כ וכמו שהבין המתרצן לעיל הקושי' · והשני' איזה מקום יכיל השפע דהרי כל העולם אינו אלא כמזרת ועד גודל ולזה תירץ שני תירוצים אם לקושיא

איך

אוך וכו' לסבול השפע הגדול הזה לזה אמר ה' עוז לעמו יתן דאם הקב"ה נותן כח לרשעים לקבל פורענו' כ"ש שנותן כח בצדיקי' לקבל טובתן כמו שירוץ שנ' דלעיל • ועל קושיא השניה מתרץ ה' יברך את עמו בשלום וכיון דאהב' ושלום בינו יתברך לצדיקים הוי רחמנו' עזיזא ואפותי' דשפירא שיכנן ובאורו' מלומלמים ומקום מועט יכול להכיל דאז הוי כלי מחזיק ברכ' אבל לולי זה לא הוי כלי דהויכו שעול' יכול להחזיק הברכה כיון דאינו אלא כמורת ועד גודל וק"ל :

פרק ראשון יחקור על אמיתת מציאת הבורא יתברך ובו כמה הקדמות ברורות :

(א) ראוי לכל אשר בשם ישראל יכונה לידע ולהאמין במציאות האל ית' •
ושיש בורא ומנהיג לעולם הזה • גם צריך לחקור בזה חקירה מופלגת לא מפני שמסופק בדבר ח"ו אלא כדי שיתברר לו מציאותו בלי שום פקפוק ותשרש בלבו ידיעתו וכדי שיוכל לברר הענין הזה לכל מי שיכחיש או מסופק בדבר ח"ו וכשיתברר לו שיש אלוה ממציא ובורא את העול' צריך לחקור עליו אם הוא אח' אחדו' גמורה ואם הוא קדמון ואם הוא גוף או כח בגוף : (ב) והנה החקירה הזאת מיוסדת על שלש הקדמות שמהן יתברר שיש לעולם הזה בורא ומנהיג שבראו והמציאו יש מאין : ואלה הן : (ג)הקדמה הראשונה היא על זה הדרך שאי אפשר ששום דבר יעשה את עצמו וביאור זה שכל נמצא או בריה שלא היה בעולם בתחל' הנה מוכרחים אנו לומר שבא לעולם על ב' אופנים או שעשה וברא את עצמו או שנעשה ונברא ע"י אחר ואם עשה וברא את עצמו אנו צריכי' לומר או שעשה את עצמו אחר שהיה כבר במציאות או שלא היה קודם לכן לגמרי ועשה את עצמו מאפס הגמור ר"ל (ד) (מאין ליש) והנה אם נאמר שעשה את עצמו אחר שהיה כבר במציאות א"כ לא עשה כלום כי לא היה צריך לעשות מי שהיה כבר במציאות ואם נאמר שעשה את עצמו מאין הגמור זה אי אפשר כי אפס ותהו היה • (ו) והאפס (ר"ל הדבר שאינו במציאות) אינו יכול לפעול ולעשות שום דבר וא"כ איך יוכל לעשות עצמו ובהכרח צריכין אנו לומר שיש לו בורא שעשאו ואי אפשר לשום בריה או נמצא לעשות את עצמו וזהו ביאור וברור ההקדמה הראשונה :

מכתבי א"מ הגדול זצ"ל • וז"ל בענין המציאות :

הן אמת לסבות רעות המציאות נמשכו ג' כתות ודעות כוזבות נחוק האמונה האלהות וכולן נאות מגורם פורה ראש ולענה מהכחשת השגחתו יתברך הא' היא סברת המתפלספים הגוזרים ואומרים שהרעות כלן העדריה ואינם מפעולות פועל מפי עליון לא תצא הרעות בעלם רק במקרה ובזה הדעת יוסר השכר והעונש • הכת הב' היא סברת החושבים שהתחלת המציאות שתים : הא' פועל' הטוב • והב' פועלת הרע והכת הג' הם המתאוננים והמתלוננים תמיד מרעות זה העולם ותהפוכותיו וזה לחשבם כי להכרח פחיתות ההיולי שממנה הורכבו כל מה שתחת גלגל הירח ותחייב שיהיו הרעות בו עודפות על הטובות ובזה קוראים תגר על ה' לחפשם תמיד אחר הרעות • והתשוב' לספק הראשון שהמקרה לא יתמיד • ולכת ב' אמרו כי כמו שהלב עם היותו אחד יבואו ממנו פעולות מתחלפות ולכל אברי הגוף יושפע ממנו כפי הכנת האבר לכן יהיה שכבד חם והמוח קר וכן בזולתם וזה באמצעות האברי' האמצעיים המוכנים לזה כן האל יתברך יפעול בזה המציאות באמצעות גרמי השמים פעם יחמם פעם יקרר פעם יהווה ופעם יפסיד כפי קורבת השמש והכוכבים בזה מציאות השפל וזאת תשוב' עצוכית הסכימו עליה המתפלספים • והתשובה לכת הג' היא כי הדרבא הטוב הוא גובר במציאות תמיד ושרוב רעות האדם הם מרוע בחירתו כמ"ש אולת אדם תסלף דרכו וכמו שיתלונן מי שכהו עיניו מרוב השמש וזולת זה אשר בזה לא יתכן להתלונן על ה' כי אם על עצמו :

מכתבי א"מ הרב זצ"ל

בשם ספר ראשית דעת דע כי פעולת הש"י בזה העולם נחלקו לשני מינים : הא' כפי כחו הגדול גם שיהיה המקבל בלתי מוכן לפי דאותנו ודעתנו כבריאת העולם יש מאין כפי כחו האוק יתברך זאת הפעולה ראויה שנקראת מלאכה לגדולתה וטרחה כביכול וכמ"ש כי בו שבת מכל מלאכתו הרי שאמר כי ביום השבת שבת מאותן הפעולות שראוי לקראן בשם מלאכה כנזכר • והמין השני הם הדברים הטבעיים כלם שפועל הוא יתברך בהם כפי טבעם וכחם ולא כפי כחו החזק וזה ע"י סבות אמצעיות ר"מ כזריחת השמש וזה ראוי לקראו מעשה לא מלאכה כי עם היות הוא יתברך שבתם הנה יש סבות קרובות שעל ידן יעשה בהם כענין המעשים אשר יעשה האדם בלי טורח ועמל הגם שבערכו לא ילאה הנה ואמר זה בלשון בני אדם ועליהם אמר אשר ברא אלקי' לעשות כי מנאו הפעולות הם עושים ונעשים :

(ז) והקדמה השנית תתברר בסיגנון זה כל התחל' יש סוף למספר'
וכיון שיש לה סוף בהכרח שיש לה ג"כ מתחיל וראשון שאין ראשון כמוהו ומתחיל קודם לו • וביאור הדבר כך הוא כי כל (ח) מה שיש לו תכלית וסוף בהכרח יש לו גם כן התחלה • וכן למפרע מה שאין לו התחלה אין לו סוף גם כן • ומה שנמצא לו תחלה וסוף בידוע שיש לו ראשון ומתחיל שאין קודם לו • והנה כל מה שנרא' בעולם (ט) מהנמצאו' כולן יש להן התחלה וסוף א"כ בהכרח יש להן ראשון ומתחיל שאין לפניו ראשית והתחלה • והוא הבורא יתברך שמו לעד :
והקדמה השלישית כך היא שכל דבר מחובר (י) ומורכב מכמה דברים בהכרח הוא מחודש • וביאורו באופן זה שכל דבר מחובר הנה הדברים (יא) אשר חובר מהם היו קודמים לאותו

לאותו דבר בטבע · עד"מ הלחם נתחבר ונלוש מקמח ומלח ומים · א"כ הקמח והמלח הם קודמים ללחם בטבע : ובהכרח צריכים אנו לומר שיש לאותו דבר מחבר שהוא ג"כ קודם לו הקדמה זמנית וטבעית שאין קדמון (יב) לו כי הקדמון האמיתי הוא שאין לו עלה או סבה וכל שאין לו עלה אין לו תחלה וכל שאין לו תחלה אין לו תכלה (ר"ל סוף) יען מה שיש לו תחלה איננו קדמון אמיתי וכל מה שאינו קדמון אמיתי הוא מחודש ולעולם אין לך אמצעי בין הקדמון והמחודש שתוכל לומר עליו זה לא קדמון ולא מחודש א"כ כל דבר מחובר איננו קדמון כ"א בהכרח הוא מחודש : (יג) אמר המחבר הכוונה היוצאת מן הקדמות האלה להורות שכל הדברים הנמצאים בעולם כלם מחוברים ומורכבים ואין לך חלק מחלקיו מבלי סדור וחבור : (יד) כי עינינו רואות שהעולם בכללו כבית נאת הבנוי לתלפיות אשר מוזמן בו כל מה שצריך לו · השמים ממעל כתקרה וגג · והארץ מתחת כמצע וקרקע · (טו) והכוכבים הם כנרות להאיר לארץ ולדרים עליה · וכל דבר מסודר למה שצריך לו · והאדם הוא כבעל הבית המשתמש בכל מה שיש בו · ומיני הצמחים מזומנים לתועלתו · והחיות נבראות להנאתו ולצרכו · כ"ש דוד המלך ע"ה תמשילהו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו וכו' : (טז) וסדר זריחת השמש ובואה הוא כדי לסבב הקור והחום הקיץ והחורף בארבעה זמני השנה ותועלותיהם והשנותם תמיד על סדר אחד מבלי הפסק וסבוב הגלגלים אשר תנועותם מתחלפות : והכוכבי' ומזלות על הנהגה משוערת ומשקל מכוון לא יזוז ולא ישתנה : (יז) וכ"ז לתועלת ותקנת האד' כי הכל נברא בעבורו : וכל הדברים הנ"ל הם מורכבים ומחוברים בכל חלקיהם או במקצת' : (יח) וכן הצמחים והבעלי חיים מורכבים ומחוברים מד' יסודות אע"פ שהם נפרדי' זה מזה ומתנגדים זה לזה כי האש כנגד המים והמים מכבים אותו וכן שאר היסודות (כמו שאב' בע"ה בארוכות ביסודות) אעפ"כ הטבע חברה אותם בכל הנמצאים חבור נאה וקיים עד עת קץ (ר"ל עד שיגיע קץ כל דבר להשחת ולהפסד) (יט) ואפילו הגלגלים והכוכבים והאישים (ששם המלאכים) חשבו קצת מהפילוסופים שהם מיסוד אש ויש סמך וראיה לדבריהם מן הכתוב האומר עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט : וכיון שהנמצאים כלם הווים מהיסודות ומחוברים מהן וידענו כי לא נתחברו ונתמזגו (כ) מעצמם בטבע מפני ההתנגדות והמחלוקות שיש ביניהם כמו שאמרנו לכן בהכרח הוא שיש להם מחבר וזולתם וזולת הטבע המחבר וקושר אותם בעל כרחם והוא הבורא ית' אשר תכן קשורם ומזג חבורם בסדר נאות ומתקיים : (כא) כי אין שום נמצא בעולם לא מלאך ולא נביא לא אשוף ולא חרטום שיוכל לחבר ולהמזיג היסודות חבור קיים ומתמיד כי אע"פ שמשה רבינו וכמה נביאים ע"ה שינו את הטבע וחדשו בריות לא עשו זה ביכולת עצמם אך בגזרת הבורא ית' ויכלתו גם היה זה מה ששנו בטבע וחדשו לפי שעה וזמן מועט ולא קיים ומתמיד : (כב) והסברא מחייבת שנאמין שהעולם מחודש אחר שבררנו בראיות גמורות ממה שהקדמנו שאי אפשר שיהיה דבר עושה את עצ"ו א"כ בהכרח צריך שיהיה לעולם עושה ומחדש שהתחילו וחדשו · ואחר שהתברר ג"כ שאי אפשר שיהיה להתחלות גבול וסוף לתחלתן לכן בהכרח הוא שיש לעולם מתחיל אשר אין תחלה לפניו וראשון שאין ראשית לראשיתו ואין תכלי' לקדמותו · והוא הבורא ית' ויתעלה הוא המחבר והמתחיל אמיתי והקדמון הנצחי כמו שנבאר עוד בעז"ה :

מכתבי אבי הגאון נ"ע :

החוקרים נסתפקו למה לא ייחד הש"י יום מיוחד לבריאת האדם כמו שיחד לשאר דברים הפחותים ממנו כי למעלת האדם היה ראוי ליחד לו יום מיוחד לבריאתו · והשיבו ב' תשובות הא' לפי שהאדם הוא מקשר הנבראות העליונות עם התחתונות · והב' לפי שהאדם אינו אדם בעת שנברא לפי האמת כי אין שלימותו נתלה אתו בעת הבריאה כשאר הנבראות שמציאות' היא תכליתם וכל זה בחכמת הש"י להעיר אזון אדם ישקיף ירא ה' כי שלימותו תלוי בידו ובהשתדלותו להשלים עצמו ולכך לא נאמר בבריאתו כי טוב · אמר המחבר נל"ע שזה כוונת הכתוב גלמי ראו עיניך וכו' ימים יוצרו ולא אחד בהם ר"ל האדם נברא רק כגולם אבל לא נגמר בריאתו עד אשר כי יבא לו התכלית והראיה כי בכל ימים ה' היה יצירה ולא אחד מהם ביום הששי לא נכתב וירא כי לא נגמר בטעם בריאתו הטוב רק כשיגדל ונום ·

פרק שני יורה שהבורא ית' הוא מחוייב המציאות ושהוא נצחי לעולמי עד :

(א) **ועוד** יש מופתים חזקים וראיות ברורות שהביאו הפילוסופים מבני עמנו על מציאות השי' כגון הרב המורה בספרו הנכבד ובעל העקרים וחכמים אחרים ז"ל אבל לאהבת הקצור לא

רציתי

רציתי להביאם כלם כדי שלא יכבד על המעיין אך מופת אחד הזק שאי אפשר לחלוק עליו אותו אביא עוד באחרונה ואחרון אחרון חביב הביאו החכם ר"י אלבו בשם הרמב"ם ז"ל בספר העיקרים במאמר שני פ"ה וזה הוא : (ב) כל הנמצאות הם בהכרח על שלש' אופנים הא' אם שיהיו כלן בלתי הוות ולא נפסדו' (ר"ל שלא נבראו מעו' בורא אבל היו כך מעולם לע"ע ומאחר שלא נבראו מעו' בורא א"א ג"כ שיפסדו כ"א יתקיימו לעולמי עד) או כלם הווים ונפסדים או קצתם הווים ונפסדים וקצתם לא הווים ולא נפסדים • וזאת החלוקה בהכרח שקר שיהיו כלם בלתי הווי' ונפסדים ולא הווים ונפסדים לפי שאנחנו רואים בחוש נמצאות רבים הווים ונפסדים • גם שקר הוא שיהיו כלם הווים ונפסדים לפי שאם היו כל הנמצאות נופלים תחת ההויה וההפס' היו אפשרי המציאו' (ר"ל אפש' שיהיו ואפש' שלא יהיו כי אם שיפסד נקרא אצל הפילוס' אפש' המציאות לפי ש"א יש לו מציאות אמיתי) והיה ראוי שיפסדו כלם ולא יהיה עוד שום מוציא ומכריח מציאותם מחדש אחר שנפסדו כלם •

(ג) והנה אנחנו רואים אותם שהם נמצאים בעולם לכן יתחייב בהכרח שיש נמצא בלתי הוה ולא נפסד שאין אפשרות הפסד כלל • (ד) והוא הממציא ומכריח מציאות הדברים אחר שנפסדו • והוא מחויב המציאות ולא אפשר המציאות והוא הבורא ית' ויתעלה הממציא כל הדברים ההוים והנפסדים והוא לא הוה ולא נפסד כי אם נצחי וקיים לע"ע •

פרק שלישי יחקור חקירה על ענין אחדות הבורא יתברך בראיות אמתיות :

(א) **ואחר** שהכרחנו בראיות ברורות במה שהקדמנו שיש בורא לעולם ממציא כל הנמצאות • ראוי לנו לחקור אם הוא אחד או אם יש יותר מאחד וצריך א"כ שנבאר אמתת אחדו' ה' על כמה פנים•

(ב) הראיה הראשונה כאשר נתבונן ונבחין עלות וסבות הנמצאות נראה ונמצא שמספרן פחות ומעט מעלולים וביאור זה הוא שהאישים מכל הנמצאות הם רבים עד אין מספר • והמינים הכוללים אותם יהי' מספרם פחות מהאישים אשר נכללו בהם • כי כל מין ומין כולל אישים הרבה • א"כ יש תכלית וסוף למספר המינים אבל לא לאישי כל המינים •וכאשר נערוך המינים אל סוגיהם הכוללים אותם נמצא שיהיה מספרם פחות ממספר המינים כי הסוג כולל מינים הרבה וכל עוד שיעלו הסוגים יתמעטו עד שיגיעו אל סוגי הסוגים הנקראים בלע"ז גינירה גיניראליום וכן כולם מתמעטים והולכים עד שיעלו ויגיעו אל עילתם וסבתם הראשונה והוא הבורא יתברך שהוא עלה כל עלה ועלול :

אישים הפרטים מכל מין ומין נקראים בלע"ז אישפיציא אינדיבידואה ע"ד משל מין האדם הוא הכולל כל בני האדם יהיו מה שיהיו והפרטים הם ע"ד משל ראובן שמעון דוד ושלמה ונקראים אישי המין והוא הדין בבהמות חיות ועופות שקצים ורמשים• הסוג בלע"ז ג'ינוס הוא הכולל מינים הרבה על דרך משל בהמה שם כולל לכל מיני בהמות כגון שור חמור סוס ופרד הנה מלת בהמה הוא הסוג הכולל בו כל מיני בהמות : וכן חיה הוא הסוג הכולל כל מיני חיות אריות דובים זאבים שועלים וכיוצא בזה•

(ג) הראיה השנית מצד סימני החכמה הנראית בכל בריות וענייני העולם • כי כאשר נסתכל ונעיין בזה נראה כי הכל מחשבת חושב אחד ומלאכת בורא אחד כי אנחנו רואים שכל העולם שוה בתולדותיו ומתדמה בחלקיו • וגם נראית החכמ' האלוקים ביצירות הקטנות והגדולות וכלם מעידות כי אל אחד בראם • ואלו היה לעולם יותר מבורא אחד היתה צורת החכמה מתחלפת בחלקי העולם ומשתנית בתולדותיו : (ד) ועוד כי אנחנו מוצאי' שהעולם צריך לקיומו ותקונו קצתו אל קצתו ואין חלק ממנו נגמר כ"א בחלק האחר כאברי הגוף ושאר המורכבי' הצריכי' קצתם אל קצתם לתקונם והשלמתם הלא תראה שהירח והככבים צריכים לאור החמ' כי בלעדה חשוכים וכעורים הארץ כי יכה אל השמים והמים וכן הבעלי חיים צריכים קצתם אל קצתם כי יש מין אחר אוכל מין אחר להחיות נפשו • והאדם צריך אל כלם ותקנת כלם היא ע"י האדם וכל הארצו' והמחוזות והמדינ' והחכמות והמלאכות כולן צריכות זו לזו : (ה) והנה החכמה האלקית נראית ביצירות הקטנות כמו הגדולות כי כח החכמה הנראית ביצירת הפיל לפי גודל גופו איננו יותר נפלא מכח החכמה הנראית

בכתבי א"מ הרב ז"ל ומביאו בשם בעל העקדה

בל"ה הוא שהקב"ה גדל והרים את המין האנושי מעת היצירה מכל שאר הנמצאים השפלים בד' מעלות הא' במה שיחד במעשה ההוא לאיש אחד מאישיו כמ"ש נעשה אדם בצלמנו שלא נאמר כן על זולתו מהאישי' או המינים כי לא נאמר תוציא הארץ סוס או גמל או חמור וכיוצא בזה הסבי [illegible] שיהיו מתעסים לעצמו ית' באמרו נעשה אדם לא נאמר כן על זולתו רק [illegible] יוציא הארץ דשא וגו' ישרצו המים שרץ : הג' במה שהיה ע"ד העצה והמלכה כמ"ש ויאמר אלקים נעשה אדם וגו' : הד' במה שיורה על באמרו בצלמנו כדמותנו והוא שכיון מתכונתו מתחלת יצירתו שתהיו מעלותיו גדולות מכל הנמצאים בד' חלקיו שהם שלמות המושכלות והפעולות :

נראית ביצירת הנמלה לפי קטנותה : אבל בהפך ביצירות היותר קטנות נראה בהם כח החכמה יותר וביותר ותקון הבורא בהם יותר נפלא • וזה יורה כי הכל מחשבת חושב אחד ובורא אחד לכלם • לפי שהם מתרמים ושוים ונכונים להשלמת סדר העולם וקיומו בכל חלקיו • ואלו היה לעולם יותר מבורא אחד היתה צורת החכמה מתחלפת בקצת מחלקיו ולא היה צריך קצתו אל קצתו : (ז) ולכן מפני שהוא נפרד וחלוק בשרשיו ויסודותיו ושוה בתולדותיו וחלקיו הנה זאת ראיה כי מחדשו ומחברו ומנהיגו אחד הוא ואין שני לו : ואלו היה אפשר לצייר בשכלנו שיתקיים העולם בפחות מבורא אחד היינו מעלים זה על דעתנו אך מפני שלא יכולנו להשכיל ולהשיג דבר שיוכל לברוא ולעשות דבר אחר שיהיה פחות מאחד • הנה בוראי ידיעה נכונה שאי אפשר להכחישה ולדחותה שהוא אחד לא פחות ולא יותר • (ח) אבל מפני שהבורא יתברך איננו נראה ומושג בחוש • אי אפשר למצאו ולדעתו אלא בראיות ברורות ובחינות ישרות המורות עליו מצד בריותיו ופעולותיו כי בהם תתחזק אמונתנו שהוא נמצא ואחד וקדמון היה הוה ויהיה (ט) וכל הראיות האלו מעידות על אחדותו ומכחישות ומרחיקות ממנו ענין הרבוי והשתוף והדמיון כמ"ש הוא ית' על עצמו היש אלוק מבלעדי ואין צור בל ידעתי ואומר אל צדיק ומושיע אין זולתו ואומר אל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש :

(י) הראיה השלישית אם היה הבורא יותר מאחד יהיה ביכולת כל אחד לברוא עולם או לא יכול אלא בעזר חברו ואם היה יכול לברוא לבדו א"כ הבורא האחר נוסף ומותר לפי שהאחד יכול ואינו צריך לזולתו : (יא) ואם לא יכול לגמור ולהשלים הבריאה כ"א בהתחברם יחד • א"כ אין לאחד מהם יכולת שלימה ולא כח גמור מפני שכל אחד מהם נלאה וחלוש וצריך לאחר וכל מי שהוא חלוש יש תכלית לכוחו ולעצמו וכל מי שיש לו תכלית יש לו גבול וכל שיש לו גבול מחובר וכל מחובר מחודש וכל מחודש יש לו מחדש : (יב) גם החלוש אי אפשר שיהיה קדמון לפי שמי שהוא קדמון לא תקצר ידו מלעשות כל דבר ולא יצטרך לעזר זולתו ואנחנו כבר הוכרחנו בראיות ברורות שהאל ית' קדמון ויכול • א"כ נמשך מזה התולד' שהבורא יתברך איננו יותר מאחד : (יג) ועוד אלו היה יותר מאחד היה אפשר שתהיה ביניהם מחלוקת בבריאת הברואים ולא היתה נגמרת מהם יצירה כי מה שהיה רצון זה לא היה רצון האחר אבל לפי שעינינו רואות שכל העולם כולו על סדר אחד ותנועה אחת נמצאת בכל חלקיו ולא נשתנה עם המשך הדורות ידענו מזה שיוצרו ומנהיגו אחד לא ישנה מעשהו ולא יחליף הנהגתו : כי ההנהגה לא תהיה שלימה ומתמדת באופן אחד כי אם בהיות אחד בעצה ובהנהגה כמלך במדינות והנפש בגוף : ובמה שהוכחנו בענין אחדות די למבין ודי לתשובת המינים הטוענים על הרבוי כי כאשר בררנו וקיימנו האחדות לבורא עולם בטלנו והרחנו טענת כל מי שיאמר שהוא יותר מאחד :

פרק רביעי הוכחה וראי' ברורה על קדמות האל יתברך :

אחרי זה נחקור מענין הקדמות (א) (ר"ל אם האל ית' קדמון שאין קדמון לפניו ואם לאו) ונאמר כי בהכרח הוא כשיאות לדבר • שם אחד האמיתי ויתקיים לו • דין הוא שיאות לו גם כן שם המציאות וכן הקדמות • כי האחד האמיתי לא יתהוה ולא יפסד ולא ישתנה ולא יתחלף ואין לו תחלה א"כ הוא קדמון כיון שאין לו תחלה : (ב) וכן נאמר כי מדת המציאות התמידית כשהיא ראויה ונאותה לדבר תאות לו ג"כ מדת האחד האמיתי ומדת הקדמות • כי מה שהוא נמצא תמיד לא יתכן שיהיה פעם אחד נמצא ופעם אחר איננו נמצא וכן להפך וכל הנמצא תדיר אי אפשר להיות רב ברבוי כי הרב במספר איננו בנמצא תדיר לכן הוכרחנו לומר שהוא אחד : וכן ראויה מדת הקדמות : (ג) כי הנמצא תדיר אין לו תחלה וסוף וכל מי שאין לו תחלה הוא קדמון בהכרח • ומזה התברר שהשלש מדות האלה ענינן אחד והן דביקות זו בזו • ולא תתפרדנה • וגם אינן מחייבות שנוי לעצם כבוד הבורא ית' ולא תכנסת המקרים עליו ולא הרבוי בו לפי שהענין אשר נבין מהמדות האלה הוא שהשי"ת איננו נעדר (ר"ל שלא יבוא על זמן מה שלא הוה תמיד) ולא חדש ולא מחרבה : (ד) ואם היה אפשר לדבר מענין הבורא ית' במלה אחת שכוללת אלו הג' מדות בבת אחת כמו שכולל אותם השכל והיינו מבינים במלה הזאת כל הג' ענינים

עניינים בודאי היינו משתמשים בה אבל לפי שלא מצאנו בכל הלשונות שאנו משתמשים בהם על ענין הבורא ית' מלה אחת שתהיה דיה לזה ותורה על הג' מדורה אלה שהן הכרחיות לו הוצרכנו להשתמש בהרבה מלות כאלה: (ה) ואמנם הרבוי הנמצא במדות הבורא יתעלה איננו מצד עצמו ית' (כאלו יש בו ג"כ ריבוי כביכול) כ"א הוא מצד קוצר כח המדב' מהש"י שלא יכול להוציא מפיו המדות האלה במלה אחת שתורה עליה': ודע שכל המלות האלה שמשתמשים בהם במדות הבורא ית' והמדות עצמם שמיחסים אליו צריך שתבין מהם הריחוק והשלילה שכנגדם (ר"ל שאין בו ית' ההפך מן המדות האלה) כאלו תאמר. אם יאמר עליו שהוא קדמון צריך להבין שאין לו תחלה או אם נאמר עליו שהוא אחד צריך להרחיק ממנו הרבוי וכן כלם כמו שאמר אריסטו' השוללו' במדת הבורא יתברך אמתיות מן המחייבות (ר"ל החסרונות שמרחיקים ממנו ית' הם יותר אמתיו' וכאלו נותן לו תוספות המחייבים. עיין) כי הוא נעלם מכל מדה ותואר ומרומם מכל דמות ודמיון:

פרק חמישי ראיה נכונה שאינו גוף ולא כח בגוף:

אמנם המדות האלוקיות שמיחסים אליו יתברך מצד פעולותיו אשר ישתתף בהן עם קצת בריותיו הותרנו להשתמש בהן עליו יתברך מפני הדחק המבריח אותנו להודיענו ולעמוד על מציאותו הלא תראה שהשתמשו במדות כאלה מהבורא יתברך בתורה ובנביאים ובכתובים הרבה מאד: (ב) ואולם הם על שני דרכים. הדרך האחד הן המדות שהן מורות על דמות וצורה גשמיות כמו שאמר הכתוב ויברא אלקים את האדם בצלמו וגו': על פי ה' וגו': אני ידי נטו שמים: באזני ה': ותחת רגליו: עיני ה': זרוע ה'. ויאמר ה' אל לבו: והדומה לזה מן האברים הגופיים. והדרך השני הן מדות שמורות על תנועו' ומעשים גשמיים כמו שנאמר וירח ה': וינחם ה': ויתעצב אל לבו: וישמע ה': ויזכור ה': וירד ה': ויקץ כישן ה': (ג) ורבים כאלה שהם מפעולות ותנועות בני אדם. אלא שקדמונינו ז"ל בפירושם כתבי קודש תרגמו ופירשו לנו המדות האלה ודקדקו בהם מאד כדי להבינם דרך כבוד. ויחסו הכל אל כבוד הבורא יתברך כמו שתירגם אונקלוס על כמה פסוקים: והנה ה' נצב עליו. והא יקרא דה' מעתד עלוהי: וירא ה' וגלי קדם יקרא דה': ואתגלי יקרא דה' ויעל מעליו אלקים ואסתלק יקרא דה': הנה פירש והוציא את הכל דרך כבוד. והרחיק הכל מהבורא ית' כדי שלא ישיגוהו שום גשמות ומקרה: (ד) והנה האריך בזה הגאון רב סעדיה בפרושו על התורה ובשאר ספריו: (ה) וגם הנשר הגדול הרמב"ם ושאר גאוני עולם ז"ל וכולם הסכימו בזה שהדחק הביאנו ליחס לשם ית' מדות ופעולות גשמיות כדי לצייר בלבבנו ענין שיקיים בנו מציאות הבורא ית' והנביאים כלם דברו בענין זה בספריהם הקדושים במלות גשמיות לפי שהן קרובות לשכל בני האדם ולהבנתם: (ו) ואלו היו מדברים ממנו ית' וממדותיו במלות רוחניות כפי הראוי לו. לא היינו מבינים לא המלות ולא הענין שהיו מדברי' ממנו ית' ועל כה"ג אמרו רז"ל דברה תורה כלשון בני אדם שיבינו השומעים: (ז) וכן דרך התורה לדבר בכל ענין דק ורוחני: כמו בשכר עולם הבא ועונשו וכיוצא בזה: וקצרה בביאור העניני' מפני שסמכה על הקורא המשכיל שיבין אותם הבנה אמיתית ע"ד הרוחני: (ח) וככה הזהיר אותנו רבן של כל הנביאים מרע"ה שנשמור מחשוב במחשבותינו שיש לה' צורה גשמית או דמיון שום בריה בשמים ובארץ כמ"ש ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה: ואמר ותמונה אינכם רואים זולתי קול ורצה לומר בזה הזהרו במחשבותיכם ורעיוניכם שלא תמשילוהו לבורא ית' לשום תבנית ולא תדמוהו לשום דמות ודמיון מפני שלא הרגשתם בחוש הראות שום דמות וצורה בעת שדבר עמכם בהר סיני: ובנביאים נאמר אל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש. ואומר אל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו. ונאמר כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים והרבה כזה: ע"כ צריך האיש הנלבב להטריח נפשו ולהשתדל בכל מאמצי כחו לידע את בוראו מצד סימני מעשיו ולא מצד הויתו ועצם כבודו: (ט) כי הוא קרוב מכל קרוב מצד פעולותיו ורחוק רחוק מצד דמות עצם כבודו ועצמותו. כי לא נוכל למצאו במחשבותינו מן הצד הזה אשר הקדמנו. (י) אבל כשנשתדל להוציאו ממחשבותינו והרגשתינו מצד הויתו מפני שאי אפשר למצוא ולדעת אותו בזה האופן: בלי ספק נמצא ונרגיש אותו מצד

פעולותיו

פעולותיו ואז יהיה קרוב לנו כאלו לא נפרד ממנו וזאת היא תכלית ואמתת ידיעתו שנורה ונאמין שאנחנו בתכלית הסכלות באמתת עצם כבודו ושנמנע משכלנו להשיגו בדרך זה ושאין לנו רשות להמשילו ולהגבילו ולדמותו לשום דבר שמשיגי' אנחנו בחושינו הגשמיי' כי זה מפסיד שכלנו ומבלה את מחשבתינו : (יא) וזה עד"מ כמי שטרח להשיג השמש מצד אורו נצוצו וזריחתו ושקיעתו ועלייתו וירידתו ונטייתו זה בודאי יעמוד על מציאתו ומשתמש לאורו ונהנה ממנו ומגיע אל הענין המבוקש ממנו • אבל מי שיטריח לחקור על מהותו ולמצאו מצד עגולו ומכוון בעיניו להביט אל עין השמש בלי ספק תכהנה עיניו ויפסיד אורם ולא יהנה מאור השמש וכל טרדתו תהיה לבטלה : (יב) וכן יקרה לנו כשנשתדל להשיג מציאות הבורא יתברך מצד אותות פעולותיו וחכמתו ויכלתו בכל הברואים ונשכיל ונבין בעינינו אז יאיר שכלנו בידיעתו ונשיג ממנו כל מה שיש בכח שכלנו להשיג אבל אם נטריח ונטרית שכלנו להשיג הוויתו ועצם כבודו ולדמותו ולהמשילו במחשבותינו לשם גוף וגשם בעולם • נפסד שכלנו והכרתנו ולא נשיג בהם שום דבר • כמו שיקרה לזה שרוצה להביט אל עין השמש וזהרו • כדי להשיג מהותו : (יג) ולכן צריכים אנו להזהר מאד בענין זה ולזכרו בחקירתנו על מציאו' ה' אחדותו וקדמותו לדעת כי הוא ית' איננו גוף ולא כח בגוף ואי אפשר לשום דבר להמשילו : :

(יד) הנה ביארנו במאמר הראשון שהוא היסוד מיסודי אמונתנו שיש אלוק נמצא יחיד קדמון ואינו גוף ולא כח בגוף והחכם ישמע ויוסיף לקח :

מכתבי א"מ הרב זצ"ל

כתב הרב בעל ספר יד יוסף פרשת שמות לדרוש נ' וז"ל שחמש סבות מונעות הלימוד בלהיות קוצר המשיג • עומק המושג • אורך ההצעות • צרכי הגופים • רוע המזג • וכתב עוד הרב הנ"ל פ' יתרו ריש דרוש שני • כי חוש הראות והשמע הם החושים היותר חשובים • שבכל חושי האדם • יען אחר החושים הטעם והריח והמשוש משמשים לגוף לחוש ולהריח ולטעום • אמנם חוש הראות והשמע משמשים לגוף ולנפש עכ"ל • וכתב עוד ריש פרשת וארא כי שלשה שערים הם שבהם יכנס האדם להיכל מלכו של עולם להכיר ולידע קצת מגדולתו יתברך • השער הראשון הוא ידיעת וחקירת כל הנמצאים והחכמה וההשגחה המעורבת בהם : הב' הוא ע"י התורה המפרסמת לנו אף יש גבוה מעל גבוה שהוא עילת העילות וכו' הג' הוא הנסים והנפלאו' שנעשו ע"י הנביאי' בעמיד' השמש ותחיית המתי' וכו'

מכתבי א"מ הרב זצ"ל

בשם רבינו בחיי הלוין ז"ל בספר כד הקמח כי עם היות שהשמש והאורה שניהם במדרג' האור מ"מ אור התורה הוא יותר משובח ומעולה מאור השמש בכמה מעלות גדולות ורבות ושם ז' מעלות ע"כ לכך אמר שהזכיר מעלת האור במזמור השמים מספרים כבוד אל סידר אח"כ בפסוקי תורת ה' עדות ה' וגו' • אלו שבע מעלות אשר בה יתעלה אור התורה מאור השמש • המעלה הא' מי שמתמיד לעמוד בשמש ומרבה לשבת בחומו ישוב לו הדבר לכאב גדול עד שיתעלף • וכמו שמצינו ביונה הנביא ותך השמש על ראש יונה ויתעלף וגו' אבל המתמיד בעסק התורה אינו כן אבל היא משיבת נפש • הב' הוא שידוע כי השמש יכה במוח האדם ולפעמים ישתגע אדם מזה אבל התורה היא מחכימת פתי : הג' כי מי שמרבה לשבת בשמש ידאב ויתעצב אבל התורה פיקודי ה' ישרים משמחי לב : הד' המסתכל אל עין השמש יכהו עיניו אבל התורה מאירת העינים : הה' כי השמש אעפ"י שהוא טהור זך וצלול פעמים שיכסוהו עננים לא יהיה מראיתו טהור גם לפעמים יעבדוהו מן האומות ויעשו ממנו ע"ז ואז אינכו טהור אבל התורה טהורה לעולם ואין לערכה הפסק וז"ש טהורה עומדת לעד כלומ' שהיא עומדת בעצמה לעד לא תפרד ממנו : הו' כי אור השמש אין ממשלתו אלא ביום ולא בלילה אבל אור התורה ממש לעולם : הז' כי אור השמש אינו שוה בכל פעם כי עד חצי היום מוסיף והולך משם ואילך מתחסר והולך ואינו בהשוייה אחת לעול' לא משתנה והולך פעם אחר פעם אבל התורה משפטי ה' אמת צדקו יחדו • והרב ר' משה אלמושנינו ז"ל בספר תפלה למשה מאמר שני חלק ראשון הביא על אלו הפסוקי' הקדמה נאותה בשם ר' יואל אבן שועב ואמר שכוונתו להורות על שתי' עקרים מפורסמים מפאת הגרמיים השמימיים אשר הם נמצאים בתורתנו הקדושה יותר בשלימות • העקר הראשון מציאותו ית' כי על זה מורים בלי ספק בתנועתם והוא הרמוז באמרו יום ליום יביע אומר כי הוא יביע ויפרסם מציאותו ית' כי כל מתנועע יש לו מניע עד שנגיעו אל המניע הראשון • והתורה תעיד על זה ביותר מאחר שמורים התורה בעל כרחך צריך שיהיה בנמצא מי שצוה עליה ועדות התורה בזה נאמנה יותר מעדות השמים גם כי כל עדות השמים אינו מפורסם רק אצל המעיינים ועדות התורה אפילו לפתאים וז"ש מחכימת פתי • העקר הב' הוא חדוש העולם כי זה מתפרסם ע"י גרמי השמים מאחר שהם על שיעור מוגבל זה ודאי יורה על רצון מחדשם שרצה שיהיו באופן זה ועל גבול ומספר ההוא וזה מתפרסם יותר ע"י התורה מאחר שיש בה מצות עשה ומצות ל"ת הכל במספר מכוון ושעור מוגבל יורה מציאות המגביל אותם בלי ספק וזה שאמר פקודי ה' ישרים וזהו פקודי המשכן שהוא לשון מספר והקיום הוראה זאת מעולה בב' פנים הא' מאחר שהם ישרים מכל החכמות העיוניות וגרמי השמים שיפול בהם באמת הספק והעקר מא"כ בתורתינו הקדושה • הב' שהמדקדק במספרה הנה סבה אתו ופעולתו לפניו מא"כ במספר הגרמים השמימיים כי מה יוסיף ומה יתן לדעת מספרם • העקר הג' ההשגחה שזו מורים בתנועתם התמידיות שהש"י נתן להם כח וגבורה להיות מושלים בקרב תבל ולהרכיב היסודות ולפעול בציווי בוראם כי כן צוה והוא אמר ויהי וזהו הנרמז לעיל במש"ה ובקצה תבל מליהם : אמנם התורה מפרסם זה יותר מפני שמאירה עיני המעיינים בה בדרושי' שהיום ואמות הוראות ההשגחה או ירחות כי השמים להיותם ספיריים אינם מאירים לחוץ שכל דבר ספיריי אינו מאיר ואין לו גוון רק הוא מוכן לקבל המראים והגוונים כולם כמו המים והזכוכית אבל התורה עם היותה ספירית וברה מ"מ מאירה לחוץ וז"ש ברה מאירת עינים • העקר הד' הוא שראוי לעבדו ולא לזולתו שלזה מורים השמים בפרסום גדולתו ומעלתו וכבודו ית' אשר מזה ימשך היראה ממנו ולא לזולתו המתמש' והוא הרמז בהשמים מספרים כבוד אל והתורה תודיע זה יותר בשלימות אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וכו' וזאת ההוראה היא מעולה יותר בב' פנים א' כי בגרמי השמים אפשר שיבוא האדם לידי טעות ולחשוב שם סבות ראשונות לכל דבר ושיש בהם כח בעצמם לעשות חיל ולא תהיה הוראה מגרמי השמים טהורה אמנם הוראה מצד התורה טהורה מכל צד וז"ש יראת ה' טהורה : והב' כי בראות המעיין בתנועות השמים חלוף התנועות והסתרה תחת הארץ ימלא כמו מצד אותם שמיכוים בכל עת אמנם התורה האלהית אינה נסתרת והיא במצב אחד לעולם וז"ש עומדת לעד • העקר החמשה שכר ועונש אשר זה מורים השמים בתנועתם וחלוף

אלהם ומבטיהם ובלבוליהם · יחייבו אותות ומופתים בעולם והוא הרמוז בכל אלה ובקלה תבל אליהם ותורה האלהית תורה על זה יותר בשלימות לב' פעמים א' כי משפטי הכוכבים יכזבו לפעמים כי הש"י ישדד המערכת לעת הצורך לאיזו תועלת האומה הנבחרת · השנית שאינם צודקים יחד על כל האנשים המתפעלים מהם כי אינם מבחינים בין עובד אלהים לאשר לא עבדו תה שלא יקרם זה לתורתו ית' כי משפטיו אמת ולא תפול בהם כזב וז"ש משפטי ה' אמת ועוד בהם צודקים יחדיו לצדיק ולרשע איש כפי ערכו ושלימותו אם לטוב ואם לרע וז"ש צדקו יחדיו ע"כ כוונת הר"י שועב ז"ל אמנם לתשלום דבר השמש והתורה מצאתי עוד להרב ר' שלמה אלקבץ בספר אילת אהבים דף ז' יחס התורה אל השמש כי כמו שהשמש הוא שלימות האויר וכל גשם בהיר ספירי · כן כמו התורה היא שלימות האדם העוסק בה · ג' כמו שהשמש משמש חוש הראות לבריאים ומכאיבו לחלושים כן הענין בתורה שהחכם שמח בשמעו דברי תורה לא כן עם הארץ כי ילבש בשרו קנאה · ד' כמו שהשמש מעורר בעלי חיים משינת הלילה המשל למות כן כמו התורה שלא היא בראש הומיות תקרא תשובו לתוכחתי וכמ"ש ראה נתתי לפניך וגו' ובחרת בחיים וגו' · ה' כמו שהשמש מטביע התמונות במראות המלוטשות על שיזהירו זוהר רב מתוכה כן כמו התורה מטביע את תמונת העוסק בה בתוך המראה הגדול מלכו של עולם יתברך גם בשכלם של המלאכים שהם המראות המלוטשות וז"ש קרא אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין וק"ל · ו' כמו שהשמש המקוטע כפי הכנת החומר אשר אליו יגיע כי אם יהיה הגשם ספירי יזהירהו ויבהיקהו והפך בהפך כן הענין בתורה כי תורת אלישע אחר פיתה שבת אבוד נפשו וכענין כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם ב' שאכלו את הפסח א' אכלו לשם אכילה גסה עליו נאמר ופושעים יכשלו בם · ב' שאכלו לשם מצוה עליו נאמר צדיקים ילכו בם · ז' כמו שהשמש נתוסף בעצמיים הבהיריים שבראה האור על' העצם הבהיר כאלו הוא מפוזר ובמשך מקלה אל קלה אמנם בעצמיים החשוכים הוא בהפך נתמעט האור ונראה כולו במקום א' עב וכפול כן הענין בתורה כמד"א ומתלמידי יותר מכולם יש מפוזר ונוסף עוד ועל ההפך אחז"ל אימת לדברי תורה מתבזים בעיני עם הארץ כשהתלמיד חכם עצמו מבזה אותם כן אלה קלת סגולות הכמ' אות באור השמש והן כמלאים יותר בשלימות בתורה למה שהיא תשלים הנפש והגוף יחד ותזה כביר כי היא המאירה סיטרה וכו הפעולה מדברי הרמ"א הלוי שם וההקדמה שהבאנו לעי' בשם כד הקמח מצאתי עוד ג"כ בדרשות ר' יודא פדוואה :

המאמר השני מדבר במציאות המלאכים מהותם ואיכותם ובו שני פרקים :

פרק ראשון מדבר במהותם :

(א) **בהיות** שדברנו במאמר הקודם ממציאות הבורא י"ת שהוא סבת כל הסבות וממציא כל הנמצאים ושהוא אחד קדמון ושאין לו גוף ולא כח בגוף · נדבר עתה בעז"ה מענין מציאות המלאכים הנקראים שכלים נבדלים השייכים ג"כ לעולם העליון וקודם זה ראינו לבאר שם מלאך ועל כמה פנים יאמר : (ב) ודע כי פי' שם זה שליח ויאמר ראשונה על שליח אנשים · כמו וישלח יעקב וגו' · שנית על הנביא הנשלח מה' · כמ"ש ויעל מלאך ה' מהגלגל אל הבוכים · ונאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים והוא משה · שלישית יאמר בעצם וראשונה על השכלי' הנפרדי' אשר כוונתנו עתה לדבר מהם : (ג) ואמנם שהמלאכים נמצאי' זהו דבר ברור ומפורס' שאין צריך להביא עליו ראיה כי לא לבד הודו עליהם הפילוסופי' וכל חכמי הגוים שהם נמצאים אלא שאף תורתנו הקדושה מעידה על מציאותם וזוכרת אותם בהרבה מקומות ובקצתם קוראה אותם בשמם · ואין צורך להביאם פה כי ידוע הוא לכל משכיל : (ד) ואולם בענין מהות המלאכים ואיכותם · היו מן הקדמונים שחשבו שמהם הוים מרוח ומהם מאש והביאו ראיה לדעתם מהפסוק האומר עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט : (ה) אבל הרב אב"ן עזרא מכחיש סברתם ואומר שכוונת הפסוק אינו כן (עיין בפרושו על הפסוק בראשית במלת השמים ומלאכיו) וכמו שדרשו רז"ל (חגיגה פ' אין דורשין) על מלת חשמל כאלו אומר חיות אש ממללות (ו) אבל רוב חכמי האמת וגם כת הפילוסופי' כולם הסכימו שהם צורות קדושות נבדלות מכל חומר (ז) ולכן נקראים אצלם שכלים נבדלים · אלא שהיו מראים עצמם לבני אדם ר"ל לאבות הקדושים או לנביאים בדמות אנשים וקצתם בדמות אש וכיוצא בזה (ח) גם מנויהם ופקידותם נבדלים ונפרשים · כי יש מלאך ממונה על האש ויש על המים ויש על השלג ויש על הברד וכיוצא בהם :

פרק שני מדבר במספר המלאכי' וכמותם :

אמנם במספר המלאכים וכמותם התחלפו הדעות אצל הפילוסופים · כי קצתם אומרים שבהיות שכל פשוט אי אפשר שיצויר הרבוי בהם כי לא ימצא הרבוי בדברי' אם לא מצד החומר והאחדות מצד הצורה ולפי שהמלאכים אינם בעלי חומר הנה אי אפשר בשום צד שיהיה חלוף או רבוי ביניהם אלא כשיהיה אחד מהם עלה (ר"ל סבה) והאח' עלול (ר"ל מסובב) : (ב) ולפי זה יאמר שמספר השכלים הנבדלים הם עשרה כמספר הגלגלי' שהם תשעה או עשרה עם החומר שתחת גלגל הירח : (ג) וכת התורניים כמו הרמ"בם והרלב"ג ורבים אחרים ז"ל שנמשכו אחר זה הדעת הפילוסופים יאמרו שמספר המלאכים כמספר הגלגלים המתנועעים בתנועות

מתחלפות כי לכל גלגל יש מניע שכלי מיוחד המניע אותו בתנועתו המיוחדת ולפי שמספר הגלגלים האלה הם מ"ט או חמשים יהיו מספר המלאכים כמו כן מ"ט או חמשים · וסברתם בנויה על מאמר רז"ל שאמרו חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים · ואומרים שהמלאכים האלה נקראו שערי בינה · לפי שכל אחד מהם יש בו השגה מיוחדת בפני עצמה : (ד) וכל זה חולק על דעת התורה כי הכתוב אומר שיש רבוי המלאכים נמצאים בעצמם מלבד אלה אשר נשלחים לבני אדם כמו שביארו רז"ל על פסוק רכב אלקי"ם רבותים אלפי שנאן ועל פסוק אלף אלפין ישמשוניה · ויש עוד מלאכי' אחרים משתלחים לבני אדם כמו שנמצאו כמה פסוקים ע"ז והדעת הזאת מוסכמת לכל המורים בתורת משה : (ה) ולפי זה נראה שלכל מלאך יש פעול' בפני עצמה והשפעה מיוחדת · ובעבור שהכבבים הם רבים במספרם ולכל אחד יש לו משפיע א"כ יחוייב שיהיה כמו כן רבוי במלאכים כמו שיש בכוכבים · וזה מסכים עם מה שאמרו רז"ל אין מלאך אחד עושה שתי שליחות ולא שתי השפעות (ר"ל שיש לכל מלאך שליחות וכח מיוחד כתאר שלים ו'הקב"ה) ולפי שתאר השלמיות אשר בו יתברך הם בלתי תכלית נמצא בהכרח שיש רבוי גדול מהשכלים הנבדלים כפי התחלפית השגתם ממני ית' וכפי הפרש הכח הניתן להם · וזו דעת נכונה ואמיתית מסכמת לתורתנו הקדושה ולעיון שכלי · והנה לא ראיתי להאריך יותר בענין המלאכים כדי שלא תכבד העבודה על המעיין ומי שיתאוה להעמיק יותר בעניינים האלה יעיין בספרי הרמ"בם ובפירושי הרב האברבנאל בישעיה סימן ו' ובמעשה מרכבה שביחזקאל ושם יראה נפלאות וירוה את צמאו בכל אות נפשו :

המאמר השלישי

ידבר בביאור שורש האמונה שתורתנו הקדושה היא אמיתית ואלקי"ת וניתנת למשה מן השמים ושלא תשתנה ולא תבטל בשום זמן מהזמנים ויש בו שלשה פרקים :

(א) קודם שנבאר שתורתנו הקדושה היא אמיתית וניתנה מן השמים ושלא תתחלף ולא תתבטל בשום זמן · נעיר ספק אחד במה תבחן שהיא אמתית כי אחר שאנחנו מוצאים דתות הרבה וכל אחד מבעלי הדתות האלה יאמר שדתו אמיתית ואלקי"ת · במה יודע איפה ההבדל בין הדת המזויפת והשקרנית · והתשובה ע"ז שהבחינה שתורתנו אלקי"ת היא · (ב) תהיה מב' צדדים האחת מצד התורה בעצמה · והשנית מצד השליח אשר ניתנה על ידו · והנה מצד התורה בעצמה תבחן בזה האופן שאם יש בה היסודות והעקרים הראויים לה כגון עיקר מציאות השם ושהוא יחיד ושאין לו גוף ושהוא בורא עולם ומגלה רצונו לבני האדם על יד נביאיו ושמשגיח על בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו · וכיוצא באלו הענינים הנמצאים בתורתנו ואם היא אינה חולקת על יסוד מיסודות האלה או בשרשים המסתעפים מהם הנה בודאי היא אלקי"ת ואם לא ח"ו היא מזוייפת · (ג) ואולם הבחינה השנית אשר מצד השליח הנה הוא כשיתברר ויתאמת שהוא נביא מוחזק ושהוא שליח להנתן לדת על ידו באמות (ר"ל באמת גמור שאין בו שום ספק ופקפוק לגמרי) עצמי : הרי היא בודאי תורה אמיתית וביאור זה כל דבר נתאמת על שני פנים אם אמות עצמי ואם אמות בלתי עצמי · והאמות עצמי הוא כאשר יתאמת הדבר מצד סבותיו או מצד סגולותיו העצמיות · והאמות הבלתי עצמי הוא שיתאמת הדבר על דרך מקרה לא מצד סבותיו ולא מצד סגולותיו העצמיות · (ד) והמשל בזה לשני רוקחים שבאו לפני חכמי הרפואה לעשות מרקחת הטרי"אקה ואמר הראשון כי ירקח הטרי"אקה רקוח טוב ויפה שיציל את האדם מכל סמי המות החמים והקרים ומכל מיני ארסיים בראיה ברורה שהוא מראה להם בשר האפעה וכל הסמנים השייכים לעשות הטרי"אקה זאת · ומנסה סגולות כל הסמים הפשוטים וכחותיהם אחד לאחר לפני הרופאים הנה בזה יכירו כלם שאין בו שום חשש זיוף : (ה) והרוקח השני מתפאר ג"כ ואומר שהוא יעשה טרי"אקה טובה ומועיל' לכל מיני סמי המות ומביא ג"כ ראיה לדבריו שהוא ילך במו אש ולא יכוה וכיוצא בזה : הנה אעפ"י שיעשה זאת הבחינה ע"ז אין זו ראיה עצמית שהטרי"אקה שעשה היא אמיתית כי אעפ"י שהלך באש ולא נכוה אפשר שזאת הסגול' בטראי"קה לבד ולא להציל משאר סמי המות : (ו) ועל זה הדרך

בעצמו היא בחינת נבואת הנביא או השליח כי הנביא
שיתן אות על נבואתו בראי' זו למשל שהוא ילך באש
ולא יכוה הנה הוא אות שראוי זה האיש שיעשו נסים
ונפלאות על ידו אבל אין אמות עצמי לנבואה וכ"ש
שאינה ראיה שהנתן התורה על ידו : (ז) כי הנה
מצינו שנעשים אותות ומופתים הרבה ג"כ ע"י להט
וכשוף • גם נעשו הרבה אותות ומופתים ע"י הצדיקים
וחסידי עליון שלא היו נביאים • כמו שמצינו בענין
(במס' מציעא) מחלוקת רבי אליעזר וחכמים שכותלי
בית המדרש הטו עצמן • ונעקר החרוב ממקומו וחזר
אמת המים לאחוריו : וכן בהרבה מקומות כנסי
חוני המעגל (במס' תעניות) וכנסי ר' חנינא בן דוסא
וכנסי ר' פינחס בן יאיר וכנקדימון בן גוריון וכחנניא
מישאל ועזריא שניצולו מכבשן האש ועכ"ז
לא היו כל אלה מוחזקים לנביאים בישראל : (ח)
ולכן בעבור שהאותות והמופתים שנעשו ע"י משה
רבינו ע"ה עם היות שהיו רבים ונפלאים מאד בשינוי
טבעו של עולם לא היו מופת עצמי לנבואה (כי עדין
היו ישראל מסופקים בנבואתו) ותדע שהוא כן שהרי
אחר מתן תורה אמרו למשה היום הזה ראינו כי ידבר
אלקים את האדם וחי נראה מזה שעד הנה היו
מסופקים במציאות הנבואה • עם היות שהאמינו
במשה שהוא עבד נאמן לשם יתברך וראוי שיעשו
אותות ומופתים ע"י כמו שכתוב ויאמינו בה' ובמשה
עבדו : הנה מפני זה תמצא שאמר ה' למשה במ"ת
הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם
בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם • כלומר אני רוצה
לאמת להם מציאות הנבואה עצמה וגם לאמת להם
שאתה שלוח מאתי לתת התורה על ידך וזה יהיה
כשהם ישיגו למעלת הנבוא' כי בזה ידעו שאני רוצה
לתת התורה על ידך וזה יהיה אמות עצמי לנבואה
ולשליחות השליח ההוא • ואלה שני הדברים היו
הכרחיים לאמת שהתורה הוא מן השמים • (ט)
האחד מציאות הנבואה לפי שכל ישראל היו נביאי'
באותה השעה ושמעו קול ה' מדבר אליהם עשרת
הדברות : והשני ששמעו קול אומר למשה לך אמור
להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי
ואדבר' אליך את כל המצות והחקים וגו' ובזה נתאמת
להם כי משה היה השליח שתנתן התורה על ידו וזה
הוא ההפרש שיש בין נביא סתם ובין השליח
האמיתי :

פרק שני
יבאר אם הדת האלהית אפשר שתתחלף או אם שתקיים לנצח :

(א) **ועתה** נחקור אם הדת האלהית אפשר
שתתחלף לאומה אחרת בעצמה
בהתחלף הזמנים או אם אי אפשר שתשתנה כי אם
שתקיים לנצח והנה יראה שאי אפשר לדת האלהית
שתשתנה וזה משלש סבות • אם מצד הנותן • ואם
מצד המקבל • ואם מצד הדת בעצמה : (ב) ראשונה
מצד הנותן אי אפשר שתשתנה • כי הדברים הנרצי'
אצל השי"ת שהוא הנותן אי אפשר שירצה פעם אחת
דבר אחד וישתנה רצונו אל ההפך כי א"א שירצה
האל ית' פעם אחת היושר והטוב • ופעם אחרת העול
והרע • א"כ למה ישנה האל הדת האלהית באחרת :
(ג) שנית מצד המקבל ג"כ אי אפשר שתשתנה כי לפי
שהאומה הישראלי' המקבלת הדת אחת היא ולמה
תשתנה דתה אחר זמן רב : כי החכמה הדתיית היא
בכל עתות וזמנים שוה • א"כ לא יצוייר שתקבל הדת
שינוי מצד המקבל • (ד) שלישית גם מצד הדת
בעצמה אי אפשר שתשתנה כי אחר שכוונת התורה
האלהית להודיע לבני האדם ענינים שכליים ודעות
אמתיות אי אפשר לצייר השתנותה בשום צד וזמן •
לפי שבדעות האמתיות אי אפשר שיפול בהם שנוי
כלל • כי אי אפשר שתהיה האחדות פעם אחד אמת
ופעם אחר יהיה הרבוי אמת • ולכן לפי הנראה אי
אפשר שיפול שינוי בדת האלי"ת לא מצד הנותן ולא
מצד המקבל ולא מצד הדת בעצמה : (ה) אבל אם
נעיין היטב בענין זה נמצא שאינו מן הנמנע שלא
תשתנה האלהית לעם אחד כפי השתנות טבע העם
ההוא אעפ"כ לא יחויב שנוי אצל השי"ת : (ו) כי
כמו שהרופא היודע סברת החולי יתן ההנהגה אל
החולה אל זמן משוער אצלו ואינו מגלה לחולה
כוונתו • וכאשר יגיע הזמן שנתחזק החולה מחליו
ישנה הרופא הנהגתו ויתיר לו מה שאסר ויאסר לו
מה שהתיר • ואין צריך החולה לתמוה על זה שיאמר
לו למה לא נתת לי בתחלה ההנהגה
מספקת לכל הזמנים • לפי שהרופא נתן ההנהגה
הראשונה כפי ידיעתו שראוי לחולה כן • ואח"כ שינה
ההנהגה כפי השתנות החולי ועכ"ז לא תחייב זה שנוי
אצל הרופא • כן ע"ז הדרך איננו חסרון אצל הקב"ה •
אם לא נתן בתחלה תורה והנהגה מספקת לכל

הזומנים • (ז) כי כשנתן התורה ידע שתספיק עד זמן ששיערה חכמתו להבין המקבלים ולתקן טבעם שיוכלו לקבל ההנהגה השנית אעפ"י שלא גלה זה לבני אדם : (ח) כי כמו שיעשה המלמד עם תלמידיו שירגיליהו בתחל' בדבר קל ההבנה עד שיורגל בזה • אח"כ ירגיל אותו לענינים עמוקים • שלא היה ראוי אליהם בתחלת למודו • כן הקב"ה נתן לאדה"ר בתחלה מעט מצות : והם איסור אכילת מעץ הדעת ובשר בעלי חיים • ואח"כ שינה הדת לנח והתיר לו הבשר ונתן לו שבע מצות • ואח"כ במתן תורה תרי"ג מצות כפי השתנות האנשים : (ט) ואם יאמר האומר אין ראוי שתקצר יד ה' שלא יוכל ליתן הנהגה כוללת לכל בני האדם שוה בכל הזמנים • הנה זה ידמה לשאלת תשואל למה לא ברא השי"ת כל בני האדם צדיקים • כי זה יהיה יותר שלמות אליו ית' • או למה לא ברא הקב"ה כל בעלי חיים בעלי שכל ומדע לשבח את ה' • כי זה יחלוק על טבע המציאות • וכן יכול אחר לומר למה לא יעשו כל הדברים בדרך נס • (י) אבל שאלות כאלה הבל המה כי הדבר המוסכם אצל כל החכמים התורניים הוא שמנהג הטבע יקר מאד בעיני ה' : ושלא ישנהו אלא להכרח גדול • והרוצה לחלוק ולשאול דברים כאלו. הרשות בידו כמו שאמרו רז"ל שהתורה סם תם וסם חיים לכל שנאמר ולכל בשרו מרפא • כי למיימינים היא סם חיים • אבל היא סם המות למשמאלים בה :

פרק שלישי

בו יבואר שלא תתחלף ולא תשתנה התורה לא כולה ולא מקצתה לעולם :

(א) **אמנם** דעת הרמ"בם שלא תשתנה התורה לעולם • לא כולה ולא מקצתה ולכן שם זה הדבר אחד מן העקרים הגדולים • שלא תתחלף התורה ולא תשתנה בשום זמן • וסמך הדבר על הפסוק לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו : (ב) וביאר הטעם בספרו המורה לפי שהדבר השוה והשלם אי אפשר להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו שלא יפסיד השווי והשלמות ההוא • ולפי שהתורה תמימה היא כמו שהעיד הכתוב באמרו תורת ה' תמימה • א"כ אי אפשר שתשתנה בשום זמן • זה תורף דברי הרמ"בם במקומות רבים בספריו : (ג)

אבל דבריו צריכים עיון גדול • מאין לו זה השורש ואולי היתה קבלה בידו ולכן נקבלנה בסבר פנים יפות אך לפי הסברא הישרה אין אנו רואים שום ראיה לדבריו מהכתוב שהביא ז"ל • עד שלא תתחלף התור' ולא תשתנה לעולם לפי שהכתוב הנזכר אינו מזהיר אותנו אלא שלא נוסיף ולא נגרע מדעתנו על המצות אבל כי ימחה להקב"ה שהוא לא יוסיף ולא יגרע לעולם : (ד) ולענין השווי והשלמות שנאמר הנה כל זה שייך בדבר השוה בשכל (ר"ל שיצייר האדם בשכלו שהוא שוה) אפשר שישתנה כפי הכנת המקבלים : המשל בזה המזון השוה אל הולד הוא החלב • והשוה אל הבחור הוא הלחם והבשר ויין • כן המצות האלהיות צריכות להשתנות כפי הזמנים • (ה) כמו שתשתנה אסור הבשר מבעל חי שנאסר לאדם הראשון והותר אח"כ לנח ובניו • מפני קלקול הדעות שאירע לקין ולזרעו • ולא כדברי מי שכתב שלכך נאסר הבשר לאדם הראשון לפי שהיה העולם חדש • ואם הותר לאדם אכילת בשר היה אפשר שיפסדו מינים הרבה מן הב"ת • כי זה הטעם אין לו טעם ולא ריח • שאם היה הדבר כן היה ראוי ג"כ שלא יתירנו לנח ולבניו • כי בימים ההם היו הבעלי חיים יותר מעטים מאשר היו בימי אדם הראשון • ועוד בימי נח היה המין האנושי יותר הרבה משהיה בימי האדם • (ו) גם לפי דבריהם מן הראוי היה שלא יחזור הקב"ה ויאסור קצת מן הבהמות והחיות לישראל לאחר מתן תורה אלא מכאן אתה למד שהדת האלי"ת אפי' שלא תשתנה ולא תתחלף בכל דבר • אפשר שתשתנה בחלק אחד מן האיסור אל ההיתר ומן ההיתר אל האיסור • כפי השתנות מקבלי התורה • ואל יבהלוך כמה פסוקים שבתורה שבכתב שיש פתחון ומקום למיניהם לרדות והאגדות התמוהות • והמדרשים הקשים והנפלאים והגזומות והמשלים שבתור' שבעל פה שהביאו רז"ל : והאומות לועגים עליהם ומחרפים אותנו בהם • כי כבר קדמוני כמה גאוני עולם אשר אני בערכם כקליפות השום • שהשתדלו לבאר היטב ולהשיב עליהם בחכמה רמה כדי להסיר מהם כל ספק ופקפוק כמו שעשה הגאון רב סעדיא בספר האמונות והדעות • ובעל ספר הכוזרי • והר"דק בפירושיו • ובעל ספר חזוק האמונה ובעל ספר הנצחון • והרב אבראבנאל בספר משמע ישועה • והרבה כאלה • ועל המאמרים שבתורה

שבעל

שבעל פה השתדלו לסתום פי המלגלגים הרב בעל כפתור ופרח · ובעל ספר באר הגולה · ובעל ספר מאור עינים · ובעל עין ישראל בכוונות האגדות שלו · וכל אחד ואחד האריך למעניתו · והרוצה לחקור בעניני׳ האלה יעיין בספריהם הנכבדים וימצא את מבוקשו לכל אות נפשו :

המאמר רביעי

ידבר בעיון השגחת הש״י על כל הפרטים בעולם השפל הזה וביותר על פרטי מין האנושי · ובו שלשה פרקים :

פרק ראשון

יספר איך הק״בה הוא המנהיג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים זן ומפרנס לכל מקרני ראמים ועד בצי כנים :

(א) **עם** היות שהקב״ה משגיח על כל פרטי בעלי חיים ונותן לכל אחד ואחד כפי הכנרת טבעו די ספוקו וצרכו כי הוא זן ומפרנס לכל מקרני ראמים ועד בצי כנים הנה ביותר משגיח בהשגחה פרטי׳ על מין האדם כי כל עור שיש יתרון לאדם על שאר בעלי חיים תגדל השגחת השם יתברך עליו · (ב) הלא מצינו שנברא האדם באחרונה וזה למעלתו כי הראשונים היו טפלים לו והוא מבחר הברואים · ואם הקב״ה משגיח על השפלים והנבראים לצורך האדם · כ״ש שישגיח על האדם עצמו · (ג) ומה שאמרנו שהקב״ה משגיח על כל מיני בעלי חיים השגחה נפלאה לתת לכל מין ומין תכלית שלמותו הנצרך לו גלוי הוא לכל אדם כי הוא נתן לכל׳ אברי׳ וכלים וכחות נאותים לשמירתם ולקיום המין · המשל בזה הבהמות בעלי קרנים האוכלים מעשב השדה הנה לפי שהחומר שהיה ראוי שיתהוו ממנו השינים נעשו ממנו קרנים ובעבור שלא הספיק הטבע לעשות להם שינים בלחי העליון ולא יוכלו לחתך היטב המזון שם בהם הכח להעלות גרה כרי להשלים הלעיסה : (ד) וכן מצינו שכל שמזונותם מצוי כדגים ועופות ממהרים לעכל · וכמאמר רז״ל בכתובות (דסג׳ ע״א) ובעופות ובדגי׳ בכדי שתפול לאור ותשרף ובכלב שמזונו בלתי מצוי מתאחר להרת עכל מזונו יותר משאר ב״ח כדאיתא בגמרא דשבת · (פרק כ״ד) יודע צדיק דין דלים פי׳ יודע הקב״ה בכלב שמזונותיו מועטים · לפיכך השהה מזונותיו במעיו ג׳ ימים : (ה) ובבעלי טרף ובעופות הדורסים שאינם נזונים מן הצמחים : המציא להם הטבע כלים שיוכלו לצוד בהם שאר חיות ועופות · והזמין להם ארס בצפרניהם שמטילים אותו בהם בערת טורפם ודריסתם כדי לנשל מזונם ולהדיקו · כי כח וחום האדם מועיל להם

מכתבי אבא מארי הרב נ״ע זצ״ל

כתב א״מ הרב נ״ע שטענות הכופרים הם שתים בהשגחתו של הקב״ה בנמצאים השפלים : הא׳ הוא לרוממותו ית׳ ופחיתות ושפלות אלו הדברים התחתונים ואם כן איך יוכל ויראה ברעתם ושפלותם · ולכן מסרם אל השמים אמנם השמים אשר הם גבוהים בלי שעור מהאדם ישגיח בהם הש״י אפס כי מגלגל הירח ולמטה תכלה השגחתו ית׳ וכמ״ש איוב העיבי בשר לך הבעד ערפל ישפוט · והטענה השנית היא הקושיא הקדומה אשר רבים חללים הפילה והוא רוע הסדר הנמצא בזה המציאות צדיק ורע לו צדיק אובד בצדקו ורשע מאריך ברעתו ואוכל ושבע ודשן והנה התשובה לקושיא הראשונה מצאתי בספר ראשית דעת כי הלא אנחנו מודים שהאל ית׳ אין לו שום ערך עם שום נמצא וזה כי הנב״ת אין לו ערך כי אפי׳ באמרנו שהוא נב״ת לא יצדק עליו בחיוב רק דרך שלילה ואחר שהם מודים שהשם ית׳ משגיח בעליונים מחויב לומ׳ שמשגיח ג״כ בתחתונים שאל״כ יחויב לומר שהעליונים הם יותר קרובים אליו מהתחתונים וזה לא יצדק בחוקו יתברך אחר שאין לו ערך עם שום נמצא ולקושיא שנייה רבו כמו רבו התירוצים · ראשונה אמרו כי ישוב הקושיא הזו הוא בהכחשת הנושא והנשוא כי האדם יראה לעינים וישפוט על צדיק רשע ועל רשע צדיק והנשו׳ הוא ג״כ שקר כי טובת העולם הזה הכל המה מעשה תעתועים · והתירוץ הב׳ הוא גם שנודה שהרשע רשע באמת אי אפשר לרשע אשר מזרע ישראל הוא שלא יעשה מצוה אחת ולכן הש״י משלם על פניו להאבידו מעולם הבא ורעת הצדיק הוא ג״כ לג׳ סבות · הא׳ הוא שהקב״ה מביא רעות על צדיק והוא להראות העמים כלם שהוא עובד השם מאהב׳ לא מיראת עונש ולא לתקות שכר כי יש צדיקים עובדי ה׳ אמנם בבוא עליהם רעות יקראו תג׳ לה׳ ויתחרטו על צדקת׳ כאיוב וסיעתו לא כן זה הצדיק שכל הרעות לא יוכלו להזיח מתקומו אך יקשה אם הקב״ה יודע ואת למה יביא עליו רעות כיון שגלוי זאת לפניו כשיב וכאמר שאין זה רק לשליחות · הצדיק כי המעשים האלה היו אצלו בכח וע״כ הביא הש״ית עליו יסורין ורצה שיהיו מעשיו בפועל והסבה השנייה היא להיות שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ומשה ואהרן יוכיחו ואפשר שהצדיק חטא בלא יודעים ולא הרגישו בו וידוע שהעבירה מטמטמת לבו של אדם ועושה רושם גדול בנפשו לכן ירוממהו ית׳ לטהרו מטומאתו בעה״ז כדי שישאר נקי לעה״ב · והסבה השלישית שהקב״ה מביא עליו יסורין בלא חטא אך כדי להרבות שכרו בעולם הבא כי כפי מה שיצטער האדם ויסבול יסורין בעולם הזה כן ירבה שכרו בעה״ב ולפום צערא אגרא ועיין על זה בספר חושב משפט להרשב״ץ בפרק ב׳ ובפ׳ ג׳ : והרב ר׳ יצחק בעל העקדה נתן טעם על זאת הקושיא כי להיות שהבחירה נתונה ביד האדם אם להטיב ואם להרע הכן שיהיה הקב״ה טוב הזה אלו נתן להקב״ה טוב לצדיק ורע לרשע הכל בעה״ז היו כלם בהכרח לירא׳ העונש ולא יהיה א״כ הבחירה ביד האדם אך היה קרוב לגזרה · ובספר כלי חמדה להרב ר׳ שמואל לאביידו מצאתי ב׳ תשובות נכונות על זאת · האחת היא כי חז״ל אמרו כי העולם

בידון

להם במקום האש לבשל הבשר • (ו) וכן טבע הנמלה : אעפ"י שהיא בריה קטנה יש בה זריזות הרבה וממנה נדין על חכמת השי"ת והשגחתו בכל הנמצאו' • גם נראה בגמל ששם בו צואר ארוך מתיחס לאורך שוקיו ורגליו • וכמו כן הפיל שאין לו צואר • אבל יש לו חוטם ארוך • כדי שבקל יוכל ליטול מזונו מן הארץ • ועוד רבים כאלה כבהמות וכחיות כמו הסוס והפרד שזנבם ארוך להסיר הזבובים המצערים אותם : (ז) הנה מכל אלה יש לנו ראיה ברורה על פרטיות והתחלפות השגחה באישי מין האדם • כי מאחר שאישי האדם מתחלפי' בשלמות הכח השכלי התחלפות יותר גדול מהשתנות מין אחר מבעלי חיים על האחר • עד שנראה שאדם אחד קרוב למדרגות הב"ח בלתי מדברים • והאחר קרוב למדרגת המלאכים • א"כ ראוי הוא שיהיה בין בני האדם התחלפות ההשגחה כפי התחלפות מדרגותיהם בשלמות • (ח) ולכן פעמים יגיע האדם למדרגה עד שיודע פרטי ענינים • פעם בנבואה ופעם בחלום שנאמר לאברהם לך לך מארצך וגו' • וכמו שנאמר לאבימלך בחלום הלילה הנך מת על האשה וגו' • ולפרעה שהיה רשע הודיע לו חטאו ע"י נגעים שנאמ' וינגע ה' את פרעה וגו' ופעם מודיע לאדם ענינים ע"י שליח ונביא כמו שאירע לברק בן אבינועם ע"י דבורה וכן לעלי הכהן ולשאול ע"י שמואל : (ט) ולפעמים יהיה האדם במדרגה למטה מזו • ואין מודיעים לו מן השמים לא בנבואה ולא ע"י נביא ושליח אלא בהער' אלקית כמו שנתעורר יהודה לנטות אל הדרך לתמר כלתו כדי שיצאו ממנה פרץ וזרח • וכן אביגיל לקראת דוד והכיר דוד שהיתה ע"י הערה אלהית • ולכן אמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר שלחך היום הזה וכאלה רבים : (י) ולפעמים על ידי יסורין או חולי או מאסר ודומיהם • אם על צד האזהרה להעירו על התשובה • ואם למרק עונותיו • ועל דרך זה יבחנו בני האדם אם הם עובדים את השם מאהבה יקבלו היסורין בסבר פנים יפות • ואם הם עובדים מיראה יקבלו אותם מיראת העונש ואהבת השכר ויקראו תגר על מדות ה' ומטיחים דברים כלפי מעלה וכמו שמצינו באיוב שהיה ירא אלקים והיה עובד השם בשלותו מאהבת השכר ויראת העונש ולזה קרא תגר על משפטי ה' כאשר באו עליו יסורין : (יא) הנה למדנו מכל אלה הראיות הנזכרות שהקב"ה

משגיח

כידון אחרי רוב המליצה והאדם ואפשר שזה הצדיק וטוב לו לא בא לידו עבירה בעת שבעולם מוכרע לא כן הצדיק ורע לו • אע"פ שיהיה ממוצע הראשון אשר טוב לו אפשר שבאה לידו עבירה אחת בעת ופגע שהיה העולם שקול והמליצה והוא הכריע אותה לכף חובה אשר אוי ואבוי לו שגרם פורענות לו ולכל העולם וכן הרשע ורע לו אמנם הרשע וטוב לו אפשר עשה מצוה אחת בעת היות העולם מוכרע ושקול וזה שעשה מצוה אחת קטנה הכריעה לכף זכות • והב' הוא אחר החקירה אם אדם הראשון חטא תולדותיו אם חטאו דבשלמא חיות ועופות הם חטאו וכהנו מעץ הדעת כמאמר רז"ל על פסוק ותתן גם לאישה גם לרבות חיה ועוף זולת החול שלא שמע ליה ולכן מרבה ימים שנ' וכחול ארבה ימים • אמנם תולדות אדם למה ידונו בכיוצא בו • אמנם הטעם כי אדם הא' יצרו ה' ובו כלולים כל תולדותיו העתידים לצאת ממנו כמא' רז"ל על פסוק גלמי ראו עיני שכל התולדות היו תלוים באדם יש שתלוים בשערו ויש שתלוים במצחו ויש שתלוים בפיו וכן בכל אבר ואבר אשר לעומת זה כאשר אכל כהנו מעץ הדעת כל הנתלי' בו ונהתחייבו מיתה נתחייבו גם הם וכן הנקנו' בחוה ועל כן הדינה כותבת שמי שתלוי בפיו של אד"ה ישנס יותר ממי שתלוי במקום רחוק מן הפה כי אינו נהנה כ"כ והנה בזה יבוא הכל על נכון ואפשר שזה הצדיק ורע לו נתלה בפיו וזה הרשע וטוב לו היה תלוי במדרך כף רגליו של אד"ה • והנה עתה ראוי לתת טעם אם הדבר כן שכל רעות הצדיקים הן בהשגח' (טעם למה נתרעמו הנביאים על צדיק ורע לו) למה זה נתרעמו הנביאים על טובות רשעי' ועל הצדיקים אחרי שאלו הסבות גלויות וידועות חלילה להם להשלחים האלו שלא ישיגו התשובות האלו אם' נתכוונו לזה • ויש משיבים לזה שלא היתה תרעומת הנביאים על הספק בכלל רק שמדוע יבולע הצדיק מרשע ממנו לא זולת זה כי היה ראוי שיביא השי"ת עליו יסורים מצדדים אחרים ולא שהרשע ישתרר עליו וישחיתהו. וזאת התשובה איננה מספקת ויתבאר' זה על ידי הקדמה מבוארת מעצמה להיות כי ידוע שהרשע כברא ומתקיים בזה העולם לשלושה סבות האחת טבעית והשתים השגחיות • הטבעית היא שהרשע הוא כן מצד טבע החומר כמ"ש כי יצר אדם רע מנעוריו וטבעו מחייב הנטייה אחריו ולא רבים יוכלו להמלט מרשתו אשר טמן ומפח מוקשו • הב' מצד שהרשע הוא כלי על ידו ייסר הש"י אשר ירצה וכמ"ש הכתו' הוי אשור שבט אפי ולזה קרא הש"י את נבוכד נצר עבדי להיות שהיה כמו חרב ומכות ביד הש"י להעניש את ישראל • הג' כדי להראות בהם גבורתו ית' וידו החזקה שבאמצעות זה יראו צדיקים ויבטחו בשוה עושה וכמ"ש בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו למען שיתי אותותי אלה בקרבו וזה כי יש לדברים ב' תכליות תכלית ראשון ותכלית אחרון הא' הוא שהכבדת לבו למען שיתי אותותי • הב' והוא המכוון הוא אמרו ולמען תספר א"כ כמבואר מזאת ההקדמה מהיות הצדיק מוכה על ידי רשע אין מזה תרעומת כלל כי לכך נברא כנזכר וכמו שלא יתרע' מהחרב למה חותך והורג הצדיק רק מהמכיע אותו כן אי אפשר שיתרעמו נביאים מדוע יבולע הצדיק מרשע ממנו כי הלא אינו רק ככלי בידו ית' לעשות אשר ירצה כמא' הנביא היתפאר הגרזן על החוצב בו ועוד שזה התרעומות לא יהיה לדברים רק בצדיק ורע לו ועיניהו רואות כי עקר תלונתם הוא רשע וטוב לו ואסף יוכיח בחזונו' אך טוב לישראל גם ירמי' אמר מדוע דרך רשעים צלחה והתשוב' בזה הוא כי הנביאים בודאי לא התלוננו על כלל הספק ולא על היות הצדיק נשחת ע"י הרשע כי לנס ידע כל זאת באופן יותר נפלא אמנם עיקר תלונתם היה על הפרצה היוצאת מזה בראותם רשע וטוב לו וצדיק ורע לו אשר מזה יגזרו כי שוא עבוד אלקים ולא ישובו אל ה' כמאמר חבקוק כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעוקל ר"ל כי תלונתו היה כי לא כולם ישיגו התשובות לזה הספק : ומזה יגזרו כי הכל במקרה ואפי' אסף אמר ואני כמעט נטיו רגלי שגם הוא לא השיג מיד התשובה לזה הספק וכמעט נטיו רגליו • ומצאתי עוד בספר ראשית דעת ענין כחמד על מאמר רז"ל שהצדיק נתפס בעון הדור גם אחרים למה נסמכה מיתת מרים לפרש' פרה אדומה לומר לך מה הפרה מכפרת אף מיתת הצדיקים מכפרת הנס שנביה לב' סבות חדא שישובו אל ה' בראותם כי מת הצדיק ואין להם על מי לסמוך ויתנו ויקחו אל לבם כי זאת המיתה היתה ראויה להם על עונם והב' שהצדיק

הוא

השגית השגחה פרטית על כל אישי בני האדם לפי מדרגותיהם ושלמותם :

פרק שני ובו יבאר מפני מה יש רשע וטוב לו :

(א) ואולם ישאר ספק גדול אם הדבר כך שהשגחת ה' דבק בכל אישי האדם לתת לכל אחד ואחד כדרכיו וכפרי מעלליו · א"כ למה יש צדיק ורע לו · ורשע וטוב לו · והיא הקושיא שנתקשו כבר כמה נביאים כמו משה רבינו ע"ה אסף ירמיהו וחבקוק ע"ה ואעפ"י שחז"ל השיבו כהוגן ובחכמה רמה · עכ"ז הניחו מקום לאחרים להתגדר בה להסיר קושיות ותלונות הנביאי' הנזכרים כמו שהאריך בזה בעל העיקרים · ואני הצעיר לקטתי ממנו העיקרים והנחתי השאר לאהבת הקצור וכתבתי דבריו בלשון צח למען ירוץ הקורא בו : (ב) והנה תשובתי על זה ותוכן דבריו הוא שהטוב יגיע לרשע מארבע סבות · הסבה הראשונה שימצא רשע שהוא מצליח במעשיו מצד הוראת המערכ' הכללית שתורה על האומה אשר הוא יושב בקרבה ואין להתרעם על ההשגחה הכוללת שכך מסודרת בגזרת השם · כי כמו שאין להתרעם על השם למה ברא לרשע ידים לעשות בהם רע למה לא ישנה המערכת או הגזרה הכוללת שנגזר' על האומה כדי שלא יבואו הטובות וההצלחות אל הרשע אשר הוא בקרבה : (ג) השנית שיבואו אל הרשע ההצלחות והטובות מצד ההשגחה הפרטי' כדי לגומלו טוב על איזה זכות שיש לו או על איזו מצוה שעשה · כי הקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה · ולזה הוא משלם לרשע שכר הזכיות שעשה בעולם הזה כדי לטורדו מן העולם הבא · כמו שאמר הכתוב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו · ותרגם אנקלוס ומשלם לשנאוהי · טבוון דאינון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון · וכן אמר המשורר איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמד' עדי עד (ר"ל לטורדם משכר עולם הבא) ואח"כ ביאר ונותן טעם להצלחתם באמרו להגיד כי ישר ה' וגו' כלומר שאינו מקפח שכרם · (ד) והשלישית שהרשעים מצליחים במעשיה' מפני ההשגחה שהיא על אחרים ובזכותם כמו שהצליח לבן הארמי בנכסיו בעבור

בעבור

הוא קרבן אשה שלם לפני ה' ועולה ריח ניחוח לפניו ומ"מ הוא פליאה דעת וכל שומעיו תצללנה אזניו ומי זה ואיזה הוא אשר ידבנו לבו לעשות אחד מכל המצות או לעסוק בתורה בראותו חמס וריב בזה שהצדיק סובל עון הרשע · והתשובה לזה הוא דע כי ראש החוקרים בטל סברת המניחים שיש ריקות בעולם כי למה יתנועע הדבר אל מה שאליו יתנועע מזולתו מהמקומות אחר הכל ריק ואין בכאן סבה שינעהו שם והאחרונים מן הפילוסופ' ספקו על טענתו זאת ספק עצום ואדרבה נראה שהריקות סבת התנועה כי נראה שהקלים יתנועעו למטה והכבדים למעלה הפך טבעם וזה להכריע הריקות · והושבה לזה הספק תשובה צודקת והוא כי לכל דבר יש ב' מציאות · הא' הוא מציאתו מצד צורתו העצמיית הפרטיית המיוחדת · והב' הוא מציאות בהחלטי הכולל שהוא נמצא ולא נעדר והוא יותר ראוי שהדבר ישמור מציאתו הכולל מאשר שישמור מציאתו הפרטי ולכן יעלה הכבד למעלה וירד הקל למטה הפך טבעו להכריע הריקות כדי שיהיו נמצאים במציאותם הכולל השלם ועתה אומר כי לצדיק יש ג"כ ב' מציאו' : אחד הפרטי והשנית הכולל מצד שהוא חלק מהמדינה וגם שכפי עצמו וטבעו הפרטי וצדקתו לא היה ראוי שימות הנה עם כל זה לשמירת המציאות וקיומו והוא קיום דורו ראוי שימות כדי שיתקיימו הם וכמו שיפסיד הדבר הכבד טבעו הפרטי ויעלה למעלה לשמירת מציאות הכולל כי הוא ראוי שיעלה הצדיק לקרבן אשה לפניו ית' כדי שישגיח הקב"ה למציאות הכללי :

אמר המחבר בן להרב כ"ע בדף שלאחריו בכתב א"מ הרב כ"ע מצאתי וז"ל

ולתשלום הדבר בהשגחה אצ"ג לפניך מאמ' רז"ל שהקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה · ומחשבה רעה אינו מצרף למעשה כל זה בוש' · אמנם בע"א הוא אפכא מחשבה רעה מצרפה למעשה ומחשבה טובה אינה מצרפה למעשה והנה זה יקשה מאד היש עול בחיקו ית' והנה נתנו לזה סבות מהקדמות ידועות בחכמת המדות · הא' היא כי כל פועל לא יהיה פועל טוב בהחלט אם הוא טוב וגם רע בהחלט אם הוא רע אם יהיה הפועל ההוא נקנין בנפש בעליו עד שלרוב הרגלו בו נעשה טבע שני וכן בפעל הרע : והב' היא עם היות שגזר אומר החוקר שהאושר הוא בפעל המעלה לא במעלה לבד שהוא הקנין הפך סברת שיניקי וסיעתו שאמרו שהאושר הוא ג"כ בקנין לבד עכ"ז כתבו מפרשי דבריו שלא נחלק החוקר על שיניקו רק כשהמעלה היא בכח ולא בפועל אבל כשיכוון המעולה עצמו לפעול פעולה מעלת מה כפי קנין השלם שבנפשו רק לא יעשה בשביל מונע מה מלזכוי · הנה בדבר הזה יחשב בעליו מאושר אם הוא טוב ובלתי מאושר אם הוא רע ובזה צדקו רז"ל חשב אדם לעשות מצוה ולא עשאה נותנין לו שכר כאלו עשאה ועפ"י זאת ההקדמה ועוד אחרת יתבאר מא' רז"ל אבל בעל תשובה שזדונות נעשין לו כזכיות אשר הוא באמת קשה ההבנה דכהי שומחלו לו למה יעשו לו עוד כזכיות אמנם ההקדמה הב' הוא מה שאמרו רז"ל שהתשובה היא דווקא באותו מקום ובאותו אשה ובאותו פרק כו' בזה שאם לא יהיה באותה אשה לא יהי' נודע שהוא בעל תשובה גמור כי אין האושר רק בפועל לא בקנין ועתה אומר כי מזה ירא' ויתחייב שזה הבעל תשובה יגיע למקום שלא יחסר פעלו הרע רק מצד מחשבתו ותשובתו ומכח ההקדמה הא' נתבאר שכשיגיע טוב המחשב' לגבול זה נותנין לו שכר כאלו עשאה בפועל ואחז"ל ג"כ שמי שבא דבר עבירה לידו ופירש הימנה נותנין לו שכר כאלו עשה מצו' וא"כ כשהבע"ת הוא באותו מקום הוא ראוי לשכר העושה מצוה והסיבה שהביאו לזה הגבול היו הזדונות א"כ הזדונות נעשים לו זכיות ועפ"ז נרד לעומק דבריהם ז"ל למה זה כן בישראל ולא בשאר האומות ונאמר כי להיות שישראל מורגלים תמיד אל עשיית הטוב והמעלה והטוב הוא להם לקנין · אמנם הרע הוא מרוחק מהם וע"כ כשאחד מהם חשב לעשות מצוה מיד הקב"ה כותבה למעשה יען שזה בא מכח השלימות והקנין בנפשם ונתבא' בהקדמה הב' שמחשבה כזו היא בפועל ומזה יתחייב ג"כ שכשחשב לעשות עבירה לא יחשוב ה' לו עון מאחר שאינ' בקנין ונתבאר בהקדמה הא' שכשהרע אינו בקנין אינו רע מוחלט מכש"כ מחשבה רעה וגם המחשבה לא קיום

תמיד

בעבור יעקב • וכן נתברך בית המצרי בגלל יוסף • ולוט ניצל בזכות אברהם. ולא די שניצל בעצמו אלא שהציל ג"כ יושבי צוער • וע"ז הדרך יצליחו בנים רשעים בזכות אבות' הצדיקי' וכן להפך ופעם מאריך הקב"ה ימי הרשעים כדי שיצאו מהם צדיקים כמו שהאריך הקב"ה ימי אחז הרשע כדי שיצא ממנו חזקי' הצדיק: (ה) והרביעית הנה הרשעים מוצלחים במעשיהם וטוב להם בעולם הזה פעם בעבור עצמם ופעם בעבור הצדיקים אם בעבור עצמם כי לפעמים הקב"ה משפיע להם טובה לחזק את לבם שלא ישובו בתשובה ומונע מהם דרכי התשובה • או בהפך זה שהקב"ה מטיב ומאריך להם אולי ישובו בתשובה • ואם בעבור הצדיקים כי כאשר הרשע מצליח אעפ"י שהוא מוחזק ברעתו והצדיקים רואי' ומחזיקים עכ"ז בתומתם יתרבה שכרם • כי אם הקב"ה היה מעניש את הרשע תכף על רשעתו • אז לא היה ראוי לצדיקי' להחזיק טובה כל כך • כי בראותם עונש הרשע היו עוברים הקב"ה מיראה ולא מאהבה • וכש"כ אפשר שנדמה לנו שטוב לו ולכאורה אינו טוב הוא • כמאמ' אליפז כל ימי רשע הוא מתחולל (ר"ל) שהטובות וההצלחות שיש לו לפי הנראה אפשר שהן רעות לפי שהוא מתחולל וכואב תמי' ומצטער ודואג • וכמאמ' דוד רבים מכאובים לרשע • וזה משל לרשע שדר בבית ישן וגרוע וכותל הבית נוטה ליפול והיה תחתיו אוצר גדול ואם היה נופל היה נתגלה לו האוצר אבל בהשגחת השי"ת נתקשר ונתחזק הכותל ולא נפל והמון העם תמהים על זה ואומרים היאך הגיע אל הרשע הטובה הזאת הגדול' שלא נפל הכותל ובאמת היה לרעתו למנוע ממנו מציאת המטמון :

פרק שלישי ובו יבואר מפני מה יש צדיק ורע לו :

(א) אחר שדברנו בתלונת הנביאים על ענין רשע וטוב לו • נשתדל עתה בהפכו להסיר תרעומת צדיק ורע לו • (ב) ודע כי על הרוב יודעים בני אדם שיסורין באין עליהם בעבור חטאיהם ועכ"ז צועקים וקוראים תגר על משפטי ה' • וזה דומה למי שכהו עיניו מרוב המשגל או לחולה שיודע בעצמו איך רוע הנהגתו הביא אותו לידי חליו ועכ"ז מתרעם וקורא תגר על רוע מזלו ועל זה אמר שלמה אולת אדם

תמיד אצלו קרוב אל פועל מאחר שבנפשו קנין הטוב ודחיית הרע וא"כ מזה נתבאר שבע"א יהיה להיפך מאחר שאצלם הוא בהפך במעשים הרעים הם להם לקנין וטוב לא ידרושו וכו' :

מכתבי א"מ הרב נ"ע

בכתבי א"מ הרב נ"ע מצאתי טעם נכון על דבר החלוק בענין עונש הצדיקים לעונש הרשעים כי הרשע נפרע ממנו מנשמתו והצדיק נפרע ממנו מגופו וכי יש משא פנים לפניו ית' ח"ו ויתכן לפרש ע"פ הדין מדיני נזיקין ממסכת ב"ק ובח"מ סי' שפ"ט סעיף ב' ששם חלקו רז"ל בין תם למועד בכמה הבדלים • ההבדל הא' הוא שהתם משלם מגופו והמוע' ממיטב וכו' וע"כ הצדיק שהוא תם שאינו חוטא תמיד רק פעם או שני' כבורר על שלשים והוי דינא אצלו כמו גבי תם שמשלם מגופו וע"כ נפרעים מהצדיק מגופו שסובל יסורין תחת עונותיו משא"כ הרשעים הם מועדים לעולם החוטאים בתמידות והוי דינא שישלמו ממיטב מעליה ועל כן נפרעים מנשמתן שהיא מיטב וק"ל • ואפשר נמי שזהו כוונת הכתוב תהלים סי' פ"ד לא ימנע טוב להולכים בתמים ר"ל מי שהוא תם אין הש"י מונע ממנו הטוב ר"ל נשמתו דמשום שהוא תם אינו צריך לשלם ממיטב רק מגופו : ואפשר נמי שזהו כוונת איוב סי' ט' כ"א תם אני לא אדע נפשי אמאס חיי ר"ל משום שאני תם ולא מועד אין הדין נותן שאשלם ממיטב ונתייסר נפשי וז"ש לא אדע נפשי אדע לשון יסורים מלשון ויודע בהם את אנשי סוכות • וא"כ אין הדין נותן לפרע ממני רק מגופי וע"כ אמאס חיי כי כל זמן הויתי במיוט חיותי אסבול יסורי' וק"ל • ויש עוד הפרש ב' שתם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם וע"כ הצדיקים נפרעים מהם בזה העולם שהוא חצי דין מפני שהוא מעורב רחמים עם דין אבל הרשעי' נפרעים מהם בעולם הבא שהוא דין גמור והוי נזק שלם וז"ש דוד תהלים סי' ז' שפטני כתומי ר"ל משפט הוא אמצעי בין דין לרחמים וע"כ אמר שפטני ר"ל בחצי דין וחצי רחמים מפני שאני תם וז"ש כתומי ר"ל כמו שהדין גבי תם שמשלם רק חצי נזק • אמנם הרשעי' שהם מועדים צריכים לשלם נזק שלם וז"ש יגמור נא רע רשעים ר"ל הרשעים צריכים לגמור המשפט ולשלם נזק שלם ואפשר שעל זה נצטער דוד ששה חדשים (פרק חלק דקל"ב ע"ד) לפי שדין רשעים הוא י"ב חדש ולפי שהוא היה תם נתחייב רק חצי נזק וע"כ לא נדון רק חצי שנה • ואפשר שזהו כוונת המדרש על פסוק תמים תהיה עם ה' אלהיך כשאתה תם חלקיך עם ה' אלהיך ר"ל דמשום שאתה תם נותן הדין שלא תשלם רק חצי נזק חלק אחד וז"ש חלקך עם ה' אלהיך דייקא • ולזה נמי אמר בדיוק כשאתה תם ולא אמר כשאתה תמים אלא ודאי להורו' על דין התם שהוא חצי נזק וקנה אז"ל כי פלגא נזק' קנסא ואפשר כי לכך מקבל הש"י תשובת הצדיקים להיות כי הם לא נתחייבו רק חצי נזק שהוא קנס והמודה בקנס פטור משא"כ הרשעים שחייבי' נזק שלם ואעפ"י שמודים לא הוי מודה בקנס רק מודה בממון והמודה בממון לא נפטר בהודאתו וזהו נמי טעם מאמ' רז"ל האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה ר"ל דכיון שחטא ג' או ד' פעמים תו לא הוי מודה בקנס רק מודה בממון ולא נפטר בהודאתו ויש עוד הפרש ג' (ח"מ ריש סי' שנ"ו) שתם צריך שמירה מעולה ואלו מועד בפחותה סגי ליה דנפקא לן מקרא דכתיב ולא ישמרנו בעליו משמע הא אם ישמרנו סגי אפילו בפחותה כמשמע בב"ק פרק ד' שור שנג' ואפשר כי לכך אז"ל על תלמידים חכמים כי שגגת תלמוד עולה זדון וכן אמרו עליהם כי סביביו נשערה מאד לפי שהצדיק הוא תמים ותם לא סגי בשמירה פחותה וכל עוד שלא נשמרו בתכלית השמירה ונכשלו בחטא קל חייבים • ואפשר נמי כי לזה רמז דוד ואהי תמים עמו ואשתמר מעוני ר"ל דמשום שאני תם ע"כ צריך אני שמירה מעולה וז"ש ואשתמר מעוני וזהו נמי רמז באזמרו אשרי תמימי דרך וגו' אמר בתריה אשרי נוצרי עדותיו וגו' ר"ל דמשום שהם תמים ע"כ צריכים שמירה מעולה ורמז זה עוד בזוהר בח"ש אתה צוית פקודיך לשמור מאד מאד דייקא שצריך שמירה מעולה • אז"ל במסכת ב"ק כי תם כוונתו להזיק ומועד זה שאינו מזיק כי אם להנאתו

אדם תסלף דרכו: (ג) וכן מצינו באחי יוסף שאמרו מה זאת עשה אלהים לנו עם היות שאמרו אחרי כן אבל אשמים אנחנו • ואין צורך להאריך בדבר זה כי ידוע הוא לכל: (ד) וכן לפעמים האדם חוטא ושוכח חטאו אשר חטא באריכות הזמן לפי שהקב"ה האריך לו אפו אולי ישוב בתשובה וכשמביא הקב"ה אח"כ יסורין עליו כדי להעיר אותו אל התשובה קורא תגר ומתרעם על הקב"ה לפי ששכח עונו וצועק ואומר שעל חנם באו עליו היסורים האלו וגם שאר בני אדם שלא ידעו או שכחו את חטאיו אשר חטא מקדם מיחסים עול לשי"ת ומדברי' עליו תועה: (ה) ודומה זה למי שהלוה לחבירו אלף זוז והמלוה ברוב חסדיו עם הלוה מאריך לו זמן הפרעון כ"כ זמן ארוך עד ששכח הלוה את חובו וכשבא המלוה לתבוע ממנו את חובו הוא מכחיש בו ומתרעם עליו ואומר שהוא נוגש אותו בחנם והבריות שאינם יודעים את החוב מנצלים את הלוה ואומרים אלו היה אמת שהיה חייב לו למה לא תבע ממנו עד עכשיו • והלוה עצמו אחר שנזכר שהוא חייב מתרעם ואומר למה המלוה אינו מאריך לו יותר כמו שהאריך עד עכשיו וכ"ז הם דברי' של שטות שא"כ אין הקב"ה גובה את חובו לעולם ועל כיוצא ארז"ל כל האומר הקב"ה וותרן הוא יוותרן בני מעוהי אלא מאריך אפיה וגבי דיליה • (ו) וכן רבים מעמי הארץ מתרעמים וצועקים על משפטי ה' בלי שכל ותבונה עם היות שיש להם די ספוקם וצרכם במחיתם והם מתלוננים למה אין הקב"ה נותן להם כסף וזהב לרוב כמו שנותן לאחרים ולמה לא נתן להם כח וחוזק רב שיוכלו לאכול ולשתות ולבעול בעילות הרבה ולהתענג בתענוגי עולם הזה כבהמות שדי וחיתו יער • (ז) וידוע שאין מקום לתרעומות אלו • כי יש להשיב להם דרך כלל שהם תועים בזה לפי שהחשובים בעיניה' צדיקים אינם צדיקים באמת כי מי שהוא פתי וסכל או שכח את חטאיו אשר חטא או זולל וסובא או מי שהוא כילי ולא ישבע כסף אין ראוי שיקרא צדיק כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב • (ח) וכן להפך יכולים הבריות לטעות במה שחושבי' שהוא רע הבא להם ואינו רע באמת • כי לפעמי' יקר' לאד' רע מועט כדי להצילו מרע מרובה: (ט) המשל בזה סוחר אחד הולך בשיירא למקום רחוק ובדרך קרה לו מקרה שחלה את רגליו וכדומה לזה ונאנס ונתעכב במקום ההוא והשייר' הלכה לדרכה וזה הסוחר מצטער על זה ומתרעם על דרכי ה' • ולא עברו ימים מועטים שבאו עליהם לסטים וגזלו כל אשר להם וקצתם מהם הרגו וכאשר שמע החולה כל אשר קרה לשיירא נתן שבח והודאה להקב"ה על שסיבב שלא היה יכול לילך עמהם • ויש עוד כמה סבות שהרעות באות על הצדיקים • ראשונה הרעות באות על הצדיק בעבור כללות האומה לא על צד העונש אלא כדי לכפר ע"י לכל האומה כי לפי שהקב"ה יודע שהצדיק מקבל את היסורין באהבה ואינו קורא תגר על מדותיו של הקב"ה לפיכך מביא עליו יסורים כדי שיהיו כופר על הרע הנגזר לבא על כל האומה ויהיה כפרה עליהם: (יא) שנית באים היסורים על הצדיק מצד ההשגחה הפרטיות כי לפי שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא אי אפשר שיהיה נקי מכל חטא כי אולי חטא מעט ולא נתן אל לבו לשוב ואינו מתחרט כראוי לכן הקב"ה רוצה למרק עוונותיו בחיים ע"י מעט יסורים כדי לזכות אותו לעולם הבא • (יב) שלישית לפעמים יגיעו הרעות לצדיק בסבת הרשע כמו שאמרנו למעלה שלפעמים טוב לרשע בעבור הצדיק וכו': (יג) רביעי' יגיעו לפעמים רעות לצדיק לטובתו ונקראים יסורים של אהבה ונקראים ג"כ נסיונות והם על שלשה פנים • (יד) האופן האחד יסורים הבאים על צדיק גמור העובר

להכאתו ואפשר שע"כ אמרנו כי בא"ה ממית הקב"ה את החוטא עצמו דווקא כמו בדור המבול שנשתייר נח ובניו הצדיקים אבל בישראל נוטל הש"י את הצדיק בעבור עון הרשע וכמו שא"ה מחץ ראש על ארץ רבה והוא כי האומות כוונתם להזיק והם במדרגת תם ותם משלם מגופו וע"כ ממית אותם עצמם דווקא וגובה מגופם אבל ישראל אין כוונתם בחטאם להזיק רק אם לפעמים א' חוטא אינו חוטא רק להכאתו וא"כ הוי במדרגת המועד ומועד משלם מהעליה וע"כ נוטל השי"ת את המיטב ר"ל הצדיק לפי מה שפרשנו בסמוך פסוק שפטני ה' בתומי זהו בעצמו מא' הכתוב שפטני ה' כי אני בתומי הלכתי ואפשר שלכך ארז"ל כי מיכאל מקריב נשמותיהן של צדיקים ר"ל כי מיכאל הוא בעל השור כי ישראל הם שלו והוא שר שלהם ע"כ מקריב הנשמות שהם המיטב בתורת פרעון: אמר המחבר בן להרב נ"ע הנ"ל א"מ הרב נ"ע האריך למעניתו בענין זה ואף על פי שהם סתרי תורה ומתוקים מדבש אך שאינו מעניינינו הנצרך לנו לא רציתי להעתיקם ודי בזה למבין:

מכתבי א"מ הרב נ"ע ז"ל

כתב הרב בעל ראשית דעת וכן הרב ר"מ אלמושנינו על חקיר' החוקרים מאחר שנודע שהוא ית' סבת הסבות ולא יהיה דבר בעולם שלא יהיה הוא [illegible] אותו בסבה רחוקה וגם במעשי בני אדם הבחיריים כשיבאו בפעל הוא על ידי הבחירה והעזר האלהי כי הוא סבת הסבות וא"כ יקשה מזה שהוא ית' יהיה סבת הפעולות הרעות ח"ו

העובד את השם מאהבה שלמה ולפי שהשם אוהב אותו מביא עליו יסורין למרק איזה טומאה או זוהמת חטא שבנפשו · לפי שהאדם א"א שלא חטא לפעמי' בעבירות קלות שהוא מתעצל בקיום מצות עשה · ואפי' שהוא צדיק גמור אינו נותן אל לבו לעשות תשובה על זה · ואעפ"י שאין אדם חייב להקריב קרבן על זה ואין ראוי לעונש מ"מ הם מזהמים הנפש וממעטין מדרגתה בעולם הבא · ולכן הקב"ה מביא עליו יסורים למרק אותה הזוהמה והטומאה שבנפש כדי שתשיג המדרגה הראויה לה בעה"ב ולא ימנענה דבר מזה · והיסורים אעפ"י שהם למרק העונות נקראים גם כן יסורים של אהבה (כדעת הרמב"ן כמו שהביא בשער הגמול שלו) לפי שאין סבתן ידוע לאדם : (טו) האופן השני הוא שהיסורים באים על האדם בלא עון וחטא כלל והם נקראי' באמת יסורין של אהבה וג"כ נסיון · כי לפעמים הקב"ה מביא יסורים על צדיק גמור לנסותו אם הוא עובד את השם מאהבה גמורה כימים שהוא מצליח ויושב בשלוה והשקט · או שלא יקרא תגר על מדותיו של הקב"ה בבוא עליו צרה וצוקה · לכן מביא הקב"ה יסורים על צדיק כזה לנסותו אם הוא עומד בצדקתו גם בימי הרעה · (טז) והאופן השלישי היסורים הבאים על האדם לא למרק חטאו כי אין בידו חטא כלל גם לא לנסותו כי כבר מנוסה אבל מחסד ה' ואהבתו אותו מביא עליו היסורים לא בדברים הנגלים והידועים לבני האדם בלבד אולם גם כן בדברים שאינם ידועים להם כמו העקדה שהיתה באחד ההרים במקום שאין בני אדם רואים אלא ה' לבדו וזה כדי להרבות שכרו שיהיה לו שכר המעשה הטוב עם המחשבה הטובה (יז) ואם ישאל שואל על האופן השני ויאמר אחר שהש"י יודע אם יעמוד הצדיק בנסיונו אם לאו וכן על האופן השלישי אחר שהש"י יודע שזה הצדיק עובד ה' מאהבה גמורה בכל לבבו ובכל נפשו מה צורך להביא עליו היסורים · התשובה בזה היא שאין ראוי שיהיה שכר הסובל יסורי' בפועל לאהבת הש"י שוה למי שאינו סובל אותם בפועל לפי שמתוך המעשה יתחזק לבו באהבת ה' וירגיל לסבול הטורח והעמל אשר הקב"ה מעמים עליו (יח) ודע שמה שנתפרש בסבה הרביעית הזאת מענין היסורים של אהבה ומענין הנסיון הוא דבר נכון ואמיתי כי לא יגיעו רעות לצדיקים כי אם ביושר ובמשפט · אעפ"י שהוא נעלם ממנו מאיזה סבה באו עליהם היסורים · אבל בוודאי שבאים עליו בעבור סבה אחת מארבע סבות הנזכרים :

מאחר שהוא סבת כל הדברים ואם כן מדוע יעניש את החוטא : והנה חכם אחד מגדולי השיב לזה תשובה נכונה באמרו כי כל פעל כפי עצמו מבלי בחינת הפרטי אשר בו נעשה הוא טוב דרך משל שהבא על אשת איש הנה פעל הבעילה בעצמו הוא טוב לקיום המין וזהו יתייחס אליו יתברך אמנם היותו בזה הפרטי באשת איש זהו מצד בחירת האדם והוא רע ולא יתייחס אליו יתברך מה מהפרטיות כ"א לבחירת האדם והכלל כי אל פעל הטוב יהיה הוא ית' הסבה לא אל פעל הרע ומזה הוכיח הרב בראשית דעת דף ע' שבשביל זה ראוי להקל בגדל העונות מכל אלו שני צדדים אם מצדו ית' שהוא נמצא בכל הפעולות הטובות ולא ברעות כי הם לא ייחסו אליו ית' ולכן לא תהיה פעולה שלימה מאחר שחסר בה שלימות השותף שא' ית' וית' והב' מצד הבחירה מהאדם החוטא וזה בב' פנים · הא' מצד כי כל פעל רע אינו נעשה בשלימות כי הרשעים מלאים חרטות כמו שארז"ל והוא נעשה בעצב הב' כי לכל הפחות העונות הראשונים כשיתחיל האדם לחטוא בהנה יהיו נעשים אפילו בעת העשייה בדאגה גדולה ומאוכם יצרו עכ"ל : אמר המחבר לכ"ע ז"ש מפי עליון לא תצא הרעות והטוב ר"ל לא יתייחס הקב"ה אל הרע רק אל הטוב לבד ככ"ל : אמר המגיה הנאול וראיתי להרב המחבר שהאריך בפרק הזה בטעם יסורי הצדיקי' למה ועל מה כן באים עליהם והנה אסף במזמור ע"ג הקשה לשאול ג"כ כזה כהמשך הפסוקי' והתשובה שהבין לאחריתם היא לכאורה מסוללת הבנה ולעכ"ד נראה בה פירוש אמיתי ונכון ואמרתי להעלותו בדפוס וז"ל הפסוקים שם ואני כמעט נטיו רגלי וגו' כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה וגו' הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל אך ריק זכיתי לבבי וגו' ואהי נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים וגו' ואחשבה לדעת זאת וגו' עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם ע"כ והנה יקשה לכאורה למה יבין התירוץ לקושייתו העלומה כשיבא אל מקדשי אל ונראה לעכ"ד דביאור דבריו הם ע"פ מ"ש חס"ל וז"ל סוד יסורי ת"ח דע שכל שהוא משכן יותר לרוחניי יש לו חלק מועט בגשמי וסעד לזה הר הבית מועט רוחניותו בערך המקדש עצמו וא"כ העזרות רוחניותם מועט בערך ההיכל וההיכל רוחניותו מועט בערך ק"ק וק"ק רוחניותו מועט בערך הארון עכ"ל וא"כ ק"ק נמי אסף כשאבא למקדשי אל אבינה הטעם ליסורי הצדיקים וק"ל ככ"ל ה"ק צבי הירש בהר"ס ז"ל מיאנוב :

המאמר החמישי ידבר בשכר ועונש הרוחני המגיע לאדם אחר המות ונחלק לארבעה פרקים :

פרק ראשון יחקור אחר השכר והעונש הרוחני איך ומה ובאיזה זמן הוא :

(א) אחר שדברנו בענין ההשגחה האלקית ובסבת צדיק ורע לו ורשע וטוב לו הואלנו לדבר בענין שכר הרוחני בעולם הבא המגיע לאדם אחר המות : (ב) והנה בענין זה נחלקו חכמי ישראל לשתי דעות · הדעת האחד הוא שאעפ"י שיש לצדיקים גמורים שכר טוב בעולם הזה כפי מעשיהם

כמו

כמו שמצינו בכמה צדיקים שהיו מוצלחים בעה"ז מכל מקום עיקר השכר הוא רוחני בעולם הבא והוא העולם שבא לאדם אחר המות מיד כשתפרד הנפש מן הגוף ואין שם לא אכילה ולא שתיה ולא שום תענוג מתענוגי הגוף כדאיתא בגמ' · מרגלא בפומיה דרב העה"ב אין בו לא אכילה וכו' אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה כלומר שכתר שם טוב ומעשיהם הטובים חופפים על ראשיהם מלמעלה וע"י זה ישיגו ליהנות מזיו השכינ' · (ג) ובעלי הדעת הזאת יאמינו ג"כ שעם היות עיקר השכר הנזכר לנפש בלבד יש עוד שכר אחר גשמי בעולם הזה ליפות המשיח וזה יהיה בתחיית המתים לב' טעמי' האחד שיהיו הצדיקים גמורים כדי לפרסם נסי ה' ואמונתו בעולם · והב' כדי שיתענגו בתענוגי' גשמיים לפי הימים שסבלו צרות ויסורים בגלותם או זמן יותר ארוך לפי מה שיגזור ה' אבל ימותו פעם שנית אחרי שיחיו ימים רבים ויזכו אז הנשמות האלה ע"י מה שישיגו בחייהם השניים לתענוג יותר בעולם הבא · וזה הוא דעת הרמב"ם ושאר גדולי החכמים האחרונים שנמשכו אחרי דעתו . (ד) והנה כאשר נעיין היטב בענין זה נמצא שהדעת הזאת ראויה ומחוייבת כפי הסברא הישרה ומסכמת עם מה שנמצא בזה בתורה : (ה) והדעת השנית היא שעם היות שיש שכר גשמי בעולם הזה לצדיקים גמורים · מ"מ מפני שהם מעטים מאד ורוב הצדיקים אינם מקבלים שכר גשמי בעה"ז א"כ ראוי שישולם בעה"ב שכר טוב אל הגוף עם הנפש ביחד וזה יהיה אחר תחיית המתים · שאז יתחברו הגוף והנפש יחד ויתקיימו בלי אכילה ושתיה כמו שנתקיים משה רבינו ע"ה ארבעים יום וארבעים לילה בלי אכילה ובלי שתיה בגוף ובנפש והוא הנקר' בדברי רז"ל כפי דעתם עולם הבא כמו שאמרו על הצדיקים שהם מזומנים לחיי עולם הבא · וכן מאמינים בעלי הדעת הזאת שלא תמות הנפש האנושית במות הגוף : (ו) אבל מיד אחרי המות יש מקום הנקרא גן עדן שנפשות הצדיקים גנוזות שם · עד שיקומו לתחיית המתים ויזכו לחיי עולם הבא : וזהו דעת הרמב"ן ור' משה הכהן ע"ה וכמה מהאחרונים שנמשכו אחרי דעתם : (ז) והנה הוקשה להם אחרי שאין קיום לשכל אלא בגוף · והגוף הזה נפסד ושב אל העפר · היאך יתקיי' השכל הזה לקבול השכר · והשיב על זה הר"ר אהרן הלוי ז"ל בפ' הלכו' ברכות בברכ' הלבנה כי כאשר יגיע זמן תחיית המתים יחדש הקב"ה לכל אחד מהצדיקים גוף א' באותו מזל עצמו שהיה להם בתחלה ויעמדו ויאכלו וישתו ויולידו וכל אבר ואבר שבגוף כל אחד מהם יעשה פעולתו הראוי לו בלי שום מונע : וכן שאר כל האנשים שיהיו אחר תחיית המתים יהיו ג"כ באותו האופן וכל גוף וגוף מהם יתקיים בתכלית בריאותו שאפשר לו להשיג כפי מזגו · וגם בתכלית השלימות שאפש' לו להשיג כפי מדרגת שכלו ואחרי זה לימים רבים יעלו ויהיו נעתקים למעלת . אליהו הנביא לפי שהחמר גופם המורכב מד' יסודות יהיה עתיד להשתנות ויקבל תכונה אחר' כענין יסוד פשוט וקיים קל התנועה ובהיר במראה כמעש' לבנת הספיר נעלם מהעין כענין אליה מוכן לקבל זוהר ואורו של הקדוש ב"ה כענין הלבנה המקבלת אורה מהשמש וע"כ אנו אומרים בברכת הלבנה עטרת תפארת לעמוסי בטן הם הצדיקים שהם עתידין להתחדש כמותה ר"ל אחר תחיית המתים ודוגמתו בעה"ז בבעלי חיים שתשתנה תכונת גופם ויקבלו תכונה אחרת כתולעת המשי וכיוצא בזה : (ט) ויש מהן צריכין לאכול מאכל מיוח' · וזה הוא ענין וסוד עץ החיים שכל האוכל מפירותיו נכון לבו לקבל התכונה זאת שיחיה לעולם · וזה נרמז במעשה בראשית בענין אדם הראשון וזה לפי דעתו תח"ה · ר"ל שיהיה האדם לעולם בגוף לפי שאין שלמותו בזולת גוף אלא נמשל לגלגלים שהם בעלי גוף · ואלו הורה שלימות האדם בלתי הגוף א"כ יהיה במדרגת שכל

בכתב א"מ הרב נ"ע וז"ל

בשם בעל ראשית דעת דף מ"ג שישראל והירח הם על ענין אחד ולכן כקראו ישרא' ירח כמ"ש בברכתה עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידין להתחדש כמוהו וכזה ית' נמשל אל השמש כמ"ש כי שמש ומגן ה' צבאות וזה לרמוז כי כמו שהירח תאיר על העולם על ידי האור שתקבל מהשמש ובזולתה לית לה מגרמה כלום כן הישראל הם אור העולם וזה במה שיקבלו האור מאור האמתי ית' ברך וכמו שהירח כשתעמוד נכח השמש תאיר כולה וזה בעת הנגוד אמנם בהיותה הולכת ונסתרת ממנו הולכת ומחשכה כן ישרא' בהשימם עבודתו ית' נגדם תמיד וכמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד הנה אז יאירו בשלימות ויעדיפו בטובות : אמנם בהסתירם עיניהם ממנו ית' יחשכו ככבי נשפם ולא יאירו רק כפי הערך שיביטו נכח יעקב' וכן הדבר בירח כנזכ' וכמו שהירח כשיקרה שתפסק הארץ בינה לשמש תשאר חשוכה בהחלט כן הדבר בישרא' שכשהחומר יגבר ותשים מסך מבדיל בין השכל ובינו ית' הנה ישארו חשוכים בהחלט :

נבדל ויותר שלם ונכבד מן הגלגלים וזהו דבר בטל ונמנע כי השתלשלות היצירות לעולם הראשון מהם נכבד מהאחרון ועל שנוי תכונתם וקלות תנועתם אחז"ל לפי דעתו שהקב"ה עושה להם כנפים כל זה השיב החכם ר' אהרן הלוי ז"ל ׃ (י) אבל אתה רואה כמה בטולים יש בדעת הזה · בראשית הלא זה נוטה לדעת האומרים שנפש האדם היא כח היולאני וע"כ צריכה תמיד אל הגוף שתתקיים בו · שנית מאחר שהם אומרי' שאין קיום לנפש בלתי הגוף איך תתקיים הנפש אחר המות מיד כשתפרד מן הגוף והם אומרים שקיומה הוא קיום חסר בג"ע שאין בו תענוג שלם בנפש או השגת שום מדרגה · וכאשר הוקשה להם למה לא יטהר הגוף ויזדכך מיד אחר המות וישתנ' מטבע הנפסד לטבע הקיום כמו שאמרו שיהיה אחר כן · הם משיבים כי צריך שיחיו אחר שימותו כדי שיזכו למדרגת ההשארות · ר"ל לקיום עולמית · (יא) וזה דבר רחוק מאד שלא ישיגו למדרגה זאת אלא אחר תחיית המתים כי זה יהיה על דרך המשל הידוע ערבך ערבא בעי לפי שבתחלה יזכו האנשים לתחיה · ואח"כ יזכו להשארות וזה דבר בטל ׃ (יב) ואם בזמן התחיה יאכלו וישתו האנשים ויולידו בנים · ויהיו בעלי בחירה ורצון לפי דעתם הנה אפשר שישובו לחטוא ובמה יהיו בטוחים שיעלו לאותה מדרגה · ועוד כי דעת זאת חולקת על דברי רז"ל האומרים כי הנפשות נמצאות קודם שיבואו בגוף האנושי בעולם הזה כמו שאמרו בבראשית רבה שנפשותיהם של צדיקים ישבו עם הקב"ה בשעה שנברא העולם · ובהם נמלך ובורא את העולם א"כ אין הנפש כח היולאני אבל נבראו ביום ראשון כמו שאמרו על פסוק ורוח אלהים מרחפת על פני המים זה רוחו של משיח ועיין בזה בבעל הטורים פרשת בראשית · וכן כתב הרמב"ן בתשובה שהנפשות נבראו עם האור הראשון לדעת רז"ל ואינה א"כ כח היולאני ׃ (יג) ועוד מה שהם מביאים ראיה לדבריה' מאליה הנביא הנה ידוע כי ענין אליה היה דבר נסיי וכל שאר ב"ו אינם במדרגתו כי אפילו משה לא זכה לנס הגדול ההוא · ועוד כי אליה לא טעם טעם מיתה לפי הקבלה ולכן אינו צריך לנס תחית המתים סוף דבר הדברים הללו שבעלי זאת הדעת אומרים לחזק סברתם רחוקים מאד מן השכל · ואם קבלה היתה בידם מן הנביאים ראוי שנקבל אותה · (יד) ועל כל זאת נוטה דעתם לדעת הנוצרים האומרים עד הצדיקים היו נענשים בחטא אדה"ר שלא היו נפשותיהם משיגות שלמותם אלא מדרגה חסרה עד שבא המשיח (לפי דעתם) וכפר על העון על ידי מיתתו שסבל ואז השיגו האבות והצדיקים מדרגת השלמות הראויה להם ומן השורש הזה הוציאו כמה כללים וענפים עם עיקרים לדתם השי"ת יצילנו משגיאות וינחנו בדרך אמת ׃

פרק שני ידבר בשכר ועונש בעה"ב כדעת חכמי המחקר הנזכרים ׃

(א) **ואמנם** נקום לבאר עתה איך יצוייר השגת השכר או העונש בעולם הבא לפי שתי הדעות שזכרנו ונאמר כי הדעת האומרים שעיקר השכר בעולם הבא לגוף ולנפש ביחד הנה מאחר שהם מאמינים שאין משכנה ומציאותה אלא בגוף והגוף הוא כלי אליה להתלה מציאות וקיום לעשות רצון בוראה א"כ ראוי הוא למשפטי ה' הישרים שישלם אל הגוף שכר עמלו וטרחו אשר טרח בעבודת הש"י עם הנפש יחדיו · ואולם שכרו הראוי הוא כשיהיה האדם השלם קיים בגוף ונפש אחר תחיית המתים ואומרים שזה יהיה כשיטהר השי' חומר הגוף כחומר הגלגלים או השמש והכוכבים ויתקיים הגוף עם הנפש קיום נצחי כמו שמתקיימים הכוכבים שהם חיים משכילים בגוף ונפש · ואם השכר הוא ע"ז הדרך לפי בעלי סברא זא' נמשך שיהיה העונש כמו כן נצחי בגוף ונפש יחד כלומר שיחדש השי' בגוף הרשע כח לקבל ולסבול עונשי גיהנם כמו שאמר איוב ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים ותופע כמו אופל · שהוא רמז בזה על הגיהנם · ואמר שעונש רשעים בגיהנם הוא כצל המות ולא כמות עצמו · וזה

בכתבי א"מ הרב נ"ע

ריש מסכת נדרים מאי דכתיב שמש צדקה ומרפא בכנפיה וגו' אמר אביי שמע מינה הלין קירנא דיומא מסי ופליגא דר"ש בן לקיש דאמר ר"ש בן לקיש אין גיהנם לעתיד לבוא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה צדיקים מתרפאים בה ורשעים נדונים בה וכו' · צריך לעיין

כדי שישאר כח ברשעים לקבל העונש לפי שאם היה כמות עצמו היו כלים מהרה ולא היו מרגישים אח"כ את העונש · אמנם אם השכר הוא לנפש בלבד ולא לגוף כדעת הרמב"ם והנמשכי' ז"ל · צריך להתבונן איך יצוייר שיגיע העונש לנפש השכלית הנבדלת מחומר · וזה יובן בציור השכל בזה האופן · שהנפש כאשר תפרד מן הגוף אחר המות תהיה משתוקקת ומתאוה אל טבעה הראשון מצד ההשכלה אשר בה לעבוד את השי'ותה ג"כ למה שהרגיל' כאשר היתה בגוף · ולכן האדם אשר כל מעשיו היו לשם שמים ולעבודת הבורא בעשיית מצותיו שכוון לעשות רצונו כפי יכולתו כאשר היה בחיים · הנה אותה כוונה בעצמה לא תפרד מן הנפש אחר המות ולא תעזוב אותה עד שתדבק בשכליים הנבדלים העובדים ג"כ השי' על דמיון אותה כוונה בעצמה אלא שתהיה במדרגה יותר גדולה מן הראשונה עד שכמעט היא בלתי נערכת אליה אעפ"י ששתיהן ממין אחד וזה הוא שהמשיל שלמה המלך ע"ה שתי אלה הכוונות לאור כוכב נוגה המאיר קודם עלות השחר אל אור השמש באמרו ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום כי כמו שכוכב נוגה כשעלה קודם הבוקר לא יזוז מלהאיר תמיד עד שיחזק אור השמש ויהיה היום על נכונו (וזהו שאמר הולך ואור עד נכון היום) כן דרך הצדיקים וכוונתם בעבודת הבורא בחייהם הוא הדרך נכון ומשים לפניהם חושך לאור כאור נוגה המאיר את הלילה ולא יסיר מלהאיר לפניה' עד יום המות שיעתיק אותם כאור גדול רוחני דומה אל האור הנקרא נכון היום שהוא אינו שוה ונערך אל האור הראשון כלל אעפ"י ששניהם ממין אחד · ולכן הנפש כשתפרד מן הגוף · אם היתה חכמה ומשכלת הדברים הנבדלים מחומר והעניינים האלקיים על אמיתתם · הנה היא תתענג תענוג נפלא בראות' שיסכימו הדעות אשר השכילה והשיגה עם העניינים האלקיים בעצמם כי ההשכלה שתשכיל הנפש בעודה בחיי' עניינה כמו החלום מיגע ומחליש את האדם כאשר יקץ לפי שלא נהנה בפועל ממה שחלם כן מושכלות הנפש שהשכילה בחיים מצערות אותה אחר המית כאשר לא יסכים עמהם המציאות ר"ל כשלא תשיג את המושכלות האלה אחר המות אבל כאשר תשכיל ותשיג המושכלות ההם בפועל אחר המות · אז תתענג תכלית העונג · כי כמו שיחלום הרעב שהוא אוכל או הצמא שהוא שותה והקיץ וריקה נפשו · יצטער צער גדול אבל כאשר ימצא לפניו בהקיץ מעין גנים וישתה ושולחן ערוך ועליו כל מיני מעדנים ומגדים ואכל ושבע ודשן יתענג תענוג גדול לפי שאוכל ושותה בפועל · כן תתענג הנפש בהשיגה בפועל בעולם הרוחני מה שהשכילה והשיגה בעולם הזה · ואם היתה הנפש מכוונת בהיותה בחיים לעבוד את השי"י ולשמור מצותיו ולרדוף צדקה וחסד · תתענג מאד בעולם הנשמות · בראותה כי קיום ושלמות המלאכים והצורות הקדושות (ר"ל חיות וכרובים ושרפים והדומה להם) הוא ע"ז הדרך ר"ל שהם מכוונים ועושים באימה וביראה רצון הק"בה ואולם אין כח בבעל גשם לצייר אותו תענוג הנשמות ואפילו הנביאים עצמם שעמדו בסוד ה' לא יכלו לצייר אותו כמו שאז"ל כל הנביאים כולם לא התנבאו אלא לימות המשיח אבל לעול' הבא עין לא ראתה אלהים זולתיך ר"ל כי לפי שהתענוגים שבימות המשיח יהיה לגוף ולנפש יחד אפשר שיושגו ע"ד גשמי ובחוש העין אבל תענוג העולם הבא שהוא דבר רוחני לא יושג ערכו ודמיונו באמצעות הכוחות הגשמיות · ומה שהשיגו הנביאים ממנו אינו אלא תענוג רוחני והנאה שכלית בלבד · ועל כן העולם הבא נקרא גן עדן שלמעלה להורות שהנפש לא תוכל לשער תענוג הרוחני

לדקדק מכ"ל שהוא פליג אר' שב"ל דלא מוכח בזה שום פלוגתא ודלמא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ורש"י נדחק לפרש בזה תרוץ שאינו מספיק יעויין שם · ויתכן שכיונם בזה לתרץ קושיא אחת והוא איך אמר קרא שמש מרפא וגו' והלא כתב' בטור י"ד הלכות ע"א שאסור להתרפאות בע"ז והשמש הוא ע"ז כי כמה אומות עובדים לחמה ואין להקשות כיון שהשמש הוא ע"ז איך אכתבו כהנים מאורה לא קשיא (וכתבאר בי"ד סי' קמ"ב סעיף יוד) שאינו אסור אלא כשקדמה הע"ז ואח"כ נתחדשה ההנאה אבל אם ההנאה היתה קודם שנעשתה ע"ז מותר ולכן כאן כי האור של חמה הוא מעת הבריאה עוד קודם שנעשתה החמה ע"ז ולכן מותר ליהנות מאורה אבל רפואת החמה לא נתחדשה עד אחר זמן אברהם אבינו שהוא היה הראשון שנתרפא בה כחום היום והשמש נעשה ע"ז עוד קודם זמן אברהם כנודע וא"כ איכא למקשי איך מתרפאין בשמש הלא קדמה הע"ז להנאה · ע"כ משני אביי שמע מינה הדין חורגא דיומא משי דנתבאר שם ריש סי' קמ"ב כי אפילו כשרפה הע"ז אסור ליהנו' מגחלתה ואפרה אבל מותר ליהנות משלהבתה וע"כ אמר גמי כאן כי אין החמה עצמה משי רק החורגא והחורגא הוי כשלהבת דמותר ליהנות משלהבת ע"ז ור"ש בן לקיש מתרץ באופן אחר ע"ד מה שנתבאר ריש סימן קמ"ה דדבר שאין בו אחיזת ידי אדם הנעבד עצמו מותר בהנאה אבל ציפויו אסור בהנאה ובכן לא קשיא מידי למה מתרפאין בע"ז ר"ל בשמש והלא היא ע"ז דלא קשיא משום שהשמש הוא דבר שאין בו תפיסת ידי אדם דמותר אעפ"י שנעבד אך מה תאמר בפסוק לומר הלא הציפוי של השמש דהיינו הנרתק יש בו תפיסת יד וא"כ יהא אסור בהנאה ע"כ אמר שהוציא הקב"ה את החמה מנרתקה ולאו יהיה לה ציפוי כלל וע"כ היא עצמה מותרת בהנ' וק"ל

הרוחני של מעלה בהיותה בעולם השפל הזה • ודי בזה הקורא המשכיל בענין שכר העולם הבא כפי מה שהעתקתי מכמה ספרים מחכמינו ז"ל והחכם ישמע ויוסיף לקח :

פרק שלישי

ידבר בענין ואופן הצער והעונש אשר יגיע לנפש בעולם הרוחני :

(א) **ואולם** מה שיגעתי ומצאתי בספרי רז"ל בענין צער ועונש העתיד לנפש בעולם הרוחני הוא לפי שכאשר האדם בחייו היה רודף אחר התאוות והדברים הגשמיים ונפשו נתפרדה מעשות רצון הש"י והרגילה מעשיה כפי טבע הגוף שהוא הפך טבעה לכן כשתפרד מן הגוף • תכסוף אחר התאוות לאותן הדברי' שהרגילה את עצמה בהם ותטה אליהן אבל לא יהיה לה כלים להשיג' • ומצד טבעה העצמי תטה ג"כ להדבק בצורות העליונות הנבדלות מחומר ותשתוקק אליהן אבל אין לה התחלה ולימוד והרגל בעבודת השי"ת כי אי אפשר להשיג התענוג ההוא מי שלא הרגיל נפשו בכך והכין עצמו בחייו לזה • וע"כ תהיה הנפש משתוקק' לשני הצדדים לצד המעל' ולצד מט' כאחר כי מצד טבעה משתוקקת לצד המעלה • ומצד ההרגל והמנהג תתאוה למטה והיא נעה ונדה ואין לה מנוחה : (ב) ובזה יש לה צער גדול מכאיב יותר מכל צער שבעולם כגון שרפת אש או הקור המופלג בקרח הנורא ויותר מהכאות ופצעי' בסכינים וחרבות ומנשיכת נחשים ועקרבי' וע"ז ארז"ל שנפשות הרשעים מלאך אחד עומד בסוף העולם ומלאך אחד עומד בסופו האחר • ומקלעין אותה זה לזה שנאמר ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע, ובזה רצו לרמוז על שתי תשוקות ההפכיות שיש שם לנפש וכמו שתענוג הצדיקים הוא למעלה מכל התענוגים שאי אפשר שירומה כמו שאמרנו למעלה כן הצער הזה הוא יותר גדול מכל צער שאפשר להבין ברמיון • (ג) ואעפ"י שהנפש אינה מוגבלת במקום לפי שאינה גשם • הנה יגבילנה הש"י במקום ובצר מיוחד כדי שתקבל הצער והוא המקום אשר קראו בעלי הקבל' גוף וחכמינו הרגילו לקראו בשם גיהנם אמנם קראו אותו גוף להיותו כמו גוף הגובל מקום לנפש אעפ"י שאין לה בו מקום מיוחד כן מקום הגהינם שנקרא גוף יגביל את הנפש כדי שתקבל בו עונשה : (ד) והתבונן שלא אמרו זה אלא על העונש והצער כי לא יצוייר שיגיע עונש לנפש אלא בהיותה מוגבלת במקום מיוחד • אבל לענין השכר והתענוג הרוחני לא אמרו כזה כי כבר יצוייר בשכל שתשיג הנפש שכרה בלתי הגבלת מקום אבל קצת חשבו שאין שכר לנפש בלתי הגוף • ולכן אומרי' שכמו שצריך הגבלת מקום לדין שהוא העונש כן צריך הגבלת מקום לגבל השכר • אבל הדעת הזאת אין בה ממשות כי העונש והשכר לנפש בלבד הוא אלא שצריך הגבלת מקום לגבול העונש ואינו כן בשכר :

פרק רביעי

ידבר באיכות וכמות הזמן שיענשו רשעים בגהינם :

(א) **הנה** גם בזה יש כמה מדרגות אצל חכמי האמת כי לפי מדרגות החטאים בנפשותם יתמיד עונשם שם ולכן אמרו שהזמן שנדונים הרשעים בגיהנם הוא שנים עשר חודש : ואחר זה הזמן שהתמיד העונש ההוא יזכו למדרגה מה כפי המעשים הטובים אשר עשו בחייהם : (ב) ויש אחרים שאחר שנים עשר חודש שנשתכח מהם ההרגל והמנהג ע"י הצער שסבלו בגיהנם ואין בידם מעשים טובים כדי שיזכו בהם לשום מדרגה הנה אלה יבואו להעדר וכליון לגמרי לפי שאין בהם שום הכנה לקבל השכר הרוחני ההוא • וזה הוא כרת הנזכר בתורה על הנפש • כמו שאומר בכמה מקומות ונכרתה הנפש ההיא ועל כיוצא באלה ארז"ל לאחר שנים עשר חודש גופן כלה ונשמתם נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים : (ג) ויש עוד רשעים אחרים שנדונים בעונש נצחי כפי מעשיהם הרעים והם שכפרו בתורה ובעיקרי האמונה ולאלה צריך הגבלת מקום אל הנפש שתסבול בו העונש והצער : (ד) ויש עוד אחרים שאחר י"ב חודש יזכו למדרג' גדולה כי הנה אמרו על שמואל הנביא שהיה צדיק גמור שכל י"ב חודש אחר מיתתו היתה נשמתו עולה ויורדת ובעבור זה היה ביכולת הבעלת אוב להעלותו כמו שאמרה אלקים ראיתי עולים מן הארץ אבל לאחר י"ב חודש הנשמה עולה ואינה יורדת יותר • וזה יורה שאפילו הצדיקים הגמורים יקשה עליהם בתחלה תכף אחר מיתתם לפרוש מהדברים החומריים

החומריים שהורגלו בהם בחייהם עד שיזדככו זמן מה והזכוך הזה מתמיד שנים עשר חודש : (ה) וכבר הפליגו רז"ל בזה הענין במקומות רבים בגמרא עד שאמרו על רבינו הקדוש ע"ה שכל בי שמשי הוי אתי לביתיה ומקרש להורות שאף אחר המות ישתוקקו נפשות הצדיקים לעשות מצות ופעולות שהורגלו בעשייתן בעולם הזה · וזה הענין נמצא לקצת החסידים אבל לא יותר משנים עשר חודש : (ו) וענין אליהו שהוא עולה ויורד תמיד הן עוד היום לא נמצא כן לזולתו בכל הצדיקים והוא לפי שנעשה מדרגת מלאך וכמו שמצינו בספר הזוהר הקדוש בפרשת ויקהל וז"ל ורזא אשכחנא בספרא דאדם הראשון דאמר באינון תולדות דעלמא ורוחא יהא דנחית לעלמא בארעא ויתלבש בגופא ואליה שמיה ובההוא גופא יסלק וישתלל גופיה וישתאר בסערא וגופא דנהורא אוחרא יזדמן ליה למהוי גו מלאכי ובתר כן יחות ויתלבש בההוא גופא דאשתאר בסערא ובההוא גופא יתחזי לתתא בגופא אוחרא יתחזי לעילא ודא איהו רזא דמי עלה שמים וירד דלא הוה בר נש דסליק לשמיא רוחא דיליה ונהית לבתר לתתא בר מאליה דהא איהו דסליק לעילא ונחית לתתא עכ"ל שם וזהו סוד המלבוש שנזכר בדברי חכמי הקבלה וכו' :

הא רהששי

ידבר בביאת המשיח ויבא' אם הוא עיקר מעיקרי האמונה וכל שלא יאמין בו נקרא כופר אם לאו :

פרק ראשון

(א) **ראוי** לכל בעל דת תורת משה ולמי שלא ירצה לצאת מתחת כנפי האמונה הישרה · להאמין בביאת המשיח לפי שהתורה מחייבת להאמין בדברי הנביאים שנאמר נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלקיך אליו תשמעון · והנביאים נבאו בביאת המשיח · נמשך מזה שכל מי שאינו מאמין בו הוא כופר בדברי הנביאים ועובר על מצות עשה : (ב) אבל מכל מקום אין אמונת ביאתו עיקר גדול לתורה שיקרא מפני זה כופר בעיקר מי שלא יאמין במשיח · כי אמונת השכר והעונש אעפ"י שהוא עיקר לתורת משה אעפ"כ מי שיאמין שהשכר הוא לנשמה בלבד בעולם הבא או לנשמה ולגוף ביחד לתחיית המתים · עם היות שלא יאמין בשכר עולם ה"ה איננו נקרא כופר בעיקר אחר שהוא מאמין עיקר השכר והעונש בכלל · אעפ"י שיחלוק באחד ממיני השכר : (ג) שהרי קצת מחכמינו ז"ל אמרו שכר מצות בהאי עלמא ליכא · גם יאמינו שעקר השכר הוא בעול' הבא כמו שאמרו על הפסוק למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך לעולם שכלו טוב ולעולם שכלו ארוך וכל שכן האמונה בביאת המשיח שאינה עקר תורה שכל מי שמכחיש ביאתו לא יקרא מפני זה כופר בעיקר · אמנם היא אמונה אמתית ראוי לכל בעל תורת משה להאמינה : (ד) ואולם אין צריך לזכור כל הנבואות הפרטיות המורות על ביאתו : כי יאריך הספור בהם · ועוד שהמפרשי' הנבואות עצמם עם היות שהם מורים בביאתו הנה הם חולקים בנבואות המורות עליו : (ה) וכן יש מחכמי הגמרא שחשבו שכל הנבואות הבאות בדברי הנביאים על המשיח כלם כבר נתקיימו ומהם אמרו שכבר נתקיימו כלם בימי חזקיה מלך יאודה כגון ר' הלל בסנהדרין האומר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקי' מלך יאודה · ורב אשי השיב עליו שם מדברי זכריה לבד שאמר הנה מלכך יבא לך וזה היה בבית שני אבל מדברי ישעי' לא השיב עליו ומזה נראה שרב אשי עצמו סבר שאין בדברי ישעיה תשובה מוכרחת על זה · וכן רז"ל מסכימים שרוב נבואות ישעיה נאמרו על חזקיה אלא שלא נתקיימו בו ואמ' שם בקש הב"ה לעשות חזקיה משיח וכו' : וכן מה שאמר הכתוב ביחזקאל (לז פסוק כב) ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ וגו' (ו) ומלך אחד יהיה לכלם למלך פירשו רוב המפרשים שזה נאמר על בית שני וראיה לדבר מה שאמרו (בפרק חלק) עשרת השבטים אינם עתידים לחזור לפי דברי ר' עקיבא ואם היתה נבואת יחזקאל לעתיד איך יאמ' ר' עקיבא שאין עשרת השבטים עתידים לחזור לימות המשיח כי הרי דברי יחזקאל סותרים אותו · אבל נראה שר' עקיבא היה מפרש אותה נבואה על זמן בית שני : (ז) ואפשר שנאמר זה על זרובבל פחת יאודה או על נחמי' בן חכלי' או על המלכי' שמלכו מבני חשמונאי' וכן פירשו קצת המפרשי' שכל נבואות ישעי' נתקיימו בבית שני שצוה כורש לבנות הבית כמו שנאמ' בספר

עזרא

עזרא ונפקתא מבית מלכא תתיהב ועליו ועל שאר
מלכי פרס נאמר והיו מלכים אומניך וכל אותה
הפרשה • (ח) ולפי שבתחלת בית שני היו עולי
הגולה עניים • ואח"כ בימי החשמונאים שנתעשרו
עושר גדול נתקיים בהם הנבואה תחת הנחושת אביא
זהב וגו' כי בתחלת בית שני עשו מנורות של עץ וציפו
אותם בכסף ושאר הכלים עשו של נחושת ואח"כ
כשהעשירו עשאום זהב כמו שאמרו בקדושין על ינאי
המלך שהיה אוכל עם הפרושים על שלחנות של
זהב : (ט) ובבנין הורדוס שהיה בנין מפואר יותר
משל שלמה (כמו שאמרו בבבא בתרא) מי שלא ראה בנין
הורדוס לא ראה בנין יפה מעולם • נתקיים נבואת
ושמתי כדכד שמשותיך : (י) ואומרים ג"כ כי
בבית שני נתקיימה הנבואה והביאו את כל אחיכם
מכל הגוים מנחה לה' לפי שצוה כורש מלך פרס
לאמר וכל הנשאר מכל המקומות אשר הוא גר שם
ינשאוהו אנשי מקומו בכסף ובזהב (וכן הנבואה
והיה מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל
בשר להשתחוות וגו') אינה נאמרת על זמן בלתי
תכלית אבל כוונת הפסוק הוא שהפושעים ורשעי
הדור ההוא יהיו ללעג וקלס לשכיניהם ולכל רואיהם
עד שכל אנשי הדור ילמדו מוסר בראותם עונש
הרשעים ההם ויבואו מדי חודש בחדשו ומדי שבת
בשבתו להשתחוות לפני ה' וכן כתב ר' חיים גאלייפפה
באגרת אשר קראה אגרת הגאולה שכל הנבואות
שנאמרו בישעיה היו על בית שני בלבד ומה שנאמר
בדניאל ולקדישי עליונין יבלא ויסבר להשניא זמנין
ודת ויתיהבון בידיה עד עדן ועדנין ופלג עדן הכל
נאמר על אנטיוכס וכן הפסוק ויקבלון מלכותא קדישי
עליונין נאמר לפי דעתו על החשמונאים ומה שאמר
הכתוב שם ויחסנון מלכותא עד עלמא ועד עלם
עלמיא אמר כי עולם הוא יובל אחד והכל מובן על
זמן קצר ומוגבל שמשלו בו החשמונאים וכן נבואת
ועתיק יומין יתיב פירש אותה על מתתיה כהן גדול
שהיה ראש לחשמנואים והיה זקן מאד וכן כמה
נבואות שפירש החכם הנזכר עם שאר מפרשים רבים
על זמן בית שני וקצת מאלה המפרשים אמרו ג"כ כי
עיקר האמונה במשיח הוא עפ"י הקבלה שקבלנו כך
מאבותינו ושאין בתורה ולא בדברי הנביאים שום
נבואה שתורה בהכרח על ביאת המשיח כי כולם
יתפרשו לפי מקומם על הזמנים הנזכרים כמו נבואת
לא יסור שבט מיהודא אפשר שתפרש שלא תסור
מיהודה גדולת השבט והמעלה שהיה עד הנה ראשון
לכל דבר מעלה לדגלים לנשיאים ולקרבנות
ולמלחמה עד שיחרב שילה כי אחר כך בא שאול
והופרה ממנו אותה המעלה וכי יבא הוא כמו ובא
השמש וטהר שהוא לשון שקיעה והסרה ורצה לומר
שאחר חרבן שילה תסור הממשלה מיהודה • או
יהיה פירוש כי יבא שילה עד שיבא בנו המובחר והוא
דוד (מלשון ובשליתה היוצאת מבין רגליה) ויהיה
פירושו לא יסור שבט מיאוד' כמו לא יקרב במו סורה
אדוני סורה אלי ור"ל בזה כי לא תקרב הממשלה
להיות מיאודה עד שיבא דוד ואליו יתקבצו כל
השבטים • וזהו שאמר ולו יקהת עמים כמו עמים הר
יקראו שתרגם אנקלוס שבטיא דישראל ואפשר
שיתפרש הכתוב הנזכר פירוש אחר על מה שעבר כמו
שפירש הראב"ע ז"ל : וכן פירשו על הנבואות
הנזכרות בזכריה ובמלאכי ע"ז הדרך על העבר •
ויאמרו כי עיקר האמונה בביאת המשיח הוא ע"פ
הקבלה הנמשכת בידינו מאבותינו עד היום ואי
אפשר להכחישה לפי שאם נכחיש הקבלה הזאת
נוכל ג"כ להכחיש כל עיקרי האמונה ולפרש הפסוקי'
ע"ד אחרת • אלא שעיקר כל זה הוא מיוסד על
הקבלה • וכמו שאינו יכול כל מי שבשם ישראל
יכונה להכחיש שאר עיקרי האמונה ולפרש הפסוקים
לפי מחשבתו ורצונו • כן אינו יכול להכחיש האמונה
הזאת המיוסדת על הקבלה • זהו קצת סברת חכמי
הגמרא והרבה ממפרשי התורה וכבודם ינוח
במקומם :

פרק שני

מביא הפסוקים שבתורה ובנביאים המורים על ביאת המשיח ועדיין לא נתקיימו :

ואמנם לפי האמת והאמונה האמיתית יש בתורה
ובדברי הנביאים הרבה יעודים והבטחות
המוכיחות על צמיחת קרן ישראל והצלחתם ומעלתם
שעדיין לא נתקיימו לא כלם ולא מקצתם לא בזמנים
העוברים ולא בבית שני • כמו שנאמר בתורה דרך
כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב
וגו' • וארז"ל ומחץ פאתי מואב נאמר על דוד וקרקר
כל בני שת זה נאמר על מלך המשיח • וזה האמת

בלי ספק כי לא משל דוד בכל בני שת ולא פצעס והרגם כולם גם לא נמצא עדיין מלך ישראל שמשל בכל העולם וכן בישעיה נאמר כי מי נח זאת לי וגו׳ ועוד נאמר שם כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה וגו׳ ואלה היעודים בוראי עדיין לא נתקיימו כי היעוד הראשון מבטיח על הגאולת השלמה • והנה אנחנו עד הנה בעו״ה בגלות והשני מורה בלא ספק על קיום האומה הישראלית בכללה • ושתעלה בסופה למעלה גדולה • והלא עד הנה לא זכינו לזה אע״פ שבחמלת השי״ת עלינו יש לנו קיום בעולם • כי הנה עינינו רואות שבע אומו׳ קדומות כמו פלשתים ובני עמון ועמלק וכיוצא בהם • שאעפ״י שנשאר זרעם בעולם הנה לא נשאר שם לאומות ההם כי אין עתה בעולם ידוע אומת פלשתים או עמון או מואב ויש אומו׳ אחרות שהם בהפך זה שנשאר שמם ולא נשאר זרעם כמו מצרים שנחרבה כמה פעמים ולא נשאר מהם שריד ופליט כמו שנבא על זה יחזקא׳ הנביא וכשחזרה ונתיישבה משאר אומות נקראו כל הבאים לגור שם מצריים על שמם • אע״פ שאינם מזרע המצריים ולא נמצאה אומה בעולם מאומות הקדומות שיהיה השם והזרע קיים אלא אומת ישראל בלבד שעליהם נאמר כן יעמוד זרעכם ושמכם ותלה זה בקיום השמים החדשי׳ והארץ החדשה כדי שלא נחשוב שמדרך כל הווה שיהיה נפסד וכמו ששאר האומות לפי שהם נתהוו ג״כ נפסדו כן יהיה אומת ישראל שאחר שנתהוו בהכרח הוא שיפסדו לכך אמר שאין מוכרח שלכל הווה יהיה נפסד שהרי השמים והארץ חדשים הם • רוצה לומר הווים ונתחדשו בבריאה הראשונה (לפי דעת בעלי התורה המאמינים בחדוש העול׳) אעפ״כ הם עומדים לפני השם יתברך תמיד כלומר שהם נצחיים וכן זרע ישרא׳ ושמים יהיו קיימים תמיד ולא יפסדו • וכן הרבה נבואות ביחזקאל שעדיין לא נתקיימו לא בימי עזרא ולא בבית שני • כמו חלוקת הארץ לשבטים שלא נתקיימה בבית שני כי כלם מעורבים ולא היתה נחלה מיוחדת לכל שבט ולא לנשיא על הדרך שנבא יחזקאל • וכן בנין בית המקדש ותבניתו שהאריך בו יחזקאל מאד וכן נבואת גוג ומגוג לא מצינו שנתקיימה בשום זמן כי מה שהביא יוסף בן גוריון בספרו מאנטיוכס מלך יון שנלחם על ירושלים ונצחו אותו החשמונאים אין זה מסכים על נבואת גוג כלל גם מזה שנמצא בספר דברי הימים לאומות הנוצרים מביאת הגוט״י (שהם מבני יפת) לאיטליא ולספרד שכבשו עיר רומה וכל איטליא מיד היוונים • הנה לא פשטה אז ממשלת הגוט״י בכל הארץ ולא כבשו ג״כ ארץ ישראל • גם לא היו ישראל באותו פעם על אדמתם כמו שבא ביחזקאל בנבואת גוג ומגוג • וכן מה שזכר ירמיה בספר קינות תם עונך בת ציון אי אפשר שיתפרש על הגלות האחרון הזה המר והנמהר כי אחרי גלות בבל כבר הוסיף להגלותינו ע״י טיטוס ושם נאמר ג״כ פקד עונך בת אדום וזה יורה בהכרח על גלות אדום שגלינו מארצנו בגלות הזה ואעפ״י שהכתי׳ הם מזרע יון והיא החיה הרביעית שראה דניאל במראותיו לפי שהם מלכו בעולם אחר כלות מלכות היונים מ״מ קראם הכתוב בת אדום לפי שקבלו האמונה על ידי כומר אדומי כי האדומיים קבלו אמונת הנוצרים תחלה ולכן כל האומות שקבלו האמונה הזאת מידם יקראו על שמם כמו שהמתגיירים לדת ישראל יקראו ישראלים או יאודים אעפ״י שהם משאר האומות כן כל הגוים שקבלו אמונת הנוצרים מהאדומיים יקראו על שמם • וכן כל האומות שנהפכו לדת ישמעאל יקראו על שם המחזיקים באמונת ישמעאל תחלה • והנה משמעות הכתוב כי אחרי הגלות האחרון הזה שלא יוסיף השי״ת להגלות את בת ציון • אז יפקוד על אדום את עונה וכדי שלא יובן זה על אומת אדום הקדומה אשר ישבה בהר שעיר לכן אמר בת אדום היושב׳ בארץ עוץ כי היושבת בארץ שעיר כבר בטלה ונחרבה קודם גלות בית שני כמו שמלכו׳ יון הקדומה ג״כ בטלה ונפסדה ונשארה הממשלה לכתים שהם מזרע יון והם הרומיים הנקראים היום אצל הז״ל אומת אדום • וכן ממשלת החיה הרביעית אי אפשר לפרש עניניה הנזכר בספר דניאל על מה שעבר על ישראל בזמן בית שני כי אם בהכרח על מה שאנו סובלים עתה בגלות המר הזה • ועל מה שאנו עתידי׳ לסבול קודם ימות המשיח • ואז יתקיים גם כן נבואת מלאכי שהיה חותם כל הנביאים שאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא בוא יום ה׳ וגו׳ כי לא נתקיים זה מעולם בשום צד :

פרק שלישי

בו יובן שאין להתיאש מן הגאולה ומביאת המשיח

מאמר ששי

אעפ"י שהמחמה נחכה לו ואין לנטות אוזן אל האומות המונין אותנו ומביאי' ראיה על אורך הגלות ומשיחי שקר שבאו עד הנה שזאת אינה טענה מוכרחת לחתיאש מן הגאולה :

(א) **ואמנם** מה שהאומו' ובפרט הנוצרים פוערים פיהם לבלי חק ולועגים עלינו ומחרפים ומגדפים אותנו באמרם כל היום איה איפה מלככם הוא מלך המשיח אשר אתם מקוים אליו והלא כבר כלו כל הקצין עבר קציר כלה קיץ ואתם לא נושעתם : (ב) ולמה אתם מחלמים תלומות לאמר בא יבא ולא יאחר והלא כמה וכמה משיחי שקר הטעו אתכם בסבלותיכם · וכמה הרופים וגדופים אחרים שמחרפים אותנו בהם ומביאים ראיה לדבריהם מאריכות גלותנו זה · באמרם שודאי השליך השי"ת אתכם והסתיר פניו מכם : (ג) והלא אבותיכם הראשונים הרבו לחטא יותר מכם · כי בימי השופטים עבדו ע"ז · ובזמן בית ראשון עשה ירבעם את העגלים להכעיס הש"י וחטא והחטיא את הרבים וגם מנשה העמיד צלם בהיכל ה' ומלא את ירושלם מפה לפה דם נקיים וכיוצא בזה · ואעפ"כ לא התמידו בגלות זמן ארוך אבל כאשר צעקו אל ה' הקים להם מושיע וגאלם · וגלות בבל שהיה הקשה והארוך שבהם לא התמי' יותר משבעים שנה · כמו שהבטיח ה' אותם ע"י נביאיו · גם לא היה אז גלות שלם כי היו יושבים בארץ אויביהם בכבוד ובמעלה · עד שהיו מהם שרים וגדולים היושבים ראשונה במלכות כמו דניאל וחביריו · ועתה בגלות זה הנכם כבר יושבים זמן ארוך מאד שפלים ונבזים בין האומות והייתם למשל ולשנינה בכל הגוים · ואין לכם לא מלך ולא שר ולא שום ממשלה ואין זה אלא מפני החטא הגדול שחטאת' במשיח האמיתי (לדבריה') שהרגתם אותו והוא ישוע הנוצרי שבא בעולם לגאול אתכם והרגת' אותו ולא קבלתם אותו : הן אמת שאנחנו בעו"ה בגלות הארוך הזה המר והנמהר היינו ללעג ולקלס ולחרפה ובוז למשל ולשנינה בין הגוים אבל האומו' עצמם רואים בחוש שאף גם זאת בהיותינו בארצות אויבינו לא מאס ה' בנו ולא עזב אותנו לכלותינו כשאר הגוים שלא נשאר להם שם ושארית · כ"א ברוב רחמיו השאיר אותנו עד הנה להטיב לנו באחריתנו כמו שהבטיח אותנו ע"ז ע"י נביאיו · וגם כמה משיחי השקר החטאי' בנפשותם התעו את קצתם מבני ישראל ונתנו מקום לאויבינו להלעיג עלינו ולבזות אותנו וכמעט הרב בידי הגוים להרגנו : (ה) כמו שכתב יוסף בן גוריון בספרו ממלחמת היאודים (ספר ב' פ"ו) שכ"ה שנים קודם חרבן בית שני קם איש אחד ושמו יאודה תודה הגלילי ואמר שהיה גדול מכשף נבי' ומשיח ה'

מכתבי א"מ הרב נ"ע

תניא אמר ר' יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים וכו'. ראוי לתת טעם מאי נפקא לן מינה אי הוי בחורבת ירושלים או בחורבה אחרת · ועוד מאי קאמר ליה אליהו מפני מה נכנסת לחורבה זו וכי לא ידע שלהתפלל נכנס אלא המתין לו עד שסיים תפלתו · אלא ודאי כוונתו לומר שר' יוסי נכנס בעיון תפלתו על חרבן ירושלים לא שנכנס ממש לחורבה אחת מירושלים אלא שנכנס בעיון תפלתו דוגמת ד' נכנסו לפרדס וקאמר שנכנס בעיון תפלתו על חרבן ירושלים עד מתי תהיה חרבה ושממה · ושאל אותו אליהו מפני מה נכנס לחורבה ר"ל מכח איזה דבר אתה צריך להוט אחר ישיבה של ארץ ישראל ואיזה דבר מילר לך על שבשבילו אתה מעמיק בעיון תפלתך על חורבנה · והשיב לו להתפלל והוא ע"ד הידוע שארץ ישראל שער השמים ושם דרך סלולה של התפלה לעלות למעלה בלי ערבוב לאפוקי המתפלל בח"ל שמעלות התפלה למעלה בשוק מעט אל אויר א"י ומשם תעלה למעלה ובטרם הגיע אל אויר א"י כמה מחבלים ומקטרגים ושוטנים מעכבים אותם · וע"כ אני מתאוה כדי שאוכל על אדמתינו להתפלל היטב בלי עכוב ח"ש להתפלל · וא"ל שהיה לך להתפלל בדרך (ע"ד המתפלל בח"ל יתפלל כנגד א"י שנאמר והתפללו דרך ארצם) הלא יש תקון לזה ותהי תפלתך מקובלת · והשיב לו רבי יוסי מתיירא הייתי שמא יפסיקוני עוברי דרכים ר"ל קודם שיגיע תפלתי אל חלל אויר א"י יפסקו' כמה וכמה מחבלים ושוטנים ויפסיקוה · א"ל היה לך להתפלל תפלה קצרה · והוא ע"ד מ"ש בשערי אורה ומביאו רמ"ע ר"ס לבוש מלכות שלצווחת המקטרגים אלו תקנו לומר פסוקי דזמרא שנקראו' זמירות מלשון מזמרות וקצירת שכורתים ומחלשים המקטרגים הרגילים להפסיק התפלה · וקאמר ר' יוסי באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים · הא' שאין נכנסים לחורבה דלר' יוסי קשה על אליהו דמה שא"ל איזה ענין הביאך אל עומק עיונך בתפלה של א"י מה זו השאלה וכי אין הפשוט מספיק בתירוץ שמתאוה לישב על אדמתו בא"י אלא ודאי הכי קאמר לו אליהו מפני מה נכנסת לחורבה ונתת דעתך בחשבון הקץ הלא תיפח רוחן של מחשבי קצין וצריכה לבוא בהיסח הדעת · וא"כ למדתי ממנו שאין נכנסים לחורבה ר"ל שאין מכניסין עצמם לחשוב הקץ של חורבן ירושלים · ועוד למדתי ממנו שמתפללין בדרך · ר"ל שיש תועלת להתפלל נגד א"י כמ"ש והתפללו אליך דרך ארצם · ועוד למדתי ממנו שהמתפלל בדרך יתפלל תפלה קצרה · ר"ל יאמר פסוקי דזמרא הקוצרים וכורתים המקטרגים ודוק ואולי זאת תהיה כוונת רז"ל · באמרם שח בין יוצר לישתבח חוזרין עליו מעורכי מלחמה ר"ל המקטרגים העורכים מלחמה להטעין את האדם הם מחזירים לו ותפלתו נפסקת ונשמתה וק"ל · (עד כאן לשון א"מ הגאון הרב זצוק"ל) ולכע"ד נ"ל שאפשר זאת תהיה כוונת רז"ל באמרם ג' דברים באים בהיסח הדעת ואחד מהם משיח וז"ש יעקב לבניו לעת שביקש לגלות הקץ אמר להם האספו ואגידה לכם אשר יקרא אתכם באחרית הימים (ר"ל הקץ יקרא אתכם באחרית הימים) כי כבר מוכן ומזומן הוא רק שאתם תסיחו דעתכם ויצטרך הקץ לקרוא אתכם וק"ל :

ה' והסית כמה יאודים לחטוף ולגזול ממון אחרים · ונדבקו בו עם רב מהמון והלכו אחריו עד שפת הירדן כי הבטיח אותם שיבקענו ויעברו אותו ברגלים · אבל פקיד רומי המושל אז בא"י שלח אחריהם מחיילותיו ויהרגום כלם ואת ראש המסית הביאו אליו · וזה נזכר ג"כ באון גליון של הנוצרים אולי העתיקוהו מהמחבר הנזכר : (ו) ואחר זמן מעט בא איש אחר ממצרים ואמר ג"כ שהוא משיח ונתחברו אליו רבים מעמי הארץ והלכו עמו להר הזתים ונסעו במדברות ובהרים ובגבעות עד שראו שאין בו ממש ועזבו אותו והלכו להם והמטעה מת ונאבד מן העולם : (ז) וכן ג"כ שנה אחר החרבן קם איש אחד בעיר הגדולה ביתר מגדולי העיר ועשיריה ושמו בר כוכבא שמרד בקיסר אדריאנוס ואמר שהוא משיח : והתנא הגדול ר' עקיבא בן יוסף הסכים עמו ומשח אותו למלך והיה נושא כליו ורץ לפניו · ודרש עליו הפסוק דרך כוכב מיעקב וגו' וכל היאודים שבביתר שהיו לאלפים ולרבבות קבלוהו עליהם למלך והלכו אחריו ומלך הוא ובנו ובן בנו עליהם · עד שבא אדריאנוס הנזכר והרג כמה רבבות מישראל ובתוכם ר' עקיבא וחבריו הנקראים עשרה הרוגי מלכות · והעיר נתץ וחרב עד שלא נודע מקומה איה · ואחרי כן היסבו האומו' את שם בר כוכבא הנזכר וקראוהו בן כוזיבא לפי ששקר וכזב דבר שהוא המשיח ונכזבה תוחלת כל המאמינים בו : (ח) וכן בימי הרמב"ם שהיה קרוב לשנת תתק"ן לאלף החמישי היה איש אחד בארץ תימן חסר דעת וחסיר שוטה ואמר שהוא שלוחו של משיח המישר הדרך לפניו · ע"ש הפסוק הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני וגו' · ויעד להם שהמלך המשיח יתגלה שם בתחלה · ונתקבצו אליו יאודים וערביים רבים והוא הטעה אותם באמרו בואו ונצא לקראת המשיח כי הוא שלחני אליכם לישר הדרך לפניכם · וחדש להם כמה תפלות ועשה כמה נפלאות · כגון שלן מצורע ובבקר עמד בריא והרבה כמו אלה : סוף דבר אחרי ימים מועטים שלח מלך אחד ממלכי הערביים את חילו ויתפשוהו ויביאוהו לפני המלך וכל הגלוים אליו הרה נסו כי יראו מאד לנפשותם · וישאל אותו המלך לאמר מי אתה אשר מלאך לבך לעשות כן · השיב העני אני שלוחו של משיח שיבא · אמר המלך ומהו האות שתאמת בו את דבריך · ושליחותך השיב אם תחתוך את ראשי אחיה כבראשונה · ענה המלך ואמר אין לך מופת גדול מזה אם יהיה כן נדע שאמת דברת ואני וכל עמי נאמין בך לעולם · ויצו המלך להתיז את ראשו והעני הזה נשאר מת · וכל זה העיד הרמב"ם ז"ל באגרותיו יעויין שם · (ט) והרב ר' שלמה ן' וירגה בספר שבט יאודה שלו סיפר כמה ענינים ומעשיות דומים לזה כמו דוד אל דויד דוד אלמוסר ורבים אחרים קצתם במדינת פרס וקצתם בשאר מדינות שעשו את עצמם משיחי ה' והטעו אחריהם רבים מהיאודים וגלגלו עליהם צרות רבות ורעות ורבים יצאו על ידי זה מכלל ישראל והמירו דתם וכמעט סבבו כליה לשונאי ישראל כמו שהאריך בזה המחבר הנ"ל : ובשנת ר"ס לאלף הששי היה איש אחד ממדינת אוסטרייך ושמו רבי אשר לעמלה אשכנזי שעשה את עצמו נביא והיה דורש ברבים דברי תוכחות וצוה שיצומו וישובו בתשוב' כי קרובה הישועה לבא ועת הגאולה להגלות וישמעו לקולו קהלות רבות בארץ אשכנז ואיטליא וישובו בתשובה שלמה בכל לבבם ובכל נפשם דומה כמעט לתשובת נינוה · אבל תשובתם לא הועילה להם בעו"ה כי האיש הזה מת והמשיח לא בא · וע"י זה סבב שרבים יצאו מן הדת · כי בראותם הסכלים שמשיח לא בא המירו כבודו בקלון · והיו קוראים אח"כ השנה הזאת שנת התשובה : (יא) ורן מביא בעל ספר אילם דף נון ע"א מעשה א' בנער קטן מגרידינ"ג בארץ פולוניא שהיה מגיד לאדם מה שיחו אבל בתחבולה כי המליץ בינותם אביו פירש כינויו ורמזי כל האותיו' של הא"ב מה שכבר לימד את בנו דרך משל על אלף היה אומר בלשון אשכנז כן · ועל בית טוב וכו' · והעם היו מתמיהם ע"ז ולאביו הטיבו בעבורו מאד שהיו מקריבים לו כל הבאים מתנות · גם נהרו אליו מהגוים והיו אומרים שזהו משיחן של ישראל והקול נשמע בית המלך והיו מחרישים עלינו רעות ברוך פודה ומציל וכאשר נודע הדבר למנהיגי הדור וראשי המדינות שבארץ פולוניא החרימו את אביו הנותן הילד לזונה גם הנער מת אחר ימים מעטים ואחר זמן רב היו קצת מהמספרים מחזיקים בטעותם לכסות קלונם שלא הבינו נבלי האיש והיו תמהים ומתמיהי' אחרים השומעים : (יב) ובענין זה כשהייתי בארץ איטליא בא לשם החכם ר' מרדכי מפראגה שעש' את עצמו משיח בן אפרים ולא היה שום אדם

לקרב אליו באמרו כי איש קדוש הוא ורוב ימיו היו בתענית משבת לשבת ושמעתי מפי מגידי אמת מ"ה החסיד והעניו החכם כמו"הר אברהם רוויגו ואחיו הגבירים תי' שזה הנזכר לן בתענית י"א ימים ועשה באותן הימים כמה אלפים טבילות ואני אומר על זה נאמר הלא יראתך כסלתך כאשר סופו הוכיח על תחלתו שנשתגע ואח"כ הלך לעולמו ומה לי להאריך עוד במאורעת כאלה שעברו כבר ונעשו קודם זמננו זה שנים רבות גם להעלותם בזכרוננו • כי הלא ידוע ומפורסם לכל המעשה הגדול והנורא שאירע בזמננו שנת תכ"ו לאלף הששי שקם איש אחד מתושבי איזמי"ר ושמו שבתי צבי • והיה האיש ההוא יפה תואר ויפה מראה ובעל קומה ולו יד ושם בכל החכמות התורניות ובפרט בחכמת הקבלה היו לו עשר ידות • ועם כל חכמתו ולמודו היה מנעוריו נוהג ועושה מעשה נערות והיו אומרים כי לפעמים נכנסה בו רוח שטות ועושה כמעשה הכסילים • עד שהבריות היו מרננים אחריו והיו קוראים אותו שוטה וכסיל : (יג) ויהי היום ויתאו האיש ההוא ללכת לארץ הקדושה : ובא לירושלם ושהה שם כמו שתי שנים • ושם הוסיף לקנות ידיעה ושלמות בחכמת הקבלה והיו אומרים שהיה יודע קבלה מעשיות והשבעת הרוחו' • עד שגבה לבו ורמו עיניו ללכת בגדולות ובנפלאות ממנו באמרו שהוא משיח אלהי יעקב והיה מפרש כמה סודות וענינים מהקבלה על עצמו • וכאשר היה לו שפת יתר ולשון ערומים למשוך ולגנוב הלבבו' • נתקבצו אליו רבים מחכמי הארץ ורבנים גדולים והחזיקו בידו • וגם יתר המון העם האמינו בו וכראותו שכל חפצו ומעשיו מצליחים • שם פניו לשוב לארצו ולפרסם שם עניניו • ויהי בבואו מא"י לחוצה לארץ שמה קבלו אותו אנשי ארץ תוגרמה בכבוד גדול בשמחה ובשירים ויקראו ל ניו יחי ארוננו מלך המשיח : (יד) גם שמעו הלך בכל הארצות כי באו ממנו שלוחים רבים ונכבדים בכל תפוצות ישראל • לבשר להם הגאולה והישועה הרובה לבא • ולפרסם ענין המשיח הזה והגדול שבהם היה איש אחד חכם חרשים ונבון לחש ושמו חכם נתן הנביא אשכנזי • שעשה את עצמו נביא ונסע מארץ לארץ ומעיר לעיר בארץ אשכנז ואטליא וברוב חכמתו הטה את לבב ישראל בארצות ההם שהאמינו לדבריו ועשו תשובות גדולות ותעניות

ותפילות וצדקות הרבה ועזבו כל עסקי העולם וכל משא ומתן • עד שרבים שהיו עשירים ירדו מנכסיהם נעשו דלים ורשי' • כי התמיד הענין הזה יותר משלש שנים רצופים וקצת חכמי ועשירי אשכנז ופולני"א ואיטלי"א עזבו את ארצם ואת מולדתם • והלכו דרך רב ועברו ימים ונהרות בסכנות וצרות רבות ונסעו לארץ הזאת היא ארץ תוגרמ' לראות פני המשיח ולעלות עמו לירושלם • והנביא הנזכר קבץ המון רב ושב לארץ תוגרמה אל שולחו • והוא בא למנוחות : ואת היאודים בארצות ההם עזב ביגון ואנחות : כי כאשר ראו שנזבה תוחלת היאודים לעגו עליהם וחרפו וגדפו אותם ואת משיחם וחברו כמה ספרי גדופים על היאודים על זה הענין • ואת הנביא נתן קראו דרך לעג נביא שטן : כי אמנם בעברו דרך איטליאה אל ויניציאה הגיע . ושמה רבנים וקצינים בדקוהו בכמה חקירות ובדיקות וראו שאין ממש בדבריו כלם ישא רוח וירדוף קדים עד שהוא בעצמו הודה ולא בוש לומר יגעתי ולא מצאתי ואל אשעה עוד בדברי שקר • והנה אציע לפניך קורא נעים בסוף מאמר זה טופס האיגרת פתשגן כתב אשר נכתב אל עין הגול' מאת רבני ויניציאה והיה לאות על ידך לבלתי נחטא עוד בדברים האלה • (טו) והמשיח הנזכר היה בתוך כך בארצו ונוסע עם סיעתו מעיר לעיר כי פעם הי' בקושטנדינ' ופעם באנדרי נופלי • ולפעמים בשאלוניקי ששם הקהלות הגדולות בארץ הזאת ורוב החכמים נמצאים שם • (טז) והתמיד זה הענין יותר ויותר עד שהגיע הדבר לפני המלך • כי ספרו לו דברי האיש ומעשהו • וכראות המלך שלא לבד יאודי' רבי' נתקבצו אליו כ"א ג"כ קצת ישמעאלים התחילו להאמין בו חשב בלבו פן יהלך לב העם ויאשמו ומריד' תהי' באחרונ' לכן צוה לתפשו ולהביאו לפניו ויהי כאש' הביאוהו לפני המל' שולטן מושטא"פה אשר מת ושולטן מחמ"ד מלכנו ירום הודו ותנשא מלכותו דבר אתו קשות למה עשית זאת להניא את לב העם ולהטעותם אחריך אם כנים דבריך שאתה משיח יאמנו דבריך באותות ומופתים כראוי לאיש כמוך : והיה אז עומד לפני המלך הנזכר הרופא מאיאט זאד"ה אשר לפנים בישראל היה חכם שמו דידון ואח"כ אעפ"י שחטא ישראל היה לענין זה שאמר לשבתי צבי הנזכר דע כי בן מות אתה ושונאי ישראל חייבים כליה אך בחסדי הגדולה איעצך זאת

עשה

עשה וחיה אתה ועמך אם יקרה בעיניך להמיר דתך ולהיות ישמעאל כמוני והוא כשמעו דבריו אלה פחד ורעדה אחזתו ואמר הנני למצותיך אז השיב רופא המלך הנזכר אדוני המלך צוה שיביאו מצנפת וצניף התוגרמים כי כבר נעשה ישמעאל ותכף הוסר הבונית"ה הוא כובע היאודים שבמדינה זו והושם על ראשו מצנפת הישמעאלים והמיר דתו ונעשה ישמעאל וקראוהו מואימי"ט איפ"ינדי וכן עשו רבים ונכברים מהיאודי' שהמירו דתם בעו"ה ׃ (יז) ומהיום והלאה נתחברו אליו רבים מהיאודים והישמעאלים גם המומרים הלכו אחריו והוא נהג את עצמו ברבנות בבראשונה ופע' התפלל ועשה כמנהג היאודים ופעם כמנהג הישמעאלים ועשה מעשים משונים עד שכראות המלך שעדין רבים נוטים אחריו וחשש אולי מרה תהיה באחרונה לכן שלח אותו למבצר אחד והראה את עצמו כאלו אוהב אותו ונתן לו מנוי ושררה מה באותו מבצר אבל לפי האמת תפסוהו שם לראות מה יהיה אחריתו ׃ (יח) וכאשר ראו אוהביו ואנשי עצתו כך השמיטו את עצמם ממנו אחד אחד והלכו להם כי יראו מאד לנפשותם פן תקראם הרעה ג"כ ולא חיו ימים מועטים ונפל למשכב ומת · כל זה שמעתי מפי מגידי אמת ׃ (יט) ועכ"ו לא היו נמנעים עמי הארץ להאמין בו וללכת אחריו בעורים ההולכים אחרי מנהיגם · ואפי' רבים מחכמי הארץ והרבני' הגדולי' הנקובים בשם אשר לא רציתי לפרסמם גם הם קבלו ליה לרב ומלכא עליהו · (כ) אמר המחבר ואין לתמוה מזה כי רבי עקיבא שהיה שקול כנגד כל חכמי ישראל שבאותו הדור ואעפ"כ טעה אחר בר כוכבא והחזיק בו כמו שזכרנו אבל זאת היא תמיהא נשגבה ונפלא' בעיני ולא אוכל לה שיש חכמים גדולים ורשומים אשר עודם מחזיקים בתומם ומאמינים בו גם לאחר מותו ואומרים שהוא הי' המשיח האמיתי ומה שנעשה בו לפי הנראה היה ע"י חלוף ואחיזת עינים ׃ (כא) כי הוא עודנו חי אבל נסתר ונעלם מעיני כל חי וי"א שהוא טמון אצל בני משה עד עת בא דברו ואז בא יבא ולא יאחר ויתגלה לכל העולם ודברים כאלה רבות מחלומות והבלי' עצמו מספר ׃ (כב) ואחר מיתת שבתי צבי קם גיסו הבחור יעקב בן החכם (להרע) יוסף פילוסוף בעיר שאלוניקי והיו קוראים אותו מנעוריו בשם קיריד"ו ואח"כ חלפו שמו בש' יעקב צבי ברצונם לומר ששבתי צבי נתגלגל בו והבחור ערום בחכמ' והתעב את העם מדרך הטוב ועשה כל תועבות ה' אפס כי עז העם אפילו אחר שהמיר דתו והנלוים עליו לא זז העם מחבבו והאמינו שהוא משיח אמיתי וכל זה עבור אביו חכם יוסף פילוסוף ובסבת המסייע בעברה והוא חכם פלורינאין ובסבתם השמידו כמה מאות מהאומה הישראלית ואח"כ ארור הנ"ל שם לדרך פעמיו והנלוים עליו לעיר מיקה להשתטח על קבר מאחמיד נביא הישמעאלים ובשובו ניתן רשעי' קברו בעיר אלכסנדריא של מצרים ושם רשעי' ירקב ועדיין יש כמה וכמה המאמיני' בו · בי אדוני מה אדבר ומה אספר עוד ממשיחי השקר אשר מקרוב באו אחריו ועודם חיים ומטעים הרבה בני אדם הפונים אל רהבים ושטי כזב הלא המה רמונו · והמה היו בעוכרינו המה הביאו לב ישראל להתייאש מן הגאולה ׃ (כג) המה נתנו חרב בידי הגוים להרגנו ופתחון פה לאומות לאמר עזבה ה' אותנו ואבדה תקותינו הגם שזה אינה ראיה מוכרחת וטענה מחויבת שבעמור זה נתייאש מן הגאולה ח"ו ׃ (כד) הלא יש לנו נבואות ונחמות רבות בספרי הנביאים שכלם פה אחד יעידון יגידון שיש לנו עוד תקוה רבה ותוחלת טובה שאי אפשר לפרשם על אחר או על זמנים אחרים שעברו ׃ (כה) ולפי שקדמוני כמה גאוני עולם לברר ולפרש כל הנבואות האלה ולהוכיח מהן בראיות ברורות ומופתים חזקים שמלך המשיח עדין לא בא ׃ (כו) ובפרט השר הגדול דון יצחק אבראבנאל בספרו משמיע ישועה שפי' על ענין זה לסתום פי משטינינו ומקטרגינו לכן לא רציתי לכלות זמני בזה ולהאריך בענינים האלה והרוצה לחקור בזה יותר יעיין שם וישתה בצמא את דבריו ׃

טופס פתשגן הכתב הנ"ל ׃

זכרון לבני ישראל

אחינו כל בית ישראל שמעו עת לעשות לה' הגיע עת לדבר ולא לחשות ׃

אם אחרנו כשכחה שיחנו ואור כפשנו כעזבה פנינו ונבליגה לתאוות המולות חלפו עברו לנו · קול ושוברו עמו שקוד תקל על ערונו ושן משל אשתקד מיושן משל שלש שנים · ברוב תלואות ובלוים · הבל שיש בו תטא ונורם חטאים הרבה ונבא האות והמופת לפקות ולבדים במשאות שוא ומדוחים נעשו בסים לכתב אמורים קלים וקמורים ולכתה יסורים קשים

קטים ורעים אשר ליה אנו מודים שמם חלקנו בחיים בה"מ המשכימים
תמיד אמונת אומן לעותיהם לדברי תורה ויסודות קבלת הקדמונים ולא
שם חלקנו מן ספוני' אל הדעתם ומסכימים לדברים בעלים · ברוך הוא
שמאז הבדילנו מן התועים והראנו ידו הנפלאה לאום על קדושת שמו
תורתו ועדת נחלתו הנבחרת · בדרכי טובו מה מאד גבהו · ובשבילי
גלגלי השגחתו מה מאד עמקו · עשה נפלאות גדולות לבדו מאין בעל
הנם מכיר בנסו · ואם בכל אלה השכחנו לרות הדאמונות כאריות
כאפפו עליהם איך ימחה מזכרוננו עיקר אמונתינו שלהם לכבוד יוצרנו
ותורתו שתתעלה ואיך נסיר את ציר היגון והאנחה מקרבנו כל עת אשר
אנחנו רואים עם ה' כיורד פלאים כלם כצאן אין לדרכו פונים · רועים
אינם כראוים ואין תוכחות · דברי חכמים בנחת אינם נשמעים ·
מגרה מקרבו · ושרת קנאת סופרים קנאים פוגעים בו · כי גם
רדף אותם קול עלה נדף · חכמים יעפכו לעת ובינת נבוניו תסתתר ·
וכמעט כעשת תורתם פלסתר · בפני עם הארץ הפריזו על מדותיהם ·
ויחפאו דברים אשר לא כן להתרצות עמהם · ומסתפינא לגו מבאי
קרא ואיר לגדולים כתיב · ואשמם בראשיהם כתיב · על זאת יתפלל
כל חסיד לעת מצוי החשבון פן שגגת תלמוד כגון זה תהא עולה זדון · וא'
פוגע ואחד מזיד בחלול ה' על הדבור ועל השתיקה יהי כדון ואף זו מן
התוכחות היא שעמדה לנו לזכרון של פורענות כי איש ממנו לא יכול
הוסף להתאפק לכל הנלבים עלינו על היום מהרב' אבות נזיקין ותולדותיהן
שלא פסקה ווהמתן ונערן כל צער הגדול שנפטר מעת התחלם שבתם
הנזכרת ומי הוא זה לא יבין את פעולות ה' · ומשפטי אמת לדקו
יחדיו במדה כנגד מדה לא בטלה שנאת אשר לא עמדה עלתנו בשבועתם
הכתובה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה ובאו לכלל טעות באו לכלל
כעס ועונש השנאה הענה המתעוררת כהיום לנו בין האומות · בכל
המקומות · שעומנו מדון לשכינו לעג וקלס לסביבותינו באמרם הזאת
העדה הקדושה שאמרו כלילת יופי החכמות רבתי בדעות שרתי באמונות
אשר מקדם קדמתם ועד עתה כל כלי יוצר עליה באומת מלך ושרי' שמלות
וגירושין לא יצלח וכל לשון תקום אתה למשפט תרשיע · ואפילו כל הרוחות
שבעולם באות ונושבות בה אין מזיזין אותה ממקומ' מסיוע' כאמנת בברית
תורתה וקבלתה וקיומה במאמרי תקוני סופריה וחכמיה איך מוט
התמוטטה מאליה והיתה הפוכה כמו רגע להאמין בפטפוטי דברים של
הבאי ולכל שמע שוא תטה אזנה ולבה בנקל · כנגד המקובל והמושכל ·
אוי לדור שככה עלתה לו בימיו · ובנסיון אחד קל כנגי זה לא עמדו
במישור רגליו · ותהי האמת נעדרת מעיניו · ורוח אפנו משיח ה'
כלכד בשיחתן של בריות שיאה קלה כעין חובה ואטלולא · כאלו היה הנוס
כערכם אלופם ומיודעם · ופרנם לפי הדור והעם · ונתפתוא אחם
כמה שהפתקי בישי דעדו עלן מחמת מחשבי קלין המתפתים לדברים כאלה ·
ומה שיעלו עליס' בזתכיה' לעשותן דוגמת לדורו' · מכמה חרשים יודעי ביכ'
לעתים ומודיעים לחדשים מאשר בא עליהם · כאשר עשו הרמב"ם
והרשב"א ז"ל בספריהם כדי שבנשיאות שלהם ביתנו בית ישראל נעח
יתכונן ומזקנים יתבונן · אפס כי בכל אותם שכינו עצמם בשם משיח
או נביא לא עלתה לנם כמאורע הרע הזה להכשל בעבירות חמורות
ולהכשיל העם לזלזל בפומבי וביד רמה בתקנות הקבועות לנו בגזרת עירין
ומאמר קדישין מאת רבותינו ז"ל : על זה ידוו כל הדווים והן בעודנו על
ציר של פגעים הראשונים הללו אנו מצטערים נוקבים הודאה לשעבר לצור
פודה וגואל לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל בפתע פתאום חדשים מקרוב
באו קול חרדה שמענו וכל הקריה הומה כי ירע בעל הדרך לנגדנו ואין
אתנו יודע על מה · הוא הבחור כתן העזתי שהרעים כל העולם כולו ·
או הרעישו אחרים בשבילו משך פנה א' בהיותו מכונה מפי הכותים אחריו
בשם נביא · ויהי בבואו חשכו ולא התמהמהנו לחוס לכבוד שם שמים ·
ראשון לכל דבר שבקדושה שלא יתחלל עוד על ידו בין העמים ח"ו ולפקח
על עסקי נפשות מכלל ופרט בהסתיר אותנו נכון והציל מרובסי איש
מריב לשונות ולהחיות מפלט לו לדרך קצרה וארוכה בעלה שנחשבת בעינינו
ליותר הוגנת ונכונה · וגם לא ראינוהו ושערנוהו בלא לויה · אמנם
כיון שבא המעשה לידינו לברר וללבן את הדברים בעין רואה ואוזן שומעת
להפים דעתן של רבים ולהוכיח במישור לענוי ארץ התועי' בדעתן ומעשים
אחרים עמם · אל עלינו חובת ביעור רעת המחשבות שנולדות כלם
כעשן תכלה · וביאור אור האמת מארץ תצמח ותעלה · ובפרט נשיעם
האיש הלזה מאתנו יום ב' אור לי"ג אור למבי' שעבר נתוועדנו פה יחד
כל רבני ישיבתינו הכללית עם ראשי ומנהיגי קהילות המדינה וגו' וקראנו
אותו ובא לפנינו · ואחרי החקירות והבדיקות ששאלנו מאתו על
תלמודיו ועל דבריו מאין השיג ידו להשיב לנו אפילו דבר א' של טעם לשום
אחד מהם כמתה כלותה פניו וכמעט שנשתתק : ועין ראתה ותעידנו
חה שמראשית כזאת הודענו ולבנו אז ראה ושפרה · שזה עני קרא לו
חולי מחולי ההפסד והדמיון כמדובר באותו שכתב הרמב"ם ז"ל בסוף
אגרותיו אגרת תימן שנפסד ליורו ורעיונו · וגם זה רעיון רוח כאשר
שמענו כן ראינו בכמה אנשים שבחלום בעיון נשתקעו בכח דמיונם
חראות זרות והרהורים קשים לא יתפרדו וישנו בפיהם ובלשונם יכזבו
לקיים שראו מה שלא ראו · הנה כי כן ידעו ויגידו משפטינו זה לשנוי
הכל נוסח הכתב שכתב ונחתם בחתימת ידו בפנינו וחלקו על לשונו ·
והכתב האחר שבא אלינו טופסו מעיר אופסולה : וחתם גם אותו פה
בחתימת ידו בפנינו ה"ה בפוסים כהיום בידינו מועתקים פה למטה מלה
במלה אשר גם הודה ולא בוש ובפרט מאותו כנעשה כלו לפנינו מתוך
הודאו' שענותינו הנאמנות ותוכחותינו המגולה שרוח רעה בעתתו :
ורוח שטות הטעתו · להדמות בעיניו ולהגיד מה שלא היה ולא נברא
ושכלותו בעיקרי הקבלה היא הורתו שלא בקדושת לידתו וגידולו לשו' מוסף
לאור ולומר על טמא שהוא טהור · ולסבה זו לא הפגענו בו מלת הדין
הקשה כי לא במרד ולא במעל אלא בדמיונו הנפסד ולאותה תקלה זו תתמת
ידו ומי יודע אם כוונתו לדעת העלוונה להיות זאת סבה מן הסבות
להעשות כס התשועה הגדולה לעמנו בענין זה ולשדי לבו מרווינו לתו
שהיה סיפוק בידם למחות בו בראשונה ולא מיחה כעצת הרמב"ם ז"ל בספ'
הנזכר · עד שלא פשטה חרפתינו בין העמים ואסם להבא הסכנה הענומה
שטעכה זו לא מנאנו לה תשובה · ולא ידענו אוו היא התנוה המכרעת
בכדון זה כפי יסודי התורה להלחות פקוח נפש מפניה ולסמוך על הנס
היכא דשכיח היזקא דלית לית תקנתא · ולכן הארכנו תכתב זאת הודאת
בעל דין והודעתנו לדור אחרון ולבני בנים תהיה לזכרון למען לא ישלחו
הצדיקים כל העדה כלם קדושים בעולתה ידיהם ולשונם · כי סתומים
וחתומים הדברים עד עת קץ · ובמטותא מנייכו לא תרחקוניה · קיימו
מה שכבר קבלו אבותינו מלפנים לדבר ה' אל תגעו במשיחי ובנביאי אל
תרעו לגלות פנים ופרושים בהם אשר לא כהלכה : וכמונו כמוכם נשא
לבבנו אל כפים אל אל בשמים הוא ברחמיו יכפר בעד מה שעבר · ויטע
בלבנו אהבתו ויראתו · השכל וידוע אותו ותורתו ימהר יחיש פדותנו
באמיתי ומרפא עתו יפיר מעל כל הארץ כי ה' דבר אנו"ר :

ויציאה יום ו"ו למב"ים' ונזרתם את בני ישראל **שנת**
ונקדשתי **בתוך** בני ישראל לפ"ק :

אלה דברי חכמי רבני הישיבה הכללית אשר אני הזקן שבהם אומר
לפניהם ומותם בשם כולם · לכבוד אלקים ומלך עולם :
הצעיר **יעקב** בכמר **משה הלוי** זלה"ה :

אלו הם שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם אשר שם כמלאו על הדרישה
ועל החקירה ושם היו בודקין את כתן העזתי הנ"ל :

מהר"ר **יעקב הלוי** : מהר"ר **שמואל** אבוהב :
מהר"ר **שלמה** מי מראואל : מהר"ר **משה** טריויש :
מהר"ר **סניאור** ז' דנן : מהר"ר **משה** זכות :
מהר"ר **יצחק** מן **הלויים** : מהר"ר **יוסף** אלואלנסי :

ואני

ואני יעקב בכמ"ר **רפאל** חאלקונה ז"ל **סופר** הקק"י חותם בשם כל ראשי ומנהיגי המדינה יצו אשר חתמו כקונים פה בשמות ;

כמ"ר **ברוך** אלפארין ; כמ"ר **מנשה** מררי ;
כמ"ר **משולם לוי** ; כמ"ר **יוסף** ישורון ;
כמ"ר **יעקב** צוידאל ; כמ"ר **יצחק** ברוך קארוואין ;
כמ"ר דון **יצחק** אברואביל ;

ואלה מוסיף על הראשונים אשר על טוב יזכר שמם שתי אגורות התרועה אשר תראשית דבר עד אחרית דבר חזקו ידים רפות וברכים כושלות אמצו ; ותמיד סיתה האמת בהדרת ובאדרת מפיהם ומפי כתבם ; ומרגלא בפומייהו ככל הרשום בכתב אמת באגרת בזאת ; ובתוך קהל ועדה השמיעו והודיעו בעמים עלילות מצעדי גבר אשר בטח באדם כבוד לחות הפרשי שרם האמת וקלעו אל השערה ושרשו שרש פורה ראש ולענת השקר והכזב ; וברוך ה' אשר תקם חסדו לא עזב ;

ב"ה מעלת הרופא המובהק כה"ר **ברוך הלוי** ;
ומעלת המשכיל ונבון כהר"ר **משה** מררי ;

ואלו הם דברי כתן העזתי הועתקו מטופס כתוב וכתב מידו ממש לעיני מעלת הרבנים וראשי המדינה יצו ; בוויניציאה ליל ב' יום ג' למב"י שנת התכ"ח ;

מאחרי אשר הורו רבני וגאוני וויניציאה שאף על פי שאמרתי שראיתי המרכבה כמו שראה יחזקאל הנביא והיתה הנבואה לומ' שבתי צבי הוא המשיח מוטע' אני ואין בזאת ראי' מחם הודיתי לדבריהם ואמרתי כי מה שנתנבאתי על שבתי צבי אין בו ממש כתן בנימין ;

במותב תלתא כחדא הוינא ; נחנא בי דינא דחתימי לתתא כד בפק כתבא דנא ותתימתא דנא קדמנא ; ואשרנוה וקיימנוה כדחזי והכל שריר וברור וקיים ;

יעקב בכה"ר **משה הלוי** דיין ;
שמואל בכמ"ר **אברהם** אבואב זלה"ה דיין ;
שלמה חי בן לא"א הגאון **נחמיה** שראוואל זלה"ה דיין ;

טופס מעשה בית דין נעשה באיפסולה על אודות השלוחים שהלכו לחקור ולדרוש בענייני כתן העזתי ;

בשבטי ישראל הודענו כאמנה איך בא פה מחכנו קדוש האלהים כתן העזתי שהיה נביא ומבשר ביאת הגואל וקצת אנשים עמו והם את הדבר בעיר אנדרינופל"י שלחו שרי עשרי קושטאנטינ"ה יע"א העומדים שם ויחידי סגולת ק"ק אנדרינופל"י שלוחים הנקובים בשמות החכם הרופא המובהק כהר"ר דוד קוריאל"ל יצו ; והנגיד נבון ומעולה כה"ר אשר כרו בכ"ר אברהם אשכנזי ז"ל ; והחכם כה"ר יהודה בן משולם יצו' ; לחקור ולדרוש על ענייני איש הלזה כדי לגלות קלונו לפני בני ישראל שמאמינים בו ; ומה גם שנתקרב לעיר אנדרינופולי ותפיראתים פן יהיה אמון חס ושלום ; והפכינו עדים הבאים על החתום בא"ו השלוחים הנכבדים האלה ודרשו ממנו קצת ענייניו וכל טענותיו בלות ; ומטולאות ; ובכלל הדברים שאלו ממנו איך הוא מוחזק לנביא בלי תת שום אות או מופת בשום מקום ; והשיב להם שלא היה נביא כי אם לגלות ששבתי צבי הוא משיח ; ויבא אחר שנה וקצת ירחים שלמרבה סוף הזמן הוא לכ"ה אלול הבא ראשון בע"ה ולא יעבור עוד ואם יעבור מהזמן הכל שקר ; והמאמין יאמין ואין לו שום חיוב לתת שום אות ומופת על זה ; ובהיות שאין אני מחויב על זה אין לו סייעתא דשמיא להראות שום אות כלל ; עוד אמרו לו שבכל מקום ומקום אשר הולך שם הוא מכבא על ענייניכים אחרים ; השיב להם שהנבוא' שנראתה לו היה על גלוי המשיח הנזכר וכל השאר מגלים לו כפשות שנביאים החסידים הצדיקים אשר בארץ המה ; והפצירו בו פעמים שלש יום אחר יום השכם והערב ; ואחרי העמל והטורח השיב להם שימתינו עד מוצאי חג השבועות שביום ראשון של חג הנזכר באמר אליו ברוח הקודש שתחול על אותו האיש אשר באנדרינופולי ש"ל הארה גדולה ; ובהשפעת אותו האיש יהיה בו כח לעשות אות ומופת ; והמתינו השלוחים הנזכרים עד מוצאי החג והלכו אליו לשאול שיקיים הבטחתו ואין קול ואין עונה ; ובמקום הארה חשיכה גדולה נופלת עליו ; ואמרו לו יען לא נמצא בך דבר טוב תכתוב ותחתום לנו ד' תנאים כדי להרחיק הנזק הנמשך מסיבתך לכל עדת בני ישראל ; הא' שתרחיק כלוד מאנדרינופולי ברחוק י"ב יום ואל יכוו ישראל בגלותך ; הב' שלא תכתוב אגרת לאותו האיש אשר באנדרינופולי על שום דבר שבעולם לא על ידך ולא על יד אחר כלל ; הג' שלא יאסוף עמו אסיפת עם בכל מקום אשר הוא הולך ; כי אם ישב בדד וידום כי אם התיו ומשרתו ; הד' שאם לא יבא הגואל שאמר לכ"ה אלול הבא ראשון בע"ה כל דבריו כזב ושקר ואין בם מועיל ; וקבל עליו כל התנאי' כללו בשבועה וכתב וחתם ונתן ביד השלוחים הנזכרים ; ואנחנו יחידי סגולה ק"ק איפסולה יע"א נמנינו בכל הנ"ל עם החכם ה' ישמרהו מרבין תורה בקהילתינו ולעדות ולראיה ביד השלוחי' הנזכרים כתבנו ותתמנו שמותינו ביום ג' ח' לסיון שנת **התכ"ז** ליצירה פה איפסולה ;
והכל שריר וברור וקים ;

שמעיה בכ"ר **רפאל** דאוחיגיוש ; **יצחק** רודריגו
שמואל כ מח ; **שלמה** אלגזינג ;
שלמה רוזכו ; **שמואל** כאמיאש ;
אברהם שלום ;

דברים הנזכרים בטופס זה מפי יצאו הדברים ; כתן בנימין ;

במותב תלתא כחדא הוינא כחנא בי דינא דחתימי לתתא כד אתקיים קדמנא חתימת כתן בנימין הנזכ' ואשרנוה וקיימנוה כדחזי ; והיה זה פה וויניציאה היום י"ן למב"ו שתכ"ח
והכל שריר וברור וקיים ;

יעקב בכמ"ר **משה** הלוי זלה"ה דיין ;
משה בן הישיש הר"ר **יעקב** עריווש זלה"ה דיין ;
סניאור בכמ"ר **אברהם** ן' דכן זלה"ה דיין ;

טופס התנאים שכתב כתן העזתי לשלשו לגבירי קושטאנטינה
שדי ; טפסרי קושטאנטינה בעוזרים בעיר אנדרינופולי יע"א וק"ק אשר באנדרינופולי שלוחיכם באו אלי ולהפיק רצונכם ורצון שלוחכם ולהסיר תלונותיכם מעלי מחושבים אתם לפי דעתכם שאני סבה ח"ו להביא נזק על ישראל ; על כן קבלתי בשבועה שלא לכתוב כתב אל האדון אשר אני ושלנתי אמוני בני ישראל מבקשים ולא לאסוף עמי אנשים

אנשים ולסתרהם מאבדליכופולי שכים עשר יום · ובזה אני מודיע באמונה כי בכ"ח באלול של שנת התק"ה שמעתי כרוז במתיבתא דרקיעא מכרזת ואומרת מכאן לשנה וקלת ירחין תתגלה מלכות משיח בן דוד · ולעת כרוז זה לא פורש שם הגואל וקלת ירחין לא פורש כמה הוא על כן במשך הזמן עד אלול שכתבו זו שהיא שנת התק"ו · ואם יעבור זמן זה אין ממש בכרוז זה וכתב אחר זולת זה אין בו ממש כלל : ולראיה בידם חתמתי שמי ביום ג' מ' לחודש סיון שנת התק"ו פה איפסולה : דברי
נתן בנימין :

בפניכו הבאים על החתום כתב ונחתם כל הכתוב לעיל ולראיה ברורה כתבנו וחתמנו שמותינו פה ביום הנ"ל :

שמעיה בכמ"ר **רפאל** דואיכיים : **יצחק** דולריגו :
שמואל גנדור :

הטופס הכתוב לעיל אשר אפי חתום עליו מפי יצאו הדברים נתן בנימין :

במותב תלתא כחדא הוינא כחנא די ליכא לחתומי לתתא כל אתקיים קדמנא חתימת נתן בנימין הנ"ל ואשרכוה וקיימנוה כדחזי והיה זה פה ויניציאה היום יום י"ו לאב"ו התק"ח והכל שריר וברור וקיים :

יעקב בכמ"ר **משה הלוי** זלה"ה דיין :
משה בן פיסים הכ"ר **יעקב** טריויש זלה"ה דיין :
סניאור בכ"ר **אברהם** ן' דנן זלה"ה דיין :

נדפס **בויניציאה** המהוללה ברשות השררה יע"א

המאמר השביעי

קודש לה' ידבר נפלאות בענין תחיית המתים לפי דעת קדמונינו ז"ל ואחרון אחרון חביב הרב הגדול האברבנאל הנזכר אשר צוף דבש יערו לקטתי ויאורו עיני בזה העיון וחלקתי אותו לארבעה עשר עיונים :

(א) **בענין** תחיית המתים רבו הדעות והספקות אצל החכמים התורניים ובין שאר חכמי האומות וכדי להסיר כל הספקות האלה ולברר העיקר התורניי הזה על צד היותר טוב נסדר אותו לפי עיון המחקרי :

(ב) **העיון** הראשון הוא ביסוד ופנת התחיה ר"ל אם אפשר שהגוף האנושי הנפסד זמן ארוך עוד יתהווה וישוב למעמדו ואיתנו הראשון · התשובה בזה שאין ספק שהמתים שכבר מתו ויפרד מגופם רוחם עוד ישובו לחיים הגשמיים האלה לקץ הימין כמו שנבא על זה ישעיה באמרו יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר · וכן אמר המלאך לדניאל ורבים מישיני עפר יקיצו ומדמה אותם לישנים. כלומר שאינם מתים לגמרי אבל הם בקבריה' כישינים ונרדמים וכמו שהישן בטל ההרגשות וכאשר תחזור נשמתו מתחילים חושיו לפעול בו כבראשונה כן המתים הם כישינים ויקיצו ויעורו משנתם בתחיה וישובו לאיתנם ומזה נלמוד שלא תהיה המות נצחי כי אם עד זמן מוגבל שתהיה בו התחיה :

(ד) **העיון** השני אם תהיה תחיית המתים בבחינת הנפש בלבד כדי שתשוב להתקשר בגוף ושיהיה גוף אחר בלתי הפסד שהיה בו ראשונה או אם יהיה אותו הגוף הראשון בעצמו ותתחבר עמו הנפש כדי שיהיה לו חלק בשכר או בעונש : (ה) וכתב הרב האברבנאל ז"ל שהסברא הישר' נותנת שאי אפשר שיהיה גוף אחר בלתי הראשון · שאם היה הדבר כן יהיה זה גלגול נפשות בגופות אחרים הויה חדשה ולא תחיית המתים שכבר מתו : (ו) ולכן האמונ' האמיתית שישוב להתרכב הגוף הראשון מאותן היסודות שהיו בו בתחלה באיכותיה' וכמותם ובמזג הראשון ואח"כ תתחבר עמו נשמתו הראשונה · וע"ז אמר ישעיה כי ארובות ממרום נפתחו וגו' כלומ' שתשוב הנפש אל הגוף ויתרכבו כבראשונה והתחברות החלקים והתפעלותם אלו מאלו בהמזגת המורכב קרא רעש : (ז) וכן במקום אחר אומר רוע התרועעה ארץ פור התפוררה ארץ וגו' · ולמדנו מזה שתתחבר הנפש עם אותו הגוף עצמו שהיתה בו בעולם הזה כדי שיגיע השכר לשניהם ביחד :

(ח) **העיון** השלישי בפועל התחיה ר"ל מי יפעל ויסבב התחיה למתים כי כבר היו מחכמי סודות הקדומי' תוכניים גדולים שקיימו וקבלו פנת תחיית המתים · אבל אמרו שהיא מתחייבת מצד המערכה : (ט) כי הנה לפי דעתם יתחברו בזמן ידוע חבורים ומהלכים מהכוכבים והמזלות שיחייב הפסד ההויה הטבעית ושתשוב למציאות כבראשונ' · (י) ואמרו בזה דעות זרות · מהם שמו ימות העולם ארבעה אלפי אלפים וש"ך אלפי שנה · ומהם שמו ל"ו אלף שנה · ומהם שמו אותם ש"ה אלף שנה · ומהם שמו י"ב אלף שנה במספר מזלות הרקיע · ומהם שמו

מ"ט אלף שנה כמספר שבעה כוכבי לכת שכל אחד מהם מושל בעולם שבעה אלפי שנה • ומהם שמו שבעה אלפים שנה אלף לממשלת כל אחד מהם וזה תמצא בספר מגלת הנשיא רבי אברהם בר חייא ושם הוכיח בראיות ברורות שהדעות האלה כלם מיוסדים על קו תהו ואבני בהו כפי שרשי החכמה ההיא : (יא) גם שלפי דבריהם לא תהיה התחיה כ"א בדרך הויה חדשה כמו שהיתה בתחלת הבריאה • אבל הנביא ישעיה אשר עמ' בסוד ה' ביאר שהתחיה תהיה על דרך הפליאה העצומה והפועל בה יהיה הקב"ה בעצמו ולא באמצעית המערכה • ולזה נקרא זמן תחית המתים יום ה' לפי שתהיה ע"ד הפליאה כמו שהיתה הבריאה רצונית וכוללת לא בדרך הטבע והמערכה :

(יב) **העיון** הרביעי בצורת התחיה ר"ל איך ישוב הגוף הנפסד לאיתנו הראשון • כי נפלו בזה העניין ספקות רבות בין הקדמונים מהישמעאלים ומהנוצרים וגם בין חכמי אומתנו • באמרם איך אפשר להתהוות אותו הגוף הראשון שכבר נפסד ונתפזר בכל חלקיו • עד שמפני זה מעדו רגלי קצת מחכמינו ז"ל האחרונים בעיקר הזה ואמרו שתחייה המתים הוא משל לקבוץ הגליות • אבל זה הכחשת האמת וכפירה מוחלטת • כי ענין התחיה מאמתת התורה וקבלוהו כל האומות בארצותם לגויהם • (יג) אמנם באיזה אופן תהיה התחיה • זכר רב סעדיא הגאון דעתו בזה • שגוף האדם אחר מותו לא ישוב אל כללות היסודות להתערב בהם • אבל כל חלקי הגוף ישארו רשומים ונפרדים ביסודותיהם : (יד) והרב האברבנאל ז"ל אומר שיותר נאות ומתישב הוא אם נאמר שיחדש ויברא הקב"ה בזמן התחיה גופות מעפר האדמה עם הטל השמימי שיוריד האל ית' בזמן התחיה כמו שברא גוף אדם הראשון בימי בראשית • ואותם הגופות החדשים יהיו כמו הגופות הראשוני' בלי גרעון ויתרון וממוזגים עכ"ל : (טו) אמר הצעיר תמהתי מאד על דעת הרב הנ"ל בזה כי למעלה בעיון השני ראינו שהיה מכחיש הסברא הזאת והניח שיהיו אותן הגופו' הראשונים עצמם באיכותיהם וכמותם ובמזגם הראשון א"כ דבריו סותרים זה את זה • ואולי היתה אצלו כשגגה היוצאת מלפני השליט : (יו) לכן לע"ד שהאמת הוא כמו שאמר הגאון הנ"ל והרמב"ם בשער הגמול שלו • שהגוף הראשון יתהוה ויתרכב בכל חלקיו הנפזרים • ויתחבר עם הנפש הראשונה • כדי שיהנה עמה כשכר הרוחני בעולם הבא : (יח) ולמדנו א"כ מזה שלא יפסד שום דבר מכל חלקי הגוף כי אם שהכל יהיה שמור ומכוסה בהשגחת השי"ת שנאמר שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה :

(יט) **העיון** החמישי בתכלית התחייה כי ראוי לנו לבקש תכלית זה הפלא • למה תשוב הנפש אחר היותה במחיצת הרוחנים בשכר או בעונש לבא שנית בגוף הנגוף אחרי צאתה ממנו : (כ) והרמב"ם לא מצא מענה על זה באגרת התחייה שלו • אבל הגאון והרמב"ם ורב חסדאי ושאר חכמי ישראל אמרו שתכלית' התחייה היא כדי שהצדיק העובד את ה' בחייו שהיה מורכב מגוף ונפש יקבל שכר עבודתו • או הרשע עונש מריו בשתיהם יחד : (כא) אבל הרב האברבנאל בטל סברא זאת בחבורו הנקרא צדק עולמים ואומר שם ששכר המצות ועונש' ראוי לנפש בלבד ולא לגוף • שאם היה מחוייב שיקבלו שניהם ביחד השכר או העונש • היה להם לקבלו בעולם הזה ולא יצטרכו לפליאת התחייה : (כב) ולכן נראה שיש בתחיה שתי תכלית פרטי לישראל בלבד ותכלית כללי להם ולשאר האומות • והתכלית הפרטי לישראל הוא כדי שיראי ה' וחושבי שמו אשר מתו בגלות בנפש מרה ולא ראו בטוב יזכו לתשועת ה' בגאולה העתידה • כמו שהשיב השי"ת לישעיה הנבי' על תלונתו שהתלונן על אודות המתים בגלות ובצער באמרו מתים בל יחיו רפאים בל יקומו • השיבו הש"י יחיו מתיך נבלתי יקומון • ר"ל שיקומו בתחייה אותם שמתו בגלות ויזכו לשמוח בתענוג עולם הבא : (כג) ואמנם התכלית הכולל לכל האומות בתחייה היא • לפי שהיו האומות באמונות משובשות ודעות כוזבות • מהם היו עובדים לשמש ולירח • ומהם לשאר ע"ז לא השיגו התכלית האמיתי שבעבודו נבראו ומפני זה כדי שלא יהיה בריאת המין האנושי לריק ולבטלה • ראה הקב"ה להורות לפניהם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון : (כד) ולכן יברא הש"י חרשה בארץ להחיות את המתים שכבר מתו מקצתם צדיקים גמורים ומקצתם נביאים ומקצתם חכמי הדורות הנקיבים בשמות ונודעים לבני האדם • ומהם רשעים מלכים קיסרים וגדולי עולם וגם מן החדשים אשר מתו מזמן קרוב שכל רואיהם

יכירום : (כה) ואלה הקמים בתחיה כלם פה אחד יעידון יגידון שה' אלקים ה' אחד ושמו אחד · וששקר נחלו אבותיהם הבל ואין בם מועיל ומשה ותורתו אמת : (כו) וכאשר יראו בני אדם הפלא הגדול הזה ואת מעשה ה' כי נורא הוא שהקמים בתחייה מפרסמים אמתות האל ית' ושכר עולם הבא לצדיקים ועונש מופלג לרשעים · יתפעלו בלבותם ויעזבו אליליהם ושקרות דתם ויטו את לבבם לדברי הקמים ויאמינו בם · ולא ילכו עוד אחרי ההבל וזה הוא בלי ספק יום ה' הגדול והנורא שהרבה נביאים נבאו עליו בדברים ברורים :

(כז) **העיון** הששי מדבר בחומר התחייה והוא אם יחיו ויקומו כל בני אדם שהיו בעולם מתחלת הבריאה עד אותו זמן התחייה אשר לפי דעת האבראבנאל יהיה בלתי אפשר באמרו כי לא תכיל אותם הארץ : (כח) או אם יקומון קצתם ולא כולם · וכן אם התחיה תהיה במקרה ובהזדמן או ברצון בחיריי · וע"ז נמנו וגמרו הגאונים הגדולים רבינו סעדיא והרמב"ם והרמב"ן ור' חסדאי ז"ל שלא יקומו בתחייה כי אם הצדיקים מאומתינו בלבד · ומצאו סיוע לדבריהם מהמאמר שאחז"ל בבראשית רבה גבורות גשמים לצדיקים ולרשעים · אבל תחיית המתים לצדיקים בלבד · אבל היא סברא זרה לפי שהכתוב אומר ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם · ואם בתחי' לא יהיו כי אם הצדיקים אין ספק שמספר מעט יהיו ואין שייך לומר עליה' ורבים וגו' כ"ש שהכתוב מחלק אותם לשתי כתות באמרו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון · וזה מורה שגם מהרשעים יקומו לקבל עונשם הראוי להם והנך רואה שהאמונה הזאת נשרשת בלב כל האומות כאלו הוא טבע אמיתי ומקובל בפיהם · ואמנם מה שארז"ל גבורות גשמים לצדיקים ולרשעים אבל תחיית המתים לצדיקים בלבד · לא כיוונו בזה לשלול התחיה מהבלתי צדיקים כי אם להודיע ענין התועלת והשכר הנקנה בתחייה שלא תהיה כגבורות הגשמים שיהנו מהם כצדיק כרשע כי יגדלו ויפרחו תבואות הרשע בביאת הגשמים כמו תבואות הצדיק · אבל התחייה לא כן תועלתה ושכרה תהיה לצדיקים בלבד · כי הנה הצדיקים יזכו ויקבלו שכר · והרשעים יפרסמו עונשם ותגלה רעתם לעיני כל העם · וכן דרשו חז"ל בפרקי ר' אליעזר שכל המתים עולים לתחיה חוץ מדור המבול · שנאמר רפאים בל יקומו · ואעפ"י שרבים מהגוים יקומו ג"כ בתחית המתים לא יהיה זה כי אם לפרסם אמונת ה' ואמתתו בעולם כי הם יהיו עדים נאמנים באמתת אלקות השי"ת כמו שאמר ישעיא כל הגוים נקבצו יחדיו וגו' יתנו עדיהן ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת אתם עדי נאם ה' ועבדי אשר בחרתי בו (דהיינו) על ישראל :

(לא) **העיון** השביעי באופן ומצב התחיה כי מאחר שהגוף האנושי משתנה תמיד מיום ליום כפי המזונות והמקרים הבאים עליו מבחוץ · ובפרט השתנות הטבעי מהילדו' אל הנערו' ואח"כ אל הבחרות ואל העמידה והזקנה והשיבה א"כ ראוי לחקור באיזה מעמד מאלה יקומו בני האדם בתחיה אם בצביונים וקומתם ובחרותם או בזקנותם היורדת על פי מרותם או איך יהיה זה :

והתשובה על זה שבאותו אופן ומצב שהיה האדם בזמן מותו יקום בתחיתו · אם בחור ואם זקן ע"ד שאחז"ל שאפי' במומיהם שהיו להם בחייהם יקומו וזה כדי שיהיו יותר נכרים לבני האדם ויתעוררו לתשוב' על ידם : (לב) וזהו ענין הנבואה שנבא מלאכי אחרון הנביאים באמרו והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם וישעיא אמר על זה ובלע ההר הזה פני הלוט הלוט על כל העמים רוצה לומר שיגלה הקב"ה אותם המכוסים בעפר הארץ כמו שנסתרו שמה כך יקומו :

(לג) **העיון** השמיני אם הקמים בתחיה יכירו ג"כ את קרוביהם ואוהביהם ומכיריהם ·

התשובה על זה שבלי ספק יתן להם השי"ת כח ההכרה שיכירו זה את זה כי להיות ההכרה מפעל הכוחות הגשמיות לכן כשיחיו וישובו לעולם ויתחברו בגופם ונפשם · תושלם הכרתם ותהיה סבה שיתעוררו בני האדם ביותר · ומפני זה יקומו ג"כ במומיהם כמו שנתבאר למעלה · וכן אחז"ל על פסוק והקמונו עליו שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם מי הם הרועים · והשיבו קבלנו דוד באמצע · שת חנוך מתושלח לימינו אברהם יעקב משה משמאלו · ומי הם שמונה נסיכי אדם : (לד) ואמרו קבלנו ישי שאול שמואל עמוס צפניה חזקיה אליה משיח · וזה מורה שיהיו הקמים בתחיה נקראים כלם כל אחד ואחד בשמו הראשון וגם יהיו נכרים מי הם מהאומות ומי הם מישראל :

(לה) **העיון** התשיעי אם הקמים בתחיה יאכלו וישתו וישתמשו בחושיהם כבתחלה

הנה כבר ביאר הרמב"ם דעתו בזה שבלי ספק יהיה כן · כי לא יהיו אבריהם וחושיהם לבטלה · והנביא ישעיה מסייעו בזה הדעת באמרו למען תנקו ושבעתם משוד תנחומיה למען תמוצו והתענגתם מזיו כבודה · ואומר וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה להגיד שיזכו בתענוגים הגשמיים אחר תחיית המתים :

(לו) **העיון** העשירי הוא הפך מזה אם הרשעים ואומות העולם אשר יקומו בתחיה יקבלו עונש גשמיי בעולם הזה לעיני בני אדם ויצדיקו עליהם את הדין בדברים גשמיים · ע"ז השיב ישעיה באמרו ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר : (לז) וזה יהיה כדי שבני אדם יכירו מתוך ענשם ששקר נחלו · ושעל זה חייבים לתת דין ומשפט ובעבור זה יבא כל בשר מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו להשתחוות לפני ה' כי בראותם העונש המופלג ברשעים יקבלו כלם עליהם עול מלכות שמים :

לח **העיון** האחד עשר אם יהיה ברור התחי' גאוה וגסות הרוח בלבות בני אדם התשובה בזה שתבטל כל גאוה וגאון ודרך רע מכל בני אדם כי בראותם את הקמים בתחיה יכניעו לבבם וידעו שמעשיהם תהו ומחשבותיהם הבל המה ושהצלחה האנושיית והאושר כלו אינו אלא בשלמות האמונה לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ולכן יבזו בעיניהם כל כבוד ומעשה · ויכירו וידעו שאין שלטון ביום המות · וכל זה ביאר ישעיה כי יום לה' צבאות על כל גאה ורום וגו' ושח גבהות אדם ושפל רום אנשים וגו' :

העיון השנים עשר אם יהיו אחר התחיה מלכים ושרים בין בני האדם או אם יהיו כולם שוים כמו שהיו בתחלת הבריאה ברו' אדם הראשון · התשובה שלא יצטרכו למלכים ולשרים בזמן ההוא · לא לענין המלחמות לפי שיהי' אז שלום בארץ ואין מחריד ולא לענין המשפט כי המשפט לאלקים הוא כמו שכתוב והיה ה' למלך על כל הארץ · וישעיה אמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וגו' וכתתו חרבותם לאתים וגו' ולא ישא גוי אל גוי חרב וגו' ולכן אמר ע"ז בסוף הפרשה חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא ר"ל שלא יבטחו בנריבים בבן אדם שאין לו תשועה רק בה' לבדו :

העיון השלש עשרה אם ימצאו אז בעולם עוד מיני ע"ז ומיני צלמים ופסילים וכדומה להם · הנה ישעיה הנביא השיב ע"ז באמרו והאלילים כליל יחלוף · ואומר ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו אשר עשה לו להשתחוות וגו' כי הקמים בתחיה יגידו להם שעל זה נכתב עונם לפני הקב"ה ובעבור שסמך לזה ישעיה הפסוק הנזכר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו בלי ספק רמז בזה על אמונות כוזבות שיחדלו בזמן ההוא מלהאמין בהם כי האדם היה כאחד ממנו אשר נשמה באפו ובמה נחשב הוא :

העיון הארבע עשר אם תהיה התחיה קודם זמן קיבוץ הגליות או אחריו מיד : הנה הסברא הישרה נוחנת שמעט קודם הגאולה יהיה הפלא הזה כדי שהמתים בגלות אשר מתו בנפש מרה ובצער גדול על קדוש ה' יזכו לחזות בנועם ה' : ולכן תמצא תמיד בדברי הנביאים זכרון התחיה סמוך וקודם לזכרון הגאולה כמו שביאר זה ישעיה באמרו אשקוטה ואביטה במכוני וגו' כי לפני קציר כתם פרח ובוסר גומל יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות וגו' ובנבואה אחרת אחר אמרו יחיו מתיך וגו' לך עמי בא בחדריך זכר מיד ענין הגאולה באמרו ביום ההוא · יפקוד ה' בחרבו הקשה וגו' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ושאר פסוקים שנאמרו בזה הנה הראיתיך לדעת קורא המשכיל בענין תחיית המתים ארבע עשר עיונים אמיתיים ונפלאים לקטתי אותם אחת לאחת מחבורי הרב האבראבנאל ז"ל ושאר ספרים מחכמינו ז"ל והצגתים לפניך בקצור מופלג ובלשון צח וקל שבסקיר' אחרת ומעט עיון תוכל להבינ' · קח נא את ברכתי אשר הובאת לך ושים אותם לפניך וברכת גם אותי כאשר ייטבו בעיניך וה' אלהים אמת ינחנו בדרך אמת ויזכנו להיות מן הקמי' בתחיי' לחיי עולם הבאאמן סלה :

יתעלה המטיב והמשפיע החסד הגמור כן ישפיע עלינו חסדו ממרומו • וינחני במעגלי צדק למען שמו :

גלגל חוזר בעולם • אך אמנם ואולם • כחלום שיעקב חלם • שמוצב ארצה סולם :

וראשו בשמים נעלם • ומלאכים עולים בעולם • ויורדים אחרים למולם :

ואת כל חילם • אין השמים מכלכלם • אמנם התחתונים בגבולם • והעומדים ברום עולם •

חלק

❀ חלק שני ❀

הוא

עולם הגלגלים :

מונה מספר העיגולים וידבר באיכות ומהות וכמות ומרחק שבעה המשרתים וי"ב מזלות והכוכבים הנבוכים והחדשים · והקטנים · ותועלתם · והעדות · והבשורות הלקוחות מהם · ויברר הסברא האמיתית אשר בין התוכנים הקדמונים · ובין האחרונים · בין חז"ל · לבין חכמי האומות · בסדר השמים :

הקדמה לספר עולם הגלגלים

בעזרת צור תמים ואל נותן טלים : אדבר נפלאות בעולם הגלגלים :
בכוכבי שמים אשר הם קיימים : וגם הנבוכים שגבוהים גם רמים :
במהלך השמש עליה וירידה : בקדרות הלבנה בשנוי ועמידה :
בחבורם נגוד מאורות האלו : בפעם יתקדרו בפעם יהלו :

אמר המחבר כבר ידוע שחכמינו ז"ל השתדלו יותר מחכמי האומות לידע ולהבין חכמת התכונה ומספר הגלגלים וסדר מערכת השמים ומשפט מרוצתם ודריכתם בכל יום ויום שקיעתם ונטייתם לצפון ולדרום חבורם וניגודם במסילותם · ונמלא מזה בכמה מקומות בתלמוד ענייניס נפלאים כי הא דתניא פעם אחת נתקשרו השמים בעבים ונראה דמות לבנה ברקיע בעשרים ותשעה לחודש וכו' ועוד בגמרא אמר ליה רב הונא בר אבין לרבא כדחזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה להאי שתא ולא תיחוש לה · וכי הא דרב יהודה אמר רב אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה התקופה חסרה רובו של חודש וכו' וכי הא דחכמי ישראל אומרים גלגל קבוע ומזלות חוזרים · וכמו זה הרבה בגמ' מפוזרים ומופרדים המורים על שלימו' דעתם בזאת החכמה ואיך ירדו לסוף עמקה לפי שהיה לבם רחב ושכלם זך ונקי · וגם שמעו וקבלו מפי הנביאים שלפני ברוח הקודש · ובימי דוד ע"ה נתפשטה חכמה זאת בישרא' ורבו המעייני' · כמו שכתוב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישרא' וגו' וכן היו דברי התורה והחכמות מתערבות ומתפשטות בישראל כל זמן בית ראשון ובית שני ואז נתעוררה רוח כשדים פרסיים ויוונים ורומיים ללמוד מהם לאחת ולקחת בחכמת המזלות ובשאר חכמות ועל זה מעיד ארסט"ו עליו בספריו ומאריך בשבח חכמת היהודים אשר בזמנו · ואף אחר החורבן היו כמה גאונים וחכמים שהיה להם יד ושם בחכמה זו כמו הרמב"ם ז"ל והרמב"ן והאבן עזרא והישראלי ז"ל אשר הוציא לאור תעלומה בספרו הנכבד יסוד עולם ואשר מקרוב באו ה"ה הרב ר"מ אלמושנינו בספרו בית אלהים ואחרון אחרון חביב הרב ר' יוסף מקנדיאה נ"ע אשר קלע באבן שכלו אל השער"ה ולא יחטיא ובספרו אילים כראה רואה לבנו · ומאז ועד עתה כל שבא אחריו בקושי יבין את דבריו ואצ"ל שלא יבא לחדרי מצפוניו · לכן באתי אני המחבר במעט וקטן שכלי להקל המלאכה ושכל אחד שיש מוח בקדקדו ולב להבין יכין את לבבו ללמוד ולהשכיל במה שאציע ואסדר לפניו בס' הלז ובו תתבאר דעת הראשונים והאחרונים · ולהיות שה"מ הרב זצ"ל היה לו יד ושם בחכמה זו וספריו הנחמדים מפוזרים ולא זכיתי לראותם אך כי ספר אחד לשעבר הגיע לידי ובו דרושים נכבדים אבל אינם לענייננו כי אם שני דרושים האלה אשר דרש אותם בבחרותו אמרתי להעתיקם לנו כדי שלא יהיו דברי כולם חול ובספרי הקדמונים · וזכנו יעמוד לנו בין בעידנא ובין בלא עידנא אמן וכן יה"ר :

אנכי

דרוש ראשון של א״א הרב נ״ע

אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים
מבית עבדים לא יהיה לך אלהי׳ אחרים
על פני • לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמי׳
ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ
וגו׳ לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא וגו׳ זכור את
יום השבת לקדשו וגו׳ כבד את אביך וגו׳ לא תרצח
לא תנאף לא תגנוב לא תענה ברעך עד שקר לא
תחמור בית רעיך ועבדו ואמתו ושורו וחמורו וכל
אשר לרעיך :

במדרש רבה בפרשה זו וז״ל אנכי ה׳ אלהיך
משל למלך ב״ו שנכנס למדינה
מכבדין אותו ומרביצין אותו ומעטרין אותו ומפרישין
קיטאות וכלי׳ נאים ומדליקין נרות אמר הקב״ה אני
איני כן אלא נכנסתי בעולמי פירשתי קיטאות שנא׳
הנוטה כרוק שמים וגו׳ הדלקתי נרות שנאמר ויאמר
אלקים יהי מאורות • רבצתי מים שנאמר יקוו המים
עטרתי כל מה שעשיתי שנאמ׳ ויכולו השמים והארץ
וכל צבאם • אנכי ה׳ אלהיך מלך ב״ו בונה פלטין
שמא יכול להזיז אותו ממקומו אני איני כך שנאמר
אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט אני
עשיתי שנאמר ויעש ה׳ אלהים לאדם ולאשתו • ואני
אשא שנאמר ויקח ה׳ אלקים את האדם • ד״א אני
עשיתי כי נחמתי כי עשיתם ואני אשא לכם שנאמר
ויסגור ה׳ בעדו ואני אסבול שנאמר וירד ה׳ לראות
את העיר ואת המגדל ואמלט לאברהם שנאמ׳ ויאמר
ה׳ אליו אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים וגו׳ ע״כ
לשון המדרש והנה באמרת זה המדרש כולו מקשה
ולא רישא סיפא ולא סיפא רישא :

ובמדרש אמר ר׳ שמעון בר נחמן בשעה שברא
הקב״ה את העולם נתאוה שיהא לו
דירה בתחתונים כשם שיש לו דירה בעליונים ברא
את האדם וציוהו מכל עץ וגו׳ ומעץ הדעת טוב ורע
לא תאכל ממנו וגו׳ ועבר על ציוויו כך הייתי מתאוה
שתהא לי דירה בתחתונים ודבר א׳ צויתיך ולא
שמרת סלק הקב״ה שכינתו לרקיע הראשון • עמד קין
והרג להבל סלק שכינתו לרקיע השני • עמד דורו של
אנוש והיו עובדי ע״א שנאמר אז הוחל לקרא בשם ה׳
וסלק שכינתו לרקיע שלישי : עמד דור המבול
שנאמר בהם ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא
חפצינו סלק שכינתו לרקיע רביעי : עמד דור הפלגה
ואמרו הבה נבנה לנו עיר מה עשה הפיצן וסלק
שכינתו לרקיע חמישי : עמדו הסדומיים שנאמר
בהם ואנשי סדום רעים וחטאי׳ לה׳ מאד סלק שכינתו
לרקיע ששי • עמד אמרפל וחביריו והכעיסוהו
סלק שכינתו לרקיע שביעי ואמר מי יקום לי
עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און מה עשה
הקב״ה קפל את כל הדורו׳ הראשונים והעמיד את
אברהם וסגל מעשיו וירד משביעי לששי עמד יצחק
ופשט צווארו ע״ג המזבח ירד מששי לחמשי • עמד
יעקב וירד מחמשי לרביעי • עמד שבט לוי וירד
מרביעי לשלישי • עמד קהת וירד משלישי לשני •
עמד עמרם וירד משני לראשון • עמד משה והורידה
לארץ שנאמר וירד ה׳ על הר סיני הה״ד באתי לגני
אחותי כלה וגו׳ כך מצאתי הגירסא בספר עקדת
יצחק בהקדמת ס׳ שמות אבל במדרש רבה פ׳ נשא
פ׳ יג׳ יש קצת שינוי בגירסת המדרש הזה מי החכם
יודע פשר המדרש הזה ונבון • קדם אהלך ואיננו •
ואחור לא אמצאנו • עמוק עמוק מי ימצאנו :

והנה באמת יפלא בעיני כל בר דעת יתחמץ לבבו
על הסלוקים השבעה האלה שנסתלקה
השכינה בעון שבעה דורות הרשעים האלה וכי שייך
זה בשם ית׳ האם יתפעל הוא מרשעת הברואים ואם
חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו • אך
אמנם צריך להקדים מאמר רז״ל בענין אלו שבעה
רקיעים ומהות כל אחד מהם ותשמישו ואז נתישב
הדבר באר היטב ונקרבו אל השכל בענין הסלוקים
האלו אמרו רז״ל בחגיגה פ׳ אין דורשין ר׳ לוי אמר
ז׳ רקיעין הן ואלו הן • וילון רקיע שחקים זבול מעון
מכון ערבות • וילון אינו משמש כלום אלא נכנס
שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעש׳ בראשית
שנאמר הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת •
רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועים בו •
שנאמר ויתן אותם אלקים ברקיע השמים להאיר על
הארץ • שחקים שבו שוחקים מן לצדיקים שנאמר
ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח • וכתיב וימטר
עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו • זבול שבו
ירושלים ובירת המקדש ומזבח בנוי ומיכאל השר
הגדול עומד ומקריב עליו קרבן בכל יום שנאמר בנה
בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים ומהו מקריב
נשמותיהן של צדיקים • מעון שבו כתות של
מלאכי השרת שאומרות שירה בלילה וחשות ביום
מפני כבודן של ישראל • שנאמר יומם יצוה ה׳ חסדו
ובלילה

ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי • מכון שבו
אוצרות שלג ואוצרו' ברד ועליית טללים רעים ועליית
גלים • וחדרה של סופה וסערה ומעלה של קטור
וכולן דלתותיהן של אש שנאמר פתח ה' את אוצרו
ויוציא כלי זעמו • ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה
וגנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמתן של צדיקים
ורוחות ונשמות שעתידין להבראות וטל שעתיד
להחיות את המתים ע"כ ומביא הפסוקי' על כל זה •
ובכן נבא אל ביאור המאמר ונאמר כי זהו כוונת
אמרו שנתאוה להיות לו דירה בתחתונים והוא ע"ד
מאמר רז"ל בויקרא רבה סוף פרשה ט' וז"ל אר"ש בן
חלפתא גדול השלום שכשברא הקב"ה את העולם
עשה שלום בין העליונים לתחתונים ביום ראשון
ברא מן העליונים ומן התחתונים הה"ד בראשית
ברא אלקים את השמים ואת הארץ : בשני ברא
מן העליונים הה"ד ויאמר אלהים יהי רקיע • בשלישי
ברא מן התחתונים ויאמר אלהים יקוו המים •
ברביעי מן העליונים יהי מאורות ברקיע השמים •
בחמישי ברא מן התחתונים ויאמר אלקים ישרצו
המים • בששי בא לבראות אדם אמר אם אני
בורא אותו מן העליונים הרי העליונים רבים מן
התחתונים בריה אחת • אם אני בורא אותו מן
התחתונים הרי התחתונים רבים על העליונים בריה
אחת • מה עשה בראו מן העליונים ומן התחתוני'
הה"ד ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה מן
התחתוני' • ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים :
ובזה נבוא אל ביאור המאמר ונאמר כי זאת היתה
כוונת השי"ת במה שנתאוה שיהיה לו דירה
בתחתונים לפי שכל מחשבות השי"ת לעשות שלום
שיהיו העליונים והתחתונים שוים ושלא יהיה לאחד
יתר שאת על האחר • ואלו היתה שכינתו בעליונים
לבד ולא בתחתונים היו העליוני' רבים על התחתונים
במעלה אחת במה שהשכינה שורה ביניהם לבד על
כן נתאוה שיהיה לו דירה בתחתונים כמו שיש לו
בעליונים כדי שלא יהיה עוד ערעור ולכך ברא אדם
לפי שהאדם הוא משלים העליונים עם התחתונים
לפי שהוא נברא משניהם ע"כ כשחטא אדם ועבר על
ציוויו של הקב"ה הטה עצמו בכל מכל אל
התחתונים • וכאלו אין לעליונים חלק ביצירתו •
וא"כ בנטייתו היו התחתונים רבים על העליוני' בריה
אחת • תהיה צעקת העליונים רב מאד על היתרון
הלז • על כן סילק הקב"ה שכינתו למעלה כדי
לשכך בזה את אש חמתם של העליונים כי בזה יהיו
שניהם שוים העליוני' יהיו רבים על התחתונים במעל'
אחת בשריית השכינה • והתחתונים יהיו רבים על
העליונים ביצירת האדם מאחר שהוא נטה עצמו אל
התחתונים וכאלו אין לעליונים חלק ביצירתו :
ובזה נתקן הערעור של העליונים והתחתונים ולא
יהיה לאחד שום יתרון על האחר • ואחשבה כי
זהו כוונת הכתוב איוב י"ג • הלא שאתו תבעת
אתכם ופחדו יפול עליכם זכרוניכם משלי אפר לגבי
חומר גביכם • ר"ל שאמר שההתנשאות שנתנשא'
ונסתלק' השכינה בחטאו של אדם הראשון זהו תבעת
אתכם : ועתה מפרש למה נסתלקה השכינה ומה
היה חטאו של אדם הראשון ואמר הלא זה היה עונו
כי הקב"ה ברא את האדם שוה מהעליונים
ומהתחתונים כדי שלא יהיה לאחד שום יתר שאת
על האחר והוא נרגן הפריד אלוף ונטה עצמו לחלק
החומר • ובזה גרם שנסתלקה השכינה למעלה
כמדוב' • וז"ש לגבי חומר גביכם • וזה כוונת המסורה
אדמתי ג' א' מקרא ביונה הלא זה דברי עד היותי על
אדמתי • ב' אם עלי אדמתי תזעק • ג' ונתשתים מעל
אדמתי שהכוונה לענ"ד לומר ולפרסם חטאו של אדם
הראשון ואמר הלא זה דברי עד היותי על אדמתי ר"ל
ראשית בואי על האדמה ר"ל בתחלת בריאת עולם
היה זה דברי שכוונתי להשוות עליונים ותחתונים
בבריאה • ולכן היה זה ראשית דברי ופתח אמרי
בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ • שמים
מעליונים • וארץ מתחתונים • אמנם אדם הראשון
לא כן עשה ונטה עצמו מאד לתחתונים • ובזה גרם
ערעור וצעקה גדולה מהעליונים עלי על שהתחתוני'
רבים בריה אחת מהעליונים • וז"ש אם עלי אדמתי
תזעק ר"ל שקרא לעליונים אדמתי מאחר שעיקר
שכינתו בעליונים • ואמר עוד לתקן על נטייתו של
אדם לתחתוני' הוצרך הקב"ה לסלק שכינתו לעליוני'
כמדובר לעיל כדי שיהיו שוים וז"ש ונתשתים מעל
אדמתי ר"ל לתקון חטא זה • הוצרך הקב"ה לעשות
נתוש ועזוב ושסלק שמיכ ממעל אשר היה על האדם
נתוש ונעזב ונסתלק למעלה כידוע ממדרש רז"ל
כשאדם חוטא אז צלם אלהים מסתלק ממנו או יהיה
טעם אחר בסלוק הזה כנודע שכאשר חטא אדם
מילא כל העולם טומאה מזוהמת ז'נחש ועל כן
נסתלקה

נסתלקה השכינה למעלה כי אין השכינה שורה במקום טומאה :

ואמר עוד עמד קין והרג להבל סלק שכינתו לרקיע שני יתבאר ע"ד מאמר רז"ל בסוכה על ארבע' דברים חמה לוקה וחד מנייהו הוי על שני אחים שנשפך דמם כאחד · והכא נמי כשהרג קין להבל דמו גם כן נשפך ע"ד שופך דם האדם באדם דמו ישפך ורשעים בחייהם קרוים מתים ועל כן הגיע מיד העת שתהא החמה לוקה · ועל כן איפה זאת עשה הק"בה ונסתלק מרקיע ראשון כי הרקיע הראשון הוא וילון שנכנס שחרית ויוצא ערבית ופירש"י ז"ל · וז"ל נכנס שחרית לתוך תיקו והאור נראה · ויוצא ערבית מתוך תיקו ומתפשט ויוצא למטה מן האור והרי העולם חשוך וא"כ יציב הדבר ומהימן פשריה שנסתלק הקב"ה מאותו רקיע כדי שלא יפתח הוילון כי הקב"ה הוא המאיר לארץ ולדרים עליה יוצר אור ובורא חושך הוא המחדש בכל יום מעשה בראשית · על כן בהסתלק הקב"ה מאותו רקיע הוילון הוא סתום כי אין כח לגלגל חמה לפתחו ומסתימת הוילון נתהווה החושך ממילא וזהו הוי לקוי החמה · ולפי זה אחשבה שזו כוונת רז"ל בב"ר סוף פרשה כ"ב וישם ה' לקין אות מלמד שהזריח לו גלגל חמה · אשר באמת הוא קשה להולמו כי מה ענין זריחת גלגל לשימת אות לקין · אמנם לדרכנו הוא נכון מאד כי הוא בחטאו בהריגת קין גרם גרמא בניזקין בזריחת החמה כי כן המשפט במיתת ב' אחים כאחד · על כן כששם לו הש"י אות שלא יהרגוהו כל מוצאיו הירה הוראה שנמחל לו העון ושנתקן החטא והנזק אשר גרם בזריחת השמש ואשר החשיך והאפיל העולם כי למעט נסתם הוילון ונעשה הפסק בין החמה ובין האויר ולא יכלה החמה להזריח אל העולם אמנם עתה נמחל לו החטא ונפתח הוילון ותוכל החמה לזרוח על העולם ז"ש מלמד שהזריח לו גלגל חמה והוא נכון מאד ואחשבה כי זו כוונת המסורה · אחד מהם · ד' דסמיכי · א' כי ישבו אחים יחדיו ומת א' מהם · ב' ונתתי את נפשך כנפש אחד מהם · ג' ולא הרעותי את אחד מהם · ד' והנה דבריך כדבר אחד מהם · אמר כנגד קין והבל שהיו אחים ומת א' מהם המיוחד שבהם הוא הבל · וז"ש כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם · ומיד שהרג קין להבל דמו ג"כ נשפך · ע"ד שופך דם האדם באדם דמו ישפך · וז"ש ונתתי את נפשך כנפש אחד מהם · ועל כן בהיות ששניהם מתו גרמו שהחשך בא לעולם כמדובר לעיל מסתימת הוילון וז"ש ולא הרעותי את אחד מהם · ר"ל כי האור נקרא טוב שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב והחשך הוא העדר הטוב ונקרא רע ואמר שלא שלח החשך הנקרא רע בשביל מיתת א' משני אחים רק בשביל מיתת שניהם שנשפך דמם כמים שאז המשפט נותן שתלקה החמה ויבא החשך וז"ה ולא הרעותי את אחד מהם · ואמר עוד והיה דבריך כדבר אחד מהם נראה לי שהמסורה באה לתרץ קושיות המפרשים בענין הריגת הבל מביא הרב בעל עיקרים מאמר פרק ט"ו כי אם האמת שהבל היה צדיק מקין והעד וישע ה' אל הבל ואל מנחתו · ואל קין ואל מנחתו לא שעה א"כ למה הרשע מכתיר את הצדיק ממנו ולמה לא יחנה מלאך ה' סביב ליריאיו ויחלצם מכל צרה להציל עשוק מיד עושקו את הבל מיד המרצח אחיו קין והרב בעל ספר מסורת הברית במסורה דאות הויו והבל ג' · מביא משם הספר הקדוש מערכת האלהות וז"ל ושמענו בהבל שאולי נענש ליהרג בעבור כי כאשר שעה ה' אליו ואל מנחתו ותצא אש מלפני ה' ותאכל את מנחתו הציץ באש ההוא ונענש ליהרג · ואולי כי כן האמת בענין ההריגה · וכן שמענו במשה רבינו ע"ה בענין ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים · כי ידע את אשר נעשה לו כבר ע"י הבטתו ע"כ · ועל פי דברינו אלו נבוא לביאור סיום המסורה באה ליישב למה את משפטו חרצת בלקוי החמה וכהות האור ולא בעונש אחר על כן אמר כי הכל עשה יפה בעתו ומדה כנגד מדה חטא הבל היה במה שהביט באור הקדוש אשר הופיע מן השמים ע"כ גם בפרוע פרעות מקין על הריגת הבל זכר הש"ית את חטא הבל ועל מה נענש ליהרג והעניש את קין בעונש האור כדי שגם חטא הבל יורמז בו · וז"ש המסורה והיה דבריך כדבר אחד מהם ר"ל שדבר ה' ומשפטו היה כדבר אחד מן האחים הנזכרים ואמר אחד מהם ר"ל המיוחד שבהם דהיינו הבל שגם חטאו היה בהבטת האור ע"כ היה העונש שאפילו זה העולם לא יוכל להביט כי יסתם הוילון ולא תוכל החמה להזריח כמדובר לעיל · ואחשבה עוד שזהו כוונת המסורה שמצינו אי ה' · אי הבל אחיך · ואמר אי אלהימו · ועתה ראה אי חנית

המלך

המלך · ולרוזנים אי שכר · אי לזאת אסלח לך · שהכוונה לע"ד לומר שמיד שהרג קין את הבל עד שהוצרך הש"י לשאול עליו אי הבל אחיך אז נסתלקה גם השכינה לרקיע השני · (עיין בזוהר פרשת בראשית עמוד קמ"ג דקין כנס באותיות אי של שם אלהי ונשארו אותיות דן וזה שאמר קול דמי אחיך דמי בגמטריא דן) וגם על השכינה הוצרכו לשאול איה היא כי מקודם היתה ברקיע התחתון ועתה נסתלקה לרקיע השני ולא נודע איה מקומה · וז"ש אי הבל אחיך · ואמר אי אלהימו. ואמר עוד שבהסתלק השכינה נתקלקל ג"כ אור החמה ונאפל העולם · והוא ע"ר מאמר רז"ל כי לעתיד הקב"ה יוציא חמה מנרתיקה רשעים נדונין בה וצדיקים מתרפאין בה · ובידוע שגם החמה טרם נסתלקה וגנזה הש"י היתה ג"כ עושה אלו שתי פעולות כי היא היא בעצמה החמה שיוציא הקב"ה לעתיד וכמו שכתב הב"י בטור א"ח סי' נ"ט על שאנו אומרי' בברכת לאל ברוך אור חדש על ציון תאיר ונזכה כולנו מהרה לאורו וכו' וכתב הב"י וז"ל אעפ"י שעיקר הברכה לא נתקנה אלא על האור המתחדש בכל יום ולא על האור העתיד ואנו צריכין בכל ברכה לחתום סמוך לחתימה מעין הפתיחה ואור החדש שאנו מתפללין להאיר בציון מיירי באור העתיד וזה אינו מעין הפתיחה שהיא על האור המתחיל עכשיו להאיר מ"מ סבירא לן כיון דברכת יוצר אור מיירי באור שברא הקב"ה בששת ימי בראשית שהוא האור המתחדש וגם האור שעתיד להאיר בציון שגם הוא נברא בששת ימי בראשית אלא שלא היה העולם כדי להשתמש בו והבדילו הקב"ה וגנזו לצדיקים לעתיד לבא כדאיתא במדרש · א"כ הוי שפיר מעין הפתיחה שהרי הכל כלול בכלל הפתיחה יוצר אור וכו' עכ"ל · וא"כ משמע מדבריו שהחמה שיוציא הקב"ה לעתיד היא בעצמה החמה הנגנזה בעת הדורות וגם טרם שנגנזה היה לה אלו השרתי בחינות שהרשעים היו נדונים בה והצדיקים נתרפאו בה · ולזה רמזה המסורה ועתה ראה אי חנית המלך · ולרוזנים אי שכר · ר"ל נסתלקה השכינה נסתלקה ג"כ ונגנזה החמה שהיו לה הב' פעולות רשעים נדונים בה · ולזה רמז באומרו אי חנית המלך · וצדיקי' מתרפאין בה ולזה רמז באומרו ולרוזנים אי שכר · ואמר עוד למה דווקא הענישו אותו הש"י באור ולא בעונש אחר ע"כ אמר שגם חטאו היה בהבטת אור כמדובר לעיל · ולכך המשפט היה ג"כ בלקוי האור והיה עונש ההוא מחילה וסליחה על חטא כזה וז"ש אי לזאת אסלח לך · ואחשבה שזהו כוונת המסורה · דום ג' · שמש בגבעון דום · האנק דם · דום לה' והתחולל לו · ב' מלאים וא' חסר האנק דם כתיב ויהיה הרמז על קין ששפך דם הבל · ופי' האנק הוא לשון צוחה וצעקה מלשון אנקת אביונים ואמר שדם הבל הוא צועק ע"ד דמי אחיך צועקים וגו' · ואמר עוד שבשביל שפיכת אותו דם גרמו היזק באור ולקתה החמה וז"ש שמש בגבעון דום · ואמר עוד שלכך יצא משפטו בלקיית האור לפי שפרע ראשו והביט באור ולא כן היה לו לעשות כי אם לעמוד באימה ובירא לפני בוראו וז"ש דום לה' והתחולל לו ואחשבה שזהו כוונת הכתוב · לכן כל הורג קין שבעתים יוקם ר"ל שאמר הקב"ה היאך יעלה על לב רואיך להרגיך הלא אם יהרגך יגרום היזק גדול על זריחת החמה שנאמר בה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים אעפ"י שכתבנו לעיל שבלאו הכי הוי כאלו נהר' קין ע"ר שופך דם האדם באדם דמו ישפך מ"מ לא היתה ההריגה אלא בכח אבל כשיהרוג אותך יהיה ההריגה בפועל · ואז יהיה שפיר סלוק והוא יקים הדבר ויוציאנו לפועל וזה שאמר שבעתים יוקם :

ואמר עוד עמד דור אנוש שהיו עובדי ע"א שנאמר אז הוחל לקרוא בשם ה' סלק שכינתו לרקיע ג' הכונה לפי שברקיע שני בו כבבים ומזלות וחמה ולבנה תלוים בו · ודור אנוש היו עובדים להם וא"כ הכניסו צלם בהיכל ואמר הקב"ה כי קצר המצע מהשתרע מהשתרר עליו ב' רעים על כן נסתלקה למעלה ·

ואמר עוד עמד דור המבול שנאמר בהם ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו סלק שכינתו לרקיע רביעי הכונה בסלוק הזה לפי שהרקיע השלישי הוא שחקים שבו רחים עומדות וטוחנות מן לצדיקים לעתיד לבא וכו' והנה ידענו כי המן הורה הוראה עצומה על ההשגחה · הלא זה הדבר שאנו אומרים בכל יום פ' המן וכמו שכתב הב"י בטור א"ח סי' א' · וגם אמרו רז"ל לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן ופי' רש"י לפי שאוכלי המן היו מתיראים בכל יום שמא למחר אין המן יורד ונמצא אני וביתי מת ברעב לפי שהמן לא היו יכולים לאגדו ולכנסו לעת אחר לפי שהי' מתליע

וירם תולעים ויבאש וחם השמש ונמס וע"כ היו עיברים לחשי"ת מאהב' ומיראה ועיני כל אליו ישברו לתת אכלם בעתו ושישגיח עליהם השגחה פרטית · אבל דור המבול לא רצו השגחת השי"ת ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו כי מרוב טובה שהשפיע להם השי"ת מרדו בו · וכמו שדרשו רז"ל כל פסוקי איוב המדברים ברוב ההצלח' שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל וגו' · עטיניו מלאו חלב את הכל דרשו על דור המבול · ולכך חשבו שכחם ועוצם ידם עשה להם את החיל ולא האמינו בהשגחת השי"ת · אבל המן היה מורה על ההשגחה על כן נסתלק' השכינה למעלה : ואחשבה כי זו כונת המסרה · אנכי נתתי ג' דסמיכי א' אנכי נתתי שפחתי בחקיך : ב' · והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה הדגן והתירוש והיצהר : ג' · ועתה אנכי נתתי את כל הארצות האלה : והוא על דעת מאמר רז"ל ביומא כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורים ושבסדקים כך המן היה מגיד להם לישר' מה שבחורי' ושבסדקי' : כיצד שנים שבאו לפני משה זה אמר עבדי גנבת וזה אומר אתה מכרתו לי אמר להם משה דינו לבקר משפט למחר אם נמצא העומר בבית רבו ראשון בידוע שזה גנבו ואם נמצא העומר בבית רבו שני בידוע שזה מכרו לו · וגם זה ענף וסניף מההשגחה כי על ידו היה נודע כל מעשה בני האדם בפרט והוא היה משגיח עליהם ועל מעשיהם אם הם גנבו או מכרו השפחה או העבד · וז"ש אנכי נתתי שפחתי בחקיך · וא"כ היה ראוי ונכון הסלוק שנסתלקה השכינה מאותו רקיע בעון דור המבול כי הם כפרו בההשגחה ומרוב טובה שהשפי' להם הקב"ה כפרו בו ולא חשבו כי הקב"ה פעל ועשה כל אשר להם וז"ש והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה הדגן והתירו' והיצהר ע"כ בעבור זה נסתלקה השכינה מארצה ומעמה שהיתה מקדם ברקיע שלישי · והנה מצאנו במקר' נתינה שפי' עזיבה כמו ולא נתן סיחון את ישראל עבור בגבולו · לא יתנו מעלליהם לשוב אל אלהיהם בהושע · לא יתנני השב רוחי באיוב וא"כ ז"ש ועתה אנכי נתתי את כל הארצות האלה · ואחשבה כי רזה כיונה המסרה גם תמול גם היום ב' דסמיכי : א' בפרעה מדוע לא כליתם חקכם גם תמול גם היום · ואידך מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם : ר"ל המן היה מורה על ההשגחה ולא נתנה תורה אלא לאוכלי המן כמו שפי' רש"י ז"ל · לפי שהיו דואגים בכל יום שמא למחר אין המן יורד ונמצ' אני ובני מתים ברעב · וז"ש גם תמול גם היום אל הלחם · ר"ל שבכל יום היה דואג בשביל הלחם ובשביל כך היה עיני כל אליו ישברו לתת להם אכלם בעתו ושישגיח עליהם אבל דור המבול היו כופרים בהשגחה והרי נח היה מתרה בהם ק"ך שנה חזרו בתשובה שעתיד הקב"ה להביא מבול על הארץ והם לא האמינו בו ולא חזרו : וזה שאמר מדוע לא כליתם חקכם גם תמול גם היום · ובהיות הדבר כך שדור המבול גרמו נזק ברחים של מעלה שטוחן מן לצדיקים לעתיד לבא · אחשבה כי זאת כונת רז"ל ברבה פרשת נח על פסוק אבנים שחקו מים אריב"ת אפי' אסטרובולין של רחים נמחה במים אשר באמת ראוי לשאול למה נקט דווק' אצטרובולין של רחים שנמחה במים ולא שאר אבני' והרי בפסוק נאמר סתם אבנים שחקו מים משמע כל האבנים · אך אמנם לדרכנו יבא על נכון שעון דור המבול גרם היזק ברחים של מעלה הטוחן מן לצדיקי' בעבור שנסתלקה השכינה ממנו וזהו המחתו · וז"ש אפי' אצטרובולין של רחים נמחה במים ר"ל בשביל דור המבול שנטבע במים נמחו הרחיים של מעלה :

(או) **או** נפרש טעם אחר על זה הסלוק לפי שהמן היו נרגשים בו כל המאכלי' שבעולם קלי וכרמל מחרצנים ועד זג אעפ"י מין אחר · וא"כ היה נרגש מין בשאינו מינו ודור המבול ג"כ היה זה עונם שהיו נזקקין מין לשאינו מינו · ודרשו רז"ל אפי' עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי היו נזקקין מין לשאינו מינו וע"כ נסתלק' השכינה כדי שלא יתעורר בראיית המן את חטא דור המבול : ואחשבה כי זהו כוונת המסרה טעמו ד' : א' · והיה טעמו כטעם לשד השמן : ב' · בשנותו את טעמו : (ד) ג' וישנו את טעמו בעיניהם ויתהולל בידם : ד' על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר : הגם שלפי פשוטו נוכל לפרשו ע"ד מאמר רז"ל ביומא כתיב המאכילך מן במדבר וכתיב ויענך וירעיבך אלא אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל : ואחשבה כי זהו כוונת הכתוב קהלת ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליו כי אם ראות עיניו · ר"ל שהקב"ה הרבה הטוב' לישראל במדבר אך מה שנאמ' ויענך וירעיבך אין זה אלא לפי שלא ראו מה שאכלו שכל המינים היו נרגשים במן אבל לא היו נראים ועל כן לא ידעו שבעה · כי סומא אינו שבע · וז"ש ומה כשרון לבעליו

כי אם ראות עיניו • אמר המחבר הכי נמי כוונת הכתוב עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו • ואפשר שזו כוונת המסרה ג"כ אמר שהמן הירה טוב מאד והיה טעמו כטעם לשד השמן ולא כלשד השמן בלבד רק ככל הטעמי' שבעולם כי כלם היו נרגשים בו • וז"ש בשנותו את טעמו • ר"ל שהיו יכולים לשנות את טעם המן לכל מאכל שירצו אך מה שמאסו בו ישראל הוא לשני טעמים א' כי אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל • וז"ש וישנו את טעמו בעיניהם • ר"ל שלכך שינו ישראל את טעם המן וחשבו אותו לרע לפי שלא ראו אותו בעיניהם • ועוד טעם אחר נזכר בגמרא שאמרו ישראל ונפשנו קצה בלחם הקלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעיהם של אלו ויהרוג את כלם וכי יש לך ילוד אשה שמכנים ואינו מוציא • וא"כ לזה רמזה המסרה על כן עמד טעמו בו וגו' • ר"ל שלכך קצו ישראל במן לפי שהיה עומד בתוך מעיו של אדם ולא הי' ינצא ממנו ע"כ יראו שלא יתפחו מעיהם וז"ש על כן עמד טעמו בו :

ואולם לפי דרכנו נוכל לפרש המסרה בענין אחר והוא כי כתבנו לעיל ב' טעמים לזה הסלוק אחד מפני שבמן היו נרגשים כל המאכלים מינו ואינו מינו וזה היה מעורר חטא דור המבול שנזקקו מין לשאינו מינו כי גם דור המבול שינו את טעמם לשאינו מינם וז"ש וישנו את טעמו בעיניהם ר"ל אעפ"כ היו נזקקין אליו • ועוד חטא אחר היה בידם שבשביל שהיו שקטים ושאננים מנעורם מרדו בהש"י וכפרו בהשגחתו וז"ש שקט מואב מנעוריו על כן עמד טעמו בו • ר"ל שלא חשבו שהש"י עשה להם את החיל הזה רק כחם ועוצם ידם וז"ש טעמו בו בו דייקא • או יהיה הפירוש שלא האמינו שהקב"ה מעני ומעשיר רק חשבו שלעולם יעמוד עשרם אתם וז"ש עמד טעמו בו עמד דייקא • או יהיה טעם אחר על הסלוק והוא קרוב לטעם השני כי הטעם המן היה מבחין על הזנות כמו שמ זכר במאמר לעיל כשם שהנביא היה מגיד להם מה שבחורים ושבסדקים כך המן היה מגיד להם • כיצד איש ואשה שבאו לפני משה הוא אומר היא סרחה עלי והיא אמרת הוא סרח עלי אמר להם משה דינו לבקר משפט למחר אם נמצא העומר בבית בעלה בידוע שהיא סרחה עליו ואם נמצא העומר בבית אביה בידוע שהוא סרח עליה • ופי' שם רש"י שקאי על חשד של זנות וא"כ היה המן מבחין על הזנות ודור המבול חטאו ג"כ בזנות כידוע כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ וגו' וע"כ נסתלק' השכינה מרקיע המן כדי שלא יתעורר ויזכר חטא דור המבול :

עמד דור הפלגה נסתלק לרקיע החמישי הכונה לפי שברקיע רביעי שהוא זבול ששם ירושל' של מעלה וב"ה ומזבח וקרבנות והנה נודע כוונת הקרבן הזא לקשר כחות העליונות והתחתונות ולהוריד שפע מלמעלה • וכמו שכתב הרב בעל העקדים מאמר ג' פ' כ"ה ואם כן אין כונת הקרבן רק להוריד שפע מלמעלה • אבל דור הפלגה לא רצו להמתין על ירידת השפע מלמעלה אך דחקו את השעה ורצו לעלות לרקיע ובנו מגדל גבוה וראשו בשמים ע"כ מה שבקשו לא נתן להם ומה שהיה בידם ניטל מהם שרע היה בעיניהם על גבהות השכינה כ"כ מהם ויותר נעשה משפטן שתתגבה השכינה עוד יותר ותסתלק לרקיע חמישי • ואחשבה כי זו כוונת המסרה שמצינו במסרה גובה ג' חסר הא' הלא אלוה גבה שמים • הב' וראיתי לבית גבה • הג' ולפני כשלון גבה רוח • שר"ל בשביל שאלוה גבה שמים • על כן קשה איך ישגיח עלינו הבעד ערפל ישפוט • צריכים אנחנו לעשות המצאות ופעולות מתחלפות להוריד שפעתו למטה אבל דור הפלגה לא עשו כן לא המתינו והכו על ירידת השפע אך רצו לעלות לרקיע ובנו להם מגדל גבוה וז"ש וראיתי לבית גבוה על כן נעשה דינם שקודם הכשילם ונפילתם מעל המגדל נסתלקה השכינה עוד יותר גבוה לרקיע חמישי וז"ש ולפני כשלון גובה רוח ר"ל רוח אלהים נעשה יותר גבוה • ולע"ד שזהו כונת הכתוב (משלי י"ז) אוהב פשע אוהב מצה מגביה פתחו מבקש שבר עקש לב לא ימצא טוב ונהפך בלשונו יפול ברע' וגו' :

אמר מגביה פתחו מבקש שבר • נגד דור הפלגה שעשו להם פתח גדול עד לרקיע על כן נשבר מגדלם ונפלו ממנו • עוד רעה אחת נמשכה לדור הפלגה במה שנהפך לשונם וז"ש ונהפך בלשונו יפול ברעה • ואחשבה כי זהו כונת המסרה הגבה ב' א' השפלה הגבה והגבוה השפל • ב' העמק שאלה או הגבה למעלה ר"ל, דור הפלגה השפלים רצו להגדיל עצמן עד לרקיע ואת הקב"ה שהוא גבוה רצו להשפיל עד לארץ כמוזכר במדרש רז"ל שם שאמרו לא כל

הימנו שיבור לו את העליוני׳ויתן לנו את התחתונים וז״ש השפלה הגבה והגבוה השפל׳ ועפ״כ מה נעשה ברינם שתרתי רעות הגיעו להם א׳ שנפלו מן המגדל ונפלו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא • והשנית שנסתלקה השכינה למעלה יותר גבוה וז״ש העמק שאל ר״ל שנפלו מן המגדל שהי׳עומר בשאול כמר״א וימצאו בקעת בארץ שנער או הגבה למעלה נגד מה שנסתלקה השכינה למעלה וזהו כונת המסרה • אחזה ר׳ • א׳ אני בצדק אחזה פניך • ב׳ ומבשרי אחזה אלוה ג׳ בלעדי אחזה אתה הורני ד׳ אשר אני אחזה לי ר״ל אנחנו אם אומרים שראינו שפע מה מהאל אין בזה שום זרות • רק הראיה היא בצדק • וז״ש בצדק אחזה פניך • ולמה היא הראיה בצדק לפי שמריח הבשר שאנו מקריבין וכולה כליל מתקשרין הכחות העליונות והתחתונות ויורד שפע מלמעה • וז״ש ומבשרי אחזה אלוה • אבל דור הפלגה לא חכו על ירירת השפע מלמעלה ולא רצו שיהיה המפתח מסור ביד הקב״ה ׃ וכמו שיסר הפיטן יוצר יום אחרון של פסח • על גנותם נועצו לב ונוסרו מזימות אם נצטרך לטיפי מימות • נעלה לרקיע ונכנו בקררומות • וז״ש בלעדי אחזה אתה הורני • ר״ל בתמיה וכי כל דבר שיהיה ראייתו חסרה ממני תורני אתה אותו מוטב שיהיה המפתח מסור בידי ואראה אני לעצמי בטוב בעיני • וז״ש אשר אני אחזה לי ׃ ולפי זה הדרך נוכל לפרש המסרה אביע ב׳ • א׳ הנה אביע לכם רוחי • ב׳אביע חידות מני קדם • ר״ל שהכונה בענין הקרבנו׳ כדי שיעורר לנו שפע מרוח קדשו מלמעלה למטה • וז״ש אביע לכם רוחי אבל דור הפלגה לא כן עשו כי אם הפך הכונה ככל חרה ורמיזה שהיא נסתר ונעלם וכמעט הפך הכונה כן דור הפלגה הנקראי׳ בני קדם כמר״א ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה וגו׳עשו חידה מזה הענין ועשו הפך הכונה ורצו לעלות לרקיע וז״ש אביע חידות מני קדם • ואפשר עוד לפרש טעם אחר על זה הסילוק והוא על פי דעת בעל תולדות יצחק בפ׳ ויקרא שכתב בטעם הקרבנות שהכונה שהוא מן הידוע שלא יתפעל האדם משום ענין בעולם כמו מהסרון כיס ועפ״כ בראותם כי לא תעלה ארוכה למכתם כי אם בהסרון כיסם להוציא הוצאות ולקנות קרבנות מכה זה אחור ישובו ויזהרו לבלתי יחטאו ׃ ואם כן עפ״ז אוסיף לומר הואיל ודור הפלגה לא נתפעלו מחסרון הכיס והוציאו הוצאה גדולה להמרות עיני כבודו וכזרו ממין אך למחסור על כן הורו הוראה שלא ישגיחו ויתפעלו מהקרבנות לכך נסתלקה השכינה מחדר הקרבנות ולהיות שלשני טעמי׳ האלו שזכרנו פגמו הם בטעם הקרבנות אחשב׳ שזהו טעם וכונת המסרה • ואסובבה ב׳ • א׳ אקומה נא ואסובבה בעיר ׃ ב׳ ואסובבה את מזבחך • ר״ל כשקם הקב״ה לסבב את העיר כמר״א וירד ה׳ לראות את העיר ואת המגדל אז נעשה פגם במזבח של מעל׳ ובטעם הקרבנות כמרובר וז״ש ואסובבה את מזבחך • ולטעם הראשון אחשבה כונת הפסוק (תהלים ע״ח) ויטוש משכן שילו אהל שכן באדם וגו׳ שר״ל שלכך נטש ועזב הש״י את המשכן של מעלה ונסתלק משם לפי שבדור הפלגה רצו לעלות לרקיע ולשכון באותו אוהל באותו רקיע וז״ש אוהל שכן באדם • ואפשר לפרש עוד טעם אחר על זה הסלוק ע״ד מדרש מביאו בעל מזמור לתודה שנתכנסו כל האומות אצל בלעם בן בעור ואמרו לו למה לא נתן לנו הקב״ה את התור׳ אמר להם התורה אינה אלא שלום והקרבנות אינם אלא שלום מי שעוסק בקרבנות יקבל את התורה ומי שאינו עוסק בקרבנות לא יקבל את התורה וכו׳ • וא״כ הקרבנות אינם אלא שלום ומשפט דור הפלגה היה הפרוד כי כל זמן שהיו בכנופי׳ א״לא היו נכשלי׳ כמאמר הכתוב הן עם אח׳ ושפה א׳ לכלכוזה החלם לעשו׳ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות הבה נרדה ונבלה שם שפתם וגו׳ • ועל כן הוצרך הקב״ה לסלק מרקיע הקרבנו׳ כי הקרבנות אינם אלא שלום ועונש דור הפלגה היה שיפוצו מעל הארץ ולא יתכן לשפוט משפט הפירוד במקום שאינו אלא שלום ׃ ואפשר עוד לפרש טעם ד׳ על זה הסלוק והוא על דעת המקובלים מביאו נ״כ בספר נשמת אדם (רף ה׳ ע״ב) ו״ל זהנה קודם דור הפלגה היו כל הנפשות ממקום א׳ועל כן היה כל הארץ שפה א׳ אמנם כאשר חלק ה׳ לשבעים אומות ומסרם לשבעים שרים נמשך לכל אומה ואומה נפש מהשר הממונה עליו • ע״כ כפי חלוק הנפשות ופירודם נחלקו הלשונות עכ״ל • ועל כן בהיות שברקיע ד׳ יש נשמות הצדיקים לכך נסתלק הקב״ה מאותו רקיע להורות כי בעון דור הפלגה נתהוה פירוד מה בענין הנשמות שעל זה יורה הסלוק ׃

עמדו הסרומיים שנאמ׳ בהם ואנשי סרום רעים וחטאים לה׳ מאד נסתלק לרקיע ששי וכו׳ •

הגה

הנה בעון סדום נסתלק' השכינה מרקיע חמישי לפי שברקיע חמישי שהוא מעון שבו כתות של מלאכי שרת וכו' ואנשי סדום רעים וחטאים לה' ר"ל לאלהיים גופם היו רע ורצו לטמא את המלאכים במשכב זכור ועל זה הי' הקטרוג רב מאד על מעשה הרע • ואחשבה כי זו כוונת המסרה • אחר העם ב' דסמיכי • א' כמעט שכב אחר העם • ב' בא אחר העם להשחית את המלך : אמר כמעט שכב א' העם לרמוז על אנשי סדום שרצו לשכב עם המלאכים ורמז עוד בזה כי לולי שכבו עם א' העם מעמם וממינם עם אשה אשר מבני אדם אירתוהי זה היה מעט עון ולא היה נחשב לכלום • וז"ש כמעט שכב אחד העם אך גודל הפלגת החטא היה שרצו לשכב עם מלאכי קדש עברי מלך מלכי המלכים • וכאלו עשו זה להקב"ה בעצמו כביכול כי עבר מלך מלך • וז"ש כי בא א' העם להשחית את המלך :

ועולה מדברינו כי להיותם מרשיעים עם המלאכים בעצמם ע"כ היה קטרוג המלאכים גדול מאד על אנשי העולם והקב"ה כרוב רחמיו וחסדיו הבט אל עמל לא יוכל ועוצם עיניו מראות הרע העולם • וכמאמ' רז"ל על פסוק ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי שכשהמלאכים אינם רוצים להניח להקב"ה לבכות על חרבן הבית כביכול שאז מסתלק לחדר אחר ובוכה כביכול וכן אמרו רז"ל על פסוק שש כנפים לא' וגו' • ובשתים יכסה רגליו וגו' דפי שרגליהם רגל עגל ושלא יזכר מעשה העגל • וא"כ עולה מזה שהקב"ה מסתלק מענין שמראה רעות העולם ומסתלק מהמלאכים כדי להיטיב לעולם ע"כ בהיות כאן קטרוג המלאכים גדול מאד נסתלק הקב"ה מהם כדי שלא ישמע הקטרוג :

(יב) **או** נפרש טעם אחר על זה הסלוק והוא כי ידוע שבכל האומות אשר שמענו שמעם לא היה בהם מי שהרשיע כ"כ נגד העניים כמו אנשי סדום וכמו שהעיד עליהם הנביא יחזקאל סי' ט"ז הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה ותגביהנה ותעשנה תועבה וגו' • שאפשר שרמז בזה שהגביהו השכינה מרקיע חמישי בתועבותם : וכן יסד הפייטן ביום אחרון של פסח רעים בגופם וחטאים במאדם • גאון שבעת לחם היה יסודם • ועני ואביון לא החזיקה ידם : שכל מגמתם של אנשי סדום היה למנוע רגל אורחים וכמו שמוזכר בגמרא כמה צרות צרורות אשר עשו לאורחים ומה גם לפי דברי ספר הישר האומר כי מרי עשותם הצרות לאורחים היו מכריזין ככה יעשה לאיש אשר יבא בארצינו והיתה כונתם למנוע רגל אדם מארצותם והמלאכים ג"כ זה דרכם שמקפידים על אורח שיבא ביניהם וכשעלה משה למרום אמרו מה לילוד אשה בינינו • ובמדרש שבקשו לדוחפו ועל כן מדת המלאכים היה מזכי' ומעורר חטא אנשי סדום לכן נסתלק הקב"ה ממעון המלאכים כדי שלא יזכר חטא סדום • ואחשבה שזו כונת הכתוב באמרו הכצעקתה הבאה אלי וגו' • שר"ל שזאת הצעקה על מניעת האורחים כבר באה אלי מהמלאכי' שאמרו מה לילוד אשה בינינו • ואחשבה שזו כונת המסרה אוטם ג' • א' אוטם אזנו מצעקת דל • ב' אוטם שפתיו נבון • ג' אוטם אזנו משמוע דמים • שעל סדום שלא החזיקה יד אביון אמר אוטם אזנו מצעקת דל • ועל טבעם של המלאכים שמקפידים גם כן על אורח שיבא ביניהם ובקשו לדחוף למשה עד שמשה נתירא להשיב להם ואמר מתירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם אמר אוטם שפתיו נבון • ר"ל שהנבון מרע"ה סתם שפתיו ונתירא להשיב להם וע"כ נסתלקה השכינה כדי שלא ישמע הקטרוג המלאכים ולא יזכר חטא סדום וז"ש אוטם אזנו משמוע דמים • ולהיות חטא אנשי סדום בשני דברים א' במה שהרשיעו עם המלאכי' בעצמם • והב' במה שלא החזיקו יד עני ואביון • אחשוב כי זו כונת המסרה • גדלה ג' • הא' כי גדלה צעקתם את פני ה' • הב' והנה כאשר גדלה נפשך וגו' • הג' ואשמתנו גדלה עד לשמים :

של ע"ד הורה על ב' חטאים של סדום אם לחטא הא חד שחטאם גדול מאד לפי שאנשי סדום רעים וחטאי' לה' מאד שפירשנו לאלהיים בעצמם שרצו לטמא אותם במשכב זכור לזה אמר ואשמתינו גדלה עד לשמי' שר"ל שרעותינו הגיע אף לאנשי שמים והם המלאכים וע"כ נסתלקה השכינה לפי שהי' הקטרוג של המלאכים גדול מאד וז"ש כי גדלה צעקתם את פני ה' : ר"ל כי גדל על אנשי סדום קטרוג וצעקת המלאכים היושבים לפני ה' : ואם לחטא השני שלא החזיקו ידי עני ואביון • אמר והנה כאשר גדל' נפשך וגו' כן תגדל נפשי בעיניך וגו' שדוד המלך ע"ה אמר אל שאול שיגמלהו מדה כנגד מד"

והמחזיק

והמחזי׳ ידי עני ישלמו לו ג״כ מד׳כנג׳ מד׳כמאמ׳ החכ׳ לבני ביתו׃ אקדימו ריפתא לעניא כי היכי דלקדמו לבנייכו לזה רמזה המסר׳ כאן והנה כאשר גדל׳ נפשך וגו׳ שר״ל שזמן הראוי הוא שיתנו צדקה כדי שגם נפשם יגדל בעיני הבריות כשיבואו לידי מדה זו • וכמו ששמעתי אומרי׳ שזו כונת הכתוב זרעו לכם לצדקה • ר״ל שמה שיתנו לעני יהיה לכם לצדקה שגם לבניכם יתנו וא״כ גם בכאן רמזה המסרה שכן ראוי לעשות אבל אנשי סדום לא עשו כן ולא החזיקו יד עני ואביון • ואחשבה כי על אלו הב׳ חטאים של סדום רמזה המסרה ׃ בחוץ ב׳ ׃ הא׳ בחוץ תעמוד • הב׳ בחוץ לא ילין גר דלתי לאורח אפתח • והנה על חטאם שרצו לטמא את המלאכים אמר בחוץ תעמוד כי שם נאמר אנשי סדום נסבו על הבית מנער ועד זקן • ואם לחטא השני שרצו למנוע מהם רגל עוברים ושבים אמר בחוץ לא ילין גר וגו׳ שאיוב היה מתפאר שהיה פותח דלתיו לאורח אבל אנשי סדום לא הניחו שום אורח לארצם ׃

עמד אמרפל וחביריו והכעיסוהו סלק שכינתו לרקיע שביעי • אחשבה תהיה הכונה בסלוק הזה לפי שברקיע ששי שהוא מכון ששם אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללית והגלים וכל דברים המקררים • ואמרפל השליך את אברהם לכבשן האש וכדי שלא יאמרו דבת רבים מגור מסביב כחץ שחוט לשונם כי קצרה יד ה׳ מהושיע רק שהיה לו עוזרים ומצא סמנים טובים שהועילו לו והם הדברים המקררים שקררו את האש על כן נסתלקה השכינה וכן נזכר בגמ׳ אצל חנניא מישאל ועזריא שכשהושלכו לכבשן האש בא יורקמי שר הברד להצילם ואמר לו גבריאל אתה שר הברד אבל אני שר של אש אלך ואצילם ויהיה נס בתוך נס וא״כ גם כאן לבל יאמרו שבאמצעות הדברים המקררים הציל את ידידו ולא יד ה׳ עשתה זאת על כן נסתלקה ששם יש שרפים ויהיה נס בתוך נס שאף על פי שהשרפים והאש הם אחדים בטבע אעפ״כ יצילהו ה׳ • ואחשבה כי זו כוונת המסרה דודים ד׳ א׳ והנה עתך עת דודים • ויבואו אליה בני בבל למשכב דודים וגו׳ • ג׳ לכה נרוה דודים • ד׳ אכלו רעים שתו ושכרו דודים שהכונה שעד אברהם אבינו לא היה מי שפרסם את אלהותו יתב׳ כמו אברהם שקרא בשם אל עולם • וע״כ נקרא ידיד ה׳ • וז״ש והנה עתך עת דודים אך אחר כך בא נמרוד מלך בבל ומשך אותו והפיל אותו לכבשן האש • וז״ש ויבואו אליה בני בבל למשכב דודים וע״כ נסתלקה שכינה מרקיע ששי לפי שהם הדברים המקררים ויאמרו שלא יד ה׳ עשתה זאת רק שהיה לו עוזרים וידידים רבים שעזרו לו וז״ש לכה נרוה דודים ונסתלק לרקיע הז׳ ששם יש שרפים ויהיה נס בתוך נס שאע״פ שהשרפי׳ והאש הם אחדים בטבע ורעים זה לזה אעפ״כ אציל אותו מתוך השרפים • ובהיות הדבר כן שהסלוק היה כדי שלא יאמרו ע״י עוזרים רבים הצילו הקב״ה בזה נבין מה שאמר המדרש • נסתלק לרקיע שביעי ואמר מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און • שקשה בעיני למה אמר זה דווקא באמרפל ולא בשאר הדורות שהיו קודם זה שגרמו ג״כ סלוק השכינה ׃

אך אמנם לדרכנו יובן היטב שהסלוק לא היה רק שלא יאמרו שמה שהקים הקב״ה את אברהם לא היה אלא מתוך שהיה לו עוזרים רבים והם הדברים המקררים וכל התקומה וההתיצבות שהיה לו הכל היה באמצעות העוזרים הנ״ל אמנם עתה אחרי הסלוק מאותם הדברים ואדרבה חנותו אצל השרפים שהם אחדים בטבע עם האש שוב ליכא שום ערעור כי אין מי לקו׳ על צדו ית׳ לעזרו ע״כ כשנסתלק עתה מה יהמו ככלב הלא נסתלקתי מאותן הדברים ומי יקום עתה על צדי לעזרני וז״ש מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און ׃

או יהיה טעם אחר על זה הסלוק והוא על דעת מדרש רז״ל ברבא פרשת תולדות • כהאמר ה׳ אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וגו׳ יעקב פדה את אברהם לא נצול אברהם מכבשן האש אלא בזכות יעקב ע״כ • והנה ברקיע הז׳ יש הנשמות שעתידין להבראות ע״כ בהשליך נמרוד את אברהם לכבשן האש נסתלק הקב״ה לרקיע ששם הנשמות שעתידין להבראות להורות שאופן הצלת אברהם יהיה בזכות הנשמה שעתידה להברא והיא נשמת יעקב שבזכותו ינצל מכבשן האש • ואמר עוד מה עשה הקב״ה קפל את כל הדורות הראשונים והעמיד את אברהם וסגל מעשיו וירד משביעי לששי • עתה בא המדרש לפרש אופן קושית הרב האלשיך בספר חבצלת השרון שתמה על זה כי יתחמץ לבבו באמרו מאריה דאברהם המבלי אין זכות באברה׳ או ביצחק בנו הנעקד ע״ג המזבח עד שינצל בזכות יעקב דור

שלישי

שלישי ממנו על כן אמר כאן המדרש שהדורות הראשונים ליעקב שהם אברהם ויצחק היו כלא היו באופן ההצלה ולא נצול אברהם אלא בזכות נכדו יעקב בחירו וז"ש קפל את כל הדורות הראשונים ר"ל קפל והעלים את אברהם ויצחק ולא זכר כי אם את יעקב • ובכן כשעמד אברהם מכבשן האש ירד הקב"ה מז' לששי מאחר שלא היה הסלוק כ"א כשביל לשונם הרע שלא יאמרו באמצעות הדברים המקררים הציל ה' ארת ירידו אבל אחר הסלוק ליכא שום ערעור ומיחוש לכך ירדה השכינה לרקיע ששי וכן נמי לטעם השני שהיה הסלוק לרמוז שהצלת אברהם תהיה בזכות הנשמה שעתידה להברא על כן אחר הרמיזה והצלה תו ליכא שום צורך אל הסלוק לרקיע ז' לכך ירדה לששי :

עמד יצחק ופשט צוארו ע"ג המזבח וירד מששי לחמישי לפי שאז נתקן חטא סדום אם לראשונה לפי שהיה הקטרוג מהמלאכים רב מאד נתקן כאן ביצחק כי בכל האבות לא היה לא' מהם ברית כרותה עם המלאכי' כיצחק וכמו שיסד הפייטן יום ראשון של שבועות • קרבן שלם יחידו נמצא • בטנא בכורים אז נרצה • כשה לטבח רץ במרוצה • ולמענו אראלים ממחיצה • מר צעקו חוצה • וכן אמרו רז"ל ברבה פ' העקידה • הן אראלים צעקו חוצה • חייצא אבא נכים לדרא' • וא"כ הוי זה תקון על הסלוק הראשון שהיה לפי שקטרוג המלאכי' היה גדול מאד ועתה נתקן זה שאדרבא התחילו ללמד זכות על בני העולם הזה ולכך ירדה שכינה • ואם לחטא השני של סדום לפי שרצו למנוע רגל אדם מהם והמלאכים גם כן זה דרכם לדקדק על אורח הבא בגבולם ורוצים לחזיקו וכן בקשו לרחוף למשה • הנה זה נתקן ביצחק והוא ע"ד מדרש הזוהר פ' נח בתוספתא שלכל צדיק יש ב' נשמות א' בעולם הזה וא' בעולם הבא ולכך נאמר בכל צדיק שמו כפול אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה לבד מיצחק שלא נאמר שמו כפול לפי שכשנעקד יצחק פרחה נשמתו דהאי עלמא וכשאמרו מלאכי השרת ברוך מחיה המתים שבה בו הנשמה של עולם הבא ע"כ : ואם כן לפי זה הוי זה כדמות תקון על הסלוק לפי שמקודם היה דרכם להרע לאורח ביניה' ולא להטיב אבל עתה ביצחק נתקן זה לפי שמאת המלאכים היתה סבה ביאת הנשמה של עולם הבא לתוך יצחק

וא"כ טובה עשו לו וזה היפך טבעם הראשון שמקודם היו מדקדקים על שתוף א' מזה העולם עם א' מהעול' שלהם ואמרו מה לילוד אשה בינינו אבל עתה עשו דבר הפך טבעם וגרמו שהנשמה של עולם שלהם פרחה בגוף א' של עולם הזה • ועוד מצינו במדרש תנחומא פ' תולדות אצל הערמת יעקב את אביו בברכות ויבא לו יין וישת • מהיכן הביא לו יין ר"א מיכאל הביא לו יין מג"ע וא"כ נראה בזה שעשו דבר הפך טבעם והטיבו עם אנשי עולם הזה ולכך נתקן בזה הסלוק לכך ירדה השכינה לרקיע חמישי :

ואחשבה כי זו כונת המסרה • חוצה ד' הא' לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה • ב' כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה • ג' הן אראלים צעקו חוצה • ד' ויעשו ארון אחד ויתנוהו בשער בית ה' חוצה • שרמז על ב' חטאות סדום ושעל ידי יצחק נתקן הכל כמדובר • לחטא הראשון של סדום שלא החזיקו ידי עני אמר לא תוציא וגו' • שלא הוציאו לעני מאומה • ויתבאר הענין יפה ע"ד מאמר רז"ל בפ' חלק שאנשי סדום כי הוי מתרמי להו עניא יהבו ליה כל חד וחד דינרא וכתב שמיה עליה ריפתא לא הוי ממטי ליה כי הוה מיית אתי כל חד וחד שקול דידיה וא"כ נתנו לו בדרך הערמה צדקה וכרוזא קרי בחיל שלא ימכרו לו מזונו' וז"ש לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה • ר"ל שציוו שלא ימכרו לו מזונות • ועוד חטא אחר היה בידם במה שעשו למלאכים שהיו אצל לוט ששם נא' ואנשי סדום נסבו על הבית וגו' וזה היה גרעון גדול במה שנסבו על הבית חוצה וז"ש כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה • אבל עתה בימי יצחק נתקן הכל אם לחטא הראשון שהיה קטרוג המלאכים נתקן ביצחק לפי שלמדו זכות על זביחתו כמדובר לעיל וז"ש הן אראלים צעקו חוצה ואם לשני שרצו למנוע רגל אדם ועל ידי המלאכים היה נתעורר זה החטא ועתה ביצחק נתקן זה לפי שמאת המלאכים נסבו לביאת הנשמה של עולם הבא לתוך יצחק כמו שאמרנו לעיל וז"ש ויתנוהו בשער בית ה' חוצה • והוא ידוע שהצדיק נקרא בית ה' לפי שהשכינה שורה בתוכו וכמו שכתבו המפרשים על אמרו ושכנתי בתוכם שהכונה ששוכן בתוך כל צדיק וכן כתב בעל ספר נשמת אדם על פסוק ויטוש משכן שילו אהל שכן באדם שהכונה שמעת שנטוש משכן שילו אז נעשה הצדיק משכן ונוה לשכינה • וא"כ כשגרמו המלאכים

ביאת

ביאת הנשמה אל תוך יצחק לומר שנתנו הנשמה שהיתה חוצה בעולם הבא ולא בתוך יצחק אל יצחק הצדיק שהיה בית ה' · וז"ש ויתנוהו בשער בית ה' חוצה · ר"ל הנשמה של עולם הבא שהיתה חוצה ליצחק :

(יז) **עמד** יעקב וירד מחמישי לרביעי לפי שהסלוק מרקיע רביעי הי' בעון דור הפלגה שפגמו בטעם הקרבנות ורצו לעלות לרקיע אבל ביעקב נתקן זה לפי שבכלל האבות לא מצינו א' מהם שהקריב כ"כ קרבנות כמו יעקב ואת נפשו נתן על הבכורה כדי שיהיה ראוי להקרבת קרבנות וכמו שפי' רש"י ז"ל שם במכירת הבכורה · וא"כ הבין טעם הקרבנות והיה נזהר בהם וזה היה תקון לחטא הפלגה · או יתבאר יפה ע"ד מאמר רז"ל ברבה פ' תולדות · יעקב תבע את החולי אמר רבש"ע אדם מת בלא חולי ואינו יושב בין בניו מתוך שהוא חולה שנים או שלשה ימים אמר לו הקב"ה דבר גדול תבעת וממך אני מתחיל שנאמר ויאמר ליוסף הנה אביך חולה ע"כ וא"כ יעקב היה הראשון שהיה חולה ושירדה שכינה בעבורו כי הוא ידוע שהשכינה למעלה ממטתו של חולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי על כן ירדה עוד השכינה ירידה א' בזמן יעקב :

(יח) **עמד** שבט לוי ירד מרביעי לשלישי לפי שהסלוק מרקיע ג' הי' להיו' שברקיע ג' שם המן שמורה על ההשגחה ודור המבול כפרו בהשגחה ואמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו אבל בשבט לוי נתקן זה החטא לפי שבכלל השבטים לא היה שבט עני כמו שבט לוי שלא היה להם נחלה אישי ה' הוא נחלתו ועל כן הוצרכו להתפלל אל ה' שישגיח עליהם ויתן להם אוכלם בעתם ושיבואו לחלקו הרבה תרומות ומעשרות וזה היה תקון לחטא דור המבול שכפרו בהשגחתו ית' שמו לעד :

(יט) **עמד** קהת ירד משלישי לשני לפי שהסלוק מרקיע שני הי' בעבור ששם החמה והלבנה וכו' ודור אנוש עבדו להם והיה קצר המצע מהשתרע ובני קהת תקנו זה החטא לפי שעבודת בני קהת הי' לשאת את הארון כמ"ש בפרשת ואעפ"י שהארון היה מכלה בהם מאד לפי שהם היו יותר קרובים אל הארון אעפ"כ לא היו נמנעים מלשאת אותו וקדשו שם שמים ביותר וקבלו עליהם עול מלכותו ית' ובזה נתקן חטא דור אנוש שהיו עובדי ע"ז לכן ירדה השכינה לרקיע ב' :

עמד עמרם וירד משני לראשון לפי שעמרם תקן חטאו של קין במה שהרג את הבל לפי שעמרם הוליד את משה שהיה גלגול נשמה מהבל כמו שכתבנו לעיל בשם מערכת אלהו' ואסמכוהו אקרא ומשה היה רועה ולא אמר ומשה רועה אלא היה רועה כבר ע"ד והבל רועה וא"כ כשנולד הוי כאלו נולד הבל עצמו וכאלו לא הרגו קין · ובזה נבין מא' רז"ל ותרא אותו כי טוב הוא מלמד שכשנולד משה נתמלא הבית כלו אורה אשר באמרת המוה מאמר זה בעיני כל יפלא מחו מליאת האור בלידת משה רבינו ע"ה אך אמנם לדרכנו יתכן מאד שכתבנו למעלה שקין בחטאו בהריגת הבל אחיו גרם חשך לעולם ע"ד מאמר רז"ל על ד' דברים מאורות לוקין ולכך נסתלק הקב"ה מרקיע ראשון כדי שיסתם הוילון ויהיה חשך בעולם אבל בלידת מרע"ה נתקן זה החטא ונפתח הוילון ותוכל החמה להזריח לעול' על כן אמר שכשנולד מרע"ה נתמלא כל הבית אורה והוא נכון מאד :

(כא) **עמד** משה והורידה לארץ לפי שמשה תקן חטא אדם הראשון שנטה עצמו מאד לתחתונים אבל מרע"ה עשה בהפך ונטה עצמו לעליונים וארבעים יום היה על השמים לחם לא אכל ומים לא שתה ואמרו רז"ל ברבא פ' וזאת הברכה אשר בידך משה איש האלקים אם איש למה אלקים ואם אלקים למה איש אלא מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה אלקים ולכן מרע"ה השלים העליוני' והתחתונים לכן ירדה השכינה בעבורו לארץ הה"ד באתי לגני אחותי כלה · אפשר שירמז על אדם הראשון שנתגרש מגן עדן אבל משה תקן חטאו ולא נתגרש מג"ע ונתיחד עמו הקב"ה בג"ע כחתן עם הכל' · וז"ש באתי לגני אחותי כלה · ובכן נשלם המדרש כיד ה' הטובה עלי ויציב המדרש ונכון פשריה :

ואחר כתבי זאת מצאתי און לי הפיטן במה שיסד ביוצר לחתן יוצר המתחיל איחר שם שוכן תרשישים כתב וז"ל בסיפור הבריאה הנפלאה באותו הפיוט · בטרם שומו עם עולם · בלבדו היה פורטם וכוללם · בגליון ספרו יכתבו כלם : שהכונה לע"ד למה שכתבנו לעיל בענין אדם הראשון שהש"י עשה שלום בין עליונים ותחתונים וברא מהם בשוה אם

ביום

ביום ראשון בכלל מעליונים ומתחתונים כמד"א
בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ ואם
בשאר הימים בפרט ביום ב' מעליונים בלבד וביום ג'
מתחתונים בלבד ביום ד' מעליונים לבד וביום ה'
מתחתונים לבד וז"ש בטרם שומו עם עולם ר"ל קודם
שנברא האדם שהשלי' העליוני' והתחתונים היתה
שווי הבריאה בכלל ובפרט כמו שזכרנו בסמוך • וז"ש
בלבדו היה פורטם וכוללם : ואמר עוד שהעד על זה
לפי שהתורה מתחלת בשניהם בשמים וארץ וזהו
מופת חותך שכונתו ית' היתה להורות שרצונו
שהבריאה יהיה שוה מעליונים ותחתוני' וכמו שכתבנו
לעיל ביאור על פסוק הלא זה דברי עד היותי על
אדמתי • וז"ש בגליון יכתבו כלם : ר"ל בפתח ספרו
ספר התורה כי גליון יקרא לפתח הדף ואמר שבפתח
הדף בהתחלת התורה יכתבו כלם • ר"ל שמים וארץ
שזהו מורה על שרצונו ית' שיהיה הבריאה שוה
מעליוני' ותחתונים : אמר עוד גלמם מאז ראו עיניו •
גמר אומר לדורות בעניניו • גם הארץ מלא קניניו •
הגם שלפי פשוטו נוכל לפרשו ע"ד מאמ' רז"ל במסכת
נדה מלאך הממונה על ההריון לילה שמו ומביא
הטפה של זרע לפני הקב"ה ואומר טפה זו מה תהא
עליה חכם או עשיר או גבור וכו' וכלם משיב לו
הקב"ה וזה שיסד הפיטן כאן גלמם מאז ראו עיניו •
ר"ל מאז שראה הטפה זרע שממנה יעשה גולמו של
אדם מיד מודיע הקב"ה את כל עניניו ומה יהיה וז"ש
גמר אומר לדורות בעניניו ואפי' על העושר שהייתי
אומר דוקא על החכמה יאמר הקב"ה טרם הולדו לפי
שזה יוכלו להבין ע"י ראיית והכרת טבע הטפה אם
זכה היא או עכורה וכמא' הרופאים שעיקר עת ראוי
למשגל היא בחצי הליל' שאז האוכל נתעכל והזרע
הוא צלול • וגם בגבורה יש מבוא להכרה אם הטפה
הוא חמה או קרה • אבל להבנת וידיעת אם עשיר
יהיה או עני אין בזה שום מבוא לראיית הטפה הייתי
אומר שלא יודיעהו הקב"ה טרם הולדו לכך אמר
שאף על העושר אומר הקב"ה אם יהיה לו קנינים
רבים • וז"ש גם הארץ מלאה קניניו :

ונשוב לדרכנו ונאמר שזה החרוז מוסב ממה
שלמעלה ממנו שכונת השי"ת היתה
שהבריאה יהיה שוה מהעליונים ותחתוני' ולכך ברא
את האדם משניהם • וז"ש גלמם מאז ראו עיניו • ר"ל
גולם שניהם של עליונים ותחתונים אז גמר שעניני
האדם אשר יצדק עליהם לומר דורות כי על העליוני'
לא יצדק לומר דורות שלעולם הם קיימים אבל על
בני האדם ההוים והנפסדים עליהם יצדק לומר לשון
דורות וגמר הקב"ה בדעתו שהאדם יהיה כלול
משניהם מהעליוני' ומהתחתוני' • וז"ש גמר אומר
לדורות בעניניו • ולפי זה לא יהיה לתחתונים שום
ערעור שהקב"ה השרה שכינתו על העליונים ולא על
התחתוני' • שהרי גם באדם שהוא מן התחתוני' יש
ג"כ קנין מה מהעליונים • והיא הנפש השכלית
והנשמה הטהורה וז"ש גם הארץ מלאה קניניו : ויסד
עוד הפיטן האור בגיהו כשלמה עטה • הבהיק זיוו
במעלה ובמטה : הכהית גלגל חמה במבטה :
שלדעתי רמז למה שכתבנו לעיל בשם מערכת
האלהות שלכך משפט הבל בכהיית האור לפי שגם
חטאו היה במה שהביט באור שבאה מן השמים
לאכול את מנחתו • וז"ש הבהיק זיוו במעלה ובמטה
ר"ל שהשי"ת שלח אש למטה לאכול את מנחתו והציץ
הוא באש לכך נכהה גלגל חמה • וז"ש הכהות גלגל
חמה במבטה • ר"ל שלכך נכהה גלגל חמה בעון
שהביט באותו האור • שירד מן השמים • ולהיות
הדבר כן ששבע הם החטאים אשר גרמו טלטול
וסלוק השכינה מרקיע ראשון לרקיע ב' • אחשוב שזו
מענה אליהו בן ברכאל הבוזי אל איוב (עיין עליו שם
סי' (ל"ה) ויען אליהו ויאמר הזאת חשבת למשפט
אמרת צדקי מאל וגו' • ר"ל שאליהו הוכיח לאיוב על
דעתו שאמר כי הקב"ה לא יתפעל מרעות אנשי
העולם וכן אמר איוב כמה פעמים חטאתי מה אפעל
לך וגו' למה שמתני למפגע לך • שנר' מזה שדעת איוב
היה כי לא נתהוה שום פעולה ורצון אצל הקב"ה
מרשעת העולם ומצדקתם • אבל אליהו הוכיח לו
שיש בזה ע"ד הדרש שום התפעלות אצלו כביכול
והביא לו מופת חותך על זה שנתפעל הקב"ה כביכול
מן הדורות הרשעים שנתגרשה השכינה כביכול
מרקיע לרקיע ואח"כ נתהנה כביכול משבע' הדורות
הצדיקים שהורידו את השכינה רקיע א' לחבירו •
וזהו שאמר לו הבט שמים וראה ושור שחקים גבהו
ממך • ר"ל תראה את שבעה הרקיעי' שנסתלקה
השכינה מהם בשביל אנשי רשע כמוך ואז תראה
שנתפעל השי"ת כביכול מרשעת הנבראים • וז"ש אם
חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו ר"ל
תראה באמת עשייתך ופעולתך בו כביכול באותן ז'

דורות הצדיקים שהורידו את השכינה מטה מטה וז״ש אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח וגו׳ • ר״ל בניחותא ולא כפשוטו דקרא שנאמר הכל דרך תמיהא ׃

אבל לדרכנו יהיו הדברים נאמרים באמת וצדק להוכחה ומופת מהז׳ דורות הרשעים שגרמו סלוק השכינה מעלה מעלה • ועתה מתחיל לחשוב ולרמוז הו׳ דורות הרשעים ואמר לאיש כמוך רשעיך וגו׳ ׃ נגד הראשון שגרם סלוק ויתבאר יפה לפי שאיוב היה אומר לא כן אנכי עמדי שפי׳שם המפרשי׳ שהכונה שאמר איוב שאין אני רשע כאדם הראשון שאכל מעץ הדעת ואמר על אשתו האשה אשר נתת עמדי וגו׳ אבל אני לא שמעתי לקול אשתי ואמרתי לה כדבר אחת הנבלות תדברי וגו׳ • וע״כ היה איוב מתפאר שהוא יותר טוב מאדם הראשון • אבל אליהו אמר לו שהוא ג״כ רשע כמו אה״ר וז״ש לו לאיש כמוך רשעיך ואמר עוד ולבן אדם צדקתך נגד קין בן אדם הראשון שגרם סלוק שני וביאר חטאם ואמר מרוב עשוקים יזעיקו וגו׳ ע״ד מדרש רז״ל פ׳ בראשית שאמרו בא ונחלוק את העולם זה נטל את הקרקעות וזה נטל את המטלטלין דין אמר ארעא דאת קאים עלה דידי הוא ודין אמר מה דאת לביש דידי הוא דין אמר חלוץ ודין אמר פרח מתוך כך ויקם קין על הבל אחיו וא״כ רצה א׳ לגזול את חבירו שלכל אדם יש לו ד׳ אמות קרקע לקברו • וזהו הטעם שאנו כותבים בהרשאה והקניתי לו ד׳ אמות קרקע בחצרי אעפ״י שאנו יודעים שאין לו קרקע אלא ודאי משום דאמרינן שיש לו קרקע לקברו • וכמו שכתב הב״י בטור ח״מ סי׳ ס׳ • והאשרי בב״מ ריש פרק הזהב • וא״כ אעפ״י שא׳ נטל את הקרקעות מ״מ נשאר לכשנגדו לפחות ד׳ אמות לקברו והוא רצה ליקח ממנו בחזקה גם אותם ד׳ אמות ואמר לו פרח וזה היה גזלה גדולה וז״ש מרוב עשוקים יזעיקו • ואמר עוד ישועו מזרוע רבים ר״ל כי רבים הצועקים על אותו זרוע של קין ולא דם הבל בלבד אלא אף דם זרעו • ואמר עוד ולא אמר איה אלהי עושי נותן זמירות בלילה וגו׳ • נגד דור אנוש שהיו עובדי ע״ז לחמה וללבנה ולא היה להם לראות שהחמה אינה כלום כיון שהיא שוקעת לעת ערב • וכן ארז״ל על אברהם אבינו ע״ה שכשחקר על אלהות שחשב שהחמה היא האלוה כיון שראה לערב ששקעה ובא אורה ידע שאין בה ממש • וכן היה להם לדור אנוש לעשות ולראות שהחמה נכרתה ונשקעה לערב והלבנה לבקר • וז״ש איה אלוה עושי וגו׳ כי עשיה מצינו שהוא לשון כריתה כמר״א ועשתה את צפרניה רא״א תקוץ ואמר עוד נותן זמירות בלילה וגו׳ לרמוז שהחמה נכרתה בלילה ויהיה זמירות מלשון כריתה וכרת הזלזלים במזמרות • ואמר עוד מלפינו מבהמות הארץ ומעוף השמים וחכמנו על דור המבול שגרמו סלוק ג׳ • והנה ידענו שעונש דור המבול היה על ב׳ חטאים • א׳ על הגזל כאמור כי מלאה הארץ חמס • והב׳ על הזנות כאמור כי השחית כל בשר את דרכו • והנה ארז״ל בסוף מס׳ ערובין כי אלמלא לא נתנה תורה למדנו גזל מנמלה ועריות מיונה • שנאמר מלפנו מבהמות הארץ • וא״כ אוקמוה רז״ל לזה הפסוק על אלו ב׳ חטאים גזל ועריות ויצדק יפה על דור המבול שהם היו נכשלים באלה ב׳ חטאים • ואמר עוד שם יצעקו ולא יענה מפני גאון רעים על דור הפלגה שהיו גאים ורצו לעלות לרקיע ׃ וז״ש מפני גאון רעים • ואמר עוד אך שוא לא ישמע אל ושדי לא ישורנה • נגד אנשי סדום שכתבנו שהיה הסלוק בעבור שלא ישמע גודל קטרוג המלאכי׳ וז״ש אך שוא לא ישמע אל וגו׳ • ואמר עוד אף כי תאמר לא תשורנו דין לפניו ותחולל לו • נגד אמרפל שכתבנו שהיה הסלוק שלא יאמרו שלא יכול להצילו רק בכח אותם הדברים המקררים וז״ש אף כי תאמר לא תשורנו מ״מ נסתלק הקב״ה לרקיע ז׳ שבו צדק ומשפט להראות שבמשפט ינצל אברהם • וז״ש דין לפניו ותחולל לו • ואמר עוד ועתה כי אין פקד אפו ולא ידע בפש מאד • ר״ל כי אמרפל בראותו שאברהם ניצול ראה שאין כאלהינו בארץ והאמין בו לבדו והפסיק לעבוד רבוי ע״ז שהיה לו כמו שארז״ל במדרש שאמר לו לאברהם נסגוד לנורא נסגוד למיא נסגוד לרוחא נסגוד לעננא • אמנם עתה אחר הנס המופלג התחיל להאמין באחדותו יתברך לבד ולא ברבוי אלוהות • וז״ש ועתה ר״ל שלא נשרף אברהם ולא ידע בפש מאד • ר״ל שלא האמין ברבוי אלוהות • ויהיה פש מלשון והנה פשה הנגע וא״כ הוכיח לו אליהו בזה שיתפעל הוא כביכול מרשעת אנשי הדור שהרי בעון ז׳ דורות הרשעים נסתלקה השכינ׳ מרקיע לרקיע ואיוב ברעתו הבל יהביל וז״ש הבל יפצה פיהו בבלי דעת מלין יכביר • ואחשבה עוד שעל זה הענין

בעצמו

בעצמו התנצל איוב (בסי' ל"א) ואמר שאינו רשע כ"כ כמו הז' דורות הרשעים שגרמו סלוק השכינה מרקיע לרקיע · והתחיל ואמר כי פחד אלי אד אל ומשאתו לא אוכל ר"ל שמשאת האל שנתנשא למעל' לרקיע אחר וזהו יבעת אותו · וז"ש ומשאתו לא אוכל ועתה מתחיל לספר הז' דורות ואמר אם שמתי זהב כסלי ולכתם אמרתי מבטחי נגד קין שאמר להבל פרת ורצה למשול על כל העול' והרג את אחיו בשביל חמרת הממונות שהיה לו · אם אשמח כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי נגד דור המבול שבשביל רוב הטובה שהשפיע להם הקב"ה והרבה חילם לכך מרדו בו יתב' · וכמו שכתבנו לעיל על פסוק שאנן

אמר המחבר בן להרב בעל אלרום כ"פ · נלע"ד שבענין זה יהיה המחלוקת שבין צופר הנעמתי לבין איוב כי זה הוכיח אותו באומרו ודע כי ישה לך אלוה מעונך החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא וגו' · ויען איוב ויאמר אמנם כי אתם עם ועמכם תמות חכמה גם לי לבב כמוכם וגו' אדם ילוד אשה קצר ימים וגו' : להבין דבריהם נקדים הקדמה אחת ידועה שיש מחלוקת בין חכמי המחקר אם יש כפרה וסליחה · על חטא שיחטא האדם ושכה כת אחת והם הכופרים אומרים שאי אפש' שיהיה לו מחילה על העון כי החטא הולך אחר אשר חוטא לו והוא הק"בה שהוא בלתי בעל תכלית ולזה גם כן החטא הוא בלתי בע"ת · והכת הב' אומרת שהחטא הולך אחר החוטא שהוא בע"ת : ועתה מפורש כשמלה חדשה דבריהם כי צופר הנעמתי סבר שהחטא הולך אחר אשר אין כנגע' החטא ושהו' בלתי בעל תכלי' ולזה אמ' ודע כי ישה לך וגו' · והכה היטב חרה לו לאיוב והשיב עד שאתה אומר זאת והיא כפיר' בחק התורה ולמה אי אתם מסכים עם האומר שהחטא הולך אחר החוטא והוא אדם ילוד אשה ובעל תכלית ודוק :

מואב מנעוריו ושקט הוא וכו' ע"כ עמד טעמו בו וגו' · אם אראה אור כי יהל וירח יקר הולך · נגד דור אנוש ששעו ועשו לחמה אלוה בשביל שראו אותה זורחת · ואמר בירח יקר לפי שהככבים מסבבים אותה כמו עבדים לאדוניהם וכמו שמוזכר במדרש שאברהם הבין כך · ויפת בסתר לבי ותשק ידי לפי נגד דור הפלגה שלא רצו להיות נזונים מירו של הקב"ה רק רצו שהמפתח יהיה בידם · וכמו שכתבנו לעיל על פסוק אשר אני אחזה לי וז"ש ותשק ידי לפי והוא מלשון על פיך ישק כל עמי · ואמר עוד שזו הוי הכחשה בהשגחתו ית' שהרי הוא ית' נותן לכל א' אכלו בעתו ויושב וזן מקרני ראמים עד ביצי כנים והם לא רצו להיות נזונים מאתו ית' והוי זו הכחשה בהשגחתו ית' וז"ש גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל · בחוץ לא ילין גר דלתי לאורח אפתח נגד אנשי סדום שלא החזיקו ידי עני ורצו למנוע רגל אדם ולא פתחו דלתם לאורח כמ"ש אין איש מאסף אותי הביתה · אם אשמח בפיד משנאי והתעוררתי כי מצאו רע נגד אמרפל שהשליך את אברהם לאש והיה מיחל ומקוה שישרף והיה מתבייש כשראה שניצול אברהם · והיה משמח את עצמו אלו נשרף אברהם וז"ש אם אשמח בפיד משנאי והנה אמרפל היה מיחל ומקוה שישרף אברהם ולכך היה מלא אלות וקללות בפיו על שישרף אברהם · ואני לא עשיתי כן חלילה לקלל נפש אויבי · וז"ש ולא נתתי לחטא חכי לשאול באלה נפשו · ואמר אם כסיתי כאדם פשעי לטמון בחבי עוני · נגד אדם הראשון שחטא על אשתו ואמר החביא האשה אשר נתת עמדי וגו' וז"ש אם כסיתי כאד"ם פשעי לטמון בחבי עוני אד"ם דייקא וחבי דייקא :

ביאור כל הארבע' עשר' דורות שבע' הטובים ושבע' הרעים מצאתי און לי במסרה עשר פעמים אדם וזה מספרם · אדם שת אנוש : אדם ביקר ולא יבין : אדם ילוד אשה : אדם תועה מדרך השכל : אדם בליעל איש און הולך עקשות פה : אדם עשוק בדם נפש אדם כי יהיה בעור בשרו : אדם ערום : אדם חסר לב : אדם להבל דמה : שלדעתי כולם יורמזו בזאת המסרה נגד ג' דורות הראשונים אשר סלקו השכינה והם אדם הראשון וקין ודור אנוש אמר אדם שת אנוש כי שת היה תחת הבל שהרגו קין · ונגד דור המבול שכפרו בהשגחה ולא הבינו שהש"י נתן להם יקר וגדולה אמר אדם ביקר ולא יבין · ונגד דור הפלגה שרצו לעלות לרקיע אמר אדם ילוד אשה ע"ד מה לילוד אשה בינינו : ונגד הסדומיים שרצו לטמא את המלאכי' במשכב זכור אמר אדם תועה מדרך השכל ע"ד מאמר רז"ל למה נקרא ע"ז תועבה לפי שתועה הוא בה וגם חטא שני שלא החזיקו ידי עני הוא ג"כ טעות · כי השכל נותן שיתנו צדקה לעני כי היכי דליתנו לבניהו וכמא' החכם אקדימו ריפתא לעניא וכו' · ונגד אמרפל אמר אדם בליעל איש און כי הוא היה עובד ע"ז ומפני שלא רצה אברהם לעבוד ע"ז השליכו לכבשן האש ואמר עוד הולך עקשות פה מפני שאמ' שלא הציל הש"י את אברהם אלא ע"י דברים המקררים והמכבים את האש ועתה מתחיל לספר שבעה דורות הצדיקים אשר הורידו השכינה ראשונה יצחק שעקד עצמו ע"ג המזבח וכמעט הזו

מדמו אל הקיר אמר אדם עשוק בדם נפש ונגד יעקב
אמר אדם כי יהיה בעור בשרו ר״ל כי יעקב הלביש
עורות גדיי עזים על ידיו וצוארו כדי שלא יכירוהו
אביו ונגד שבט לוי אמר אדם ערום לפי שהיו ערומים
ועניים והאמינו מאד בהשגחתו ית׳ הפך דור המבול
שכפרו בהשגחתו ית׳ ונגד משה רבינו ע״ה שהיה
גלגל נשמה מהבל אמר אדם להבל דמה ר״ל אותו
אדם שהיה דומה להבל אשר הרגו קין : (עיין בביאור כל
אחד ואחד במקומו) :

(כו) **ובהיות** הדבר כן ששבעה הם המרועבים
אשר גרמו סלוקים שבעה ואחריה׳
עמדו ז׳ הרועים והורידוה מטה מטה : אחשוב שזו
כונת הכתוב (דברים ט״ו) וזה דבר השמיטה שמוט
כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגוש את
רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה׳ • שבאמת מלת
לה׳ היא מיותרת :

אך אמנם לדרכנו הוא נכון כי יאמר הכתוב שהוא
מן הראוי שבשביעית יעשה הנחה מה לעמתו
מאחר שגם לשכינ׳ נתהוה הנחה מה בשביעי׳ והוא
הנחתו ברקיע הז׳ שלא נסתלק ליותר גבוה שהרי
מוזכר שם בגמ׳א שיש עוד רקיע שמיני על ראשי
החיות ולא נסתלקה השכינה לאותו רקיע • וז״ש
כי קרא שמטה לה׳ • וזו כונת הכתוב פ׳ בחקותי ואם
תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי ויספתי עליכם
מכה שבע כחטאתיכם • שיש להקדק למה נקט דוקא
שבע ולא מספר אחר אלא ודאי שהכונ׳ שישלם להם
מדה כנגד מדה והנה הם גרמו ז׳ סלוקי׳ לשכינה וע״כ
יהי מכותם ג״כ שבע והם הז׳ סלוקים שגרמו לשכינה
כנודע • ואולי זו היא הכונה במה שקלל את ישראל
(דברים כ״ח) יתנך ה׳ נגף לפני אויבך בדרך אחד
תצא אליו ובשבעה דרכים תנוס לפניו • שקלל אותם
דוקא בבריחת שבע דרכים לפי שהם גרמו ג״כ בריחה
וסלוקים שבעה :

ואחשבה שזו כונת המשורר (תהלים סי׳ ע״ט)
והשב לשכננו שבעתי׳ אל חיקם חרפתם
אשר חרפוך שר״ל שגם הם חרפה עשו לשכינה במה
שגרשו אות׳ מז׳ רקיעים ע״כ ראוי שישיב להם שכותם
שבע על שבע בחרפה שהגיע לשכינה וז״ש חרפתם
אשר חרפוך • ואולי זו כונת הנביא ישעי׳ סי׳ ל׳ במ״ש
והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה
שבעתים כאור ז׳ הימים וגו׳ שהכונה לפי שבגלל ז׳
דורות הרשעים נסתלקה השכינ׳ עד לרקיע ז׳ והאור
יופיע מרקיע שביעי וא״כ הששה רקיעים מפסיקי׳ מן
האור לעולם ומחשיכים ומאפילים העולם • אבל
לעתיד שיתקנו אלו העונות והסלוקי׳ היטב ואז תרד
השכינ׳ למטה ויופיע האור מרקיע ראשון ולא יהיה
הפסק וא״כ מוכח מזה שיהיה האור ז׳ פעמים יותר
מזה מאותו היום לפי שלא יפסיקוה הששה רקיעים
וז״ש שבעתים כאור שבעת הימים :

(כז) **אחר** הדברים האלה נבא לביאור המדרש
אשר שמנו פתח השער אחר שנדקדק בו
מהו קשה לו בפסוק אנכי ה׳ אלהיך עד שבא למשול
משלים :

שנית מה שייכות יש לדרשתו על פסוק אנכי וגו׳ :

אך אמנם לא מראש בסתר דברתי כי קצף גדול
לה׳ על יושבי ארץ המה ז׳ דורות
הרשעי׳ וברית כרותה עם ז׳ דורות הצדיקים שהורידו
השכינה : וע״כ כשירד השכינ׳ על הר סיני הירידה
האחרונ׳ כנודע הזהיר על עשרת דברות שיהו תקון
לז׳ סלוקים כמו שאנו עתידים לבאר • וא״כ נאמר שזו
קושיית המדרש על שאמ׳ בפסוק ב׳ שמות אנכי ה׳
אלדי״ך ולמה לא נקט או זה או זה לבד וע״כ
בא המדרש לתרץ שכונתו ית׳ להזכיר בירידתו
האחרונה ז׳ דורות הרשעי׳ וכנגדם נקט שם אלדי״ם
שהוא דין והז׳ דורות הצדיקים שהורידו השכינה
וכנגדם נקט שם ה׳ שהוא רחמים • ועל כן בא המדרש
למשול משלים ולרמוז על הז׳ דורות הרשעים • על כן
אמר משל למלך ב״ו שנכנס למדינ׳ מכבדין אותו וכו׳
נגד דור הפלגה והוא ע״ד מאמר רז״ל בקדושין איזהו
מורא ואיזהו כבוד כבוד לא ישב במקומו וכו׳ וא״כ
נקט זה נגד דור הפלגה שרצו לעלות לרקיע ולישב
במקום של הקב״ה כמו שאמרו רז״ל לאו כל הימנו
שיבור לו העליונים ויתן לו התחתונים וא״כ עברו בזה
על סוג הכבוד מאחר שבכלל הכבוד הוא שלא ישב
במקומו והם רצו לישב במקומו :

או תהיה הכוונה ע״ד שאמרו שם עוד שבכלל כבוד
אב יש שיזרוק אביו לפניו כיס מלא מעות לים
והבן לא יכעוס עליו ולא יקניטנו • וא״כ הוי בכלל
הכבוד שיפזר ממון לכבוד אב אבל דור הפלגה פזרו
ממון גדול ללא צורך אך להמרות עיני כבודו • וכמו
שכתבנו לעיל בדור הפלגה וא״כ הוי זה הפך הכבוד :

ואמר עוד ומרביצין אותו כנגד אדם הא׳ ויהיה
פירושו

פירושו שכבא מלך בשר ודם למדינה מרביצין אותו ר"ל שמרביצין אותו למעלה ובני המדינה יהיו למטה ממנו וזה יהיו נרבצין תחת משאו אבל אדם הראשון עשה הפך זה וגבר חלק חומרו על חלק האלהיי חלק מלכו של עולם ורבץ הוא עליו הפך ממה שעושין למלך ב"ו :

אמר עוד ומפרישין קיטאות וכו' נגד קין לפי שהקב"ה הפריש הוילון. על העולם שיצא שחרית ויכנס ערבית ויאיר גם יחשיך וקין בחטאו גרם שיתפשט הוילון תמיד ולא יסתם ויכנס לתיקו כדי שיתפשט האור וא"כ נאות עליו לומר שהפריש קיטאות :

ואמר עוד ומדליקין נרות נגד דור אנוש כי מלבד שנוכל לפרשו שרמז בזה ג"כ על קין שהחשיך את הנרות שהדליק מלכו של עול כמדובר : הנה יצדק לפרשו ג"כ על דור אנוש לפי שהנרות שהדליק הקב"ה גם ברקיע שני ודור אנוש פגמו בהם לפי שעברו חמה ולבנה כמו שכתבנו לעיל בדורם : ועתה מתחיל לפרש ולזכור כל הדורות הנ"ל ואמר • אמר הקב"ה אני איני כן אלא נכנסתי בעולמי פירשתי קיטאות שנא' הנוטה כרוק שמים וגו' נגד קין שגרם סלוק מרקיע ראשון הנקרא וילון שנא' וימתחם כאהל לשבת וגו' :

ואמר עוד הדלקתי נרות שנא' ויאמר אלהים יהי מאורות נגד דור אנוש שגרמו סלוק מרקיע שני ששם המאורות תלויים :

ואמר עוד רבצתי מים שנא' ויאמר אלקים יקוו המים וגו' • נגד דור המבול שגרמו סלוק מרקיע שלישי ששם רחים עומדות וכו' ומסתמא אין רחים בלא מים ואולי הענין הוא על היות הרחים הנ"ל דווקא ברקיע שלישי ולא באחר לפי שהשמים הנקרא רקיע הוא מבדיל בין מים התחתונים למי' העליונים ואולי הרקיע שלישי הוא נעשה הכל מהמים העליוני' כמו"א שמים אש ומים וע"כ הרחים הוא באותו הרקיע והוא מובן :

ואמר עוד עטרתי כל מה שעשיתי שנא' ויכלו השמים והארץ וכל צבאם וג' נגד דור הפלגה • ויהיה פירושו ע"ד מה שכתבנו לעיל בענין א-ב הראשו והוא כי הקב"ה עשה שלום בין עליונים לתחתונים וברא מהם ברואי' בשוה שלא יהיו אלו רבים על אלו וז"ש עטרתי כל מה שעשיתי ר"ל שבשלמות בראתי את הכל ונפקא ליה שפיר מקרא דויכולו השמים והארץ וכל צבאם שר"ל שהשמים והארץ שוים הם בצבאם ואין לא' מהם יתרון בריה א' על השני והיתה כונתי כדי לעשות משפטם נחרץ שיפוצו מעל פני הארץ ולא יהיה שלום ביניהם :

ואמר עוד אנכי ה' אלהיך מלך ב"ו בונה פלטין שמא יכול להזיז אותו ממקומו וכו' רמז בזה על אדה"ר מפני שבבריאתו נשלמו העליונים והתחתונים כמו שכבר כתבנו ומפני נטיית עצמו לתחתוני' נמוטו מוסדי ארץ בעבורו וכאלו נזוז הפלטין של הקב"ה בעבורו מפני שבנטייתו גברו התחתונים על העליונים וזהו שמסיים המדרש אני עשיתי שנאמ' ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו וגו' שבספרו של ר"מ היה כתוב או"ר באלף ופירושו שקב"ה נטה מהודו ומאור לבושו על אדם והוא חלק הנשמה שנתן בו ואח"כ כשנטה עצמו מאד אל התחתונים ירדו העליונים ממעלתן לפי שהתחתונים גברו עליהם ולכך נתגרש מג"ע לפי שאין לעליונים חלק בו וז"ש ויקח ה' אלקים לאדם ולאשתו וגו' :

ואמר עוד דבר אחר • כי נחמתי כי עשיתים וגו' כונתו בזה ג"כ לרמוז על דור המבול לפי שמאה ועשרים שנה עמד נח וצוח ככרוזא הזרו בתשובה לפי שעתיד הקב"ה להביא מבול על העולם והם לא האמינו שיכול הקב"ה לחחריב את העולם ולהזיז אותו ממקומו וז"ש מלך ב"ו בונה פלטין וכו' אבל הקב"ה בנה את העולם והזיזו ממקומו בימי המבול וזהו שמסיים כי נחמתי כי עשיתים וגו' שנאמ' אצל דור המבול :

ואמר עוד ואני אשא לפה וכו' לרמוז ג"כ על זה הענין כאשר הוא מובן מעצמו ואמר עוד ואני אסבול שנאמר וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל נגד דור הפלגה שנרמזו ג"כ בזה הענין לפי שבנו מגדל גבוה עד לשמים וחשבו שאין הקב"ה יוכל להזיז ממקומו אבל הקב"ה הפילם מן המגדל וז"ש וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל :

ואמר עוד ואמלט לאברה' וכו' נגד נמרוד שהשליכו לכבשן האש ואם כן זכר בזה כל ז' דורות הרשעים ולכך פתח עשרה הדברות בב' שמות הללו דין ורחמים להורות על ז' דורות הרשעי' ועל ז' דורות הצדיקים כמו שכתבנו לעיל :

ובזה

ובזה נבא לביאור הכתובים שהתחלנו ונאמר שהיתה כונת הש"י בבואו להר סיני כי שם היתה הירידה האחרונה ועל כן החל הש"ת להזכיר ענין הז' דורות אשר סלקיהו מעלה מעלה · והנה הזכיר חטא דור אנוש שהיו עובדי ע"א תחלה לפי שאין בכל החטאים כמו ע"ז ומחשבה רעה של ע"ז הקב"ה מצרפה למעשה וכמר"א למען תפוש את בית ישראל בלבם ועליהם נאמר כאן לא יהיה לך אלקים אחרים על פני · ויתבאר הענין יפה ע"ד מדרש רז"ל בב"ר פ' כ"ג · ומביאו החזקוני פרשת בראשית בפסוק ולשת גם הוא יולד בן וגו' שד' דברי' נשתנו בימי אנוש ההרי' נעשו טרשים והתחיל המת מרחיש ונעשו פניה' כקופין ונעשו חולין למזיקין ועוד ארז"ל שבימי אנוש עלה ים אוקיינוס והציף שלישו של עולם והרי בידך ה' דברים שנתקלקלו בימי אנוש ולדעתי החלושה נוכל לרמוז ולבארם על ד' יסודות ועל עצם החמישי אשר ממנו נעשה כל מה שלמעל' מגלגל הירח כמו שכתב בעל רוח חן פ"ד א' · והנה נגד יסוד העפר אמרו ז"ל שההרי' נעשו טרשים ר"ל שנתקלקל יסוד העפר ונעש' חוק כאבן עד שהוא בלתי ראוי לזרוע ולצמוח · ונגד יסוד המים אמרו שעלה ים אוקיינוס והציף ג' של עולם · ונגד יסוד האש אמרו שהתחיל המת מרחיש פי' מסריח · ויתבאר הענין יפה כאשר נקדים ענין אחר מה שמצאתי בספר מסעות ר' בנימן שכתב שבארץ הודו החמה מושלת וגוברת מאד ובשביל כך אנשי ארץ ההיא אינם קוברים מתיהם רק מיבשים אותם בשמש ומתוך כך מתכווץ הבשר על העצמות ומתוך כך אינו מרקיב הבשר ואינו מסריח · וכן כתבו הטבעיים שזהו הענין במה שחונטין המתים להיות שהבשמים הם חריפים מאד ומחממים היטב ומתוך כך מתיבש הבשר ואינו מרקיב ואם כן עולה מכל זה שכאש' יגבור יסוד האש בבשר המת לא ירקיב הבשר ולא יסריח · וא"כ בדור אנוש שהרקיב בשר המת לפי שהיה יסוד האש תר"ף וחז"ק ועכבי"ש בדור אנוש נתקלקל יסוד האש וגבר הלחות והרטיבות על הבשר ולכך התחיל לרקוב ולסרות ודי בזה למבין · ונגד יסוד הרוח אמר שנעשו חולין למזיקין וכו' ויתבאר הענין יפה כאשר ידענו כי רבו הדרישות והחקירות על מציאות וישות המזיקין והובא זה הענין בספר מעשי ה' והואיל משה פר' בראשית ובס' נוה שלום ובספר דופי הזמן · אמנם בעל שלשלת הקבלה בדרוש על הכשפים ובעל ס' מאור עינים בחלק אמרי בינה כתבו שניהם בשם חכם קדמון שהיה בזמן הבית ונקרא ידידיא האסכנדרי שזה החכם הוכיח במופתים עצומים מציאות השדים ואמר הלא מן ההכרח מציאותן מאחר שכל מה שתחת גלגל הירח הורכב מד' יסודות הידועים והנה בכל יסוד ויסוד יש ברואים ומינים ובלתי מורכבים רק יסודם והוייתם מאותו יסוד לבד דרך משל יסוד העפר נמצאים בו שקצים ורמשים והולעים וכן מינים ממינים שונים שכל מציאותם אינו אלא מיסוד העפר לבד · וביסוד המים נמצאים הדגים שהוייתם אינו אלא מיסוד המים · וכן ביסוד האש נמצאת החי' הנקראת בלשון חכמים סלמנדרא (אמר המחבר הפילוסופי' מביאים עור מין זבוב ונקרא פירואלי בלשון יוני) רק ביסוד הרוח לא נמצא שום בריה מיוחדת ועל כן הוא מן ההכרח שגםביסוד הרוח ימצאו ג"כ ברואי' ומינים שכל הוייתם אינו אלא יסוד הרוח לבד והם הם השדים המזיקין ע"פ כונת החכם הנ"ל · ואם כן לדעתו בריאת השדים הוא מיסוד הרוח וע"פ מה שאמר כאן ונעשו חולין למזיקין אמר זה נגד יסוד הרוח · ונגד עצם החמישי אמרו שנעשו פניהם כקופין וכו' · כאשר נודע כי צלם אדם אינו מורכב מיסודו' רק ממקום טהור מתחת כסא הכבוד מעצם חמישי קדוש וטהור מאד · והנה כתבנו לעיל בענין אדם הראשון שידוע ממדרש רז"ל שכאשר יחטא האדם יוסר הצלם האלדים ממנו והנה דור אנוש ג"כ שהיו חוטאים ועובדי ע"ז הוסר צלם אלקים מהם ונשתנה פניהם ליותר גרוע ושפל וז"ש נעשו פניהם כקופין כי כמו שהקוף יש לה בבריאתה כמה דברים שוים לבריאת האדם ידיה ורגליה כמעט כידי ורגלי האדם

אמר המחבר מלאתי בשולי היריעה של דרוש זה מכתב כתב ידי א"א הרב נ"ע סמוך לענין חטא שהיה גלגול נשמת הבל · וזהו כוונת המסורה ירחים ד' : הא' במספר ירחים אל יבא : ב' ותמגד גרש ירחים · ג' ותלפנהו שלשה ירחים · ד' תספור ירחים תמלאנה : ר"ל קין והבל לא באו בתספר ירחים ר"ל תשע ירחי לידה · וכמ"ש עלו למטה ב' וירדו ז' ומפני חטא קין נסתלקה השמש למעלה מהזבול ומכח זה נחסר ג"כ הירח כאשר ידוע כי אין הלבנה מאירה מעצמה רק שמקבלת אור מהחמה · וז"ש גרש ירחים ואמר עוד מהרע"ה היה תקון לחטא זה כי הוא היה גלגול נשמת הבל · וז"ש ותלפנהו ג' ירחים שזה הכתוב כאחר כתשה ואמר עוד שלכך מת הבל לפי שהביט באותו אור ואש שיצאה מלפניו ותאכל את מנחתו וזה היה עון בידו ומשה תקן זה שנא' ויסתר משה פניו וגו' · וז"ש תספור ירחים תמלאנה ר"ל שמספר ונירף לו עוד כמה חדשי' כדי שיתלא חטאו אשר חטא ולא קנה שלמו' ובימי משה נתקן חטא זה ונתמלא החסרון (ועיין בלקוטי' ע"ז) :

מ"מ אינם מעולים וחשובים כ"כ כמו מין האדם כי כל שתה תחת ידיו כן הוא ג"כ דור אנוש אעפ"י שצורתם צורת אדם נשארת בהם סרה מהם המעלה הגדולה שעליה נאמר בצלם אלהים ברא את האדם וא"כ עולה מדברינו שכל הד' יסודות נתקלקלו בימי דור אנוש שהיו עובדי ע"ז :

ונאמר שזו היתה כונת הש"י במה שהזהיר כאן על עבודת ע"ז אמר לא יהיה לך אלקים אחרים על פני נגד מה שנעשו פניהם כקופים ורמז בזה שבענין ע"ז ישנה פניו כמדובר לעיל ואמר על פני לפי שפני אדם כפני אלקים ובצלם אלקים נברא •

ואמר עוד לא תעשה לך וגו' אשר בשמים ממעל נגד קלקול יסוד האש שפונה למעלה נגד השמים • ואמר עוד ואשר בארץ מתחת נגד יסוד העפר ואשר במים מתחת לארץ נגד קלקול יסוד המים וז"ש כי אנכי וגו' אל קנא וגו' על רבעים לפי שכל הד' יסודו' נתקלקלו בעון הע"ז כמו שאמרנו :

ואמר עוד לא תשא את שם ה' אלקיך וגו' יתבאר ע"ד מאמר רז"ל מביאו כאן החזקוני וז"ל שאל פילוסוף את רבי כלום מתקנא גבור אלא בגבור חכם בחכם אמר לו רבי אם אדם מכנה שם כלבו בשם אביו אינו די שיהי' כועס ע"יו אמר לו הן וכו' וא"כ נוכל לומר שזהו כונת הכתוב במה שסמך לאו דלא תשא אל לאו של ע"ז והוא לפי שא"מ' תחלה כי אנכי ה' אלהיך אל קנא וקשה לו איך מתקנא על האלקיות בע"ז הלא אינו מתקנא אלא חכם בחכם כמותו ותירץ שלכך כועס הש"י לפי שהם משיאים שמו של הקב"ה להשוותו לע"ז שכולה הבל ואינה ראויה להקרא בשם אלקים וכמו שראוי לאדם לכעוס כשמשיאים שמו לכלבו וז"ש לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא וגו' ולא יהיה לפי זה לא תשא לשון שבועה רק לשון השאלה והעתקה • ואמר עוד זכור את יום השבת וגו' נגד דור הפלגה שהאמינו בקדמות העולם וכמו שפי' בעל מעשי ה' על פסוק ויהי בנסעם מקדם וגו' אבל יום השבת מורה על חדוש העולם כי ששת ימים עשה ה' וגו' וביום השביעי שבת וסמך מצוה זאת אל לאו דלא תשא וגו' ומוסב על לאו של ע"ז והוא ישוב על מה שאמר כי אנכי ה' אלקיך אל קנא וא"כ אחר שפי' שראוי הוא שיכעוס הש"י על עובדי ע"ז אמר עוד שיש תקון לחטאם והוא שמירת שבת ע"ד מאמ' רז"ל אפי' עובד ע"ז כדור אנוש אם שומר שבת כראוי מוחלין לו שנאמ' אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו • וא"כ לפי דרכנו יצדק מאד שפירשנו כל האזהרה של ע"ז על דור אנוש • ולכך סמך עשה דמצות שבת אל לאו דע"ז לומר אם שמר מצות שבת כראוי אפילו עבר ע"ז כאנוש מוחלין לו • וז"ש זכור את יום השבת לקדשו וגו' • ואמר עוד כבד את אביך וגו' • נגד דור הפלגה לפי שבכלל כבוד אב יש שלא ישב במקומו ודור הפלגה עברו על זה ורצו לעלות לרקיע ולישב במקום מלכו של עולם • ועוד יש בכלל כבוד אב שאם יזרוק אביו בפניו כיס מלא מעות הבן לא יקניטנו אבל דור הפלגה עשו הפך זה ופזרו ממון גדול להמרות עיני כבודו ית' כמו שכתבנו לעיל בביאור המאמר אשר התחלנו בו • ואמר עוד למען יאריכון ימיך על האדמה אשר נתן לך וגו' לרמוז על דור הפלגה שעברו על כבוד אב כמדובר ולכך לא האריכו ימים על האדמה אשר נתן להם ראשונה כי נפוצו מעל הארץ וכמו שאמרו רז"ל בבראשי' רבה פרשה ל"ח • הלכו להם בני צור לצידון ובני צידון לצור • ואמר עוד לא תרצח נגד קין שהרג את הבל • לא תנאף נגד דור המבול כמד"א כי השחית כל בשר את דרכו : עד כאן סיום הדרוש כפי מה שהכינותיו לדרוש פרש' יתרו בהמשך עשרת הדברות אמנם באשר כי מתחל' הכינותי ויריתי אבן פנת הדרוש בענין המשכן והמקדש והמנור' והקרבנו' על כן אתחיל מעבר לדף לכתוב המשך הדרוש בענינים הנ"ל כפי אשר דרשתי בפרשת תצוה הגם שלא דרשתי כל הענינים אשר יבא ביאורם מע"ל כי היה דבר הקהל נחפז לפסוק ולגמור : עד כאן לשון א"מ הרב נ"ע :

ומעבר לדף בספרו של א"מ הרב נ"ע מצאתי מענינו גם דרוש זה אשר גם כן חברו בבחרותו וז"ל :

(א) והנה אחר ידיעת שבעה הדורות הרשעים אשר גרמו שבעה סלוקים לשכינה וגם שבעה דורות הצדיקים אשר הורידו השכינה אחשבה שזו היתה כונת המשכן והמקדש שצוה הש"י לבנותו בדוגמת העולם כאשר נזכר זה במדרש רז"ל והאריך בו בעל העקידה לצייר כל פרטי המשכן נגד העולם כולו ע"כ גם אנכי אצא בעקבותם ולצייר בנינו

באופן

באופן שיורמזו בו כל השבעה סלוקים והנה אציג לפניך מדרש אחד תמוה מאד מביאו הרב בעל העקידה פר' פקודי וז"ל אמר ר' יעקב בן ר' יוסי למה נאמר ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך וגו' מפני שהוא שקול כנגד בריאת העולם · במשכן כתיב ועשית יריעות · בבריאת עולם נאמר הנוטה כרוק שמי' נוטה שמים כיריע' במשכן נאמר והבדיל' הפרוכת · בבריאת העולם יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל במשכן ועשית כיור נחושת · בב"ע יקוו המים במשכן ועשית את מנורת המאור בב"ע יהי מאורות במשכן והיו הכרובי' פורשי כנפים · בב"ע ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים וגו' במשכן כתיב ואתה הקרב אליך · בב"ע ויברא אלקים את האדם במשכן ותכל כל עבודת אהל מועד · בב"ע ויכלו השמים והארץ במשכן ויברך אותם משה · בב"ע ויברך אלקי' את יום השביעי וגו' במשכן ויקדש אותו ואת כל כליו · בב"ע ויקדש אותו כי בו שבת ולכך נזכר ששת ימים תעשה מלאכה קחו מאתכם תרומה לה' להודיעך שמלאכת המשכן כנגד בריאת העולם עכל"ה : (ב) והנה אין צורך להעיר הקושיות בזה המאמר כי כולו מקשה הוא מרישא עד סיפא כי מה שייכות יש אל כיור הנחושת לרקיע בתוך המים · גם למנורת המאור אל מאמר יקוו המים · גם הכרובים אל מא' יהי מאורות (ג) אול' לפי דרכנו יתכן מאד ויהיה שייכות גדול ביניהם והוא כי כל המאמרות אשר זכר בעל המאמר הם כולם ענינים מרמזים על שבעה הרקיעים · ועתה אתחיל לפרשם ואמר בב"ע הנוטה כרוק שמים וגו' · נגד רקיע התחתון והוא וילון שמהאי קרא אפקי ליה במסכת חגיגה במאמר שזכרנו לעיל לפי שהוא כיריעה המפסקת בין החמה לבין אויר והיא נכנסת שחרית ויוצאת ערבית וכו' כמדובר לעיל אמנם קין בחטאו גרם שנסתלקה השכינה מאותו רקיע ונשאר הוילון סתום ונעשה הבדל גמור בין החמה לאויר ע"כ צוה הש"י שיעשו פרוכת ויהי הבדל קדוש ויכפר על אותו הבדל שגרם קין בחטאו וז"ש המדרש במשכן נאמר ועשית יריעות וכמ"ש והבדילה הפרוכת אמר עוד בב"ע יהי רקיע וגו' נגד דור אנוש שפגמו ברקיע שני הנקרא רקיע ששם חמה ולבנה וכו' והם עבדו להם ולכך נסתלקה השכינה מהם כמדובר לעיל על כן צוה הש"י במשכן שיעשו כיור נחושת לפי שכיור

הלז תקון לע"ז לפי שנעשה כולו ממראות הצובאות של הנשים כי לא רצו לתת נזמיהם אל עשיית העגל וא"כ נראה מזה שהיה כדמות תקון לע"ז : (ד) או נפרש טעם אחר על זה התקון והוא על דרך שכתבו חכמי הטבע כי החמה מושלת ומולדת את הזהב והלבנה מושלת ומולדת את הכסף והנחושת הוא צירוף משניהם שהחמה והלבנה שניהם מושלים ומולידים את הנחושת וא"כ כיון שהנחושת מתהוה משניהם א"כ הוי הוא תקון על דור אנוש שעבדו חמה ולבנה וגם נאמר במקדש שעשה שלמה ששנים עשר בקר היו עשוים שעליהם עמד הכיור וגם אמרו במשנ' ששנים עשר דדים היה לכיור ואם כן הוי זה התקון על דור אנוש שעבדו לשנים עשר מזלות אמר עוד בב"ע יקוו המים במשכן ועשית את מנורת המאור הוא כנגד רקיע שלישי הנקרא שחקים שבו רחים עומדות וטוחנות מן לצדיקים וכו' · והיות שאין טחינת רחים בלא מים על כן מכנה אותו הרקיע במאמר יקוו המים ומה גם לפי שכתבנו לעיל היות הרחיים דווקא ברקיע שלישי ולא באחר (עיין בפרק ו' טרם שלמתי דרוש זה כבר כתבתי שהמים העליונים הם ברקיע השלישי וכוונתי לדעת א"מ הרב ז"ל) לפי שהוא נעשה כולו ממים העליונים אשר ממעל לרקיע וא"כ נאות עליו לומר יקוו המים מאחר שהוא נעשה כולו ממים העליוני' ובו הרחים עומדות ודור המבול פגמו ברחים של מעלה כמו שכתבנו לעיל על מאמר אפי' אצטרובלין של רחים וכו' וע"כ צוה הש"י במשכן שיעשו את מנורת המאור והיה תקון חטא דור המבול לפי שהם פגמו ברחים של מעלה לבטל הטחינה העליונה והיא טחינת המן לצדיקי' · (ו) ולזה צוה הש"י לעשות את מנורת המאור שצריך להיות השמן זך כתית וטחון וזאת הטחינה של קדושה היתה תקון לבטול הטחינה העליונה כמדובר ואפשר שזהו טעם רז"ל מביאו רש"י ריש פר' תצוה שאינו כשר למנור' המאור רק מה שכתוש במכתשת ולא מה שטחון ברחים : (ז) ויהיה זה נכון לדרכנו כי להיות שמנורת המאור היתה תקון לחטא דור המבול שפגמו ברחים של מעלה על כן אסרו למנורה מה שהוא טחון ברחים כדי שלא יתעורר בזה חטא דור המבול לכן התירו דווקא מה שהוא כתוש במכתשת · (ח) אמר עוד בב"ע יהי מאורות במשכן והיו הכרובים פורשי כנפים וגו' הוא נגד רקיע רביעי הנקרא זבול ששם ירושלם של מעלה ומזבח

בנוי וב"ה של מעלה והוא ע"ד מאמ' רז"ל בב"ר מהיכן נבראת האורה ממקום ב"ה שנאמר והארץ האירה מכבודו ואין כבוד אלא ב"ה שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וגו' ולהיות שממקום ב"ה נבראת האורה על כן הוא מכנה הרקיע הרביעי ששם יש בית המקדש של מעלה במאמר יהי מאורות והנה דור הפלגה פגמו באותו רקיע כיון שאין כוונת הקרבנות אלא להוריד שפע מלמעלה למטה והם עשו בהפך ורצו לעלות לרקיע כמו שכתבנו לעיל ועל כן צוה הש"י על עשיית הכרובים כי הכרובים היו תקון על חטא דור הפלגה כי הכרובים היו בצורת זכר ונקבה אשר רבים נפלאו ונשתוממו על זאת המראה והנה כל הכתובים מלאים אזהרות לא תעשה לך פסל וכל תמונה וגו' וכאן יצוה הש"ת על עשיית הכרובים ויותר מזה שיעשו אותם בצורת זכר ונקבה אשר צרינו שחקו עלינו בחרבן הבית ואמרו ראו אלו במה דרכן: (ט) אך אמנם לדרכנו יבוא על נכון כי להיות שהפגם הנעשה בדור הפלגה ברקיע רביעי הוא שפגמו בענין ירידת השפע שלא רצו להיות נזונים מיד הקב"ה רק הם בעצמם רצו למשול ברקיע ע"כ צוה הש"ת שיעשו הכרובים בדמות זכר ונקבה לרמוז כמו שהזכר משפיע על הנקבה כן ראוי שהש"י ישפיע עלינו כי הקב"ה הוא הזכר ואנחנו הנקבה כמ"ש • כי יבעל בחור בתולה וגו': ואחשבה שזו כונת המסרה ועשה ג' הא' ועשה כרוב א' מקצה מזה • ב' ועשה לי מטעמים • ג' ועשה להם מכנסי בד • שרצה לומר שענין הכרובים הוא להורות שהקב"ה ישפיע אלינו והוא יעשה לנו המטעמי' וז"ש ועשה כרוב אחד מקצה וגו' וסמיך ליה ועשה לי מטעמים • (י) ואמר עוד שדור הפלגה לא כן עשו ולא רצו להיות נזונין מיד הקב"ה ורצו לעלות לרקיע ולכך היה עונשם שנפוצו מעל פני כל הארץ וכאשר הוא ידוע שהקבוץ המדיניי הוא תועלת גדול אל צרכי האדם הן לענין המזונות הן לשאר צרכוו וע"כ כיון שדור הפלגה פגמו בזה הענין ולא חשבו שהקב"ה ממלא להם כל סיפוקם מחוט ועד שרוך נעל ע"כ נענשו שגם הקבוץ המדיניי נתבטל מהם ולא יהיה להם תועלת כלל לענין צרכיהם וז"ש ועשו להם מכנסי בד ר"ל שהקב"ה הפיץ אותם ולא הניח אותם בכנופיא אחת רק הכנים אותם בד בבד וז"ש ועשו להם מכנסי בד ואחשבה עוד שזו כונת המדרש מביאו

הרב בעל העקידה פרשת תרומה וז"ל (יא) ובמדרש הנעל'פ' אחרי מות אמר ר' יצחק מכאן אוליפנא דכל אתר דלא אשתכח דכר ונוקבא לא כדאי למחמי אפי שכינה שנאמר ישבו ישרים את פניך ותנן כתיב צדיק וישר הוא דכר ונוקבא אוף הכא כרובים דכר ונוקבא ועליהם כתיב כוננת משרים דבגין כך ופניהם איש אל אחיו עכ"ל (יב) ויהיה הענין לדעתי שמן ההכרח הוא אל הורדת השכינ' להם הציור שהקב"ה הוא עמנו בסגנון הזכר עם הנקבה ע"כ הוא מן הראוי שהוא ישפיע אלינו ויוריד השפע מלמעלה למטה אבל כשאינם לוקחים לעצמם זה הציור הנז' אינם מבינים ענין השראת השכינה שמן הראוי הוא להשראת השכינה וז"ש דכל אתר דלא אשתכח דכר ונוקבא לא כדאי למחמי אפי שכינה ואמר עוד שגם הכרובים היו בצורת זכר ונקבה להורות על זה הענין וז"ש אוף הכא כרובים דכר ונוקבא • (יג) ואמר עוד דבגין כך ופניהם איש אל אחיו ר"ל להורות על זה הענין צוה הש"י שיעשו הכרובים מקבילים זה אל זה ושיביט אחד בפני חברו והוא ע"ד מאמר רז"ל האי מאן דאכיל ושתי מרחבריה בהיל לאסתכלא ביה וא"כ היה כל ענין הכרובים לרמוז שמן הראוי הוא שהקב"ה ישפיע אלינו והוא יזון אותנו וממילא הכרובים היו תקון על חטא דור הפלגה שפגמו בענין השפע כמדובר לעיל • (יד) ואמר עוד המדרש דלעיל בב"ע ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע וגו הוא נגד רקיע חמישי ששם כתות של מלאכי שרת וכו' כן המלאכים נקראים עוף והנה הסדומיים פגמו באותו רקיע כי הם רצו למנוע מהם רגל אדם והמלאכים ג"כ זה דרכם כמדובר לעיל ועל כן לתקון על זה כתב הש"י במשכן ואתה הקרב אליך וגו': (טו) ויתבאר זה הענין יפה ע"ד מה ששמעתי ממורי הרב רבי מן ש"ן על פסוק הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם ע"ד המשנה בודקין על הכסות ואין בודקין על המזון ר"ל כשבא עני ורוצה שילבישו אינם רשאי' להלבישו עד שיבדקו אותו אם הוא עני הגון אם לאו אבל כשבא עני ורוצה שיפרנסו רשאים לפרנסו אפי' בלא בדיקה וז"ש הכתוב הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית ר"ל לחם תתן אפילו לעניים שמורדים בהקב"ה וז"ש ועניים מרודים תביא בית אמנם אם תרצה לכסותו אז לא יהא נעלם

ממך אם הוא רשע אם לאו ת"ש כי תרא' ערום וכסיתו ומבשרך אל תתעלם ר"ל כשתרצה לכסותו אז לא יהא נעלם ממך אם הוא רשע אם לאו וז"ש כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם ר"ל כשתרצה לכסותו אז לא יהא נעלם מגופך ומבשרך מה הם מעשיו של העני ע"כ ושפתים ישק • ועל פי דרכו הישר נוכל לומר דרך רמז שזו כוונת התורה במה שסמכה בפרשת תצוה השני פסוקים להדדי ואתה הקרב אליך וגו' • ואידך ועשית בגדי קדש וגו' שהוא רמז אל מה שכתבנו בשם הרב הנ"ל שכשירצה להלבישו אז יקרב אותו ויבדק אותו ואת מעשיו • וזה שאמר ואתה הקרב וגו' ועשית בגדי קדש וגו' • ואם כן הדבור הזה הוא תקון דרך רמז אל חטא סדום שלא החזיקו ידי עני ולא מבעיא שלא החזיקו ידי עני במזונות שזהו מחויבים לעזור לכל עני כקטן כגדול כצדיק כרשע אלא אפילו להלביש שאינם מחויבים אלא לצדיקים והיה להם לעזור כי לא יצטרכו לעזור לרבים כי ראיתי בני עלייה והנם מעוטים אפילו זאת לא עשו וע"כ רמז הכתוב חטא הסדומיים בזה הדבור : (יח) אמר עוד בב"ע ויברא אלקים את האדם • במשכן ותכל כל עבודת אהל מועד • הוא נגד אדם הראשון שגרם הסלוק הראשון לפי שהקב"ה ברא אותו מן העליונים ומן התחתוני' כדי שיהא משלים העליוני' והתחתונים וז"ש ויברא אלקים את האדם בצלמו וגו' ומתוך שהוא חטא גרם המות בעולם וכמו שזהו בעצמו מאמר הכתוב אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם אכן כאדם תמותון שר"ל כי אלו נטה עצמו אדם הראשון אל העליונים לא היה מת וז"ש ובני עליון כולכם אך מפני שנטה עצמו אל חלק האדמה לכך מת וז"ש אכן כאדם תמותון וז"ש ובמשכן ותכל כל עבודת אהל מועד ר"ל שבעון אדם הראשון כל עבודת העולם הזה הם כלים ונפסדים וכינה העולם הזה בשם אהל מועד כי כן מכנים המפרשי' את העולם בשם אהל מועד כי הוא אינו אלא כאהל וטרקלין שאינו עשוי אלא לזמן וסופו לעקר : (יט) ואמר עוד לכך נזכר ששת ימי' תעשה מלאכתך וגו' ר"ל שמלבד שענין השבת הוא בשביל ששבת הקב"ה ביום השביעי ממלאכתו הנה עכ"ז הוא גם כן רמז על גירוש וטלטול השכינה מששה רקיעים ונח ברקיע שביעי (כ) ואמר עוד קחו מאתכם תרומה וכו' כי גם ענין התרומה נוכל לפרש על אלו הסלוקים כי ארבעה עשר דברים נזכרו בענין התרומ' ונוכל לפרשם נגד ארבעה עשר דורות שבעה דורות הרשעים שסלקו השכינה מעלה מעלה ושבע' דורות הצדיקים שהורידו מטה מטה אך שאין הפנאי מסכים עתה לפרשם וישמע חכם ויוסיף לקח בזה המאמר כי לא דקדקתיו כולו ועלה מדברינו שכל הענינים אשר נעשו בתמונת המשכן הם כולם רמזים ותיקונים על אלו הסילוקים אשר נסתלקה השכינה ואחשבה שזו כונת המדרש מביאו הרב בעל העקידה פר' תרומה וז"ל כשאמר הקב"ה למשה וראה ועשה אמר לפניו רבש"ע אלוה אני שאעשה כמותו אמ' לו הקב"ה כתבניתם ר' ברכיה בשם רבי אומר משל למלך שנגלה לבן ביתו בלבוש נאה של מרגליטון ואמר לו עשה לו כמוהו אמר לו אדוני המלך וכי יכול אני לעשות כמוהו כך אמר לו הקב"ה למשה עשה משכן אמר לו וכי יכול אני לעשות כזה אמר לו וראה ועשה כשם שאתה רואה למעלה כך עשה אותו למט' ע"כ (כא) אשר זולת דרכנו אפש' לפרשו ע"ד מה ששמעתי ממורי הרב רבי ענין נחמד על ענין המשכן והוא כי מן הידוע שמרע"ה פעל ועשה את המשכן התחתון ומטטרון שר הפנים הוא הראש במשכן העליון כמו שאמרו רז"ל במדרש ביום שהוקם המשכן למטה הוקם גם כן המשכן למעלה והוא משכן הנער וכו' ע"ר חנוך לנער וזו היתה כונת הש"י שקראו בשם משכן שנטל ב' אותיות ממשה וב' אותיות מחנוך המם והשין ממשה והכף והנון מחנוך אמנם ממשה נטל האותיות כסדר כמו שהם כתובים בשמו המם ברישא והשין בסיפא אבל מחנוך נטל האותיו' שלא כסדר הכף ברישא והדר הנון הוא לפי שמשה היה בסוד אור הישר אבל חנוך היה בסוד אור החוזר וזהו ענין צרפית באמרה הנה נא איש אלקים עובר אלינו תמיד נעשה לו עלית קיר קטנה ונשים לו שם מטה ושלחן כסא ומנורה שכונתה להורות שזה הצדיק יש לו אחיזה במשכן התחתון ובמשכן העליון וז"ש נעשה נא עלית קיר ואמרה עוד שישימו לו שם הדברים אשר היה במשכן וז"ש מ"טה ש"לחן כ"סא ו"מנורה וזהו ג"כ טעם נכון אל מה שנטל ממשה האותיות כסדרן משום שנטלם כסדר הכתובי' בפסוק הזה הכף ברישא והדר הנון כסא נר הן כל אלה דברי פי חכם ועל פי דרכו ימתק לחכי בביאור המאמר

המאמר שהתחלתי בו ואומר כי כשאמר הקב"ה למשה וראה ועשה וגו' והראהו למעלה שיקח הציור משל מעלה פחד משה ואמר אלוק, אני וכו' ויתבאר יפה כאשר נקדים עוד מה ששמעתי מהרב בישוב שני מדרשים דסתרי אהדדי והוא כי המדרש דלעיל אומר שמטטרו"ן הוא ממשכן של מעלה ומקריב נשמותיהם של צדיקים • (כג) ובגמרא דחגיגה אשר הבאנו לעיל בתחלת הדרוש נשמע שמיכאל שר הגדול עומד ברקיע רביעי ומקריב נשמותיהם של צדיקים ושמעתי מהרב הנ"ל מור"ם נפ"ג דלא קשי מידי מפני שיש חלוק בין מקדש של מעלה ובין משכן של מעלה • והענין הוא כי הנשמה בצאתה והפרדה מגויה העניה : אי אפשר שתהא היציא' כביאה בלא חטא וע"כ לא תוכל לבוא מיד לפני מיכאל השר הגדול לרוב קדושתו על צבא מרום : אולם מטטרון שר הפנים שאינו קדוש כ"כ כמו מיכאל מפני שהוא בשר ודם ונהפך לשר של אש ע"כ יכול הוא לקבל הנשמה ולפניו תבוא ראשונה והוא מטהר אותה ואח"כ כאשר נטהרה מעט תבוא לפני מיכאל השר הגדול ונחזור לדרכנו ונאמר כי כשאמר הקב"ה וראה ועשה פחד משה מפני שמשה ידע שיש תשמיש ומדור מה של קדושה למעלה אמנם לא ידע החלוק בין משכן למקדש מפני שהוא לא נצטוה כי אם על המשכן לבדו על כן חשב שגם למעלה לא יש כי אם אחד לבדו או משכן לבדו או מקדש לבדו והנה ידע משה שמיכאל השר הגדול הוא הראש במקדש של מעלה ועל כן נפחד משה היאך אומר לו הש"י וראה ועשה ר"ל שיראה למעלה וכך יעשהו למטה וא"כ לפי זה משוה אותו הש"י אל מיכאל עד שהוא עושה אותו שותף אליו שמיכאל יהיה בשל מעלה והוא בשל מטה ומשה ידע בעצמו שבענין הקדושה אין לו ערך ודמיון ושווי אל מיכאל שר הגדול הקדוש מאד מאד ע"כ תמה משה אמר וכי אלוק אני שאעש' כמוהו ר"ל וכי כל כך קדוש אני שאהיה שותף בדבר הזה אל מיכאל ושאעשה כמוהו כי שם אלקים אינו נאמר אלא על אלקי הארץ כי הוא שם מושאל על כל הקדושים אימתם עליהם שהם אנשים אלקיים ע"כ תמה משה וכי הוא קדוש כ"כ עד שיהיה שותף וכו' דבשלמא אלו ידע משה שיש חלוק בין משכן של מעלה ובין מקדש של מעלה היה משה נותן אל לבו שמה שאומר לו הקב"ה וראה ועשה הוא נגד משכן של מעלה והמלאך הממונה עליו אינו קדוש כ"כ כמו מיכאל ויש ערך לקדושת משה אל קדושת אותו המלאך אפס כי מפני שלא ידע משה החלוק הזה הכין שמה שאומר לו הקב"ה וראה ועשה הוא נגד מיכאל על כן תמה על זה אם הוא יכול לעשות כמוהו והשיב לו השם יתברך כתבניתם תבניתם דייקא ולא כתבניתו אלא ודאי שלכך אמר לו בלשון רבים רמז לו שיש שני מדורי קדושה למעלה משכן ומקדש ומה שאמרתי לך וראה ועשה אמרתי כנגד הפחות שבתם אשר יהיה לך ערך ושווי אליו בענין הקדושה וזהו שרמז לו הקב"ה באמרו כתבניתם לשון רבים ולא אמר כתבניתו בלשון יחיד : (כג) ואמר עוד רבי ברכיה אומר משל למלך וכו' כונת רבי ברכיה שקשה על התרוץ הראשון מה השיב לו הקב"ה באומרו כתבניתם לשון רבים הלא הקושיא עדין במקומה עומדת כי משה יבין שהקב"ה אומר לו לעשות בציור שניהם המשכן והמקדש ואכתי קשה היאך יעשה מקדש הלא אין לו ערך ושווי אל קדושת מיכאל על כן בא השלם למשול משלים ולבאר הענין יפה ואמר משל למלך וכו' עד כך אמר לו הקב"ה למשה עשה משכן אמר לו וכי יכול אני לעשות כזה וכו' ר"ל שמשה לא ידע החלוק בין משכן למקדש ע"כ תמה על זה וכמו שכתבנו לעיל והיתה התשובה אליו מאת הש"י כשם שאתה רואה למעלה כך עשה למטה והוא כי הנה ידענו שהמקדש של מעלה תקוע במקום נאמן למעלה ממקדש של מטה והמשכן של מעלה הוא ג"כ מכוון נגד המשכן של מטה אמנם איננו קבוע במקום אחד רק אל כל אשר יסעו עם משכן התחתון יסע גם כן משכן העליון וכמו שכתב הרב אלשיך נ"ע פר' תרומה והנה כתבנו שמשה תמה על זה והבין שהקב"ה מצוה אותו על מקדש על כן השיב לו הש"י כשם שאתה רואה למעלה כך עשה למטה ר"ל ע"ז אני מצוה אותך מה שאתה רואה למעלה והוא המשכן של מעלה שאינו קבוע במקום אחר ולכל אשר תלך תוכל לראותו אבל המקדש של מעלה אין אתה תוכל לראותו באשר כי קבוע במקום אחד נגד ירושלים של מטה וכיון שאתה לא זכית ליכנס לארץ ולירושלם של מטה א"כ לא תוכל לראות ירושלם של מעלה שהמקדש של מעלה קבוע בו וכיון שאין אתה רואה בית המקדש של מעלה היאך אומר אליך וראה ועשה הלא אין אתה רואה

אותו אלא וראו לא אמרתי לך וראה ועשה אלא נגד המשכן של מעלה אשר מטטרון שר הפני' ממונה עליו ונגד מטטרון יש לך שווי ודמיון בקדושה או יאמר כשם שאתה רואה למעלה את"ה דייקא מפני ששמך הוא רמז על "מטטרון "שר "הפנים ר"ת מש"ה : (כז) ורמז לו הש"י שנגד אותו המלאך ששמו בקרבך והוא מטטרון ונגדו אני מצוה אותך ראה ועשה או יאמר ע"ד שמוש המדקדקים ובעלי המסורות באלו התיבות במקום ראש וסוף כשהטעם בראש המלה אומרים הטעם מלעיל או מלמעל' וכשהוא בסוף התיבה אומרים שהטעם מלרע או למטה וכן יהיה פירושו כאן ונאמר כי מרע"ה ידע ששמו הוא הוראה על מלאך א' אשר שמו בקרבו אפס כי לא ידע משה אם שמו הוא הוראה על מטטרון שר הפנים או על "מיכאל "שר "הגדול שהוא ג"כ ר"ת משה והשיב לו הש"י כשם שאת' רואה למעלה ר"ל שאמר לו הקב"ה הלא לא לחנם קראתי זאת הפעולה אשר אני מצוה אותך עליה בשם משכן רק היתה כונתי כדי שגם שמך ושם אותו המלאך יורמזו בו שתי אותיות הראשונות היא הוראה על שמך ושתי אותיות האחרונות על שם אותו המלאך ותדקדק בכל אותה מלה ואז תבין נגד מי אני מצוה אותך וז"ש כשם שאתה רואה למעל' ר"ל בראשית המלה המם והשין שהי' משמך כך עשה למט' ר"ל בסוף התיבה תראה ג"כ אותיו' הנשארות שהם כף ונון על מי הם מורים ועל כרחך אינם מורים על מיכאל כי לא יש נון בכל שמו של מיכאל אכן הם הורא' על מטטרון הנקרא חנוך ויש נון וכף בשמו ועליו מורים הכף והנון ומזה תבין שמה שאמרתי לך וראה ועשה לא אמרתי לך אלא נגד מטטרון שיש לך שווי ודמיון אליו בקדושה והוא נכון מאד למביני מדע הן כזה נוכל לפרש על דרך הרב הנ"ל : (כח) אך אמנם לדרכנו שכתבנו לעיל שכל מעייני הש"י במלאכת המשכן היה שיעשו דברים שיהיו הוראה ותקון על שבע' סלוקים אשר נסתלקה השכינה נפרש זה המדרש בענין אחר ונאמר שכונת הש"י באמרו וראה ועשה שהראה לו כלפי שמים והראה לו הפגימות אשר פגמו השבע' דורות הרשעים אשר סלקו השכינ' מרקיע לרקיע על כן ראה ועשה דברים שיהיו תקונים לאלו הפגימות ועל כן אמר משה וכי אלוק אני שאעשה כמוהו ר"ל שאתה מצוני שאתקן את שבר השבע' רקיעים וכי אלקים אני

שאוכל לתקן שבר רקיעים הלא מי אשר ברא אותם עליו יש לתקן אותם והשיב לו הש"י כתבניתם בלשון רבים להורות על השבעה דורות ורמז לו בזה אל תחשוב שמה שאמרתי שאלו הז' דורות פגמו בשבע הרקיעים אל תבין שהם פגימות ושברים ממש שהרי השמי' במקומם עומדות אלא הם פגימה בדרך משל בענין המעלה שהיה להם קודם לכן שהיתה השכינה שרויה ביניהם ועתה נסתלקה וזאת הפגימה תוכל אתה לתקן היטב כי הם בחטאם פגמו ואתה בצדקתך תוכל לתקן · וזה שרמז לו הקב"ה באמרו כתבניתם · וכן היה כונת סיום המדרש · כשתדקדק בו היטב כי לא תארתיו עתה במחוגה שכלית ולהיות הדבר כן שהמשכן והמקדש נעשו לתקון הסלוקים אשר סלקו השכינה אחשבה שזו כונת הכתוב שקרא למקדש ארמון · באומרו וארמון על משפטו ישב כי לפי שהגביהו השכינה מעלה מעלה ע"כ קרא אותם ארמון מלשון הרימותי ידי הוא לשון הגבהה · ואחשבה עוד שזהו הענין במאמר רז"ל שאמרו כי בצלאל בן שמונה שנים היה בבנותו את' המשכן אשר כאמרת ענין תמוה הוא שיצוה הקב"ה לעשות בנין קדוש כזה ע"י נער בן ח' שנים (כט) ולפי דרכנו יהיה הענין כי כל כונת הש"י במשכן לתקן אלו השבעה סלוקים על כן צוה הקב"ה שיעשה זאת המלאכה על ידי נער בן ח' שנה הכונה למען יעברו עליו ז' שנים נגד הז' סלוקים אשר סלקו השכינה וזהו הענין בעצמו שאמרה התורה כי מיום השמיני והלאה ירצה לקרבן ולא קודם לכן כדי שיעברו עליו ז' ימים נגד השבעה סלוקים ועתה נבוא לביאור הפרשה ונבאר הספקות אשר ראוי לספק · א' אומר ואתה תצוה ויו העטוף על מה קאי · ב' אמרו ויקחו אליך שמן ויתנו מבעי ליה · ג' באמרו זך כתית למה ליה להקב"ה אם יהיה זך ומה אכפת ליה להקב"ה אם יהיה כתית אם לאו · ד' והיא הקושיא היותר גדולה במה שסמכה התורה צווי עשיית בגדי כהונה אל מצות שמן למאור והלא שמן ובגדים שונאי' זה לזה ובדיקת חמץ יוכיח ועתה נבוא לביאור כפי אשר יורונו מן שמים ואומר שזו היתה כונת הש"י במה שצוה אותנו על המנורה אשר רבים מבני עליה נשתוממו על זה היות הש"ת אשר לפניו חשכה כאורה · ועמיה שריא נהורא · והוא יצטרך אל המנורה · ואחשבה שהיה הענין כי למען אשר

השבעה

אשבעה דורות הנזכרים סלקו השכינה מעלה מעלה וכל זמן שהיתה השכינ׳ יותר קרובה אלינו היה האור יותר גדול כמו שהוא ידוע והנה בהסתלק השכינה נסתלק גם כן האור הגדול על כן צוה הש״י זאת עשו ותעשו המנורה משבעה נרות כדי שכל נר ונר ימשך אור מלמעלה ויקרב אותו שבע קריבות תחת שסלקו השכינה שבע סלוקים ׃ ולהיות הדבר כן אחשבה שזו הכונה שאמרה התורה בענין המנורה לשון עליה לפי שהם העלו את האור הבהיר והגמור שבע מעלו׳ וכונת המנורה להורידו ואחשבה שזה בעצמה מאמר הכתוב בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ר״ל שהם העלו והגביהו את האור הבהיר וז״ש בהעלותך את הנרות ע״כ צוה הש״י שיעשו לעומת האור העליון שבעה נרות כדי שכל נר ונר ימשך ויקרב את האור קריבה אחת וז״ש אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות ואחשבה שזו כונת הפייטן יוצר לשבת חנוכה המתחיל אשר יצר אור וצר יסר וז״ל גבול שמש ׃ לך ישמש ׃ ומה יפו לך שְׁמָנַי ע״כ ׃ ר״ל בשביל שסלקו האור הבהיר והשמש ששמשה כל ששת ימי בראשית ואינם משתמשים עתה באותו השמש רק היא לפני הקב״ה וז״ש גבול שמש ׃ לך ישמש ׃ ע״כ מצוה הש״י שיעשו מנורה משבעה נרות וידליקו שמן למאור כדי שימשיכו האור מלמעלה מעט מעט וז״ש מה יפו לך שמני ׃ ואחשבה עוד שזו כונת רז״ל ברבה זאת הפר׳ וז״ל לכך נמשלו ישראל לשמן זית לומר כשם שהשמן מאיר כך הקב״ה מאיר לכל העולם שנאמר והלכו גוים לאורך ׃ לכך אמר הקב״ה למשה ויקחו אליך שמן זית לא שאני צריך להם אלא שתאירו לי כשם שהארתי לכם עכל״ה ׃ הנה מה מאד יפלא ויתחמץ לבב אנוש על זה וכי הקב״ה לאורנו הוא צריך עד שיאמרו אלינו שתאירו לי כשם שהארתי לכם ולמה יהיה הארה הזאת אשר נאיר לו ועל פי דרכנו יבוא על נכון יאמר המדרש שהקב״ה האיר לכל העולם והם סלקו האור על כן ציה הש״י על המנורה כדי שעל ידו יקחו ויקבלו אור מלמעלה וז״ש המדרש לכך אמר הקב״ה למשה ויקחו וגו׳ ר״ל כי מן הראוי היה לומר ויתנו אליך שמן כדהקשינו לעיל אלא ודאי לכך אמר הקב״ה למשה בלשון לקיחה מפני שעל ידי המנורה יקחו הם אור מלמעלה והוא האור אשר האיר הקב״ה בבריאתו והם בחטאם החשיכו וסלקו אותו האור על כן צוה הש״י על המנורה כדי שיתקנו אותו הנזק ויחזרו ויאירו אותו האור למטה וז״ש המדרש אלא שתאירו לי כשם שהארתי לכם ר״ל אני הארתי לכם בתחלת הבריאה ואתם ברשעתכם סלקתם אותו האור ע״כ אני מצוה אתכם על עשיית המנורה כדי שעל ידה תחזרו ותאירו אותו האור וקל להבין ׃ (כח) ואחשבה שזו כונת רז״ל מביאו הרב בעל דברי שלום ריש פרשה זו והוא כתו׳ ברבה פר׳ בהעלותך וז״ל אמר ר׳ חנינא אמר הקב״ה עינים שיש בתוכן לבן ושחור ואין אתה רואה אלא מתוך השחור ומה אם עיניך שיש בתוכן לבן ושחור אין אתה רואה מתוך השחור הקב״ה שהוא כולו אורה הוא צריך לאורה שלכם ׃ דבר אחר אל מול פני המנורה וגו׳ בשר ודם מדליק נר מנר דלוק שמא יכול להדליק נר מתוך חושך ׃ שנאמר וחושך על פני תהום מה כתיב אחריו ויאמר אלקים יהי אור מתוך החושך הוצאתי אורה ואני צריך לאורה שלכם לא אמרתי לך אלא לעלות אותך להעלות נר תמיד עכל״ה שהוא באמת מדרש תמוה בעיני הלא זה קל וחומר של שטות דהיכי קאמר ומה אם עיניך וגו׳ הקב״ה שהוא כולה אורה הוא צריך לאור׳ שלכם משמע הא אלו לא היה האדם רואה אלא מתוך הלבן לא היה זה קל וחומר והאמת אינו כן דמה ענין זה לזה ׃ (כט) ואחשבה שזו תהיה הכונה על דרך מה שכתב הרב האלשיך ז״ל בספר חבצלת השרון על פסוק ונהורא עמיה שריה שר״ל שעין האדם אינה מבטת מעצמה רק על ידי שאיפת אור לתוכה כי היא אינה אלא כמו מראה מלוטשת וזכה שמקבלת האור מבחוץ והעד על זה שהרי בחושך לא יוכל לראות אמנם לא כן עיני הש״י שאינו צריך אל שאיפת אור מלחוץ אל תוך העין כי הוא האור בעינו ובעצמו וז״ש ונהורא עמיה שריה ונשוב לדרכנו אחרי שנקדים מאמר רבותינו ז״ל כי החמה הזאת אשר זורחת בזמנינו אינה כ״א פסולת מהחמה אשר נגנזה לצדיקים לעתיד לבוא וע״כ אמר הקב״ה עינים שיש בך יש בתוכן לבן ושחור ר״ל כי העינים שלך הם שואפים אור מלחוץ ויש בתוכן לבן ושחור ר״ל שיש בהם כח לשאוף האור והלבן והוא האור אשר נגנז ושחור ר״ל האור אשר מזרחת בזמנינו שהוא פסולת של אותו האור והוא שחור נגד אותו האור ואין אתה רואה אלא מתוך השחור ר״ל שאנחנו

בזמנינו אין אנו מביטים אלא מתוך האור השחור
הקב"ה שהוא כולו אורה ר"ל שאצלו הוא נגנז כל
האורה הזכה והבהירה ואידיעלה על דעתך שהקב"ה
הוא צריך לאורה שלכם הלא האור אשר אתו הוא
יותר טוב ובהיר מהאור אשר אתך אמר עוד אל מול
פני המנורה ב"ו מדליק נר מנר וכו' ר"ל כי אין כוונת
הש"י עם המנורה אלא כדי שיחזרו ויאירו לו וזו כונת
הכתו' אל מול פני המנור' כדכתבנו לעיל וזה שמסיי'
המדרש בפסוק אל מול פני המנורה ואומר ב"ו מדליק
נר מנר דלוק ר"ל שענין המנורה הוא כדי שיחזור
וידלוק אותו הנר אשר היה דלוק מששת ימי בראשית
ורשעי הדורות סלקו וכבו אותו ועכשיו ע"י המנורה
ימשכו אור מלמעלה ויחזרו וידליקוהו וז"ש מדליק
נר מנר דלוק אבל לא שאדם א' יכול לכתחל' להאיר
לעולם וז"ש שמא יכול להדליק נר מתוך החושך וכו'
ואמר עוד ולא אמרתי לך אלא לעלות אותך רמז
בזה גם כן אל מה שכתבנו לעיל על שנקט בענין זה
לשון עלייה מפני שהם העלו את האור מעלה מעלה
ועל ידי המנורה ימשכו האור למטה • ונשוב לדרכנו
לביאור הפרשה ונאמר שזו כונת הש"י באומרו ואתה
תצוה כי אחר שסיים הפרשה שלפני זה באומרו וכל
יתדות החצר נחושת שהוא רמז ותקון אל חטא דור
אנוש כדכתבנו לעיל התחיל עתה בשמן המאור
שהוא רמז ותקון אל חטא דור המבול שפגמו ברחים
של מעלה ובטחינה של קדושה ומנורת המאור היתה
תקון לזה לפי שהיה כתית וכמוזכר למעלה ובזה
הותרה הקושיא אשר הקשינו לעיל למה צריך להיות
כתית ואמר ואתה תצוה אתה דייקא לפי שמשה היה
האור לארבעה עשר הדור הי"ד אשר הוריד האור
ובלידתו נתמלא הבית אורה ואמר ויקחו לפי שעל
ידי המנורה הם מקבלים אור ולוקחים אור מלמעלה
ואמר להעלות נר תמיד לרמוז על אשר העלו האור
מעלה מעלה • ואמר באהל מועד מחוץ לפרוכת
וכו' נ"ל כי העולם הזה המכונה בשם אהל מועד לא
זרחה החמה עליו בכל עת באשר כי הוילון היה
מפסיק והיה כדמות פרוכת והבדל בין החמה לאויר
וז"ש באהל מועד מחוץ לפרוכת יערוך אותו אהרן
וגו' כדי שיהיה תיקון על קין שהוציא החמה אל
מחוץ לפרוכת • (ל) וכיון שהדבר כן שענין המנורה
הוא רמז ותקון על אלו השבעה סלוקים יבוא על נכון
מה שסמך צווי הבגדים בגדי הכהונה אל צווי שמן
למאור מפני שגם בגדי הכהונה היו רמז ותקון על
אלו הסלוקים ולכך היה מספרם שמונה לא פחות
ולא יותר אלא הטעם הוא ע"ד מה שכתבנו מעבר
לדף על מאמר רז"ל שבן שמונה שנים היה בצלאל בן
אורי וכן על הפסוק מיום השמיני והלאה וגו' • ובזה
נבין מדרש רז"ל מביאו בעל העקידה ריש פרשה זו
וז"ל למה נכתבה פרשת בגדי הכהונה אצל הקרבנות
לומר לך מה הקרבנו' מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין
כיצד החושן מכפר על המשפט שכן כתי' את חושן
המשפט • אפוד מכפר על ע"ז שנאמר אין אפוד
ותרפים • מעיל מכפר על לשון הרע אמר הקב"ה
יבוא דבר שבקול ויכפר על מעשה הקול • כתונת
מכפר על ש"ד שנאמר ויטבלו את הכתונת בדם •
מצנפת מכפר על גסות הרוח יבוא דבר שבגובה
ויכפר על מעשה הגובה • אבנט מכפר על הרהור
מהיכי דאיתי' • מכנסים מכפרים על גלוי עריות
דכתיב לכסות את בשר ערוה • והציץ מכפר על
עזות פנים שנאמר ומצח אשה זונה וגו' ונאמר והיה
והיה על מצח אהרן תמיד • והנה באמת יפלא
וראוי לשאול הלא בימי שנותינו כמספרם כמשפטם
כן יש לאוין ול"ת בתורה שס"ה ולמה פרט כאן דווקא
אלו השמונה עבירות אשר יש כמה עונות וחטאים
מרובים יותר חמורים מאלו ולא חשבם • אולם לפי
דרכנו יהיה הענין כי את זה לעמת זה עשה האלקים
אלו הבגדים נגד הסלוקים כמו שכתבנו לעיל אמר
החושן מכפר על המשפט נגד אמרפל שדן את אברה'
אבינו לשרפה והפילו לאור כשדים וזה היה עון
גדול וגרם סלוק א' או יהיה הכונה על אדם הראשון
שבראו הש"י כמשפטו חלק שמים ממעל וחלק ארץ
מתחת וכן הדין נותן כדי שיהיו העליונים והתחתונים
שוים והוא בחטאו עוה את המקדש ונטה עצמו לחלק
הארץ וגרם ערעור גדול בין העליונים לתחתונים •
ואחשבה שזו כונת הש"ת במה שצוה על עשיית
החושן רבוע יהיה כפול זרת ארכו וזרת רחבו הנה
היה הצווי שיהיה ארכו ורחבו שוה לרמוז על אדם
הראשון שהיתה בריאתו שוה ממעל ומתחת וז"ש
המדרש שכן כתיב את חושן המשפט ר"ל אצל חושן
המשפט נאמר גם כן ענין כזה והוא שהיה ארכו
ורחבו שוה לרמוז על אדה"ר שהיתה בריאתו גם כן
שוה וז"ש את חושן המשפט את כמו אצל • אמר
עוד אפוד מכפר על ע"ז וכו' נגד דור אנוש שעבדו ע"ז

ואפשר

ואפשר שזה הענין במה שצותה התורה לדבק את
החושן אל האפוד שנאמר וירכסו את החושן אל
האפוד ויהיה הענין לדרכנו לפי שהחושן היה רמז
אל בריאת אדם הראשון והאפוד על ע"ז ע"כ צותה
שידבקו את החושן אל האפוד לומר שגם אדם
הראשון היה דבוק בע"ז וכמו שאמרו ז"ל אדם הראשון
מין היה · אמר עוד מעיל מכפר על לשון הרע נגד
דור המבול · שאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך
לא חפצנו · וכיון שהמעיל היה מכפר על לשון
הרע · אחשבה שזו כונת הכתוב אצל המעיל והיה
פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב · (לא) ויתבאר
יפה על דעת מה ששמעתי מהנכבד זה דודי וזה
רעי אשר בו אתפאר האלוף הר"ר יעקב בן ר"פ
מקרעמניץ זצ"ל על פסוק שתו בשמים פיהם ולשונם
תהלך בארץ שהכוונה כי להיות שהש"י ברא שתי
חומות לפני הלשון השניים והשפתים כדי שלא תוכל
הלשון להוציא דבור רע כי השפתים לא יניחו אותה
ועל כן הלשון רמיה מה היא עושה מתחלת לדבר
דבור טוב ושל מצוה כדי שיפתחו השפתים וכיון
שנפתחו השפתים אז מתחיל לדבר דבור רע וז"ש
שתו בשמים פיהם · ואח"כ ולשונם תהלך בארץ ·
ושמעתי עוד ממנו שזו כונת הפסוק ויפתוהו בפיהם
ולשונם יכזבו לו ר"ל לכתחלה מפתה את השפתים
כאלו כונתו לדבר דבור טוב ואח"כ משנה ההבטחה
ומדבר לשון הרע וז"ש לשונם יכזבו לו: ועל פי דרכנו
אוסיף גם אנכי לומר שזו כונת הפסוק ה' הצילה
נפשי משפת שקר מלשון רמיה ר"ל שעל ב' פנים
תמשך הלשון הרע הא' שהקב"ה ברא השפתים לפני
הלשון כדי שישמרוהו ולא יניחוהו לדבר לשון הרע
והשפתים מועלי' ומשקרים בענין השמירה הזאת
ונגד זה אמר משפת שקר עוד יש דרך אחר שאעפ"י
שאין כונת השפתים לדבר לשון הרע מ"מ הלשון
מרמה אותם על הדרך שכתבנו לעיל בסמוך ונגד זה
אמר מלשון רמיה: ונשוב לדרכנו ונאמר שזו
כוונתו במה שאמר והיה פי ראשו בתוכו ר"ל שהלשון
מרמה את השפתים מפני שהם החומה החיצונה
וכשיכבשו אותה החומה שוב אין להם מיחוש כלל
על כן אמר הכתוב כי בכל עת יהא נרא' לעיניך כאלו
יש עוד שפה וחומה רביעי' חוץ לפה וז"ש שפה יהיה
לפיו סביב וכאלו גם הפה והשפתים הם בתוך וז"ש
פי ראשו בתוכו · (לב) אמר עוד כתונת מכפ'

על שפיכת דמים נגד קין ששפך דם הבל אחיו ורמז
הכתוב מיתת הבל בכתונת ע"ד מדרש רז"ל שהבאנו
לעיל שחלקו את העולם וכו' · דין אמר פרח ודין
אמר חלוץ ורצה לחלוץ לו אפילו הכתונת ומתוך כך
הרגו וז"ש ויטבלו את הכתונת בדם · מצנפת על
גסות הרוח נגד דור הפלגה שהיו גסי הרוח ורצו
לעלות לרקיע וז"ש יבוא דבר שבגובה ויכפר על
מעשה הגובה ר"ל על מעשה המגדל הגבוה אשר
בנו וכמו שכתבנו לעיל על פסוק וראיתי לבית גבה :
אבנט על הרהור הלב מהיכי דאיתי' ר"ל נגד
הסדומיי' שהרהרו אחר כל אדם מהיכן הוא ואם
אורח הוא או אם תושב הוא וז"ש מהיכי דאיתי' · או
ירמוז על שהרהרו אחרי לוט ואמרו האחד בא לגור
וישפוט שפוט הלא לא מעירנו הוא וז"ש מהיכי
דאיתיה ואפשר שגם לעיל במה שאמר החושן על
המשפט ירמוז על זה שאמרו האחד בא לגור וישפוט
שפוט · מכנסים על גלוי עריות וכו' נגד דור המבול
שנאמר בהם כי השחית כל בשר את דרכו וגם נגד
הסדומיים שרצו לטמא את המלאכים במשכב זכור
וק"ל ואם כן עלה בידינו שכל עניני המשכן היו על
זה הענין על אלו הסלוקים · ואחשבה שזו כונת
הכתוב לא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה
ערותך עליו רצונו לומר שכשיעשו מעלות במזבח
יתעורר בזה חרפת שבע' דורות אשר סלקו השכינה
מעלה מעלה וז"ש אשר לא תגלה ערותך עליו ואולם
בבית אשר יהיה לעתיד כאשר ראה יחזקאל נאמר
ובשבע מעלות יעלו בו הוא לפי שאותו הבית איננו
הבית שראה יחזקאל כמו שהאריך בזה הרב בעל
העקיד' ז"ל בשער מיוחד ולעתיד ישכחו אלו החטאי'
ויתוקנו היטב ויהפכו העונות לזכיות ולכן יעשו שבע
מעלות כי הש"י יכסה כל חטאות ישראל ויבוקש עון
ישראל ואיננו אכ"ר : יתעלה המוחל וסולח
העונו' : ולזכיות מהפך הזדונו' · חונן ליראיו מטוב
הברכות הצפונות : כן יעיר עלינו
וישגיח עלינו ממעונו' : ויחדש
עלינו שנים הגונות :
כימי עולם וכשני'
קדמוניות :

פרק ראשון בו יבואר מספר העגולים תמונתם ומקומם כדעת התוכנים הקדמונים ובפירושם :

א· **בכדור** העמים התוכנים הקדמונים מונים מספר י' עגולים ואלה הם : עגול משוה היום : עגול המזלות · עגול עמידת השמש : עגול קו השווים : עגול חצי היום : עגול האופק : עגיל גדי : עגול סרטן : עגול צפוני : עגול דרומי : ששה עגולים הראשונים נקראים גדולים : ארבעה האחרונים נקראים קטנים : בערך הגדולים : עגול גדול כל עגול אשר יורשם בכדור ויחתוך הכדור אשר יעבור על מרכזו לשני חצאים שוים : והעגול הקטן הוא העגול אשר יהיה קטן מזה והוא יחתוך הכדור בחלקים בלתי שוים כי החלק האחד יהיה יותר קטן מהחצי האחר וזה יתחייב בהכרח שלא יעבור על המרכז ויטה ממנו וכמו שיראה לחוש בכדור המוגשם :

והאחר הנקרא עגול קטן הנרשם בשטח הכדור אשר לא יעבור על מרכז ולא יחתוך הכדור לשני חצאים שוים : ועתה כדי שיובן בנקל אחוגה לעיניך תמונה זו לידע כל דבר על נכון כדברי התוכנים הקדמונים : והנה בתמונה זו א ב ג ד במקום ה' ראש סרטן · ז' ראש גדי : ו' ראש טלה : ח' ראש מאזנים : א ב ג ד חצי היום : ב קדקד ד תחתית : את גו אופק : א ב ג חצי הכדור הנראה לעיניך : א ג ד חצי הכדור הנעלם מן העין : ט י קוטבי אזור המזלות ובענין יובן הטיב וביותר בכלי חומרי של המהנדס הצריך לכדור זה :

(ב) **עגול** משוה היום אשר יחתוך הכדור לשני חצאים שוים ר"ל שורה המרחק מהקוטבים מכל צדדיו ונקרא משוה היום לפי שבהיו' השמש בו וזהו פעמים בשנה והוא בתחלת טלה ומאזנים יהיה בכל משכנות היישוב הלילה והיום שוים :

(ג) **עגול** המזלות הוא אשר יחתוך משוה היום לחצאים שוים והחלק יטה ממנו לצד צפון והאחר לצד דרום ובלשון יונית זוד"יאקוש מגזרת זוא"י שהכוונה בו גל"גל החיים להיות שכפי תנועת המשרתים בו יאציל בזה העולם השפל החיי' והמות הטוב והרע : (ד) או יהיה מגזרת זוד"יאון ר"ל גלגל הבע"ח ואריסטו בספר ההויה והפסד קראו גלגל נוטה ויש בו טעמים רבים ודעתי לקצר :

עגול העמדת השמש עובר על קוטבי העולם ועל ב' נקודות ההפוכים שהם ראש סרטן וראש גדי : אמנם במה שקראו הקדמונים אל ב' נקודות ההפוכים נקודות העמדת השמש בהם לא שהשמש עומד במקום אחד ממש לפי שלא יצוייר היות השמש עומד לעולם כי כל דבר מתנועע אינו עומד כמ"ש ארישטו' כ"ו מספר השמע · אמנם יאמר עומד כי כאשר יבוא השמש כ"ב מעלות מתאומים עד עשר מעלות מסרטן לא יורגש הפרש לצללים · ודוגמתו ששמו הרופאי' בשנות האדם שנות ההעמד' כמ"ש ן' סינא בפרק הא' מן הקא"נון אף שזמן ההעמדה איננו רק עת בלתי נמצא ויאמר היותו עומד כשיעלה וישוער מעט קודם שישלים עלייתו וזמן מעט אחר שיתחיל לרדת אשר לא תורגש לא העליה ולא הירידה על כן קראו לנקודות האלו נקודות העמדת השמש :

(ה) **עגול** השווים עובר על קוטבי העולם ועל ב' נקודות השווים שהם ראש טלה וראש מאזנים :

(ו) **עגול** חצי היום עובר על קוטבי העולם ועל נקודות ונקרא עגול חצי היום כי בכל משכנו' היישוב ועת מעתות השנה כאשר יהיה השמש על עגול חצי היום שלו בסבוב התנועה הראשונה אז יהי' לו חצי היום וראוי שתדע כי לפי מה שתתקרב או תתרחק עיר אחרת ממזרח יותר מהאחרת לפי זה יתחלפו אופני עגולי חצי היום שלהם והקשת הנרשם ממשוה היום בין עגולי חצי היום יקרא אורך המדינות ואם לב' עיירות יהי' עגול חצי היום אחד אז תהיינה שוות במרחקם ממזרח למערב :

עגול האופק היא העגול' אשר תבדיל בין מה שיראה מן הכדור על הארץ ובין מה שיסתר ועל כן תקרא אופק (ובלעז אורושי"ק) שהוא עגול מבדיל גם מגביל הראות ונק' ג"כ עגול חצי הכדור · והוא נחלק לב' מינים אל ישר ואל נוטה ואופק ישר יהי' אל השוכנים במקומות אשר נכח ראשם יהיה במשוה היום אשר אופקם הוא עגול עובר על קוטבי העולם וחותך את המשוה בזויות שוות כרוריות וע"כ נקרא אופק ישר אמנם אופק נוטה יהיה אל אשר א' מקוטבם יגבה על אופקם ואופקם יחתוך את משוה היום בזויות בלתי שוות והנה נקודה נכח ראשנו היא לעולם קוטב האופק ויתחייב מזה ששיעור גובה הקוטב על האופק הוא נטיית נקודת נכח הראש ממשוה היום ויתבאר כי הנה להיות שבכל כ"ד שעות יתחבר כל א' מגבי השור (הנקראי' בלעז קולורוש) עם עגול חצי היום ב' פעמים ויהיה א' ע"כ כל מה שנתאמת בזנב השור יאמת בעגול חצי היום ונקח א"כ רובע א' מעגול זנב השור הרושם מקום עמידת השמש הקיציי אשר הוא ממשוה היום עד קוטב העולם עוד נקח רובע אחר מזה העגול עצמו אשר הוא מנקודת נכח ראשנו עד האופק לפי מה שקדם שנקודת נכח ראשנו הוא קוטב האופק אלה הב' רובעים להיותם רביעי עגול א' יהיו והם בעצמם שוים ומהדברים השוים אם נגרע דבר שוה או משותף ביניהם הנשאר יהיה שוה א"כ אם נגרע מאלה הרובעים הקשת המשותף אשר בין נכח ראשנו וקוטב העולם הנשאר יהיה שוה והם גובה

הקוטב על האופק ונטיית נכח הראש :

(ד) **אמר** המחבר אחר שהתבאר אופן הששה עגולים הגדולים ראיתי לבאר הד' עגולים הקטנים ודע שבהיות השמש במעלה ראשונה מסרטן אשר היא מקום עמידת השמש הקיציית ירשום בכח תנועת העולם עגול א' והוא העגול האחרון אשר ירשום השמש לפאת הקוטב הצפוני ונקרא עגול עמידת השמש הקיציית כמו שביארנו או התהפכות קיציי כי בהיות השמש שם יתהפך לנטות לצד מטה ונרחק ממנו וכן בהיות השמש במעלה הראשונה מגדי אשר הוא מקום עמידת השמש החרפיי ירשום עגול אחר גם כן בכח התנועה הנזכרת והוא העגול האחרון אשר ירשום השמש לפאת הקוטב הדרומי ונקרא עגול עמידת השמש החרפיית או התהפכות חורפיי כי אז יתהפך השמש ויתקרב אלינו :

שני עגולים הקטנים הנשארים אשר בקוטבי הכדור יתבררו ויתבארו באופן זה ר"ל להיות שאזור המזלות נוטה מעגול משוה היום יתחייב שקוטבי המזלו' יטו מקוט' העולם וא"כ אחר שהגלגל הח' ואזור המזלות אשר הוא חלק מהגלגל השמיני יתנועעו סביב קוטבי העולם יתחייב שקוטבי המזלות יתנועעו סביב קוטב העולם והעגול אשר ירשום בעת ההיא קוטב אזור המזלות סביב קוטב העולם לפאת צפון נקרא עגול צפוני : והעגול האחר אשר ירשום הקוטב האחד מאזור המזלות סביב קוטב העולם לפאת דרום נקרא עגול דרומי : ואולם שיעור נטיית השמש הגדולה ומרחק העגולים מהקוטבים לא הבאתי כאן לאהבת הקצור כי כבר נמצא זולתי בספר אליס ובספר בית אלקים ע"ש באריכות :

פרק שני מביא השתנות סברות התוכנים בענין סדר העולם הגדול

להבין על נכון סבר' הנתר אמחית רבו הדעות אבל אביא שתי עקרי סברות ואלה הן הסברא הראשונה היא שכדור הארצי קבוע באמצע העולם והשמים חופפין אותו מכל רוחותיו ומתגלגלים תמיד סביב הארץ ממזרח למערב וחוטפים עמהם כל הכוכבים וזאת היא סברת הרישטו' · בטלמיאוש · ואיפירקוש :

הסברה השני' שהשמים והכוכבים אינם מתנועעי' כלל אלא שכדור הארצי יסבב גם יתהפך סביב מרכזו ממערב למזרח במשך כ"ד שעות סבוב אחד וסברה זאת ישנה היא ומבת פיטאגורה הפילוסוף ואחריה' כמה וכמה והנה זה כמו ב' מאות שנה נתחדשה הסברה מקופירניקוש ובדורנו מעמים רבים אשר סברה זאת תקועה בלבם :

איפירקוש הנזכר סובר שכל הכוכבים מיוסדים ותקועים כמסמרות באופן · וכאשר יתהפך האופן יחטיף עמו כל הכוכבים ממזרח למערב :

בטלמיאוש (שנקרא בתלמוד תלמי) היה כמו ב' מאות שנה אחר שחיקת עצמותיו של איפירקוש והוא השיג שגיאה באורך מערכת הככבים וסבור שהם מתנועעים מגלגל אחר הנקרא מתנועע ראשו והוא הגלגל יומי המשלים הקפתו בתוך 36000 שנה כדעת התוכנים :

בטלמיאוש הנזכר מסדר כדור הארצי במרכז העולם הגדול ושהלבנה מתנועעת סביב לו ואמר שיש ללבנה ב' תנועות ר"ל תנועה שנתית ותנוע' יומית : ועוד אמר בטלמיאוש שבזמן שגלגל מתנועע ראשון יניע את הלבנה ממזרח למערב ע"י תנועה הפכית אז הלבנה בעצמה תתנועע ממערב למזרח על ידי עגול הלקותי במישור ממעל לקוטבי אזור המזלות אפס כי הלבנה אינה מתנועע' הטיב בעגול ש"ה רק שבגלגלים יש כמו גלגל או עגול קטן אחר ובל"ע"ז אי פיצ"י קלו' ונרמה לאבן התקוע בטבעת ומסתבבת סביב לו פעם למטה ופעם למעלה :

יען שצורתו ישתנה מקום. שקיעתו וזריחתו תדיר יום ביומו מה שאינו כן החמה אלא הירח עושה שנוי ודומה ביום אחד מה שעושה השמש בשלושה עשר יומים : ומכאן יבואר מפני מה קוטר הלבנה אינה נראה ראויה מכוונת אך בימי החדש קטנה · ובמלואה גדולה :

ואחר גלגל הירח מסדר גלגל כוכב · ואחריו נוגה · ואחריו שמש · ואחריו מאדים · ואחריו צדק ·

ואחרון

ואחרון שבתאי • ולמעלה משבעה הגלגלי' הנזכרים יסדר גלגל המזלות שבו הכוכבים ושיש להם תנועה
אחרית זולת התנועה היומית והיא סביב קוטבי הלקותיים ממערב למזרח ותשלי' מעלה אחת הלקותי
בתוך מאה שנה • וכפי חשבונו משלימים תנועתם בתוך 36000 שנה כאשר ביארנו למעלה • וממעל
לאזור המזלות שהוא גלגל הכוכבים הקיימים כפי דבריו יהיו השמים הספיריים • וממעל לשמים
הספיריים גלגל מתנועע ראשון ר"ל המנהיג והמניע כל הגלגלים עם הכוכבים ויש קוראים אותו גלגל
יומי ולהבנה יתירה שמתי תמונה זו לנגד עיניך :

קופירניקוס הנ"ל יסדר השמש במרכז העול' ורוצה שחימר המסבב וגלגל ככבי הנבוכים מתניעים
סביב השמש ועמה מונה כדור הארצי כאחד מככבי הנבוכי' ואומר שהארץ תשלי' הקפת'
בשנה אחת ממערב למזרח באופן שתנועתה שנתית לא תעכב את תנועתה היומית מה שיש לה סביב מרכזה
בתוך כ"ד שעות :

תנועת הכוכבים הנבוכים היא כל כך ישרה כאלו נעשית במחוגה ועל ידי עגול שקוטב הארץ נוטה ממנו כ"ב
מעלות וחצי' :

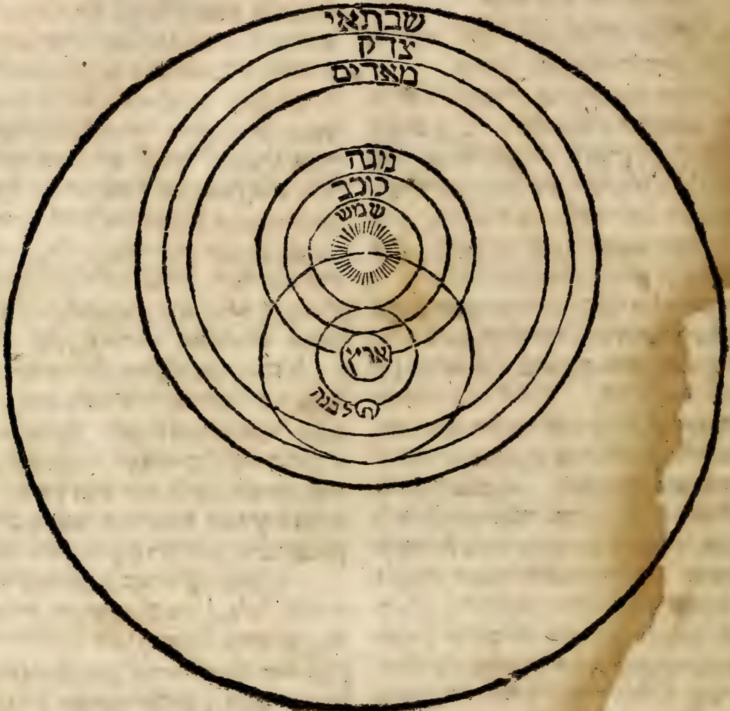
הנה כפי סברת קופירניקוס השמש במרכז העולם וסביב לו גלגל כתב ואחריו גלגל נוגה • ולהיותם
קרובים לו הקפתם יותר קטנה והוא ממערב למזרח קודם כלות השנה • ואח"כ מסדר כדור הארץ

ואומר שיש לו שלש תנועות ר"ל תנועה יומית • תנועה שנתית • ותנועת המאזנים ועל ידי תנועה זו כפי דבריו יבואר השתנות האורך אשר נרגש מימי איפירקוש ועד הנה • וגם כן יבואר מפני מה בזמנינו קוטבי הארץ אינם מכוונים ונמצאים בנקודה שהיו נמצאים בימי איפירקוש • לפי שהארץ כפי דבריו כל יום מתנועעת ממערב למזרח תנועה יומית ומושכת עמה הלבנה התלויה במעגל שלה כאשר תראה ותבין בתמונה זו חקוקה ומתוגה לפניך • ואח"כ מאדים • ואח"כ צדק • וכסדר הזה וכו' :

טיקו בראי תוכן מופלא ושר בארץ דניאה היא טענ"י מרקה כתב סברה שלישית בסדר העולם והיא אמצעית בין שתי סברות הנזכרות ויסכים עם סברת קופירניקוש אלא שרוצה לתת הארץ מ־כז לגלגל הכוכבים הקיימים • וכדי שיתבאר תנועת השמים והכוכבים כרצונו מסכים עם סברת בטלמיאוס ומסדר במרכז העולם את כדור הארצי נח ושוקט וחסר התנועה אלא שסביב לו מתנועעי' הכוכבים הקימים בכל יום תנועה אחת ממזרח למערב על ידי מתנועע הראשון וכדי שיבואר כרצונו תנועת הכוכבים

הנבוכים נוטה לדעת קופירניקוש ואומר שכתב ונוגה ומאדים וצדק ושבתאי כולם מתנועעים ממערב למזרח סביב השמש • ושהלבנה מתנועעת סביב כדור הארץ כדעת קופירניקוש :

פרק ג׳ מביא סברה אחרת והנה היא קרובה לדעת חז״ל :

אמר המחבר אחר שהבאתי לך הסברו׳ המשונות אמיתי עת לדבר ולבאר סדר העולם הנוטה ונאות לדעת חכמינו ז״ל • אבל צריכים אנו להקדים שלש חקירות הכרחיות • החקירה הראשונה אם השמים הם מקשים או אווריים •

החקירה השנית אם הגלגל סובב וכוכבים קיימים או שהגלגל עומד והמזלות עם הכוכבים סובבים :

החקירה השלישית אם ניתנה התנוע׳ לכדור הארץ ואסלאו • ומשלש החקירות האלו תבוננן ותתאמת הסברה היותר נכונה :

הידיעה הראשונ׳ נאמר שכל השמים שבו הככבים מקצה אל הקצה הם רבים ואויריים מטעמים רבים הא׳ כי אנו רואים שכוכבים הנבוכים פעם קרובים הם לארץ ופעם רחוקים מהארץ פעם יתחברו ופעם יתרחקו זה מזה • (אמר המחבר זה מסכים לדברי האומר מעולם לא ראינו עגלה בצפון ועקרב בדרום וכו׳) וכן הכוכבים הזנביים הולכים אנה ואנה א״כ השכל

יתחייב

יחייב שיש לכוכבים בחירה ויכולת לילך בגלגל אוירי • הב׳ כוכב ונוגה מתנועעים תמיד סביב השמש כאלו היה השמש מרכז שלהם באופן שלפעמים הם למטה מהשמש ופעמים למעלה ואף מאדים מחריך מקום גדול בגלגל השמש ולפעמים נמצא תחת השמש ומהם כוכבים נבוכים הנקראים בלע״ז סאטע״י ליטאש יובי״ש ר״ל המסבבים את צדק פעם למעלה ופעם למטה פעם לפנים ופעם לאחור וזה אי אפשר לומר בגלגל מקשיי ומסוגר • הג׳ כמעט אין תועלת ברבוי הגלגלים וחומרים קשים אחרי שיותר טוב ובנקל מפורש הדבר אם נאמין שיש גלגל אחד ושהוא אוריי • הד׳ קשה להאמין שבשביל כוכב אחד שיש לו יכולת להתנועע בנקל ומעצמו או ע״י שכלים הנבדלים ואיך יהיה נצרך לכלי אומנות וגלגלים הרבה בהיות שהכוכב אינו אלא כנקודה בערך גלגלו • ולכן נראה לנו שהגלגלים שבהם הכוכבים הקיימים יהיו ג״כ אוריים מטעם הנ״ל : הה׳ שבגלל זה נראים כוכבים הרשי׳ ואלו היה גלגל זה מקשיי אין ביכולתם לשנות מקומם אחרי שהם מיוסדים וקבועים בגלגל • ותמהני על דברי הרמב״ם והרלב״ג אשר נמשכו אחר זאת הדעת הפילוסופית שמספר הגלגלים כמספר המלאכים המניעים אותם והוא נגד הפסוק רכב אלקים רבותיים אלפי שנאן המורה על רבוי המלאכים כמו שיש בכוכבים :

הידיעה השנית וראיה נכונה איך הגלגל (אשר בו כוכבים ומזלות) איננו חוזר ולא כסברת חכמי האומות הראשונים ורוב מהאחרונים ואם נעיין בברייתא השנויה (בפרק מי שהיה) חכמי ישראל אומרים גלגל קבוע ומזלות חוזרים וכו׳ ונצחו חכמי א״ה את חכמי ישראל והא אדרבא נראה כההיא דמסיי׳ רבי ואמר נראין דברינו מדבריה׳ ומביא ראיה ע״ז בגמרא וכמה גדולים מחכמינו ז״ל מתרעמים על זה במה שהורו לחכמי האומות בקביעות המזלות (עיין בספר אמרי בינה) ומה טוב ומה נעים מאמר החכם בעל ספר אלים באמרו אולי היה לחז״ל בקבלה מנביאים ז״ל עכ״ל : ובוודאי היו יותר אמתיים מהתוכני׳ שבאומות • ועוד שבדורנו יש כמה פילוסופים ותוכנים מחכמי האומות הסוברים כדעת חכמינו ז״ל ואומרים שהכוכבים מתנועעים בשמים האויריים על ידי השכליים (עיין לעיל) או בטבעם לשוט בשמים האויריים כעופות הפורחות באויר או כדגים השטים במים (פרק אין מכירין תני׳ ר״ט כ״ו פרקים של מים והכוכבים של אש ודרין זה עם זה וכו׳) א״כ אין השמים חוזרים אלא המזלות (אחר המחבר דע כי שם שמים או רקיע או גלגל הכל אחד הוא גם כי מזלות וכוכבים אחד הוא כי בכל מזל חקוקים בתוכו כמה וכמה מזלות) :

הידיעה השלישית בהכרת ראוי לכל פילוסוף אלקי שיבטל דעת קופירניקוש והגלוים עליו כי כל אוחז ראיות שהביא הוא וחבריו הם נגד כתבי הקדש ודברי נביאי אמת הנאמנים בדבריהם • מפני שכתוב בקהלת והארץ לעולם עומדת אבל כפי דעת קופירניקוש איננה עומדת כלל והשמש לא יזרח ולא ישקע ואינו סובב ואינו נוט׳ לשום צד רק שר.מיד עומד במקומו כי אין לו משפט התנועה ואם כדבריו כן הוא למה כתוב וזרח השמש ובא השמש • ואל מקומו שואף זורח וכו׳ הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סובב הולך וכו׳ וביהושע ויעמוד השמש ולא אץ לבוא וגו׳ בישעיה ותשב השמש עשר מעלות במעלה אשר ירדה • הנך רואה שבכמה מקומות הפסוקים יתנו עידיהן ויצדקו שהשמש והלבנה ויתר הכוכבים מסבבים סביב הארץ ולא שהארץ מסבבת סביב השמש • ואם יבוא קופירניקוש בטענותיו וראיותיו ומופתיו כזביות אף אתה הקהה את שניו ואמור לו כמוני כמוך יש לי מופתי׳ מפורסמי׳ ואותות נאמנים הסותרים סברותיך • הראשון אלו היתה לארץ (זולת התנועה השנתית) תנועה יומית סביב השמש יחוייב שהנקודה אשר בקו המשור הארצי השלים בתוך כ״ד שעות חמשה אלפים וארבע מאות פרסאות (כשעור עגול היותר גדול שבכדור הארצי) וכפי החשבון הלז תהיה מרוצתה בכל שעה רכ״ב פרסאות ובכל רגע שלש פרסאות ומ״ה שמוניים שהם יותר מחצי מיל • הב׳ אם ניחס התנועה לארץ ימשך מזה שהארץ תשליך ממרכזה כל בעלי חיים וידרסו הבנינים והאבני׳ וכל הדבוק בארץ כאשר ישליך האופן מעליו את הטיט כשיתהפך במהירות • הג׳ השולח חציו למטרה כבר הארץ והמורה בחץ חלפו ועברו ממטר׳ והלאה כמה מלין כאשר יקרא לספן העומד בעוקץ הספינה וזורק אבן למעלה לעולם לא יפול לתוך הספינה מרוב מרוצתה • הד׳ אם העומד בקו השוה יגרש כדור אחד מהקנה (ר״ל קנה שרפה נקרא בומבר״ה) מול מזרח יוכרח שהקנה יקדים ביאתו קודם שיגיע לשם הכדור המגורש מהקנה יען שהכדור המגורש •

המגורש לא ישלים רק מיל אחד בתוך ב' דקים אבל הקנה המיוסר במקום ההוא בתוך ב'דקים יגביל יותר משבע פרסאות על ידי תנועה היומית • ה' אם איש יגרש כדור אחד מול מזרח יוכרח שהכדור המגורש יתרחק יותר מאלו יגרשהו למער' כי בקל יותר יגרש הקנה את הכדור לפארת מזרח • מה שא"כ לצד מערב כי יקפוץ וירתיע אע"פ ששני מקומות האלה שוים הם במרחקים • הו' אם נאמין שניתנה התנועה לארץ (ר"ל תנועה סבובית סביב השמש) יחוייב שהכוכבים יהיו נראים לעינינו לפעמים גדולים ולפעמים קטנים • אמר המחבר אחרי שהודעתיך את כל זאת הנה בוודאי יהיו מסולקים כל הספקות אשר היו לחכמי האומות נגד חכמינו ז"ל ומה שהיה לק' פירניקוש החכ נגד הכתובי' ונביאי האמת ולמדנו שלשה למודים • למדנו שגלגל עומד ומזלות חוזרים כדעת קדושים חז"ל • ולמדנו שהארץ לעולם עומדת ולא תתנועע כלל :

אמר המחבר מתירא אני שלא ישאול המין מאמר רז"ל בבראשית רבה למה נקרא ארץ לפי שרצתה לעשות רצון קונה והתשובה ע"ז דחוקה :

ולמדנו שכל הגלגלי' אשר זכרו הראשוני' אינם גלגלי' ממש אלא נקראים גלגלים בשם ואולם הם השמים המורים על רבים אבל אינם אלא אחד דק ומפולש ואווירי :

פרק רביעי מביא כל הטענות והראיות אשר לקופירניקוס וסיעתו על עמידת השמש ותנועת הארץ ורע מה שתשיב לו כי בבור שטן הוא :

בת קופירניקא מביאים כמה ראיות על הנוע' הארץ ואני אביא קצתם : הראיה הראשונה • היא לפי שהארץ כדורית ותמונה זאת ניאותית לתנוע' כמו שהעמודית או שטוחית ניאותית לנוח • משא"כ השמים התלוים בספק אם הם כדורים כי הרבה מהפילוסופים חושבי' שאינם אלא כחצי גלגל או כאהל מתוח או ככפה וכן הקדמוני' מהם מיחסים לה תמונת המגדל מה' בציית ומה' שאר תמונ' הנבדלת מהכודריות : הראיה הב' קשה בעיניהם להאמין וליחס תנועה לגשמים השמימים הגדולי' והרחבים כי כל כוכב אשר בקו השוה יוכרח להתגלגל בשעה אחת יותר מארבעה ושנים רבבות מלין וגלגל יומי (כפי הדעת המון העם) ירוץ סביב הארץ יותר מחמשים אלפים פעמים בתוך רגע א' שהוא אחד משמונים בשעה • משא"כ אם ניחס התנועה יומית לכדור הארצי כי לא יקרה המריצה יתירה בזו אלא שיעשה הכדור כשמונה מאות מיל בתוך שעה : מישט"י לינוש חושב מרחק הכוכבים הקיומי' בחשבון בטאלמיאוש 2500 חצי אלכסוני ארץ וכפי חשבונו כוכב אחד בקו השוה ירוץ תוך רגע אחד יותר מחמש עשרה פעמים מאה פרסאות : אלפרגנ"וס מונה 2000 חצי אלכסוני ארץ ובכל שעה ירוץ יותר מחמשה

אמר המחבר מחלוקת זו במצאה בגמרא • לבין רבי יהודה ובין רבה סבירא להו הרקיע עשוי כקיבה • והגלגל קבוע • והחמה היא בעצמה מהלכת ביום למטה מן הרקיע • ובלילה נכנסת בעבים וכו' בזמו' החמה מהלכת בגובה הרקיע • ובימות הגשמים מהלכת בשפולי הרקיע • ופירש רש"י שהוך לקרקע בשפולי הכפה שאינה מהלכת אלא בשפולי העולם • וכענין זה מצאתי שמן נאה על דרך הפשט מה שכתב א"מ הרב נ"ע בימי בחרותו ושפתים ישק :

מכתבי א"מ הרב נ"ע

בטור אורח חיים סימן שכ"ב • היה קורא בספר על הגג ונתגלגל הספר ראשו האחד מידו עד שלא הגיע לעשרה טפחים התחתונים הקרובים לארץ גוללו אצלו • אבל הגיע לעשרה טפחים התחתונים אם הכותל משופע בענין שנח עליו אסור לגוללו אצלו מפני שהיה לו עקירה וכדי שלא יעמוד בבזיון הופכו על הכתב ולעת ערב יחזירנו בכתב למעלה ואם אינו משופע כל זמן שלא הגיע לארץ גוללו אצלו ע"כ ואפשר כי זהו טעם שמשכחין מאדם בעת לידתו כל מה שלמד והוא כי ידוע שהעולם העליון נקרא שבת והוא הגג של עולם התחתון • ועל כן קודם לידתו כשלומד שם תורה הוי כאלו לומד על הגג ובשעה שרוצה לבא לעולם התחתון עם תורתו שלמד שם הוי כאלו נתגלגל הספר מהגג רוצה לומר מעולם העליון לעולם התחתון ואסור לו להחזירה אליו באשר כי כותלי העולם הזה הם משופעים כי השמים כדוריות הם • וכותלי השמים הולכים בשפוע ועל כן הוי דינא • שיהפכנו על הכתב וזאת היא השכחה שאמרו רז"ל כי הפיכת הספר על הכתב היא אורם שכחה מאחר שאינו יכול לראות בספר • אמנם לעת הערב מחזיר הכתב למעלה ועל כן אמרו רבותינו ז"ל • במדרש • על פסוק וכו' כי בשעת מותו של אדם מלמדים לו כל התורה • וכמו שכתבנו לעיל על פסוק טוב שם משמן טוב • והענין כי מיתת האדם דומה לערב כי אמר רבותינו ז"ל עד שלא שקעה שמשו של עלי וכו' • ואז הוי דינא שיחזיר הכת' למעלה וזאת הוא הזכירה בתלמודו כי מאחר שרואה הכתב נזכר תלמודו שאותיות מחכימות • ואפשר כי לכן תקנו בברכת היום לומר והערב

מחמשה

לא וכו' דברי תורתך בפינו רוצה לומר והערב מלשון ערב ונוקר לומר שלעת הערב שקיעת שמשו של אדם חוזר הוא לתלמודו · ואפשר לומר שלכך דקדקו רבותינו ז"ל ריש מסכת סוכה שמעולם לא ירדה שכינה במתן תורה למטה מעשרה טפחים וכו' והוא כי אלו ירדה למט' מעשרה טפחים שוב לא היה יכול להחזיר תורה לשמים מאחר שנתגלגל הספר למטה מי' · וע"כ לא ירדה למטה כדי שיהא מותר להחזיר התורה לשמים ·

סחמשה פעמים מאה אלפים פרסאות · ועוד אם נאמין את קד"רנוש החכם (בספר ה' בלעה כ"מ ע"ס) שבשעה אחת באדם בינוני העורק שלו דופק כמו ארבעה אלפים דפיקות ובכדי שעור דפיקת העורק דפיקה אחת הכוכב ירוץ 1132 ר"ל יותר מאלף ומאה פרסאות ואם כסדר התוכן הגדול טיקו מרחק הכוכבים הקיימים 13500 חצי אלכסוני ארץ ויגיע על דפיקה אחת 706 פרסאות · לנדשב"ירגו אומר שנקובה אחת בכדור הארצי תחת קו השוה ירוץ בתוך שעה אחת 225 פרסאות וברגע אחת חלק ששה עשר ממיל ויהיה ערך זה כערך התנועה הנבחנת והנסיונית בחוש ובעין כי הקנה (ר"ל הכומכרדא וכל"א ביקס) בתוך רגע א' יגרש כדור (ר"ל הכלה) כערך חלק מו' עשר חלקי הפרסה עם היורת שכפי דעת לנר"ש גר"אף ממדינת העס"ין וכפי נסיון של טיקו יעוף כדור זה בתוך דק א' משעה כמו חצי פרסה בטרם יפול על הארץ · ואם יהיה כדברי האומר שגלגל שמיני הוא גלגל יומי והמתנועע הראשון יתחייב שבתוך דק א' יעשה מרוצתו 643848 מילין ׃

הראיה הג' מרוצת השמים אינה ניאותית לחזיק הכוכבים הקיימים במצב ובמרחק אחד לפי שאם יתנועעו אלה הככבים אי אפשר שיעמדו במקום אחד אלא שיתרחקו ויתפזרו במרוצה כזו · מש"אכ בתנועת כדור הארצי · ואם תשאל שאלת בטלמ"יאי אחר שהתנועה נתיחסה אל הארץ מדוע לא יתהרסו הבנינים ומדוע לא יקרה דלקה בבתים מריצת הארץ · על זה משיבים כת קופ"ירניקא ואומרים שכל אלה השאלות הם חלומות והבלים להיות שהאויר עם הארץ יחדיו מתהפכים בלתי נזק בעולם · והנה היא כספינה המתנועעת על המי' ואנחנו יושבים בתוכה והולכי' ונדמה בעינינו כאלו אנו יושבים שקטים ושאננים ׃

הראיה הד' סביאים מגודל הגלגל השמיני (ומסכים עמהם גליליאוש החכ') באמרם אם נחשוב ונעיין בגודל הגלגל בערך קטנות כדור הארצי שהוא כמה וכמה רבבות מילין יותר קטן · ועוד זולת זאת מרוצת התנועה בהמשך כ"ד שעות שיתחייב לגמור קשה להם להאמין להיותו נגד הסברה והשכל ליחס תנועה זו אל השמים ושהכדור העפרי ינוח ויעמוד במקומו · גילב"ירטוש אומר אינו כדאי שהשמים וכל צבאם יתנועעו בעבורנו ובעבור הארץ הקטנה ואינו כדאי שממשלת השמים העליונים יהיו מתנועעים תנועה היומית בעבור כדור הקטן הארצי הלז אחרי שאין צורך להם בתנועה זו ׃

הראיה החמישית אומרים ומביאים משל לדבריהם כשאנו חפצים להאיר איזה חצר אין אנו תולים הנר עם העששית בזוית החצר אלא באמצע החצר כדי שיהיה בו יכולת יותר לפשוט ניצוציו לכל צדדיו כך השמש שהוא מנורת העולם ניאות יותר היותו באמצע העולם כדעת פיטאגורה מהיותו בזוית כדעת אריסטו' ׃

הראיה הששית שהצריך לדבר עליו לבקשו ולהשתדל בעדו ׃ והנה הארץ צריכה לאור השמש והירח ואל שפע הככבים והמזלות · ואיך א"כ יעבדוה השמים וכל צבאם יקיפו סביב סביב להאיר על הארץ · ולא תלך היא אחריהם · זה אין הדעת סובלתו · אלה הם הראיות שיורו המורים בדעת קופירניקוס ואמנם התשובות בנקל נכוחות למבין ולא אאריך בהנה יותר ׃

פרק חמישי

ידבר בסדר חלקי העולם · ומקום ככבים הנבוכים ושאר ככבי מרום · ובשמים הספירים · ובמים הקדושים · ובשכלים נפרדים ׃

אחר שבארנו משפטי תנועת הגלגלי' והמזלות ותנועת הארץ וטענת קופירניקוס אמרתי עת לדבר בסדר העולם כדעת קצת התוכנים מהאחרוני' במופרסים נאמני' ומסכימים עם סברת חכמנו ז"ל אך צריכים אנו לחמש הצעות ׃

ההצעה הראשונה שכדור הארצי הוא בטבור העולם ׃

השנית שהוא מסובב באויר המובדל לג' גבולים ׃

השלישית גבול האחרון האוירי מסובב בשמים ספיריים והוא אויר אחד זך ומזוקק והקדמונים

והקדמונים קראוהו יסוד אש כאשר העירותי כבר למעלה :

הרביעית למעלה מזה יהי' הרקיע והם השמים האויריים והזכים שבתוכם הככבים חוורים ולדעתם יהיה בורא האופן :

ירח הוא היותר נמוך שבכולם ולמעלה ממנו כוכב • ולמעלה ממנו נוגה ומלמעלה טאדים נג' אלה הכוכבים זולת התנועה שיש להם סביב השמש מתנועעים עם השמש סביב הארץ • ולמעלה מהם צדק הסובב סביב הארץ וזה הכוכב מסוגר בין ד' ככבים קטנים (יקראוס כלעו סאטיליטי יוביס) ר"ל שומרים של צדק וממנו ולמעלה שבתאי וגם הוא מסוגר בב' ככבי' :

החמישית שלמעלה מאלה הכוכבים הנבוכים יהיה מקום ברקיע אשר בו ככבים קיימי' ולמעלה מהם המים העליונים תלוים במאמר ומהם ולמעלה יהיו השמים הטהורים הנקראים גלגל המלאכי' או גלגל השכליי' הנבדלי' וכדי להבינך יותר בנקלה אחוג תמונה זו לנגד עיניך :

אמנם שהארץ היא בטבור העולם יתברר על פי ארבעה עדים נאמנים : הא' שהרי בהיום איש בעמק שוה הן בים. הן ביבש' יראה כל חצי השמי' ברגע אחד ר"ל שש' מזלות שהם בגלגל שמיני באופן שבמזרח ראש סרטן עולה במערב ראש גדי יורד וכן להפך הב' בהתנגדות השמש והירח וזהו בחצי חדש אז נראה איך זה שוקע במזרח וזה עולה במערב ויצא לנו מזה שכל היושבים למעלה מאופק הארץ חותכים השמים לחצאים וזה לא יקרה אם לא היתה הארץ מרכז שלהם :

הג' להיות שהג' כוכבים קיימים הנמצאים בעגול קו השוה נראים בלילות הצחות איך מתנשאים ע"י תנועה יומית בזריחתם ובשקיעת למעלה מהאופק באופן שהם שוהים י"ב שעות למעלה וי"ב שעות למטה מהאופק וזה נמנע אם לא היתה הארץ מרכז השמים והכוכבים :

הרביעית לעולם לא יקרה לקות הירח אלא בהתנגדו עם השמש כי בהכנס צל הארץ בין שני המאורות אז יסתיר אור השמש המאיר על פני הירח כי בעצמו אין נוגה לו • ועתה נאמר אלו לא היתה הארץ במרכז העולם אפשר היה שיעמדו שני המאורות בשתי הנקודות על קו אחד בלתי לקות שבעולם • וכן להפך אפשר שתלקה הל-נ׳א תפגום בהתקרבה אל השמש פחות משעור חצי קו (ר"ל אלכסון אחד) כאשר ידוע

לאצטגנינים במופת חותך על כן הוכרחנו לומר שכדור הארצי מונח באמצע העולם : אמנם עולם הגדול ושבעה משרתיו מסודרים היטב באופן הנ"ל כי התוכנים והוברי שמים ניצלים מכל שגיאה ויהיו מיודעי העתים הנכונים והתנוע' היומית של הכוכבים · וקו השוה · ועמידת השמש · והשתנות הארבע תקופות ותוספ' הימים והלילות · וב' בין השמשיות · וב' לקיות · ומהלך הנבוכים והשתנות המביט שלהם וזולתם כמה ענינים הנצרכים לדעת את הכל יתישב בנקלה ועל דרך ישר :

פרק ששי מדבר בסדר חלקי העולם מתחיל ממים התחתונים ומסיים במים העליונים ובו עשר שאלות ותשובות :

השאלה הראשונה לכמה חלקים יתחלק העולם כולו : תשובה הפילוסופי' הקדמונים ועמהם הרבה מהתורניים הורו שהעולם יתחלק לשלשה חלקים ואלה הם : עולם העליון ר"ל עולם המלאכים מה שהפילוסופים קוראים עולם השכלים : עולם שמימי שהוא עולם האמצעי שבו כוכבים ומזלות ויש קוראים אותו עולם הגלגלים : ועולם העפרי הנקרא גם כן עולם השפל ר"ל אשר מתחת לגלגל הירח :

השאלה השנית איך מסודר העולם כולו בחלקיו : תשובה באמצע העולם הגדול מונח כדור הארץ הנקרא עולם השפל והוא מסובב מימים ונהרות ויאורים ואגמים ולכן נקרא כדור הארצי והמימיי וכדור הלז מסובב ביסוד האויר הנחלק לג' חלקים : ומסובב ג"כ מיסוד האש כדברי הפילוסוף (והם השמים הראשונים נקראו רקיע א') ונסביב לו הוא הרקיע ב' שבו כוכבים (והם שמי השמים ר"ל רקיע ב') ועליו יהיו המים העליונים התלויים במאמר כנראה בתמונה זו שהיא נגד עיניך ומכאן ואילך אין לנו רשות לדבר שכן כתוב בספ' בן סירה במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהורשת התבונן ואין לך עסק בנסתרות :

אמר המחבר הפסוק אינו מזכיר אלא שני רקיעים שכן כתוב בתורה אין כאל ישורון רוכב שמי' בעזרך ובגאותו שחקים ותרגום אונקלוס לית אלה"א כאלה"א דישראל דשכינתי' בשמיא בסעדך ותוקפי' בשמ"י שמיא ובבעל הטורים שחקים אותה במדרש שהם בשמים עם רקיע שהמו פקים שהם טוחני' מן לצדיקים עכ"ל · ולדברי א"ת הר' כ"ע בדרושו לעיל יהיה זה המקום ברקיע שלישי שהם המים העליוני' וברוך ה' אשר הנחני בדרך אמת לכוון לדעת גדולי' ולא נכשלתי לכתוב כנגד סברת א"ת הרב ז"ל כי אחר שחברתי חבור הלז הגיע מכתב ידו לידי ומצאתי בהם עזר לדברי הנאמרים באמת חלק ת"ל ע"א :

השאלה

השאלה השלישית כמה גבולים יש לאויר המקיף את הארץ · תשובה כפי הנראה הם שלשה ואלה הם אויר הנמוך (ר"ל התחתון) ואויר האמצעי · ואויר העליון · אויר הנמוך אני קורא זה שמתחיל משטח או פני הארץ ומגיע עד מקום העננים בהשפלותם · אויר השני מתחיל מגבנונית אויר הראשון רוצה לומר מקצה גבול השפלת העננים עד מקום היותר גבוה בהגביה' עצמם למעלה · אויר השלישי מתחיל מאותו מקום האמצעי עד קערורית הירח · גבול או אויר הראשון לא יתפשט למעלה יותר ממיל האיטלק"י · וכבר בחנו התוכנים שהעננים היותר כבדים אינם משפילי' עצמם למטה יותר מת"ק אמות מהארץ · והנסיון או מופת השני כי זה ידוע לאותם השוכנים על ההרים הרמים שרואים איך הגשמים יורדים מהם ולמטה והנה כדעת התוכנים ההרים הרמים אם ימדדו בקו (הוא חוט התלוי בו עופרת) ונקרא חוט המשקולות יהיה גבהם ששים אמות באמת הבנין (הוא עץ ארוך. שארכו ו' רגלים וכל רגל שבעה טפחים :

הגבול השני מתפשט פרסה אחת כלפי שמים מפני הארץ וזה ידוע ובחון ליושבים על ההרים הגבוהים אשר קדקדם חצי פרסה כמדת הקו העמודי הנזכר ועם כל זה הם רואים איך הגשם והשלג יורד עליהם ובהכרח נאמין שיהיו העננים מהם ולמעלה ויגביל גבול האויר השני בגובה פרסה מפני הארץ · הגבול השלישי המתחיל מקצה גבול השני יגביל עד עקמימות הירח שגבהו ומרחק מצבו לכל הפחות חמשים אלכסוני ארץ העולים לחשבון 860 פרסאות כפי מבחן התוכנים האומנים במופתים נאמנים :

השאלה הרביעית באיכות השלשה גבולים הנזכרים ותמונתם :

תשובה שגבול אויר התחתון יהיה כדורי כתמונת כדור הארצי והמימי המסובב ממנו אך אמנם שקצה גבולו והתחלת גבול השני כמעט יהיה נוטה לתמונה ביציית באופן שיותר רחוק יהיה קצה גבולו הראשון שהוא התחלת השני אשר מתחת לרצועת החום וקו השוה מאשר הוא תחת רצועת חקור וקוטבו לפי שהשמש בגבורתו שולח ניצוציו יותר רחוק ברצוע' החום מאשר ישלח לצרדין וימשוך מזה שגם האדים שמהם נולדים העננים כמו כן יהיו מתפשטים יותר למעלה · תחלת גבול שלישי גם כן תמונתו ביציית אלא שבקצה גבולו העליון יהיה כדורי כתמונת חלל הירח המחבק ומסבב אותו :

השאלה החמישית אם נמצא איזה אש כדורי המפסיק בין גבנונית האויר לקערורית הירח :

תשובה זה נמנע משלשה טעמים · הטעם האחד אלו היה כן בוראי היה בו סגולה ופעולה יותרת מכל אש שבעולם וימשך מזה שיהיה מבעיר כל הגשמים אשר מתחת לגלגל הירח ויהיה מכלה העולם : הב' כי אי אפשר יהיה לירח לפעול בנו ובשאר גשמים ברטיבותיו וקרירותיו בהיות האש הכדורי מפסיק בין הירח ובין הגשמים אשר מתחת לגלגלו : הג' אם נאמר שהוא כאש טבעי אף זה יהיה רחוק מן השכל אחרי שאינו בוער ואינו מאיר ואינו ניזון : הנה כל אלה מכריחים אותנו לומר שכל השטח אשר גבלו הקדמונים להיות כדור אחד מיסוד אש אינו א"א מחלקי' אויריים זכים ומזוקקי' :

השאלה הששית השמים כמה הם ואיך מסודרים :

תשובה דע שלמעלה מגבול האויר האחרון הזך והמזוקק (המכונה כסא אש) חונה עליו הרקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות חוזרים ומה מאד יקרה בעיני סבר' האומר שהוא אחד רך ואוריי או ספיריי אך אמנם ששפתותיו ר"ל היקף החיצון או פני הרקיע הוא מקשי ולזה נקרא רקיע מלשון רקוע ונמתח ונקרא ג"כ בפסוק שמים ומהתוכנים גלגלים · ודע כמעט שיש לכל כוכב נבוך גבול ושטח בפני עצמו אשר בו חוזר חלילה · ועם כל זה כולם יחדיו חוזיים בתוך שמים אחד · ולכך עלה המוסכם מכמה פילוסופים מהקדמונים ומהאחרונים אשר ברורנו לומר שאין שם אלא שני רקיעים · האחד השמים שבו כוכבים ומזלות · והרקיע השני המקיף החלק והם אוריים : ואמר המחבר אל יבהלך מאמר רז"ל היכן גלגל חמה ולבנה נתונים ברקיע השני שנאמר ויתן אותם אלקים ברקיע השמים ·

רבי אבהו אמר מקרא מלא הוא ואנשי כנסת הגדולה פרשוהו אתה עשית את השמים ושמי השמים וכל צבאם היכן כל צבאם נתונים ברקיע השני שהוא למעלה מן השמים ונלע"ד שחכמי התלמוד גם הגאונים האחרונ' מסופקים היו בענינים האלה כמו כן שחכמי המחקר מהאומות היו ממשמשים באפלה אך אמנם שיהיו דעת הפילוסופים והמחקרים (החושבים שהשמים הם הכדור האיטירי ר"ל האויר הזך העליון הספיריי והוא הנקרא רקיע ראשון) לדעת חכמי התלמוד הנזכרים לעיל :

אמר המחבר דעת הפילוסופים האלו יהיו כדעת רז"ל כדאית' בגמר' דחגיגה אמר רב יהודה שני רקיעין הן שנאמר · הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים · וריש לקיש אומר שבעה אלו הן · וילון רקיע שחקי' זבול מעון מכון ערבות כאשר דרש' היטב לעיל א"ח הרב כ"ע ·

השאלה השביעית היתכן שיהיו המים אשר מעל השמים מים ממש ואם לאו :

התשובה שהפסוק מעיד על המים העליונים באמרו ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים · ויהי מבדיל בין מים למים וגו' ובגמרא בשעה שביקש הקב"ה להביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם וכשביקש לסתמם נטל שני כוכבים מן עש וסתמם וכו' ואמר ר' יוחנן נטל הקב"ה כל מימי בראשית ונתנם חציים ברקיע וכו' שנא' פלג אלקים מלא מים פלגא הרקיע דומה לבריכה ולמעל' מן הבריכה כיפה ומחמרת הבריכה כיפה מזעת טיפין עבות והן יורדין וכו' (ובעל יפה תואר כותב שזה יעיד על אמתת מים ממש שנבדלו מהתחתונים וכן במ"ש כאן פלגה אמר לעיל גלדה טפה האמצעית לומר שנחלקו המים בשוה וגו' · ועוד הזכיר הפסוק פעמים שלש את המים האלה והמשורר אמר הללו שמי השמים והמים אשר מעל השמים : ועוד נוטה שמים כיריעה המקרה במים עליותיו וכן הרבה כמו אלה בפסוקים והנה עינינו ראות איך שבמים האלה רבו הדעות ונתקשו בהם החכמים יותר מאשר נתקש' משה רבינו בקדוש החדש זה אומ' בכה וזה אומ' בכה כי המאור הגדול רשי' ז"ל פירש הפסוק כמשמעו בתוך המים באמצע המים שיש הפרש בין המים העליונים למים התחתוני' והרב ן' עזרא בסודותיו אומר ומה נכבר דברי האומר שקצוות השמים עם קצוות מימי אוקיאנוס כי כאשר התחזק האויר על הארץ והרוח ייבש מהארץ נהפך הלהט ונעשה הרקיע · והגאון אומ' כי הרקיע הזה הוא גוף כדורי חזק נעשה מהמים וכי הוא קבוע ממוצע בחלל אויר העולם וגם כי מים ממש קבועים עליו ומים אחרים מתחתיו אלא שבני אדם אינם מרגישים בם וכמה מפרשים נמשכו אחר דעת זו ויש כת אחרת אשר לא אבו הלוך בדרך זה לפי שהוא זר אצלם מציאות המים למעלה מגרם השמימי ומהם הוא הרב המורה האומר שזה אשר הזכיר הכתוב מים על הרקיע הם מים בשם לא שהם המים המיניים ור' יצחק ן' לטיף בספרו שערי השמים אומר שאינו צריך להביא ראיה על זה כי מי שיאמין שיש מים על השמים הוא נמהר הלב והפתי הנעור והרק מחכמת טבע המציאות וההכם ר' יצחק הישראלי בספרו יסוד עולם העיר חניתו על האומרים שהמים האלה הם מים ממש והביא הגמרא ד' נכנסו לפרדס וכו' (ובכתיבתו כולך הרב בעל העקיד' ז"ל) ועוד שהישראלי הכניס עצמו בדוחק לומר על ויעש אלקים את הרקיע שהוא שטח מבדיל בעקמימות גלגל הירח ושכל מים האמורים בפרשה אינם אלא שם כנוי ליסוד שכולל גלגלי השמים וצבאם והיסודות הארבעה עכ"ל · אמר המחבר המהני אידיערב עולם הספירי עם עולם היסודי אולי יסכים עם הסוברים כי למעלה מגלגל הירחי ג"כ הם מורכבים מד' יסודות או מב' יסודות : ועוד הרקיע שהוא השטח מבדיל בעיניו אל מי ניחסהו · ועוד במה שהביא ראיה לדבריו מהא דר' עקיבא שאמר לתלמידיו כשתכנסו אצל אבני שיש אל תאמ' מים מים משום דכתיב דובר שקרים וכו' · וכתב החכם הנזכ' כלומר אל תחשבו כי זה שנאמר על הרקיע שנעשה ביום שני והוא מבדיל בין המים העליונים למים התחתונים הם מים ממש אלא שם כנוי כמו שאמרו וכו' אף זו אינה ראיה שהרי הרי"טבא בפרושיו הביא הלכה רבתי בלשון זה מפני ששומרי פתח ההיכל שיש שם מטילין אלף אלפי גלי מים ואין שם אפי' טפה אח' אל' אויר זיו אבני שיש טהור וכו' וכן רבינו האי גאון ז"ל מהלכות זוטרתי בלשון זה כותב היכל ששי נראה כמי שיש בו מאת

אלפים

אלפים רבבות גלי מים וכו' הנה עיניך רואות שזה ידבר בגלגל המלאכים שהוא רקיע האחרון ושם כולו רוחני מה שא"כ בנ"ד שיהי' ברקיע השלישי או מצד שכנגדו ברקיע הראשון הספירי ואני המחבר אומר לענ"ד יהיו המים העליונים כעין מים התחתוני' אפס שהם נבדלים מחמרו בזכות ויהיו כגשם חמשי ולכן נוטה אל סברה זאת בעל יפה תואר באמרו שהוא זיעה בעלמא (עיין בספרו דף כ"ט) :

השאלה השמינית כמה הם המים העליונים :

תשובה זה נמנע מהידיעה אך אמנם כפי דברי הפסוק ויהי מבדיל בין מים למים נראה שיהיו כערך המים אשר מתחת לרקיע כי לא יפול שם הבדל אלא בב' חצאים שוים :

השאלה התשיעית מה טיבן (עיין בפרק ב' דחגיגה דף י"ז ע"ב) של אותן המים ועל מה נבראו או נבדלו · הפילוסוף אומר כדי שיתמזג חום השמש ושאר הכוכבים החמים וחום האיתיריי ר"ל השמים הספירדיים ולהעדיף רטיבות על כל כדורי שמימיים :

השאלה העשירית יתכן שיהיו המי' העליונים בעלי תנועה כמו שנמצא בשאר כוכבי מרום נבוכים ובלתי נבוכים :

תשובה לא יש להם תנועה הקפית או עגולית אבל במה שהם דקים ואוריים כמו האיתירייו ניחס להם התנועה :

פרק שביעי ידבר באיכות וכמות ומהות השמש ובו שש בחינות וידיעות נאות למבין :

עצם השמש אעפ"י שהוא גוף צח ובהיר עכ"ז לא נמנע מהסוברים שהוא גוף אטום ועכור ומביאים ראיות לדבריהם אבל יש לאל ידי לבאר איכות מהות וכמות השמש כמה בחינות שלפנינו וגם לעורר כמה הערות הכרחיות ונאות למבין :

הבחינה הראשונה בידוע שכל דבר אשיי חם ומאיר וזה אנו רואים בחוש ובהרגשה שהשמש מאיר לארץ ולדרים עליה ומחמם אם כן יחוייב שהשמש חם ומאיר :

הבחינה השנית השמש בוראי הוא חמר אישיי לפי שכל חמר המאיר וחם ביותר הוא אשיי ומאחר שהשמש הוא ממין זה א"כ יולד מזה שהוא חם ומאיר והמופת על זה אם תביט בשפופרת הנקרא טילישקופוס וביותר בהיות השמש על אופק הארץ אז תארו כאש טבעי ומראהו ירקרק אדמדם · ויומשך מזה או שחמר השמש יהיה אשיי או כל חמרים שתארם אש לא יהיו אשיים עכ"ל הפ' · אמר המחבר עכ"ז אל תדמה בנפשך שהשמש יהיה אש מוחלט לפי שאלו היה אש מוחלט ראוי היה להיות דק וצלול מאד ולא יהיה מסוגל כ"כ אל התנועה לפי שכל דבר דק ואוירי כל עוד שיתנועע יתפזר : ועוד אלו היה אש מוחלט בנקל היה מתכבה כי אין כבוי האש כי אם בהתפזר חלקיו וא"כ ראוי היה שיקרה כן לשמש במהירתו וחטיפתו ולדברי האומר חמר השמש הלז יהיה מורכב מעפר הרבה ומקשיי והוא ע"י יסוד האש ויתואר כמו המתכת (כמשל בזה הזהב) הנתך והמוצק ועודנו בשרפתו ·

הבחינה השלישית שחמר השמש הוא כדורי וזה ידוע במופת חותך והוא על ב' פנים :

האופן האחד בהיותו כדורי הוא יותר קל ומסוגל לפעול בכל דבר שבעולם האופן הב' בהיות' כדורי אז כשיוצא קויו וחציו ממרכזו יהיה מסוגל יותר לפעול לכל צדדיו :

הבחינה הרביעית אע"פ שהשמש פועל בשאר כדורי העולם עכ"ז יש לו פעולה סגולית בכדור הארצי ומה שפועל בכדורי העולם ידוע הוא כי מושל בעליונים ובתחתונים : בעליונים בכוכבי לכת כי מהמם ומאציל אורו עליהם והרבה פעולות כמו אלה · שאין צורך לראיה אך כוונתי לבאר אם מושל בתחתונים אבל זה מפורסם לפי שמיבש האויר ומזכך האויר ומבשל פירותיה ומגדל זרעוניה ומחיה כל בעלי חיים אשר על הארץ והפסוק מעיד על זה שנאמר וממגד תבואות שמש וגו' (פרש"י שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות : ובגמרא איכו דומה תימור של חמה לתימור)

לתימור של לבנה ר"ל שמתה כחה לבטל פירות העץ ולא כן הלבנה שמבשלת פירות הארץ לבדן ·

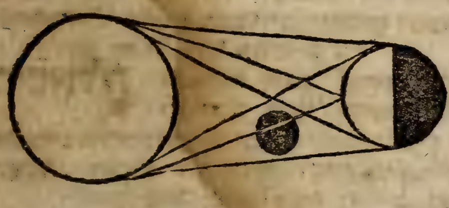
הבחינה החמישית שימצאו כתמים ולפידי' בשמש כי הוברי שמים החוזים ככבים האחרונים כלם יתנו עדיהם ע"ז שרואים ע"י הטילישקופום (הוא השפופרת התחולם אשר בתוכו זכוכית ·זוק) כתמי' בכמותם ומ־ותם ומניינם :

הבחינה הששית כתמי השמש אינם אלא חלקים אשיים ונצוצי השמש מה שהוא דוחה לחוץ מרוב ה־תיחות שרותח בתמידות והלפידים מתהוים מהיותר שרופים ומעשניו · והנה אחרי שנודע כל אלה לקורא המשכיל ישמע חכם ויוסף לקח איכות וכמות ופעולות השמש ויתעוררו מזה כמה הערות :

הערה הראשונה מדוע השמש לפעמים נראה בתמונה ביציית :

תשובה זה יקרה מהמת שבירת הנצוצות מהארים העבים אשר על האופק המתפשטים יותר לצדדיו מהמתפשטים למעלה או למטה :

הערה השנית מדוע השמש כשהוא בצדדי האופק נראה יותר גדול כמותו : זה יקרה כמו כן משבירת הנצוצות מחמרת הקטורים הלחים ובכפיפותם מרחיבים זויות הראות שלו : השלישית מדוע קשה להביט בעין השמש : לפי שקרומי הרשת ובזכוכית שבעין אינם יכולים לקבל כל כך אור בבת אחת : הרביעית מדוע התמדת הראיה בשמש גורמת כאב העינים : לפי שמרוב חום זהרי החמה יתרחבו חוטי קרום הרשת ויוליד כאב העיני' : החמשית מדוע המעיין בשמש ידמיע ויטיפו עיניו · אף זה יקרה מחום נצוצי השמש המרחיב חוטי קרום הזכוכית שבעין והכת עין אינה יכולה לסבול כ"כ ותלחץ אל הקיר שבעין עד שיטיף דמעות : הששית מפני מה המעיין בשמש מעטש · יען שחום השמש מרחיב חוטי הרשת הגורם חכוך ואז יתעטש : השביעית מדוע השמש גורם כאב לראש · מפני שחום השמש מפזר הדם השוכן בראש ויהיה סברה להצבורת הורידים ויסתמו חלק שבילי הראש ומזה יבוא כאב הראש : השמינית מדוע השמש מזיק יותר לארם בחדש אדר : מאשר יזיק לו בשאר חדשי השנה : לפי שקודם האביב הגופים הם יותר לחים ואז בהיותם יותר מלאים בנקל מקבלים ההיזק : התשיעית מפני מה לא נראה השמש כפעם בפעם בגוון אחד · אך לפעמים אשיי או זהביי או רמוניי או כספיי או ברזליי או כרתיי או כעופרת · זה יקרה מתערובת האורות והעכירות והאטומות יחד פעם בגוף השמש ופעם בחוץ באירי האופק או כמה מיני עננים : העשירית למה לא יקרה לקות השמש אלא בסוף חדש : ונשיב שבאותו הזמן דווקא תבדיל הירח בין פנינו לפני השמש · הי"א ואם כדבריך ולמה לא יקרה הלקות בכל מולד · ונשיב עם היות שבכל חדש הירח עובר בין השמש לבין הארץ ובינינו הדרי' עליה עם כל זה איננו בא מכוון מידי חדש בחדשו ביושר נגד פנינו לפי שהירח איננו שוהה בין קו הלקותי וקו המולות כמנהג השמש ההולך בכבדות אך יקרב או ירחק עצמו ו' מעלות ואז מצד זה או מצד אחר יהיה הלקוי : המשל בזה אם הירח בעת ההיא נגד עיני ראובן הדר בויניציא לא יתחייב בשביל זה שיהיה אז נגד עיני שמעון הדר בקושטנ' וכדי להבין זה תתבונן צורה זו :

אולם השמש אשר בשחרית קודם הנץ ובערבית קודם שקיעתו כק' בלשון חכמים דמדומי חמה :

הי"ב מדוע השמ'מאי'ות'בחורף מאש'יאיר בקיץ יען שהשמ'קרוב לנו במולו'החור' מאש'הוא במולו'הקיץ וכל הרחוק יותר פוחת אורו וכן להפך כל הקרוב יותר מוסיף באורו ואעפ"י שלא ישתנה כמותו · השלש עשרה איך יקרה שלפעמי' אנו רואים השמש קודם יציאתו על הארץ : זה יבא מאידי השמש בהיותו עדיין תחת האופק אז שולח נצוציו דרך האידים למעלה באופן שירמה לנו שהוא נגד עינינו והוא דמות דיוקנו · וזאת היא הסברא על מה שקריתי בספריהם שהפלאמינגי כאשר שטו בים הקרח ראו השמש י"ב ימים בנובה"זימלה בטרם שהשמש יצא על הארץ · יען שבקוטב ההוא השמש מאיר

מאיר ימים רבים באופן שחצי השנה יום וחצי האחר' לילה והכל יקרה מנצוצי השמש הנלחצים באויר ומשבירתם: הארבעה עשר מפני מה ההורלו גיא"ו השמשי (ר"ל מורה השעות) אינו מכוון בכל מקום • לפי שאין גובה השמש בכל מקום במדה אחת מפני השתנות גובה הקוטב' יען שכל עוד שהשמש גבוה יותר לא זו בלבד שיחסר צלו אלא אף כפי מישור הארץ ישתנה מקומו: החמשה עשר מרוע נצוץ השמש משחיר, ולא נצוץ האש • לפי שתולדות השמש הוא להמשיך אליו כל שומן חוץ לגוף ואז שורף אותו • אבל חום האש שורף כל שומן הקרוב אליו אבל אם היה עמוק בגוף בקושי יהיה כח בו להניעו ולכן אינו משחירו: הששה עשר מפני מה אין תועלת במורה השעות השמשי לחשבון החדש לפי שיש הפרש גדול בין מהלך החמ' למהלך הירח ואלה ההורולוגיא"ש הם מתוקנים כסדר השמש ולא כסדר הירח: השבעה עשר איך יקרה לקות הלבנה ואף שהשמש עודנו על אופק הארץ: לפי שהשמש על ידי שבירת הנצוצות אינו מן הנמנע שיתראה כאלו היה על האופק לנגד עינינו כאשר אמרנו ובאותו הזמן הירח מכסה הארץ בצלו: השמנה עשר מרוע השמש לפעמים נלקח כלו ולפעמים קצתו • לפעמים תוכו כולו חשוך אבל ההקף שלו לא יחסר אורו • זה יקרה להיות הירח רחוק מהארץ ולפעמים קרוב לארץ וכבר ידוע שחמר אטום כל עוד שיתרחק מהעין יחסר עכובו שיעכב חלק המאיר לנו:

פרק שמיני מדבר באיכות ומהות הירח ופעולותיו:

בהיות שפעולות וכחות והשתנות הירח הם הרבה ומגדולת העבד ניכר גדולת רבו לכן עתה נבאר סבת קצת מפעולותיו להמוני העמים שאינם משגיחים בו:

הבחינה הראשונה שהירח הוא חומר מורכב מהיסודו' שלנו כי לא ימצאו זולתם • כבר אמרנו למעלה שהשמש ושאר הכבבים הם מורכבים מאלה היסודו' • אך עתה נבאר בירח איכותו ומהותו: ויבורר הכל באר היטב על ידי אותות המשאיים • וגם מה שאחרונים השיגו בחוש ע"י טילישקופוס והוא שפופרת העשוי להביט בכמות ואיכות הכבבים:

הבחינה הב' שהלבנ' היא כתמונ' כדורי' כאשר ביארנו למעלה בכדור השמש וזולתו וזה ידוע ונכר ממהלך הירח • לפי שאלו היה לה תמונת אחרת הלא בנטות השמש פניו ממנה לא היה בכחו לעשות כ"כ שינוי במראה הלבנה ולפגום בה: אבל בהיותו כדורי בנקל נכר ונראה השתנות האור:

הבחינה השלישית שהלבנה היא חומר אטום • הא' כי כל מגמתה לקבל האור מהשמש ולהשפיע עלינו ויחויב מזה שהלבנה היא חומר אטום • הב' אלו היתה ספירית או צלולית • אז כאשר תבדיל בין השמש לבין הארץ ופנינו כלנם היתה מעכבת אור וזוהר השמש מלעבור או להתפלש ולעולם לא יולד לקות השמש • אבל אנו רואים שתסתיר השמש מול פנינו והוכרחנו לומ' שהיא חומר אטום:

הבחינה הרביעית שהלבנה מקבלת אורה מהשמש וזה נכר ממהלך הלבנ' וגם מלקות שלה • יען כפי השתנות ההבטה בשמש תשנה תמונתה • ולעת שכדור הארץ יבדיל בין השמש והלבנה אז הלבנה תסתיר אורה וזה לא נכון שיקרה לה אם היה לה אור מעצמה:

הבחינה החמשית הלבנה תרטיב הרבה גשמיים • אשר מתחת לגלגלה והמפורסמות אינן צריכות ראיה • ויובן מזה שיש בה הרבה רטיבות (כי כלום היתה יכולה ליתן דבר מה שאין לה) ואולם זה יקרה בכח קוי השמש כאשר אמרנו למעלה • שהשמש פועל ברטיבות הלבנה ומחמם אותה ומפזר חלקיה ומוציא קטוריה • ואל תתמה הלא עיניך הרואות שמחום השמש המים בכדור הארץ מתפזרים ומותכים ומתיבשין ומכל שכן בירח או הלבנה שהיא יותר נקיה ואינה כל כך מעורבת ביסודות:

הבחינה הששית לקות הלבנה יקרה כאשר יבדיל כדור הארץ בין הלבנה לבין השמש וזה יהיה באמצע החדש • והטעם הוא להיות הארץ חומר אטום ועמידת נכח השמש אז מרתיע צלה לאחוריה בלפי שמים: ולרוב קטנותה בערך גוף השמש יקרה שצלה מקרין ומפריס אבל לאחר זמן נעשה צר נקטן ונפחת:

הבחינה

הבחינה השביעית שהלבנה יש לה כח גדול
לבשל פירות הארץ כמו שיש לשמש כח
לבשל פירות העצים והפסוק מעיד על זה כנראה
בפסוק (וממגד גרש ירחים) פירש"י יש פירות שהלבנה
מבשלתן ואילו הן קשואין ודילועין ועוד פרש"י
ירחים שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש לחדש ר"ל
מר"ח ועד סוף חדש שאז הלבנה פעולתה גדולה
משאר חלקי החדש :

ועוד היה בידי לכתוב כמה בחינות בענין כתמי
הלבנה ושינוי מהלכה בארבע רביעי החדש
ולבדר האם פני הלבנה הם ישרים · או עקומים ·
כי נראה בה הרים וגבעות והוברי השמים החוזים
בככבים הפליגו לדבר מתימים והיאורים שבגוף
הלבנה · והרבה כמו אלה אין בהם צורך להביא'
בספרינו כי כל כונתי להודיע מעט מזער בעניינים
גשמיים האלה מפני הסוברים שאין בנו היודע טוב
ורע ואף אם אכתוב להם רובי תורתנו כמו זר יחשבו
כי כל כחם בפילוסופיא ובחוקי' נמוסיים ובאמת
טוב תורה עם דרך ארץ ועל זה ועל כיוצא בו אז"ל
ודע מה שתשיב לאפיקורוס כפי סברתו ודעתו ולא
כסברת תורתנו הקדושה כי לא תנחילה מלכנו
לעובדי אלילים כי אם לישראל בחירו · ואין הסומא
מבחין את הגונים היותר טובים ולזה בחרתי בקיצור
ואעורר פה כ"ב הערות :

הערה הראשונה מפני מה הירח הכדורי לפעמים
נראת בתמונה ביציית וגם פעם
גדול ופעם קטן · אבל תשובה לחקירה זו תמצא
בגוף השמש לעת נעשה ביציי על אופק הארץ :
הב' מפני מה הירח לפעמים נלקה על פני כלו
ולפעמים מקצתו · לפי שלפעמים יכנס כל גוף הארץ
על פני כולו ויאפיל הירח אבל לפעמים יבא מן
הצד : הג' מפני מה לפעמים הלקות שוהה הרבה
ולפעמים אינו שוהה כלל · וזה יקרה בהיות הירח
סמוכה לארץ ואז יכנס צל הארץ יותר רחב באופן
שישהה הרבה אבל לפעמים הוא רחוק מארץ ואז
יקרין צלו ולא ישהה כלל : הד' מפני מה במוחי בעלי
חיים ובביצים ובכל שרצי המים הסרטן והצב למיניהו
תמצא רטיבות יותר בסוף החדש ובתחלת החדש לא
תמצא כלל · לפי שבסוף החדש ימשך הרבה רטיבות
מכדור הירחי לכדור הארצי מה שאינו כן בתחלת
החדש : הה' מפני מה סוף החדש מסוגל יותר לקבל
הנקבה הריון · ואף יותר טוב ללידה משאר החדש :
יען כי הלידה צריכה רטיבות ורכות וכל עוד
שהלבנה יותר גבוה מכה ופועל' בנו יותר ולכן
הנולדים בסוף חדש יהיו רטובים הרבה והנולדים
בשני רבועי האמצעיים יהיו יבשים יותר אבל
הנולדים ברביע הראש וכן יהיו אמצעיים : הו' הירח
בציווי הבורא יתברך מפליא לעשו' פעולות ברפואות
ומוסיף בם כח · וזה יהיה או מהרבה או ממעוט
הלחות השרוי בם : ומכאן אתה למד שמשקה הרפוא'
בסוף החדש תריק הרקח יותר להיות הגוף אז רך
ומעיו רפויים : הז' שהקזה יותר משובחת בסוף
החדש מטעם שיש מילוי בוורידים יותר משאר ימי
החדש : הח' אומרים שאם יגלחו שערות האדם ואם
יוטלו צפרניו בסוף החדש יאחרו להתגדל ואם
בתחלת החדש ממהרים לצמוח : הט' כל דבר
הנתלש ונעקר ונקטב יהיה בלא היזק אם יהיה בשני
רביעים האמצעיים ולא ברביע האחרון · יען
שברביע האחרון כל גשמיים שואבים יותר ממותרות
הירח ובנקל יתעפשו · הי' מדוע גורם צער וכאב
לעלולים ברביע האחרון · וזה יהיה להיותם חלושים
כבר ועל הראשונים הם מצטערי' וזה בא להוסיף
כובד ורטיבות : הי"א החולאים הירחיים כמו חולי
השקוי ותשתוק והדומה להם כלם יכבד חליים בסוף
החדש כי יש בכל אלה התחלואים רבוי המותרות
ואין לתמוה איך יכבד עליהם החולי : הי"ב שבעלי
השרפון והקדחת דקה באמצע החדש גובר עליהם
יותר החולי לפי שבאותו זמן היובש מתגבר יותר
וחוסר הרטיבות והוא הקדחת : הי"ג מפני מה
חולאים הירחיים עיקר סבת תחלואיהם מרגישים
בירח · לפי שכבר הם חלושי המוח ומוכנים לקבל
החוזק ממנו : הי"ד הירח מוסיף כח לכל זרעונים
וצמחים בסוף החדש : אף זה יהיה מרוב הטיבתו
מצמיח אותם : הט"ו מפני מה נוהגים האריסים
לזרוע איזה זרעונים דוקא בסוף החדש · ויש מהם
הנזרעים דוקא ברביע הראשון · תדע שהזרעונים
אשר טבעם לח ונצרכים ליבשות נזרעים ברביע
הראשון · אבל הזרעונים הנצרכים לרטיבות נזרעים
ברביע האחרון : הט"ז למה קוראי' לאיזה מזג מזג
ירחיי · רצונם לומר שטבע הירח הוא קר ולח וכן
אדם או בעלי חיים שנמצא ברהם הרבה רטיבות
וקרירות מתיחסים אל הירח : (ונגמרא כמי מאן דלבנא

גנר

גבר סביל מרפין נבאי פתיר ובנאי אכול דלא דוליה וחופי כסן אי גניב אלא) : הי"ז מרוע בתמונת הירח לפעמים קצותיו נראים הטיב ולפעמים יהיו קטומים ועכורים • וזה יהיה בהיות האויר צח אז יקרין הטיב כי לא יסתיר קצותיו • מה שאין כן בהיות האויר עכור ועב המכסה אותם ואינם נכרים : הי"ח מרוע לפעמים מהפך קצותיו כלפי שמים ולפעמים למטה • וזה יקרה בהיות השמש במצב הירח לצד צפון אז הירח משפיל קרניו • אבל בהיותו לצד דרום מעודד קרניו כי לעת שיעבור עליו אור השמש תכף מלמטה יעשה פנימה : הי"ט שלקוי הירח או השמש לעולם לא יגידו העתידות לפי שהם טבעיים והכרחיים : ה"ך שאי אפשר לירח לפעול שום פעולה אם לא יתנועע • ותנועה זו היא הקפית כאשר ביארתי למעלה אצל השמש בענין זה : כ"א עוד אחת אני שואל ואותה אבקש לדעת היאך יקרה שהחולי' הירחיים נמצאים בהם הקמים בלילה ממטותם בעודם ישנים הולכים אנה ואנה ועולים על גבי הבית ויורדים בלתי נזק ופגיעה רעה • וזה שכיח מאד כמו שאירע מעשה זה ראוי להזכירו • שגוי אחד בנפול תרדמה עליו היה רגיל לירד לבורו וכל עוד שלא נגעו המים את כף רגלו לא חזר לעלות • זאת ועוד אחרת גדולה מזו שבעיר פאר"יז בארץ צרפת • גוי אחד אזר הרבו בתרדמתו וירד לנהר שיקואנה העובר דרך העיר ועבר את הנהר ושט על פני כלו עד שהשיג אל עבר הנהר את אויבו והרגו • ואחר שמילא רצונו חזר לביתו למשכבו ולא ידע בשכבו ובקומו • אף פטרוהו בבית המשפט כי ידעו את חליין והיה ברור אצלם שלא היתה ערמה :

תשובה לזה היא שכח המדמה הוא כ"כ גדול שיש בו כח לנענע הישן ושיקום ממטתו וילבש עצמו ושילך ויפעול כל פעולה שבעולם בה עלם אחת בתרדמתו : ואני אומר שהדמיונו' הירחיים בעת שנתם נמשלו לבהמות בהקיצתם כי הלא אף הם פועלים אך אינם יודעים טוב ורע • ועדין צריכין אנו לדעת מפני מה אינם נופלים אפי' ממקום גבוה :

ונשיב לפי שאינם מבחינים הסכנ' ואינם מבהילים ואף לא יארע להם סיבוב הראש : סברא אחרת לסבר זו היא שינוי טבע מין האנושי להיותם חלושי מות יותר וחסרי דעת ובהם רבוי רתיחת

הדם המעלה עשן למוחיהם ואז נתמלא המוח תמונות • ודמיונות • המניעים כחות האדם לאלה העניינים והפעולות : המשל בזה • אם יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה טל ויתננה תחת קוי השמש תהיה עיניך רואות איך שמש חוטף אורתו למעלה במהירות גדול • כך הירח כפי יכולתו במה שמשפיע לנו אור השמש יש לו כח מושך (ככח המאגניטיש) בגשמים מורכבים שהוא מוח הירחיים • ומכאן שהירחיים עלולים יותר בסוף הדש לעת שקוי הירח מכים לראש הנרדמים • והנה השתנות סבות כל הנ"ל רובן או מקצתן מסבבים כל אלה לבעלי ירחיים לפי ערכם : באופן שמהם המדברים בתרדמה בלבד • ומהם המפליגים לדבר ולהשיב כהלכה על כל שאלה ושאלה • ומהם המקיפים מטותיהם או הולכים ארוכות וקצרות בחדר משכבם • אף מהם הולכים למרחקים עולים ויורדים כאשר שמעתי מפי מגידי אמרת עניינים נפלאים מי יכול להביאם הכל בספר : (אמר המעתיק חולי זה ורפואתו איחד מדור בפני עצמו בחלק ב' מספרי הנקרא עולם חדש :

פרק תשיעי

מדבר בשמו' ומהלך חמשה כככבי לכת הנקראים נבוכים ופעולותיהם :

אחרי שביארתי מהות וכמות ופעולות שני המאורות הגדולים • עת לדבר בחמשה ככבים נבוכים והם שצמכ"ן • וצריכים אנו לכמה ידיעות : הידיעה הראשונה למה נקראים נבוכים : לפי שאין הליכתם ישרה פעם לפניה ופעם לאחור כאחד הנבוך בדרך : הידיעה השנייה שהם כדוריים ומתוארים במחוגה אלקית : השלישית שאין להם אור בעצמם אלא מה שיקבלו מהשמש : תדע לך שהוא כן לפי שאלו היה לנו ליחס האור לאחד מאלה הכוכבים היה ליחס לנוגה והלא אנו רואים שאין בו אור לפי שאין תמונתו שוה כי פעם נראה גדול פעם שלם פעם חציו ונקטם ופעם מקרין ומפרים כפי השתנות ההבטה שיביט בו השמש כמקרה אשר יקרה לירח לפיכך צריך אתה לומר שמקבל אורו מהשמש זו ואין צ"ל יותר הכוכבים הנבוכי' העכורי' ממנו : הרביעית שנוגה פעם הוא למטה מהשמש ופעם הוא למעלה מהשמש סביב סביב הולך כאלו

היה השמש מרכז שלו ולכן כשהוא למעלה מהשמש נראה שלם וכשהוא למטה ממנו נראה מקרין ומפרים • החמשית מפני מה קורים לאיזה אנשים בעלי נוגה לפי שטבע ככב הלז חם ולח אך שעודף בחמימות וכל שטבעו נוטה לכך ראוי הוא ליחסו לנוגה ׃ הששית שממשלתו על הבחורים ויפת תואר והמשוררים ובעלי שחוק והזמה ועל כלם שבנקל עושים פועל הנשים וביתו הראשון מאזנים וביתו הב׳ הוא שור (ובגמרא האי דבככב נוגה יהא גבר עתיר וזנאי מ״ט משום דאיתלוא ביה נורא פרש״י ולר׳ של תשמיש בוער כמו אש וכו׳ ׃

ככב או כתב גם כן מסבב את השמש כמו סביב מרכזו ולזה לפעמים נראה שלם ולפעמים חציו אף לפעמים רק מקצתו כפי ההבטה אשר יביט בו השמש ׃ ומפני מה קוראים לאיזה אנשים בעל כתב או בעל ככב ׃

תשובה לפי שנמצא בככב זה הרבה קרירות והרב׳ יבשות ובעלי כתב הם ממין זה • ככב זה מבטו לאנשים נאים וחכמים וחריפים בעלי קומה וצהובי׳ וביתו הראשון בתול׳ וביתו הב׳ הוא תאומים (ובגמרא מאן דבככב יהא גבר נהיר וחכים משום דספרא דחמה הוא פי׳ סופר של פול חמה לכתוב דרך הלוכו וקקופותיו ׃

מאדים גם כן מקיף השמש כמו סביב מרכזו אך למטה מצדק ושבתי • ולמה צבעו ארום ואשיי ׃

תשובה זה יקרה מכפילת נצוצי השמש כי כל חומר שנכפלו עליו נצוצי השמש נראה ארום כאש • ולמה קוראים לאיזה אנשים בעלי מאדים לפי שמאדים טבעו חם ויבש אך שתמימותו עורפת על היובש וכל שטבעו נוטה אחריו וכל אבריו משועבדים אליו נקראים בעל מאדים ככב זה ככב הגנבים והחריפים ושעריו נוטה לשחרות וקופצת עליו הזקנ׳ והבית הראשון עקרב והב׳ הוא טלה ׃ (ובגמרא האי מאן דבמאדים יהא גבר אשיד דמא אמר רב אשי אי אומנא אי גנב״א פי׳ רוצח או מוהלא ׃

מתחת לשבתי ומעלה ממאדים הוא צדק המסבב הארץ כמו סביב מרכזו ׃

ודע שסביב צדק מקיפין לו ארבע ככבים קטנים הנקראים נביים של צדק ומפני מה קוראים לאיזה אנשים בעלי צדק • לפי שצדק טבעו חם ולח בשוה וכל שהוא מאותו המזג נקרא בעל צדק והוא ככב האנשים החשובים והנאים • ומאנשי הכת הגדולים ומי שזקנם עבה וצהוב ואינם קרחים • והבית הראשון הוא קשת והבית הב׳ דגים ׃ (ובגמרא מאן דבצדק יהא גבר צדקן • אמר רב נחמן צדקן במצות ׃

שבתי הוא היותר גבוה שבכלם וכמו כן כדור הארציי הוא מרכזו וסמוכים לו ב׳ ככבי׳ קטנים ומאירים אך שמקבלים כמו כן אורם מגוף חשמש ונקראים שומרים של שבתי • ומפני מה צבעו דומה לעופרת • אולי יהיה מאיכות שלו וגם מכפילת נצוצי השמש המכים בו ומהפכים אותו לגוון העופרת • ומפני מה קוראים לאיזה אנשים שבתיים • לפי שגם טבעם קר ויבש כמו ככב זה • אך שקרירות יעריף על היובש וממשלתו על האנשי׳ השחורים והרזים ובעלי דאגה ולאותם המטנפים בגדיהם ולאנשים משחיתים וזקנם מעוטרה וביתו הראשון הוא גדי ובית השני דלי (ובגמרא האי מאן דבשבתי יהא גבר מחשבתין בטלין פי׳ כמו לא יקבותי) ודע שלכל ככב יהיו ב׳ בתים מלבד השמש והירח והבית הראשון הוא בעצם שבו יצמח הככב כנפש בגוף וכמלך בכסאו • אמנם הבית השני איננו כ״כ עצמיי ולזה לא יהיה כל כך חוק הכח בו ׃

פרק עשירי מדבר בכמות ואיכות ומהות ומרחק הככבים הקיימים ׃

אחר שביארתי חרק היטב מהות ואיכות ככבי לכת הנקראים נבוכים יאות לדבר בככבים הקיימים וצריכים אנו לכמה ידיעות והצעות ׃

הצעה הראשונה כמה הם הככבים , התשובה הככבים הנראים בלילות הצחות לעיני כל אדם כדברי חוברי השמים הם אלף ועשרים ושנים • אמנם יש הרבה הרחוקים מאד ואינם מוחשים ונראים כי אם על ידי השפופרת וזולתם הם אחרים סביב הקוטב הדרומי שאינם מוחשים לחוברים שלנו כי אינם מאירים לנו ׃

הצעה השנית כמה מינים הם • התשובה הם ששה סדרים לפי ערכם וכמותם • הסדר הראשון הם היותר גדולים והמבריקי׳ יותר והם ט״ו ׃ הסדר השני הפחותים מהם מ״ה ׃ הסדר הג׳ שכמות שלהם יותר קטן מהשניים הם ר״ה ׃ הסדר הד׳ תנ״ר ׃ הסדר החמישי ר״ז ׃ הסדר הששי הם הקטנים שבכלם ומספרם מ״ט ׃ ויש מוסיפי׳

מוסיפי' ה' הקיטריים ועוד ט' היותר חשוכים ועכורי'
ובין כלם תתרכ"ב וזולתם אינו נמצא אחר המוחש
לעינינו : (ברכות פרק חמישי רז"ל דרשו ומכאן מספר
הככבים ע"ש מ"ל) :

הצעה השלישית כמה רחוק מערכת הככבים
הקיימים ממרכז הארץ • ונשיב לא
שמצבם ומרחקם שוים • רק מהם הרחוקים הרבה •
ומהם היותר קרובים • אך אמרו החוזים שהיותר
קרובים לא יתקרבו יותר אל הארץ משעור י"ג אלף
חצי אלכסוני ארץ אשר כל אלכסון מחזיק שמנה
מאות וששים פרסאות :

הצעה הרביעי' בערך כדור הא"צי כמותם איך הוא •
התשובה לדברי התוכן הגדול טיק"ו יהיו
הסדר הראשון מאה פעמים יותר גדולים מכדור
הארץ • והסדר השני תשעים פעמים • והסדר
השלישי בשבעים ואחד פעמים • והסדר הרביעי
חמשים וארבעה • והסדר החמישי שלשים וששה •
והסדר הששי אף שהם היותר קטנים שבכולם עכ"ז
הם ח"י פעמים יותר גדולים מכדור הארץ :

הצעה החמישית האם יש להם אור בעצמם או
אם מקבלים אורם מגוף השמש כמו
הככבים הנבוכים : התשובה הסברה נותנת שיש
להם אור טבעי כי אין בריקת הנבוכים כהברקת
הקיימים המבריקים וזוהרים ושולחים חצותיהם
בתמידות והם חיים וקיימי' ובחוש אנו רואים שתוכם
אור ואף שהם רחוקים מעינינו • כמו שמובן מגוף
השמשי או מאבוקה הרחוקים מן העין מה שאין כן
הנבוכים כאלו הם מתים ומוקפים אור • ואף על
פי שהם קרובים לנו יותר מהקיימים :

הצעה הששית מאין להם הברקתם והתמרת
שליחות הנצוצות : התשובה הסבות
המה הרבה בדברי התוכנים אך העיקר הוא מהחמר'
הרוח ונשיבתו גורם תנועי' האור שבככבים ותנועות
קצוותיה' וזויותיהם וחזותיהם : (מלשון חזית) (ראפוזו)

הצעה השביעית באיזה אופן יהיה יותר טוב
להבדיל ולברור אלה מאלה : התשובה
אופן היותר טוב ונקל להבדיל הככבים הקיימים זה
מזה הוא בלילות הצחות לעת שמזהירין היטב
בקערירות השמים ואף יהיה על ידי כדור החמרי של
התוכנים (שבו נרשמים כל ככבי מרום) :
אמר המחבר אחרי הודיעתיך כל אלה • תלמוד
כמה עניינים : האחד שהככבים הקיימים הם
חמרים מקשיים ואטומים שאם לא כן לא
היו נוצצים ומבריקים • השני שמורכבים מב' יסודות
וכמו הנבוכים • הג' שהם חמרים בעלי קצוות
וחוזים • הד' ראוי לבחון מדוע הככבים הקיימים
אינם נראים בהאיר היום • מפני שכבר ידוע שאור
הגדול מכבה את הקטן כשרגא בטיהרא • הה'
נכספתי לדעת מ"וע בלילות החורף נראים הככבים
בכמות יותר גדול ואף יותר הרבה : התשובה יען
היות האויר צח יותר ואין צ"ל בלילות הקרירות
שאז יזוכך האויר ומוחשים יותר : הו' מפני מה
נמצאים איזה ככבים המבריקים הרבה ואיזה מהם
לא יבריקו כ"כ • לפי שכל הככבים חזוים ובעלי
קצוות מבריקים הרבה • הז' הטעם לבשורת הגשם
הסמוך ללילה שעברה הנראה בה הברקת הככבים •
הטעם הוא לפי שמסבת הקיימים המבריקים הרבה
יתהוה שבירת הנצוצות בתוך הקטורים הקרים
ויתפזרו חלקי הקטורים והוא תחלת המטר • ועוד
בקרירות הלילה בנקל יתעבה האויר לחומר מקשיי
ואז למחרתו בהתפזר חלקיו נעשה מטר • ח' עדיין
צריכין אנו למודעי מפני מה נקראים ככבים קיימי' •
התשובה לא שהם קיימים ותחובים ברקיע ואינם
מתנועעים כלל כי ידוע הוא שנסוגו אחור מרחק רב
מהנקודה שהיו בשעה שנבראו • אך שהם מורים
אותו ריחוק מכדור הארץ מאז ומקדם :

פרק אחד עשר

מדבר בככבים החדשי' ובזנביים ובככבים הקטני':

עדיין צריכין אנו למודעי • אם תשאל לכמות
הככבים החדשים מי ומה הם : התשובה
הככבים החדשים הם אלה המחודשים לבקרים
פתאום יראו ופתאום יופסדו • כאשר ראו
בקאסופי"א בשנת אלף ות"ר לנוצרים בהמו' נרת
החסידה • ועוד ככב אחד בתנין אלף ותר"ד והרבה
פעמים כמו אלה : הב' אם ישאלך השואל מה
יתהוה הככב המחודש • תשיב מממה עפולט
השמש ומפסולתן של שאר הככבים יתחברו יחד
לחומר אחד ואחר כך כשיזריח עליו השמש ומחומו
יתחדש מין זה • הג' אם ישאל השואל מה הוא

הירך החלבי : התשובה שבשמים האיתירים
נמצאים ככבים קטנים לאין מספר והם כ"כ מקולעים
באופן שהעין לא יוכל להפרידם זה מזה : הד'
מהו הככב הזנבי : (ברכות פרק תמיעי אמר שמואל כוכבא
דשביט וכו' ע"ש) התשובה שככב זה חוץ ממערכת
הככבים ויש בו תמונת זקן ובספרנו קוראים אותו
ככב השרביט ובלע"ז קומיט"ה : הה' מהיתו או
מאי זה מין חמרי יתהוה : התשובה שהוא על שני
פנים : האחד השמימי ולמעלה מהירח : השני
הוא יסודי ולמטה מהירח : השמימי מקורו מפסולת
הירח וממה שפולט וגם ממותרות שאר הככבים
ככבי מרום בהתחברם חלקיו קצתם אל קצתם אחד
אחר עד שיזוכך מאור השמש : (ואולם סהוה מתחת
לגלגל הירח והוא היסודי יהיה תאסיפת מותרת היסודו ומחובר לכדור
א' והשמש מדליק ומאיר אותו) ועוד יבא השואל לשאול אם
יבא ככב זה לעולם מה יבשר : התשובה הגם שיש
מהמוני העמים הסוברים שקומיט"א יגיד העתידות
ויבשר מיתת המלכים והשרים והסגנים והרעב
ושאר בשורות רעות : אך הכל יפצה פיהם כי אין
לו כח וסגולה כלל לבשר כל הנ"ל משלשה טעמים :
הטעם הראשון יען שתחלתו והויתו הוא הכרחיי
וטבעי : הב' מדוע כפעם בפעם בוחר ברע ומואס
בטוב היה לו לבשר לכל הפחות פעם אחת בשורה
טובה כדרך המשולחים המבשרים את הטוב ואת
הרע : הג' שידוע שהקומיט"א הולך וסובב כל
כדור הארץ בתנועתו יומית ואלו היה מבשר ואומר
רעה על כל העולם החרשתי אך אני רואה שאומרים
עליו שיבשר על דבר פרטי ועל חלק א' מכדור
הארץ : ואל יבהליך אחד מהעמים באמרו כבר
שמענו ואבותינו ספרו לנו שכל זמן שבא קומיט"א
לעולם בא קצף לעולם ביבשות השדות וחולאים
רעים ומגפה וביותר מיתת הגדולים : אף זה הבל
הוא : כי אין לך דור מיום הוסדה הארץ שלא
אירע בו איזה נזק וצער בפתאום ובמקרה וזה כבר
נגזר מן השמים אף שלעול' לא היה נראה הקומיט"א
כלל : ועוד כמה פעמים באים פתאום חרון אף
לעולם אף שאז לא נראה הקומיט"א :

אך אני אומר שהסברה נותנת שהוא יועיל ולא
יזיק כי תכליתו לשאוב ולמשוך אליו המותרו'
מחלקי השמי' עד שיהיו מנוקים מכל פסולת ומפליא
לעשות עצמו גוף ככב מאסיפת הפסולות והחלקים
הקטנים (ואחר שיתהוה יושרף ויופסד) ואלמלא
כן הלא החשך יכסה הארץ את כל גבולו מכמה
וכמה חלקים קטנים המפוזרים תחת גלגל הירח
וכמעט היו מביאים היזק גדול לעולם : אמנם
אינו מן הנמנע אם יבא אחד מענינים הנ"ל במקרה
בסבת ככב זה וביותר מקומיט"א אשר תחת גלגל
הירח ויקרה באופן זה לפי שקומיטא" שואב אליו
משמני הארץ באופן שלא הניח בה רטיבות ויולד
מזה שהארץ הרזה לא תתן יבולה : וכמקרה זה
יקרה ג"כ אם ימשך מהשמש החמה המסוגל לתנובת
השדה ולא ישוב יותר לארץ אך שיתהוה לגוף
הקומיט"א : ובענין זה חומר האויר הנשאב לגוף
הקומיט"א בהכרח שיהיה יובש גדול בארץ ובאמת
כפי השתנות אכות החמרים של הקומיט"א התוים
תחת גלגל הירח (אם לא שאש אוכלם) אם אלה
יתפזרו שנית לקטורים ואידים יסבבו פעולות שונות
לפי שבהמס הקומיט"א שהיה בו הרבה פסולת
בהכרח שיהיה כמבול על הארץ : אבל אם נמסים
לקטורים גסים והמים הקלים להתעפש יולודו מהם
בעלי חיים קטנים והם לרעב כחגבים וזבובים וגם
פרעושים ושרצים קטנים ותולעים ארסיים והם
שלוחי המגפה : ושאר תחלואים ארסיים ולהיות
שהאויר הארסיי כמו זה בנקל יזיק לאנשים חלושים
ומעונגים והם השרים והסגנים ומכאן היא מיתת
הגדולים וכן ,'הפך אפשר שיהיה לטובה אם חומר
הקומיט"א יהיה מבושל ומתוקן היטב באופן שלא
נשאר בו רטיבות העפושית אז כהמס ככב זה יהיה
רחוק מהיזק וקרוב לשבח יותר לתנובת השדה
והארץ תתן יבולה : ואולם מטעם זה אפשר שזהו
הטעם שהזו נ"א הממוזגת הצפונית היא מבורכת
ומשובחת יותר מהדרומית : יען שבצד דרום אינם
שכיחים כל כך הרבה קומיטא"ס כמו שנמצאים בצד
צפון : ומכאן אתה מוצא טוב טעם לכמה חקירות :
החקירה הראשונה איך יקרה שהככבים החדשים
הולכים וחסרים עד שנפסדים מכל וכל :
יען שחומר החדשים מורכב מפסולתן של הנבוכים
וסופם להתפזר ולפעמים נדלקים ואש אוכלם עד
תומם : השנית מפני מה החדשים משנים צבע
שלהם : לפי שהם מיוסדים מחמרים המכפכיים
באופן שאחד דולק מהרה והשני יאחר להדלק ולפי
ערך רטיבות או יבשות שבו : הג' האם החדשים
מבשרים

מבשרים איזה ענין • יוכל לחיות שיבא במקרה איזה ענין לעולם אבל האומרים שהם באים לבשר תעתועים ידברו • הד' שהחדשי' הם גבוהי' מאד וזה ניכר מתנועתם השוים לככבים הקיימים • הה' כמת הם גדולי' וכמה מנהגם ודרכם להיותם חיים וקיימים בעולם : התשובה הככב החדש הנראה בקשופי"א שנת אלף ותקע"ב לנוצרים רומה הירח כמותו לככב נוגה ואחר כלות ב' שנים נתכבה : והנראה בשנת אלף ות"ר כחסידה נרמה לכמות הככבים שבפרר השלישי והיה קיים בעולם כמה שנים • והנראה כתנין בשנת אלף ותר"ר כמעט ערכיהן לכמות נוגה • הו' מרוע נמצאים קומיטא בזנב קטן ולפעמים אין בו כלום : זה יקרה כפי השתנות הבטת השמש • הז' מדוע זנב הככבים תמיד נגד השמש לפי שמקבלים תמונתם מנצוצי השמש הנשברים על פני הככבים : הח' איך נדע מרחק מצבם : התשובה שצריך להמתין עד שיכסה הככב את הלבנה או שהלבנה מכסה אותו ומכאן בנקל נבין ונבחין בין הקומיטא שהוא למעלה מגלגל הירח לקומיט"א שהוא למטה מהירח ואם אינך יכול להמתין אז צריך אתה לעיין בשברי הנצוצות ופאראלאקס ואף מהם יובן גבהם • הט' מדוע הזנביים נראים בגוונים שונים מהם הדומה לעופרת מהם ארומיים מהם אשיים ומהם צבע הכספי או הברזלי וכו' : זה יארע כפי השתנות ופסולת השמש ויתר הנבוכים אשר כל אחד בסגולה מקבל צבעו • הי' מרוע קומיט"א אחרת תתקיים יותר בעולם מזולתה • אולי יקרה זה שאחת תהיה מחוברת מחומר יותר דבוק :

פרק שנים עשר מדבר בספקות וידיעת העתידות של החוזים בככבים :

ידיעת האשטרולוגי"א יש לה כמה ספקות והקירות אם מרוב ההשגות והשגחות ואם מהשתנות מצבם והזמנים ומהשתנות הגופות ואם מהעדר התמרה העיונית • עכ"ז נאמין שהשמי' והככבי' פועלים בנו ומושלים על התחתוני' בגזרת הבורא יתברך לפי שבחון אצלינו כל זמן שנביט השתנות בככבים יארע שנוי בעניניס שתחת גלגל הירח : הב' עינינו הרואות שהשמש בכל יום מחמם תמיד ושואב וגם מכפיל תנועתו • הג' אף נראה לעינים פעולת הירח וביותר בגשמים לחים הגדלים או נפחתים עם הירח הכל לפי ערכם כמו נפות או שקוי במוח וגם געמים לחים שבבעלי חיים כמו הסרטני' והצבים ושאר שרצי המים :

הידיעה השנית שהשמים והככבים לא בשביל תנועתם גורמים חמימות או קרירות בעולם השפל אך מכמה סגולות שיש להם לפי שאין אנו יודעים כל הפעולות התלויות בשמים ובככבים ובסבת האור והתנועה והחמימות או הקרירות של הככבים וכן תוספת הימים והנהרות בתוספת הירח וחסרונם בחסרונו בסבת הירח ואפי' שעודנו תחת אופק הארץ • וכמו כן העשב הילויטרופיו"ם (בלשון ישמעאל ויולים ניגיק) ושאר צמחים פונים לכל צד עם השמש • וכמו כן ביום העמדת השמש הנקרא בספרנו ראש סרטן וראש גדי כמה וכמה אילנות הם הפונים עצמם לצד השמש והם הערבה והזית והפופוליו"ם (בלשון ישמעאל כדאמור) הן והדומה להם וגם איזה ככבים המושלים באיברים שבגוף ואף על כמה איברי הגוף ומהם על חושים שבגוף באופן שככב אחר ישמח לבב אנוש והככב השני יאבל אותו אחד מחדר השכל והאחר מטמטם השכל והלב • זאת ועוד אחרת העוף הנקרא בלע"ז פראר"ש אינו נראה בעליית הככב זירייו"ן (ר"ל בחזל אריא) כי אם אחר שקיעתו • וכמו כן העוף לושצינ"א (בלשון ישמעאל רולניל) ישבות מלשורר בתקופת תמוז : הנמלים יום ולילה לא ישבותו אבל ינוחו לערת המולד • ואעפ"י שהפעולות המתיחסים לשמש ולשבתאי ולצדק ולמאדים ולשאר הנבוכים דתיהם שונות • עכ"ז אין אנו רואים שינוי במאורות שלהם וזה להיות אורם מאור השמש • המושפע עליהם והם משפיעים עלינו :

הידיעה השלישית שהככבים לא זו בלבד שהם משנים ומהפכים הגשמיים אלא אף שהם פועלים בצמחים ובדומם הלא עיניך רואות שהמתכת אינו נזרע וגם אינו מוליד ולא האבן יוליד אבן אלא שנבראים מהיסודות וכמו כן חומר שלהם • אם כן הם נפעלים על יד מערכת הככבים בכחם הניתן להם מאת הבורא יתברך :

הידיעה הרביעית שהככבים כמעט אין להם כח לפעול ברצונם בנפש השכלית • אך

שיהיה

שיהיה במקרה • והטעם הראשון כי המשמה היא רוחנית ונחצבת מגלגל השכל שהוא למעל' מםערכת הככבים הגשמיים והחמריים : (וזה שאמר הקב"ה לאברהם צא מאצטגנינות שלך וכו') הטעם השני לפי שפעולות כח ההרגשה מביאה תנפש לפועל השכלי והרצון כנראה בחולי פרינטיק"ו בהתעכב הפעולה הדמיונית • כמו כן יעוכב השכל והפעולה הישרה והרצון :

ואחר שהקדמתי לך כל אלה הידיעו' להיות לנו ליסוד בנקל תבין איכות ומהות הבשורות האפשריו' להתבשר מהכככבים • אך התבונן שהפעולות התלויות בכבבים הם שלשה מינים • איזה מהם הכרחיים באופן שיכולים להתעכב מכח החיצוני • וקו השוה • והעמדת השמש • כמות היום וכמות הלילה • זמני זריחת ושקיעת השמש • וביני השמשיות שבערב ושבבקר • והרבה כמו אלה שמהם התוכן האמתי והבקי בחכמה זו יגיד העתידו' בלתי שגיאה בעולם : המין הב' הוא גם כן מן ההכרחיים אך שאינו מן הנמנע אם יעוכבו משאר סבות • והם ב"מ דבר ורעב ורעם והדומה לאלה ובזה אפשר שיבשר באמת ואמונה בלתי שגיאה : ועכ"ז אל תתמה אם אחר הידיעה ועיון בכל אלה הנזכרים יעיות במשפטי הככבים כי שגיאות מי יבין ולא יהא אלא בחלק אחד ממלאכת הנימוסיות שבעיר ושבשרה או במלאכת הרפואה בעצמה שגם במקהלות הרופאי' כשבאים להמתיק סוד יתרו אצל איזה חולה הלא בתחלה חוקרים ודורשים על מזג החולה ושני חייו ובמה מורגל ואח"כ ממששים הדפק ומעיינים בשתן לדעת מקורו והשתנותו ועם כל זה אחר כל אלה הדרישות והחקירות לפעמים באים לידי שגיאה ותועים מדרך הטוב • זו ואין צריך לומר זו בהגדת העתידות • לעת שאומרים על איזה חולה שימלט והנו כבר נגזר מארץ החיים ועל מי שאומרים שאין בו רוח חיים הוא חיה יחיה • ולמה יחרה אף המתלוננים על החוזים אם לא יקומו דבריהם אף לאחר זמן הרבה • ולכן לא נאה אפילו לתוכן מובהק שיגביל הזמן והרגע אפילו על הגשמי' וברקים וברד וכיוצא בהם • כאלו היו חקים ומשפטים ישרים כי בוודאי אם יתלבנו דבריו כצמר הוד והדר ילבשנו • אבל אם לא יצא לאור משפטו הלא יכסו פניו חרלים ויהיה מן המהותלים :

פרק שלשה עשר ידבר בפרקי השנה שה"ם ראש טלה וראש סרטן וראש מאזנים וראש גדי ובלשון חכמים התקופות :

פרקי השנה כדברי התוכנים הקדמונים הם ארבע • ואלו הם ב' זמני עמידת השמש • וב' ראשי הנקודות ובלשון הפסוק נקראי' תקופות השנה הרומיים לפנים היו גומרים הרישות שדותיהם ותקון אילנותיהם ביום ארבעים ושבעה אחר עמידת השמש החורפית ומיום עשרי' וחמש' לעמידת השמש הקיצית תוקף החום • ומיום ארבעים ושלש לאותה עמיד' השמש הקייצית חשבוהו בציר הנקר' אוטומנו ומיום ארבעים וששה להשואת החורפיית הוא סוף ימי החום ותחלת החורף : (ובגמרא דפסחים פרק מי שהיה ת"ר כל' שנים חמה מהלכת ניסן וכו' בהרים כדי לפשר השלגים תמוז וכו' בישוב כדי לבשל הפירות תשרי וכו' בימים ליבש הנהרות טבת וכו' במדבר שלא ליבש הזרעים) אבל רימוקראטי"ש סבר שהוא יותר מאוחר • ובהעמדת השמש החורפיית • אבל לא כל המקומות שוים וכפי השתנות המקומות הם ימהרו או יאחרו ליתן תנובתם • אנו היושבים בקושטנדינה אשר ברוחב מהקוטב מ"ד כמעט חדש ימים מאוחרת על הרומיים : ובאמת התוכנים האחרונים הפליגו לדקדק במלאכ' זאת ולא זו בלבד שהם מעייני' מאד באותה שעה והרגע והנקודה שהשמש בא לחנות בהם שהם ראשי המעלות שבד' חלקי השנה • והם ראש טלה • וראש סרטן • וראש מאזנים • וראש גדי • אלא אף זו שמביטים במצב הנבוכים נכח השמש וגם באיזה בית מבתי המזלות הם נצבי' לעת כניסת השמש לתוך הנקודה : ואחר הערות האיכיות האלו שבסדר הכוכבים מגידי' מראשית אחרית השתנות האויר שבכל חלקי השנה • והארבע נקודות הנ"ל הנקראים בלשונינו הקדש תקופת והם שתי השואות ר"ל השואת הקייצי' והוא תקופת ניסן ואז הוא סוף ימי הקור ותחלת ימי הקיץ והשניה שהוא רגע החורפיי' והיא תקופת תשרי ואז הוא סוף ימי החום ותחלת ימי החורף ומאלה החלו התוכני' לספור חלקי השנ' והם קור וחום וקיץ וחורף זמן החום יתחיל בהכנס השמש לראש מזל טלה שהוא ראש המזלות • קיץ בהכנס השמש בראש סרטן • חורף בהיותו בראש מאזנים • וקור בהכנס השמש לראש גדי • והנה ראש טלה וראש מאזנים נקראים

נקראים נקודות השווית כי בבוא השמש לאלה הנקודות יהיה היום בכל שוה ללילה • ואולם ראש סרטן וראש גדי נקראים נקודו׳ השמש • כי בבוא השמש לשם יהיה מרחקו מראש גדי ומראש סרטן ריחוק אחד • ונדמה ליושבי הארץ כאלו שוהה שם ימים רבים אחרי שאין תנועתו ניכר׳ עם היות שהשמש אז עושה כמה הקפות מכל מקום היום לא יגדל והלילה לא יקטן וכשיכנס השמש במזל גדי אז היום יהיה יותר קצר שבכל השנה באופן שארכו שמונה שעות אבל הלילה תהיה היותר ארוכה והיא בת שש עשרה שעות • וכן להפך בבא השמש למזל סרטן אז יומו יהיה היותר ארוך שבכל השנה והוא משש עשרה שעות והלילה תהיה קצרה והיא בת שמנה שעות :

פרק ארבעה עשר • יורה איזה הם העדות והבשורות האמתיות מכל חלקי השנה ושיהיו טבעיים :

הפעולות הטובות והרעות ומזג מין האנושי וסדר העולם השפל והמקרה אשר יקרה בכל חלקי השנה תחת גלגל הירח הם טבעיים ותלויים במזלות והם בציווי הבורא יתברך • ומי שהוא בקי בחכמה זו עליו נאמר חכם עדיף מנביא כמו שאבאר בעז״ה לפנים • ועתה נתחיל לדבר בשינוי האויר של כל השנה היוצא ממנהגו הטבעי כי בהיות האויר נוטה יותר מהראוי אל היובש או אל הלחות היא הוראה על רבוי החולאי׳ במין האנושי • לפי שרבוי היובש מוליד קדחות חזית ושרפיות וחולי השטות הנקרא פר״י ניט״י קה • ואבעבועיות הנקראים ויראוילי ומורבילי והעכירות הנקרא אופ״טלמיא וכאב הראש והדומה להם • וכן האויר הלח ביותר יוליד הקדחת היומית והאסכרה והשלשול והשקוי והדומה להם • השני יש הוראה ממנהג האויר שבר׳ חלקי השנה כי בהמצא הרטיבות הרבה בימי החום (פסוק בתקופת ניסן) תדע שיתחדשו קדחיות וטפטוף העיני׳ והחולאי׳ החדים : הקיץ (פסוק בתקופת תמוז) הגשמיי מעפש הגופים ומוליד חלאים רבריים ומוסיף בנזילה הנקרא קאט״ארו ואם יהיה יבש ביותר יעורר חלאי׳ הנולדי׳ מתגבורת הירוקה • החורף (פסוק בתקופת תשרי) הרטוב מאד יעורר חולאים הרבה בימות הגשמים • אבל היבש טוב הוא לבעלי הלבנה ורע לבעלי ירוקה • אבל החם הוא רוע המזג ורע לעולם • הקור (פסוק תקופת טבת) אם יהיה קר ויבש הוא משובח וטבעו להיטיב עמנו כי היובש יסלק הרטיבות הנשאר מימי החורף ובקרירותיו משוה מה שנתלהב בימי הקיץ העבר • ימות הגשמיים החזקים הם קשים לגוף אם יהיו בטבעם מאד חם ולח יען שקדמוהו החורף שטבעו חם ולח ואז אלה השנים יחדו מניעים האיכות במין האנושי וביותר אם הוא בעצמו חם ולח • הג׳ יבושר מן שנוי הרוחו׳ ואיכיותיה׳ באותה שנה כי בהיות מושלת רוח קדים (ובגמרא דגטין פרק ג׳ שדוא כתיב אשר מפלת בו ושמואל אמר אפי׳ מרגליות טבים מרקבת בו ר׳ יוחנן אמר אפי׳ זרע שבמעי אשה מסריחת בו וכו׳ רבא אמר אפי׳ שופתא בקופינא למרא רפיא רב יוסף אמר אפי׳ קניא בכופתא רפיא וכו׳) תעורר הקדחות החדות והשרפיות והאדומיות והמורבילי והויראוילי והוא בימי הקיץ אבל אם בימי החורף ובתגבורת הקרירות תגרום רפיון האברים והיזק לעינים ונגעי הנחירייב ובשאר איברי הגוף • רוח קדים בחצי זמני הקיץ מעורר הירוקה ומוליד קדחות חדות והצמא והיובש גדול אבל בקור ובחום (אם תפסק הרבה) תעורר הזלת חמרים מראש וקאטרוס אורוכוטי נקראת רוח מזרחית דרומית מונע האדים ומוכן לפורענו׳ המילאנקונ״יאה ולכל החוליים הנולדים ממרה שחורה • רוח דרומית מכהה העינים וגורמת כובד ראש ומיבש האדים ומעפשת הגשמיים • ומעוררת סבוב הראש והשתוק והפלג ופגעי השמע וטפטוף העיני׳ ושיעול ושאר פגעים רעים • פאבוניוש והוא מזרחית בנתיב הדרומית הולכ׳ אם תנשב בחורף ר״ל בתקופת תשרי אבל בחום ר״ל בתקופת ניסן בריא הוא למאד • צערציוש או קורוש והוא דרומית מזרחית • גורמת היזק רב לעצלים ולעצבים ומחדש סימור וחולי הצד וכובד באברים והתקבצות או כויצת האיברים • רוח צפונית מוליד קאטארוש ואסכרה וחולי הצד והזלת המיים על החזה ושכניו • אמנם שביתת הרוח באופן שכל השנה אין שום רוח מנשבת אז תדאג ח״ו למגפה כי בהבצר הנשיבה יותן כח למשחית ויתגבר העפוש ב״מ והש״י ישמרנו ויצילנו :

פרק חמשה עשר • התוכן הרוצה לעמוד על שערי העננה איך ינהג ועד כמה יגיע כחו לבשר

לבשר (ר"ל לבגיד העתידות) מדי שנה בשנה :

בהיות שידוע לאריסין ולכל עובדי האדמה שכל האילנו' ושריגי הגפן והצמחי' והזרעונים וכל מה שתוציא הארץ בסבת הלבנה צומחים ובסבתה נחסרים הווים ונפסדים באופן שאיכות השנה שחונה או גשומה או שנת בצורת כמעט רובן תלוים באויר ובהשפעת הגשמים השמימים בכח אשר חלק הבורא יתברך • ובזה יפורסם לפילוסופים ולחוכמי הענינים העתידים ומנהג הנכון אצל הפילוסופים הוא שחוקרים ודורשים בב' צדדי היעודים ומהם יקום דבר מופתיו באופן שהגדת תהיה קרוב לאמת ורחוק מהשגיאה • ובענין זה מצאתי בספר יוניי שהפילוסוף הגדול טהאלי"ש ועוד עמו אחד מחכמי יון בהיותם רואים שחכמת המסכן בזוית והיו כשחוק בעיני הבריות לרוב עניות' אז הרבו לעיין בכוכבי' והבינו שאחרית השנה תהיה מבורכת בפירות וביותר בשמן זית • והנה הקדימו עצמם בזריזות לקנות כל עץ זית שבארצם ואף היו מפקידים זיתיה' לשנה הבאה אחריו כי כמו כן ראו באצטגנינות שלהם שיהיה השרפון בזיתים וכך היה שהזית הוכה ונתיקר השמן ונמכר בדמים יקרים וע"י זה נתעשרו הנה עיניך רואות כמה כחו של פילוסוף מובחק וזריז שיכול להתעשר ע"י חכמתו הנחלקת לו ומתת אלקים היא • ובגמרא דברכות פרק ג' • מעשה בחסיד אחד שהקניטתו אשתו ולן בבית הקברות ושמע ב' רוחות מספרות זו לזו וכו' שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו וכו' :

אמנם המופתים הטבעיים המוסכמים אצל הפילוסוף הם אלה ונלקחים מד' חלקי השנה • המופת הראשון אם האביב הוא לח ביותר אז יהיה נכר רבוי העשבים שאין בהם תולעת ועפוש הפירות מעט ורעים • ואם האביב חם ביותר אז עץ השדה ימהר להוציא עליו ויציץ מהרה ופירות האביביות ימהרו לבשל והאביב יהיה יפה מאד • אבל בלתי תועלת כי הפירות יהיו חסרי הטעם והריח • הקר יורה על מיעוט ואיחור הפירות כי כאשר החום מהר לבשל כך הקור יאחר ואף היין יהיה מעט ובחיסור הירח על הרוב יוריד הברד ובכמות גדול • ואם יהיה זמן האביב יבש יורה על מעוט החטים ומעוט הפירות אך שיהיו מתוקים וטובים • הב' קיץ הגשמיי מעפש הפירות אם יהיה חם אבל הקיץ היבש והחם יעיד על מעוט החטים אך רבוי הפירות • קיץ הקר יורה על איחור הפירות • המופת השלישי חורף הלח מקלקל הענבים והיין יהיה נמהר להחמיץ • חורף הקרי יעיד על איכות וכמות הפירות : המופת הרביעי הקור (סתיו בתקופת טבת) המופלג בקרירות יזיק לשריגי הגפן והחם והלח קשים הם לירק המתחיל לצמוח :

פרק הששה עשר מדבר בהגדת העתידות ובשנוי האויר :

השמש יורה הצחות באחד מאלה האופנים • האופן הראשון אם ביציאתו על הארץ הוא זך ונקי בלתי עכירו' העננים ובלתי תמונת האבוקה • הב' אם קדמהו השחר צח ובהיר • הג' אם השמים ארומים בשקיעתו • הד' אם בעליתו מתפזרים העבים • ה' אם יעטירהו עבים קטנים בזריחתו או בשקיעתו • הו' אם יתאדם השמש במערב אחר הגשם :

השמש יבשר הגשם א' אם בבקר יתאדם או בתערובות צבעים • ב' אם יעטרוהו עננים גסים ושולח נצוציו לצד צפון ובדרום הוא עכור אז יורה גשם ורוח • ג' אם במזרח או במערב יתלבן • ד' אם במזרח יעטרוהו שחורים ועופרתיים : ה' אם קודם זריחתו נראה דמות דיוקנו ונמתחים נצוציו • הו' אם ביציאתו על הארץ נראה בכמות גדול חוץ ממנהגו • ז' אם נראים יותר משמש אחד בשמים האיתיריים או אם יראה קרוב לשמש במזרח או במערב עגול בהיר יורה על הגשמים או רוחות : הח' בקיץ בעלייתו תארו לבן יורה על הברד אבל אם הוא מאובק וקויו יהיו ארוכים ביותר יגיד הגשם אם בשקיעתו נראים נצוציו זכים ואדומיים יגיד הצחות ואם שכורים ועכורים יבשרו הגשם :

פרק שבעה עשר מדבר בהגדת הזמנים הנלקחים מתמונת הירח :

הירח יורה על הגשם בא' מאלו התנאי' • א' אם נראים כתמים שחורים באחד מקצויו מה שהוא כלפי שטים • ב' אם יראה בכמות גדול ועב ביותר

ביותר • ג׳ אם ביום שלישי למולד יהיה רוח תרע שביום רביעי בוירד הגשם • ד׳ אם במילוי החדש או סמוך לו ימטיר כמעט החדש כלו ימטיר • ה׳ אם הזר הסביב לו יהיה מוכפל יורה על סערים חזקים ונוראים • הו׳ המישי למולד הספנים והמלחים נותנים עיניהם ביום חמישי ומאד מעיינים בו • הז׳ שני ימים אחר מילוי החדש שהוא שבעה עשר בו רגיל המטר לירד ושני ימים קודם המולד או בתוך שני ימים אחר המולד • הח׳ אם יהיו קצותיו נקטמים יגיד הגשם וגם אם ברביע הראשון קצותיו למטה או ברביע האחרון קצותיו למעלה • הט׳ אם אור הלבנה כצמר שחר וכמו זר סביב לו ועם זה לא יפוזר באויר וכמעט נשאר בלתי תנועה יעיד הצחות • הי׳ אם באחד מחלקיו לבדו יאיר ולא החלק הב׳ • הי״א אם אחד יתלבן והשני יתאדם • או נטוי לגוון העופרת על הרוב מורה הגשם או הרוח ולפעמים שניהם • הי״ב אם יוסיף לחקטים את קצויו יעיד על עכירות הזמן • הי״ג אם זר סביב לו כגוון העופרת והברזליי והארגמני סופו גשם וביותר אם הוא מסובב בעיגולים הרבה הנטוים לשחרות • הי״ד אם יחובר לו הקשת יגיד הגשם והרוחות • הט״ו אם נראים הרבה ריוקנות הירח בצד דרום יורה גשם גדול • הט״ז אם בששה עשר למולד יראה הירח בתמונת אש הבוער אז יהיו קרובים הסערים החזקים • הי״ז הנוטה ללבן יגיד הגשם והאדמם הרוח • הח״י ואם ברביעי כמעט כל החדש ואם בשלישי יורה בתחלתו ובסופו :

פרק שמנה עשר מדבר בהוראות התלוים בעננים :

(א) **עננים** השוכנים על ההרים בצד צפון וביותר אם נדחים מהרוחות המזרחיים והצפוניים מעידים על הגשם ואם מתנשאים ממעל להרים הרמים מודיעים הקור החזק • ב׳ עננים הנוטים לגוון הירוק והשחרות מביאים ברד ורוח איש : ג׳ קיטור או ערפל היורד מלמעלה למטה מזככים השמים : ד׳ אם העננים מתפזרים כצמר או כפשתן מבשרים הגשם תוך שלש׳ ימים • הכבדים והעבים מעידם על הברד אבל אם יתנועעו ממזרח למערב יורו הצחות • ה׳ אם יאדימו בעלות השמש סוף הגשם לבוא לעת ערב אם יאדימו בשקיעת החמה מבשרים הצחות למחרתו ו׳ עננים שתארם פתילת הצמר וכעין כפות תמרים הם מבשרים המים • ז׳ ואם יבוא פתאום איזה ענן על ההרים הגבוהים והנה השמים טהורים וצחים בכל מקום אז יורה שנוי האויר :

פרק תשעה עשר מדבר בהוראות הלקוחים מהקשת והרעמים :

(א) **קשת** בשחרית הוא אות הגשם ואם בצהרים גשמים רבי׳ ומופלגים ואם בערב הצחות בצד מערב מביא הרעם ואם לצד מזרח יעיד על מובחרי הזמנים • ב׳ אם ירעם בבקר יורה על הרוחות ואם בצהרים יודיע הגשמים • ג׳ ואם ירבו הרעמים על הברקים והזיקים יגידו הרוחות וכן להפך אם יוסיפו הר״י יוש והברקים על הרעמים מבשרים הגשמים : ד׳ אם יבריק בעת צח וצלול תהיה התחלה לסערות העתידות :

פרק עשרים • מדבר מהוראות הנלקחות מהרוחות והאויר :

אם בתחלת החורף תנשב הרוח הדרומית ואחריו הצפונית תורה על תוקף הקור • וכן להפך אם תקדים נשיבת הרוח הצפוני׳ לרוח הדרומית אז ימי החורף יהיו נטויים לחמימות • ב׳ השמים האויריים והעננים המותכים אם יקרה להם נשיבת הרוח מבטיחים הצחות • ג׳ הגשמים מישבים ומשקיטים הרוחות : והרוחות מעצירים הגשמים • (ובגמרא עבים קטים רוח מפזרתן וכו׳) ד׳ הדרומית והמערבית מנשבים ממקום שיש רבוי הקטורים • ה׳ אם פתאום יתחמם האויר קרוב יהיה האד • ו׳ אחר הכפור והשלג הקרומי׳ ימים רבי׳ בתמירות דרומי׳ הבאה אחריהם תהיה יותר חוקה ותגרום טיט בעולם • ז׳ המזרחית האביבי׳ הגוברת תגרום היזק לפירות • ח׳ רוח צפונית גורמת קרירות ובסבת קרירות שבה תהיה סבה לנבילת הציצים • ט׳ המערבית בקיץ תוליד הצחות אבל בחורף השלג והגשם • י׳ הדרומי׳ חם ולא מזיק ומחמם תוליד חלאים רעים ומשונים ואפילו בהצליל האויר עכ״ז יהיה בחמימות גדול ולא ינקה רע כי נורא הוא • י״א

המזרחית ומה עמרת השמש הוא ממוזגת בחמימות ויובש ׃מבריא ובימות הגשמים מוציא הקרח והכפור מאוצרותם :

פרק אחד ועשרים מדבר בהוראות הנלקחות מכל היצורים :

כל כרואי מטה יעידון יגידו״ן שנוי העתים וביאת הגשמי׳ וזה יהי׳ בבעל חי מדבר ובלתי מדב׳ בצומח ובדומם (במרבר) אם ירגיש האדם כאב בפרקיו וכובד בראשו וחולשה באבריו וביותר מי שהוא עלול כבר או אם הוא מוכה ופצוע ויגיע לו הכאב ביותר אכזריות • או יקרה לו החיכוך תדע נאמנה שיהיה שנוי באויר והגשם המעותד נכון הוא • (בבלתי מדבר) אנו רואים לעת השתנות האויר השור פותח פיו לשאוב הרוח • והאילים מנגחים • וחמור נוער • הזאבים צועקים במרה • והחתול מסרק שער בשרו • העופות מפזרים ומבדילים נוצותיהם ציפורי הדרור מטיילים על פני המים על היאורים והאגמים • התרנגולים מקרקרין ומתפלשי׳ בעפר הארץ ואף התרנגול קורא • הטווסים שואגים במר נפשם • האווז ובר אווזא ושאר עופות המים מתוועדים אל שפת הנהר ופורשים כנפים דא לרא נקשן וצעקתם רבה היא (בשרצים) כל השורץ באדמה יצא חוצה מאשפות הארץ • הצפרדעים נוהים • הזבובים מוצצים • והפשפשים מפשפשים כל כלי הבית יתנהלו לאט • והנמלים מתפזרים והפרעושים עוקצי׳ באכזריות • הדבורים יושבים בכוורת שלהם ואינם יוצאים מפתח ביתם • (בצומח) עלי האילנות יתנועעו ויסתבכו בלתי נשיבת הרוחות שבעולם • (בדומם) הסלעים ואבני השיש יזיעו • וכותלי בית העשוים מלבנים יחליפו כוז ואם מאבנים יטיפו • והמלח יתלחלח ויפוצו מעינות המים חוצה ממקומות חרשים חוץ ממנהגם • וברחובות בלתי גשמים • ובעבועות של מים שטים על פני הנהר • ומתהוים פחמים בנרות ובקושי נדלקי׳ • והברקת נצוצי אור תתעקם ומקבלי׳ גוון הקשת וירבה האפר בגחלים והלהב יעקם ויהיה נוטה לצרדיו והעשן יתלחץ באויר :

פרק שנים ועשרים מדבר במהות וחומר הרוחות :

הרוחות אינם אלא קיטורי׳ העולים מן הארץ וטבעם חם ויבש עכ״ז רובן יש להם תערובות הרטיבות והם על כמה פנים • מהם העולים מהארץ בכח ככבי מרום ומזלות העליוני׳ הפועלי׳ בתחתונים : ומהם מטבע גשמיותם ומהמת עצמם מוציאים הרוחות מאוצרותיהם ומעלים עשנים ובהגיעם לחצי הגבול האוירי נדחים ונרחקי׳ מהקור הגדול המכה על קדקדם ונרתעים לאחוריהם ולהיותם קלי׳ ומבלתי יכולת • שיעלו בדרך ישר למעלה משרכים דרכיהם ומתנועעים אנה ואנה • ומסברה זאת כמו כן יבואר מהות החומר הרוחות ויהיה גם כן על כמה אופנים מהם שחומר שלהם מאידים בלבדי ורובן מתערובות שלהם • ולהתאמת הענין שהאידים הם חומרי הרוחות אביא לך כמה ראיות • הראיה הראשונה לפי שבאביב ובחורף לעת שהאידים מתרבים אז שולטים הרוחות • הב׳ ארמימות הענני׳ והירח המורים על הרוחות כדברי הפילוסופי׳ אינו אלא אורת רבוי העשנים היבשים באויר • הג׳ בבקר כצאת השמש על הארץ תמיד מתנשאים מטעם שאז יוציא השמש הרבה אידים מהארץ • הד׳ לפי שבצהרים תמיד יחדלו הרוחות לנשב לפי שתוקף החום אינו מניח האידים להתקרר אלא אף מחמם אותם יותר • והראיה על הנולדי׳ מהקיטורי׳ בלבד • הא׳ מתמידות הנשיבות ברוחות שבים ומוכרח אתה לומר שמתהוים מהקיטורים • הב׳ ממנהג הרוחות המנשבי׳ תדיר אחר הגשם כי אז עולים הרבה קיטורים מלחלוחי הארץ • הג׳ שמענו וגם בעינינו ראינו שהרוח הבא מהים מרטב אותנו וכל הגשמים ויתחייב מזה שיתהוה מהקיטורים • אבל בדוק הוא אצלינו שלפעמים האויר בעצמו יהיה חומר הרוח • הא כיצד • לפי שיש מקומות שהרוח מנשב תדיר ואי אפשר לומר שגם הקיטורים או האידים יהיו תדירים וברבוי • הב׳ הלא עיניך רואות איך שאנו מנשבים האויר אל פנינו על ידי ווינטאדור הנרתמלא מהאויר או ע״י נפח אנו מוציאים רוח כרצוננו כאלו נפוח מעצמו וטבעו • הג׳ הרוח החזק השוהה ימים רבים על הרוב יהיה נרח ונרחק באותו הצד וזה אי אפשר להאמין שיהיו נדחים מצר אחד רבוי הקטורים כאלה • הד׳ אם יפול איזה מגדל או

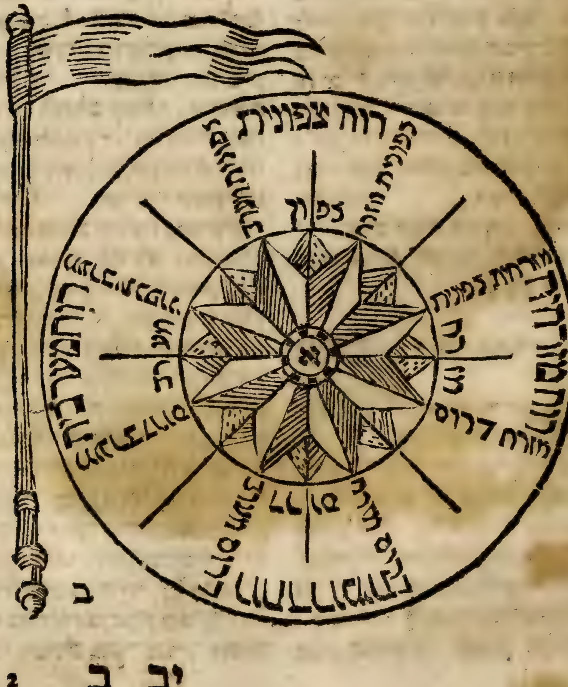
בית

בית גבוה אויר המקיף אותו יתנועע כל כך בחזקה בערך הרוח באופן שיפיל הגשמים הקרובי' אליו או יניע אותם לצדדין • הה' אחר הדליקה הגדולה תמיד תתעורר רוח גדולה הולכת וחזקה שכל אחד יורה ויעיד שהיא תולדת האש לפי שהלהב יאכל מקצת האויר • ומקצתו המקיף אותו והשוכן עליו ידחה למעלה ממנו כלפי שמים • וכאשר הותם ונדחק האויר אז ימשוך אליו אויר הסמוך לו וזה לחבירו כשלשלת עד תומם ומזה תולד התנועה האוירית וכך תתילד הרוח וזאת היא סברתנו בענין מהות ותומר הרוחות :

פרק שלשה ועשרים מדבר במנין וסדר הרוחות :

הרוחות הם הרבה מהן אבות ומהן תולדות • האבות הן ארבע המנשבות מארבע פינות העולם : (ובגמרא אמר רב חנן בר רבא אמר רב ארבע רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כלם שאלמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת ורוח דרומית קשה מכלם ואלמלא בן נץ מעמידה מחרב כל העולם מפניה שנאמר המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן וכו' :) מצפון בורא"ש • מדרום אושטי"ר ממערב פאפו"ניוש ממזרח אור"וש • ותולדותיהן שנים עשר הנקובים בשמם בתמונה זאת אשר אני מציג לנגד עיניך ברף שנגד פניך ואם במרכזו שעל גבו תשים פת אחד כעין דגל או כל דבר קל התנועה מהרוח יוודע בנקל מי זה ואיזהו הרוח הנושב בכל רגע כי בנשיבה קלה וקטנה יניע עמו הדגל ויהפך עצמו לצד האחר :

וזאת היא התמונה

פרק ארבעה ועשרים מדבר בהוראות ואותות הרוחות :

אותות הרוחות כדברי בטאלמיאו"ש אלה הם • האות הראשון • אם השמש בשקיעתו יהיה אחריו עננים ארומיים • יען שהאדמימות יבוא מאידים חמים ושרופים • הב' והיא הדין וגזרה שוה באדמימות הלבנה וביותר במילוי הירח יורה על הרוח המופלג • הג' עיגול או זר סביב לשמש יורה כמו כן על הרוח הגדול :

פרק חמשה ועשרים מדבר בטבע ופעולות כל אחד מארבע אבות הרוחות :

הרוח הדרומי המנשב בנחת יגיד הצחות • והחזק סופו מטר ומחליף את הזמנים בתחלתו ובסופו והוא מהצחות אל העכירות (ובגמרא מהחמימות אל הקרירות • מנשב אחר השלג ותמיד בלילה • הזהר אל תשב במקום נשיבתו ושליטתו • ודע שבצד ששולט הדרומי שם ממהרים העלים לנפול מעצים • נשיבתו גורמת קוצר הרוח וכובד הגוף ושברון מתנים • בגמרא סוף פרק ראשון דיומא וז"ל מערבית לעולם קשה • מזרחית לעולם יפה • צפונית יפה להטין • ודרומית קשה לחטין וכו' • דרומי הנקרא נוטו"ס הוא חם ולח מתלהב ומזיק והוא דבריי • ומדברי אפוקראט מעכיר העינים ומלא הראש וגורם קדחות עיפושיות • וחולי הצד והתלהבת הריאה והרבה תחלואים כאלה • ודע שאעפ"י שלפעמים יוליד הצחות עכ"ז יהיה עם תוספת מופלג וההיזק • הב' צפוני מזיק את היושבים בגבולו • ובפרט לבעלי שיעול ושרפון והפודגרה • והטעם כי הוא קובץ ומיבש ויודבק בעבורו הלחה לחיך מה שהיתה ראויה להתרוקן בשיעלה . ובפטיזיש מוסיף היובש • ובפודגרה עוצר האידים וההזמר הרע שבגוף ולא יניחם להתעשן דרך חורי העור וטבעו קר ויבש מוליד הצחות אבל הוא בריא מאד ומרחיק הגשמיים מן העפוש • אמנם מרוב קרירותו מזיק לנצנים ופרחים ולשרשי הגפן • אורו"ש הוא מזרחי (ובגמרא אמר רבא בשעה שרוח מזרחית מנשבת משתקת כל הרוחות מפניה והיינו דכתיב אשר בגדיך חמים בהשקיט ארץ מדרום) טבעו יבש וממוזג בחמימות ומבריא • ובימות הגשמים גורם הקרירות החדה והקרה ומנשב בבקר בעלות השחר ועל הרוב ינוח בלילה • בקיץ גורם תולעים בפירות • אומרים שמראה אותנו הגשמיים בכמות יותר גדולה והוא פלא וזה אולי יקרה ע"י תערובות האויר שהוא נשוא לכל נושא באופן שמדמה הגשמיים בכמות יותר גדול • ציפורוס והוא (מערבי) טבעו קר ולח מסוגל לעשבים מעורר הגשם והרעמים • ובקיץ יוליד הצחות • ובחורף ובאביב השלג • ובנשיבתו דברים הנשמעים יושגו בחוש השמע יותר בנקל יען ינשב חצי קול ההמון :

פרק ששה ועשרים מדבר בברק ומהותו :

ברק הוייתו מחומר קיטורי נתלהב ונכנס בעבים ויש בזה איזה חקירות • החקירה הראשונה מדוע על הרוב אנו רואים בתחלה הברק ואח"כ אנו שומעים הרעם • לפי שהראות לדקותו יקדים להרגיש קודם השמע אעפ"י שקדמהו הרעם • ב' מדוע לפעמים נראה הברק בלתי השמעת הקול • זה יקרה בזמן שהעבים אינם מקובצים היטב ואינם מסוגלים לרעם או מפני רחוק העבים מן הארץ • ג' וכן להפך מדוע לפעמים אין רואים הברקה עם היות שאנו שומעים הרעם • על זה נותנים כמה תשובות • אמנם הסברה האמתית היא לפי שלפעמים יקרה הבקיע' מצד השני של העבים אשר כלפי שמים ואז אין אנו רואים הברקה אבל אנו שומעים הרעם :

פרק שבעה ועשרים מדבר ברעם :

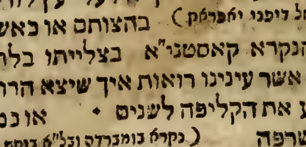
רעם הוייתו מאד חם ויבש העולה מן הארץ עד העבים וכנוס בתוכם ימים אחדים עד שבעבור הקור העומד נגדו בוקע בכח ויוצא משם בקול גדול ונורא ונקרא בלשוננו הקדש רעם :
אמנם יפלו על זה איזה ספקות • הספק הראשון אם יקרה באותו זמן אשר אידים רבים מצויים ממין זה • ב' לפי שבמערות (במקום שהולכים במחלות) ג"כ מצויים רעמים בעת שהקיטורים החמים נדלקים בבטן הארץ • ומכאן נעורר איזה הערות • הא יתכן

יתכן שיתהוו רעמים בלתי היות עבים בעולם באם
שיתערבו האידים החמים והיבשים באויר הקר
ובסבה מה נדלקים · ב׳ להווית הרעם אין צורך
הדלקת התומר בתוך העבים כי די להם לאדים
בהכותם אל כותלי העבים בכח וזה יקרה בהתחמם
ובהתפזר חלקיהם אפילו בלתי הדלקה · ג׳ או
שלפעמים העבים נבקעים בצדדיהם באופן שהרעם
משפיל עצמו
דרך אלכסון אל
ראשי המגדלים
מה שא"כ ואי
אפשר שיקרה
במקו׳ נמוך כמו
שאת׳רוא׳ בסי׳
א׳ שהם העבים
ובסי׳ ב׳ מקום
הבקיע ובסי׳ ג׳ ·
המגדל או
ראשי ההרי׳ ·
ד׳ גם אין
צורך לאד
שיבקע העב כי
די לו בכח
התנועה המ:ה

ברכות פרק ט׳ רעמים אמר שמואל ענני דאתי׳ בגלגלא מכא׳ וכו׳ ולפע"ד סכעט׳ בהספילס חמסכנים הקומדים הגבוהים סנראה שתמונת זאת והיא גלגל :

אל צדדי העבים ויסתער כאשר יקרה לעלי עץ לוריל
(ובל"א לורבור ובשמאל דיפני יאפרקת) בהצותם או כאשר
יקרה להפרי הנקרא קאסטני"א בצלייתו בלתי
שסיעת הקליפה אשר עינינו רואות איך שיצא הרוח
ברוגז גדול וישסע את הקליפה לשנים · או כמו
שיקרה לקנה השרפה (נקרא בומברדה ובל"א ביקס)
במלאותו אבק הפולבירה יותר מכדי שיעור הנהיג
ר"ל הנחת הקף למקום שיכנס האויר כי אז בקול
רעש איום ונורא יצא משם האויר הסגור מקדם :
ה׳ בחון הוא
לחכמי מחקר
שלפעמי׳ ירעים
מפני מריצת
העבים זה בזה
או כשעבי׳ א
צבורים על

עבים ב והאויר ג החם מסוגר בתוכם מתיך
אותם וגורם רעם כאשר תבין בתמונה זאת אשר
לנגד עיניך : ו׳ והנה בסבת הרעם יפסיד היין
ותירוש והשכר לפי שהאדים האלו החמים נכנסים
במשקים ומפסידן אם לא שיהיו מסוגרים הטיב
באופן שלא יכנוס בהם האויר : ז׳ איך יקרה שקול
הרעם יותר חזק מקול קנה השרפה ועכ"ז איננו נשמע
למרחקים כמו שנשמע הקנה השריפה · לפי
שבכח התנועה המסתערת אש היוצא ממנו הולך
נגד טבעו ר"ל מלמעלה למטה מה שאין כן בהדלק
הקנים השורפים שהם מכים באויר והקול מתפשט
ברוחב האויר ומ:ה בו ולפעמים נושא את הקול על
עשרים פרסאות · ח׳ מדוע הרבה אנשים נעשו
חרשים בסבת הרעם · זה יקרה מתנועת הקול
המכה באויר וינשאהו בכח אל היריעה (ר"ל כלי השמע)
אשר באוזן וקורעהו או מחליף אותו · ט׳ ועוד
כמה מקראים ההוים עבור התת הרעמים בבעל חיי׳
כמו (ר"מ) האילה תכין עצמה ללידה והשרצים
מפילי׳ ביצותיה׳ ואף התולעי המשי על הרוב מתים :

פרק שמונה ועשרים מדבר במהות ואיכות הזוועות הנקרא ברען פולמין :

זוועה הנקרא בלע"ז פולמין ובספרדי ראליוו
(ובל"א דונער שטיין) הויתו אד
גפריי ואשיי ההוה מגשמי׳ אשר מתחת לגלגל הירח
ומתנשא לתוך העננים ואז חומר זה הקטוריי מתלהב
בעננים ויוצא משם בכח עבור הכובד שלו · ודע
שההבדל בין זוועה לברק הוא שהברק קטור אשיי
ואינו מגיע עד גבול האויר התחתון כי טרם יגיע
לשם נשרף ונכלה אבל הזוועה הוא קיטור המתלהב
ומגיע עד גבול האוירי התחתון ונעורר כמה הערות
הערה הראשונה מדוע במקום מגע הזוועה יריח ריח
גפרית · לפי שהאד הגפריי נכנס בתוך הגשם הנוגע
בזוועה · ב׳ מדוע על הרוב הזוועה פועל בגשמי׳ קשים
וחזקי׳ ולא בגשמי׳ רכי׳ וחלושי׳ כי אנו רואים איך יתיך
החרב והסכין בנדנו וכן יהפך המטבעות בכיסו לאפר
וזה נפלא שההתכה הזאת לא תשרוף הכיס והנדן
וכ"ש האדם : אריסטו׳ השיב על זה לפי שכל דבר
קשה העומד נגדו לא יוכל להמלט ממנו לפי שיתעכב
שיעור שישרוף אותם : אבל תשובה זו לא מצאה
חן בעיני אך שוהו מפלאות תמים דעות :

ומצאתי

ומצאתי תשובה בספרי קרטיזיוס האומר שהקיטורים הם כ"כ דקים וחדים באופן שמפלישים בתוך הגשמי' החזקים והם ממין מים הצורפים הנקראים אגואה פואירטי · או ממין רוח ומלח הפועלים בכל מיני מתכות : ג' וכן להפך מדוע לפעמים פועל ומזיק הגשמים הרכים ולא לחזקים · ד"מ שממית הולד ברחם ולא יזיק לאמו · הפילוסוף השיב לפי שהולד יוזק בנקל מהקיטורים דקים ואני אומר שיותר קרובה הסברה שיקרה מרוב פחד אם הולד כאשר יקרה למעוברת מכל פחד הבא עליה :

ד' מדוע הזועה פועל יותר בבתים ואילנות גבוהים ולא בגשמים נמוכים ושפלים · לפי שדרכו לנטות קו באלכסון וביותר נקלה יגיע אל הגשמים הגבוהים מן הנמוכים כנז"ל · ה' איך יקרה כי לפעמים הזועה מכלה כל כותלי החביו' בלתי מגע היין אלא שישאר בכמותו ובמהותו הראשון · וכן להפך שלפעמים הזועה ימצוץ כל היין שבחבית ולא יניח טפה אחת ובלתי נזק החבית · התשובה הראשונה לפי שהזיעה מושך אליו כל החומר הרבק והלח לכן בשרפת החביות חומר הלז ישאיר איזה לחות המגן עליו כדי שלא יזיל כדרך שקליפת הביצה התחתונה אשר בתוך קליפה העליונ' אפילו אם תקלוף העליונ' עדיין התחתונה קיימת ותגין על הביצה : הב' שהזועה בכחו הגדול פורתח כל חורי החביות ומפלישם ומוצץ יינו עד תומו · מדוע לפעמים ישרוף כל שערות או בגדי האדם · לפי שלפעמים הלהב תפזר חלקיה ובשביל זה תשרוף גשמים המסוגלים לקבל האור בנקלה וכדברי קרטיזיוס יש בו טבע הגפרית והשמן המסוגל להוסיף בדבר המקבל אש בהגעה קלה :

פרק תשעה ועשרים מדבר במהות השלג והקרח והטל :

השלג אינו אלא אד נקרש ונקפא באויר מפני הקרירות קודם שיתהפך לטפות הגשם

ויש כאן כמה ספקות ותשובתם בצדם : הספק הראשון מדוע השלג היורד בתוקף הקור יהיה בכמות יותר קטן · לפי שהייבש בתוקף הקור מונע חלקי השלג מהתקבץ היטב ואפי' אם יתקבצו ויתדבקו בנקל יתפזרו עוד לחלקים קטנים · (ב) איך יקרה שבאיזה מקומות יורד שלג צבעו אדום · יש אומרים שבסבת האדים העולים מן הארץ אשר בבטנה צבע אדום · (ג) מדוע קודם ירידת השלג יתרפה ויתחלש הקור · לפי שקודם ההתהפכות האד לשלג זורק מעליו כל חלקיו החמים ויורדים עלינו · (ד) איך יתואר השלג לתאר הככבים · לפי שחלקים הרקים המתקבצים מנהגם להתהוות בתמונה זאת וכן תראה בקרח הנולד ממים או מלח המתהוה ממי אפרי · (ה) איך הוא בזמן שהגשם יורד בבקעה אז ירד השלג על ההרים : ונשיב להיות ההרים קרובים יותר אל הגבול האויר האמצעי ומפני קרירותיו בנקל נקפאים האדים העולים שם ומתהוים שלג · (ו) מדוע בקיץ אינו יורד השלג בנקלה כמו הברד עם היות הברד הוייתו מן הקור המקפיא ויתכן להיותו בזמן שגוברת הקרירות ולא בזמן החום והדבר בהפך · ומשיבים כי בזמן החום יתקרב קר האויר בתוך העבי' כי החום גובר שהוא הפכו ושונאו ירדפהו ויברח הקור ויכנס בעב ויקפיא מה שבתוכו ויתהפכו ברד וכן השלג יתהוה כל ימי הקיץ אבל בהגיעו אל אויר התחתון מתמוסס ומתהפך לתמונת גשם · (ז) איך טומנים השלג בבורות כל ימי הקיץ ואינו נמס · נוהגים לכסותו בקש המוסיף ביבשות והארץ תוסיף בקרירו' הקרח והשלג ויקפיא יותר · (ח) רבוי השלג מאד טוב הוא לשדות כי מרטיב אותם ומעכל האדמ' ואינו מניח לעלות קיטוריה החמים כל ימי החורף (ט) ודע שרבוי הראות בו גורם היזק לעינים כי הלובן שבו מפזר מאד חלקי נצוצי הראות :

פרק שלשים מדבר במהות והויית הברד

ברד נעשה מטפות הגשמים הנקפאים בגבול האמצעי קודם ירידתם לגבול התחתון ·

(ב) למה לפעמים נמצאים בתוך הברד שערות ותבן · תשובה שהרוח או השמש ישאם למעלה עם האדים אל העננים וכשיורדים הטפות למטה אז באויר נקרשים ונקלעים בתוכם איזה שערות ותבן אשר עלו כבר עם האדים והיו לגשם אחד · ובזה נבין מדוע יורד הברד על הרוב בחום ובקיץ · (ג) מדוע לפעמים יורד הברד בבקעה והגשם בהרים · (ד) מדוע אין כמותם ומהותם תמיד שוה · פעם גדולים

ובעלי

ובעלי זויות ופעם קטני העדה ועגוליות • ונשיב כשיורד מן המקומות העליונים ר"ל מן גבול האמצעי ויתעכב זמן רב באויר אז יהיה עגולי וקטן הכמות משא"כ כשירד מגבנינות גבול התחתון הקרוב לנו יקרה חלוף זה כי לא יתעכב עד שיתעגל ומפני זה נשאר בעלי זויות וגדול הכמות • (ה) מרוע הברד הנופל על הארץ תכף נמס לפי שעל הרוב הברד יורד ביום ובקיץ מטעם הנ"ל ואז קרקע הארץ חם בטבעו • אמנם אם יפול במקום צל ישהה הרבה ברמותו :

פרק אחר ושלשים מדבר בטל ובכפור ובקרח :

(ברכות פרק אין עומדין יפה דרשו רז"ל מהות הטל ותועלתו ע"ש) :

הטל והכפור אינם אלא אד הנקפה באויר הקרוב לארץ ובסבת הירח או בסבת השמש המושכים אותם מן הארץ ומבלתי יכולת להעלותם ונשארים בגבול הראשון ואם האויר ממוזג יתהוה ממנו טל • ואם יתקרר האויר ויקריש יתהפך לכפור • קרח יתהוה ממים הנקפיםונקרשים אבל אינם נעשים מקור החיצון לבד אלא צריך לחלקים עפריים וקטורים • מרוע לפעמים נמצאים אבעבועות בקרח לפי שלפעמים אויר החיצון נכנס לשם ופתאום נקפא בתוכו :- באיזו תחבולה נוכל לעשות קרח בקיץ או בימות הגשמים בבתי החורף • תשובה שפוך מים על גבי השלחן או לתוך איזה קערה ושים בתוכ' איזה קנקן של בריל מלא שלג המעורב במלח או נטרו"ם או וירריו"ל ואחר כך תניע המים אנה ואנה עם איזו חתיכת עץ ותראה איך יתהפכו המים לתבנית הקרח אפילו בבתי חורף החמים או בתוקף החום : טל זה אעפ"י שאנו מתפללים עליו וגם שהפסוקים מזכירים בכמה מקומות ברכת הטל עכ"ז מעוטו יפה ורובו קשה כי גורם עפוש וכמה היזקות בעולם לולי שהשמש מיבש אות ועי"י נצוציו • וטבע הטל קר ולח • לכן יזיק לכשבים ועזים האוכלים מהעשבים עריפת הטל כי גורם להם שלשול ומתים ולכן העוסק בבהמה דקה לא ישלח צאנו אל השדה קודם צאת השמש על הארץ וכל הרגיל לילך בבקר בין העשבים מעריפת הטל נצטרע והביאו חכמי המחקר כמה ראיות על זה בספרים • וכל המרבה לשתות מימי הטל מכחיש בשרו • ויש נשים שמנות הרוחצים בשרן במי הטל וגם שותין ממימיו ונעשות רזות : ויש כמה בעלי חיים הנזונים ממנו כי יש בו שמנונית וטעם דבש ופוק חזי מאי עמא דבר כשנולדים העורבים אבותיהם מואסים ומורדים בם (ובגמרא עורבא בעי בני ואבני מתא סדי') עבור לבנינות שבהם וזורקים אותם חוץ לקניהם ואז נזונים בטל ועל זה אומר הפסוק נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו • וגם באיוב סי ל"ח • מי יכין לעורב צידו כי ילדיו אל אל ישועו יתעו לבלי אוכל וגו' : מצאתי כתוב שקרח זך ונקי אם יש בעוביו שתי אצבעות סובל משא אדם א' • ואם בעוביו שלש אצבעות סובל רכב אחד ומזויין ואם יש ברחבו טפח ומחצה סובל מחנה אחת ואם ברחבו ד' טפחים סובל חיל שלם : ודע שהכפור יולד דוקא בחורף בתחלתו ובסופו לפי שאינו מקבץ חלקיו כי אם בסבת הקור :

נשלם ספר עולם הגלגלים :

בעזרת העוזר דלים ומשפיל הרמים והגדולים :

חלק שלישי

והוא

עולם התחתון :

חוקר במהות ואיכות • וכמות העולם המחודש • ההוה • והנפסד • ויספר מספר
האקלימים וכל הנמצאים בתוכם • בבעל חי מדבר ובלתי מדבר
בדומם • ובצומח ובכל ענינים נפלאים
שבהם :

הקדמה לספר עולם השפל

בשם יוצר הכל ואורות מאופל • אבאר מה שיש בעולם השפל :
וכל מה שתחת לגלגל הלבנה • ומה שברא אל בטובת כוונה :
נהרות גם ימים והרים ונבעות • וגם המחצבים אשר בם נודעות :
וכל הנמצאות במיניהן עומדות • באישיהם הוות אבל הן נפסדות :

פרק ראשון יחקור אם לעולם הזה קדמוהו עולמות הרבה • אם אחר החרבה ושממה הקב"ה יברא עוד עולמות אחרים • ואם המצא ימצאו עכשיו עולמות זולת זה :

אמר טוביה הכהן כמעט אין בזמננו בכל האומות מי שיאמין בקדמות העולם אלא שהכל מודים בחדושו וביותר אנחנו עם קודש אשר בחר בנו אל יתברך ונתן לנו תורת אמת וקדם לנו ידיעה זו קודם כל המצות לפיכך כל שאינו מאמין בבריאה המחודשה לא די שהוא עובר על כל המצות שבתורה אלא שיותר גרוע בעינינו מן הפחות שבכל בעלי הדתות • אך אמנם אם ישאל השואל ויחקור אחר שלש אלה החקירות מה נאמר ומה נדבר :

החקירה הראשונה האם קדם לעולם הזה עולם אחר ולפניו אחר עד לאין תכלית :

החקירה השנית אחר שיחריב הקב"ה עולם הזה יתכן שיברא עולם אחר ואחריו אחר כי לקבה"ו יש בחירה רצון וכח לעשות ולשנות :
(עיין בספר אלים בכור פ' דף י"ג) :

החקירה השלישית האם נמצאים עולמות אחרים זולת עולם שלנו : (עיין בספר העקרים דף ק"ו וז"ל תקירה אבי שלא ואחרו שיש עולמות אחרים (ועיין בס' ל"ט)

התשובה על אלה החקירות רבות הנה אמנם היותר

היותר נכון לאהבת הקצור אביא דעת הפילוסופים הקדמונים יש מי שסובר שהעולם השפל הזה לא נתהוה ולא נתחדש אלא פעם אחת ושהיתה הויתו בתנועת הגרמים השמימיים שהיו קדומים אצלו וזהו דעת אנאכשאגורוש וסיעתו :
ויש כת אחרת הסוברת שהעולם נתחדש ונתהוה פעמים אין תכלית להם וגם עמר בין החדושים זמנים אין תכלית להם וזהו דעת של אבן דקליס וגם אנשי הודו החווים בככבים בעלי הסבוב מזה הדעת של אבן דקלי' היו ושמו הזמן בין חדוש לחדוש בהפלגות עצומות מרבוי השנים במה שאון צורך להאריך כי כבר כתבתי מזה הענין בשאר מקומות : (עיין בספר מגלת המגלה ר' אברהם בר חייא ז"ל :

אמר המחבר לא נעלם מעיני החכמים שלא בלבד מחלוקות אלו נמצאו בין חכמי האומות אלא אף בין חכמנו ז"ל בהאי מאמר דר' יאודה בר סימון שהיה סדר זמנים קודם לכן ומאמר ר' אבהו שהיה בונה עולמות ומחריבן עד שברא את אלו ואמר דין הניין לי אינון לא הניין לי ובמקום אחר נחלקו ר' יאודה ור' נתמיא אם תאור נברא תחלה אם העולם נברא תחלה והנה דעת ר' יאורה בר סימון באמרו שהיה סדר זמנים יהית כדעת אנכס גורו"ס ודעת ר' אבהו באמרו שהיה בונה עולמות ומחריבן כדעת אבן דקליס והנה בעיני הרב המורה תהיה סברא השנית יותר מגונה מהראשונה עם היות שמכחיש דעת הקדמות ומקיים דעת החדש ולא כדעת אנכסגורוס ואבן דקליס המודים על התחדשות העולם היסודי דוקא אבל שניהם הסכימו היות הכדור המקיף קדמון ומתנועע ומה שבתוך הכדור מחודש וזה כפירה בחיק התורה שהעידה פעמי' רבות על בריאת הגרמים השמימיים ועל בריאת המאורות בפירוש שמש וירח וכוכבים כמו שזכר בפ' יהי מאורות ואמר בכלל ויכולו השמים והארץ וכל צבאם ואמר כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ והנביא ישעיא אמר על המאורו' בפרט שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה ודוד אמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכבבים אשר כוננת השמים מספרים כבוד אל וגו' וכמה כתובים אחרים באו בתורה ובנביאים יעידון יגידון שהיו הגרמים השמימיים והמאורות והמלאכים הרוחניים מכלל הנבראים ויומשך מזה שכל הרוצה להפ"יש כדור המקיף מן אשר בתוך הכדור וליחס לו הקדמות אין בפיהו נכונה קרבם הורת לא בחר ה' באלה אמנם אם נחקור חקירה שלישית והיא אם יש עולם אחר זולת שלנו : חמשל בזה האם הככבים הנבוכים וכיוצא בהם ושאר ככבי מרום עולים במספר עולמות ושיהיו בהם גשמים נפרדים וטבעים נבדלים ואנשים שונים ומשונים ואם לאו : חקירה זאת נבנית על כמה עמודים הזקים בל ימוטו :

העמוד הראשון כבר בחון להתוכן המופלא טיקו במופרת חותך שהככבים הקיימים של המערכה הראשונה (וגם השמש שהוא מהככבים הנבוכים) שהם גדולים במדתם מאה פעמים ויותר מן כדור הארץ והמערכה השנית תשעים פעמים והמערכה השלישית שבעים ושבעה והמערכה הרביעית חמשים וארבע והמערכ' החמשית שלשים ושעה והמערכה הששית שמנה עשר ובכה"ג בככבים הנבוכים יען שכמות שבתי אחד ועשרים פעמים עודף על הארץ וצדק ארבעה עשר פעמים (אך שיתר הכבוכים פחותים הם מן הארץ אבל גדולים למאד :
ועתה נאמר מאחר שהארץ הקטנה מכל כבבי מרום ניתן בה אדם ובעלי חיים וגשמיים נפרדי' שאר כדורי עולם הגדולים מן הארץ כמה וכמה פעמים לא כל שכן שיהיו בתוכם בעלי חיים ושאר גשמים נפרדים וממין האנושי שונים ומשונים ואל התמה הלא אתה מוצא בני אדם בקצה הודו וכוש שיפול ספק אם הם ממין האנושי שבשאר חלקי הארץ עבור השתנות צורתם :

השנית יתכן שברבוי כדורי העולם אשר ברא אלקים לעשות לא ימצא אלא כדור אחד והוא במה שאנו ושאר בעלי חיים דרים בתוכו וגם זה הקטן שבכלם ונדמה בעינינו ליער גדול שאין בו אלא קן צפור אחד או כשדה רחבה מאד ואין בתלמיה צומחת אלא שבולת אחת :

השלישית ראו להבין ולדעת על מה נבראו הככבים הגדולים אחרי שאין בהם שום בריה ומה פעולתם :

הרביעית טעם נכון לחקירתנו והוא לקוח מהלבב יען שכפי עדות התוכנים המובהקים נראים בתוכה כתמים וע"י השפופרת מוחשים לעיני כלם הרים הרמים והגבעות עמוקות ויערות וימים

(עיין בחבור אליס דף ע"ג והכא מעיל על זה ס' ספרין מתוס)
וכל זה למה אלא בודאי בשביל הדרים בתוכה :
החמישית ראיה לקוחה מן החוזים האחרונים הכותבים טבע הככבים והם אומרים שהגשמים השמימיים מורכבים מחומר וצורה ומיסודות ארבעה כמו הכדור שלנו • ועוד אמרו שכל ככב מיוסר בתוך אויר המקיפו ויש לו מרכז וע"י ישתנה ויעשה שנוי באויר וכמעט לא יהיה לו הפרש מאטמושפירה הארצי ואם כן יהיה שהם גשמיים רקנים ובלתי ישוב מה תכליתם • ועוד שאין התנוע' הקפית והיומית שלהם יעכב להדרים בתוכה יען שכפי דעת קופירניקוס וסיעתו כדור שלנו יהפך עצמו ויתנועע סביב השמש :

התשובות על החקירות האלה כפי דת תורתינו שאי אפשר שימצא עולם אחר זולת עולם שלנו והוא מכמה טעמים וראיות • (עיין כס' עקרים) הראיה הראשונה יען שהקב"ה ברא המאורו' והככבים להאיר בלילה ולאותות ולמועדים וחלק להם כבוד יותר מהיותם מושב האדם ובעלי חיים כמו שנאמר נותן שמש לאור יומם חקות ירח וככבים לאור לילה אם ימושו החקי' מאלה מלפני נאם יי וגו':
השנית המפורסמות אינן צריכות ראיה אחרי שהפסו' מעיד היות שרשנו מאדם הראשון כמ"ש ויהי כי החל האדם לרוב על פני וגו' • וזה אין שייך לומר בשאר בני אדם הדרים באיזה כדור עולם אחר • וגם לא נוכל לומר שהם מועתקים מכדור הארץ שלנו לשאר כדורי העולם כי נמנע הוא ויוכרח מזה שלא ימצא ישוב בני אדם בשום כדור מכדורי הארץ זולת כדור שלנו • וכמו כן לא ימצא בהם בעלי חיים הנבראים בשביל האדם אשר על פני האדמה כמש"ה כי שאל נא לימים ראשונים וגו' :
השלישית הלא דוד המלך ע"ה השיב על חקירה זאת באמרו השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם • ועוד בפסוק וינחם ה' כי עשה את האדם וייצר ה' אלקים מן האדמה כל חית וגו' :
הרביעית אל תתמה איך לא נתנח הישוב כי אם להקטנן שבכדורי העולם הלא אתה מוצא שהקב"ה הניח הרים גבנונים וירד על הר סיני ליתן התורה ואף לא ניתנה התורה והתכמה לגדולי קומה ומצב כמ"ש חז"ל כל ארנך שוטה • וכמו כן לא לבעלי חיים גדולי חכמות כשור וכחמור וכסוס כפרד אין הבין אלא לקטני ארץ • כמו הדבורה והעכביש והנמלה קציני ארץ כי בעיני הבורא יתברך שוים במדתם :
החמישית ויעידו לנו שנים עדים נאמנים שמן הנמנע היות ישוב באחד באותן הכדורים יען שכדור השמש מרוב חומו או כדור שבתאי מרוב קרירותיו אינם מסוגלים לישוב בני אדם ושאר בעלי חיים בשום פנים • והוכרחנו לומר שדווקא כדור הארץ בלבד עשוי לדירת בני האדם ולא זולתו והוא כולל שאר כדורי העולם וכלם יחדו נקראים בפי כל אדם בשם עולם ודי בזה :

פרק שני יחקור באיזה זמן ובאיזה יום ובאיזה חלק נברא העולם ואם בפעמים הרבה ומהיכן נברא האור ובצדו דרוש נאה מכתבי א"מ הרב זצ"ל :

בגמרא תניא רבי אליעזר אומר מנין שבתשרי נברא העולם שנאמר ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי וגו' איזה חדש שהארץ מוציא' דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי ואותו הפרק זמן רביעה היה וירדו גשמים עליהם וצמחו שנא' ואד יעלה מן הארץ וגו' • ר' יהושע אומר מנין שבניסן נברא העולם שנ' ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עושה פרי איזה חדש שהארץ מוציאה פירות הוי אומר זה ניסן ואותו פרק זמן שחיה בהמה ועוף מזדווגין זה עם זה שנאמר לבשו כרים הצאן וגו' • ואידך נמי הכתיב עץ פרי ההוא כר' יאושע בן לוי דא"ר יאושע בן לוי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונן נבראו • שנאמר ויכולו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבא' אלא צביונם • עכ"ל הגמרא

אמר המחבר מחלוקת אלו לא בלבד נמצאו בין חכמי התלמוד אלא ג"כ בין חכמי האימות זה אומר בכה וזה אומר בכה • אמנם היותר מוסכם אצל התוכנים שהעולם נברא בניסן ר"ל בסוף מרציו שהוא בקו השוה האביבי • ויפלו על זה כמה ספקות :
הספק הראשון מאין להם שהעולם נברא בכ"ה מרציום • ויש להם ב' תשובות :

התשובה הראשונה כי מאז החלו אבותינו לספור הנה היו מונין מניסן :

התשובה השנית (מסכמת עם ר' יאושע הנזכר) שהסברא נותנת שהקב"ה ברא כרצונו הטוב את העול' במבחר הזמנים וזהו כאביב שהארץ תוציא כל מיני עשבים · והשושנ' תתאדם והנרד נותן ריחו ויפרח פרח שושן והחבצלת ויציץ ציץ ויגמול שקדים :

הספק השני באיזה יום ובאיזו שעה ובאיזה חלק ובאיזה חלק מחלקי השמים ומהיכן נברא האורה להבדיל בין יום ובין לילה · האצטגנינים והוברי השמי' אומרים שבראש טלה ק' מה הבריאה כיאז היתה קו השוה ואחר י"ב שעות · אמנם אליבא דרבי אליעזר הנזכר פתח הפרק בכ"ה באלול נברא העולם ביום א' ובכ"ח בו נתלו המאורות בתחלת ליל ד' אבל האור לא נברא מבח אל הפועל כי אם ג' שעורת על היום ומפני נזיפתה של לבנה שקטרגה נתמעט עד יום ו' י"ד שעות בו נתחדשה ועמד אדם הראשון וקדשה ומאותו היום מתחילין למנות הילוך הלבנה ולכן קראו ו' י"ד ולפי שאמרו רז"ל יום אחד בשנה חשוב שנה אנו מיתרים הילוך המאורות שנה שלמה ומונין מתשרי קודם הבריאה שהיה ראוי להיות בהר"ד ותדע לך שהוא כן שים ב'ט"ו ר"ד שהוא אחור משנה פשוטה ותמצא מולד תשרי שעבר בהר"ד או גרע ד"ח תתע"ו מן ו' י"ד וישאר לך בהר"ד : ולר' יאושע דאמר בכ"ה באדר נברא העולם ובכ"ח בו נתלו המאורות בתחלת ליל רביעי ושמשו יחד בחלון אחד ט' שעות תרמ"ב חלקים (אמר המחבר כתבו הגאונים שמסורת בידינו מאבותינו שחמה ולבנה נבראו בתחלת ליל ד' בסוף חלק אדר וא"כ הוא תהיה סברת ר' יאושע יותר אמיתית) ואז קטרגה הלבנה והיתה נזופה ז' ימים מעט לעת כרין ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים וכו' · ואז נתחדשה אם כן היה מולד

מכתבי א"מ הרב ז"ל העתקתי דרוש זה ושפתים ישק

בבראשית רבה פרשה ג' ר' שמעון בן יהוצדק שאל לרשב"נ א"ל מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהיכן נבראת האורה א"ל מלמד שנתעטף בה הק"בה כשלמה והבהיק את כרו והדרו מסוף עולם ועד סופו · אמרה לו בלחישה · א"ל מקרא מלא הוא עוטה אור כשלמה ואת אומרה לי בלחישה · א"ל כשם ששמעתי' בלחישה כך אמרתי לך בלחישה · א"ר ברכיה אלמלא לא דרשה רבי יצחק ברבים לא היה אפשר לאומרה מקמי' כן מה הוו אמרין רבי ברכיה בשם רבי יצחק אמר ממקום ב"ה נבראת האורה הדא הוא דכתיב וכבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו ואין כבודו אלא ב"ה כמ"דא כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וכו' כבר כתבנו מפרשים שלמים וכן רבים בקושי מדרש זה ועולם סתימתו · א' מה שייכות לשאלה זו דוקא מהיכן נבראת האורה לבעל אגדה דוקא ולא לזולתו מהחכמים או אם מצא חן בעיניו בעל אגדה יותר מזולת שאר החכמים קשה למה דוקא שאל ממנו זו ולא אחרת ב' מה זה שאמר הלא מקרא מלא הוא דקשה אם הבין מפסוק פשוטו למה שאל ממנו מהיכן נבראת האורה · ג' איך דחה קושיתו בגילא דחוטפא והשיב כשם ששמעתי בלחישה כך אמרתי לך בלחישה דאין זה ביאור סתמיה והרי מקרא מלא הוא ואתה אמרת לי בלחישה · וגם על רבו קשה למה אמר בלחישה והלא מקרא מלא הוא · ד' מה שאמר אילולי דרשה ר' יצחק ברבים לא היה אפשר לאומרה · ה' דברים אלו סתומים הם שאמר שדרשה ברבים ולא פורש מה שדרש ברבים ועל מאי קאי · ולהבין מדרש זה ולפתוח שעריו נקדים מ"ש שם מיד אחר זה שהאורה שנבראת בששת ימי בראשית נגנזה לצדיקים לע"ל כיון שהבי' הק"בה בדור אנוש ודור הפלגה ודור המבול וראה שאין העולם כדאי להשתמש בו וכו' · ושם עוד וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל · רבנן אמרי הבדילו לצדיקים לע"ל וכו' · א"ר ברכיה כך דרשו שני גדולי עולם ר' יוחנן ורשב"ל ויבדל הבדלה ממש משל למלך שהיה לו שני אסטרטיגין אחד שולט ביום ואחד שולט בלילה והיו שניהם מדיינים זה עם זה · זה אומר ביום אני שולט וזה אומר ביום אני שולט קרא המלך לראשון וא"ל פלוני יום תהא תחומך וכן לשני ואמר לילה תהא תחומך כך קרא הקב"ה לאור ויקרא אלהים לאור יום א"ל יום תהא תחומך וכן לשני ואמר לילה תהא תחומך שנא' ולחשך קרא לילה וכו'. ורש"י ז"ל כתב בפי' התורה בזה"ל וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אף בזה אנו צריכין לדברי אגדה ראהו שאינו כדאי להשתמ' בו והבדילו לצדיקי' לע"ל ולפי פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשי' בערבובי' וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בליל' ע"כ · הנה עינינו הרואות כי רש"י מחזיק פירוש זה דגנזו לצדיקי' לע"ל וזה הפי' של אין זה נאה להשתמש בערבוביא מחזיק לפשוטו · ובזה יובן מ"ש לפי ששמעתי שאתה בעל אגדה וכו' ר"ל פשיטא לי מי שאין בעל אגדה לא קשה כלום מהיכן נבראת האורה דמאי קשיא ליה ואלא מאי מהיכן נבראו שמים וארץ וכל צבאם הרי בששת ימי בראשית נברא הכל וגם האורה כמוהם ומ"ש קרא וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל הוי פירושו כפי פשוטו דלעיל · אבל למי שהוא בעל אגדה ומפרש לעיל ויבדל שהבדילו לצדיקים לע"ל וא"כ קשיא מהיכן נבראת האור' שאנו משתמשים בו ביום שהרי האור שנברא בששת ימי בראשית נגנז לצדיקים לעתיד לבא ואם כן האורה של היום מהיכן נבראת · והשיב מלמד שנתעטף הק"בה כלומר האורה של עכשיו הוא כוללת מא ורה של מעלה וכדאיתא במדרש ואמרה לו בלחישה · להבין זה נקדים ונראה עם מי אנחנו מתעסקים דהרי השואל הזה היה ר' שמעון בן יהוצדק שהוא רבו של ר' יוחנן כדאיתא בספר יוחסין בדף נ"ד וגדולי עולם שדרשו לעיל הבדלה ממש וכו' הם רבי יוחנן ורשב"ל · וא"כ איננו רחוק מן הדעת שכאמר שר"ש בן יהוצדק ס"ל נ"כ כרבי יוחנן תלמידו ורש"בל הבדלה ממש · ור"י קאי בשיט' דרבו · ומעכשיו נקדי' מאמר במלא לר"ש בן לקיש גופו בר"מ נדרים די"ח ע"ב מאי דכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וגו' אמר אביי שמע מינה האי פירגא דיומא מסי ופליגא דר"ש בן לקיש דאמר רשב"ל אין גיהנם לעתיד לבא אלא הק"בה מוציא חמה מנרתקה וכו' · ובזה יובן דלמ"ד מלמד שנתעטף הק"בה וכו' פי' של עוטה אור דהק"בה כביכול עוטה עצמו מן האורה אבל ארשב"ל דס"ל כפשוטו צ"ל דלדידיה פי' של עוטה אור ר"ל עוטה את האור כלומר שעש' לאור כרתק ועוטה אותו כשלמה ולעתיד יוציא החמה מנרתקה דהרי עוטה אור כשלמה בלי מלת הטעם ואיכא לפרושי הכי ואיכא לפרושי הכי כמו ראובן הרג שמעון · א"כ בדין תמה עלי"ו מקרא מלא הוא כלומר למה אתה תמיה כמחשך מעשיך ואומר בלחישה והרי לדידך יש לפרשו עוטה אור רוצה לומר הקדוש ברוך הוא עוטה אור לעצמו כביכול כמו שיש

לפרש לדידי שאני סובר כר"י ור"ל ותדל כפשוטו · ופירש הפסוק שעוטה את האור ואין לסברא אחת הכרעה יותר מאחרת ואם כן למה אתה בוש ואומר דצריך בלחישה והרי מקרא מלא הוא לפי סברא שלך כמו שהוא מקרא מלא לפי סברא שלי · והשיב מפני ששמעתי' בלחישה יתבאר ע"פ מדרש רבה פ' ס"ח וילן שם כי בא השמש מלמד שהשקיע הק"בה גלגל חמה שלא בעונתו כדי לדבר עם הצדיק אוהבו בצנעה משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לפרקים אמר המלך כבו הנרות שאני מבקש לדבר עם אוהבי בצנעה כך השקיע הק"בה חמה לדבר עם יעקב בצנעה וכו' · ובזה יובן שהוצרך לומר בלחישה משום דקשיא ליה אעיקרא דמילתא איך תוכל לומר דמשום רשעים גנזו שלא ישתמשו הרשעים בהאור והרי ביעקב שלא נאמר ויבא השמש רק כי בא השמש בע"כ פירושו כיבה השמש ושם לא שייך למימר משום רשעתו ח"ו סילק האור מלפניו ובע"כ צריך לומר משום לדבר עמו בצנעה וז"ש מפני ששמעתי גבי אור דסילוקו גבי דיבור ולחישה בסוד וצנעה ולכן הוכרחתי לאמר לך גם כן בדרך סוד בלחישה כדי שתבין ששם בא השמש כדי לדבר עמו בצנעה ולחישה עם יעקב דאלו לא אמרתי לך בלחישה היה קשה לך למה סילק הק"בה האור מן יעקב והיה מכז"ב ענין זה דגניזת האור אבל עכשיו שאמרתי לך בלחישה אתי שפיר דגבי יעקב סילק האור משום לחישה וצנעה אבל האור הראשון נגנז משום רשעים כדלעיל והאורה דעכשיו דמשום שנתעטף הק"בה ופי' עוטה אור לאחר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ועל זה אמר רבי ברכיא אלולי שדרשה ר"י ברבים וכו' ר"ל לו יהיה כדבריך דסובל פסוק עוט' אור שני פירושים כיון דהוא בלא טעם מהו ראובן הרב שמעון מכל מקום מ:יבי תיתי לפרש פירוש רחוק מן הדעת שהקב"ה כביכול עוטה אור עצמו כאלו הוא בעל גבול ומקומם במקום ח"ו ודבר זה א"א לאומרו אלולי שדרשה ר"י ברבים כי הוא אוסר וחוזק פירוש זה ועשה לו עמודים והוא כמ"ש שם במדרש פ' ס"ח א"ר יצחק מעונים אלהי קדם אין אנו יודעים אם הק"בה מעונה של עולמו ואם עולמו מעונו מן מה דכתיב ה' מעון אתה הוי הק"בה מעונו של עולמו ואין עולמו מעונו ע"כ · וא"כ הגע עצמך כיון דפסוק מעונה אלקי קדם גם כן בלי טעם הוצרך הכתוב לכתוב מיעוט בהדיא ה' מעון אתה ולולי

תשרי שאחר ניסן ז"ט תרמ"ב חלקי' ועתה שים אחור של חצי שנה מו"ט תרמ"ב וישאר לך בהר"ד אלמא בין לר' אליעזר ובין לר' יאושע מולד תשרי של תוהו היה בהר"ד :

הספק השלישי האם הקב"ה ברא הכל בפעם אחד או בהרבה פעמים בריוח בנתים · הגם שאין מקום לשאלה זו אחרי שהתנוקות של בית רבן יודעים שבעשרה מאמרות נברא העולם עכ"ז צריך להשיב לשואל דרך חכמה · ונשיב בקצרה סדר הבריאה כמו שדרשו רז"ל על הפסוק ה' בחכמה יסד ארץ אמר ר' אלעזר בחכמה ברא הקב"ה את העולם ביום א' ברא את השמים מלמעלה · וארץ מלמטה · בשני ברא רקיע מלמעלה · בשלישי יקוו המים מלמטה · ברביעי יהי מאורות מלמעלה · בחמישי ישרצו המים מלמטה · נשתייר יום ששי אמר הקב"ה אם אני בורא את האדם מלמעלה הארץ מתרגזת ואם מלמטה השמים מתרגזים מה עשה הקב"ה ברא גופו מלמטה ונשמתו מלמעל' הוי ה' בחכמה יסד ארץ :

(דברי פי חכם חן ישק שפתי ישכים א"ת הרב כ"ע עיין בדרושו דף כ"ח ותחלה קורת רות :)

במעוט היוקי מפרש עולמו מעונו אעפ"י שאנחנו מודים שאין הק"בה בעל גבול וא"כ גם בפסוק עוטה אור אפשר לומר שהק"בה עוטה עצמו מן האור כיון דשם ליכא תיעוט' להודו' לכו שהו'עוט' את האור ככרתק ולא האור עוטהו · אמר עוד מוקמי כן מאי הוו אמרין ר"ל אותן רבים אשר כיאו' מן דרשת ר' יצחק וכהה דעת' מן התמי' דסוף פמאמר וכי שייך גבי יתברך עטיפה וגבול במה כהה דעתם מן התמיה איך נאמר דגבו' ית' מסלק את האור כדי לדבר עם אוהבו בצנעה ומאי היו אומרין לזה א"ר יצחק ומקום ב"ה כבראת האורה דאלולי שדרש ר"י ברבים לא היה אפשר לאחרב שאיך נאמר גבו יתברך יותר צניעות בחשך מבאור והרי לפניו חשכה כאורה אבל משדרשה ר"ו דמאקום ב"ה כבראת האורה כנין דמה שהשקיע הק"בה גלגל חמה אז שלא בעונתו היה משום דלא הוצרך אליו משום דזה היה במקום ב"ה וכמ"ש מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וגו' וגם מקור האורה דמשם כבראת ומה שתלה הטעם בצניעות אין רצונו לומר ולתלות הצניעות בסילוק אלא במקום הבוא היה רצונו לדבר עמו משום שהוא מקום צניעות והוא עפ"י מד"ס נשא פר' י"ברמז ע"ב וזה לשונו ד"א אפריון זה המשכן א"ר יהודה ב"ר סימון מל"הד למלך בשר ודם שהיה לו בת יחידה והיה אוהבה ביותר מתאי כל זמן שהיתה קטנה היה מדבר עמה בפרהסיא כיון שהגדילה אמר המלך אין זה כבודה של בתי לדבר עמה בפרהסיא אלא עשו לי פאפליון שכשאבקש לדבר עמה מן הפאפילון ולפנ"ס כך כשראה הק"בה ישראל במצרים היו נערים שנא' כי נער ישראל ואוהבהו ראה אותם על הים מדבר עמם שנא' ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי וגו' כיון שקבלו התורה ונעשו אומה שלמה ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אמר הק"בה אין שבחן של בני לדבר עמו בפרהסיא אלא עשו לי משכן וכשאצרך לדבר עמם הדבר מתוך המשכן הה"ד ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו הרי דהמקדש והמשכן משום צניעות נתיסדו ועז"א הקדוש ברוך הוא שאני מבקש לדבר עמו בצנעה :

פרק שלישי ידבר בכמות ואיכות ומדידות עולם התחתון :

לדעת כמות העולם צריכים אנו לשלש חקירות :

החקירה הראשונה האם עולם שלנו הוא מוגבל ואם לאו :

החקירה השנית אחרי שיש לו גבול איך צורתו :

החקירה השלישית עד כמה יגיע תחומו וגבולו

התשובה על החקירה הראשונה שהעולם הוא מוגבל ובעל תכלית כי כל בלתי בעל תכלית אינו מקבל צורה · ואולם עולם שלנו הוא בעל צורה ונמשך מזה שיהיה בעל תכלית · אך אל תדמה בשכלך שאין שטח חוץ לעולם שלנו כי די לנו להאמין שיש שטח דמיוני כדעת הפילוסופים והתוכנים :

תשובה על השנית שעולם שלנו הוא כדורי יען שכל

שכל דבר המוקף מכל רוחותיו ראוי
שיהיה כדורי • וכבר ידוע שעולם הזה נתלה
בקערירות השמים המקיפים אותו מכל צדדיו ויולד
מזה שהוא כדורי • וא"ת מנין שהשמים הם כדוריים
וזה יתברר ע"י כמה מופתים • המופת הראשון לפי
שהצורה היותר נאה לגופים הגדולי' היא כדורית
כדברי התוכנים • המופת השני לפי שהככבים
הקיימים בהיותם על קדקדינו או על אופק הארץ או
בצד אחת תמיד יש להם רווח אחד ממרחק הארץ :
המופת השלישי לפי שהכלים העשויים להוברי
שמים והחוזים בככבים (כמו כדור התוכניי •
אשטרולאב והורולוגיא) והדומים לאלה אשר
לוקחים בהם התוכנים גובה ומרחק מצב הככבים
ותנועתם כלם יתנו עדיהן ששמים וככבי' כדורים
הם • המופת הרביעי כי בלילות המאירות נראים
לנו השמים כיפה ממש לפי שהם כדוריים א"כ
בוראי עולם שלנו המסובב מהם כדורי הוא :

תשובה על החקירה השלישית נאמר שכמות
העולם שלנו גדול הוא למאד אבל אינו
מחוסר מדה ואל תתמה כי אם יתמלא העולם חול
היותר קטן מהארץ עד רום רקיע עם כל זה ימצא בו
חשבון וכמו שיתבאר ע"י ההקדמו' המונחו' לכל
החפץ לדעת • א' יתן אל לבו אלו השעורים ויאמין
שאצבע האדם מקבל ברוחב שלו ארבעים גרעיני
שומשמין : הב' שהגרעין של שומשמין מחזיק
10000 גרעיני חול מהיותר קטנים • השלישי שהמיל
מחזיק 100000 אצבעות : הרביעית שאלכסון
ארץ מחזיק 10000 מיל • החמשית שאלכסון כיפת
השמים מחזיק 1000000 אלכסוני ארץ : אמר
המחבר כבר ידוע לתוכנים ולמהנדסים שכל מעלה
בכדור השמיני היא נגד חמש עשרה מעלות בכדור
הארצי ואם נכפלים 360 (כי כך הם בעגול א' בכדור השמים)
ויהיו 5400 פרסאות בערך עגול היותר גדול
שבכדור הארצי :

פרק רביעי במספר האקלימים ובאורך ימיהם
ובטבע האויר בכל אקלים שבו יורעו
מזגי המין האנושי ושאר בעלי חיים דבר
הצריך לרופא :

אחרי שסיימתי לדבר במדידת הארץ בפרק
שלפני זה נרבני לבי לדבר באופן השתנו'
האקלימים (בלשון הקודש כוף) והגבולים והמדינות •
והנה צריך אתה לדעת שחכמי קדם היו חולקי' כדור
הארץ לחמשה קוים והיו חושבים ששלשה קוים הם
בלתי ישוב והנה חלק אחד הנקרא זונא טורידה
(ר"ל רצועה הנחרבת) ושני חלקים זונא פריגידה (ר"ל רצועות
הקרים) והנה תחת הקוטבים ואומרים שכל הישוב
אינו אלא בשני קוים או רצועות הממוזגים והנם
מובדלים לשבע אקלימים והוא שטח הארץ אשר
יסוגר בשני קוים ישרים ויוסיף באריכות היום בכל
אקלים חצי שעה ויותר :

א) **האקלים** הא' נקרא דיאמירואי"ש לפי שילך
דרך אי מירואי"ש (היא עיר מלכת
סבא) ויוכללו בו מקומות רבים מחלק אראבישטא"ן
והעיר הגדולה גוא"ה והרבה מקומות לאין מספר
ושמה היום היותר ארוך הוא משלש עשרה שעות :

(ב) האקלים השני נקרא דיאשיני"ש • והם
גיטולי • פריטום והלק גדול מארץ
צינא ואורך היום הארוך שלש עשרה שעות וחצי :

(ג) האקלים השלישי נקרא דיאליכסאנדרוש כי
ילך דרך אליקסאנדריאה של מצרים
ופרס והיום הארוך ארבע עשרה שעות :

(ד) האקלים הרביעי נקרא דיארודו"ש כי יעבור
דרך רודוס וציפרש וכל ארץ יון
קנדיאה וקואו"ש (מקום בל אבוקרא"ט) והיום הארוך
י"ד שעות וחצי :

(ה) האקלים החמישי נקרא דיארומו"ס כי יעבור
דרך רומי • אספניא • וחצי חלק
של איטלי"א וקושטנטינה והיום היותר ארוך חמש
עשרה שעות :

(ו) האקלים הששי נקרא דיאפונטום כי יעבור
דרך ים פונטיקוס והוא לומברדיאה
וויניציאה • תונגריאה והלק גדול מצרפת : והיום
הארוך חמש עשרה שעות וחצי :

(ז) האקלים השביעי נקרא דיאבורישטיני"ש •
והוא גירמאניאה הגבוה • פולוניא'
וחלק גדול מארץ מושקוביא"ה • והיום הארוך
יגיע עד ששה עש"ר שעות ורביע שעה • בענין זה
תמצא בזוהר פ' בראשית דף מ"ה וז"ל שבע ארצות
אינון דא לעילא מן דא ואינון ארץ אדמה ארקא גיא
נשיה ציה תבל ותבל לעילא מכלהון דכתיב והוא
ישפוט

ישפוט תבל בצדק • ע"ש :

(ח) וזולת אלה שבעה האקלימים הנזכרים הגם שנמצאים הרבה מקומות וארצות עכ"ז אינם נחשבים לרוע ומיעוט ישובם ולבד ארצות אלה אשר אורך ימיהם יגיע עד ששה עשר שעות וחצי יש ישוב ששטח היום הארוך ג' חדשים כמו שהוא בגבול נוב"ה זימבלה אשר בגובה שמונים ושנים מעלות :

(ט) ועתה אחר שנתבאר הכל באר היטב יבא השואל לשאול מי הוא זה ואיזה הוא האקלים היותר משובח וממוזג מכל אלה השבעה הנזכרים • (י) אבן סנה סובר שבקו משוה היום במקום שיתחיל הראשון והוא (זונא טורידא) שם הוא הישוב היותר מזוג והיכולת בידי לתת טעם ומופת על דבריו • (יא) הטעם לפי שתוקף החום המושל בנו בימי הקיץ אינו מפני גודל מהירות ומישור השמש אך מדרך השמש • (יב) והראיה ע"ז שבימי הקיץ נרגיש תוקף החום בשעת העשרים או עשרים ואחת יותר מאשר יורגש בשעת שש עשרה אשר באותו הזמן עודף ביושר אל אקלים שלנו • (יג) וכמו כן יותר מורגש החום בחדש תמוז מאשר יורגש בחדש אייר עם היות שבאייר השמש יותר קרוב לנו מתמוז • (יד) הנה עיניך רואות שאין הדבר תלוי במישור השמש וניצוציו או במהירותו אך כי מדרכו הוא • (טו) והמופת אשר דברנו הוא יען שאחר דור אבן סנה עברו יותר מאלף שנה ומצאו הלועזים גלילות ומלכיות יקרות שבארץ החדשה • (טז) ומכאן נראה איך טעה ארישטו בספרו (באותות עליונות) פרק ב' וגם בן רשד פרק ב' שניהם תעתועים ידברו שאקלים הראשון אינו מיושב בעבור מישור ניצוצי חמה והוא שקר יען שבזמנינו הספנים ההולכים לקצוי ארץ ויס רחוקים מצאו גלילות גדולות וערים שאננים אשר עדיין לא נתגלו בזמן ארישט"ו ובן רשד כמו העיר הגדולה גוא"ה קינשאי ואכיססה והרבה כמו אלה • (יז) בטאלמיאום בגיאוגרפיג"ה (ר"ל רושם הארץ) שלו סובר שהישוב אשר תחת האקלים הראשון הוא מזוג ומשובח • (יח) ויש לתמוה על בן רשד שהיה כמו אלף וקס"ו שנה אחר אמונת הנוצרים ובטאלמיאו היה כמו ק"י שנה אחר השגת הנוצרים ואיך יעלה על דעתך שלא ראה בן רשד את ספרו מגיאוגראפיא"ה אשר חבר בטלמיא"ו

(יט) ארישטו וגאלינו ואבוקרט כל אחד בספרו ובמקומו סוברי' שארץ יון והוא אקלים הרביעי יהיה הטוב שבכולם ומה גם אבן סנה נותן טעם לשבח האקלים הרביעי אך שאומר שאקלים הראשון הוא מאד מזוג (כ) אבן רשד וכמה פילוסופים סוברים שאקלים החמישי הוא היותר מזוג שבכלם ובנתיביו הולך אמאטו"ס לוויטאנו"ס אשר איתן מושבו בעיר ליזבונ"א שהיא תחת האקלים החמישי : (כא) מאנאדרנו"ס מעיר פיראר"י בכתביו כותב שהאקלים הששי אשר איתן מושבו הוא היותר משובח וממוזג : (כב) אלבירטו"ס מאגנוס אשר מושבו בראטישבונ"א המונחת בין ששי לשביעי כותב שהאקלים הששי והאקלים השביעי הם היותר ממוזגים ומשובחים שבכולם • והביא ראיה לדבריו יען שאלה האנשים הם גדולי קומה ביופי תואר פניהם צהובים ובריאים • (כג) אמר המחבר הכך רואה שכל אחד הולך כבוד למקומו שאין מקום על יושביו אמנם כלע"ד סברא נכונה שכל האקלימים (חוץ ממה שהוא בתכלית הקרירות ורחוק משפת הים) יכולים להיות מזוגים והטעם הוא כי כל אקלים הנוטה להועלת מזג פרטי האדם נקרא מזוג וזה אפשר בכל אקלים ולזה כשנדבר באדם מזוג אין כוונתנו להשוותו עם אדם משאר אקלים אלא יובן בערך האדם המזוג באקלים שלו • המשל בזה אם נאמר כף היד הוא חלק מזוג יובן בערך שאר אברים מאותו האדם דוקא ולא לזולתו • יען שעור יד האדם מזוג מאקלים הראשון בערך עור האדם מזוג מאקלים אחר אם נעיין בהם יהיה בלתי מזוגים • וכן להפך אם נאמר זה האדם הוא רע המזג • ונבין שבכל אקלים אשר ימצא יהא רע המזג יתחייב שאדם המזוג יהיה מזוג בכל מקום שימצא וזה סכלות יען שאדם המזוג באקלים הראשון יהיה כל כך רע המזג באקלים השביעי עד שבקושי ישאר שם בחיים : ובענין זה אם נאמר זה האדם הוא מזוג ונבין בכללות ולא בערך אשר הוא בו יתחייב שכל מי שיש בו התלהבות המעיים מרוב החמימות שבאקלים הראשון כמו כן יקרא מזוג בערך השביעי יען שאלו היה שם תכף היה מתרפא ומכבה המימותו ויקרא מזוג ולזה נוכל לומר על כל גוף מזוג הוא או בלתי מזוג הוא בערך טבע האדם שבאותו אקלים • וגם יהיה אפשר שימצאו אנשים מזוגים מאד בכל גוף ועתה נאמר שכל אקלים אשר בו ישוב אפשר שיכונה מזוג :

ואחר

ואחר שביארנו הסברות והספקות נוכל לומ׳ שכל א׳ מהפילוסופי׳ והרופאים הנזכרים טעמו ונמוקו עמו • המשל בזה שאמר גאל״ינוס 3 על פרקי אבוקראט 3 ו׳ שכל האקלימים בערך האנשים שבו יכולים להיות מזוגים חוץ מאקלימים המופלגים בקרירות או בחמימות והן רחוקים משפת הים • כוונתנו שבמקומות הקרים או החמים אם לחוף ימים ישכנו מתמזגים ברוחות הימים • המשל בזה העיר לונד״ראש ראש אינגליטירה אף שגוברת חמישים ושתים מעלות עם כל זה לא תעדיף בקרירות על ארץ אטליא • כמו כן העיר קאנד״יא מנשיבת רוח הים בתמידות נצלת מאש התלהבות האויר • וכמעט אין הבדל מאויר האיטל״יא • ואם כדברנו הוא עלה המוסכם שאפשר למצוא אנשים מזוגים בכל אקלים ובידנו להשוות אשכנזי מזוג אל ערבי מזוג להיותו בגליל זה מזוג ובגליל אחר בלתי מזוג • המשל בזה אם יוליכו הפיל לארץ איטליא אזי תכף משנוי האויר יאבד כח המוליד אבל יחיה • ואולם אם יוליכוהו לארץ אשכנז או למקומות היותר קרים לא די שיאבד כח ההולדה אלא אף ימות תכף ומיד יען שכל חיותו דוקא במקומות החמים • וכן להפך נאמר בבעלי חיים ממקומות הקרים כמו הסבילי״ני (שאמור) לעיניהם אם יוליכם לארץ איטליא ישארו בחיים (וזה מנוסה) אבל לא יולידו יותר אבל אם יוליכם לארץ אפר״יקא ימהר לאבד כח ההולדה והחיים בבת אחת : ואם כן הוא נראה כמיותר השאלה איזה אקלים משבעה האקלימים הנזכרים הוא היותר טוב בהיות שבכל אקלים יוכל להמצא אדם מזוג היטב יען שכל אדם מזוג באקלים שלו יהיה בלתי מזוג באקלים אחר • וכן להפך כל אדם רע המזג באקלים שלו יהיה מזוג באקלים אחר • ולכן האנשים המופלגים בחמימות • אקלים הראשון לא די שהוא נגדיי להם אלא אף מסוכן הוא לרתם אולם האקלים שביעי אוהבו הוא וחיים יתן לו • מצאתי בספר אחד שצוה הירודו״טוס החכם לחולה אחד מתכלית הקרירות והרטיבות שילך לארץ ליבי״אה והוא מקום חם ויבש למאד ושם יתמזג טבעו :

אמר המחבר אעפ״י שהקדמונים שמו השמורת לחמשה הרצועות אשר להתוכנים ומהם נראו שורפת עבור תגבורת החום ומהן רצועה או חגורה קרה עבור תגבורת הקור וכפי דעתם בלתי יכולים לדור שם בני אדם אבל שוא ידברו אחרי שאנו רואים בזמננו ישוב בני האדם תחת חגורת הצורבת והשורפת בחלק אסי״א • וגם באפרי״קה • וגם באמי״ריקה ובוודאי שהקב״ה נותן כח לסבול החום זאת ועוד אחרת מרוב הרוחות הנושבות שם יתמזג האויר : וכענין זה בחגורת הקור נמצא ישוב בני האדם בגרונלאנדיא ובכמה מלכיות הסמוכים להם • וכל זה הוא עבור חסרון הידיעה אשר היתה לקדמונינו כי הכדור ארכו ממזרח למערב 360 מעלות ולא נתגלה להם אלא חצי הכדור שביארנו 180 ואחר יגיעה גדולה וסכנות גדולות מצאו 40 מעלות ר״ל 240 לצד מזרח ומאה מעלו׳ לצד מערב והנה כפי חשבון זה עדיין חסרים 20 מעלות והם בקצה הארץ וכן ברחבו לצד דרום נתפרסם רק עד 71 מעלות וכהיום נתפרסם עד 58 : ולצד צפון 81 מעלות ובהצרפם יהיו 139 מעלות ויהיו חסרים בחצי העגול אשר על קוטבי העולם ר״ל כדור הארץ 41 מעלות ולא יותר :

פרק

חמישי יחקור במציאות השבטים ומלכיהם ובאיזה מדינה ומחוז המה להביא מופת עליהם לכופרים ענינם :

אמר המחבר אחרי שהודעתיך כל חלקי כדור הארץ בחמש רצועותיו וז׳ האקלימין • ומספר מעלותיו • לארכו ולרחבו : אמרתי הבה ונתחכמה מה נאמר ומה נדבר ומה נשיב למין השואל • אחרי שנתגלה כמעט כל הישוב אשר תחת כיפת השמים • ואיפה הם עשרת השבטי׳ ומלכיהם • ואף שאי אפשר להכחישם אחרי שהפסוק מעיד על מציאותם באמרו וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה • ובפרק חלק רבי עקיבא דורש הפסוק ואומר מה היום הולך ואינו חוזר כך השבטים הלכו ואינם חוזרים ונראה מדבריו שהקב״ה הבדילם מעמנו שלא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב אדם לעולם לראותם • ובאמרת פליאה נשגבה שעברו זמן וזמן זמני זמני׳ ואין אחד בא משם הגם שזה בעל ארחות עולם מביא בספרו איך שאחד בא בימיו והיה איש חסיד ומסוגף בתעניות ובא דרך ארביאה פ״יליצי למלכי הנוצרים עד רומא בגדולה ודבר עם האפיפיור קלימינט

ובקש

וכקש מגן עזר וסיוע נגד שונאיהם אשר בסביבותיה׳ וביקש כלי קרב ממתכות להשליך אבנים ואומנים טובים להביאם עמו לארביאה פיליצי וברצונו ליתן התמורתם דרך למשול בקצת מקומו׳ שמרה בעלי אסופות ובשמים וסמים פשוטים וכל זה למען יתאחדו ויתקבצו היהודים לבוא ולעבור דרך גבול שונאיהם ולכבוש ארץ הצבי והסכים האפיפיור הנז׳ לפטרו ולשלחו בכבוד דרך פורטוגאל (עיין בספר סםאריך סם בדבריו) וכל זה לא שוה לי : ולמה לא נתפרסם זה בינינו ובין האומות אחרי שזה אינו נגד חוקם • והם מאמינים בכתבי הקדש וכי אינם יודעים וקוראים בפסוקי׳ במלכי׳ ד׳ י״ז : ובדברי הימים ה׳ ובשאר מקומות : וגם מה מאד יקר בעיני הנוצרים ספר היוסיפון והיא הזכירם בכתביו לרומיים והעיד עליהם היותם מעבר לנהר פרס והנם עם לא ימנה מרוב ובספר אמרי בינה מצאתי בשם אחד מחכמי האומות שכתב בגיאוגראפ״יאה שלו וז״ל זה החלק של אפריקה היה בלתי ידוע לקדמוני׳ כי לא הכירו ארת מוצא נהר נילוס אשר הוא מתחיל בהרים שהקדמונים היו קוראים אותם הרי בית או הרי הלבנה ועל ההרים ההם שוכנים מספר עצום ורב של יהודים הפורעים מס למלך האיטיופיאה הנקרא פריטי זואני עכ״ל • ובעל ארחות עולם כותב איך נושאי בשמים מארצות לאמיקא וקאליקוט סמוך לים הודו הגדול מורים על מציאותם וששם מלכות פריטי זואני ונהר סבטיון ביבש׳ תהיא וארץ עדן ומדבר חרוב עכ״ל • והרב האבראבנאל ז״ל כותב בפרושו על הפסוק שובו בנים שובבים וגו׳ וז״ל • ראיתי בכתב אמתי שהביאו בני המערב ההולכים היום ממלכות פורטוגאל לארץ הודו להביא הבשמים שהעידו שראו שמה יהודים הרבה והביאו כתב מיד חכם אחד מהם • והם אומרים שהמה מבני יהודה ובנימין מאותם שהגלה סנחריב מערי יהודה קודם חרבן ירושלם ע״י נבוכד נאצר כמו שנזכר בסדר עולם ושהניח אותם אחרי הררי חשך ושהם לא שבו בבית השני : והנה בעל ספר קול מבשר מביא כמה מעשיות : האחת במשנה שולימאן פאשה אשר רצה להלחם עמהם ולא הניחוהו שריו ויועציו : הב׳ במשנה סינאן פאשה אשר התפאר שאלמלא שכלתה סגולת ממונו ואוצרותיו ובית נכאתו במלחמת תימן היתה כוונתו ללכת עד מלכות היהודים שהיה קרוב להם והוא ושריו היו מספרים לפיתומס איך יש ליהודים מלכות וערים גדולות ובצורות להלאה לארץ תימן : וגם בעל המסעות הרהיב הדבור והביא שמם ושם משפחותם ומקומם והנסתרות לה׳ והמופת על ישוב השבטים הוא שבימינו בקרוב נתפרסם ישוב היהודים שבמדינות קושין ומלבר שבחלק אושטאינדיא בערות היהודי׳ שהיו שם במקרה עם החכם הר״ר משה פרערא דפייבא והביאו המעשה בדפוס בהסכמת הרב הגדול כמוה״רר יצחק אבוהב נר״ו אב״ד ומ״ץ שבעיר אמשטרדם יע״א ואין אחר הודיע קודם ידיעה זו :

פרק ששי • מספר במציאות ארץ החדשה בחלק אמיריקה אשר מצאו הלועזים :

הרבה הירה לי לספר מארץ החדשה בלשונם נובה מונדה אבל הידעתיך שאין רצוני אלא להצילך מיד הבן הנכר הלועג על סופרינו שאינם יודעים כלום בהוויות העולם ולכך אודיעך שמץ מנהו ואיך מצאה קריסטוף קולומבו בשנת 1492 לנוצרים בציווי המלך פירדינאנדוס ואחריו בשנת 1600 מצא אולוביר מארץ הולנדיא גבול מספיק ואחריו בימינו מצא עוד גבול יותר גדול ספררי ששמו פירדינאנדו די קוויאיד ומאז ועד זמנינו פורציס גדר הארץ ההוא והארץ רחבת ידים לפניהם הולכים ומתגברים ובונים ערי מסכנות ומבצרות גם קוראים אותם על שם המקומות שבארצות אדום ונוהגי׳ כמנהגם ומלבושיה׳ לבוש הלועזי׳ שבזמנינו :

פרק שביעי מספר במציאות ארץ צינה • והחומה המסבב אותה :

כותבים רושמי הארץ שארץ חינה כבר היתה ביד הקדרים אבל בשנת 1368 למספר הנוצרים קם משרת אחד ממשרתי הכומרים וילך הלוך וגדל עד כי גדל ונעשה מלך בארץ ההוא והצליח וגם גירש את הקדרים מארץ עד שנת התי״ב שחזרה המלוכה לקדרים ואם נדבר במנהגים וההגבולות והסדר שיש להם תקטן היריעה מהכיל אף לא ידע אנוש ערכה : אבל אודיעך שיש

סביב לה שארכה חמש מאות פרסאות והיא כמסך מבדיל בין ארצה לארץ הטרטאריא"ה הגדולה ותתחיל מעיר אוקיאו בגבול קנטון בין שני הרים גבוהים ותסבב כל הארץ דרך פיקין קינזאי ועד שושן וחומה זו נעשית בציווי המלך טצינצון להציל עצמו מפחד הקדרים • אמנם כותבי זכרונות כותבים שמיום הווסדה ומתחלת היצירה היתה חומה סביב לה כמו 420 פרסאות והשמונים פרסאות הנשארות הם מאבני גזירה ומעשי ידי אדם ולבסוף מרדו במלך הנזכר עבור גודל העבודה והיגיעה והרגו אותו ואת בנו ביום אחד :

פרק שמיני • מספר בשבח החומה של העיר פיקין שכגובה חומת בבל גבהה :

רושמי ארץ קינ"א הרבו לדבר בשבח עיר הגדול' פיק"ן אשר לחוף ימים ובגבהת חומתה כגבהת החומה של בבל הישנה כי לדעת פליניו"ס היה בהקפה ששים מיל ובגבהה ב' מאות דריסות הרגלים וחמשי' דריסות הרגלים עוביה ואני המחבר דברתי עם הבאים מבאגדא"ט שהוא בבל והפליגו לספר מהבנינים הנראים על הדרך מהלך גדול אבל כלם נחרבו ומבלתי ישוב :

פרק תשיעי מספר במציאות ואיכות הקליפה הנקראת כינ"א כינהארו"ס :

אמר המחבר להיות כי ברצוני למלאות רצון הקורא האהוב הפצתי לכתוב בקצור נמרץ מציאות הענינים והדברים החדשים אשר אינם מצוים בספרים הראשונים זכ"ו לתועלת הקורא המתיקר בכבודי • וכעת דע שהקליפה הנקראת כינא כינאי • ובדברי סיביסטיאנ"ו באר"ו בלשון הינדי קורים לה גאנאפידיר"י או קינאפידי ובלשון ספרדי (פאלוס דילאש קאליינטורא"ש) ר"ל עץ הקדחיות ויש קוראים לה (גינציאנ"ה הינדריק"ה) ועצו אינו כ"כ גבוה ועליו דומים לעלי הרמונים או לעלי השוזפים האדומים ופירותיו כפרי הבשם קארדאמומים הגדול וקליפתו כקליפת הקניל"ה הגסה ולפעמים יותר חלקה ובכתמים לבנים קטנים וטעמו מר והוא מצוי באמיריק"ה ופעולותיו לבטל רתיחת הדם ולכן הרבו לספר האחרונים בשבחיו כי טוב לכל קדחת ולגזילה ולכמה חליים • אמנם אם אתה רוצה לדעת כמות ואיכות לקיחתו עיין בספרי משמרת הבית השגה ט"ז לקמן :

פרק עשירי מספר במציאות השורש הנקראת כינ"א ומהותו ותועלת שלה :

שורש כינ"א או צינ"א או חינ"א לפי שהיותר טובה היא הנמצא' בארץ כינ"א ומצאוה בשנת אלף וחמש מאות וחמשה ושלשים לנוצרי' כי לפניכ היו מרפאים חולי הצרפתים עם שורש הנקרא גיאיקו הבאה מארץ הינדי"א לארץ ספרד ומארצם לשאר ארצות :

פרק אחד עשר מספר במהות העץ גואיק"ו וסגולתו :

בעץ גואיק"ו רבו הדעות לספר מהותו להיות שהם ג' מינים • הגם שאיכותיהם שונות בטעם ובגוון ובמשוש ועם כ"ז כולם נקראים על שם בית עבודת הנוצרים אשר באי ההוא בשם ליגנו"ם סאנקטום ויפול ספק בזה אם לא נודע מקדם כין' סינא למור ב' באות ק' מזכירו בשם קארו"ן ר"ל עץ הבא מארץ הינדריא לרפואת כאב הפרקי' והגידים ונתפרסמה תרופתו ע"י נער ספרדי שהיה לו כאב הפרקים והנה אשה מבני הודו נתנה לו לשתות מבישול העץ הלז ונתרפא בימים מעוטים • ומאז התחילו הספרדי' אשר במדינה ההיא לעשות נסיונות ונתפשטה התרופה בארצם ובכל הארצות :

פרק שנים עשר • מספר במהות הסלסה פארילל"ה וסגולתה :

סרסה פארילה הם שרשים מובאים מכמה מדינות והמובחר שבהם אשר תוכו לבן אבל לדעת חכמי המחקר הוא ממין עשב המצוי בארצות האלו הנקרא סימילאקס אשפרא וגם עלה בנסיונם שלערך ההכרח טוב להזעה כמו הסרסה הבאה מארץ אחרת :

פרק שלשה עשר מספר במהות ואיכות העץ

סאסאפראס עצו כגובה ארזים גבהו ודומה לו בריח ובטעם והוא מעצי היער שבארץ החדשה ומובחר שבו הוא הקליפה ואחריה השרשים ואחריהם הענפים ואחריהם גזעו והוא מסוגל לתרופת הצרפתים ומגיר השתן :

פרק ארבעה עשר • מספר בשבח העשב גא"י באדיאן ובלטין טיהי ומהותו :

טיהי הוא עשב שעליו דומים לעלי ההדס מובא מארץ כינ"א או מן יימין הוא היאפו"ן והוא משובח אצל הגדולים כי מחזיק האצטומכא והמוח ומחדד השכל ומעביר השינה עד ג' ימים וג' לילות בלי שום נזק ומת גם לשורתי יין ושכר יצילם מן השכרות ובחון להם לאנשי קינא ויאפו"ן שמרפא כל כאב הפרקים ומפוצץ האבן ושורתים אותו מעט בעודנו רותח כלוגמת הג' וקולאטה של ההינדיאנה או כלוגמת מבישול קאהאב"י של הישמעאלים ואפס כי הגוקילאטה בימי הקיץ מחממת הגוף יותר מן הראוי וגם תוסיף בירוקה משא"כ הטיהי כי כל הזמנים שוים לו וגם אם ירבה לשתות ממנו אין בו סכנה :

פרק חמשה עשר מספר באיכות הג' וקולאטה ובמהות הקאקאו ההוה ממנו :

קאקוא הוא פרי כתואר הדלעת שכלו אדום ועצו כעץ האתרוג והם שלשה מינים כל אחד גדול מחבירו וטבעם אחד אבל יש לכל מין סגולה פרטית מה שאין בחברו כי גרעיני הקאקוא הגדול הם כשקדים נאכלים קלוים גם נרקחים מצופים בסוכאר כשקדים אבל הפרי' הקאקו"א הקטן הם עושים מהם משקה לשתותו במקום יין • אמנם מכל מינים הנזכרים נעשים העוגו' הנקראים ציאוקולאטי והם עשוים בכמה אופנים כפי ערך הבשמים המורכבים ומהם גדולי הדור עושים בשול ולו מיחסים כמה סגולות אבל רוב תכליתו הוא שמחזיק אברי ההולדה ומוסיף במשגל :

פרק ששה עשר • מדבר באיכות הקאהבי

קהאבי הוא פרי כתאר הזית הקטן ועצו כעץ האתרוג גבהו ועליו כעלי התפוח ואני ראיתיו בחצר קיסר הישמעאלים בקושטנטינ' שהביאו לדורון מארץ אלי"מן הוא ג' יאפון והנה לוקחים פירותיו חוץ מן הקליפות הדק הטיב לאבק ונעש' מהם בישול המחזיק את האצטומכא ומוסיף העיכול וגם מיבש הנזילה היורדת מעל הראש וכל הרגיל בו לשתותו בבקר אי אפשר לו לפתוח עיניו בלתי שתייתו ויש מוסיפים על בישולו גם קנמון או גאריאופ' ולי או קארדומומי וכיוצא :

פרק שבעה עשר מספר במציאות העשב דאב"אקו ואיכותו וסגולתו :

דאבאקו נקר' העשב שרוב גידולו באי דאב"אקו אשר באי הי"נדיא אבל אנשי הינדיא קוראי' לו פיצילט ובמדינת בראזיל פיטו ויש קוראים אותו ניקוצ"יאנה על שם השר חמשולח מאת המלכ' אס קריסיאנ"יסימו והוא הביאו לה מש' ראשונ' לדורון ולכן קראוה זמן רב עשב המלכה על שמה : ובכאן בלשון ישמעאלים נקרא טוטון ותועלתו לטהר הגוף בין בפנים בין בחוץ כי עושי' מהם רפואות לטהר החזה והראש והאצטומכא • ומבחוץ עושי' ממנו תחבושת לכאב הפודגרא ולשאר תחלואים וגם כל נגע וצרעת יביאו אליו :

פרק שמנה עשר • מספר במציאות העשב סינס"יינטי ר"ל שהוא חושיי ויש לו הרגשה :

לכו הזו מפעלות ה' אשר שם כח בצומח ובינה בעשב בלע"ז סינסיינם שכל הנוגע בו אפילו באצבע קטנה מיד יכפול את עליו ויסגרם כאחת וכאשר תעקר רגליך משם אז פותח שנית עליו כבראשונה • ואני ראיתיו בעיר פאדוא בגן המשובח אשר להשר מורוזין :

פרק תשעה עשר מספר בעשב הנקר' באקארו"ס הנמצא בארץ יהודה :

הביאו רושמי הארץ שעשב באקארוס (וגם יוסיפון מזכיר אותו ספר פביעי) שיוצא כמו אש לעת ערב ויבריק מאד וכל הזר אשר יקרב אצלו שברצונו לעקרו בורח ממנו וא"א להשיגו כי אם ע"י זריקת שתן הנשים או ווסתן עליהם וינוח :

פרק עשרים מדבר בעץ נפלא הנמצא באי צימבובון שבארץ הינד"יאה :

גדולה מזו פליאה מעץ שבאי צימבו"בון נמצא שענפיו נוטים ומונחים בארץ ומניע ענפיו תמיד וכאשר תמשש בא' מענפיו יקבץ את ענפיו ובורח מיד הממשש : אמרו שהיו כורתים ענף אחד והי' נותנים לתוך קערה וחי שמנה ימים באופן שכל פעם בהגעה קלה התחיל להתנועע עצמו וסובב על שפת הקערה כפעם בפעם :

בעזרת בורא אור ואופל :
נשלם ספר עולם
השפל :

חלק רביעי

והוא

עולם הקטן :

נדבר במהות · ואיכות · וכמות · וטבעי האדם ומנהגו · וכל אשר יקרהו · משעת היצירה · עד שובו לעפרו · והם טבעיים · ולזולתו פרטי אישי המין · והרומה באחד מאבריו אלא שדרתיהן שונות :

הקדמה לספר עולם הקטן

בעזרת אל שדי ונוער בשטן · אחברה נא מרין בעולם הקטן :
במבחר הברואים וזה הוא האדם : נשמה לו נצחית וגם בשר ודם :
וכל האברים מאד בו נפלאים : ידועים לרופאים בשמות נקראים :
לכל היודעים בחכמת הנתוח הכי יש באנוש נשמה נפש רוח :

ברוך ה' אלהים אלהי ישראל אשר יצר את האדם בצלמו ובצלם דמות תבניתו התקין הנשמה הטהורה כמאמר רז"ל מה נשמה רואה ואינה נראית אף הקב"ה כן ומה נשמה וכו' וכמו שהמכיע הראשון באדם ושלמותו · או תכלית האחרון · ולצורתו האחרונה הוא השכל הדברי כן הוא יתברך התכלית האחרון לפעולות הטבעיות שהם כתכועות הויות ולכן האדם הנברא מן העליונים ומן התחתונים קראוהו חכמי המחקר **עולם קטן** לפי שהוא מורכב מהיסודות ארבעה כמו שמורכב בעולם כל יצור ובנה תבנית האדם דומה לעולם הגדול כי הראש לגלגל דמותו · והמוח ללבנה לרוב רטיבתו והעינים לשמש · והאזנים · והנחירים והפה · לחמשה כוכבי לכת שכל אחד מהם הולך בכל יום וחוזר ועל הכל צופה ולכל אחד טבע פרטי · כי הלשון כדמה לכוכב · והריאה לנוגה · והלב לשמש מרוב החום והטחול לשבתי בעבור השחורה והירוקה לצדק אשר ממנה ותפשט כח הזריעות . והכבוד למאדים בעבור הדם · והכליות לכוכבים הקיימ' והעורקים שבהם הדמים כנהרים לימים ונהרות · והאבן הנולד בכליות ובשלחופית לאבן דומם שאין לו תנועה · וי"ב צלעות לי"ב מזלות · והשער דומה לצמח שהוא מצמיח כגנה אשר זרעוניה תצמיח והנה באריכו בזה הטבעיים והתוכנים ולאהבת הקיצור הבאתי קצתן ובהן יבורר איך אל האדם כמשל כל נברא : לכן איבן מן הכמבע להיותו **עולם קטן** נקרא :

פרק

פרק ראשון ידבר במאורעים ובמקרים אשר יקרו לאדם מיום הולדו עד יום מותו על ידי שנים וימים גבוליים :

טרם ואודיע בחינת ידיעת השנים השבעיות כלימאטריציש הם נקראים בלע"ז • והיא מהלך שני חיי האדם התלוי בשני גבולים (ר"ל הסכנה השביעית ולפעמי' התשיעית) ומאחר שאנו רואים בחוש שיש גבול לכל היצורים במדה ובמשקל ובמשורה ואיך תתמה אם יתהוו הגבולים בחיי שנותיו של האדם כי הטבע מוכרח שיוגבל במספר ידוע • כמו שהכוכבים הנבוכים יגבילו הליכתן על ידי מספר שנים ידועות הלא היום הטבעי יוגבל בכ"ד שעות • הים בסערותיו יאחר לבוא אל גבולו בכל יום רביע שעה ושלשה דקים : באשה תשעה ירחי לידה • ובקדחיות (ידועים לכל בנקרא בשם רופא) הגבולים שיש לבעלי אדומה • או לבנה • וכיוצא בהן • בעופות אנו רואים איך מולידים תמיד י"ב בצים ועוד הרבה כמו אלה שאינם מענייננו לכן גם חיי האדם כפי דעת הרופאי' יוגבלו לשבעה פרקים • ואלה הם הילדות והנערות והעלמות והבחרות והעמדה והזקנה והשיבה • והנה כפי דברי אבוקראט • הילדות יגיע עד שבע שנים • והנערות עד ארבעה עשר שנים והעלמות עד אחד ועשרים שנה • והבחרות עד שלשים ושלשה שנה • וימי העמדה עד תשע וארבעים והזקנה המורדת למטה הכח ממדרגתה הם חמשים וו' • והב' הנותרי' נקראים ישישות • ובהמשך הזמנים תראה נפלאות איך יקרו לאדם מקרים ומאורעות מיום יצירתו מבטן אמו עד שובו לעפר וכלם יהיו ע"י שבעה כי בשבעה שבועות נגמר הויית הולד בבטן אמו • ובחדש השביעי מתחיל הולד להתנועע אל הליד' • ובתשעה נגמר הריון אמו • ובמלאות שבעה ימים להולדו הוא בחזק' חי • ואחר שני שבועות מניע עיניו אל האור • ואחר שבעה חדשים צומחים לחוץ שניו • ואחר שלש פעמים שבעה חדשים מתחיל לדבר • ואחר ארבע שביעיות יתחיל לילך כהוגן • ואחר חמש שביעיות יצא חפשי מהמנקת • בתחלת השנה השביעית מתחיל לפקוח עיניו וישכיל • בשביעית השנית תתחיל צמיחת הזקן התחתון • בשביעית השלישית צמיחת זקן עליון • בשביעית הרביעית יגמור ימי הגידול • בשביעית החמישי זמן חתימת הכח • בשביעית השביעית התחלת חסרון הגוף והוספת השכל • בשביעית השמינית התחלת החולשה • בשביעית העשירית (כדברי אפלאטון) כבר יצא מגדר האנושי • הנך רואה איך כל שני חיי האדם מיום יצירתו בבטן אמו • עד ששנותיו יתמו • הם שביעיות • והטבע פועל בו או ינוח מלפעול והכל ע"י שבעה שבעה וכענין זה שנים התחלואים מגבילים זמנם עם שני חיי האדם וכחו אם להוסיף אם לגרוע באופן שכמעט יחדש מזג חדש לנצח או להנצח • ודע שמה שנגדל האדם ע"י גבול ושביעיות עד שבועיים שבעה כמו כן אחר זה פוחת והולך ויורד ממדרגתו • ובתגבורת החולשה בנקל יחליפו החולים כי כמו שהעץ גזעו מחליף ויציץ כן יקרה לאדם בהשתנות שנותיו ישתנה עמו טבעו ויקבל מזג אחר וגם כאלו נשרש ונטבע בו ונדמה הטבע ליולדת הסובלת חבלי לידה וחולי וכל מי שלבו חפץ לחקור ולדרוש יותר בענין זה יראה שרוב התחלואים או הממיתים הם על ידי שבעה וזה בחון ויש תועלת בידיעה זו :

פרק שני • ידבר בחכמת הפרצוף וידיעת העתידות מכל איברי האדם במופתים נאמנים ובו יבורר אם ראוי שנאמין אותם :

אחרי שדברתי בשני חיי האדם הנקרא בשם עולם קטן נגברה לבי לדבר בפרק זה בצורתו ומהותו והוא בחכמת הפרצוף ואודיע לקורא המשכיל שמץ מנהו וצריכים אנחנו קודם זה לשמונה חקירות :

החקירה הא' מה היא חכמת או הבטת הפרצוף :

התשובה היא ידיעת העתידות על ידי צורתו ושערותיו ואיברי הגוף ותואר האדם וצבעו וערכו ומזגו וטבעו ושכלו ורוחו הגבוה או השפל והרבה כאלה כלם הם עדים נאמנים לידע ולהכיר אותו ולהגיד לו אחריתו והם טבעיים :

החקירה השנית אם יש רשות לעסוק בה ולבהון דבריה ושלא יהיה משום מנחש ומעונן :

התשובה יש מהם טבעיים כמו שאזכירם ובדוקים ומנוסים וקרובים לשכל ומותר לעסוק בהם כי נמצאים בפסוקים בכמה מקומות ובגמרא ובספר הקדוש

הקרוש הזוהר בכמה ענינים ונפלאים :
החקירה השלישית באיכות וכמות המקור ועיקרי החכמה הזאת : התשובה היא :
הא' הנפש סובלת עול הגוף והגוף עול הנפש והא בהא תליא (כדאיתא בגמרא שאמר אנטונינוס לרבי) לפי שהסברה העייכית לפעולה ולתכליתה הם הכלים אם כן איברי הגוף הם כלים לנפש • ולכאורה היא צורת הגוף • הב' מדמות החיות אף על פי שנשתנה מנהגו והטעם הוא כמו שהוא הכלי כך היא הכח וההשגה והפעולה אם כן יתחייב שניחס לאלה הכלים כחות ופעולות והשגות (ובסוף הפרק אייחד לפס מדור בפני עצמם ואצייר כל אחד ואחד כתמונת החיה הכדמה לו) :
הג' כל גשם המחלק צורה לגשם אחר יחלק עמו בשוה מנהגו והטעם הוא כי מכל מזג פרטי יוליד טבע פרטי והשגה פרטית :
החקירה הרביעי' בהתחלת ועיקרי חכמת ההבטה ואיזה הוא הסימן היותר בחון • תשובה הסימנים הם לאין מספר אבל לא אביאם כלם שלא להכביד על המעיין אמנם קצתם אזכירם ואחקור עליהם • הא' מדוע קצרי הקומה רובן חנפים וטובי ההבנה : תשובה בהיותם קצרי הקומה יש מעט ריוח בין הלב שהוא משכן הרוח החיוני לבין המוח שבו מורשי המחשבה ובנקל יתנשאו האדים למעלה אל המוח אשר בו נולדה המחשבה ועל ידי זה ימהר להבין וכן להפך כל ארוך שוטה מטעם הנזכר • הב' מדוע קטני הקומה וכחושי הבשר הם מבולבלים • לפי שבהיות הגוף קצר ומרוב חמימותו הקטודים עולים במהירות ונדחים מכח המרמרה ויתערבו אל אשר עדיין לא הגיעו היטב לשלימותם וידיעה ברורה ולכן יותר קרובי' לבלבול הדעת לשטות ולהבל • ג' מדוע גדולי הקומה קשים ההבנה • לפי שהעשנים מתאחרים הרבה בעלותם מלב למוח שהוא מקור המחשבה • ד' מדוע אנשים קצרים רובן פקחים וגבורים ואבירי לב • לפי שהעשנים והכח שבגוף קצר מוכנים יותר משא"כ בגדולי קומה שמתפזרים ומשתבשים והיינו דאמרי אינשי כל ארוך שוטה :
אמר המחבר היה לי לרשום יותר ממאה שאלות ותשובות בחכמת הפרצוף ולאהבת הקצור שלא להכביד על המעיין השמטתי אותם ובאתי לחקור חקיר' חמשית והיא איזה הם הסימנים

הנלקחים מטבע ומזג האדם • ודע שטבעו ומזגו הוא על שני פנים • האחד מי שהוא דמיי ר"ל שגוברת בו האדומה שטבעה חם ולח • והשני מי שגוברת בו הירוקה שטבעה חם ויבש ומהם בעלי לחה לבנה לפי שגוברת בהם הלחה הלבנה שטבעה קר ולח ומהם בעלי שחורה כי גוברת עליה' השחורה שטבעה קר ויבש • אמנם מהרכבת הארבע חלטים • יש מב' הראשונים ר"ל המורכבים מהירוקה ומהשחורה בשוה ויש המורכבים מלבנה ושחורה ובדומה לאלה • אמנם להשיב על חקירתנו נאמר שיש בידינו סימנים נאמנים להכירם כי כל שגובר עליהם הדם רובן גדולי קומה ובעלי כח אף מהם בעלי בשר וזה לפי שקיבותיהם מסוגלי' לעכל מחמת רוב החמימות ורטיבות שבהם • ב' תאר פניו עגולי ונוטה לגוון האדום מחמת הדם העולה בין עור לבשר ומצהיב פניו • ג' שערותיו מסולסלים ורבים וצבעם כרכומי לפי שרוב החומר גופיי שבו סיבה להצהיב השערות • ד' ונדמה להם בחלומותם כאלו עפים באויר אף נראה להם כאלו יושבים ונסמכים בסעודות בגנים ובפרדסים ובהיכלות מרכים ובכל מיני תענוג • ה' קולם חזק ותנועתם במהירות ודפקם חזק :
סימני מזג הירוקה אלה הם • האחד אנשים שהם ממזג זה רובן קצרים ומהם אמצעיים ב' כחושי הבשר מרוב החמימות והיבשות • ג' ולפעמים שערות ראשם מסולסלים וזקנם דק מרוב החום שרשי שבהם • ד' כשמדברים מרימים קולם בשאון רב וסבת זה הוא היובש וקשות של הסמפונים המהדרים הקול • ה' פניהם כרכומיים או נוטה לגוון האדום • ו' ויש להם נשימה רבה • ז' וחוש הראות שלהם טוב • ח' אוכלים הרבה ומעכלים היטב • ט' על הרוב נדמה להם בחלומם צבע הירוק ומלחמה ודליקה • י' לשונם למורג חרוץ וראשם כחוש הבשר ודפקם חד וקשה ומהיר ומעונים בחלאים הבאים מהירוקה :
סימנים של מזג הלבנה • האחד האנשים שמוגם לבנה אינם כל כך גבוהי קומה אבל מסורבלים בבשר ושמנים מהרטיבות שבגוף • ב' עורם רך ולבן ושערות ראשם מוסרקים ורבים וקופצת עליהם זקנה מחמת החומר המימיי שבהם וקרירות הגוף • ג' תאר פניהם יפה בימי נעוריהם ד'

ד' בחלומותם רואים תמיד כאלו הולכים בימים
ובנהרות וגם במרחצאות או נושאים על שכמם משא
או מעוכבים מכמה פגיעות וכיוצא בהם • ה'
ורידים ועורקים שלהם דקים כי עורקיהם מחזיקים
מעט דם ודפקם מאוחר ורך ובנקל מזיע • ו' קולם
חד ורק קשה לשמוע ומהר לאבד

סימני השחורה אלה הם • האחד רואים
חלומות מבוהלים ונוראים • כי רוב
חלומותיהם במתים ובקבורות ובחלאים רעים
ודמיונות • ונדמה להם היותם נקשרים בעבותות
ואסורים במאסר ובשבי ובמחשכים • וממששים
בחשכה והולכים יחידים • ב' והם רזים וכחושי
הבשר מיסוד העפרי או היובש שבהם • ג' אזניהם
וחוטמם שניהם וגם העצמות שלהם גדולי הכמות •
ד' שערותם שחורים וקשים מרוב היובש שבהם אבל
ממהרים להתהפך לגוון הלבן מחסרון החום •
ה' העורקים והורידים שלהם רחבים ועבים •
ו' פניהם ועורם מזוהמים ושפתותיהם עפרתיים • ז'
הלוכם בלט וראשם כפוף • ח' עיניהם עכורים
ונפוחים • ט' דפקם מאוחר קטן ורך :

החקירה החמישית • אל מה נוטים מזגי האדם
מהמזגים האלה • תשובה פעולות
התלויות בדם הם • האחד שהם זוללים וסובאים
לפי שכחם המעכל טוב הוא • הב' אוהבי השחוק
והרקוד ואינם שמים שום דאגה על לבם • ג' שכלם
אינו כל כך צח וביותר בחכמה עיונית כי רבוי הדם
מעביר את הכח המדמה אבל בהתערב הדם עם
הירוקה אז יזדכך השכל ומסוגל לכל דבר עיוני •
ד' המדות הטובות שבמזגי הדם הם • הא' שהם
נעימים ונחמדים אהובים ונוחים לבריות ומיושבים
ואינם מן המקנאים • ב' זריזים • ג' אוהבי חברת
האנשים וקבוצם • ד' אינם קמצנים אלא וותרנים •
ה' לחלוחית שבהם תמהר להתיבש • ו' קשים
לכעוס ונוחים לרצות • ז' מאריכים ימים יותר
מכל שאר מזגי האדם לפי שהמות הטבעי יקרה
בסבת חסרון הלחות השרשי והחום הטבעי אבל
בהיותם שניהם בדם לא במהרה ינתק • ח' אבל
סודך אל תגלה להם לפי שהם שמחי לב והשמחה
מסוגלת לגלות ולפרסם הסוד כי בנקל יאמינו לכל
אדם :

ועתה ראוי שנחקור מה המה טבעי הירוקה :

תשובה האחד שהם רגזנים ואינם סובלים
כלל שום דבר • ב' אעפ"כ הם נוחים לכעוס ונוחים
לרצות • ג' קלים נמהרי לב עזי פנים ולצים •
ד' בעלי מריבה ונוקמים ונוטרים כנחש • ה' רודפים
אחר השררה • ו' ואין עומדים בדבריהם • ז'
רמאים ומחרחרים ריב ומדון אוהבי שקר • ח'
רובן כבדי פה ולשון בסבת הרוגז ורוב החמימות
שבהם • ט' ובנקל נופלים לתוך חלאים רעים כמו
הירקון והשדפון והשגעון וכל קדחת חדה :

אחרי שסיימתי לדבר בטבע הירוקה נכון לפנינו
שנחקור בטבע • וסימני הלבנה שנמצאת
באנשים שיש בהם רבוי לחות וקרירות ואלה הם •
הא' ששכלם עכור מרוב גסות הליחה • ב' מהם
עצלים ובוחרים תמיד בשינה ובורחים מכל מלאכה •
ג' פחדנים לפי שהפחד בא מקרירות • ד' הפכפכים
כמו שהליחה תהפך לכמה אופנים כך דעתם תשתנה
לכמה פנים • ה' אבל אין רוח הבריות נוחה מהם •
ו' אין להם אהבה עם שום אדם גם לא יצניעו סוד
הבריות • ואינן מבחינים בין טוב לרע • ואחר
שדברתי בגנותם אדבר במדות טובות שבהם •
האחד שרובן מיושבים ואינם מהירי לב • ב' רחמנים
ושונאי בצע וישרנים • ג' ואם יהיה לבעלי ליחה
לבנה תערובת דם אז יהיו נעימים נבונים ואומנים •
ד' קרובים יותר לשמחה מן היגון והפחד • ה'
מנהיגים ומדריכים העם בדרך ישרה ובדברים רכים
כי אינם חפצים בסכסוך ובמריבה • פיהם ולבם
שוים :

ואחרון אחרון חביב עלי לדבר בסימני וטבע
השחורה • האחד שהם מדקדקים
בעניניהם ואפילו בדבר קל • ב' אוהבי התבודדות
ומואסים במושב לצים • ג' חושדים וקנאים •
ד' בעלי יגונים ועצבים וזה בא מתגבורת השחורה
החקוקה בלבם המעכבת לכנוס שמחה בלבם •
ח' פחדנים ומלאים דמיונות • ט' קמצנים ואכזרים •
י' חסרי אוהבים • י"א אינם מאמינים לשום אדם •
י"ב ואם יאהבו לאחד תהיה האהבה בקצה האחרון
כי אחר שתנוצח דעתם יאמינו עד קצה האחרון •
י"ג וכן להפך אם שונאים לאיזה אדם תהיה תכלית
השנאה • י"ד הם גסי רוח ואוהבי הרבנות והשררה •
ט"ו בעלי חימה • ואם נערכם למדות הטובו' שבהם
יהיו אלה • הא' לא מתנמנמים ולא ישנים הרבה •

ב' מצניעים סודותם וסודות חביריהם · ג' בעלי עצה ותבונה · ד' תאות להם הנשיאות לפי שעומדים בדבורם · ה' מהם נעשים מופלגים בתורה ובחכמה בעבור התמדתם : אמר המחבר אחרי הודעתיך כל אלה אודיעך ג' ידיעות :

הידיעה האחת שאינו מן הנמנע שיתחלף מזג אחר למזג אחר והמשל בזה א' אשר מעורו ומנעוריו דמיי אפשר שיתהוה שחוריי בזמן מוגבל וזה בהיותו מתמיד בלמודו לפי שהרות הטבעי מתיבש מרוב הלמוד :

הידיעה השנית שלאו דוקא מזג זה מסוגל להתהפך למזג אחר משום מינו ומהסרון הטבע אלא שההרגל עושה טבע שני ·

הידיעה השלישית שמזג גוף האנושי ישתנה לכמה אופנים ולפי פרקי שנותיו של כל אחד ואחד כי הזקנה טבעה קרה ויבשה ומהקרירות יולד רתת האברים וכפיפות הגוף ומהיובש יולד דקירות העור וזה בא מחסרון הרטיבות · ושני העמדה הם מזוגים כי אז ינוח צמיחת הגוף · הבחרות הוא חם ויבש בערך הילדות כי אם נערוך הבחרות כערך העמדה יהיה יותר לח כי בשני הבחרות אז חום השרשי בתקפו עומד · הילדות חם ולח כי בו חום הטבעי ולחות השרשי עדיין צומחת הנך רואה שבחכמ' הפרצוף לא די לחשוב מזג טבע האדם אלא גם שנותיו :

החקירה הששית איזה הוא המזג היותר משובח ומסוגל אל העיון הלמודי והחדוד :

תשובה המובחר שבמזגים לחדוד השכל והעיון הוא ההוות מהירוק' ומהשחור' כי כל מזגי דמיי מרבים בשמחה ואין בהם ישוב הדעת · וכן בעלי לבנה הם עצלים וכבדים ומאוחרי' ובעלי ירוקה לבד אעפ"י שהם זריזים עכ"ז אין בהם ישוב הדעת : בעלי שחורה יש בהם ישוב הדעת אך הקרירות שבהם משבש השכל אבל אם יתמזגו הירוקה והשחורה יחדו אז יולד מהם מבחר המזגים והיותר משובח ומסוגל לעיון השכלי יען שהירוקה מחדד השכל ובעבירה ממהר לקבל אפס שהשחורה מישבת הדעת בקיום יותר · ובענין זה כתב אריסטו' שכל הפילוסופים וחכמי מחקר והאומנים הטובים אשר הכיר היו בעלי שחורה :

החקירה השביעית איזה הוא היותר גרוע שבכל הארבעה המזגי' לענין העיון והלמוד תשובה מזג הלבנה כי מרפיון חום ערשי שבו מתהוו' הרבה לחיות גסות המשבשות ומעכבות הרוח החיוני לפעול באותו מזג אבל תדע שעם היות שבעלי לבנה הם אטומי לב עכ"ז יש להם זכירה טובה כי מפני הלחה נדמו לשעוה הרך שבו ידפים המדפיס צורתו בנקל :

החקירה השמינית מה היא הסבה להשתנות המזגים במין האנושי · תשובה שהוא על כמה פנים · הא' רובן תלוי בירושת אבותיהן המחלקים לזרעם טבעם (כדאיתא בגמרא האב מזכה את בנו וכו') אך שלפעמי' נמצא שנוי במקרה במזגי האדם ובזה אריסטו' מאריך בדבורו ואנו רואים שממין האנושי יולד אדם · ומחיה חיה · ומבהמה בהמה · ובענין זה מרשע רשע (כי מי יתן טהור מטמא לא אחד) וכן אמ' ציצירו החכם בספריו אי אפשר שיולד מאב רע בן טוב ויש מהפילוסופים האומרים שגם המנקת תוריש טבעה ותחלק מזגה לילד הרך והענוג ע"י החלב כי יניק היונק ממנה ימים רבים ועל זה הרבו ראיות לדבריהם להיות שנמצאים מהם אשר ינקו ממניקות זוללות וסובאות והנם לבשו טבעם ונעשו זוללים וסובאים ומי שינק ממנקת בעלת חולי ידוע · לאחר ימים נפל גם כן הילד היונק באותו חולי · ויש מהפילוסופים האומרים שראו ילד אחד אשר ינק ימים רבים מחזיר ולאחר שנתגדל תמיד חפץ להתפלש באשפ' · ויש אחר אשר ינק מן העז וכשנתגדל היה תמיד מרקד בין האילנות וקוצץ בשניו עלי העץ · הב' לקוח מטבע מזלו הנולד בו · (וכן איתא בגמרא האי מאן דמתיליד וכו') ומצינו כענין זה הרבה בספרים · הג' לקוח בהבדל האקלימים והארצות · וכן מצינו מומין מטבע הארצות כאמרם בשבת · פ"ב בבליים ראשן סגלגל · תרמודיים עיניהם טרוטות אפריקים רגליהן רחבות (ובגמרא יש ארץ מגדלת) ומכאן שהיונים מוחזקים לרשעים ולמזייפים · ספרדים גאים · צרפתים אבירי לב · וכן תמצא אומה שלמה המסוגלת לגזל ולחמס · (ובגמרא בפרק קטור ובדוע לף קכ"ז בפומבדיתא וכו') ויש שכל מגמתם לשפוך דם ויש פחדנים ורכי הלבב · ועוד אמרו הפילוסופים יש אויר המזכך השכל בסבת האקלים המיוסר תחת חלק אחד מחלקי השמים · (ובגמרא אוירא דארעא דישראל מחכים וכבי בבלאי טפשאי וכו') ·

אמנם

אמנם ליתן טעם על זה הוא כי מהנפש יבא השכל
ומהרוח נפש ממזג הרם הרוח • מהאויר המקיפו
דם • ואויר המקיף באקלים אחד פועל יותר
מ[ב]אקלים אחר • הד' לפעמים ישתנה המזג ממין
המאכל ומשתה • ועוד אמרו הרופאי' שרבוי המאכל
מטמטם הלב ובודאי שיש מאכלים גסים המעכרים
שכל האדם ומשנים טבע האדם (ובגמרא האוכל זית משכח
תלמוד של ע' שנה והשותה משמנו מחדד למודו של ע' שנה וסימן על זה
מה שאמר משכח הכן מפקיח) וכן הבטלנות מבלה ומהפך
המזגים מטוב לרע וביותר התחרות והתאוה שאין
לך חולי גדול מהם שומר נפשו ירחק מהם :

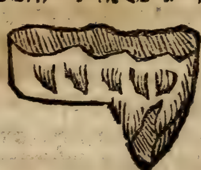
אמת הדבר ולא אחשיך פי מהודיע לאשר כתבתי
למעלה בחקירה שלישית סעיף ב' סימן
לקוה מדמות החיות שעלה במחשבתי לצייר יחד כל
הצורות של בעל חי מדב' ובלתי מדבר הדומה לו
ונסגתי אחור לשני טעמים • הא' לפי שאין המזונות
והחיים תלוים בידיעה זו • הב' שגם לא תוריש
עולם הבא לאדם שבעבורה נרבה בהוצאות הדפוס
ושיהיו חרותים בעט ברזל אך אמנם אחרי שנרבה
לבי להודיע לכם שמץ מכל חכמה אגיד לכם את
הרשום בספרים מפי אריסטו • בטאלמיאו •
פולימונו • ארמאנשניו • ומהם אמתיים וטבעיים :
הא' שכל אדם שצורתו שוה לצורת איזו חיה
בודאי טבעה חקוקה ורפוסה בקרבו המשל
בזה מי שצורתו צורת אריה באופן שמצחו גבוה
ומרובע וחוטמו קצר ועגול כדברי אריסטו' תהיה בו
עזות מצח ואביר לב וגבור • דברן ובעל תחבולות :
ב' מי שצורתו בצורת הריאונושר"ו והוא ממין הראם
ושיש לו קרן קטן בגבנינות החוטם וחוטמו מעוקם •
אמנם כעין גג באמצע יאהב השחוק והצחוק ומזלזל
בכבוד הבריות • ג' ורע שבחוטם האדם הרבו
לדבר הטבעיים כי יש חוטם הדומה לחוטם הנשר
הדורס בכל העופות • ד' ויש שדומה לחוטם
העורב הדורס ואוכל אוהב הגנבה וכן כל עורב למינו
להיות גזלן והמסן • ה' ויש שחוטמו כחוטם
התרנגול ומצחו עגול ויהיה פונה אל רהבים ושטי
כזב ושטוף בזמה וכן ביתר הצורות כעניני וכמנהגו
וכערכו • ו' וכל שצורתו צורת נמר ליאון פרדו :
או טיגרי"ו הוא הכעסן והנמהר לב • ז' ומי שדומה
לזאב יהיה אכזר גזלן • והמסן ונטרן • ח' ומי
שדומה לצורת הדוב יהיה בעל מריבה וכעסן ואכזר
אוכל כשור ובועל כחמור • ט' מי כתמונת הקוף
עליו נאמר הרצחן הגנב והנאוף והשבע לשקר הרחק
ממנו • י' מי שדומה לו צורת הסוס במצחו וחוטמו
ונחיריו יהיה רוחו גבוה ורודף אחר התאו' והתחרות
אבל נוח לבריות במקצת מנהגיו • י"א מי שדומה
לתבנית החמור שראשו גדול ומסורבל בבשר ועינים
בולטים ובשאר ענינים דומים לו יהיה עצל פחדן ולא
יעלה דאגה על לבו מעולם אלא שכל מגמתו לשבת
בית ושיהיה אוכל כשור ובועל כחמור • י"ב מי
שדומה לתבנית שור בעל קרנים יהיה נושא בעול
חבירו איש תם ועצל • י"ג אמנם יש הבדל בין
צורת הליאון פרדו או טיגרי"ו או הקוף לבין צורת
החתול ולכן גם יש הבדל בין טבע החתול לטבע
חיות הנזכרות וכל שצורתו דומה לה היא עדות
נאמנה על רוע מזגו השנאה והקנאה וכל דבריו הבל
וריק • י"ד מי שדומה לצורת הכלב הגם שהכלבים
שונים יש כלב בייתי והוא שומר בעליו מיד צר ואויב
ויש כלב מציידי הרגיל בחמס וגזל ויש כלב זרזיר
מתנים ולכל אחד יש טבע סגוליי ומנהג מיוחד
והצד השוה שבהם שחלוקת טבעם יהיה זולל וסובא
אוהב הזנות התאוה והתחרות • ט"ו מי שדומה
לצורת העזים והתישים בכל איכיותם יהיה מרודפי
זמה ובעל עלילות ותחבולות שקר • ט"ז צורת
הכבש במצח עקום וחוטם מקולקל ועקום הוא הנעור
מחכמה והטפשות והעקשות והשקרות בו סגוליית •
וכענין זה יכול האדם לצייר בדעתו ביתר בעלי
חיי' אם לשבח ואם לגנאי ודי בזה לקורא המשכיל:

אמר המחבר בהיותי בוחר בדברים טבעיים
מואס באותן ההולכים בגדולות ובנפלאות
ומדברים גבוה גבוה בלתי יסוד וכגרגיר מלח אין
תועלת בהם ובעיני הוא בטול זמן ולכן לא רציתי
לכתוב בחכמת הבטת היד ושירטוטיהן מה שבעלי
מלאכה זו מעיינים בה באורך ורוחב וגובה ודקות
הידים ושירטוטיהם ומהם מגידים העתידות קצרות
הימים ואריכות עשר ידות • ומן המות • וכמה
חלאים יחלה • וכמה פגעים יפגע • וכמה נשי'
ישא בתולות • או בעולות • וכמה פלגשים יאהב
וכמה בנים יוליד ויקבור • ולאשה יאמר פעמים
שלש עם גבר • וכשיהיו אצבעות האשה קצרות
תהיה יולדת בצער • כאחר החוטב עצים ביער •
והרבה כמו אלה שבושים • שאינם ראוים להשים

על לבי· האמנה מי שבוחר באלה למצוא חן בעינו· הלא כבר נמצא כזה בלשוננו· בספר תולדות אדם למה"ר אלי' גאליגה· יעיין בספרו ובו יהגה :

פרק שלישי ידבר במהות ואיכות בני אדם גדולי הקומה והם הענקים וגם בפסוק נקראים נפילים או רפאים : ואנה הם כדי שתתאמת מציאותן :

אחרי אשר כתבנו בשבח ובגנות ובטבעי האדם עלינו לחקור עוד במהות שני מיני האדם שמדתם משונה באריכות ובקצרות המין האחד הם הענקים מה שהפסוקי' הזכירום במקומו' נפרדים וגם כותבי חדושי העולם הפליגו לספר מהם הנמצאים בכמה גבולים באקלימים שונים ואני לאהבת הקצור לא אביאם אלא מה שראיתי בעיני ואכתו' לכם את הרשום בכתב אמת כי בשנת התנ"ד חפרו וחתרו הפועלים בעומק הארץ בכפר אחד סמוך לעיר ואם בישראל סלוניקו למצוא בתוכה ארץ שמנה ולעשות ממנה המלח הנקרא סלניטרו ומצאו בתוך ההר על שפת הנהר אשר שמו נעלם ממני ענק אחד שארכו ל"ג אמות באמה שלנו שארכה ארבע טפחים והוא נשאר מיתר הרפאים מאז ומקדם והנה הוציאו ראשו משם ומלאו עצם הגלגולת עשרים שיניאקוס שעורים שכל שיניאק ליטרות הרומיים אמנם לא ראיתי כי אם עצם גדול הניכר שהוא אחד משני העצמים שבזרוע הסמוכים לפרקי היד ושן אחד אשר משקלו ג' מאות וחמשים דרכמונים

וזה תארו ואלו לא הי' נשב' שירש את' משורשי השן בלי ספק שהיה שוקל ד' ליטרין תמימו' ועדיין כמוס הוא באוצרות הארון והשר היקר מונסיור פייר אנטוניו קסטונייר די שסטאנוף והוא המשולח המהודר אשר למלך הישר והמוצלח שבארץ צרפת יר"ה : ואל תתמה כי זה שמעתי מפי המלך הזקן האג"י חאן אשר המליך תחתיו את בנו בחייו בשנה הזאת · והוא הגיד לי שהיה בידו שן אחד מילידי הענק שמשקלו שתי אוקאש שהם שמונה ליטרין שכל ליטרה מאה דרכמונים ועדיין הוא בבאחג"ה שאראי מטרפולין שבארץ קרדים היא טארטאריה הקטנה : אמנם מה שכותבים רושמי הארץ כי הענקי' הנקראים פטגוניש שגבהם תשע אמות ונמצאים בגבול פריטו עם היות שכולם מעידים עליהם וגם מצויירים הם בכדור הארצי אשר בביתי על כל זה הואיל ולא ראיתים לא אביאם בכתב אך תדע שזה כמו עשרים שנה בהיותי לומד חכמת הרפוא' בארץ אשכנז הביאו אשה אחת גבוה במדתה מאד ואולי היתה ממין זה :

פרק רביעי ידבר בבני אדם קצרי הקומה הנקראים בלע"ז פיגמיאי ואנה הם ואם יש ממש בספורים המספרים חדושי העולם :

כשהשלמנו הדבור במהות בני האדם גדולי הקומה נכון לפני לדבר בבני האדם קטני המדה והם על שתי פנים הא' והוא המצוי בכל אקלים ובכל מדינה הנקרא ננס והב' עם היות שאינם מצויים אצלינו במדינות האלו· אך אמנם אחרי שגדולי האומות כמו אריסטו בטלמיאוס ופליניום מעידים על מציאותן אף אני אזכירם ואכתוב מהותם והנה כפי רושמי הארץ יהיו בקצה ארץ הינדיא בין ההרים ומהן בארץ גרוטלנדי"א סמוך למוסקובי"א ונשותיהן תלדנה מחמש שנים ומעלה ודוגמתו בגמרא בפ' בן סורר שדורות הראשונים היו מולידים בני ח' שנים ובהגיען לשמונה שנים נחשבות זקנות ועוד כותבים עליהם רושמי הארץ שיש להם תמיד מלחמה עם העופות הנקרא גרואי· וזה מין האנושי נקרא בלטין פיגמיא"י וכפי מפרשי כתבי הקדש אף הפסוק הזכירם באמרו וגמדים במגדלותיך היו ונגזר ממלת גומד ר"ל אמת הזרוע להיות שקומתן גבוה אמה במדת הזרוע :

פרק חמישי· ידבר איכות ומהות ההבדל שבין האנדרוגינוס או הטומטום לבין שאר אישי המין :

(מסכת ביכורים פרק ד' משנה ד')

אנדרוגינוס אשר בלע"ז הירמאפרוטידוש (ר"ל זוג לאיש ולאשה) המוזכר בגמרא הנה כותבי הזכרונות הרבו לספר בכמה מעשיות שונות ומשונות

ומשונות • אמנם מהותו הוא על ד' פנים • הראשון אם בין מקום כיס השתן לבין פי הטבעת נראה כעין תורף האשה • הב' אם נראה במקום הכיס כעין בקיע ובה נקב קטן שאינו מוציא דבר • הג' אם במקום הכיס יש נקב קטן אשר ממנו יטיף השתן וזיבת הוסת • הנה שלשה אלה שוים לאנשים • הד' אם בגבנינות התורף נראה כעין זכרות זה שוה לנשים • ולהיות כי תמיד אני בוחר בקצור דברים האמנה ידיע זו הכרחית מה שנמצא בספרים איך כמה וכמה אנדרוגינוסים היו נשואות לאנשים ותלדנה בנים ובנות ואח"כ נושאי' להם נשים והולידו ג"כ בנים ובנות והרבה כמו אלה שמעתי שאין ספק שנבעלים ובועלים אך אמנם מהם שרוב מהותו זכר: ומהם שרוב מהותו נקבה • ויפה אמרו חכמים (במשנה א' דפרק ד' ביכורים) אנדרוגינוס יש בו דרכים שוה לאנשים • ויש בו דרכים שוה לנשים • ויש בו דרכי' שוה לאנשים ולנשים ובמה שמסיים במשנה שלאחריו שלא יכלו חכמים להכריע עליו אם הוא איש או אשה כוונתם לענ"ד • יען כי גאלינוס סובר שהאשה עבור מיעוט חומה מורעת בצד הרחם והאיש עבור רוב חומו יורה כחץ ואם כן הוא אתה מוצא שני הפכים בנושא אחד ואי אפשר שתהיו שתי תנועות מתחלפות • זה לפנים וזה לחוץ ובאדם אחד • והנכון בעיני אחרי שיאמתו כל הטבעיים כל זה הוכרחנו לומ' שיהיה למין זה שני מיני כלי ז"ע • הא' ביצי האשה שבפנים שהם מקום זרעה לדעת הרופאים • ועוד ב' בצים אחרים בצינורים וגידים נקשרים את האמה לתועלת תוצאת הזרע לחוץ • והנה ישאל השואל ואיך נדע איזה שוה לאנשים ואיזה שוה לנשים : התשובה השוה לאנשים ניכר בכמה סימנים • הא' בתבנית גופו ששוה יותר לאנשים • הב' קולו עב וחזק • ' שדים כחוטים • הד' שערות ראשו יותר מסולסלים ויותר קשים וקצרים • ה' מגיר השתן על ידי הגיד • ו' בציו תלוים ונראים מבחוץ • ז' בצמיחת זקן העליון • אמנם השוה לנשים הנה תהיה תבקיעה שבבית תורפה באותו שיעור ומצב • ב' אם הווסת זבות כראוי • ג' אם אין לה שערות לא בזקן העליון ולא בזקן התחתון • ד' פניה דומים לאשה • ה' הקול קול דק • ו' תארי הגוף שוים לאשה ורך הטבע • ז' שדים נכונו ונראים לעין • ודע שמין זה נמצא בבעל חי מדבר ובבלתי מדבר ופליניוס העיד על האנדרוגינוס שהיה בין סוסי נירון הקיסר • ואני כמו כן ראיתי סוס יפה מאד ונתנוהו לדורון לשיל"ם גירי"י חאן בהיותי בעיר ימבול ולו במקום הנקבות נקב קטן והישמעאלים קראוהו טומטום :

פרק שטי יספר בבריות משונות ויביא המעשה אשר הזכיר אבן צינא בשתי אחיות תאומות ותבעה אחת מהן להיותה לאיש והיו להן גוף אחד אבל ב' ראשים וכו' :

לפעמים תלד האשה ולד בשני ראשים ושני גופים עד הטבור ומשם למטה יתערבו שניהם ויהיו גוף אחד ולפעמים יהיה הגוף מחובר מצד אחד מן אצילי זרועותיו עד ירכו וכאשר אני וחברי החכם השלם כמה"ר גבריאל רופא נ"ע הלכנו עם מלמדנו הרפואה ה"ה הרופא המפורסם כמה"ר חיים נ"ע אצל מוכר בשמים הנקרא מטירייליס"ט בסימן תרנגול שחור בעיר הנפוארה דנטיסק"ו ושם ראינו תאומים אך שבטן אחד לשניהם והיו מהונטים מאז ומקדם בשמן המור ומונחים בתיבה של בדיל והנה לא נעלם מעין הקורא בספרי הרפואה מה שהביא אבן סינה איך שאשה אחת בארץ מערב ילדה שתי בנות תאומות אבל גופיהן נבדלים בראש ובידים וברגלים אמנם מחוברים במתניהם מן הצד ויהי כי ארכו להן הימים תבעה אחת מהן להנשא ואחותה האחרת לא רצתה וגם שלא תנשא אחותה שלא יבוא איש וראה את ערותה והיא תראה את ערותו . ויהי היום ותבואנה שתיהן יחדו לפני השופט והוא ערום בחכמ' והושיבן ואחר ישיבה קטנה קרא לאחת מהן המעכבת את אחותה מלהנשא ואמר קומי על רגליך ולא היה בכחה להתנועע ממקומה ולעמוד לפני השופט • אז קרא השנית המבקשת להנשא וקמה מפניו בכח ובזריזות גדול באופן שמשכה עמה גם אחותה הצעיר' אז צוה השופט שתנשא להיותה עקר והשני' טפל לה • אומרים שלא היו הימים מעוטים עד שמתה הקטנה מפני הבושה והצער וכמו כן אחר זמן מעט מתה אחותה השניה בעבור סרחון הנבלה הדבק בבשרה • אמנם אם נאמין לכותבי חדושי העולם מהשתנות הבריות מהם שראשו ככלב כמו

שהביאו לפני לורויקו מלך צרפת וגם בתלמוד מעשה בריש לקיש (בגטין פרק מי שאחזו) ומי שלא יאמין לא יקרא כופר • ומהם כצורת הדוב בערות דיאמשצינו"ש שראה נערה כלה שעיר וכתמונת הדוב ומכוער מאד ומהם שאין להם עורף אלא שעיניה' למעל' מכתפיה' ואלו נראים במחוז ואשקוני"א • ויש שעיניהם במצחיהם • ויש שעיניהם ברגליהם והזכירם בעל המסעות • ויש שעיניהם במקום הנחיריים והנה כפי עדות כותבי העתים היה מנהג הרומיים לפנים להמיתן בבית המשפט • ועדיין המנהג אצל אנשי הודו באמרם שהבריות המשונות כאלו הם קשים ורעים לעולם ועוד אמרו שאלו הבריות המשונות אף דתיהן שונות ובטבעם רעים ואכזרים הם ופוק חזי מאי עמא דבר כל מום רע וה' ישמרנו וזרענו ויבדילנו מהם :

פרק שביעי ידבר במהות הצינטברוש והוא חצי אדם וחצי סוס ואם ראוי שנאמין במציאות' ואם לאו :

והנה אחרי התגלגל ספור השתנות הצורו' בא' מאיברי האד' לא אחדל מלחקור במהות הצינטאברוש בלע"ז והוא חצי אדם וחצי סוס אחרי שגדולי האומות יאמתו מציאותן וכותבי חדושי העולם הרבו לספר מהם בזמנים נפרדים שהביאו מין זה לפני כמה מלכים ושרים להראות פעולת הבורא יתברך והשתנות הטבע וכפי דברי החוקרים יהיה מין חיה כתמונת הקוף הדומה לפרצוף האדם במראה ובמעשה וא"כ הוא אין מן הנמנע שנאמין מציאותן אולי תהיה השתנות הטבע אשר בלטין מונשטרא :

פרק שמיני ידבר בבריה שחצי אדם וחצי שעיר בכל איבריו :

יש מין אדם שחציו שעיר ויש לו קרנים ואזניו דומים לשעיר פעם הולך על ארבע ופעם על שתי רגליו ופרסותיו שסועות והוא אוהב הרקוד והשחוק שטוף בזימה ונקרא בלע"ז סאטירוש ועל שמו נקרא החולי שאיברו של אדם תמיד מתקשה עבור רבוי הרוחות שבו סאטי"ריאזיש ר"ל חולי של ההיה סאטירוש שתמיד הולך בקשוי האבר ושטוף בזימה וגדולי האומות פאר"ישטו וחבריו יתנו עידיהם וכדעת בטל מיאוס נמצאים מעבר לנהר גיחון הנקרא גנגי"ש בארץ הודו • ויש אומרים בקצה ארץ כוש ובגבול ליצי"אה : דיודורוש כותב שאנשי מצרים לאלהר היו עוברים ומשתחוים לו • ובאמת כמעט הפסוקים רומזים עליהם באמרם לשעירים אשר הם זונים אחריהם וכפי מפרשי התורה הם השדים הנקראים כן הנראים כדמות השעירים למאמינים בהם : ועוד ושעירים ירקדו שם והיות זו אוהבת הריקוד ואני אומר אחרי שהטבעיי' יאמתו מציאותן אולי יהיה השתנות הטבע בבעלי חיים או באמת מעשה שדים המטעים בני אדם לדרך רע מדרך הטוב :

פרק תשיעי • ידבר במהות הסירינא שהוא חצי אדם וחצי דג • (ובל"א וושיר ווייב) :

ובענין זה ראוי לחקור אחר מהות הסירינא שהוא חצי אדם וחצי דג פעם ימצא בצורת איש ופעם בצורת אשה ובלשון ספרדי (סירינא די לה מאר (• ובלשון אשכנז (איין וושר מאן אדר. וושיר ווייב) וכדברי רושמי הארץ שכיחי יותר בים אוקיאנוס והנה חכמנו ז"ל האמינו זה כראית' בגמרא מסכת כלאים פרק ח' משנה ה' ואני דברתי עם אנשים ישרים אשר ראוהו פה קושטנדינה וראוי לסמוך עליהם לאמת מציאותם ואם שקשה לי להאמין :

פרק עשירי ידבר באדני השדה ובחיה הנקראת בוראמיץ שחיה על ידי חבל הנקשר בטבורו וקצה האחר בארץ ונמצאת בטרטריאה הגדולה :

אחרי שדברו בשנוי הטבע ובצורות שונות ומשונות נכון לפני לדבר גם במהות ואיכות אדני השדה שהזכירו חז"ל ובלשון חכמים נקרא בר נש דטור והוא ניזון מטבורו : אמר המחבר כפי דעת חז"ל היא החיה ששמה ידוע • וכתב רבינו שמשון בשם רבינו מאיר בר קולונימוש שכמין חבל גדול יוצא משורש שמשם גדלה כמין קישואין ודלועין והוא כצורת אדם צורתו בין בצורת פניו בין בצורת

איברין

איבריו ומטבורו הוא מחובר באותו חבל ואין בכל בריה רשות לקרב כמלא החבל שטורפת והורגת את הכל וכמלא החבל רועה את כל סביבותיה וכשבאין לצוד אותה מורים בחצים מרחיק אל החבל עד שיפסק ומיד מתה • והרב כתב שצועקת בקול מר • והרמ"בם כתב שאומרים המספרים חדושי העולם שהוא מדבר דברים רבים שאינם מובנים ובלשון ערב שמו אלנאנאם : והנה פליאה נשגבה בעיני על השתנות הספורים אבל לא אחשוך ידי מלכתוב מה שקריתי בספר חרש מגיאוגרפי"אה המספר לפי תומו איך אנשי אפריקה בחלק טרטאריאה הגדולה במרינת שמבוללה מתעשרים על ידי מיני זרעונים כזרע הדלועין אלא שהם יותר קצרים במדתם להיות כי זרועיה תצמיח ויציץ ציץ כחבל מן הארץ עד טבור החיה הנקראת בוראמיץ בלשונם ר"ל כבש עבור דמות הכבש בכל איבריו מראשו ועד רגליו ופרסותיו שסועות ועורו רך ובצתר צמרו נאה להלבישו אפס כי חסר קרנים אלא ששערות ראשו נצמחים וקלועים כתבנית הקרנים : והנה גבהו חצי אמה ויותר וכפי מספרי חרוש זה יהיה טעמו כטעם בשר הדג ודמו מתוק כדבש וחי כל זמן שיש עשב השדה סביב לו כמלא החבל שמשם חיותו הוא ואם קוצרים בסביבותו העשבים או ככלות העשבים גם החיה כזת תכלה עד שתהליף החיים במות • והנה מן כל החיות והעופות הדורסים והטורפים יש לה מנוח אפס כי הזאב אורב תמיד אחריה ויתנכל לה להמיתה : והנה לא נעלם מעין הקורא שלדברי ר"ש החבל הוא כעין חבל הדלועין וכפי דברי המספר הזרע הוא כזרע הדלועין ומסכים אני יותר עם ר"ש בזה : אך אמנם במה שכתב ר"ש שצורתו צורת האדם בכל איבריו רחוק מן השכל אחרי שנקרא חיה וגם שרועה את כל סביבותיו וגם שטורפת והורגת בכל אלה הענינים נאות יותר ליחסה לצורת הכבש כסברת מספרי חדושי העולם להיות כי הם מעיינים יותר בענינים האלו מחכמינו אשר כל מגמתם בחוקים ובמשפטים ישרים :

פרק אחד עשר מספר באיכות הקוף הדומה לאדם בכל עניניו :

תמיהה גדולה ולא מצאתי תשוב' מספקת עליה • מדוע בכל בעלי חיים לא נמצא דם נרות מה שבלשון חז"ל ווסת זולת באשה ובקוף עם היות שכל בעלי חיים מתברכים בבנים יותר ואיני יודע כיצד : איזה מהרופאים אומרי' שהדיר הנוזל מהנקבות של בהמה וחיה הוא במקום דם נדה ועכ"ז דחוקה התשובה :

חלק חמישי

ספר

יסודי עולם :

מדבר במהות · ואיכות · וכמות היסודות · כדעת חכמים הראשונים · והאחרונים · והוספתי נופך משלי לאסוף · ולחקור · כמו ארבע מאות שאלות · ותשובות · נאות וטובות · לצאת מן החובות · ולהוציאן מן המחשבות :

הקדמה לספר יסודי העולם

בעזרת האל וצור על כלם · נחבר ספר יסודי עולם · ויהיה לנו כמו סולם להשיג בו כל אשר נעלם : אל שאר עולמות ואל החקירות אשר הם רמות · להבין חכמה וגם תעלומות · והשם יעזור לעשותם בתמימות · אמן :

פרק ראשון ובו יבורר כמות ומהות היסודות לדעת הפילוסופים :

בענין היסודות רבו המחלוקות יש מהפילוסופים שחושבים שאינו נמצא אלא יסוד אחד : (א) וכדעת טאליש הפילוסוף יהיה יסוד מים יסוד האמתי אשר ממנו יתהו׳ כל גשם אבל כדברי הירקו׳ ליטיש הוא יסוד האש : (ב) ובדרך זה חולקי׳ ג״כ במספר היסודות · כי יש מונה אותם שנים ויש שמונה שלשה וכל אחד מביא ראיה על דבריו · (ג) אמנם אבוקראט הרופא הכה על קדקד כולם ונתן שני טעמים לדבריו · (ד) הא׳ באמרו אלו לא היה אלא יסוד אחד אשר ממנו מורכב כל גשם יתחייב שלא יחלה שום אדם וגם לא יגיע לו כאב לעולם בעבור שהכאב בא מהשתנות המזג באחד מחלקיו וזה לא יתכן ביסוד אחד ופשוט : (ה) והטעם השני הוא באמרו שהיסוד הוא לעול׳ על כמה פנים · (ו) כי אלו היה פשוט ויחידי יתחייב שלא יהיה רק חולי א׳ ורפואה אחת אבל מאשר ראינו שיש חולאים שונים ומשונים וצריך לשנות גם הרפואה כהשתנות החולאים יתחייב בהכרח שסברתם זאת כוזבת כי לא יתכן זה ההשתנות אם לא היה אלא יסוד אחד : (ז) והפילוסוף הגדול אריסטו׳ השיב ג״כ על זה בפנים אחרים באמרו שבהכרח

היסודות

היסודות הם על כמה פנים כי אלו היה רק יסוד אחד ופשוט יחוייב שתהיה התנועה עקומית ותמידית וגבולית (עיין לכתבי א"מ הרב כ"ע לעיל) (ח) והנה אנו רואים ההפך כי יש תנועה הבוחרת לעלות למעלה כתנועת האש ויש שבוחרת לרדת למטה כמו האבן והדומה לה (אע"פ שזאת הסברה היא מתנגדת לאותן שסוברים שכל הגשמיים כבדים הם בטבעם ומכחישים התנועה כלפי מעלה אלא שאומרים שהכבדים בורחים מהקלים) • (ט) ועוד הביא אריסטו' כמה ראיות אחרות בזה אבל אין כוונתי לבלות הזמן בדברי' שאין בהם צורך ודי לנו בתשובה אחת שהן שתים • (י) אמנם מביאים ראיה אחרת על היסודות הארבעה והיא לקוחה מהוצאת הפשוט מתוך המורכב • (יא) כי בהשרף העץ אנו רואים עשן וקיטורים אשיים המולידים אויר ואש ובפרות הקטורים נשאר אפר אשר ממנו יתהוה עפר ומים גם בעלי הקימיאה בהוצאת המי' והאבן בתחבולותיהן הם מוציאים ארבעה יסודות נפרדים אפילו מגשם מורכב שטבעו חם • וימשך מזה שיש יסודות ארבעה • וסברה זאת מצאה חן בעיני אבוקראט באמרו בצאת הנפש מהגוף המחובר מהיסודות הארבעה כל אחד מהם ישוב לטבעו הראשון • (עיין לעיל בעולם העליון בפרק תחיית המתים דף ע"ז ע"א) כי היובש ישוב אל היובש וחלחות אל הלחות החום אל החום והקור אל הקור והמובן מדבריו הוא שהגשמים הנפסדים חוזרים חלקיהם ליסודותם אשר הם מועתקים מהם :

ודע שבעלי הקימיאה מונים חמשה יסודות ואלה הם • שמרים • להה • שמן • גשם ורוח • אך אמנם עקרי יסודות שלהם שהם בונים עליהם מבצריהם • הם שלשה והם גפרית • כסף חי • ומלח • עם היות שהארבעה יסודות כלולים בתוך השלשה כי גפרית תוכו אש • ומים שקועים בכסף חי • כי הכל עולה בהבל וקטורים שלו נקבצים וחוזרים לכסף חי ובמלח ניכר יסוד העפר מכבדוהו • ואביר הרופאים ויליש מוסיף משלו עוד שנים ושלשה הנזכר' הם חמשה • (עיין בספרו הנכבד בפרק די פירמינטא' ניוכו וכו') ועוד יש כמה פילוסופים המביאים ראיה על ארבעה היסודות מארבעה לחיות ומארבעת חלקי השנה המכוונים להם • ר"ל הירוקה לאש • דם לאויר • לבנה למים • והשחורה לארץ ואומרים שהקיץ דומה לאויר ולדם • החום לירוקה ולאש • חורף ללבנה ולמים • והקור לשחורה ולארץ • אך אלה הסברות הם בעיני כנמוסיות והגיוניות ולא מצאתי בהם שום תועלת לעיון שלנו :

אמר המחבר אחרי שכל מגמרתי הוא ללקט מהפילוסופים דברים הנאוהים לתורתנו הקדושה ומסכימים לדרכי החכמים זכרונם לברכה אשכילך ואורך במופת חותך ובראיות אמיתיות שהיסודות הם דווקא ארבעה לא פחות ולא יותר • והם האיכיות הראשונות שנים מהם פועלים ושנים מתפעלים (ר"ל סובלים) לפי שמהרכבת הארבעה אכיות אחת אל אחת יולדו שש תמונות כפי אפשרות החליקה ואלה הם • החמימות והיובש שמהם יתהוה האש שטבעו חם בתכלית ויבש במעוטו : הב' הרטיבות והחמימות שמהם יתהוה האויר אשר טבעו לח בהפלגה וחם במעוטו • הג' היובש והקרירו' שמהם תתהוה הארץ שהיא יבשה בתכלית וקרה במעוטו : הד' הקרירות והרטיבות שמהם הפילוסופים מוציאים מים הקרים ולחים • ועוד יש שנים אחרים הקרירות והחמימות והרטיבות והיובש • ולהיות שאלה שתי ההרכבות האחרונות הן הפכיות ואי אפשר שיעמדו יחד כי האחד דוחה האחרת נמשך מזה שיהיו היסודות מקבלי האיכיות הארבע לא פחות ולא יותר ולהבנה יתרה אחוג ואצייר לפניך תמונה זו שמעל"ד :

ואם

ואם ישאל השואל שאלות האלה מה נשיב לו :
שאלה הראשונה אחרי שהאיכיות האלה ארבע
הן ושמו הטבעיי׳ בכל אחד
מהיסודות שנים מהם · אחד פועל ואחד מתפעל
א״כ יראה שיספיקו ב׳ יסודות והם הארץ והאויר
שיש בהם הד׳ איכיות כי הארץ קרה ויבשה · והאויר
חם ולח ת׳ה א״כ נמצאו בשתי היסודות האלה כל
הד׳ איכיות והנה הב׳ הנשארי׳ נוספים ללא צורך :
התשובה על זה כי חמימות האש אינו שוה
לחמימות האויר בהמזגה וכן קרירות
הארץ ורמים שניהם צריכים אל ההמזגה ולא ימז:
המורכב באחד מהם בלבד · וכן המתפעלים · כי
יובש האש אינו שוה ליובש הארץ : וכן לחות
האויר ללחות המים בהמזגה · כמו שמבואר מדברי
ן׳סינא באופן הראשון מן הקאנון שלו פרק המזגים :
ועוד סברה אחרת זכר ארי״סטו והיא שלהיו׳
האחד מהם היותר כבד כמו הארץ והשני
היותר קל כמו האש יתחייב בהכרח שימצאו בין ב׳
הקצוות האלה שני אמצעים : האחד שלא יהיה כ״כ
כבד כמו הארץ והם המים · והשני שלא יהיה כל כך
קל כמו האש והוא האויר ועל כן היו היסודות
בהכרח ד׳ לא פחות ולא יותר :
השאלה השנית האם יתכן שישתנה יסוד אחד
ליסוד אחר :

תשובה

תשובה שאינו מן הנמנע · אחרי שאנו רואים שהרות תשתנה ומתכנסת למים · והמים מתהפכים לרוח · וזה יתכן דווקא בדומים ולא בהפכיים :

השאלה השלישית אם היסודות הווים ונפסדים :

תשובה בוודאי כן הוא · מפני שהאש נדלק ונכבה והדלקה זו תולדות האש והויתו : והכבוי הוא הפסדו :

השאלה הרביעית היתכן שיהיה כובד ביסודות במקומותם העצמיים :

תשובה זה אינו כן מפני שידוע שהדגים או בני אדם היורדים לתחתית המים או לעומק הים עם היות שמים רבים צבורים עליהם עם כל זה אינם מרגישים שום כבדות מהמי' שעליהם · משא"כ אם תקח כלי מ"א מים תרגיש תכף כבדותם וערך משקלם · שנית הנך רואה שאין אנו מרגישים כובד האויר בשום פנים · וכל זה למה לפי שיש לו מקום רחבת ידים להתנועע אנה ואנה · שלישית תראה כאשר תרצה להוציא מבורך איזה דלי או אנטל מלא מים · תרגיש שכל זמן שהדלי תחת המים בנקל יתנשא אעפ"י שהוא גדול מאד : אבל בהגיעו אל אויר העולם יעוות דרכו ויכבד עליך מאד להעלותו למעלה ולהוציאו חוצה כ"א בהכרח גדול וביגיעה רבה וזה יען שחלק אחד מימיי השוכן על חלק אחר מחלקי המים לא יהיה בו כבדות כלל · רביעית תכיר זה ג"כ מטעם הכבדות כי לעול' תמצא שהגשמים הקטנים יהיו יותר כברים מהגשמים הגדולים להיותם חפצים ובוחרים בירידה יותר מהגשמים הגדולים · וכבר ידוע שאין מקצת יסוד אחד מכביד על מקצתו השני מאותו המין ונמשך מזה שאין חלק אחר חפץ להיות למטה מהחלק השני : חמישית אם היו מקצת המים למשא על מקצתן באופן שהמים העליונים היו דוחקים את המים התחתונים · היה מן הראוי שאם יותן כדור עציי או קרש אחר בתחתית המים שישאר שם ובפרט כשהם עמוקים מאד כי אז צבורים עליו המים ביותר · אך בעבור שאנו רואים שהוא נגד הנסיון כי אין כדור של עץ נשאר תחת המים ואף אם תלחצהו למטה הוא דולג למעלה בכח גדול ובמהירות · א"כ מזה שאין היסוד מכביד במקומו · וכל זה נמצא לא לבד ביסוד המים כי אם גם בשאר היסודות כי טבע אחד לארבעתן · ודי בזה מה שדברתי מהיסודות בכללות כי לא רציתי להאריך בדברים יותר מראוי :

פרק שני

מדבר ביסוד אש פרטי ונושא על שכמו מאה קושיות עצומות · וידיעות הכרחיות ונעלמות :

והנה נעורר בזה הפרק מאה קושיות השייכות לטבע ועצם ופעולת יסוד האש האחת ידוע שהאש הוא יסוד אמיתי כי יתחבר אל כל המורכבים ותערובות הטבע כי אי אפשר שימצאו תערובות בעולם בלתי פעולותיו והתפעלותיו בחמימות וביבשות · וכל דבר מורכב מתמוסס ונפסד ע"י חומר אשיי ועל כל זה האש בעצמו אינו נבדל לגוף אחר חוץ ממינו :

הב' הנה שני מיני אש נמצאים אחד בפועל וא' בכח כי הלהב והגחלים הבוערים או ברזל המלובן נקראים אש בפועל אבל העצים והפשתן והנעורת והנייר וכיוצא בה הם אש בכח :

הג' בגמרא (יומא פרק א') תנו רבנן שש אשות הן יש אוכלת ואינה שותה · ויש שותה ואינה אוכלת · ויש אוכלת ושותה · ויש אוכלת לחין כיבשין · ויש אש דוחה אש · ויש אש אוכלת אש :

הד' עינינו רואות שהאש נצרך למזון כי תמיד מושך אליו חלקים חדשי' ואוכל אותם :

הה' שאש אינו דולק כי אם בהקבץ חלקיו אחד אל אחד וכן להפך האש אינו נכבה כי אם בהתפזר חלקיו ובהפסדם :

ו' ובזה יובן איך נדלק האש תכף בהתקרב אליו אחד ממיניו כמו שמן ושעוה והרוטה להם והטעם הוא לפי שבשמן ושעוה וחלב או בשאר חמרים מתלהבים נמצא הרבה אש בכח (ר"ל הרבה חלקים קטנים המוכנים להדלקה) ובהתחברם אל הנר המכובה אז יתחברו יחדו עד שהלהב עולה מאליה ·

ז' נמשך מזה שהשמן והשעוה והשומן והכופר והאופיו"ם והיין שרף והפתילה של נר המכוב' וקטורים חמים וכיוצא בהם בנקל נדלקים :

ח' וכן להפך השיש והאבן למיניהם לעולם אינם נדלקים אף על פי שמתחממים וכל זה למה לפי שממוצעים ורוב בנינם מן העפר המעכב מלהתכנס

חלקיו בחלקי אש שבהם אחר אל אחר :

ט׳ וכן המתכות למיניהן כגון הנחושת והברזל והזהב בקושי נדלקים עם היותם מורכבים מהרבה אש לפי שיש בהם כנגדם הרבה עפר כאש׳ נראה מכובד שלהם ולכן חלקי אש המפוזרים שבהם בקושי מתכנסים לגוף אחד :

יוד העופרת והבדיל אינם נדלקים אחרי שרוב מהותם מעפר ומעוטן אש :

י״א זו ואין צ״ל כסף חי שאין בו יסוד אש כלל :

י״ב אבן שממלאים אותו בקנה השרפה וגפרית בנקל מתלהב • להיותו מחובר מחלקים דקים ומפוזרים ולא נמצא בתוכו חלקים עפריים המכבים חלקים אשיים שבהם :

י״ג ועתה יובן דברי ארישט״ו (ספר ג׳ פרק ג׳ באותות השמי׳) באמרו שהאש נפסד מעצמו והקטן מחמת הגדול ממנו רצונו בזה שההפסד הזה אינו בעצם אלא במקרה והוא בחסרון המזון כי זמן ששמן הניזון ממנו די אינו נפסד אך בהתם השמן יכבה הנר וכן אש קטנה לא תפסד על ידי אש גדולה הימנה • אך בהתקרב אליה אז הגדולה מושכת אליה את האש הקטנה ממנה אבל תוספת זו אינה ניכרת :

י״ד והנה הנפט אין כמוהו גשם מתלהב וכמעט בהריחו כבר אוחזתו אש • מטעם רית קטורו ואשיי שבו :

ט״ו איך מוציאין אש מחלמיש צור בהכות עליו הברזל לפי שע״י הכאה זו נרחים הרבה חלקי יסוד אש וקטוריו באופן שחלקי הקיטורי׳ שבהם נפסדי׳ בנקל יותר מהיסוד האש התקוע בחוטי הברזל :

ב ובהיות האש היסודי דואג המיד של׳א יתן רקנות בגשמים אז מפציר בחלקים הדקים המפוזרים שיתחברו יהדו :

ט״ז למה אנו מוציאים אש מהצור בהכאת הברזל ולא זולתו בכל המתכות : על זה יש שתי תשובות • האחת מפני שהברזל הוא גשם מקשיי • א יותר מכל המתכות והשני׳ מפני חוטיו ושניו שבו באורך הברזל ב כנזכר ולכן הקאליביש (ר״ל אזירו ובל״א שטאל) הוא היותר קשה ובשביל זה מסוגל יותר להוצאת האש ג כנראה בתמונה זאת לנגד עיניך :

י״ז איך יקרה שע״י שפשוף עוד החתול וביותר בימי החורף יצא אש : יש אומרים מרוב כח חלקי יסוד האש התקוע בשעריו :

י״ח איך קופה של תבן שבה לחות או זבל או שריגי הגפן נדלקים מעצמן • לפי שרוב חומרם מיסוד זה המעורר הקיטור להחעשן ומקבץ חלקי האש ואז הלהב עולה מאיליו :

י״ט איך יקרה שממשיכת החבל ביותר מהרתו יצא אש (וזה שכיח הרבה) זה יקרה מרוב לחץ חלקי הקטורים ומראגרת הרקנות תכף מתקבצים חלקים האשיים ונדלקים :

כ׳ וכענין זה איך יקרה שאש נדלק באויר רוצה לומר מרעמים ומברקים ומהכוכבים שרפים וזולתם הרבה מינים הנולדים תחת קערירות הירח בעבור שאז נמצאים באויר הרבה קיטורים מתלהביים והם כאש לנעורת :

כא מדוע האש נדלק ע״י נשיבת הרוח או נפית׳ הנפח • מפני שבאופן זה יגורש האפר אשר עליו הסותם חורי העישון ויתקבצו חלקים אשיים וסופו הדלקה :

כב וכן להפך מדוע תתכבה הלהב מרוח גדול פתאום • מפני שברחיקה זו של רוח פתאום יתפזרו החלקי׳ הדקי׳ האשיים ופיזור יגרום הכבה :

כג ואיך יתכבה אש לעת שזורקים בו סמרטוטים או זבל או בגדי פשתן לחים וכיוצא בהם • לפי שבאופן זה יתחנק האש מרוחק ולחץ הקטור והעשן וסופו הכבה כמוזכר כמה פעמים •

כד וריקת המים הנעשית ע״י קנה מים היורה כחץ

(כמו שאנו רואים לעת כי נופל א"ו דלקה נגנים) ודהיא פתאומית ויכובה בנקל יותר במעט מים. מאשר יוצק עליו מים רבים ובנחת לפי שבזריק' פתאומית נסתמים שבילי וחורי בטן הגשמיי' הדולקי' וחלקי אש מתפזרים ואז אין בכחם להדליק יותר והמעט יחזיק את המרובה :

כה וזה יהיה מה שטומנים הגחלים בתוך האפר והם דולקים חטיב יותר · לפי שמעכב את האויר לצאת ·

כו מדוע יקרה סימור וקרירות בשוקי האנשים היושבים נגד האש · יען שאש מגרש ורוח' הרבה אויר וזה יקרה ע"י התעשנות ובהעדרם מבקשי' אחר תמורתם :

כז מדוע בהכבת אש מה במים קיש קיש קריא · לפי שיסוד המים לוחם עם שני אויביו והם אש ורוח :

כח מדוע מי הים אינם מסוגלים לכבות השרפה כמו מים מתוקים · לפי שמי הים הם מלוחים שמנים ויבשים ואין בהם רטיבות כשאר מים :

כט היתכן שיהיו נמצאים בעלי חיים באש : יש מחכמי המחקר שאינם מאמינים זה · אבל יש מהם שמאמתים אותו וגם אריסטו' בעצמו כתב איך באי צ"י פריש (הוא קיפרוס) בתנור שמציקים מתכות נולדים בעלי כנפים גדולים מן הזבוב והם מדלגים והולכים אנה ואנה באש ובצאתם משם מתים מיד · ונקראי' בלשון יווני פירואליש או פירואישטי וכפי דבריהם הם נולדים מלחות וקיטור העפרי המעורב באש שאינו מזוכך הטיב ויש בו עפוש וכח ההויה :

למד הסלמאנדרא ג"כ מכחישים כמה פילוסופי' חדשים באמרם שהוא נגד השכל לפי שהשלמנדרא טבעו קר · ולח בתכלית · ומכבה הגחלים במנעה · אמנם אחרי שחכמינו ז"ל העידו עליה אאמין ג"כ ואומ' אני שברי' קטנ' כזו אין ביכלת' לכבות אש התנור הדולק כמה שנים אולי מרוב לחותה וקרירות שבה חפצה באש וניזונית ממנו כמו הבריה הנקראת קאמליאונטי בלע"ז הזון מן האויר ·

לא מנין שהאש מגרש הארסיים ומדוע מדליקין אש בזמן המגפה ב"מ יען שארס הוא תולדת הרטיבות הבא' מעפוש בעלי חיים והאש מיבש רטיבתם ואינו מניח להתעפש :

לב מדוע עצי ערבה גחליהם ואפריהם מעוטים לפי שרוב בנינם מיסוד מים ומאויר ומעוטם יסוד ארץ :

לג מדוע נשמע קול הברה בפתחי וחלוני בתי תנור וכיריים כהצותם אש לפי שהאויר מתחמם ע"י האש ויתגרש דרך פי הכירה ותכף יטריח אויר אחר לכנוס במקומו תמורת הנדחה :

לד מדוע אי אפשר לעשות אש נצחי בשום אומנות ותחבולה · ונשיב אלו היה מצוי אש נצחי בודאי הוא בשביל שאין לו נגדי וזה אי אפשר לומר כי אין האש יסוד פשוט אלא מעורב עם חומר הגורם פיזור חלקיו אחד אחד עד תומו :

לה מניין שהאבן אסבישטוש (ויש קורלים אותו אמיאנטוס) או כל העשוי ממנו אין אש אוכל אותו · לפי שכמעט אין בו שומן כלל שהוא מזון האש והלהב וכבר בעלי הקימים טרחו עצמן והרבו בתחבולותיהם להוציא ממנו שמן ולא עלת' להם אלא שתמורת השמן יצאו מים ופסולת שאינם ראוים להדלקה :

לו והאבן הזאת אף באש אינו מקבלת צורת הליבון עבור החוטים הקלועים בה שאינם מניחים האש לכנוס בתוכה :

לז ומכאן הבגדים הנעשים ממנו אם נפלו בהם כתמים או אם הם מזוהמים נשלכים לאש והם מתלבנים וזו היא רחיצתן :

לח וכענין זה נייר העשוי ממנו והוא כתוב משני צדדיו וצריך למחיקה תשליכהו לאש המעביר הדיו ומנקהו וזה טהרתו ותוכל לכתוב עליו שנית ושלישית עד אין תכלה :

לט אבישטוט זה הוא מין אבן שבו חוטים כחוטי צמר ופשתן והם נסרקין ונטווין ונארגין :

מ' והנה כשהייתי רופא המלך שילים גיריג חאן יר"ה נתן לי לדורון סמרטוט א' העשוי מאבן זו וזה כמוס עמדי :

מא מדוע האש אינו מתיך כל הנמצאים זה הוא לפי שטבעיהן שונות כי יש גשמים אשר תוריהם מלאים שמן וגפרית ובנקל נדלקים מכח קטוריי שבהם · ואלה הם · שמן · גפרית · נפט · יין שרף · (הנקרא אגוה ויטה) וכיוצא בהם :

מב גרעיני לבונה וקאראבי (קי רובאר בלשון ישמעאל) נדלקים ונתכים לפי שאיכותיהם שוים והם העפרי והמימי והשמני באופן שהחלק השמני דולק

והמומיי והעפרי נתכים :

מג מרוע נמסים באש גרול • לפי שהלבנים כוללים כל מתכות למיניהם ובהם אדים הרבה שאינם מתלהבים כי העפרים מתהפכים לתבנית חול :

מד מדוע הברזל אש מפעפעו ואין האש מפעפע את האבן • לפי שהברזל נוח לכפוף בעבור לחותו ובבואו לאש לחותיו נתכים ונפזרים ומלחלח תוריו היבשים מה שאין כן באבנים שאין בהם לחות כלל ולזה מתלהבים ונשרפים אבל אינם נתכים :

מה ביטומין הם הנוזלים הנמצאים תחת הארץ ומקורם נפט (בלשון תוגר ייר מומיא) בוערים במים והם נזונים מהקטורים שבהם ומתקיים זמן הרבה :

מו ובשביל זה יתמיה הרואה איך האש הולך במים ואינו מתכבה וזהו לסבת הרבה גשמים שבו המסוגלי' לזה ורובן מורכבים מביטומי"ן הנזכ' :

מז הכופר (ר"ל קאמפורס) אוהב האש באופן שאם נדלק ונרבק באש לא זו מחבבו עד מורתו אז שרפת נשמתו כי מקורו אש וחומר שמניי ולזה ממהר לקבל האש וקשה לאבד :

מח לכן פתילת הקרח (הנוטף מהגגי') המשוח במעט כופר אם תדלקהו שוב לא יכבה :

מט אם תקח נר של שעוה או של שומן ותמשיתהו עם כופר ואח"כ תזרוק עליו מים בחלוף פעמי' וכל זה בתוקף הקור באופן שיקרוש ויתכסה כלו מן הקרח אז תראהו בוער עד תומו :

נון ומטעם זה יש ביכלתו שיבער בתוך המים וחוץ למים כי הוא מורכב מהגשם הבוערים במים :

נא אמנם הנפט יש בו מעלות יתירה והיא שבל גשם שורף הנמשך משמנו ונדלק אין המים שולטים בו אדרבה כל עוד שזורקים עליו מים הלהב מתלהב יותר :

נב אבנים השחורים הנחצבים בבטן הארץ בארץ אינגלי טירה (או אינגלאנדריא) ושורפים אותם במקום עצים בודאי הם ממין הביטומין הנז' :

נג פסולת של קאראבי (בלשו' סוקסינה) (ובלשון תוגרמא קין רובאר) בהדליקם מרקדים ומתפוצצים בכח גדול כמו הפולבירה (הוא אבק קנה התרפה) לפי שיש בו איכות המלח כי הקאראבי כמנא כים המלח וביותר בלאפטוסקה התקוע עדיין בלבו :

נד מרוע העצים אינם נתכים כמו המתכות • לפי שרוב מהות' מרטיבות אויריים ובהצות' יפריחו למעלה • משא"כ הרטיבות שבמתכת אינו בורח ואינו אווריי ע"כ מיד נתכים :

נה מרוע החומץ מסוגל יותר לכבות אש לפי שמרוב חריפתו ודקותו • בנקל נכנס לתוך החורים ומכווין חלקי השמנים שבו :

נו קנקן של בדיל שהרוך עליו חוט של פשתן אם תקרבהו אל האש או אל הנר אין הלהב שולט בו לשורפו והטעם הוא כדי שישרוף החוט צריך שיתחמם החוט בראשונה ואח"כ הוא מסוגל לשרפה אבל קנקן זה מקרירות הבדיל אי אפשר שיתחמם ולזה אין אש אוכלת אותו •

נז מרוע האש של הירקולי • (הוא הר במדינת ספרד) מכבים אותו בנעורת של פשתן אבל אש של הר קימורה בארץ ציציליא"ה • בקש ועשבים • לפי שהעשבים מולידים הרבה קטורים ועשנים אבל האש רובו קיטורים עבים ועתה זה בא להוסיף ואינו סובל אמנם הנעורת מושך אליו במהירות גדול את הלהב מצחצוחי שמן שבו וזה האש יש בו כ"כ חומר שמניי באופן שאם יוסיף המזון יוסיף האש :

נח מרוע זכוכיה הבאה מארץ מושקוביא ומארץ פולוניאה והאבן המראה או מאלקו אין האש מפעפעם • לפי שרטיבתו מעורב בחלקי העפר הרקים מאד באופן שאי אפשר שיתפזרו ואין הרלקה אלא בפיזור חלקיו בכח החום :

נט היתכן שימשש אדם עופרת המותך וידיו לא תשרפנה • הרבה התפארו עליו שמושחי' ידיהם במין עשב (מירקורי"ל ופורטולאקה) או במין (מלבב ויסקו) המעורב בחלמון ביצה וידיו לא תכוינה :

סמך מרוע שתי להבות אחת תכבה את חברתה אשר על גבה • לפי שדרך הלהב התחתונה לעלות במהירות לגרש העליונה ולטרוף מפיה המזונות :

סא מה זה שאיזה מתכת מתלבן יותר מהרה מחבירו לפי שיש מתכת שחלקיו רווחים ובחללו יתמלא גפרית נכון לקבל האש :

סב מרוע מרעים המלח בזורקו לתוך האש • לפי שיש בקרבו חומרים קיטוריים ואוויריים מה שאש מפזרם ומבקש מקום יותר גרול וברעם זה יתפוצץ המלח :

שמעתי

סג שמעתי שנמצא אש תחת הארץ בארץ אישפניא
אוטליא וצרפת ובשאר מדינות :

סד ומזונו מה שאש זה מושך אליו באלה המקומות
הם גפרית · ביטומין · כי מבלעדיו אי אפשר
שיתקיים להיותן מזונו · ומקומות האלה אשר אש
אוכלם הם גפריים ושמניי' וזה בחון לחכמי המחקר ·

סה לפעמים בוערים באמצע המים ולפעמים
נוצצים על פני המים והטעם הוא להיות
קיטוריו גפריים כל כך חזקים באופן שאין המים
יכולים לפזרם :

סו ומכאן אנו רואים שאם מרקים על הארץ תכף
יכבו · אבל לא כן אם תשפוך עליהם מים
לפי שהמים אינם נכנסים בנקל מפני הדבקות
והשמנות הסוגר והסותם חוריו · משא"כ הארץ
מכבה אותם על ידי חניקה :

סז אמנם החומץ מכבה אותם עבור חלקים דקים
שבו המסוגלים לפתוח כל סתום ולפזר הגשמי' :

סח לפעמים תקיא ותשליך מקרבה חומרים אשיים
ולפידים · לפי שמדליק את החומר המעורב
בו כאשר תראה בהר הנקרא בלע"ז (ויזוביוס) גם
בהר (איטנא) אשר בארץ ציציליאה :

סט נמצא אש זר (ובלע"ז פאטואוש) סמוך לארץ
באויר הנדלק מקטורים עבים וזה בחון לפי
שהרוח מפזרתו ומכבה אותו :

ע אבל אש זה קל התנועה יען שמתנועע מנשיבה
קלה שברוחות :

עא אומרים שאש זר זה בורח מן האדם הרודף
אחריו · ר"ל כמו שאנו רואים כשאנו
הולכים בתוך האויר האויר הנרחה מאתנו מסבב
אותנו ויבוא אחרינו למלאות המקום מטע' הרקות :

עב ואש זה שכיח יותר בימי הקיץ מחמת השמש
המושך אליו הקטורים ברבוי :

עג ובסבה זו מתחת לקו השוה שכיח מאד ופורח
באויר על פני השדה כעין לפידים מפעולת
השמש הגובר ושוהה שם בתמידות :

עד ודע שאש זה שכיח יותר במקומות המטונפי'
והאשפות כי כל עוד ששמנה הארץ תרבה
ותתמיד להוציא מבטנה קטורים רבים :

עה ובאמת עיינתי באלה וראיתי אותם דווקא
בלילה אבל לא ביום · אולי יהיה כשרגא
בטיהרא :

עו אומרים שאש זה מתעה האדם מדרך טוב לדרך
עקל אבל אינו נראה בעיני :

עז ולפעמים אש זה יגיד רוח סערה המעותד לפי
שמקורו קטורי ארץ הגורמים רוחות :

עח יש אש אחר הנקרא אש יווני ומסוגל הוא
לשרוף ספינות האויבים לפי שהוא מורכב
מגשמים מתלהבים וממחזיקי אש כמו גחלים של
עצי הערבה · ויין שרף · ונפט · וזפת ולבונה ·
וכופר · וכיוצא בהם :

עט נקרא אש יווני על שם יון אחד אשר המציאו
ראשונה וזה היה בשנת 679 לנוצרים במלחמת
(קאלאמאקוס ארחיטיקטוס) נגד אויביו אשר בארץ
אסיאה :

פא באיזה אופן נוכל להדליק נרות רבות בפעם
אחד · תבשל גפרית וזירניך (בלע"ז אורוס פיגמינטום)
בשמן ותתן בבשול זה חוט אחר אחר שנתייבש החוט
עשה ממנו פתילה ובהדליק אותו סמוך לשאר נרות
יפוצץ ניצוציו לכל צדדיו וידליק כל הנרות הסביב
לו :

פא ונלע"ד שבזו התחבולה זו הכומרים היווני'
מדליקים נרותיהם בבית טעותם אשר
(בקא"מאצה) שנדלקים הנרות בבת אחת (א)
ובשביל זה מביאים ראיה לשטות שלהם על נס זה
הגדול בעיני הפתי הנמהר והחמרי איך מדליקים
כמה נרות בפעם אחת ותחבולה היא :

פב אמנם שמעתי תחבולה אחרת בענין זה
שעושים חוט משמן נפט והוא כרוך בכל כלי
שעתיד להדליק ויש נקב קטן בכותל הניתן בו
ובהדליק אותו פושט והולך על פני כולם :

פג ובאיזה אופן נוכל להשליך האש מידינו בלתי
נזק · קח בידך אבק זה העשוי מעטרן ולבונה
או קאראבי (בלשון תוגרמא קייריבר) ותתן בין אצבעותיך
נר דלוק ואז תזרוק או תפזר האבק אשר בידך למעלה
ותראה איך שהלהב עולה מאיליה דרך הנר בלתי
כויית היד :

פד ואיך נוכל להדליק השלג · קח כדור העשוי
משלג ותפזר עליו אבק העשוי מגפרית
ומפחמים ותטביל אותו במים כדי שיהי' נקרש
מהקור ואז יהי' דולק בתוך המים :

פה מדוע העשן עולה ויורד בלתי נשיבת שום
רוח בעולם · לפי שהעשן כל זמן שהוא הם
הוא

תוא דק וקל התנועה ונוח לעלות למעלה אך בהגיע אל אויר הקר יתעבה ויכבד ויורד למטה :

פו מדוע היורה של נחושת נשרפת בעת שיש בה תבשיל אם יושלך בתוכה מטבע של נחושת או התיכת ברזל • וזה בחנתי : ואני אומר אולי יהיה מפני שהמטבע מפסקת בין היורה לבין התבשיל או המים המגינים עליה שלא תשרוף ולכך אש שולט בה :

פז מ־וע הפחם בוער יותר על ידי נפיחת הרוח • לפי שאז נרחק בו האש ויאכל החומר שבקרבו :

פח מדוע פתילת הנר המכובה פתאום • בקושי תאחז האור • לפי שבכבוי פתאום לא נשאר מחומר שמניי בפתילה ובחסרון המזון תתכבה :

פט פתילה שניטלה פיחמה אינה שורפת • לפי שאינה מסוגלת לקבל המזון מרוב גסותה :

צרי מדוע הנר פוחת אורו בתת גרגיר מלח לתוכו או על גבי הפתילה • לפי שהמלח עפציי הוא ומעכב השמן מלשלוח מזונות אל הנר :

צא מדוע להב השמן והשעוה אינה מעלה עשן וקטור בערך העטרן והזפת • לפי שהעטרן או הזפת חלקי עפריים שבו עודפים על השמניים העושים עננים הרבה :

צב מרוע פתילה שהובהבה אוחזות האור יותר בנקל משאינה מהובהבת • לפי שהדלקה נעשית על ידי השמן הנמשך אל הנר והנה אחר הכבוי תמיד נשאר בו שמן ומזון הנר משא"כ בפתילה שלא היתה דולקת מקרם לא יהיה בה שמן :

צג מרוע העשן מזיק המוח ומטיף את העינים וגירם שיעול • יש שלשה טעמים בזה הטעם הא' כבר הודעתיך למעלה שיש בעשן הרבה חלקים עפריים וגסים ובהנשאם אל חררי המות יתמלאו ונעשו עכובים בעורקי המות והיא תחלת כאב ראש והטעם השני להיות העשן עוקציי עבור (הפוליגיני) המעורבי' בחלקי אשיי' ואף הלחות המרים שבו ובהגיע אל גבול העינים יעקץ אותם ומטיפם טפה אחר טפה והטעם השלישי בהגיע אל משכן הריאה עוקץ בה ומעוררה שיעול :

צר ולמה יש כח זורע באפר • לפי שיש בכל עץ דבר מה צומח מאש ולא יושרף וכת הקימיאה קוראים אותו מלח והוא שקוע באפר וזה המלח הוא מקום הזרע להוליד ולהצמיח אילן אחר ממין זה הנשרף :

צה ראיתי בספן מלומד המלחמה שעשה נר שאין הרוח מכבה אותו וזה עשייתו קח שעוה בתולה ועץ רקוב וגפרית • וכסף חי • ועשה הרכבה זו ונר הנעשה באופן זה אין שום רוח שולט בו ולא תכבה אותו כי אם בחומץ או בשתן ובחנתיו לעיני המשנה הגדול ראמ"י פאשה אשר בחר בי מכל רופאי הארץ להיות לפניו וגם היטיב בעבורי לאחינו ב"י הדרים בארצות האלו :

פרק שלישי

מדבר ביסוד אויר ונושא על כנפיו ששים חקירות ותשובותיהן בצדן בידיעות ברורות :

א **יסוד האויר** יש בו כובד • כי אם תלחצהו ותרחקהו אל הכלי או לתוך השפופרת תרגיש בו כובד בהכנס לשם :

ב שהאויר חם ולח והוא בעבור תערובות אשים שבו

ג שהאויר יתהפך אל המים והמים לאויר וזהו לפי שמתדמים באיכותיהם כאשר ביארנו למעלה :

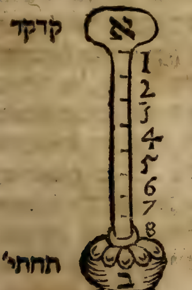
ד שהאויר קל התנועה ונוצחו הקול והרוח והרבה כמו אלה וזה הוא להיותו דק מאד :

ה איך יקרה שאויר יקרר אחרי שטבעו חם במעוטו • כמדובר למעלה • לפי שהוא קרוב אל הארץ וממנה יתקרר ואח"כ מקרר אותנו :

ויו מדוע האויר בחורף קר ובקיץ חם זה יקרה לפי ערך נצוצי השמש המכים באלכסוני האויר :

זין ומכאן שבקיץ האויר שבגבול השני יהיה יותר קר מן האויר החורפי :

ח איך נרע ונכיר באויר ערך החום או ערך הקור במדרגת' זה ניכר ע"י צלוחית ארך הצואר כזה א המהפך פיו למטה לתוך כלי ב של מים והנך רואה לעת שיתחמ' האויר המכונס ירדו המים למטה ולעת שיתקרר יעלו למעלה והכל כפי מדרגת הקור

או החום יהיו עולים ויורדים :

יג על כן בהתגבר הקור ניכר בקדקד השפופרת כי יגיעו המים עד קדקדו · ואם יתגבר החום ירדו המים עד תחתיתו :

יוד א"כ שתי קצוות לשפופרת · האחת אשר למעלה יורה על תוקף הקור וזה אשר למטה על עוצם החום :

יא ואם תבדיל השטח שבין שתי הקצוות לשמנה חלקים שוים או אם תעשה בהם סמנים שוים · השיג בו מדרגות הקור והחום וההבדל בין יום ליום :

מדוע אויר הצפון זמן רב בבטן הארץ יזיק לבעלי חיים וביותר למין האנושי · לפי שאויר זה הצפון בהתערב עם אויר הצח מעפש אותו כאשר יקרה למים המכונסים זמן הרבה ובנובעם לתוך שאר מים יפסידום :

יג איך יקרה עפוש האויר · לפי שיש באויר הרבה חלקים דקים קטוריים ובעלות האדים מן הארץ יתחברו קצתם אל קצתם · ואם לא ינשב להם איזה רוח טוב בנקל יתעפש והוא תחלת הדבר ב"מ :

יד ומכאן ברבות המגפה בר מינן אם יושם חתיכ' לחם בעד החלון רק אפילו לילה אחד לא די שיתעפש אלא גם ימצא בתוכו כמה תולעים וזה בחון הוא לחכמי מחקר :

טו נשאלתי אם אפשר לשקול האויר · ואשיב שזה ידוע שהפילוסוף רישקוליוש היה שוקל בפלס ובמאזנים שלחופית אחת (בלע"ז וויזיקה ובל"א בלאז) ומשקלו ד שקרופולוש ועם ב גרעיני שעורים ואח"כ שנתמלא מהאויר היתה משקלה ד אשקרופולוש וששה גרעיני שעורים הרי עודף במשקלו ד גרעינים :

טז ועוד בחינה אחרת של הפילוסוף מירשינוש בהיותו שוקל כפתור אחר מליבן באש ובעודנו רותח ובהע"ר האוי' שבחללו היה משקלו ד אונשיאש וששה דרכמ"ני ותמשה עשר גרעיני' ואחר שנתקרר ושב האויר לכפתו' ולטבעו הראשון אז שקל אותו שנית ומצאו עודף כמשקלו ד גרעינים :

יז ונלע"ד שזה אינו סותר דברינו בפרק ראשון שאמרנו כי היסודות אינם כבדים במקומם וסמו כן בכאן לא היה ראוי שיהיה כובד אויר במקומו ונשיב כי זה ידבר אם כ' חלקי היסוד שוים או חלקי האויר הם בפשיטות ובלתי שנוי כי בוודאי חלקי האויר הגס יהיה כבד יותר מחלק האויר הרק המסוגל יותר לעלות למעלה :

יח אם יזיע האדם באויר הקר מדוע יוסיף מכאוב על מכאוביו · יען שעל ידי ההזעה נפתחים חורי העור ואז בנקל נכנס לתוך הגוף אויר הקר ומעורר החומרים שבגוף הגורמים כאב :

יט איך הוא שאויר אחד יועיל לבני אדם והאויר השני יזיק · אשיבך מלין שהאויר יועיל לבני האדם אף לשאר בעלי חיים ע"י התמזגות חום הלב וקטוריו אבל לפעמים יזיק את הגוף וזהו בעת עפושו ואז גורם זוהמא בלב ובדם ומזה יולדו קדחו' עפושיות בר מינן :

כ ועוד ימצא אויר פשוט עכ"ז לקצת בני אדם יועיל ויזיק לקצתם וזה יקרה כפי השתנות הריאה והמוח והעצלים והעצבים שלו :

כא אויר הטוב הוא שאין בו רבוי חמימות ולא רבוי רטיבות או קטורים :

כב ובזה יבואר איך יתעפש האויר לפי שבאויר יתערבו הרבה מיני קטורים ארסיי' והאד' בנשימתו ההכרחית ושאיפתו האויר מחוץ על ידי החוטם והפה שואב אליו אויר הארסיי :

כג ויובן גם כן איך יפעל אויר המעופש ואף איך בימות הגשמים גורם נזילה ושיעול ואיך · ע"י הנשימה הבאה מדברים המעופשים כאשר יקרה במצרים אשר בסבות הטימצאש (בלע"ז קוקודריל) ושאר בעלי חיים ארסיים שבנילוס המעופשים יתעפש האויר והוא תחלת המגפה ב"מ :

כד ואיך יקרה שהאויר המעופש לפעמים יזיק את המין האנושי · ולא שאר ב"ח : ולפעמים אף את הבהמות · זה יקרה כפי השתנות המזגים והיסודות :

כה מדוע לא כל ב"ח נהנים מאויר אחד כי אם אדם אחד מאויר הים והשני מאויר ההרים אחר נהנה מאויר היבש והשני מאויר הלח · זה מחם וזה מה"לח הלא דבר הוא · ונשיב שכל זה תלוי בשנוי הגופים וביותר בחלקיו הפנימים ובעבור זה אויר הלח טוב לזקנים אבל רע לנערים ולאנשים שטבעם לח ומכ"ש לבעלי שקוי (בלע"ז הידרופיסיא) אבל יועיל לבעלי השדפון (בלע"ז פטייזס) וכן להפך אויר היבש יועיל לבעלי לחה אבל יזיק לאותן שטבעם יבש :

כו איך ומה הוא שלפעמים אויר לבדו הוא רופא כל בשר וביותר בחלואי הריאה וכלי הנשימה • ונשיב לאותן שסימפוני הריאה וצינוריו רחבים ובנקל יפליש האויר יאות להם האויר הגס • כי יחברם וכן להפך :

כז ומזה נלמוד שאויר החם או הקר ביותר יזיק לפטיז"קוש כי אויר הקר והדק ביותר מפליש צינורי הריאה והאויר החם מחלישם ודוחה בהם יותר מן הראוי :

כח ולכן נמצ' אויר המרעיב ומעורר תאות האכילה אף נותן טעם במאכלים יותר מאויר אחר וזה בהנרתי בהיותי על ההרים הרמים קישי"שראגי (בלע"ז מונטי אליפּי) וכל זה תלוי בדקות וצחות האויר הנכנס יותר בבעלי חיים ומבשל המזונות באצטומכא ומעורר תאות האכיל' • משא"כ באויר העכור אינו בולט ואינו מעורר תאות האכילה :

כט מפני מה יש אויר מחכים ויש אויר המטמטם הלב • (כדאיתא בגמרא אוירא דארעא דישראל מחכים ובמקום אחר קוראים לבליים טפשים) דע שאויר הצח בעלותו לחדרי המוח מנקה אותו ממותריו ומעורר חושיו לכל חפציהם משא"כ אויר העכור והגס לא די שאינו מטהר המוח אלא אדרבא מערבב ומשבש אותו ועוכר החושים :

למד וכענין זה אקלים אחד (בל"ז כּוּף) מהפך האדם להיותו בעל ירוקה ואקלים אחר בעל לבנה ואחר בעל שחורה ואחר מביאו לידי רגזנות וכמו כן בגבול אחר יהיה האדם זריז וחריף או רמאי ובגבול א' עצל ותם במקום אחר חכם ורעהו מיושב ובמקום אחר רודף שלמונים וזנאי :

לא ראוי לדעת ג"כ מדוע באיזה מקומות האנשים הם שמחי וטובי הלב פניהם צחובים ונאים ובמקומות אחרים תמצאם זועפים ופניהם כרכומיים ומשונים וגם מרי נפש :

לב ומכלל זה אני שואל למה באיזה מקומות תמצא שהלחם מאפה התנור יהיה נאה בטוב טעם ובמקום אחרים ילאה האופה לעשות כמוהו אעפ"י שילוש אותו אופה אומן באותן המים ובאותו הקמח • ובוודאי הנכרת לומר שתלוי בשנוי האויר דווקא :

לג ראוי לדעת מדוע זהורי שמשא (בלעז אטומי) פורחים באויר בתמידות • הטעם הוא כי כל מגמתם לירד אל הארץ מפני הכבדות שבהם אלא שהאויר נושאם תמיד למעלה צד טבעם :

לד מדוע ינוח האויר בחצות היום ובחצות הלילה דע שהאויר יתנועע לעת הלחמו עם השמש ונצוציו והנה כאשר ינצחה את השמש אז ינוח וכן בחצי לילה כי אז השמש רחוק הוא מן הארץ ואין בו יכולת לפעול ולשנות האויר או אם יהיה מנוצח מהשמש הפועל בו והמשנה אותו כי קרוב הוא אצלו והוא בחצי היום :

לה מדוע האויר קודם עלות השחר הוא קר יותר מבחצות לילה • לפי שבלילה יורד הטל והכפור שטבעם קר ובהתפזרם על פני הארץ יתקרר :

לו איך יקרה שהאויר הגס מפליש יותר מן אור הנר בגשמים אטומים מה שאין כח באור להפלישם • לפי שטבע האור להפליש הגשמים כי מעביר נצוציו בקוין הישרים ולכן בו היכולת לפעול ולהפליש את הגשמים אשר צינורי ושבילי חוריהם ישרים כמו הזכוכית והדומה לו משא"כ האויר אשר דרכו לעבור בכל צדדיו ובגשמים אטומים הגם שצנוריהם עמוקים ומעוקלים :

לז מדוע בבוקר יותר קר מבערב • לפי שהערב יבוא אחר זמן החום המניח אחריו חמימותיו משא"כ בבוקר הבא אחר הקרירות ולכן האויר אז יותר קר :

לח מדוע כשאנו מנפחים האויר בפינו והוא על ידי כויצת השפתים אז אויר הנדחה קר אבל אם נעשה ע"י נשימת הריאה יהיה חם • לפי שבכויצת השפתים אי אפשר שיכנס אויר החיצוני ואף אויר הפנימי אינו יכול לחמם אותו :

לט כמה נשימות ינשם האדם בינוני ביום טבעי לכ"ד שעות וזה צריך לדעת לכל רופא וניכר ע"י דפיקת הדפק • כבר בחנו גדולי הרופאים שהדפק דופק תוך שעה אחת 4450 פעמים א"כ יגיע על יום טבעי 106800 דפיקות באדם בריא והנשימות באות מכח הדפיקות :

מ מדוע אויר הלח ביותר גורם חלאים רבים • יען שהלחלוחית מוליד עפוש ואנו מקבלים אותו על ידי הנשימה ההכרחית :

מא מדוע קיץ הבא אחר האביב החם יזיק לבעלי חיים • לפי שבחורף כל גוף מקבל הרבה

רטיבות

רטיבות דרך חורי העור (כלומר פורים) והנה כאשר יבוא
אחריו קיץ מחמם יותר ומעפש אותו ומוליד מיני
חולאים וביותר קרחת עפושית :

מב מדוע בתוקף הקור מסמר או יתד התקוע ירתיע
מהנתר התחוב בו מקדם · לפי שמרוב הקרירו'
יתקבצו ויתכווצו חלקי החורים ואז המסמר דולג
למעלה :

מד איך ומה היא שכלי המציצה מושך אליו הבשר
זה יקרה ע"י פיזור חלקי האויר שבתוך הכלי
ובדי שלא ינתן ריקנות בחלל הכלי תכף מושך אליו
הבשר האויר המנודח :

מה' וכענין זה אם תקח קנה או שפופרת ותשים
ראשו א' בכלי של מים · ב ובקצה א האחר
תמצוץ אצלך האויר שבחללו תראה איך יעלו המים
או היין נגד טבעם תמורת אויר המצוץ :

מו ועוד מעניננו אם תשים קצה א' הנרשם בסימן ·
ג משפופרת העשויה כגם יוונית לתוך פי
החבית ה כדי שיכנס בו היין ובקצה האחר ד תמשוך
אצלך האויר ההינה עיניך רואות איך יעלה היין
כולו למעלה נגד טבעו ויגיר כרצונך עד תומו : ו ז

מז מטעם זה שני דפים תאומים במ"תס ומיושרים
אם יודבקו היטב באופן שלא יכנס האויר אי
אפשר להפרידם אפילו ע"י צמד ח בקר :

מח מה עמעדקים הנערים שלוקחים חתיכת עור
ט' רטוב מאד ומדבקים אותו על איזה אבן י'
ומגביהים את האבן בחבל או רצועה בכח העור
הדבוק באבן כנראה בתמונה
הנרשמת :

מט ומטעם זה אם יסתם פי צוואר המפוח מה
שבנפחין בו ה האש שוב לא יהיה אפשר
שיתנועעו צדדיו כי מבלתי יכולת שיכנס אויר
ממלא חללו ה מעורר התנועה :

נון באיזה המקום הוא האויר משובח יותר
תשובה יש אמרים שבהרים הוא הזוכך

ומשובח יותר ומנוקה מחלקי אישים ושמרים שבו לפי שמאלה האויר יתעבה ויתעכר :

נא מדוע במקום אגמים יש ריח רע • לפי שבאלה המקומות עולים עשנים ארסיים ומצופשים :

נב מרוע אויר החם ביותר קשה לנשיבה • לפי שבאויר חם יש תערובות אשיים וקטורים הרבה ובהגיעם אל סמפוני הריאה בקושי נכנסים ובקושי יוצאים ומכאן קושי הנשימה והשאיבה :

נג לכן הקטורים הבאים מהלב ועולים לסמפוני הריאה הם גסים ורבקים יותר כמו שיקרה בקדחות אשיות באופן שבקושי מנשמים :

נד ומכאן אויר הכנוס במרתף של יין מביא האדם השוהה שם לידי קוצר הנשימה וזה מעישון היין והתירוש שבו ואם ישהה יותר משיעור הראוי יחנק שם :

נה ולכן החוצבים בהר היורדים לתוך המערות והמחילות העמוקות רובם נחנקים מן האויר האצור שם :

נו ג"כ אויר הקר ביותר גירם קושי השאיב' והנשימ' והטעם כי בהתנשבו נכווצים סמפוני הריאה והעצלים שבתוה והם סבת קוצר הרוח :

נז מדוע אויר הכנוס בכל כלי חלול בצאתו משם יוצא בכח ובקול גדול • לפי שלעולם אויר המאוסר ישאוף לצאת להירות :

נח בא וראה כמה כחו גדול ופעולתו נפלאה שהוא יודע לנגן ולשורר בכל כלי זמר בבעלי שניים חורק בשיניהם ובבעל מיתרים דופק במיתריו בנבל וכנור ועוגב וחללים ובקנים וכמפונות ינשם וינפח ויערוך קולותיהן והוא התוקע בשופרות ובחצוצרות ובצלצלי שמע • ישמיע קולו למרחקים וגם בתופים מותח את עצמו וממלא אותם ויעמוד נגדם :

נט ובענין זה נושא את הקול אל תוף השמיעה אשר באוזן בעל חי ורופק בו הנקרא בלטין טימפאניטי"ש אשר על ידו שומע הבע"ח וכשנקרע היריעה נעשה האדם חרש ואין לו תקנה לעולם :

סמך והטעם שהאויר מתנועע מהכאת המדבר בו בשפתיו • והוא מכה בטימפני האזן : ולכן נשמע דברי המדבר :

פרק רביעי

מדבר ביסוד עפר ועליו ששים ידיעות מיוסדות • ובמופתים וראיות וסברות נחמרות :

כבר אמרנו למעלה איך יסוד ארץ הוא יבש בהפלגה ר"ל שכל חלקי העפר יש בהם יובש בקצה האחרון :

ב יסוד זה יש בו מעט קרירות ר"ל שהוא מסוגל להתמזג בגשמים חמים :

ג חלקי העפר הם עבים וכבדים וניכר מגשמים המורכבים ממנו כמו כסף חי וזהב הכבדים מאד ואי אפשר לומר שהכבדות תהיה בסבת חלקים מימיים שבהם הקלים מיסוד עפר • זו ואצ"ל שלא תהיה בסבת חלקי אשיים או אויריים שבהם • אלא בוודאי תלוי ביסוד עפר • וימשך מזה שיסוד עפר הוא הגס והכבד יותר מכל היסודות :

ד למידין מכאן שכל גשם שיש בו כובד גדול בוודאי יהיה רוב בנינו מיסוד עפר :

ה ועוד כל גשם שרוב בנינו מיסוד זה יהיה אטום ומקשיי וסובל האש • כי חלקים עפריים שבו בקושי יפוצו ויפוזרו ויובן מזה שאין האש אוכלהן :

ו ומכאן שהאבן והשיש והברזל והמתכת בקושי נתכים להיות רוב בנינם מיסוד זה :

ז ואין בכלל אלא מה שבפרט שהכסף חי בנקל האש אוכלתו ויפזר חלקיו באויר לפי שיש בו הרבה מיסוד אש עם היות כנגדו הרבה מיסוד זה :

ח עופרת בנקל יותך אעפ"י שרוב מהותו מיסוד זה כמו שניכר מכובד שלו וזה כי קלועים בו חלקי יסוד האויר :

ט מעשה באחד ממשרתי שלק' כלי התריאקה של עופרת ושפך לתוכו כסף חי לצרכו ולא עברו עליו כ"ד שעות שמצאו ניתך מטעם הנ"ל :

יוד ודע שהארץ שלנו היא כדורית וזה שכל גשם המורכב (עיין למעלה בחלק ג'עולם התחתון) מעפר ומים מקבל צורת עגולים וכ"ז ידוע להוכנים

יא ואל תתמה בראותך ההרים הרמים והגבעות העמוקות שבשביל זה לא תפיל סברה זאת • יען אפילו אם תבוא למדוד במזוגה התוכנית לא המצא הפרש גדול • אחרי שההרים היותר גבוהים אינם בערך הארץ אלא כאבעבועות על בשר האדם לפי שההר היותר גבוה מהעומד בבקעה יהיה גבהו שתי פרסאות במדת קו מישור הבונים ואם שחצי קוטר הארץ הוא 860 פרסאות ;

פרסאות וקוטר שלם סנקז בערכו • ואם נבוא לנסות זה ננסהו ע"י כדור העשוי מעץ אשר קוטרו ספקז דקים ונניח עליו גרעיני קטניות וכיוצא בהם באופן שיהיה גבהם כחלק אחד מהסך הנ"ל ויהיו בעינינו שוים במראה והנך רואה שאין זויותיהם בגבהם יעכבו את הארץ מהיותה כדורית וביותר כשהם רחוקים מן העין :

יב אף לא בשביל שהארץ כדורית יראים האנשים א הנקראים אנטיפורי"ש שלא יפולו לצד אחר אל השמים ב אשר מתחרת לכדור ג יען שגם הנטיפורי"ש בכדור שלהם כל מגמת' אל מרכז הארץ כאחד מאתנו היושבים למעלה משטח הכדור כפי השגתינו מתלין מתלי' זרוק חוטר' לאויר' ארע'קאי :

אנטיפודי"ם מלה יוונית ופירושו ככח רגליו לפי שהאנשים היושבים לצד אחר של הכדור הלז רגליהם הם נוכח רגלינו :

יג ומכאן שהארץ היא כדורית יותר מן הירח יען שההרים המוחשים (ע"י השפופרת הנקרא טליסקופוס) בגוף הירחי בערך הירח יהיו גדולים יותר מן ההרים אשר בכדור הארצי בערך הארץ :

יד ומכאן אם ינית כדור הארץ במקום כדור הירחי כדי שיהיו הב"א מביטי' ומעיינים בו מרחוק ויהיו הכל מודים איך שכדור הארץ הוא חלק יותר וכדורי יותר מן הכדור הירחי כאשר נתבאר מכל הנ"ל :

טו כדור הארץ הוא במרכז העולם כי כל גשמים כבדים יורדים אל מרכז העולם כנזכר וביותר הארץ הכבדה מכל הגשמים אשר מתחרת לגלגל הירחי :

טז כדור הארץ אינו מרקד ואינו מתנועע אנה ואנה סביב מרכזו אפילו כדילוג הפרעוש כנראה מפסוקים שבתורה :

יז ואין ספק בידינו שלא ניתנה התנועה לארץ כסברת קופירניקוס וסייעתו האומרים שהשמש יושב כמלך בכסאו והארץ תעשה השתחויה נגדו ואף תתנועע סביב סביב לו וסברה זאת היא נגד כמה פסוקים מכתבי קודש היותר אמתיים מכל סברות הפילוסופים :

יח ואת שאנו מרגישים לפעמים תנועת הארץ אינה אלא מקצתה ולא כולה ותנועה זו נקרא רעש והוא מבואר מנסיון הרעדה והרתת :

יט סבות הרעש הנה רבוי הרוחות ואידים כמוסים בבטן הארץ ובהתחמם יתפזרו ויבקשו להם מקום ורווח יותר גדול ואז גורמים תנועה ופציחת הארץ :

ך מכאן נרע אם מי בורות ומעיינות הנעכרי' ונסרחים מעומן בוודאי יבשרו הרעש והטעם הוא כי העכירות והסרחון הם בסיבת הרבה קטורים גפרתיים הטמונים בארץ ומוכנים לצאת משם :

כב אם תראה אבעבועות ובשול או רתיחה במי בורות ומעיינות גם זה מבשר הרעש כי הם נולדים מקטורים הרבה רעים ונאמני' לרגיזת הארץ :

כג זמן הצח ביותר ושקיטת הרוח ימים רבים אף זה מבשר הרעש כי אז הרוחות נעצרי' בבטן הארץ מבלתי יכולת לצאת ובצאתם בכח גורמים רעשים :

כד סימן רביעי לרגיזת הארץ אם פתאום ינשא הים גליו בלתי נשיבת הרוח משום צד אז הוא אות עצמי שהקטורים מבקשים מקום לצאת מבטן הארץ :

כה סימן חמישי אם בחצי הקיץ גובר הקור חוץ מן המנהג ואז על ידי אנטיפירי"סטאזים (בלעז רלוני הסבל הקר גורם) קטורים בבטן הארץ ומתאספי' ומתחממים :

כו רעש או רגיזת הארץ רובם מתהוים באביב ובסתיו :

כז אף על פי שסמנים האלה כולם אינם אמתיים עם כל זה שכיחים הרבה ויש בהם תוספת ידיעה :

כח יש מדינות שאש טמון בחיק הארץ ונמצא מזרח בגבול ציציליאה : וקאמפני"א :

ואמיריק"ה : והרבה כמו אלה ושם מתגברים הרעשים כי עבור אש הטמון בקרב ארצם בנקל יבוא לידי רתיחת הקטורי' ורעידת הארץ :

כט וכענין זה במקומו' הסמוכים אל ההרי' תמצא רעשים יותר מן המקומות השטחיים מטעם הנזכר • וכך שמעתי כשעברתי דרך איספר"וק וארץ טירו"ל :

ל כמו כן בארצות אשר תחתיהן מערות וחפירות המסוגלות לקיטורים :

לא וביותר באיים הרעשים שכיחי' הרבה וזהו להיותם מסובבים בימים ומושכים אצלם מחילות וצינורי הארץ הרבה קיטורי' מן הים וכך ראינו בכמה מקומות ובימנו בעיר ראגוזה ובעיר איזמיר ביום חרון אף ה' הוא יצילם :

לב במדינו' שבפאת צפון אינם מצויי' מפני הקרירו' ואינם שכיחים הקטורים :

לג וכן להפך במדינות הנמצאות תחת קו השוה מצויים הרעשים מאד מטעם הפוך ר"ל כי שם נצוצי השמש מוציאים הרבה קטורים מן הארץ :

לד הרעשי' מהם עצומים ומהם חלושים כפי השתנות החומרים והקיטורים והמקומות :

לה יש רעש המפרק הרים ומשבר סלעים ומהרס הבתים • וזה יקרה ח"ו בהיות מקורו תחת יסודי וכותלי הבתים :

לו ולפעמים מסבבים הארץ ומלואה והבתים ומניעים אותם למקום אחר וזה יקרה בהיות הארץ ברזל ונחושת ומקשיי ובהלחם בה יניע אותה ויחליף מקומה :

לז ולפעמים נעשה המקום אגם גדול כי יעשה חפירות גדולות מתחת למים אשר על פני האדמה ובכך נשארים כמים מכונסים :

לח וכן להפך שנעשו הרים ואיים בסבת הרעש כי משליך ומוצא אבנים והרבה עפר :

לט וכן בכמ' מקומו' יתחדשו מעיינות ובורו' בהפתח צינורי הארץ והמים זוחלים :

מ ולפעמים אחר הרעש המים ישתנו טבעם וטעמם באופן שחמים הקרים מתהפכים למים רותחים והמים הרותחים שבים לטבעם הראשון ויתקררו וכל זה כשיתערבו צינורי מים החמים עם הקרים והקרים בחמים :

מא ולפעמים בסבת הרעש הארץ תקיא אש וזה יקרה לשתי סבות • הסבה האחת מפני האש הנעצר בבטן הארץ והשנית עבור הקטורים היוצאים אז מן הארץ ומסוגלים לקבל הלהב :

מב ואני המחבר ראיתי מקומות שהיו לפנים מים ואגמים וכן ראיתי בחוף הים שהיו לפני' ערים גדולות כמו איזמיר וכיוצא :

מג וכותבי זכרונו' בלשון יווני כותבי' איך פצתה הארץ את פיה ובלעה כרכים גדולים ואף הרים גדולים ורמים ובמקומם נעשו אגמים וימים גדולים וכל אלה בסבת רבוי המים בתהומות הארץ הנסתרים שם ונשקעים ההרים והכרכי' להיותם כבדים יותר מן המים ואז המים מכסי' אותם ונעשו אגמים גדולים :

מד איך יקרה שמהמת הרעש הים יתנשא • זה בא מחמת קטורים הרבה הנמצאים בתחתית המים ומתנשאים המים למעלה :

מה ועתה בא השואל לשאול שטח הארץ כמה הוא וגם אם נבוא למדוד אותה איך נעשה • הנה בהרבה אופנים תמדד הארץ והמנהג הנכון והקל אצל התוכנים והמהנדסים למצוא שעור מדתה זה הוא אחרי שלא נעלם מן התוכנים שכל מעלה בכדור השמימי היא נגד חמש עשרה פרסאות בכדור הארצי ואם נכפלם 360 (כי כך הם בעיגול אחד מעלות בכדור השמים) ויהיו 5400 פרסאות לפי ערך עגול היותר גדול שבכדור הארצי :

מו עכ"ז אל תתמה אם אגידך שהארץ ומלואה אינה אלא כנקודה קטנה בערך השמים לפי שבכל חלקי הכדור הארצי נראה חצי כדור השמים ולעולם ששה מזלות עולים וששה מזלות אחרים שוקעים ובוודאי לא יקרה זה אלו היה כדור הארץ שעור מוגבל אל ערך השמים :

מז ואף שכדור (שלנו) כמותו קטן מכל כוכבים הקיימי' ואפילו אינו כאחד הכוכבים שבסדר הששי שהם יותר קטנים הלא אנו רואים זה במזרח וזה במערב ואלמלא כן שהארץ שלנו קטנה כ"כ או לכל הפחות כאחד מהם לא היה זה נראה לעינינו :

מח מכאן אתה למד שאדם בינוני ר"ל ההולך כל יום חמש פרסאות ובמעגל צדק ולא בדרך עקלקלות יהיה יכולת בידו להקיף כל הכדור הארץ בתוך 1080 ימים שהם שלש שנים פחות חמשה עשר ימים כי אם נכפלם חמשה פעמים 1080 יעלו 5400

5400 פרסאות והנה כערך העגול הגדול הארצי :

מט וכפי זה החשבון יגיע האדם אל האנט"יפוט' ר"ל אצל האנשים אשר נכח רגלנו בתוך כדי שנה תמימה וימים 175 כי האנטיפ"וטש רחוקים הם אלה מאלה כשעור חצי העגול וכבר ידוע שחצי עגול היותר גדול שבכדור הארצי מחזיק 2700 פרסאות ומעתה נכפלהו על ידי חמשה פעמים 540 ויצא שעור זה :

נן למדין מזה אלו היה כל הכדור מיושר בלתי הרים וגבעות ובלתי ימים ונהרות ושטחו כולו מישוב בני אדם באופן שכל אחד יש לו אמה מרובעת בשעור קומתו ושכיבתו אז שטח או פני הארץ ה"ה מחזיק 4860800000000 אנשים :

נא תדע לך שהיא כן שהרי כל פרסה מרובעת מחזקת 10000000 אמות מרובעות ואם יוכפלו לאלפים מרובעים יצא שעור זה ההקף :

נב כבר ידוע שיש לארץ כמה גילדים (ובאשכנז שנעה גבולים יש לארץ ע"ש) מפני הארץ עד מרכזה ונקראי' גבולים ומעתה בא השואל לשאול וכמה גבולים הם מפני הארץ עד מרכזה • ונשיב הנה כפי דעת התוכנים שלשה גבולים הם • הגבול הראשון הוא פני הארץ • הגבול השני הוא המקום שנמצאים בו גשמים הרבה והם האבן והברזל והמתכת וכיוצא בהם ושם הם במחילות ומרזבים למים הנובעים ונגרים ונעשים מעיינות ונהרות ונחלים גדולים גם שם אוצרות של רוחות גם שם אש הכמוס בארץ : והגבול השלישי הוא ארץ מקשיי ויגיע עד מרכז הארץ והוא שאול תחתית וגיהנם של מטה הנזכר בתלמוד :

נג כל כדור הארץ חלקוהו התוכנים לחמש רצועות ר"ל חלקים שוים • (ובלעז זונאס) חלק א' נקר' רצועה שורפת (ובלעז זונא טורידה) ושני חלקי או רצועות הקרים (ובלעז זונא פריגידה ושנים מהם אמצעיים ובין הכל חמשה ואינם אלא גבול מאיזה שטח הארץ בערך השתנות חלקי השמים נפרדים אשר בעבורם ישתנה האויר :

נד רצועה שורפת היא שטח מכדור הארצי הסגור בין שני עגולים ומחותך לשני חלקים שוים ע"י קו המישור ולמה נקראת שורפת על שם השמש השוהה שם תמיד ומכה על קדקדי בני אדם :

נה אמנם שטח הארץ המסוגר בין טרופיקו"ש ולבין עגולי הקוטבים נקראים זונאש אמצעיות והנה הא' בקוטב הצפוני והוא שדרים אנו בתוכה • והשטח השני הוא דרומי ונקראים שנים האלה שטחים אמצעיים לפי שהם אמצעים בקרירות ובחמימות :

נו ועוד שטחים שבין עגול קוטב צפוני לבין עגול קוטב דרומי נקראים זונאש פריגידא"ש ר"ל שטחים הקרים לפי שהם רחוקים מן השמש ונצוציו ובהמשך ששה חדשים תמימי' אינם רואים פני השמש ואפילו לעת כי יגיע לשם נצוצי השמש נלחצים ונעקמים באופן שתמיד גובר שם הקור :

נז הקדמונים שמו שמות לאלה הרצועות לאיזה מהן קראו שורפת עבור גבורת החום ולאיזה רצועה קרה עבור תגבורת הקור ואמ"ו שא"א שיהיו דרים בני אדם באלה המקומות אבל שוא ידברו כי אנו רואים בזמנינו שיש ישוב תחת זונא טורידה בחלק אסי"א ודרים בה הודיים וגם באפרי"קה דרים כושיים וגם באמ"יריקה בבראזילי' ובפ"ירו : והנה אנו רואים שהקב"ה נתן להם כח לסבול החום וגם מרוב הקטורים והרוחות המצויים שם יהמזג האויר ואולם בזונא הקרה אע"פ שאין בתיכה ישוב גדול עכ"ז נמצאים מקומות וכפרים בגרונדלאנדה ובשאר מלכיות קטנות הסמוכי' לה והם תחת זונא קרה ויש בהם ישוב בני אדם :

נח כדור הארץ חלקוהו רושמי הארץ לכמה אקלימים והאקלים אשר בל"ה נוף אינו אלא שטח הארץ המסוגר בין שני עגולים והנה קו המישור יתחלקם ויוסיף באריכות היום בכל אקלים חצי שעה ויותר :

נט אמנם כדברי רושמי הארץ האחרוני' אשר בזמנינו יהיו האקלימים 24 צפוניים וכנגד' 24 אקלימים אחרי' דרומיי' ר"ל ברוחב שלו 66 מעלות ועם 30 דקים בצמצום ושם היום היותר ארוך 24 שעות :

ס וחולקים עוד כדור זה לפי ארכו ולפי רחבו • אורך הוא מרחק עגול חצי היום כפי חלקי' ודקי' של קו השוה : והרוחב הוא מרחק מקו השווה לצד הקוטב כפי מספר חלקי' והדקי' קו השווה :

סא ויש אנטיפוטיש הנזכרים למעלה מה שהיה לצחוק בעיני רושמי הארץ הקדמונים מחסרון ידיעתם והאמת יורה דרכו ע"י המלחים השטים בים הגדול רחב ידים והמסבבי' את הכדור שלנו ר"ל

הארצי והמימי ופגעו באנשי' אשר רגליה' מכווני' נגד רגלינו הדרים בחלק אוברופא :

סב עכ"ז לא כל מדינה ומדינה יש לה אנטיפוטי' כי אין לארץ אשכנז (הכ קראת אלימאניאה) נכח ארצה שום ארץ וישוב בני האד'כ"א הים אוקיאנוש :

סג ודע שארץ השמנה והרכה היא המשובחת כי הרטיבות והריכוך שלה נאה לחרישה ולהוצי' המותרות שלה ואז מסוגלת יותר לתיקון ולבישול הפירות :

סד טיט לימני"א וטיט חתום וטיט ארמיני"י גם סמני"א הם מיני אדמה הנמצאים בגבול הראשון שבארץ וסגולת' לדחות כל מיני ארס כי הם מורכבי' מגשמים המשברים הארסים שבשאר גשמי' :

סה נשאלתי כדור הארץ ומלואה כמה משקלו ועיינתי בספרים עד שמצאתי שהפילוסוף שטיטינוש מונה קארטוניש שני אלפים ושלש מאות ועשר עם הכ"ד ציריש (ואני אומר הרוצה לחקר ירחיק עדיו :

סו אם כל ההרים אשר לנגד עינינו נבראו משעת הבריא' או אם נתגדלו אח"כ · תשובה לא נעלם מעיני המעיין כי הקב"ה ברא הרים ויצר רוח משעת הבריאה עכ"ז כדברי רושמי הארץ נתוספו כמה הרים ע"י המבול ויש מהם שנעשו ע"י הרעשי' :

סז מדוע באיזה מקומות נרגשה רגיזת הארץ באופן שבקושי יכולים לדור בהם · לפי שיש מים רבים תחתיהם באופן שכמעט תלוים בהם וכאלו שטים על פני המים :

סח בספרי הזכרונות מרושמי הארץ הראשונים והאחרונים יתנו עידיהם ויצדקו דבריהם איך נמצאים איים רבים השטים על פני המים ועל פני האגמים הגדולים · ואולם להשיב על זה נאמר כי יהיו איים האלה מורכבי' מחומר דק יותר מן המים ר"ל מחלקי' גפרתיים ומעצים הקלים ומן קש העשבי' קלים בטבעם

סט אמנם אם רצוננו לדעת איזה הוא ההר היותר גבוה שבעולם · דע שתחת קוטב דרומי יש הר גבוה למאד ועשוי כמגדל ממש ולכן נקרא עמוד העולם :

ע וארבעה הרים המפורסמים והם פאריאק"ה בחלק אמריקה שגבהו תשע אלפים פסיעות ושני לו קאוקאסוס · ושלישי לו טינארפי באיי קאנארי"ש והר הרביעי אשר עליתי עליו והייתי שם שני ימים עם כמה סוחרים ונקרא אולימפ"ו והוא הנקרא בלשון ישמעאל (קיסי"ם דאגי) כעדות פלוטארקו גבהו אלף ושני מאות ושבעים אמות או פסיעות ומצאתי שם עשבים הנצרכים אשר אינם נמצאים בחצי הישוב אבל בצדדי ההר כי למעלה בראש ההר אינם צומחים מרוב הקרירות :

עא אמנם הרי אררט הנזכרים בפסוק אשר נחה עליהם תיבת נח הם בארץ ארמיניאה :

פרק חמישי

מדבר ביסוד מים שבו ניכר גבורת בורא ארץ ושמים :

יסוד המים הוא קר בהפלגה רוצה לומר בקצה האחרון וזה יאות לומר על כל דבר המנצח את החום והנה אין לך דבר שמכבה החום והאש בעצמו כמוהו א"כ מפעולותיו ניכר שטבעו קר בתכלית :

ב יסוד המים בעצמו טבעו רטוב כי בנקלה עובר ומפליש כל הגשמים בעבור רטיבתו :

ג המים בנקלה עולים בהבל ונפסדים שבנקל מפזרי' חלקיהם הקטנים ליותר קטנים עד תומם :

ד המים בנקל יתחברו אל הגשמים כי רוב הגשמים הקיפן חוזים ומעוטן חלקים ויסוד זה מרוב דקות שבו יתחבר בהם :

ה איך יתהפכו המים החמים או הרותחים אל הקרים בהפלגה · זה יקרה לפי שחלקים אשיים שבהם מתפזרים מן האויר הסביב להם :

ו איך עולים המים עד שצבורים על שפת הכלי א כזה · זהו מחמת

הקטור העפרי המעורב בתוכם באופן שהמים נלכדים כמו ברשת ולא יניחם לירד ולהזילם חוצה :

ז ולכן אם תמלא כוסך א ביין ב אז יהיה יותר כדורי ויותר גבוה באמצע הכוס ולא ירד משפתיו כי יש בו קטורים יותר מן המים :

ח שהמבושלים הם יותר גסים מן הבלתי מבושלי' לפי שעל ידי האש מאברים כל חלקים הדקים שבהם :

ט ולזה לא טוב עושים העם השותים מי' מבושלים סתם אם לא שיש בתוכם דבר הנותן טעם למים

או

או הלובש טבעו ממנו כמו מי שעורים שמבעם קר ולח מי אלמאשטיתי שמחז' האצטומכה : מי קאנילה שמחזיק הלב והמוח וכיוצא בזה בשאר מים מבושלים :

יוד ורע שהמי' בקושי מתערבים עם השמני' וזה להיות השמן גשם גס ודבקיי וקשה פיזור חלקיו באופן שאין המים יכולים להפליש או לעבור בתוכו בשום פנים :

יא אמנם שמעתי שמנהג אצל הרוכלים אם רצונם לערב מים בשמן לוקחי' חלמון של ביצה וע"י הרכבה זו מתערבי' ואולי הוא אמצעי בין המים לבין השמנים :

יב מרוע המים בנקל יקפאו מקור החיצון לפי שטבע המים לפנים הם קרים ובבוא עליה' קור החצוני בנקל יקפאו :

יג מרוע היין לא יקפא כ"כ כמו המים • לפי שיש בו חום שרשי הרוחה את הקור החצוני :

יד מרוע גם החומץ בקושי נקפא • לפי שיש בו חלקים דקים חדים וחריפים ובשבילם בקושי יבוא לידי הקפאה :

טו מרוע היין שרף אינו נקפא כלל • לפי שיש בו חום שרשי יותר מן היין והוא העומד נגד הקור ההיצון :

טז מרוע שטים על פני מי הים בנקל יותר מבנהרים ובאגמים • לפי שמי הימים הם גסים יותר מן הנהרות ומסוגלים יותר לישא את האדם ולסבול כובד שלו :

יז האנשים אשר קולם עבה מסוגלים יותר לשוט וזהו לפי שיש להם חזה רחב וחלל הריאה גדול יותר ומסוגלים יותר לקבל האויר הנושא את החי :

יח נשאלתי איזה הם המים הקלים והטובים לשתותם • תשובה הטובי' אותן שאינן גורמי' כובד באצטומכא וגם בנקל נבלעים ואינם מולידים רוחות באיפיקונדריא"ה (ר"ל חלק אחר מלמטה לכבד בצד סימין ותצד שמאל תחת הטחול) :

יט ורע שהמים הממהרים להתחמם ולהתקרר טובים הם בלי ספק :

ך המי' המרכבי' ומעכלי' הבשר בנקל או המתיכים בנקל הפירו' המבושלים בהם טובים המה :

כא הנה רופאי הנוצרי' משבחים אותן המים אשר שורצים בהם דגים הנקראים בלע"ז אנגוילה (דג טמא כוא) כי שואבים אצלם כל הזוהמא שבמים ומזכים אותם :

כב אבל אשכילך מופת טוב לידע הטוב שבהם קח שני סמרטוטים שוים במדתם ובמשקלם ותטבול אותם בשני מיני מים ותניח אותם להתייבש והנה כל הקל מחברו בוודאי יהיו המי' ההם משובחי' וקלים יותר :

כג מי גשמים היורדים בתקופת תמוז מרים רים ודבריים :

כד מי גשמים היורדי' בקיץ אעפ"י שמתוקים הם אבל כבדים משא"כ בימי החורף וזה לפי שאינם מזוככים באויר :

כה ומטעם זה גשמי לילה משובחים יותר מן גשמי יום :

כו מי אגמים רעים הם למאד כי מצויי' בהם עלוקות ארסיים ועוד עיניך רואות אם תרחץ ידיך בהם יתאחרו להתייבש :

כז מים המשובחי' הם הדומים לאויר (ר"ל זכים וצלולים) וקלים ושאין בהם טעם וריח בעולם אלא טפל וזה עדות נאמנה שאין בתוכם תערובות גשמים אחרים :

כח מי גשמים אעפ"י שמתוקים הם עכ"ז ממהרים להתעפש כי יש בהם קטורים חמים :

כט מים המתהוים מברד יותר רעים הם כי יש בתוכם זוהמא יותר מקטור הארץ :

למד מרוע איזה מים מולידים אבעבועות ונפח בצואר ושקרופולי' (אלפורקאס בלשון ספרד) לפי שאלה המים מתהוים משלגים הנמסים וברוב הרבה גשמים וזהמיים וגסים ובבואם תוך איברים נקרשים :

לא מי המתכות טעמם שונים ומשונים כי המים המתוקי' מקורם זהב גם עופרת והחמוצים מנחושת וברזל אבל האמצעים בטעמם ישהנו טבעם בהתחברם עם הכסף או הבדיל :

לב ורע שנמצאים מים העוברים בין העשבים ומסוגלים לרפואה ומקצתן אזכירם כמו אלה מים העוברי' בין סיסימריו או אדיאנטום • ניפיטים מגירים השתן והמים הנובעים בין העשב יונקוס מביאים שינה והמים שבהם צומח פרח נופירוש מקררים הדם והנובעים בין כל מיני פלפלי' מגרשים רוחות

רוחות שבבני המעים • וככה נבין ביתר העשבים המורישים טבעם למי' העוברים ביניהם :

לג וכענין זה מצויי' מים רפואיי' שמקורם מתכות המשל בזה מים הצבועים בסבת הזהב או כסף מוסיפים כח באדם והצבועים מברזל מסוגלים לכל תחלואי הטחול והצבועים מנחושת דומים למים אשר מקורם אלומ"י (וגל"א אלוין ובלשון ערבי שא"ף) ומסוגלים לנקות כל מורסה ואבעבועות הריאה וגם לטהר נגע אשר בעור בשר האדם וכל זה הוא מטבע המ זכת שבהם :

לד מדוע מי הנהרות אינם מתעפשים לפי שתנועתם תמידית ובמהירות :

לה מדוע מי הגשמי' מסוגלים יותר להשקות גנים מכל מי מעיינות ובורות לפי שמי גשמים ממהרים להתעפש וכל המתעפש בנקל יתהפך אל המין הקרוב לו ולכן מים האלה מעפשים ומהפכים האדמה לעשבים :

לו מדוע יקרה כויצת האברים הנקרא גראמפו לאותן השטים במים קרים • לפי שיצטננו הגידין עבור קרירתם •

לז מדוע מים המלוחי' כל עוד שמבשלם נוסף עליהם טעם מלח • לפי שע"י הבישו' פורחים כל חלקים המתוקים ועולים בקטור :

לח מטעם זה כדי שיהיו מי בורך טובים ובריאי' הוי זהיר בשאיב' והרק' התמידית :

לט גם לא יהיה מסוגר וסתום כי בהתעכב הבליו וקיטוריו בנקל המים מתעפשי' :

מ"ם מדוע מים הקלים בריאי' יותר • כי הקלות הוא מהרקות שבהם ולכך הם טובים יותר לגוף :

מא מדוע בהשפכם על ראש האדם עושים קרחה • לפי שעוברים דרך הרי זירני"ק (ינלפ"ן אורו פימינטו או ארסיניקו) המסוגל להעביר השער :

מב מדוע כמה בורות מימיהם רותחים אע"פ שהם קרים • לפי שבתהומותיהן נמצא איזה קיטור המעשן תמיד מתחת למים וגורם רתוח :

מג מדוע מעיינות בקיץ אחר חצות היום מתחממים לפי שהשמש הולך וגובר בחומו ומנצח את קרירות האויר מה שהיה בלילה שעברה ואחר הנצות שהוא אחר חצות היום המים מתחממים :

מד ומטעם זה נתנו חז"ל עצה שאין לשין המצה אלא במים שעברה עליהם לילה אחת :

מה ודע שמים החמים כשישימם בשמש יצטננו יותר מהיותם בצל השמש וכו' זה למה • לפי שתחת צל השמש או האויר הקר המסבב את המים לא יניחם להתעפש שיוציאו את ההבל החם שבהם :

מו מדוע חמי טבריא או שאר מים חמים רובן מלוחי' • לפי שעוברים דרך צינורים ומחילות שבהם נמצא אלומי"ן ושאר גשמים השורפים כמו שמושג מטע' ומרירות של אלומי"ן (פוא שא"ף) והגפריתי שבה' :

מז מדוע קצת מים המים ערבי' לשתיה • לפי שהרבה מים מתוקים נובעי' בתוכם אף על פי שאין בהם כח לקרר אותם עכ"ז יש להם יכולת להמתיק' ולבטל טעם המלח שבהם :

מח ואם ישאלוך מאחר שכן הוא ולמה בשאר מקומות אע"פ שאינ' חמים עכ"ז מלוחים הם • תשיב לפי שעוברים ראשונה דרך האדמה שיש בה מליחות הרבה עם חמימות ואח"כ עוברים דרך אדמה קרה שבה יתקרר החמימות שבהן אבל לא יבוטל מליחותן :

מט ומכאן אתה למד שאם יסננו מים קרים דרך אפר חם מכבים חומו אבל מושכים אליהם מליחות האפר באופן שישארו קרים ואף בשארי' מלוחים :

נון מדוע כל שינוי ההוה במים אדם נזיק מהם יותר מן ההוה במאכלים • לפי שהמי' פולטים בחורי הגוף וממהרי' לפלוש • ועוד לפי שהמי' נלקחי' בכמות יותר גדול מכמות המאכלים :

נא מדוע עץ איב"ינוש שוקע במים לפי שהוא כבד יותר מן המים :

נב וכיוצא בזה נבין בכל העצים השוים בכובד לאיב"ינוש כי יהיה רוב מהות' מיסוד עפר ובטבעו לירד לעומקי מים בשביל הכובד שבו :

נג מדוע איזה גשמים בהזרקם אל המי' אחר שנשקעים חיש קל מהרה מגביהים עצמם למעלה ויש גשמים אחרי' השטים בנחת • אולי יהיה כפי ערך יסוד עפר שבהם :

נד מדוע הספינה נשקעה יותר בהיותה אצל שפת הים מהיותה בלב הים • לפי שהמי' אשר בשפת הים תמיד מתערבים במי נהרות הנובעים לתוכו והם דקים יותר :

נה איך יקרה שאיזה גשמים הצפי' על פני המי'

חציים למעלה ותציים שוקעים במים • זה
יקרה אותן גשמי' המורכבי' מיסוד עפר ומיסוד
א יר בחלקי' שוים ודרכו של עפר לירד ושל אויר
לעלות אמור מעתה כל שרוב מהותו מיסוד אויר
יהיה צף על פני המים :

נו מדוע המאכלי' המבושלי' במים רעי' אינם
מקבלי' בשול ואינם מתעכלים כלל זה יקרה
במי מתכות בשביל האיכות והעפצי' שבהם :

נז ומדוע מים הקרים גורמים סימור בהשפכם על
האד' • לפי שמים הקרים מכווצי' העור
ובכויצת' מולידי' רתת וסימור :

נח איך יקרה שעל ידי שתיית מים מאיזה בורות
מתחלפים שערו' בעלי חיים • לפי שמים
האלו הם סבה לשנוי המזג ובהשתנות הטבע והמזג
של בעלי חיים גורמים חלוף השערות :

נט אם תהפך זכוכית חלול או שפופרת לתוך המים
איך יקרה שעולה במהירו' ובכח גדול • לפי
שאויר הנלחץ בחללו מבקש מקום לצאת נגד טבעו :

סמך מדוע הנאד או שלחופית מלא אויר אינו נשקע
במים • לפי שאויר המסוגר בתוכו הוא קל
יותר מן המים ולעולם הקל הוא למעלה מן הכבד :

סא כלתה נפשי ואיותה רוחי לדעת עומק הים •
תשובה אינו בכל מקום שוה אלא כפי עדות
המלחי' שבדורינו הסובבי' כל כדור הארצי והמימי
לא יהיה עמק מחצי פרסה אשכנזית :

סב לדעת איכות המליחות שבמי הים רבו כמו רבו
הדעות אמנם כפי הנסיו' יקרה מתערובות
חלקי' ארציים ושרופי' כנראה במי אפר וגם עינינו
רואות שהשמש שואב אצלו חלקים דקי' ומתוקים
וישאיר הכבדי' והגסי' • וכן פני המים יותר מלוחי'
מבתחתית הים • וכן בקיץ מבחורף • ובמקומית
מזרחיים ודרומיים מבשאר ארצות : וכל זה עבור
תגבורת השמש ונצוציו הפועל בהם :

סג נשאלתי טעם נכון ומופת שבהם נודע איך המים
הם כדוריים • ולכן אחוגה לעיניך תמונה זו
ובה תראה איך שהמים גביהים הם מן הארץ • הנה
נשים אות אחת בשפת הים ותלך הספינה ותתרחק
כל כך משפת הים עד שעין העומד אצל רגל התורן
לא יוכל לראות הסימן אבל אם יהיה עומד על ראש
התורן בנקל יראה הסימן ומן הראוי היה כי העומד
אצל רגל התורן ב' שיראה יותר טוב לפי שהוא יותר
קרוב אצל הסימן ג' כאשר עיניך רואות בשני קוים
א ב הנמשכים מתורן לאות המונח ג בשפת הים
וכל זה הוא עבור גבנינות וכדוריות המים • ונסלק
כל אותן סדרות המונעי' כמו העבים והאידים העולי'
ואקצר בזה כי כבר נמצא כענין זה בספרנו זולתי
בספר בית אלרים להרב ר' משה אלמושנינו נ"ע והוא
העתיקו מספר שקרובושק"ו ללשוננו הקרש :

סד ובגמרא וגם בילקוט דרש ר' אבהו מניין שים
אוקיאנוס גבוה מכל העולם שנאמר הקורא
למי הים וישפכם וגו' • אמר רבי מנחם וכו' עיין
שם באריכות :

סה מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור רצוא
ושוב • תשובה על זה שיקרה על כמה
אופנים • האופן הראשון מנשיבת הרוח תדירית
לכל צדדיו • תבוא רתנו זה מב' קוטבי העולם ר"ל
הצפוני והדרומי נגד קו השוה וכבר בחון ומנוסה
אצל המלחים הבאי' משני קוטבי העולם נגד קו
השוה שיותר בנקל הולכים מב' קוטבים נגד קו השוה
אפילו בלא נשיבה כלל • מאשר ילכו לב' קטבים
הנזכרים • הג' הבא ממזרח למערב • יען כי
ההולכים מספרד לארץ החדשה ימה ובלכתם ילכו
תוך חדש ימים • ובשובם תוך ג' חדשים אבל
ההולכים מספרד לארץ הקדושה הנטה יותר לצר

מזרח יאחרון יותר · הר׳ כפי נסיון המלחי׳ הנה בים אדריאטיק״ו הקרוב לויניציאה יעקם הים לצד דרום ועוד סובב דרך עקלתון כחצי עגולה לצד מזרח · הה׳ סערת הים כמו כן ידוע לכל בנשיבת הרוח יתפשט הים אל החוף ובשובו לאיתנו רצוא ושוב ועל זה אין לתמוה :

סו על עליית וירידת הים הם הרבה תשובות · הא׳ שבקוטב צפוני הים שם הם רבוי שלגים המוסיפי׳ במים · הב׳ וכנגדם תחת משוה היום עבור השמש ניתכים גם נמסים ומתהפכי׳ לאדים ונחסרי׳ ובסיבה זו מוכרחים המים שיוסיפו או שיגרעו ממדתם :

סז תנועת הים תהיה בסבת הכוכבים וביותר בעבור השמש יען שהשמש בהוציאו האדים מהים בשוה מושך עמו הים למערב :

סח ועוד בעבור הירח הפועל מאד בים כפי תנועתו כי בתחלת החדש יתחיל להוסיף בים משך שש שעות וכן גורע מאופק המזרחי עד דרומי שעור זה והכל הוא כפי מבט הירח הסובב והולך ופועל כל אלה :

סט וכן תקרה ההוספה באופק המערבי וכפי מהלך והתנגדו׳ הירח תשתנה סערת הים ויותר יפעול במלוי הירח מכל שאר חלקי החדש שלא יקרה אלא שעה אחת ביום :

ע וכמה הם הימים · תשובה ששה ואלה הם · הים הראשון הוא הים הגדול והוא ים אוקיאנוס הסובב כל הישוב ויש לו כמה שמות כפי המקום והמדינה אשר עובר בתוכה פעם נקרא ים מזרחי ופעם ים מערבי · ופעם נקרא ים סציטיקו״ס או גירמאניקו״ס אנטלנטיקו״ס ושאר שמות · השני היא הים מידיטיראנו״ם לפי שעובר דרך מהלכי הישוב ר״ל בין חלק אסי״א · אפריק״א ואוגרופ״א · ומשם יפרד לכמה גבולים אשר מהם יקבל שמו הנה ים גאליקו״ס מארץ גאליאה היא צרפת · ים שיקולינו״ס מציציליא״ה · ים קריטיקו״ס מאי קריטיק״א ציפרינו״ס מאי קיפרי״ש וכן ביתר השמות · השלישי הוא ים סוף הנקרא ים אדום עבור אדמימו׳ החול אשר בתחתיו · הרביעי הוא ים פרס היוצא מגבול פרס והודו והולך עד ים אוקיאנוס · החמישי הוא ים קספיקו״ם או הירקאנו״ם וכמעט חומה נברא לים זה ושפתיו על פני כולו ובתוך י״ב ימים נוכל לסבב אותו · הששי ים פונטו״ם הוא הים השחור · ויש מוסיפים עליהם את הירדן כאחד הימים כי לא יצא חוץ לגבולו ושפתיו סביב לו :

עא וכמה הם הנהרות היותר גדולים · תשובה הנזכרי׳ בפרשה הם פישון והוא נילוס שבמצרי׳ ויורד לים פונטיקו״ם גיחון שהוא גנגיש שבאינדיאה ויורד לים אוקיאנוס : חדקל והוא טיגרי״ס שבארץ אשור ויורד לים פרס : פרת והוא איפרא״ט ויורד לים פרס ועוד ארבעה נהרות אחרים כמו כן גדולים והם פאדוי״ש שבארץ איטליא ובל״א פו ויורד לים אדריאטיקו״ם ריהודאנו״ס בארץ צרפת ויורד לים אוקיאנו״ס · דאנובי״ו ר״ל טונ״ה ויורד לים פונטו״ם · רינוס שבארץ אשכנז ויורד לים אוקיאנוס גירמאניקו״ם : ובגמרא שבעה ימים סובבים לארץ ישראל · ימא רבא · ימא דטבריא · ימא דסמכן · ימא דמלחא · ימא דהולתא · ימא דשילויתו ימא אספמיא וכו׳ :

ובזה אסיים ספרי יסודי עולם : ברוך ה׳ מן העולם ועד העולם :

על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה · הצעיר שלמה המכונה זלמן בלא״א כהר״ר מאיר סג״ל זצ״ל · מק״ק שווערזענץ · במדינת פולין גדול · סמוך לק״ק פוזנא · ולע״ע עוסק במלאכת הקודש פה ק״ק יעסניץ :

חלק שני

מספר

מעשה טוביה

נקרא **עולם חדש** שבו נמצאים ענינים
חדשים **והארץ החדשה** שער בת רבים
ועשיתי להם בתים הבית הראשון הוא הבית שנבנה
לשמי וקראתיו **בית חדש :** והבית שני
עשוי לשומרי הבית וקראתיו בשם
משמרת הבית :

ונתתי להם בביתי ובחמותי יד ושם טוב שם
עולם אתן לו אשר לא
יכרת :

נדפס פה ק"ק יעסניץ :

במצות בעל המדפיס
ישראל בר אברהם
זצ"ל :

ספר

ארץ החדשה

הנני עושה חדשות עתה תצמח רפואה חדשה השוכנת בחיק רופאי זמנינו · לב
אחד · ורוח חדשה · והארץ החברת ידים לפניהם גפרית ומלח שריפה כל
ארצה · ארבעה וחמשה בסעיפיה פוריה : גדול העצה ורב
העליליה · ולכן הארץ האירה מכבוד
האלקימי"ה :

הקדמה לספר הרפואה של המחבר

אמר המחבר בשם גדול מהרופאים מלאכת הרפואה מורגלת וקלה בפי הסכלים אבל באמת קשה היא בעיני הרופא האמיתי וכן כתב הרמ"בם ז"ל בהנהגת הבריאות מי שמוסר עצמו ביד רופא שאינו יודע דרכי ההקש הוא כרוכב הים שמסר עצמו לנשיבת הרוח כי הרוחות אינם נוהגות על דרך ההקש כי פעם תהיה פעולתם ובסיבתם סבת הגעת אל מחוז חפצם לשלום ופעם סבת המות ואבדת הספינה' ובזה תועים העם החושבי' שהרופא המנוסה הוא הטוב שברופאים עם היות שאין לו הקש ועיון ולא ראה אור התורה והחכמה וזה חקר הוא הלא אבוקר"ט ראש הרופאים בתחלת פרקיו אמר והנסיו"ן סכנה רצונו בזה שלא די בנסיונות אך שידע מקדם דרכי ההקש והבדל החליים והאישים והמזגים והזמנים · ותהיה כל מחלה סדורה וערוכה לפניו באותה בשמותן וזמנן ובשתכונתן ואם לא היה צורך בזה מה לנו לרופא לבלות זמנו ולהרבות בהוצאה וליסר גופו ולסכן עצמו בלומדו בבתי מדרשות האומות · המשטינים תלמידי היהודים · הלא די לו שיעמוד בביתו או ישרת לאיזה רופא מדיכיי ולא מעט אדוניו לחירות כנהוג במדינה זו שגם העבד אשר ילא חפשי מאדוניו בידיעתו הקטנה בהקות הדם תכף קוראים אותו בשם חכם המרומם ובשם רופא מובהק עם היות שמעולם לא ראה מאורות החכמה והנה חסרי הדעת אינם יודעים שלא יקרא חכם אלא בעבור החכמה ולא דוטו"ר אלא עבור הדוטוריג"ה גם לא יקרא מובהק ומוסמך אלא עבור סמיכתו ולא יעלה על לב שום אדם בכל ארץ איטלי"א פולוני"א אשכנ"ז וצרפ"ת ללמוד חכמת הרפואה אם לא מלא כרסו בתחלה תורה שבכתב ושבע"פ ואח"ר חכמות כמו שהעיד ג"כ על רבוי התלמודים של מורי החכם הכולל אביר הרופאים כמוהר"ר שלמה קוניאן נר"ו מהם נעשים רבנים ומהם רופאים למלכים ושרים גדולים ואני הקטן מכולם מה שאינו כן בארץ הזאת בעונותינו · אפילו למי שאין בו ריח תורה כלל קוראים אותם בשם חכם ודוטו"ר ובזה נותנים יד לרשעים רופאי אליל כאלה להתגאות ולהכנס ולרדות בחכמים גם ברופאי אמת זאת ועוד אחרת שגם הנשים הזקנות המטונפות · אשר בלילה עפות : וביום הולכות לקראת נחשי"ם ועקרבים ומלחשות על המכה בלטיהן תקראנה בשם רופאות בפי הפתאים וגם סומכים עליהם והסבה בזה גודל הכליות כאשר לא ידעו ולא יבינו שום חכמה אך שואלים אותה ולכן בחשכה יתהלכו ומגששים כעורים בצהרים · לו חכמו ישכילו זאת שאפילו זה הבא לשחוט איזה עוף או לבדוק איזה בהמה תובעים ממנו כתב הסמיכות ולא זו בלבד אלא ששואלים ממנו ג"כ איזו שאלות וידיעת לידע בהן אם הוא בקי ובשחיטותיהן או אם לחודו שגור בפיו הוי גוי סוטה עם כבד הבא לרפאות מבחר הנבראים ונבחר אישי המין אשר בצלם אלקים נלמו (וכל השופך דמו כאלו ממעט הדמות וכו') ולא עוד שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש וא"כ הוא ע"ה כ"ו צריך שיהיה מעיין ומתודד גדול ויהיה למודו מסודר וערוך לפניו לדעת את הדרך ילך בה ואת המעשה אשר יעשה כי כבר ידוע שעל הרוב אם יטעה הרופא בהוראתו שלא יגיע החולה לקץ ימי חייו הטבעיים כי הוא טעות שלא יכול לתקן והפסד שאין לו תשלומין והנה רופאי אליל אינם משימים על לבם ושופכים מן החולי כסומא בארובה ומחבלים גופות בני אדם וכל הבוטחים בפעולתם וכל הקורא אותם או מכניסם לביתו לא די שמתחייב בנפשו אלא שעובר ג"כ על ולפני עור לא תתן מכשול וגו' : ואשא משלי ואומר

הוי איך קמו רופאי אליל בלתי חכמה : גם אין דעת החולי' בם כי אם ערמה :
הן כי ספר אוחז רתער לעשות קרחה : אך יורע הקורת דם בלי טרחה :

או

או העבד יצא חפשי מן האדון : גונב לבות משחית נפשות עושה ודון :
אלה כולם קוראים אותם פה הכסילים : חכם רופא סיניור דוטור עם הלולים :
גם הנשים המכשפות שהן לוחשות : על המכה ובדמיהן הן נגשות
אל החולה הולכות לקראת כל הנחשי' : להן מאמינים הדלים להן נשים :
להן קוראים רופאות השוטים הפתאים : בזה נותנים יד לרשעים הרמאים :
לרדות ולהתנאו' על כל רופא כומחה : בראותם הצלחתם גם אין מי מוחה :
בוזים בעלי תורה רודפים אחרי זמה : לכן רבו רופאי אליל חסרי חכמה :

ארץ החדשה

פרק ראשון
מדבר במהות ואיכות וחלקי הרפוא' וחלקי הגוף :

הרפואה היא חכמה שכל מגמתה ליישר טבע האדם אל מבחר הבריאות • הנה הפועל הוא הטבע והוא עצם רוחני צומח וחי בגוף האדם • ונסלק כל אותן הקדמות אשר כתבו הראשונים לאהבת הקיצור :

חלקי הרפואה עצמיים הם שלשה ובלט' פיזולוגיאה • פאטולוגיא"ה טריפוטיקה :

פיזולוגיא"ה ר"ל עיונית בסדר וקיום בנין האדם והוא גוף ונשמה • הגוף מורכב מיסודות הארבעה ומאיכות ראשונות • היסודות הם גופים פשוטים אשר מתחת לגלגל הירח כמו שנתבאר למעלה הטיב בספר יסודי העולם :

איכות המזגים והתחלפות המני' ואותתם מיום הולדו עד שובו לעפר כבר ביארתי היטב למעלה בחלק ראשון בספר עולם קטן : (עיין שם)

הגוף מורכב מליחות ומרוחות ומחלקי' דומים ובלתי דומים כאשר יתבאר בעו"ה כל אחד במקומו :

פרק שני
מדבר במהות הליחות :

הליחות מהן תועליות ומהן פסוליות • תועליות הן קילו"ס והדם והזרע • אמנם מרה הירוקה ומרה שחורה ורבוי הלבנה הן פסולת הדם : וכן השתן שהוא מיץ הדם ודחיית הטבע דרך העורקי' היונקים ומעברי השתן בלטי' אוריטיריש :

פרק שלישי
מדבר במהות הרוחות •

הרוחות הם עצמים דקים וסבות לכל פעולת הנפש בגוף • ופי שנים ברוחות הא' הוא רוח החיוני והב' רוח הנפשי ולהם כחות ופעולות כפולות :

רוח חיוני נולד בלב ומעורב בדם ועובר דרך העורקים שבעבורם יקרה הדפיקה :

רוח הנפשי טבעו קר (חטבע כסף חי) ונעשה במוח ועובר דרך מעברי הגידים לפעול פעולות נפשיות • וניזון מחלקי המימיים שבדם ועוד נחלקים למלוחים וחריפים ועפציים :

ובהתחברם שני רוחות הנזכרים יחד אז החיים שמורים בגוף ונהפך להפך בהתפרדם נפרדים ג"כ החיים מבע"ח :

פרק רביעי
מדבר במהות כחות הגוף :

כחות הנמצאות בגוף האדם הן שלשה חיוניות • טבעיות ונפשיות ורוצים בכח חיוניות כח הדופק בלב שעל ידו יתגלגל הדם רצוא ושוב והוא המעורר והחושק • ורוצים בכח טבעית הניזונית ואשר בה הגידול והתולדה • ורוצים בכח נפשיות החמשה חושים שהם המשוש והטעימה והריח והשמע והראות • ונוסף עליהם כח המתנועע רוח הנפשי דרך הגידים והענפים ואל מקומו שואף זורח

שם וכח הרמיון והמחשבה והזכירה המעורר ישנים והמקיץ נרדמים והמשיח אלמים :

חלקי הגוף דומים הם עצמיים בלטי' קארטילאג"ו והוא שהוא בל"מ (ר"ל אמצעי בין העצם והבשר כבשר התנוך) אסרים • יתרים • חוטם • בשר • עור • חלב • צפרנים • עור הדק • שערות :

בלתי דומים הם עורקים ורידים וגידים וכיוצא בהם :

ראשי חלקים הם שנים בגוף ר"ל הלב שהוא משכן רוח החיוני והראש שהוא משכן רוח הנפשי ויתר החלקים משרתים רתם לאלה ראשי החלקים :

תועלת הלב להעביר הדם לתוך עורק הגדול נקרא בלע"ז אאורטי (ר"ל המחלק את הדם והמפזרו לחלקים הרבה) כדי שיתגלגל הטיב בכל הורידים ולשמור רוח הנפשי ולזונו וכל זה יקרה בפעולת רוח החיוני :

תועלת המוח לשמור את רוח הנפשי (כמו שהלב שומר את רוח החיוני) והרטיבות שבמוח להעבירו בכל איברי הגוף דרך הגידים ושם יפרדו ויתפזרו לגדרים בלע"ז גלנדול"א ומהם יורד לעורקים באמצעו' הכלים הנקראי' בלע"ז וואז"ה לימפאטיק"ה וחוזר חלילה ויתגלגל פעם שנית עם הדם :

החלל העליון שבמוח תועלתו למשוך אצלו הליחות דרך הנקב וחלל שלישי משם לחיך • ומחלל הרביעי יורדים הרוחות לגידים שבחוט השדרה וכל זה לצורך תנועת האיברים

יש בשר או דם קרוש • ובלשון יון נקרא פאראנחימאטו"ם ר"ל שאין בו כלל לא גידים ולא ורידים אלא חוץ מן הגידים כמו בשר הריאה או בשר הכבד או בשר הכליות וכיוצא בהם ותועלתו ומהותו לדבק ולאסף יחד כמה צינורים ולחזקם :

תועלת הריאה לאסף הצינורי' שבעורק ארטירי"א ושבעורק וינו"א והם סימפוני' שיש להם נקבים אשר על ידם נעשית הנשימ' והנפיחה באמצעות הקנה הנקרא אשפרא ארטיריא :

תועלת הכבד לקיים הצינורי' של העורק פורטא ר"ל שוער ושל העורק קאב"ה באופן שיהיה נוח לשלות את הדם לעורק קאב"ה וכדי שיהיה נוח לקבל צינורי הירוקה וצינורי החלביים בלט' וני לאטיאי וזה הדעת חולק על גאלינו החושב שהכבד מושך אצלו את חקילוס מתוך המעיים באמצעות ורידו מיזיראיק"ה :

תועלת הטחול להחזיק הרבה צינורים של הכמן ושל וריד פורטא ולקבל הדם השחור ולשולחו לאצתומכא דרך הכלי הקטן או למעיים הדקים על ידי כלי של פנקריא"ס ולפעמים מוריקו למעי הישר ע"י ורידי הטחורים :

תועלת האצתומכה והמעיים לקבץ העירקים והורידים כדי שיהיה הקילוס (ר"ל עיכול המזון) נוח לירד ע"י הליחות ושיתמהר לבשל ע"י חום חיוני :

תועלת המעיים הדקים לקבץ הרבה כלים חלביים באופן שמיץ חלביי יתפזר ע"י קרום המכסה הנקרא מיזנדירוים • וע"י בשר הנקרא פנקריא"ש ושם יפרדו לכבד ולחוט השדרה וחוזר לגזע הוריד קאבת ויתערב עם יתר הדם ויתגלגל גלגול שני :

תועלת הכליות לקיים כלים היונקים (בלע"ז וזני אימולגינטי"ם) המעבירים את השתן דרך צינוריהם :

תועלת הבצים לחזק כלי הזרע גם לשמור הממון בתוכם ולהוריקם לעת הנצרך להזריע דרך צינוריהם :

תועלת הרחם להזיל הדם נדה לחוץ גם להוצאת זרעה ולשופכו לתוך רחמה והוא תחלת ההריון ולשמרו עד זמן מוגבל :

תועלת העירקים להוליך הדם ורוח החיוני לתוך הורידים ולפזרם בכל הגוף אמנם הורידים שופכים הדם לסימפון קאבה ומשם ללב לגמור התגלגלות הדם כראוי ולשלות הראוי למזון הגוף לחלקיו כפי מגוריהם (וזאת הדעת חולק על גאלינו והכלולים עליו המחשבים שהכבד הוא מקור הורידים) :

שער שני

מדבר בשינוי הטבע ובו שני פרקים :

פרק ראשון

מדבר בהתמזגו' הטבע :

פאטאלוגיא

בלשון יוון (דברי' ככוחים או עיונים ועמוקים) עוסק בהתמזגות שינוי טבע אישי המין ולהחזירו ליושנו וגם

וגם חוקר בעניינים וסבת כל חולי ומקריו :

שם החולי נאמר בשאט נפש נגר הטבע והוא עיכוב הרוחו' מפעלותיה' ומכאן נראה שאין חולי עצמיי ומאליו שלולי זאת יפול על החולי שב מית אמנם הרוחות נתעכבים בב' אופנים : האופן הא' על ידי הלחץ כמו שנמצא בסתומים והב' ע"י פיזורם כאשר יתבאר הטיב לקמן :

רוח חיוני נלחץ עבור דבר כבד אשר לוחצו וחונקו ויתפזר בהחסר המזון או בהנצחו איזה

רוח פתאומי כמו שיתכבה הנר בסבת נפיחה חזקה עשויה במפוח (עיין למעלה ביסוד אש) ואם כבה יקרה ללב נקרא מות • ואם בא' מחלקי הגוף נקרא מות חלקי כמו בנגע הסרטן וכיוצא בו :

רוח נפשי לחיצתו דומה ללחיצת החיוני והוא חסרון כח ופזור הרוחו' אמנם פזירה זאת אינה אלא שבוש והעדר פעולתיו :

סבות החולאים מהן קרובים ללחיצה ולהעזרה הנזכרות ומהן פנימיות וחיצוניות :

המקרה נמשך אחר החולי כצל אחר הגוף ר"מ השיעול נמשך אחר חולי שבריאה :

פרק שני מדבר באותות החולי ומקריו :

אותות החולי בלט' דיאנושטיקא ר"ל מוכירות החולי ההוה ומקריו אשר היו כבר ומהן בלט' פרונוסטיקא ר"ל מגירי העתידות וכח שתי רוחות שבגוף • וערך סבת הנזק • וכל מה שיהיה בסופם ע"י ימים גבוליים והשפעת הכוכבים וביותר בעדות תנועת הירח :

השער השלישי אופני' לדעת מראה אחרית החולי ביום גבולי :

פרק ראשון ידבר באופני ואותו' הימים גבוליים :

יום גבולי בלע"ז קריזי"ש או טירמינו"ש והוא יום שילחם החולי עם הטבע ויקרה באורתו המשפט איזו תנועה פתאומית אם לחיים ואם למות במריבת שניהם יחדיו ובהם יודעו העתידות בעדות נאמנה אמנם לידע להודיע ולהודע איזה הוא היום הי לנו בהבאת הפרק מפרקי אבוקרט מאמר שני פרק כ"ד וזה לשונו :

יום רביעי מבשר על השביעי והשמיני הוא התחלת השבוע השני וגם ביום העשתי עשר ראוי להסתכל כי הוא רביעי לשבוע השני וגם ביום י"ז יש להסתכל כי הוא רביעי מן הארבעה עשר ושביעי מן העשתי עשר :

לוח המלמד לדעת האותות

הנה אותו' יום גבולי המגיעו' הם א' מאלו:		אז תראה הטבע ביום גבולי ע"י הנקבים	
	קוצר הנשימה		זיעה הפלגה
	בלבול השכל		שלשול הבטן
	שבוש הראות		קיא הכרתי
	אודם העינים		רעיפת הדם
	אודם הלחיים		הגרת השתן
	טפטוף דמעות		שינוי ווסת
	כאב הראש עם		רעיפת הטחורים
	חמימו' וברפיק'		מורסה או
	כאב העורף		מכה בקריבים
	נפש מצרה		נגע בעור
	תנועת השפה		שהין יבש
	התחתונה		
	שינה עמוקה		
	צמאה גדולה		

וכל זה יתבאר בדרך קצרה לקמן :

פרק שני יודיע לנו האותות הטובים והרעים :

אותות הטובים שבהם ינצל החולי מחליו הם האחד שעומד בשכלו • הב' הנשימה והנפיחה רצוא ושוב בקלות • הג' דפק הטוב וכחו חזק • הד' שכיבה נאותית • הה' פניו נאים כבריא • הו' בטנו וצדדיו רכים • הז' יציאות הבטן מבושלו' כגון הזהב • הח' השתן נוטה לאתרוג ולקש • הט' עם שמרים לבנים • הי' רוקו לבן • הי"א בלתי נבאש • הי"ב ושיוציאו בנקלה • בקדחיות חדות אם תבוא הזיעה ביום גבולי כי לעולם בישול הנעש' ביום גבולי יעיד על התועליות • וכן להפך אותות המורות על המות הן א' חולשת הכח • ב' דפק רע וחלוש ובלתי שוה י ג' בלבול הדעת • ד' קושי הנשימ' והנפיחה • ה' רוע התנועה • ו' פנים כרכומים

כרבומי׳ • ז׳ חוטמו דק • ח׳ צדעיו עמוקים • ט׳ א ניו קיים • י׳ עיר פניו מורק • י״א עיניו תכהינה מראית : י״ב טפטוף דמעות • י״ג בוקניס שינה יתירה ובבחוריב הקיצה • י״ד תיעוב האכילה • ט״ו עינים אדומים • ט״ז אודם הלחים • י״ז [illegible]גידים שחורים או נוטה לשחרות • י״ח בורח מן האור • י״ט חרדת שפה התחתונה • כ׳ אצבעותיו וצפרניו נוטים לשחרות או לגיון הירוק • כ״א קרירות הקצוות • כ״ב זיעה קרה • כ״ג יציאות שחורות או ירוקות מובאשות או לבנית ורכות : כ״ד בנערים לבן כמי׳ ובאופן אשר דברתי תוכל ג״כ לשפוט ביתר האותו׳ ונתחיל באותות הראש המשל בזה אם פנין כבר״א וכן בשינה ויקיצה והדעת והתנוע׳ ואז תחקור על איכות החזה ר״ל בנשימה ונפיחה והדפק והמשש בחזה אם הוא חם ולח ואם לאו ואם יש לו שיעול • ואח״כ תרד לאצטומכא ותחקור אם יש בו תאוות אכילה ואם לאו ואם לו גיהוק חמוץ או אדים חריפי׳ או טפלים או עפושים או כאב ומתיחית באצטומכא ומכאן ואילך תדריש אחר חלקי הבטן ובפט׳ מצלעות בירכתי הבטן בל״ע״ו היפוקונדריי אם יש בם כובד בימין או בשמאל או מתיחות או קושי או כאב סביב הטבור הנה אם תצרפם יחד כל אלה החקירות וגם תעיין היטב בשתן ובדפק בנקל״ה יתאמתו ויתלבנו כצמר צחר מבוקשיך להגיד מראשית אחרית החולי אם לחיים ואם למות בלתי שגיאה :

פרק שלישי יורה לנו אות שעתיד לבוא עליו זיעה הפלגה להקל מעליו החולי :

אחרי שביארתי אותות הטובים והרעים של החולי נכון לפני להודיעך אופן יתעורר דחיית הטבע כיום גבולי ונאמר תחלה שאם ינצח הטבע את החולי ושיקרהו השינוי באמצעות הזיעה העתידה תמצא חלקי הגוף חמים ואדיים ואדומים והדפק גלוי ירד השתן והיציאה מעט הכמות ויהיה לו סימור ושגעון וכל זה בקדחיות בועריות כמו השלישית והיומית ובחולאים הדים ובתמהון או שגעון בלע״ז פרינטידיש או התלהבות בתחלואי הלב • או בחלב המכסה והקרומות :

פרק רביעי ידבר באותו׳ המורות על השלשול :

בשלשול הבטן הנה האותות מועטים אלא שעל הרב בקדחת יומית שלישית ורביעית יקרה הגבול ע״י שלשול וגם אם תמצא חום גדול למטה מהכבד אות היא לשלשול הגבולי מתגבורת הירוקה או האדומה :

פרק חמישי • ידבר באותות הקיא הכרחי שע״י יכלה החולי :

קיא גבולי פתאומי יקדים לו עילוף וכאב בפי האצטומכ׳ עם סיבוב וכאב הראש וחרדה בשפה התחתונה וריבוי הרוק וכל זה בעבור הירוקה שבאצטומכ׳ :

פרק ששי ידבר באותות הנלקחות מטפטוף נחירים :

אותות המורות שיכלה החולי ע״י רעיפת דם נחיריים • הא׳ אודם הלחיים • הב׳ אודם העינים • ג׳ מפטוף דמעות • ד׳ קוצר הנשימה • ה׳ צרת הלב או נפש מצרה • ו׳ כאב הראש בדפיקה תדירית כל אלה יעידו על רעיפת הדם העתידה :

פרק שביעי ידבר באותות המורות שיכלה החולי ע״י מי הרגלים :

אותות המורות שיבואו מי רגליים שבעבורם יתום החולי הן׳ א׳ תיכוך בכלי ההולדה ב׳ כובד בירכתי האצטומכא • ג׳ לא יזיע כלל :

פרק שמיני ידבר באותות המורות על זבות דם הווסת בנשים • והטחורים באנשים ולפעמים גם בנשים :

הווסת העתיד לבוא בנשים יקרה להן כאב וגם כובד הכליות והמתנים וכן באנשים העלולים בטחורים במקרה א׳ יקרה לכולן :

פרק תשיעי ידבר באותות המורות על גמר החולי ע״י בנעות :

אחרי

אחרי שביארנו שינוי הגבולי׳ בחולאים חדים מן הראוי שנדע גם כן השינויי׳ בתחלואים הישינים והמאוחרים שרובם על ידי מורסה או בועה כי הטבע דוחה לחוץ את החולי ויקל החולי ואז יהיה השתן והשמרים מעטי הכמות ובלתי מבושלים ודקים ואם בחולי חרש יקרהו קוצר הנשימה פתאומי אבל ינוח ויבוא אחריו כובד גם כאב הראש ושינה עמוקה ואוטם האזנים וכל אלה מעידים על איזה בועה בגדרים בלע״ז גלאנדול״י שאחורי האזנים ואם אינך מוצא סימנים האלה אלא שיש לו התלהבות או כובד בחלקים התחתונים אז יורה על בועה שבחלקים התחתונים :

פרק עשירי ידבר באותות שבהן נדע אם אחר שקם החולה מחליו ונתרפא יחזור חליו לסורו :

לפעמים יחזור החולי למנהגו הראשון אחרי שכבר נמלט ממנו ועומד על רגליו ·
אותותיו אכתוב קצתן ואלה הם :

א חולאים חדים וארסיים מחלישים כל כך את הטבע שבנקל לא ינצל מהם וחוזרים לאיתנם :
ב כל עוד שהחלאים רעים וישנים נאמנים יותר לשוב שנית למקומם וכן להפך :
ג החולה שניצל מחליו אבל לא באחד מימי הגבולים בוודאי חוזר חליו לסורו :
ד שהטבע הפלא לעשות דוקא ביום גבוליו :
ה החולאים ההווים משחורה או מתערובות הליחות הגסות בנקל חוזרים :
ו אמנם ההווים מדם או מירוקה לא בנקל ישובו :
ז החולאי׳ ההוים באביב ובקיץ בקושי חוזרי׳ אבל לא בחורף ובימות הגשמים כי בנקל ניזקין :
ח בעלי אגרוף כיון שנתרפאים פעם א׳ שוב אינם חוזרים לחליים :
ט מי שנמלט מקדחת ואינו נראה שום בישול ביציאותיו בלי ספק יחזור החולי הטמון בקרבו:
יוד אם אחר קץ הגבול נשאר השתן דק ומימיי ואין בו צבע אדום או נוטה לאדמימות יבשר ההזרת החולי כי אות היא לחולשת הטבע שאינו מבשל כל צ׳כו ומחרש ליהות חדשו׳ וגם יחדש החולי :

פרק י״א · מדבר באופן ידיעת החולי מפי החולה והעומדים ע״ג :

כתב אבוקרט בחיבורו המדבר באותות תחלואי האדם סימן ל״ג שאלות ניאותות לרופא שישאל מן החולה תכף בבואו אל החולה וז״ל בבואך אל החולה יש לך לשאול חמש שאלות :
השאלה הראשונה מה לך · הב׳ באיזו סבה · הג׳ כמה ימים עברו · הד׳ אם בני מעיו רפויים · הה׳ מה המזון שלו וכו׳ · ע״ש :

פרק י״ב היתכן שנדע מהות החולי מרחוק בלתי היות החולה בעירנו ונגד עינינו ועל ידי סימפאטיאה או מאגיאה טבעיית :

הט אזנך ושמע ולבך תשית לדעתי ואם שירחיקו השכל אבל האמת יורה דרכו וגם בעינינו ראינו כמה מאורעים שאירעו ואיננו יודעים אם הוא מעשה שדים או על ידי מזל המכריע ואם טבעית וע״י פגיעה מקרית וכ״כ איטמולירוש הרופא כמה מעשיות בילדים המוציאים ואריולו״י (בל״א פאקין או דיא בלאטרן) שיש לחוש על קרוביו וביותר אחיו או אהיותיו כי ידבקו יותר בהם והביא ראיותיו שם וטעמו ונימוקו עמ׳ הפילוסופיאה טבעית וגם מביא ראיה בב׳ אחים רחוקים זה מזה ד״מ זה באיטליא״ה והשני באשכנ״ז ועם כל זה בזמן אחד הוציאו שניהם את היאריא ל״ו וזה נפלא · והעיד שנית גם בתאומים בעיר ליפסיאה (בל״א לייפסיק) זכר ונקבה שם והיה הזכר למד בעיר וויטינבורג והנקבה בבית אביה אשר בליפסיא״ה והוציאו שניהם ביום אחד יחד הואריאולי · הג׳ ג׳ בחורים ואחד מהם בעיר לייפסיק שהוציא ואריאולי והשנים האחרים בעיר גיאיס״ה הוציאו ג״כ הואריאולי בזמן אחד והמירו חייהם במות ביום אחד · ואני המחבר ג״כ נפלאות ארברה ותרשו׳ אני מגיד ששני אחי אשר היו לי ששם אחד אלעזר המיוחד אחי הגדול הדר בק״ק נראל ואחי השני קטן ממנו אבל גדול ממני ושמו הר״ר יהודה ליב כהן הדר בעיר פרימישל״א ושניהם נפלו לחולי השקוי וגם שניהם הלכו לעולם החיים ביום אחד זה במקומו וזה במקומו תנצב״ה ודמיונו המצא בפסו׳לכיה אשכל גם שניב׳יום א׳פ״ש״יד״ה נזרקה בת

ונתנבאת

ונתנבאה שביום אחר ימותו וכו' : ע"ש

השער הרביעי מלמד אותנו לדעת אופני הדפק בתכלי' הקצור ובו שלשה פרקים :

אמר המחבר נראה בעיני במיותר לכתוב אופני ואיכות הדפק ואופני ואיכות השתן ומי רגלים שהם מים שאין להם סוף לעומק ידיעתן ואם אכתוב כולם תקטן הידיעה מהכיל גם אם אכתוב קצתן מה תועלת בידיעה זו · אמנם להפיק רצון המבוקש אכתוב רובן ובקיצור נמרץ למען ירוץ הקורא בו אבל אם ישאל השואל משתי עדות האלו איזה מהן הוא יותר אמיתי ויותר בטוח :

התשובה השתן יותר אמיתי מהדפק יען שהדפק אינו מעיד אלא על כח טבעיי · ומזג עורקי הלב · ורוח החיוני · ולא זו בלבד אלא שהדפק בחולי אחד כמה פעמים ישתנה מסבה קלה · אבל השתן שהוא מיץ הדם המסונן וחדם הסובב על כל איברי הגוף בוודאי עדותו ניכר יותר אמיתי :

פרק ראשון מדבר בכללי איכות ומהות הדפק וסבותיו ומקריו :

הדפק הוא תנוע' מכלי הרוח מחוברת מהתקבצות ומהתפשטות בהפסק בנתים להנהיג הרוח בנשימה ולרחותו מתלב גם להתמזג חום שרשי כי הדפק משתנה בהשתנות הגוף והוא מורה על ענינים רבים ונעלמים · עד שהוא מהראיות היותר אמתיות והיותר צודקית והיות' כוללות שיהיו בהוית הגוף :

א ותנה הדפק הוא על שני פנים הא' הדפק החזק · והב' הדפק החלוש :

ב החזק הוא הרופק ודוחה אצבעות הרופא בכח גדול וזה יורה על כח הגוף :

ג החלוש הוא הנוגע את אצבעות בנגיעה קטנה וזה הוא עבור חולשת החולה ולפעמים לא יורגש כי אם אחר עיון גדול :

ד הדפק הגדול הוא כאשר יתפשט העורק ארך עצמו לכל צרדיו :

ה הדפק הקטן נקרא המתכווץ ומתקצר באופן שלא יורגש הטיב העורק בהתפשטות וגם זה הוא מחסרון כח :

ו הדפק הנמהר הוא המתמיד ברפיקות חזקות וזה יורה על ההבערה שבלב ורבוי העשנים אבל עומד בגבורתו :

ז הדפק המאוח' והעצל הוא הרופק בנחת ובריוח בנתים ויורה על חולשת הגוף והקרירות שבו :

ח וכן יש דפק שוה ובלתי שוה :

ט הדפק השוה יורה על כח הגוף והבלתי שוה על חסרון הכח :

יוד השוה הוא שבכל דפיקתו הוא ישר וגדול וחזק באופן שלא יש השתנות בין דפיקה ראשונה לשניה :

יא והבלתי שוה כשתשתנה הדפיקה ראשונה מחאחרת מגודל אל קטנות כאשר יקרה בדפיקת ההולם המכה שתי הכאות זה אחר זה ומיחסים לו הדפקים גליי ותולעי ונמליי :

יב והנה דפק גליי הוא כגלי הים שקודם שתגמור דפיקה ראשונה תתחיל השניה והוא רך ולא קשה וזה לסבת חרטיבות שבגופו ועכ"ז בהתפשטות גדול אמנ' אםלא יתפשט כ"כ שוב לא יקרה גליי אלא תולעי ר"ל כשריצת התולעי תחת אצבעות הרופא :

יג דפק הנמליי הוא ברפיקה תכופה ומהירה וקטנה מאד כתנועת הנמלה תחת אצבעו' והוא היותר חלוש :

יד ומכאן ששלש אלה אם יתחלפו כגון מדפק גליי אל תולעי או דפק תולעי אל נמלי סימן רע כי כל אחד יורה על חולשה יתירה וקריבת המות ·

טו וכן דפק זנב עכבור ר"ל ראש האחד דק וקטן ואח"כ בהדרגה יוסיף בגודל ועוביו ויורה על חולשה גרולה והוא הנמצא על הרוב בבעלי השדפון רחמנא יצילנו :

טז ודפק מפסיק כמו כן יורה על חליש' הכח ודומה לחלוש ההולך בדרך וצריך לישיבה וסמיכה על כל פסיעה ופסיעה ובדפק זה רובן מתים :

הדפק המגרי דומה לדפק גליי אלא שהמגריי הוא קשה ויורה על התלהבות כמו בחולי הצד והדומה לו :

הנה הדפק הרך לעולם יורה הלחות והקשה היבשות שבגוף והתלהבות · ולא יושיה ההתקבצות עם ההתפשטות אלא שזו גדולה מזו ואינו דומה לבלתי שוה כי דפק בלתי שוה הוא

ברפיקה

בדפיקה המידה אבל זה אינו אלא בדפיקה אחת : המתמיד היא הדופק דפיקה אחר דפיקה בלתי רווח המעוכב או המאוחר הוא השוה בדפיקתו :

פרק שני

לוח סוגי הדפקי' ותחתיו חמשה מינים : והפרש הרפק נלקח מו' דברים :

א מאותות טבע החיוני כמו		החזק והחלוש והממוצע
ב מאיכות העורקים כמו		הקשה והרך והממוצע
ג מכמות התקבצות כמו		הגדול הקטן והממוצע
ד מזמן התפשטות כמו		המהיר והמאוחר והעצל והממוצע
ה מזמן התקבצות כמו		המתמיד המעוכב והממוצע
ו מערך ההתנשאות וההתקבצאות	שוה	פוסק מבוהל זנב עכבר צביי כפול
	בלתי שוה	גליי תולעי זנב הלטאה חרד

פרק שלישי

יורה לנו לוח מורה סבות התחלפות הרפק והן חמש בבריאים וארבע בחולים :

הרפק יתחלף בגופות	בריאים עבור	ימי חייו משפחתו מזגו חומר הגוף הבהלות
	בחולאים עבור	הכאב התלהבות החולי הטקרה

המשל בזה באיש בריא עבור ימי חייו כי דפק הנערים גדול ומהיר : והבחור גדול וחזק · והזקן קטן ומאוחר ופוסק והלוש : עבור המשפחה כי דפק האנשים יותר חם ויבש וגדול מן הנשים · עבור המזג כי כל שמזגו חם דפקו גדול ומהיר וכן להפך במזג קר דפק מאוחר ופוסק : ובמזג היובש דפקו חזק וקשה ·

ובמזג לח קטן ומתמיד וגליי עבור חומר הגוף כי רזי הגוף דפקם גדול וחזק וקשה כי אין כלום מעכב את הרפק מלהתפשט · אמנם השמנים אשר יותר קרים דפקם קטן וחלוש ורך : עבור הבהלות כי בכעס הרפק גדול ומהיר וחזק : בשמחה ממוצע נוטה לגדול ולפוסק : בצער דפקו קטן ופוסק וחלוש : באימ' מהיר ובלתי שוה : באהבה בלתי שוה ובלתי סדר פעם קטן ופעם גדול · פעם מהיר ופעם מאוחר · פעם חזק ופעם חלוש וזהו לפי שהאהבה מקורה משני הפכים בנושא א' ר"ל מצער ומשמח' : ובנקל יוודע התלהבות האהבה והתשוקה מרפק העלול כאשר ימשש הרופא בדפק ויבא האהוב והחשוק או יזכר שמו וכיוצא בזה הכירו רופאי' מובהקים כמה ענינים מהרפק אבל אשמיטם לאהבת הקיצור : עבור החולאים ומקרים · המשל בזה בכאב גדול תחלתו גדול וחזק ומהיר ואח"ב קטן וחלוש ומהיר ואם יעביר עליו זמן יהיה קטן מאוחר וחלוש ולבסוף יסיים בנמליי :

עבור התלהבות · כי בחולי הצד וכיוצא בו חזק גדול ומהיר ואח"כ מגריי וכן להפך בחולי הקר קטן וחלוש ומאוחר :

עבור החולי · בתחלואי הריא' גדול ומהיר ופוסק

בליטארגו ר"ל שינה עמוקה • גרול ומאוחר ועצל • פריניטיש ר"ל בחולי השגעון קטן ומהיר וחרד: באשפאז"מי או קונב"ולזייו וחוא משיכה גדול וקשה • בחולי פאראלי"זיאוש והוא חולי הכווץ קטן וחלוש בבעל נכפה קטן וחלוש ומאוחר • בשתוק קטן ומאוחר וחלוש באסכרה קשה ומהיר ומגריי באורטופניא"ו וחוא קוצר הנשימה חלוש ומהיר בחניקת הרחם קטן ומאוחר • בשקוי וביותר באנאזארק"ה הבא מליחה דק וגליי: באשציטי"ש קטן ומהיר וקשה • בחולי הצרפתים קטן מאוחר וחלוש • בחולי היפחונדריאק"ו ואישקורבוט"ו • וכן ביותר החלאים והמקרים בנקל יבוררו כפי סבתם מהדפק שנוייתם על נכון :

השער החמישי באותות הנלקחים משתן :

פרק א' מדבר במהות השתן ותנאיו :

א השתן הוא מיץ המורס מן הרם ונולד ממשקי' וממאכלים לחים ומימיים :

ב וקודם שנרבר במהו'ואיכות וכמות השתן אודיעך עשר אזהרות מאד נצרכות בהבטת השתן :

ג אזהרה ראשונה השתן יהיה לקוח בפעם אחרת ולא בפעמים הרבה :

ד וגם זה בבקר אליבא ריקנא שאז בוודאי נתעכל המזון הטיב :

ה ויהיה לקות בכלי זכוכית טהור נבהיר וכצורת הרלעת :

ו יכסה את הכלי ויתנהו למקום חם כדי שישמרנו מן תקור והחום ושלא יבלבלוהו נצוצי השמש :

ז לא יביט השתן קודם שעברה עליו שעה אחת •

ח ונם לא יאחר יותר משש שעות כי זה הוא שיעור ראיית הענן ושאר חומרים שבשתן :

ט אם בתוך זמן זה יופסד השתן מאיזו סבה חצונית או פנימית ישקיע הכלי לתוך ספל של מים כדי שישוב השתן לצורתו הראשונה :

י לא יביט אלא במקום בהיר וגם לא לעין השמש :

יא לא יהיה לקות אחר שתיית היין ולא אחר אכילת כרכום וגם אחר לקיחת משקה הרפואה כמו קאסיאה • ראובארברו וכיוצא בהם שבסבתם בנקל תשתנה צורתו :

יב הרופא הירא משגיאות השתן מפני אויר החצוני או זריחת השמש יתן יד אל עבר פני הכלי כדי שיפסיק בין השמש לכלי :

פרק ב המלמד ארט דעת גבולי השתן כגבולי מצב הארם אשר חלקוהו הרופאים לשפוט בהם הענינים על נכון :

כמו שהרופאים מחלקים גוף האדם לשלשה חלקים והם • הראש • והחזה • ובטן הגוף • כך השתן בכלי נתחלק לשלשה חלקים נגד שלשה חלקים הנזכרים • והם חלק העליון שבלשון יווני ניפיל"י • ר"ל ענן ויורה על עניני הראש • והחלק האמצעי הנקרא בלשון יון איניפרימ"ה רצה לומר השוטט בכלי רובו יורה על עניני החזה • והלק התחתון הנקרא בלשון יון היפוטיזי"ש • ר"ל שמרים שבהם ניכרים עניני החולי ועיכול המזון וכל אלה שלשה חלקי השתן ניכרים על ידי הכלי המצוייר לנגד עיניך כזה :

פרק ג' יורה לנו בכמה רברים צריך הרופא לעיין :

בהתמזגות השתן נמצאים ג' איכייות עיוניות שבהן יורעו תחלואי הגוף כאשר נראה בלוח זה הנצב לנגד עיניך :

השתן צריך אתה לעיין בג' דברים והם

א בעצם	דק · גס · עכור · צלול · בינוני · נוטה לעכירות	
ב בצבע	אדום · זהובי · לבן · שחור · בינוני	
ג בריח	ריח טוב · חוסר ריח · בינוני · ריח רע	

ונאות להם ידיעות האלו והם

הכמות

בינוני · כערך שמקויה אשר שתה

רבוי · יורה על חום הכליות או רטיבות בגוף

מעוט · יובש הגוף או על זיעה יתירה

המכונס או מיץ המעורב כמו אלה

אבעבועות · על אליס או רוחות כסגרות בגוף וקוליקה :
זר סביב לכלי · על כאב הראש ושאר חולאיו :
גרגרי חרדל · כזולת הלחות מראש לחזה ובכסי' בגבול כ' יורה הריון :
אבן דק כזוהרי חמה · רובן יעידו על תחלואי הפרקים ועל הריאה :
קשקשים · בקדחיות עבור החום כחכים אלקי הגוף ותחלת השלפון :
סובין · יורו על סתלהבות הכליות וראשי חלקי הגוף :
שומן · הלך ע"ג השתן בוודאי כתך שומן הכליות :
זרע · תלא רוחות ואיכו שוקע וכראה אחר הקשמים :
חוטים · על חולשת כלי הזרע ובכסים על זיבת דם לבן :
סערות · מזג חם ויבש ולפעמים חומרים גסים :
חוטי בשר · על מכה שבכליות :
מוגלה · אם שקוע בכלי יעיד על נגעי הכליות והמקוה :
דם · בגסי' על פגעי הכליות והמקוה ובכסים בתחתית הכלי על עזיבת הדם :
אפר · בתחתית הכלי על חומרים שחוריים :
תולעים · יעיד על אוזה מורסה שבכליות או בגרון המקוה שבו נולדים התולעים :

וכל אלה הסבות והשתנותם ואותותם אבארם בקצור שלא להכביד על המעיין בספרי :

פרק רביעי ידבר בעצם השתן סבותיו אותותיו ושינויו :

עצם השתן נולד מקילוס ר"ל עיכול הנעשה באצטומכא וכמו שעיכול הנעשה כראוי יוסיף כח כאדם כך העדרו יסבב חולשה ואת הכל יגיד השתן ובו ניכר סוף החולי שינויו וסבותיו · כי השתן הדק כמים צלולים אם לא שאנו יודעים בראיה אמיתית שורידיו וכליותיו הם אטומים ובעבור יקרה הסימן הצלול אז בוודאי יודיע לנו התחלת החולי · ובקדחת בוערה יגיד אל שגעון העתיד לבא לפי שהירוקה עלתה לראש ונשאר השתן צלול בלתי צבע ובחולאים חדים יגיד איך המות קרוב לבא · ואם אחר שהשתן צלולי' נהפכים לעכורי' וגסים · אם לא שתתאמת המות עכ"פ יהיה מסוכן · אבל בחולאים שאינם חדים יבשרו סתומים באברים פנימיים : השתן העכור יעיד על רבוי הלחות בתוך בטנו · ועוד יש במי רגלים צלולים ועכורים · העכורים שאינו מפליש חוש הראות לצד האחר אז יגיד על העדר הבשול · ועוד ששתן העכו' אם יזדכך ויצלל מעצמו או בצד האש יעיד על התחלת הבשול אבל אם לא יזדכך ע"י האש יעיד על רוע מזג החולה · שתן הדומה לשתן הבהמות יורה על בלבול הלחות שבגוף הממלאים המות מאידים ומסבבי' כאב הראש והסיבוב וכמה חולאי' :

פרק ששי · ידבר בשינוי הצבעים של מי רגלים :

בצבעו השתן אודיעך שכל עוד שהם יותר לבנים יעידו על יותר רוע העיכול וכל עוד שיהיו יותר שחורים על יותר שרופים אלא שלפעמים יתהפכו

יתהפכו לשחורים מסיבה קרה · וכמו כן יהיו או דקים או עכורים · ואם יתעכרו ביום גבולי סימן טוב לחולה · וגם יקרה שינוי בשתן עבור המזג ועבור השנים והזמן כי לעולם שתן הקטן הוא כמיץ חלב ושל נערים אתרוגי וגוטה לעכירות ושל בחורים כזהב הטוב ודק ושל זקנים דק ולבן ובמעט ענן · וכן שתן האנשי׳ יותר אדומים ודקים משתן הנשי׳ וכן באשה הרה מירת הראשון לירח הששי יהי׳ נוטה לזהב ונוטה לעכירות ומפוזרים בתוכו אבק כחלקי קמח או כזוהרי חמה ומירת הששי והלאה יתהפכו לגוון מים מעורבים במעט דם ועם כל זה אין זה אות אמיתי אחרי שג״כ באשה שברחמה שליל או שווסתה נעצר נראה השתן במראה זה :

פרק ששי · ידבר באיכות הריח · מהותו וסבתו :

ריח השתן לא נפל ממראה השתן הא׳ שינויו הב׳ סבותיו · הג׳ אותותיו · השינוים הם ארבעה כי כל שתן תמצא בו ריח טוב או ריח רע או אמצעי או חוסר ריח : שתן שחוסר ריח יהיה מסבת קרירות הכבד והכליות ובטול העכול ולכן כל שתן מחוסר ריח יהיה לבן · שתן שריחו בינוני ר״ל שאינו מריח ואינו נבאש וצבעו זהובי יעיד על מבחר הבריאות · ריח טוב נולד מאכילת הבשמים כמו אהלות ושרש אנייליקה ומיר א׳ טירביטינה וכיוצא בהם וגם אינם מריחים ריח טוב אלא בגוף בריא אבל בגוף מלא חומרים מובאשי׳ אפילו כל בשמים ועצי עדן יתהפכו לריח רע ונבאשים : וכמו כן מבאישים את ריח השתן אפילו בגוף בריא דברים נבאשים והם שומים ובצלים ועשבים כיוצא בהם אמנם שתן מובאש בגופות חולאים או יעיד על ריבוי הלחות עפשיות ואז יהיה השתן אדום גם ועכור כאשר נראה בקדחיו׳ עפשיות או שיעיד על עפוש אבר בבני מעים כמו בכבד · בטחול או בכליות ואז יהיה השתן דק עם שמרים גסים או על מורסת הכליות והמקוה ואז יהיה גם ולבן או מוגלה בתחתית הכלי · אבל שתן מובאש אם יבוא ברבוי באוחד מימי הגבוליים וודאי סימן טוב והחולה להקל מעליו החולי :

לוח המלמד אדם דעת מראות השתן וסבותם והשתנותם ואותותם בדרך קצרה :

א	✿ אתרוגי	כאתרוג ממש	א	(שלשה אלה הצבעים יורו על)	א
מזג	✿ כעין אתרוג	או זהב ריכוס	ב	(שלימות חום שרשי ובישול)	ב
טוב	✿ זהובי	כוכב הגריו	ג	(מספיק בבטנו ומבחר הבריאות)	ג
	✿ לבן כקש	או כביצה משולשת	ד	על בלבול העיכול באצטומכא ורבוי הלבנה	ד
ב	✿ איספינר	ר״ל כפרח הכרד	ה	על רוע העיכול עבור מזג קר שבו	ה
הקרירות	✿ זכוכיתי	או כשער הצאן	ו	על התגברות לחות רעות ׳	ו
כפי	✿ אפריו	כאפר מבוקה	ז	בטול העיכול מהקרירות שבגוף	ז
המדרגה	✿ חלביו	כחלב גסה	ח	על הקומים או על לחם לבנה וגסה	ח
	✿ מימיו	כמים צלולים	ט	על הפלגת הבטול הבשול באצטומכא	ט
	✿ ענביו	כענבים שחורים	י	על כבוי חום שרשו ממזג קר	י
	✿ עופרקי	כעופרת ממש	יא	על תגבורות השחורה ואולי סרטם	יא
	✿ כרכומי	כפרח הכרכום	יב	על תגבורת הירוקה ואולי הירקון איקטירציאה בלע״ז	יב
ג	✿ להביו	כברזל המלובן	יג	על התלהבות הכבד וחום זר ורבוי הגפרים	יג
חולאים	✿ אדום	כיין אדום	יד	על רתיחת הדם וקדחת בוערה מסבה המזכרת	יד
כפי	✿ שושניו	כשושנה אדומה	טו	על רתיחת הדם והמרה ירוקה	טו
המדרגה	✿ ארגמן	או ככבד השור	טז	על התלהבות הכבד ותגבורת האדומה	טז
	✿ במוקיו	כאמוקים אדומים	יז	על סתומים בכבד והתלהבות ואולי פירקון	יז
כבויו	✿ שמניו	כשמן זית זך	יח	סבות הלאות ואם מתיך חלקי הגוף וסוף המות	יח

[illegible]

מגליית

ֿ	מַלְיוּת	❋	ירוקיו	ירוקי השדה	יט · מליות חומו חום טרשי וקריבת המות · יט
ֿ	בחום	❋	שחוריו	כגחלים	ד · על כבוי הרוחות חיוניות והמות קרוב לבוא · ד

עכבשית השממית בגופי' שמנים אין בו סכנה אבל ברוי הבשר יש לחוש שלא יהיה היתוך שומן שבגופ' :

השער הששי מדבר באותות הנלקחות מאיכות וכמות הדם :

פרק ראשון · ידבר באיכות הדם :

עצם הדם באדם בריא ראוי שיהיה אמצעי בכל אופניו ר"ל לא דק ולא גס לא צלוי לא יבש גם לא מימיי ולא נבאש לא שחור ולא לבן אלא אדום · הנה דם יבש יורה על מזג היובש והגס על הלבנה הגסה הגורמת סתומים באיברים ובעבורם נולד העפוש והקדחת · והדם יבש וצלוי בלתי לחלוחית יורה על מזג יבש עבור רבוי החום · דם דק או בלול במים יורה על לחות עפושיות בכל ורידי הגוף דם שבקושי נבקע הוא גס ודבקיי יורה על ליחה גסה ודבקית וכן להפך דם הנבקע בנקל הוא דק ומימיי חוץ מן השעור ויורה על הלחלוחית :

פרק שני ידבר בצבעי הדם :

דם שעל פני כולו אדום ונקפא יורה על מבחר הבריאות · דם יורק על הירוקה והנוטה ללבן על הלבנה · לעולם צבע השחור והעופרת יעידו על תגבורת השחורה · צבע החלב יורה על כבוי חום שרשי וקריבת המות · תערובת הצבעים בדם יורו על תערובות החלטים · חלק התחתון על הרוב הוא שחור וזהו להיות כי שמריו הם חלקים ארציים היורדים למטה וכל זמן ששמריו הרב' יורה על רבוי הזוהמה שבדם · וכמו כן תמצא בשמרי הדם צבעים שונים והנם האדום · והארגמן והעופרת · והחלב וכל אחד מן הצבעי' הנזכרי' יורה על אחד האותות :

פרק שלישי ידבר בהשתנות הדם :

רתיחה בדם תורה על רבוי הרוחות נסגרות בורידי' · אבעבועות על פני כולו יורה על תערובות הרוחות בדם · גרגרי חול אם נמצאים בתחתית הכלי יורה על כל מיני צרעת וחולי הצרפתים · שומן ערוב בדם או הנראה על גבו כמו

השער שביעי ידבר באותו' הנלקחות מהטינופות :

צואות האדם אינם אלא מותרות ארציות של המזון והמשקה הנבדלים מעכול ראשון ונדחו' למעיים ומשם עוברות דרך פי הטבעת לחוץ ויש מהם טבעיות שבהן ניכר מבחר הבריאות · ומהן בלתי טבעיות שבהן יוכרו עניני התחלואים · טבעיות אני קורא כל אותן הבינונים במראה ובכמות ובריח · ובמי שרגיל לעשות צרכיו פעם ביום וביותר בבקר ובנחת ולא בצער ובכל אלה התנאים ניכר שלימות הבריאות בלתי טבעיות הם היוצאות מן מרכז התנאים הנזכרים · ולעולם טבעיות הן בגוון הכרכום בסבת הירוקה שדרכה להטיף כמה טפין לבני מעים לסיוע העכול · וכל היותר ירוקים יורו על חום הכבד · וכן הלבנות יורו על הלבנה והשחורות על השחורה · צואה שחורה עם כאב הטחול יורו על פתיחת הסתומים שבורידי הטחול או על פתיחת המורסה שבטחול ואות טוב לחולה · וכן אם נמצא דם בטנופת אם הוא בכמות גדול וגם יש לו כאב או כובד למטה מצלעותיו · בצד ימין יורה על בקיעת איזה וריד · ואם בכמות קטן וכאב בבטן התחתון יורה על מורס' שבמעים · ואם יש אבעבועות בטנופת וגם שצבעם לבן יורה על שלשול הבא מלבנה וחולשת המוח ועל הרוב יורה על חולי הסבוב · חתיכות שומן או חלב הנמצאות על גבי הצואה אות היא שנמסו חלקי הגוף כמו בשרפון או חלב המכסה את הקרב · שומן מעורב עם הטנופות בקדחת בוערת סימן מות · גרירות בטנופות רכות אות היא שנתגרר עור התחתון שבמעים הם מעיפשות' ובשלשול · שלשול הבא ביום גבולי בכמות גדול סימן טוב הוא ואם בשאר ימים יורה על כובד ורוע החולי :

השער שמיני ידבר באותות הנלקחות מזיעה :

פרק

פרק ראשון ידבר באיכות הזיעה :

כמו שהשתן הוא פסולת הדם הנולד מעכול המזון ונמשך לכליות כך הזיעה היא חלק מימיי הכלול בדם והטבע פולטו לחוץ דרך חורי העשני' ובה' נודע אופני התחלואים :

פרק שני יורה לנו איזה הוא אשר יזיע בנקל או בקושי :

כל מי שיש לו חום בכבד או בטחול יזיע מסבה קלה . וכן להפך מי שיש לו סתומים ואוטם בכבד או בטחול כמו שנמצא בשקוי הנק' אידרופשיא"ה או בבעלי ירקון יזיע בקושי אמנם בשאר חלאים וביותר בקדחיות הזיעה תהיה עצמית ותורה על התחל הבריאו' או על השתנו' התחלואי' :

פרק שלישי יגיד לנו איזו הן הזיעות טובות ובריאות . או להפך רעות וסכניות :

זיעה טובה ובריא' בחולאים הם . הא' הנזלת ביום גבולי . ב' אחרי סימני הבשול . ג' אחרי שלשול הבטן . ד' לא קרות ולא רותחות . ה' לא גסה ולא דקה ביותר . ו' שתטיף מכל איברי הגוף . ז' ולא המתחלת וחוזרת לתוך הגוף . ח' ושאין בה ריח רע . ט' שאחריה יקל החולי או יתרפא :

פרק רביעי ילמד אותנו לדעת זיעות הרעות ומסוכניות :

ראשונה זיעה אשר ע"ג העור כמו בהתחלת החולי . ב' קודם בשול כל צרכו . ג' זיעה קרה היא היותר גרועה . ד' הנוטפת מעל פניו ומצוארו כי כל אלה בקדחיות חדות סימני מית המה ובשאר תחלואים אריכות החולי . ח' זיעה מסרחת רעה היא לפי שתורה על הלטים מעופשים בגידי האיברים :

השער התשיעי מלמד אותנו לדעת היטב מהות הלטים ובו פר' א' :

בענין החלטים והנולד מהם הרבו הרופאי' לדבר אבל עד היום לא נתגלה היטב מהותו זו ואצ"ל שבספרים הכתובים בל"ה לא בא ביאור וזולתי באמתחת הרופאים האחרונים ואודיעך בקיצור נמרץ ענינ' אך הטה אזנך אלי דע כי הדם הצח הוא הסובב הרבה פעמים וקל התנועה עובר דרך צינורי הלב ומפתחיו ואיברי הגוף והוא אמצעי ברוחניות :

הב' המרה ירוקה מה שבספרים קוראים אותה אדומה הוא החלק שעל ידי רבוי הסביבות אשר תסבב והמתיחות אשר תמתח בלב תוסיף בחדותה וברתיחתה וברוחניות :

הג' הדם הלבני הוא העשוי מעיכול ראשון שיעור שפוי וכפי חלקי' גפרתי' ומלחיים שבו כך יחלק אל הגוף ואינו הולך וסובב כ"כ אל משכן הלב ואינו מתבשל היטב ופחות רוחניי :

הד' המרה השחורה היא שעל ידי רבוי סביבות או התגלגלות שתתגלגל בלב תתרקק ותאבד חלקים הדקים שבה ונשארו בה החלקים הגסים והארציים והקרים :

ומכאן שארבע' החלקים האלה לעולם תקועים בדם והוא הכרחי וכל זה בארתי היטב בשא' מקומו' ע"ש :

השער העשירי מדבר באיכות ומהות ההקזה ובו ג' פרקים :

פרק הראשון מדבר בהקזת דם :

הרוצה להקיז דם צריך לעיין בה' בחינות : הבחינה הראשונה בהקזה העשויה כראוי וגם שיהיה הנקב גדול ואם עם כל זה אינו יוצא הדם או יטיף טיפה אחר טיפה אז יתלה באחת מד' סבות הא' לרבוי הדם הב' מחמת עובי הדם וצריך להרק הדם ע"י רפואות הידועות . ואח"כ ירחץ זרועו ויקיז רב והנקב יה' ארוך . הג' שתמנע צאתו עבור מיעוט הדם ויוכר זה בהיותו כחוש ואז צריך לזונו מזון טוב ואחר כך יקיז לעת הנצרך הד' הוא הפחד וחולשת הלב או שאינו מורגל יאות לו ליתן לחם שרוי במים שרופים או ביין הריחני ומזוג במי ורד ויין הטוב . ונוכל להוסיף סבה חמיש' והיא צרות הנקב או חלב סותם הנקב וזה נראה בעין ואז יוכה פעם שנית באיזמל כדי שלא להריק הדם היותר דק :

פרק

פרק ב' מדבר באופן ההקזה ובאיזה זמן ובאיזה אדם ובאיזה מקום ובאיזה כלי ובכמה כי הדם הוא הנפש :

ההקזה טובה לאנשים בריאים ורמיי' ולבחורים ולמסורבלים בבשר לגבורים ובמזגים חם ולח ולמורגלים בה • והזמן באביב ובחורף בבקר לחולה לעת עזיבת החום ובתוקף הכאב ובהתלהבות ובקדחיות בועריות אבל איננה ראויה בתולשת הגוף בבעלי ירוקה ובקרי הטבע בנערים ובזקנים ובבלתי מורגלים בתוקף הקיץ בתוקף הקור כי אם בהכרח גדול • וגם צריך עיון באיכות ההקזה באיזה וריד היותר ראוי כי נוהגים להקיז בוריד באזיליק"ה בכל התחלואים אשר למטה מן העורף • אמנם הוריד אשר בצדדי הזרוע והוא של הראש • בתחלואי הראש ובוריד מידיאנו לעת שורידים הנזכרים אינם ניכרים היטב ובענין זה בורידי הידים כי באצבע קטן נקרא סאלבאטיללה בכאב הכבד או הטחול ובורידי הרגלים בוריד סאפינה וביותר בתחלואי הרחם והמקיה ובפודאגרא ובגיד הנשה • או בעצירת הווסת והטחורים • אמנם אופן ההקזה לעולם יקיז בצד הכאב ובכמות כפי השנים והכח והזמן :

פרק שלישי מדבר באיכות ומהות השריטה וכלי המציצה :

כלי המציצה בלע"ז וינטוז"ה (ובל"א שרעפין קעפף) אנו עוסקים בהם בכל תחלואים הנופלים בעור בין עור לבשר ובכל מיני צרעת ובמסורבלי בשר ודמיים ובכל מיני חכוך וגם לפעמים אנו מתיראים לעסוק בהקזה ר"ל בחלושי הכח או במעוברת ואז אנו בוחרים בשריטים וע"י כוס המציצה ולפעמים אנו עוסקים בהנח' כוסות המציצה אבל בלתי שריטה רק כוונתינו למשוך מלמעלה למטה חומר המזיק או למנוע אותו ממקומו ולפעמים לא די בזה וצריך לעלוקות • ואופן הנחתם בשוקים ובזרועות ובמתנים :

השער יא מדבר בסמנים ושרשים ועשבים ותמציתיהם הנצרכים להריק הליחות הרעות ר"ל הארבעה חלטים חוצה :

פרק ראשון • מלמד אותנו לדעת משקל הרוכלים :

אמר המחבר הרוצה לעסוק במלאכת הרפואה צריך שידע מקדם המדות והמשקלות הנהוגות במלאכה זו כדי שלא יעוות מלאכתו ושיבין ויכתוב היטב הנוסחאות בלע"ז ריצטיפטא"ש ולכן באתי ללמדך ולהבינך על נכון מקצתן והיותר נצרכות לדעת ואלה הם • דע שאחר מגרעיני' השעורים הבינוני' או גרגיר א' הוא הפחות שבמשקלי' הנמצאים אצל הרוכלים ועשרים גרגרים משקלם שקריפולו"ס אחד שהוא חלק שלישי מן הדרכמא המחזקת ששים גרגרים או גרעיני שעורים והוא חלק שמיני מן האונציאה וכל אונציאה הוא אחד מי"ב חלקים שבליטרה בלע"ז ליברה • ומן המדות הנהוגות אצל הרוכלים הם בלע"ז מאניפולוס ר"ל כל מה שביד אחד יכול לאחוז מן העשבים או מלא קמצו ועוד יש להם מדה קטנה הימנה ונקרא פוגילוש ר"ל מה שהיכולת לקבל מן העשבים נתושים על ראשי האצבעות ודע שבכל מקום אשר הם כותבים סימים פירושם חציה רוצה לומר חצי משקל וכיוצא • ודע שנית בכל מקום שכותבים אנא פירושם הכל בשוה או מכל א' במשקל א' • ולהבנה יתירה ארשום לעיניך זו לעומת זו צורתם :

גרניר	Gr	ליברה	℔
שקריפולוש	℈	קומץ	m
דרכמא	ʒ	מלא אצבעות	p
אונציא	℥	חצירה	s

חצי דרכמא	ʒs	דרכמה שימיש
דרכמא א'	ʒj	דרכמא אונרה
מכ"א בשוה	ana	שינגלאדום
אחד והציה	ʒjs	אונה איט שימיש

ודע קורא משכיל שהיה במחשבתי לפרש כמה מדות ומשקלות הנמצאות אצל ההנוני ואצל הרוכלים ע"ד המדות אשר מדדו בהם חז"ל בגמרא ונסגתי אחור, כי הגיע אלי הספר חוט השני והוא אחד מן הספרים הנכבדים ונחמדים אשר חברם אחי תורגי מופת דורנו בנן של קדושים ה"ה הגאון אב"ד ור"מ מוהר"ר חיים נר"ו מק"ק ווירמייזא והנה ראיתי איך מדד בשעלו מים חיים וירד לעומקי ים התלמוד גם שקל בפלס חכמתו כל המשקלות אשר זכרו חז"ל ועלה בשכלו עד רום רקיע ומי האיש החפץ חייב אוהב ימי"ם ימי החכמות יחקור אחריו ואם בין שמים שם קינו וסולם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה אז הירה לא־יש חיש קל מהרה תעלה בעידנא סגיד ליה בהפצרות גדולות לבל יעלים ממך מחכמתו כי זה דרכו מאז ומקדם שמגלה טפח ומכסה טפחיים אולי תשא חן בעיניו וישקוך ממים העליונים הספירייס כי הם מקור מים חיים למוצאיהם · אמנם המדות והמדידות הנצרכות לחכמת ההינדיסה כבר ביארם יפה החכם הכולל הרופא כמוהר"ר יש"ר מקנדיאה בספרו אלים · ע"ש :

פרק ב׳ מלמד אותנו לדעת משקל הסמנים המשלשלין :

אמר המחבר אחרי נדבה לבי לבשרת את קורא משכיל אציג לפניו את לוח המדות · והמשקלות · של הסמנים והשרשים המשלשלים את ארבע הליחות וחלקתיו לשלשה חלקים כדי שלא יבא לידי שגיאה :

משקל הסמנים ממרקי הירוקה

רפויים	קאסיאה ר"ל תמציתו	מן	ʒ s	עד	ʒ j s	ויותר	ʒ ij
	מאננה קאלאברינה	מן	ʒ j	עד	ʒ ij	ויזתר	ʒ iij
	תמרינדי תמציתו	מן	ʒ j		ʒ ij	ויותר	ʒ iij
	מיץ שושנים הטשלשלים	מן	ʒ is	עד	ʒ ij	ויותר	ʒ iij
אמצעיים	אלואיש שוקוטרינו	מן	ʒ j	עד	ʒ ij	ויותר	ʒ ij s
	שורש ריאוברברו	מן	ʒ j	עד	ʒ j s	וייתר	ʒ ij
	מירובולאני ארומים	מן	ʒ i j	עד	ʒ iij	ויותר	ʒ s
חזקים	מיץ שורש שקאמוניא	מן	gr vi	עד	gr vvv	ויותר	℈ j

משקל הסמנים ממרקי השחורה

רפויים	עלים של סיננה	מן	℈ ij	עד	ʒ j	ויותר	ʒ ij
	שורש פוליפודין	מן	ʒ ij	עד	ʒ iij	ויותר	ʒ s
	איפיטימום	מן	ʒ ij	עד	ʒ iij	ויותר	ʒ s
	איליבירו שחור	מן	℈ s	עד	ʒ s	ויותר	℈ i j
חזקים	אבן לאזולי	מן	ʒ s	עד	ʒ i	ויותר	ʒ j s
	אבן אירמיני	מן	ʒ s	עד	℈ ij	ויותר	ʒ j s
	ובלא רחיצה	מ	℈ s	עד	ʒ s	ויותר	ʒ j

ודע

משקל הסמנים מוריקי הלבנה

רפויים	זרע קארטאמו	מן	ʒj	עד	℥s	ויותר	ʒvj
	ספוג אגאריקום	מן	℈ij	עד	ʒj	ויותר	ʒij
	שורש טורביט	מן	℈ij	עד	ʒj	ויותר	℈vj
הזקים	שורש הירמודאטילו	מן	℈ij	עד	ʒj	ויותר	ʒjs
	שורש מיקאקאנו	מן	℈ij	עד	ʒj	ויותר	℥js
	שורש יאלאפה	מן	℈j	עד	ʒj	ויותר	℈jv
	איאופורביום	מן	gr iij	עד	gr vij	ויותר	gr vvij
	גומא גוטה	מן	gr vj	עד	gr vij	ויותר	℈s

משקל העשבים ושרשים מוריקי המים

רפויים	זרע איבולוש	מן	℈ijv	עד	ʒj
	קליפת איבולוש	מן	ʒjs	עד	ʒij
	מיץ איבולוש	מן	ij	עד	℥s
	שאמבוקו וכיוצא בהם הנאמרים למעלה				
חזקים	עשב סולדונייללה	מן	ʒj	עד	ʒjs
	מיץ משרש איריאוש	מן	℥s	עד	℥j
	שורש איזולה מתוקן	מן	gr vj		
	מיקואקאנה ויאלפה				(עיין למעלה)

משקל תמצית השרשים והסמנים ממלאבת האלקימיא

לירוקה	תמצית של ראוברברום	מן	℈j	ד	ʒj	ויותר	
	תמצית של שקאמוניאה	מן	gr 4	עד	gr 2		℈j
לשחורה	תמצית של איליבורו שחור	מן	ʒs	עד	℈ij		ʒj
לשחורה	תמצית של סיננה	מן	℈ij	עד	ʒj	ויותר	℈jv
ללבנה	תמצית שליאלפה	מן	r	עד	℈s	ויותר	℈j
	תמצית של מיקוקאנה	מן	gr v	עד	℈s	ויותר	℈j
	מיץ אילאטיריום	מן	gr iv	עד	gr vii	ויותר	℈s
ארבע ליהו' כולן	מאנה מירקוריאי	מן	gr iii	עד	gr v	ויותר	℈s
	טורביט מיניראל	מן	gr iii	עד	gr vi	ויותר	gr 7
	מירקוריו מתוק	מן	gr vi	עד	℈s	ויותר	℈i

פרק שלישי מלמד אותנו לדעת אופני שרתיית השירופי ושאר מתיכים :

מנהג הרופאים הקדמונים ועוד היום בכל ארץ איטליא וספרד וצרפת להשקות לעוסקי' בתרופות משך שמנה ימים קודם שישרתה משקי' ההרקה בלע"ז פורגאנז איזה משקה המתיך ומלחלח הגוף (חסכים לדברי אבוקרטע) וזה עשוי מבישול העשבי' הנצרכים מסונן וממותק בסוכר ונקרא שירופו • ואופן נתינתו להכפיל עליו המים הנצרכים ד"מ קח שירופו של ציקוריא אונציאש שתים ʒ ii ומים שרופים של עשבים ציקוריא או בוראג"ו אונציאש ארבע ʒ iv ערבם יחד לשתות בבקר בבקר • אמנם אנשי אשכנז והולאנדה והינגלטיר"ה אינם חפצים בשתיית כמה ימים משקה השירופ"ו וחפצים בתרופות נמהרות ועם היות שאין הדעת סובלת מ"מ אמרינן זיל בקרתא זיל בנימוסיה • אבל בחנתי דרכים וראיתי שיש הנותנים אבק המתיך בלע"ז דיגיסטיב"ו יום אחד קודם שתיית ההרק"ה ואבק הלז מורכב מסמנים כאלה • ד"מ קח קרימור טארט' טארטארו ויטר אולאט • זרע אנים • וקינמון • אוליא"ז סאחאר"ו מכ"א דרכמה אחת ʒ i ועשה מכל אבק דק ויש מוסיפים עליהם חצי שקרופולו s ℈ דיאגרידיום ר"ל שקאמוניא מתוקנת כדי שישלשל מעט : ויש רוכלים שנמצא אצליהם אבק מתוקן ע"פ הרופא הגדול הא"ף מא"ן ורתארו קח שורש יאלאפה שלש אונציאש ʒ iii תמצית או ריזינ"ה של שקאמוניא"ת דרכמאש שתים ʒ ii אילואו סאחאר"ו • קנמון מכ"א ana חצי אונצי"א s קרימור טארטארו אונציאש שלש ʒ iii ונותנים מתערובת זו יום אחד קודם ההרקה ואליבא ריקנא לפעם אחד חצי דרכמה s ʒ :

פרק רביעי מדבר במהות הרפואות כמנהג כל מדינה ומדינה :

אנשי איטליא רובם עוסקי' בתרופות משלשלות עשוירת כעוגות וכעיסה נקרא בלטין בולו"ס ובלע"ז בוקו"ן ואחריהם במשקים משלשלים : ואחריהם בגרגרים בלע"ז פילול"י ואחד מיני אלף העוסק באבקי רוכל משלשלים אשר לאשכנזים :

עוגה הנ"ל לאכול אותה בבת אחת או הולקים אותה לכמה חלקים • המשל בזה קח תמצית או סחיטת של קנה נקרא קאסיא"ה חצי אונציא s ʒ ומרקחת ליניטיבו"ם ששה דרכמאש ʒ vi וערבם יחד מצופה בכסף ועשה מהם עוגות • או קח תמצית של קאשיא"ה דרכמאש שש • ʒ vi מרקחת של מיץ שושני' דרכמאש שלש ʒ iii קרימור טארטארי דרכמא אחת ועשה מכולם עיסה אחת או חתכם לחתיכו' קטנות :

משקה ההרקה ד"מ קח שירופו של שושנים המשלשלים חמש אונציאש v ʒ ויותר עם בישול עשבים הראוים להריק הליחה הנצרכת וכפי ערכו ותן לו לשתות • נוסחה אחרת קח עלי סיננה מנוקים דרכמ' שש vi ʒ ריאהברברו"ם דרכמ' אחת i ʒ קרימור טארטארו וקנמון מכ"א דרכ' אחת • i ʒ ana וכן על זה הדרך ביתר המשקים ועוד צריך אתה קורא המשכיל לארבע ידיעות • הידיעה הראשונה שבכל רפואה ממרקת נותנין בה איזה סם מחזיק הלב • הב' שיהיה הסם הממרק מסוגל להריק אבר הנצרך ד"מ הצריך להרקת הראש מוסיף עליהם מי ביטוניק"ה או שאלוויא"ה או של פרחי שטיתאדוש וכיוצא • הג' שיערב עם הרפואה ממרקת איזה סם המושך אליו ודוחה להרץ את רוע החומר • הד' שבכל רפואה ממרקת יוסיף עליה סם המבטל כח הארסי אשר בבטן העשבים הממרקים :

גרגרים הממרקים הם מינים הרבה להריק הראש קח פילולי קוחיא"ה י"ג או ט"ו בחצי הלילה וכן טוב לזה פילולי של אגאריקו"ם או של מאסטיחיש • ואם ברצונך להריק השחורה עסיק בפילולי פומארייא"ה או בפילולי של אבן לאזול"י משקלם שקרופולוס שתים ויותר :

אבק הממרק ד"מ קח דיא טורביט עם ריאהבארברו"ם דרכ' אח' i ʒ קרימור טארטארו דרכ' חצי s ʒ וערבם יחד להריק הירוקה והלבנה כאחת • נ"א קח אגריקו דר' אחת i ʒ מלח הבדולה שקרופולו א' i ℈ קנמון שקרופולו אחד • i ℈ ועשה מהם אבק דק מאד להריק ליחה גסה ומעופשת • נ"א קח יאלאפה דרכ' אחת i ʒ קרימ'

טארטארו

טארטארו שקריפולוס שתים ii ℈ זנגביל שקריפולו i ℈ וערבם יחד להריק הלבנה שבאצתומכא ועל זה הדרך נאמר בשורש מיקואקנ"ה · אבל היאלאפ"ה כחה גדול מן המיקואקנ"ה ובאופן זה יתנהג ביתר הרפיאות ממרקות :

אבק אחרת המשלשל בנחת ולא בצער קח שורש יאלאפ"א חצי שקריפולו ויותר ניטרוס חצי שקריפולו · אגוז מושקאטו שני גרגרי' · דיאגרידיום · שלשה גרגרי' וערב' יחד אחרת בחולי היפוקונדראק"ה קח קרימור טארטאר"ו עלי סינגה מנוקים מכ"א חצי אונציא זנגבי"ל אניזו קנמון מכ"א א' שקרופולו וערבם יחד ללקח אותו בתוך מרק של בשר · אחרת מה שלוקחים אותו בעל קדחת קודם העונה כמה שעות וזאת היא הנוסח קח אלמוגים שחוקים ומתוקנים היטב · ניטרום מתוקן מלח אבשינשיום מכל אחד המשה עשר גרגרים דיאגרידיום ששה גרגרים וערבם יחד ויקחנו בתוך מי שעורים או מים המסוגלים לו

שער יב מדבר בחוקנים הנזרקים על ידי מזרק' לתוך פי הטבעת :

פרק א' · מדבר בחוקני' הנוהגים הרופאים לעשותן והם הוים על כמה אופני' :

האופן הראשון לנקות בני מעים

קח בשול שעורים ליטרה אחת ℔ i סוכאר אדום ודבש שושנים מכל אחד אונציא וחצי ℥ i s ana וערבם היטב לתוקן :

אופן השני לרכך הכאב

קח חלב ליטרה אחת וביצה שלימה וערבם לחוקן קל העשי' :

אופן שלישי להסר הכאב

קח זרע מילילוטוס וזרע פינו"ם גריקום וזרע כמון וזרע אניטו · ופרחי קאמומילה בשוה ועשה מהם בישול ובלטין נקרא דיקוקטום קארמינאטיבו"ם (ר"ל להסר הכאב) ומבישול זה קח אונציאש עשרת ℥ vv שמן פרחי קאמומילה ושמן ליני מכ"א אונציא' שתים ℥ ii וערבם היטב לחוקן :

אופן הרביעי להריק הבטן והמעים

קח עלים של מאלבה · ביש מאלבה · פאריטאריא מירקוריאליש או ביטה ופרחי קאמומילה ועשה מהם בישול בהספת מעט מלח, · ובלטין נקרא דיקוקטו"ם קומוני"ש קח מבישול זה אונציאה שמונה ℥ viii דבש שושנים משלשלים ושמן של שקדים מכ"א אונציאש שלש iii ana וערבם יחד לחוקן :

אופן הה' למשוך מחלקים העליונים למטה :

קח בישול עשבים הנהוגי' בחוקן קומוני"ש אונציא' שמונה viii ℥ מרקחת בינידיקטי לאקסטיבום (או קאטוליקון) דיא פיניקים מכ"א אונציא אחת ℥ i שמן קאמומילה ושמן ויאולה מכ"א אונצי' והציה ℥ i s ana מלח חצי דרכמא ʒ s וערבם היטב לתאר החוקן :

אופן הששי בכל מיני שלשול בהתחלתו

קח חלב שכיבו בה כמו עשר פעמים ברזל מנוקה בלטין קאליב"א ומחלב זו הקח אונציא' עשרה ℥ vv · חלבוני ביצה שלשה סוכאר רוזאטו ישן אונציאש שתים וערבם היטב שלא יעמיד החלב ועשה ממנה חוקן להעציר מעט ולנקות הבני מעים :

אופן השביעי יותר חזק וטוב להעציר

קח רוטב או מרק של רגלי הבהמות שנתבשלו בו עליב של פלאנטאגיני"ש ושל זאנגוינריא"ה ושל פורטולאג"ו קווירדה איקוינה ומבישול זה כמות לקיחתו אונציא' שמונה viii ℥ אבק של מאסטיחיש ושל סנגוי"ש דראקוניש ושל בולוס ארמינוס מכ"א דרכמא שתים i ʒ ובשלשול דם מוסיף עליהם שומן עזים ועשה מהם חוקן :

בכמה מקומות נוהגים לזרוק החוקן ע"י נוד או שלהופית אשר בראשו שפופרת אבל יותר טוב הוא המזרקת בלע"ז שירינג"י (בל"א ספריץ) אשר לאנשי איטליא וצרפת כי כחה גדולה מהנור לירידת המים המבושלים שבה למעים העליונים :

פרק י"ב · מדבר במהות הפתילו' הנהוגות לתוחכם

לתיחבם בפי הטבעת להריקה :

פתילה שבלטין סופוזיטורי"ו ובלע"ז סופוסטו ובספרדי מיג"ה (בל"א צעפיל) עשויה כמו אצבע שראשו חד ונותנים אותה בפי הטבע' ומשם דרך הכרכשתא מושך אליו הטינופת והליחות והרוחות לעת הנצרך במקום שנמנע עשיית החוקן כמו בנשים הרות או בחלושי כח או בילדים שאינם סובלים החוקן יהם על כמה אופני' · האופן הא' ע"י דבש מבושל היטב עד שיקבל צורת הפתילה ועורבים בתוכו מעט מלח קלוי באש · האופן הב' הווה מן מלח ובורית כשיעור אחד מהשקדים או נעשה שורש ביט"ה · מירקוריאלי"ש · פיטירזילינ"י ורומיהם ודע שיש כמה מיני פתילות · מהן להרקת הבטן · מהן להתפזר רוחות שבבני מעים מהן לשכך כאב המעים · מהן לדחיית התולעים שבמעי' · מהן לשלשול דם · מהן לכאב התחתונית · מהן לכאב הטחורים ועוד הרבה שאינם בזכרוני ודי בזה :

פרק שלישי מדבר באופן עשיית ההקאות תועלתם וכמות לקיחתם :

רופאים הראשונים וביותר האחרונים שבזמננו כולם ידענו עדיהן ומוסכמת אצלם תועלת הגדול' של התרופות המסגליות להקיא כמעט בכל החולאים הקשים כמו השקוי והיפוחונדריאקה וכל קדחת מפסקת ובנזקים הנופלי' באצטומכא ובבני מעים ובפאנקריא"ס ובמיזינטירי"ו וכיוצא אך אמנם הם על שלשה פנים מהם רפוים מהם אמצעים ומהם חדים הפועלי' בכח הרפוים הם המעוררים את ההקאה בנחת כי כאשר ישים יד למו פה בתת אצבעו לתוך גרונו או במשיחה קטנה של שמן זית שנטבל בו נוצת העוף או צמר וגורם הקאה · הב' בהקאה יותר חזקה ע"י איזה סם או עשב במרק של בשר ומסוגל להריק המותרות שבאצטומכא בנחת ולא בצער · המשל בזה בחולי שסבתו חמה יקח מים פושרים של שעורים וכיוצא או מרק של תרנגולים שיש בו שומן הרבה ובמות לקיחתו באדם ביניני ליטרה אחת או שתים : בסבה קרה יקח בשול גרעיני אתרוג ליטרה אחת אוקסימיל (ר"ל הרכבה של חומץ ודבש) ב' אונציאש · אחרת בשול עלי לאבריו"ס א' ליטרה · אחרת שורש ביטוניקה דרכמא אחת ועד שלש דרכמאש · אחרת שורש צנון חצי דרכמא ועד דרכמא שלמה · בסבת קרה ולחה גסה קח מיץ צנון א' אונציא ועד ג' אונציאש במרק של תרנגולת ואוקסימיל אחרת מיץ עלי דאבאקו דרכמא אחת או שתים במרק שבו מעט גרעיני אתרוג או זרע אניזי · אחרת שורש אסארום דרכמא אחת ועד שתים · כת האלקימיא העוסקים בהקאות חזקות ועל זה הדרך קח טארטאר"י אמיטיצ"י גר' ח' או ו' ויותר · אחרת קח ויטרום אנטימוניום גר' ששה ויותר · אחרת קרוקו"א מיטאלורו"ם כפי הנצרך שרוי בתוך יין של נהר רינום (בל"א ריין) אונציא אחת וחציה ולמחרתו יקח יין המסונן הלז אליבא ריקנא בפעם אחת ולא יעבור שעה אחת ויקיא בחזקה · יש בביתי כוס אחד העשוי ממתכת ריגולה אנטימוניא וממלאים אותו יין לבן משך לילה ויום א' ואח"כ מי ששותה אותו יקיא היטב ובלי סכנה ות"ל ע"י ההקאה זו כמה מאות נפשות נתרפאו מכמה וכמה חלאים רעים אמנם דע שאחר תרופת ההקאה צריך מרק של בשר וזה לשפשף היטב הבני מעים וביותר אם ההקאה חזקה ביותר תרופתה מרק של בשר שמן :

אמר המחבר באתי כמזהיר לכל העוסק בכל אופני הרפואות ממרקות שלא יתן שום רפואת ההקאה או משלשלת לעת המולד או ניגוד הירח או לקות האורות אם החמה ואם הלבנה או אפילו במזלות הפוכות אם יש לו קצת ידיעה בחכמת התכונה כי חמירא סכנתא מאיסורא :

פרק רביעי · מדבר במהות תרופות הזיעה ואיכותיהן :

שמע ואנכי אדבר עתה בתרופות המביאות הזיע הכרחי ותועלת גדול בו והם על שני פנים · ר"ל יבשים ולחים · האחד ע"י יבשים ולפעמים אנו עוסקים במוגמר או בסיכות (כמו שאבאר בפרק י"א מער שלישי בספרי) בית חדש · הב' אופן ההזעת ע"י לחים והוא שממלאים שקים קטנים שארכם ב' טפחים וברחבם טפת מעשבים הזקיים וטובלים אותם במים חמים ואחר סחיטה קטנה מניחי' אותם תחת העורף ותחת ב' זרועות ותחת כפו' רגלי' וכל זה בפעם א' ומכסים אותו היטב בבגדים ולא יעבור שעה אחת ותבוא הזיעה ולמען תדע איזה ואי' הם

המסוגלים

המסוגלים לזה · רע שהם עשב סאלביא"ה או רוזמארינו ומאיוראנה ובאזיליקה ועלי עץ לאבריו"ס ורוטה ופוליגיוס ופרתי קאמומילה וכיוצא :

פרק חמישי מדבר במהות העשבים ושרשים ועצים וסממנים מגירי השתן :

מגירי השתן הם שני מינים מהם חמים ומרוב חומם פותחים מעברי השתן ומוציאי' אותו חוצה והם זרע אפי"ו זרע פיטרוזיליום או של אמיום או פיניקול"י או יוניפיר"י וכיוצא ומן העשבים האלו או עשב מאלבה קאפילארי"ס וכיוצא ומן העצים ליגנום ניפריטיקו"ם · סאסאפרסס יוניפיר"י וכיוצא · המין השני יען הם קרים בטבע ועם כל זה מגירים עבור רוב הלחות שבהם והם זרע קישואי' וזרע הדלועין והאבטיחים וכיוצא בהם :

פרק ששי · מדבר באיכות העשבים המביאים הווסת :

עשבים או סמנים המוציאים דם הנדו' הנרדם בשבילי הרחם חוצה · הם אלה · מן הבשמים הגאריאופיל"י והקאנילה וקאסיא ליגנא וכרכום וכיוצא ומן הסמנים כמו מירא"ה או אלואי"ש והעשוי מהם ואס"א פידיטה וגאלבאנ"ו וקאסטו"ר וכיוצא ומן העשבים ארטאמיזי"א · פוליגיו"ם · סאבינ"ה · דיקטאמ"ו · לזולתם ש' פלין בי"בי"ס טוב לעורר הדם הנרדם הנה בטחול ולהוציאו דרך הרחם חוצה :

פרק שביעי מדבר במהות הסמים המסוגלים למצוץ מן האצתומכא כל החמוץ והמלות שבו בלטין אבסורבינס :

רופאים האחרוני' מצאו אות הסמים הקולטים אצלם כל חומר מלוח או חמוץ שבאצתומ' והם נתר טיט חתום וטיט סתם וקרן צבי ועצמי' ועיני הסרטן וקליפת הביצה וכיוצא ותועלת גדול בידיעה זו :

השער יג מדבר באופן שמירת הבריאות

ותנאיה והוא חלק אחד מחלקי הרפואה ומעין השלישי מתג' מעינות שהרופאים שותים מהם : והנם הרפיאה אשר בלט' מידיצינ"ה ואימין יד בלט קירורגיא"ה : והשמירה בלט' דיאיט"ה :

מבחר הבריאות הוא מעט לקיחת המזון ושיהי' זריז במלאכתו :

ב התנועה והמשגל והשינה והמזון והשתיה והיגיעה והרחיצה כולם יהיו אמצעיים :

ג לא ישב לאכול בטרם שנתעכל המזון שבבטנו · כי נדמה לתנור שהסקוה א"ג אפרו :

ד לעולם תהית סעודת בלילה קלה מסעודת שחרית :

ה לא יבלע המאכלים בלתי לעיסה וטחינה היטב בשניו :

ו גם לא ישתה הרבה בפעם אחרת קודם שנתעכל המזון כדי שליש :

ז ולא יאכל הרבה מיני מאכלים מתנגדים בסעודה אחת כי מולידים חלאים רעים :

ח טוב לאכול מאכל רך וטוב להתעכל קודם הקשה והגם ד"מ יקדים בשר עוף לבשר הבהמה דקה ובשר בהמה דקה לגסה וכן מבושל לצלי :

ט וירחיק עצמו ממאכלים המופלגים בחמימות או המופלגי' בקרירות אלא כערך הקור והחום וטבע המדינה :

יוד מן המאכלים הטובים לגוף האדם הירקות הם לאקטוק"ה · בוגלו"סה בוראג"ו פורטולאק"ה אשפינאק"ו · פיניקולו ומאלב"ה וכיוצא :

יא מן הפירות הם פרונ"ה צימוקי' קטנים וגדולים וכל זה בתחלת הסעודה :

יב אבל לא יאכל שום פרי המעציר ומקבץ בטנו אלא אחר הסעודה והם השקדים בטנים בלטין פיניוניש · או פוסטאצייא"ש או לוזים חבושים וערמונים ר"ל קאשטאניאש וכיוצא :

יג החלב טובה מאד בקיץ אם בו מעט צוקארו או מלה מעט כפי הנצרך :

יד יש חלב טוב מחבירו והוא חלב העז מן הכבש וחלב הכבש מן הפרה וכיוצא בזה :

טו אמנם כל העשוי ממנו וביותר הגבינה המלוחה והישנה רעים לגוף :

טז ביצה בת יומא מבושלת מעט רכה וטובה או במרק של בשר מחזקת את הגוף ומולדת דם צח וטוב וביותר אליבא ריקנא :

יז אבל ביצה שעברה עליה ימים רבים וביותר בקיץ מוליד' קדחת ושאר חלאי' :

יח יהיה רגיל לאכול בקיץ מאכלים הממהרים להתבשל ולהתעכל בבטנו כי אז חום שרשו חלוש יותר משאר ימי השנה :

יט וכן להפך בימות הגשמים שחום טבעו הזק ואז אפילו דבר קשה העיכול יתעכל :

כ מפירות הארץ הקרים והלחים מאד והם האבטיחים והרילועים והקשואים כמהים ופטריות וכיוצא כולם קשים לגוף :

כא וכן הבצלים והשומים והצנון והחרדל חמים ביותר ומעלים אדים לראש ומולידים ריח הפה והחוטם :

כב כל מיני קטניות והם האפונים והפולין ועדשים וספיר קשים לגוף ומולידים רוחות וגם מוסיפים מרה השחורה :

כג דבש ויין רעים לקטנים וטובים לזקנים אמנם כפי פרקי השנה והאקלים :

כד היין מעוטו יפה ורובו קשה ויבחר ביין לבן או האתרוגי ומבושל כל צרכו :

כה גם יהיה מוזג בימי הקיץ אבל בימות הגשמי' משובח היין ישן והחזק :

כו הלחם יהיה אפוי היטב ותוכו ספוגיי ומעורב במעט מלח · ובימות הגשמים במעט קצח או סב"ת (ר"ל כיגיל"ו והכיטו) :

כז ולא יטעם שום דבר בין סעוד' לחברתה :

כח רופאים הראשונים היו עושים סעודה אח' בשבו' כדי ליתן ריוח למזון שבבטן :

כט אפילו בשבת שיש מצוה להרבות בסעודה לא ימלא כריסו כבהמה במאכלים שונים ומשונים ויין ושכר ותירוש וכיוצא בהם :

ל לא ילמד ולא יכתוב ולא יחשוב מחשבות עמוקות תכף לסעודה :

לא ההתעמלות והתנועה יתרה אחר שלחנו גורמת הזיק לגוף זו ואין צ"ל המשגל :

לב המים הטובים הם הזכים וטעמם טפל בלי ריח כאשר כתבתי בחלק ראשון בספר יסוד עולם נסיונם וסימנם :

לג ויפשוט ידיו ורגליו בכל כחו בבקר במטתו ויקום ממטתו ויסרק ראשו לאחוריו ותועלת גדול להסיר כאב הראש :

לד וישתדל בכל יום לבדוק נקביו פעם אחת ביו' :

לה המרחץ טוב לגוף אחר שיטעום דבר קל אבל לא אחר הסעודה :

לו ולא ירחץ ראשו אלא להכרח גדול ואז דווקא במים חמים :

לז והזמן בבקר או לעת ערב אחר שנתעכל המזון שבבטנו ויותר טוב לגוף הרחצה בסתיו או בחורף משאר ימות השנה :

לח וטוב לבעלי בשר שמנים ובעלי אגרוף וביותר לנשים :

לט ואל ירבה לכנוס במרחץ כי מחליש כח הגוף וגורם חמימות וצמאה :

מ ויזיק למי שבא מן הדרך או העיף ממלאכתו וגם לאנשי' רזים ודקי' ולבעלי ירוקה ולזקנים

מא ויש כמה מיני מרחצאות מהם טבעיים כחמי טבריא ושאר מקומות ועוד מהם לחים וחמים ומהם יבשים מלוחים וכיוצא · (עיין בספר יסוד עולם למעלה בחלק ראשון) :

נשלם ספר ארץ החדשה

אלהי לעזרתי

חושה :

ספר
בית חדש

והוא חכמת הנתוח הנתח לנתחיה שבו כל חדרי הבית • וחדרי הבטן • נגעי הבית • ותחלואי הבטן : ימצאו תרופתם לדעת החכמים הראשונים והאחרונים : ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות :

הקדמה לספר בית חדש

אמר המחבר הנה כתבתי למעלה בהקדמה של חלק רביעי מספרי הראשון איך חכמי קדם קראו לאדם עולם קטן וזה היה בדורות הראשונים שהיו גדולי הקומה וכחם גדול ומימי' ארוכים וחכמתם מרובה וכיון שבא שהט"ק והשיג בחכמתו שכלה כחם • וקראה מייקס דאבדה חכמת' • הטל' לאדם במשל' העיר באומרו עיר קטנה וגו' • ואני קטן הערך בקתי ? לבי לדרוש מה יתרון לאדם להעלותו גם עלה לעולם קטן או כמעלה העיר אפילו עיר קטנה די לו להיות כאחד המגדלים או בתים שבתי ערי החומה בבריח ודלתים ככל אשר אני מראה אותך את תבנית הבית ואת תבנית כליו • כבתי הנפש כי יש לו תחתיים שניים ושלישים ועליה על גבה את גגו ואת קירותיו סביב ואת קרבות הבית וכמו כן חכמי הרופאים חלקו האדם לשלשה חלקים ושמיים והם הראש והחזה והבטן • ועתה כאמר שעור המכסה את הראש שוה כנגד גג העלייה • והאזנים כנגד קרבות הבית וב' עיניו כנגד ב' חלונות והחוטם עם נחיריו כנגד ב' חלונות שקופים אטומים • וב' שפתיו כנגד ב' דלתותי פתח העלייה •

והבית הזה העליון מסורג בסריגות כדי שיפלוט בו האויר הלח העובר על פני בעל הבי' היושב שם להתעדן בו • וכסוסטרא כבנות עששית דאה יוצא מבין הסריגות שבו בעל הבית מלין מן החרכים ועל הכל נופה גם מכנים עצמו לעת הצורך מן הרוח הפתאומית והעפושים וכמו כן בכרא בחלק הראשון שהוא השטח היותר אחרון באדם בריאה מלאה קנקנים וגנזים והם עוברי הנשימה כדי שתנשב היטב על הלב ועל כל הגוף לקררו ולהדוף קטור החום והארפי : ובריאה ב' מחיצות שאם תוזק אחת תגמור האחרת את פעולתה • וכמו שבית העששית הנ"ל עשוי לתענוג הב"ב ולראות מרחוק את הבוס תחת השמש ולהכניע את עצמו מכל נזק כך הלב מונח באמצע החזה בין אונות הריאה ושם יתעדן שמח ועל הכל נופה מרחוק את סיוצא ונכנס לקרב הקועלה ולרחוק הנזק ככל אשר ראו עיניו ודי בזה לדבר במדור העליון או שטח האחרון שבבית :

בשטח השני תחת הטרפשא שהוא א' מקלעי הבית משודרים המ-ים הנכרכים לקיום הגוף והם הכבד שיתן הגוף אשר בה תלוי כיס המרה והאצטומכא באמצע הגוף והשחול בשמאל ומכוון פה באותן אשר אתה רואה במלו' או שטח השני שבבי' ושם התנור וכירים של האופה והמבשלה והמרתף הנצרכי' לצרכי הנפ"ב • ועתה נאמר שהכבד הוא אחד ממשרתי הגוף וכלתה לתנור וכירים וכבורים קבוע הכלותיו להוציא מתכו השמנים והמים והשמן הטוב לטהר הגוף על פי ציורויו והוא בים המרה התקוע במטרירות הכבד אשר מתחתיו ויש זכר לזהרו ולו ב' ציכורי' מיוחדים הציכור האחד יורד לעומת הכבד ומוסף אליו את הדם הנצרך לו לנוצתים הידועים לרופאים כאשר נבאר במקומו • והציכור השני יורד אל המעיים העליונים להכנת עיכול המזון שבאצטומ' (אוטמולירוס והכלוים עליו חולקים על כת גאלינו באמרם שאין לכבד חום עצמיי אלא מחמת המרה התלויה בו) שכי לו תמצא האצטומכא והוא כמבשלה או בית התבשיל לבשל בה מעשי קדרה ומעשי אופה במאכלים שונים מלוחים עפלים חמוצים ומתוקים וכיוצא והכל כערך מזגן או התלות שבו (ולדעת גאלינו והסרים למשמעתו כפי מדרגות ה אם טרפי שבו • שליטי לו והוא בשמאל האצטומכא הוא טחול והוא המוצץ את הדם העב והעכור והפסולת ושולח מקצתו אל האצטומכא כדי שימחין היטב ויוסיף בעיכול ויעורר תאות האוכל • והוא דומה למרתף של בע"ה שניכנים בו לצרכי בע"ה וגם זורקים לתוכו פסולת הדרכים שאינם נצרכים • ולמטה מהם בשטח אשר בקרקע הבית נעשה אוצר המים וצינורי' אל הבריכה דומה לכליות ומעברי השתן וציכוריו אל פי ריכה שהוא המקוה • וכן שם מעברי השונופו' ומרזבין מבית לחוץ ובית הכסא דומים לבני המעיים ופי הטבעת • ועוד עניך רואו' את יסודי הבית כדמו לרגלי האדם אשר בעפר יסודו שהוא קרקע הבית • אשר שם לוחמים ממיר ושית • ולכן אל תתמה • אם אדבר שכלמה • אדם בכל ענין • אל היסוד והבנין • העשוי מאחד ולבנים • והוא מתבקרי הבנינים • הריח ע"ג אחת • ובו דלתים ובריח • נחלק לכמה שערים • ולכל שער יש שומרים • לשמרו מן האויב האכזר • ואל יכנס בו שום זר :

בגמרא פרק הרואה א"ר לב מבין • כליות יועצות • קנה מוציא קול • ושט מכנים כל מיני מאכל • ריאה שואבת כל מיני משקין • לשון מחתך • פה גומר • כבד כועס • מרה זורקת בו טפה • ומכיחתו • טחול שוחק • קרקבן טוחן • קיבה ישנה אף ביעור כנער היושן וישן הנער בימוק והולך לו • אם השינים ישנים או שבישם נעורים מיד מת (ר"ל ביטול החושים) :

ט' ט' המבשלה והאסטומכא :
י' המרתף והטחול :
ל' ל' מעברי הטינוף :
מ' מ' מעברי השתן :
נ' נ' אוצר המים והם הכליות :
ס' ס' הבריכה והמקוה הוא כיס השתן :
ע' כסוסטרה או בית העששית והלב וכל משרתיו :
פ' פ' יסודי הבית והרגלים :

א' א' גג הבית ועור המכסה את הראש
ב' ב' חרכות הבית והאזנים :
ג' ג' חלונות הבית והעינים :
ד' ד' חלונים אטומים והחוטם :
ה' ה' פתח העליה וספה ושפתים :
ו' ו' גג הבית והכתפים :
ז' ז' סריגי הבית והרי״ה :
ח ח' תנור וכירים והוא הכבד וכים הח'

סולם

סולם שלפני הבית שעליו עולה הבנאי לעיין בנזקי העליה והגג מבית ומבחוץ :

נזקי העליה הם תחלואי הראש מבית ומחוץ נבדלים לארבעה מינים • המין הראשון הנרשם בסימן א׳ הוים בקרומי הפית : המין השני הנרשם בסימן ב הוים בעצם המוח • המין השלישי הנרשם בסימן ג הוים בחדרי המוח בשביליו : המין הרביעי הנרשם בסימן ד הוים בחוץ בעור המכסה את הראש כמו שעיניך רואות בסולם זו המוצב לנגד עיניך :

א
כאב ראש הישן בל׳ יון ציפאליאה
כאב הרא׳ חדש בל׳ יון ציפאלאלגיא׳
כאב חצי הראש בל׳ יון אימיקראניו׳

ב
מורסת המוח בלשון יון פרינתיש
שגעון בלאטין מאניאה
דמיון שקר בלטין מילאנקוליאה
תרדמה תמידית בל׳ יון ליטראגוש

ג
נכפה בלשון יון איפיליפסיאה
הולי הסבוב בלטין וירטיגוני
כובד הלב בלטין אינקובים
שתוק בלשון יון אפופליסיאה
כווצה בלטין אישפסמוש
רעש האיברים בל׳ יון פאראליזיאום

ד
חולי השועל בל׳ יון אלופיציאה
סובין ווהם׳ הראש בל״י פטיריאזיס
שחין רע שבראש בל׳ יון אחורוש
קליעת השערו׳ בלט׳ פליקהפולוניק׳
רבוי הכנים בלטין פידיקוליאציו

ופרק ראשון בנזיקים הנופלים בגג הבית מבית ומחוץ או במומי הראש :

כל כאב הראש ההוה בעצם המוח • או באחר מקרומי המוח נקרא בלשון יון ציפאלאלגיאה וכאב ישן צי׳פאליאה • ואם בחצי הראש אימיקראניאה ובערבי שאקיק״ה וכן בחלק רביעי וביוצא בהם שמות אחרים לאהבת הקצור אשמיטם : אותות ואופני הכאב פעם בחלקי׳ פנימים ופעם בהלקי׳ חצוניים פעם בחרות ופעם בכובד או יהיה כמותח או כרופק או כעוקץ וכיוצא בהם : סבותם לדעת בת גאלינו תהיינה או עבור הום או עבור הקיר או עבור רוחות צפונית או דרומית • או ממאכלים הדים והריפי׳ מעלי׳ עשן לראש או יין וביותר כשלא בישל כל צרכו • או מרית הד • ולפעמים ממזג קר ביותר • כפי סברת׳ כאב עוקציי בא מליחות חד ובסבת דם והמותח מרוחות ועשנים • והכובד מלבנה • ולפעמים עבור איזו צמיחה או מורסה שבמוח או עבור שרצים או אבן הנמצא במוח או דם נקרש בורידים שבקרומים וכרעת האחרונים ממלוי הרטיבות שבעצבים ועובר דרך צינוריהם בטרם שנטהר היטב ובסבתם מתגלגלים כפעם בפעם • כמו שהשיג ווילי״ש החכם בנסיון הנתוח ומצא מין לימפ״א בחלל המוח אמר אבוקרא״ט ספר ששי פרק שני אם נראה מוגלה נובעת מאזניו או מנחיריו או בחכו אות היא לפתיחת המורסא (וזה עלה בנסיוני בנער אחד מרואי פני המשנה הלז ושמו פרינ״ק מיהימיר שהשש בראשו זמן זמנים בכאב אכזרי ונקראתי מאת האיש אשר על בית המשנה לרפאות את הנער הנזכר והגדתי להם איך בלי ספק יש מורסה במוחו • הנה הסדי ה׳ אזכיר שלא עברו עליו שלשה ימים גם נפל נקב בחיך הנער ונבע משם מוגלא יותר משלשה אונקיאש • והנה בהאיר היום הגידו מעשה זה למשנה הגדול יר״ה וגם נקראתי שנית בכבוד גדול ותקנתי לו הרפואות והה חבושת לתת על הנקב שבחיך אבל קדמה לו הכויה ביתר של זהב כדי שתהיה מעלה ארוכה עד תום הרפואה במשקה עודש קינא ושאר סממני׳ מחזיקי הראש ועודנו בהיים במבצר המשנה) כאב הזק עם קרירות באיבריו החיצוני או בשחן דק וגם יקיא לחות רעות ירקרק אדמדם הוא מסוכן • והיותר מסוכן הבא פתאום ומעשה בא לידי ראוי להזכירו שזה שלש שנים שנקראתי בליל׳ אל המשנה ביוקל״י מיעט״ה פאש״ה והגיד לי איך מרבוי הקטור

של גחלים שבתצרו הנכנס באפיו הרגיש פתאום כאב כאלו תקעו יתד בדקותיו עודני מדבר עמו לומר אליו כזה וכזה תעשה נתאלם פתאום מבלי השיב ונפל עליו תרדמה מתנמנם כסוס ויהי בהאיר היום שלחתי אחד ממשרתיו אל רופא המלך יר"ה כי יראתי לעשו' לו שום רפוא' כי ראיתי המעש' ונזכרתי (פרק כ"א מפרקי אבוקראט ז"ל) (הנרואי' שנאחזים בפתע פתאום מכאב הראש ותכף נאלמים ומשמיעים קול מגרון מתים בתוך שבעה ימים אם לא תבוא להם קדחת) ואמרתי לכל שרי המלך יר"ה הנאספים שם איך לדעתי אין לו תקנה אבל רופא המלך אמר לא כן אלא ארפאהו בחוקנים ובהקזת הדם ולא עלת' לו כי ביום השביעי מת :

אמר המחבר כל אופני הכאב הנזכרים למעלה בלע"ז הירופאטיקוס ר"ל כאב ראש עצמיי להבדיל בין כאב הראש בלע"ז סימפאטיקו"ס ר"ל בסבת שאר איברים כמו האצטומכ' • טחול • מיזנטריו"ס רחם • פנקריא"ס • שרצים שבבני מעים • כאב הכליו' . פתימת הורידים שבטחורים וכיוצא בהם • והכל יבורר בחקירה ובדריש' בענין האכיל' והשתיה ותנועה והשינה והיקיצה והמשגל אם הם כסדרן • וגם אם יעשת נקביו כל יום או אם דם הרגיל לצאת מפיות הטחורי' או מנחיריים או מווסת שהם ערות נאמנה על פשע הדם וביותר בשחרית או אחר השינה או לעת שהקילוס יתערב עם דם החוזר לאחוריו אל העורקים בלע"ז קארוטידי"ש • ואם בסיבת הלימפה נודע מנזילה • מרבוי השתן בעכירות • וגם ליחה מנחיריו ונעצר וביותר בימות הגשמים או תעיין אם שתה מים רבים או אכל מאכלים רטובים ומימיים חוץ מן השעור • ואם בסבת איזו מורסה או שרצי' או אבן בחלל הראש או הכאב יהיה אכזרי ויהיה לו הסבוב ורית הפה ותיכוך בנחירים • (עיין בספר של קינטאגוס) ואם בסבת חולי שקורבוט ומליתורת חדות יהיה אכזרי ותמצא בו אותות שקורבוט הנזכרים בפרק יוד • ויתרפא בעשבים המסוגלים לשקורבוט • ואם בסבת חולי הצרפתים ג"כ יהיה אכזרי כי עולה רקב בעצמות הראש ותמצא בנקל ג"כ אותות הצרפתים הנזכרים בפרק י"א • וביותר שיגביר הכאב בלילה ויתעסק בתרופות העוזרות לחולי הצרפתים ואם בסבת הדם ר"ל בעצירת הווסת או הטחורי' או הדם מותח עד שיגיע לורידים שבקרומי המוח וניכר מכאב הדופק ומכאן שיהיה עלול יותר בימי הקיץ או בהתאחר תחרת השמש • ומכאן שטלטלא דגברא גובר תנועה יתרה ומריצת הדם ונולד הכאב • ומכאן אם יתקרר הראש יתעכב העישון הדמיי מלפלוש דרך חורי העור שבראש ויוליד כאב • וגם שבקדחת חדה או שלישית המידיית תמצא כאב אכזרי וכל זה למה בוודאי עבור רתיחת הדם • ועתה ראוי להקור אחר סבת העונה אבל יגעתי ומצאתי בספר ראשון של שינקיוס השגה ראשונה פרק מ"ח) ואמר שבחון אצלו בכמה בני אדם שיגיע להם הכאב בעלות השמש • הולך והזק ובירידת השמש הולך והסר עד שקיעת השמש והוסר ג"כ הכאב • וכמו זה נמצא כאב חצי הראש כי עונתו עם הירח וזה מפורסם ויש כאב הבא דווקא בלילות החורף ובאכזריו' גדולה ונתרפא על ידי פלאטירום הרופא (ברטייס גי ראסים עם תמירקוריוס) : ועוד הביא מחבר זה בספרו (ב' דף פמ"ב) מעשה באשה עלולה ט"ו שנים רצופים וקרה לה הריון גם הפילה הולד אבל מאז הוסר הכאב ולא חזר יותר ועוד מעשה הביא באלאגוס (בספרו שאלה ח') באשה שכל ימיה כשלא היתה מעוברת עלולה בכאב אכזרי אבל תכף אחר שנתעברה נמלטה מהכאב ועוד כתב פונסיקה (ספר ג' שאלה פ"ג) בעלול מחצי כאב ראשו הימיני כל שמונה ימים דווקא ביום שני ובשעה מוגבלת ובכאב היותר חזק שבעולם מתוך שלשים שעות ואחר שעבר זמן מוגבל נמלט מן הכאב בלתי שום רפואה והנה כאלה הרבה הנמצא בספרים :

רפואות ניאותות לחולי הנזכר כפי אופני הכאב אם בסבת הדם הסגור בורידים שבקרומי המוח אם לא שהטבע עוזרו על ידי דהייה ברעיפת הדם צריך שתעורהו ע"י חיכוך הנחיריים או על ידי דברים המעטישים ואם בכל אלה לא ישקוט צריך להקיז וביותר בבחורים ובמורגלים וזה כדברי אבוקראט (מאמר ה' פרק ס"ב ונ"ל לכונתו באכזרי הראש מועיל הקזת מעורק הנמצא במצח) ואם בסבת הלימפא ימצא תועלת בדברים המסוגלים להגיר השתן ולהביא הזיעה ואח"כ יתעסק בפילולאש מחזיקי הראש והם פילולי די שוקשינו דרגמא א' לפעם אחרת בחצי הלילה ולגיפות היותר לחים פילולי רופ"י ואבק ארומאטיקו רוואטו • דיארודון • אליקשיר • פאראשילזו • ושתיית הקאב"י ושתיית הטיחי ר"ל א"י באדריאן • ואם בסבת איזו צמיחה או מורסה

כת גאלינו עושים רפואות ומאכלים המקררים ואחר
כך מקיזים ראשונה מרגל וביום שלאחריו בזרוע
הקוח שנית וגם לפעמים מניחים עלוקות בורידי
הטחורי׳ גם עוסקים במתיכי׳ ובמזיעים כמו דם תיש)
ולבעלי קימיאה בשר מומיא • אישפירמ״ה ציטה •
קרן צבי פילוסופיי ועיני הסרטן • ואנטימוניין
דיאופוריטיקו וצינאבאריש אנטימוניום וכיוצא בהם
ואם בסבת חולי שקורבוט לא תמצא רפואה אלא
ברפואות המסוגלים שקורבוט • המשל בזה החלב
מעורר הכאב למי שעלול בכל מיני כאב ראש אבל
לבעלי שקורבוט טוב להם החלב לפי שימתיק החדות
והמליחות של דם העלול בו • ואם בסבת חולי
הצרפתים יתרפא ע״י רפואות הנזכרים בפרק י״א •
וביותר ברטית הצפרדעים עם כסף חי של ויג״ו
הרופא • בכל אופני הכאב פירניליוש משבח את
חפילולאש העשויות מן אלוא״י גם מן סממנים של
מרקחת בלע״ז די ג׳ימיש או אבק של מרקחת די
שאנדאלוש ופרחי רמוני עם שירופי של אפשינטין •
הרטמאן החכם משבח מאד העשב וירבינה לשאת
על צוארו בעוד שהוא ירוק וגם שורש פלנטאגנו טוב
לתלות על צוארו בקמיעה וישתה מי העשב וירבינה
דרכמ׳ 30 ויערב בתוך המים הנזכר ד׳ טפות
אישפיריטו וידריאול • ועוד כתב שבכל כאב תמצא
רפואה בתת על מצחו עלי אידירה • ברטולינוס
צוה לפצוע את שרש האגוז באביב ומים הנובעים
משורש אילן הלז טובים לשתיית הרפואה וזה נתגלה
בימינו בארץ איגלאנדריא׳ ועוד בכאב הפרקים סגולת
היה • בכאב ישן או בחצי ראש ה״י ימצא רפואת
בבשול העצים ושרשים קינא וסאלסה והדומה להם
אפס כי יוסיף עליהם איזה עשבים המחזיקים את
הראש כי ההזעה טובה להם וביותר בזקנים בכאב
אבירי השם ישמרנו גדולי הרופאים מקיזים באחד
מעורקים שברקותים או צדעיםעד עשר ליטרין ויותר
ואמרו שאין בה סכנה כלל אם נעשה על ידי אומן
מומחה • ומהיר • כי יכין מקדם הסם וידריול
דולצי וטיט חתום ויניחם על הבקיע שבלי ספק קודם
כלות שלש׳ ימים תעלה ארוכה ויהיה כקדם בעז״ה :
אמר המחבר קודם שאסיים פרק הלז אודיעך שני
דברים נצרכים וזה בחנתי בעצמי האחד לעול׳ תהיה
סעודתך של לילה קלה מסעודת היום • והב׳ שיהיו
מעיך תמיד רפויים ר״ל שתעשת צרכיך כל יום •

ואל תעסוק במרדימים כמו דוראנו״ס ניפינטי״ש או
יאטו״ס או ריקוויאי״ש וכיוצא בהם אלא בהכרח
גדול יען שהרגל נעשה טבע שנית • וסוף תתחרט :

פרק שני מדבר בתחלואי עצם המוח סבתם ואותותם ותכליתם :

פריניטיש ר״ל התלהבות קרומי המוח מקורו
מדם ירוקיי ובשגעון המידי ועם קדחת
חדה ויש בו סכנה כי הוא כאחד מראשי האיברים .

ליטארגוש ג״כ הוא התלהבות המוח אבל איננו
אמתי להיותו מקורו דם לבניי ויש בו
בטול החוש והתנועה ובשינה עמוקה וקדחת קטנה
וכמו כן מסוכן מטעם הנזכר וכבר הזהיר אותנו
אבוקראט בספר ב׳ • פרק ל׳ • וגם קורניליו״ש
צילזו״ש אומר שהוא חולי חד ואם לא יתרפא תכף
יחנק את בעליו :

מאניאת ר״ל שבוש הדעת עם קצף גדול בלתי
קדחת ואינו מסוכן מעצמו אבל קשה
רפואתו אם לא אחר שיאזין החולה את דברי הרופא
והנלוים עליו כמאמר א׳ אבוקראט :

מאלינקוליאה ר״ל מזג קר ויבש במוח בסבת
העשנים העולים מכל תגוף אל
חדרי הראש והוא בפחד ורעד בלתי סבה גלויה
וידועה ובלתי קדחת ואין בו סכנה ואם ימהר הרופא
בתרופות יקבלם בנקלה ואם לאו בקושי • וביותר
בנשים שווסתן עצור או שזרען נפסד ברחם ותרופתן
אכתבם במקומם :

פרק שלישי מדבר בחולאים ההוים בחדרי המוח והם הפסד החוש והתנוע׳ אותותם וסבתם ומה יהיה בסופם :

איפיליפשיאה והוא חולי הנופל או הנכפ׳ השם
ישמרנו ובו אבוד החוש והדעת
ועסתנועה בלתי רצונית לעת העינה ובסבה סתומית
שבמוח ראש האיברים כדעת גאלינו והנלוים עליו
אבל חולקים עליו האחרונים שילביו״ש איטמולידוש
וכיוצא בהם ואין כאן מקום להביא סברתם די לש
בידיעה

בידיעה זו שהוא חולי חד ומסוכן הגם שלדברי אבוקראט ספר שני פ״ק מ״ז מקבל תרופה על ידי שינוי מזון ומקום וזמן קודם שיעברו על ימיו עשרים וחמש שנה :

ווירטיגיני הוא חולי סבוב הראש והוא דמיון שקר שכל המוחש ממנו סובב ונולד מעשנים העולים לראש אשר ארחותיהם עקשים ונלוזים במעגלות באופן שנעכבים שם במוקדי המוח וכדעת גאליני מסוכן עבור פזור רוחות הנפשיות :

וגם עלה בנסיוני ולפעול טלזה :

אינקוביש ר״ל קושי הנשימה וכשישן מרגיש כובד ומשא על לבו ונולד מרוחות ועשנים העולים לחדרי המוח שמאכלים גסים או סבה אחרת אבל לא כדעת המון העם האומרים שהוא מעשה כשפים ושדים כי הבל וריק הוא אבל יש בו סכנה מפני חשש דפיקת הלב או נכפה או שתוק אמנם בהסיר הסבה יתרפא בעז״ה :

פאראליזיש והוא חולי הכווץ נולד מסתימת הגידים עבור ליחה גסה ועם אבוד חוש ותנועה באחד מחלקי האיברים ולפעמים בכמה איברים · זה בקושי מקבל רפואה אבל חסר סכנה :

(עיין בספר ג׳ של קורנילוס ליליוס פ׳ כ״ד נותן טעם על זה) :

אפיפליקסיאה והוא השתוק נולד מליחה גסה הסותמת ומעכבת מהלך הרוחות נפשיות שבמוח רצוא ושוב באופן שגורמת אבד׳ החוש והתנועה בגוף ולפעמים בחצי הגוף (ולכן אחר אפוקראט ס׳ ב׳ פרק מ״ב לרפאות השתוק אי אפש׳ אבל כחלו לא בכקל)

פרק רביעי ידבר בנוקי גג הבית ר״ל במומים הנופלים בעור המכסה את הראש אותותם סבותם ותרופתם :

אלופיציאה הוא חולי השועל לפי ששערו׳ ראשו או זקנו נושרות כמו שועל המחליף כל שנה שערותיו ולפעמים נופלים כתמונת עגולה ונקרא אופיאזיש וזה בא מחסרון מיץ או חומר המצמיח או מחומר רע השורף את שרשי השערות : אותות החומר הגורם חולי זו אם בסבת הליחה לבנה הנתך כהרת לבנה · ואם עכור האדומה יהיה כרכומי ואם בסבת השחורה נוטה לשחרות וחולי זה אינו מצוי כ״כ אלא אצל המצורעים או לעלולים בחולי הצרפתים · ואם תלוי בחומר רע יתרפא ע״י שלשה אופנים : האופן הראשון בהנהגה טובה : הב׳ ע״י הקזה ראויה · הג׳ ע״י תרופות חצוניות · ונאמר ההנהגה תהיה לעולם הפך החולי ד״מ אם ההומר רע חם ויבש יעסוק במאכלים קרים ולחים הנ״ל ההקזה יעיין בפרק המדבר באופני הקזה אפס כי אחר ההקזה צריך לקרני ראומנא או כלי מציצה להוציא דם באיזמל ע״י אומן טוב :

רפואות חצוניות הם על ב׳ פנים ר״ל מהם הנעשים ע״י הפיפה במי אפר ועשבי׳ לטהר הראש ומהם משיחות למשות עור הראש · המים הם קח שורש קאלאמוש ארומאטיקוש פיאוניא״ה מכ״א ב׳ אונקיאש · מארוביום · אברוטאנום · וירבינה · מכ״א קומץ אחד קאפיל ווינירייש ב׳ קמצים · טורמוסי׳ · אפונים מכ״א א׳ אונקיא · נחתכים וכתושי׳ ונבשלים במי אפר של מארוביום או של אברוטינום ומהם יעשה הפיפה בבקר ואח״כ ייבש ראשו וימשח בשמן גרגרי לאבריום (כל״א לארביר אויל) וגם יערב בתוכו אפר הזבובים והדבורים · או שומן הדוב או במשיחה כזאת קח שומן דוב · שמן לאבריו״ם שמן אגוזים מכ״א חצי אונקיא · ושמן מגרגרי עץ יוניפירי חצי דרכמא ודבש חדש ויערב בתוכה אפר של לוזים ואפר שערות האדם מכל אחד דרכמא אחת לאדאנים דרכמא אחת וחציה · ומכולם יעשה משיחה :

פרק חמישי ידבר בשערות הצומחי׳ שלא במקומם איך יסירם סבתם ותרופתם :

שער באשה נוי וזקן באיש הדרת פנים וגבות העינים חן וזולתם בשאר מקומות כיעור או מום אם צומחים שלא במקומם חוץ מן הטבע והשער כמו באשה זקן או במצח :

סבתם אם בראש או בזקן או בשאר מקומות לעולם הם מחומרים רעים גסים ועשניים נדפים אותן דרך חורי העור וכ״ה האריך גאלינוש במקומו :

תרופתם

תרופתם להסירם אם צומחים במקום זר האריכו בה בספרים ואני אביא בספר היותר קלות לעשותן קח סיר חי ב׳ אונקיוש ורתכבהו במי אפר חד כפי ערכו ואח״כ תקח מן המים האלה הסנונים ט״ו אונקיאש ותבזר לתוכם שנית סיר חי חצי אונקיא • אורו פיגמינטוס חצי אונקיא ארשיניקום חצי אונקיא אז תשימם על האש לבשל כל כך עד שינשרו נוצות הקנה בתתו לתוך המים ואז אות היא לשלמת העשית המשיחה ותהיה לך למשמרת ובלכתך למרחץ אחר רחיצה קטנה במים חמים תמשח ממנה מקום הנצרך ולא יעבור עליו יותר מרביעית שעה ותשפך על מקום זה מים שנית לשפשף היטב מקום המשיחה מן אריסי הסמים ואז תקח מעט שמן נרדים למשוח על מקום הנישור :

עוד משיחה אחרת קלה וטובה קח ד׳ חלמוני ביצות מבולבלים היטב וסיר חי ג׳ אונקיאש • אורו פיגמינטוס א׳ אונקיא ועשה מהם תערובות במי אפר חד עד שתקבל צורת העיסה רכה ובמשיחה זו תעשה כמנהג המוזכר למעלה :

וכדי שלא יצמחו יותר עם היות כי קשה לגרשם אמנם כפי הנסיון משיחה זו יגרשם או יאחרם לצמוח קח גרעיני זתים שרופים וקליפת אפונים שרופים • זרע אושקויאמנו ליטרגיריום עצם דג זיפיאה שרוף אופיום מכל אחד א׳ דרגמה • אורו פיגמינטוס חצי דרגמה ועשה מכולם אבק דק ואח״כ שפוך עליהם שמן זית עד שיעדיף עליו השמן ככל כגובה ד׳ אצבעות אז תבשלם היטב משך שעה אחת ויסננם ויוסיף עליהם ג׳ אונקיאש מיץ העשב׳ זילדוניא ומהרכבה זו תמשח מקום הנרצה כמה לילות לילה אחר לילה ותשים סמרטוט על מקום המורט :

פרק ששי • מדבר בנגעי הראש או שחין רע סבותם ותרופתם בלע״ז טיניי :

נגעי הראש או שחין רע מאד מצוי בקטנים וביותר בארצות האלו וגם בארץ אשכנז ופולוניאה אותותם הם אם נשרש איזה שער ונמצא בשרשו עוקץ לבן עם נקודה שחורה בתחתיתו :

סבותם מליחות חדות חמיציות או גפריו׳ אם מאדומה חדה ישיף מנקבי השחין ליחה דקה וחדה ואם בסבת הלבנה שרופה או מלוחה יטיף לחה יותר גסה ודבקיית ומוגלא :

רפואתם נעשית ע״י הנהגה טובה ר״ל שירחיק עצמו מן המלוח והשרוף והחד והחמוץ כפי חומר המוליד הולי זה ואח״כ יעסוק ברפואות הנזכרות בפרקים המדברי׳ בתחלואי הראש בהרקות ראויות כפי חומר הנצרך להרקה ואח״כ יעסוק ברפואות החצוניות ויעשה מקודם איזו חפיפה ממי אפר באיזה עשבים ידועים המשל בזה קח עלי רובי פלאנטאגני ושל ערבה מכ״א קומץ אחד שורש בריאוניאה איריאוש מכל אחד אונקיא אחת גרעיני לוריאום • הרס לופינה • מכל אחד חצי אונקיא מחותכים ונדקים ומבושלים במי אפר כפי הנצרך וירחץ במים אלו את ראש שיש בו נתק או שחין רע • ואחר שנתיבש ראשו היטב משח אותו במשיחה זו קח שמרי יין שרופים סיד חי קנקנתום מכל אחד בשוה שחוקים היטב ומעורבים בהומץ חריף • או יקח שמרי יין תלויים וסיד חי ארשיניקו מכל אחד דרגמה אחת גפרית ג׳ דרגמאש וכסף חי הניתך ע״י רוק האדם אליבא ריקנא א׳ דרגמה שמן לוריום כפי ערכו ועשה מכולם משיחה :

משיחה אחרת לקוחה מכתבי א״מ הרב זצ״ל • לשחין רע שבראש • בראשונה ינקה הראש ברחיצת הלישיא״ה (בל״א לויג) שנכתוב ואח״כ ימשח ראשו במשיחה שנכתוב • הלוי״ג תהיה בב׳ אופנים • הא׳ הוא שיבשל קטניות עם לוריל (בל״א לארביר) כתוש שיעור שפוי ואחר הבישול יערה המרק צלול וירחץ ראשו : האופן הב׳ ישרוף מנעל ישן לעפר ויעשה באפר זה לוי״ג :
וזה אופן המשיחה קח הוריין נקי מן הפסולת ותמאה בריאה או יותר טוב בהדש מאיוש שיעור אחד וחצי שיעורם אונגואינטו לוריום (ר״ל לארבי״ר זלב) ואפר הע״ן בלע״ז קווירציני ויערב הכל יחד בטיגון על האש ויוסיף עליהם לורי״ל פלפל גפרית מכל אחד חלק שפוי כתושי׳ היטב וירחץ ראשו ג׳ פעמים בשבוע פעם בלישיאה (או לוי״ג) של קטניות ופעם של מנעל שרוף ואחר כל רחיצות ראשו יחמם משיחה זו אצל האש וימשח ראשו

ראשו בכח ואפילו מבצבץ דם יתית ניחה על הראש להוציא החתימות וא ז"כ כשנרפא ילך אצל אומן שינקוב באיזמל היטב מקום הקרחה להוציא מותרות המים רעים העצורים שם וזה בחנתי פעמים שלש :

פרק שביעי · מדבר בחולי פידיקולאציו והוא רבוי הכנים סבתם ורפואתם :

פידיקולאציאו בלשון יון פטיריאזיש והוא רבוי הכנים הנולדים מזוהמת הראש בעומק העור :

סבותם זיעה עפישית וחומרים נפסדים ונעצרים בעומק העור ·

תרופתם נעשית ע"י עשבים המטהרים ומיבשים הראש · המשל בזה קח גרגרי לוריום וזרע שטאפיזאגרה מכל אחד אונקיא אחת עלי פאריטאריאה ועלי הידירא מכל אחד קומץ · מחותכים ומכותשים ומבושלים בפי אפר חד ויתמיד לרחוץ ראשו במים האלו · ואחר התפיפה ייבש שערות ראשו ופעמים ביום ימשח ראשו במשיחה זו קח זרע שטאפ"י זאגרה ב' דרגמאש · אליבודו לבן · גרגרי לוריום מכל אחד דרגמה אחת · מלח ארמיניאקו חצי דרגמה · וכסף חי הניתך ברוק אדם קודם הברותו חצי אונקיא · שמן לודיום ב' אונקיאש · הכל מעורבים בתוך הסכ־השרת עד שיקבל תאר המשיחה ותהי לו למשמרת :

פרק שמיני · מדבר בחולי פליק"א פולונ"יקא בלשונם קאלט"ינעש ורפואתה :

למען אחי ורעי אשר בארץ פולוניא ארבדה נא במהות החולי האכזרי אשר מצאוהו לאנשי מדינה זו ובהיותי לומר בק"ק פאדואה הגיעו אלי כתבים מן האלוף התורני מהר"ר אפרים נר"ו · חתן המנוח מה"רר אלקנה והוא אחד ממנהיגי עיר לבוב ה"י והנו צעק כברופיא עבור קליעת או אריגת שערותיו משא כבד הכבידו על ראשו · והלא זה ימים רבים שגם רופאי מדינה זו מארץ הלוו כתבו כתבים לחכמי המדרש שבפדואה הנ"ל לבקש רופא למחלתי"נלאו למצוא רפוא' מספקת עבור רוע איכותיו ועד היו' שום אדם לא כתב ענינה ורפואתה בלשוננו הקדש זולתי עתה שאזרתי כגבר חלצי ולקחתי קסת הסופר במתני אשר נפלה בגורלי : לכתוב מהות החולי וגם זרה החלי : בעזרת צורי וגואלי :

עצם החולי הוא אריגת השערות שהתערבו זה בזה והתדבקו כחבל ממש ונקרא בלשונם קאלטונע"ש (ובל"א הא"ר לוקין) ובלע"ז פליקה פולוניק"ה על שם המדינה כי איננה מצויה כי אם במדינת פולוניא להיותו אחד מחולאים הארציים : המשל בזה כמו שחולי הצרפתים בלע"ז מירבוש גאליקים מקירו ממדינת צרפת · וכמו שבארץ שטיריא"ה (בל"א שטייאי"ר מארק) מצוי נפוח גרול וגדרים בצוואר · בלע"ז אישטרומי (ובל"א קראפא וכמו שבארץ הצפונית סאקשוני"א · הולאנד"א אינגי"ל טירה מצוי חולי האישקורבו"ט אשר בלשונם שארבאק · וכמו שבארץ אונגרי"א מצוי הקדחת הדה בלע"ז פיבריש הונגאריק"ה · (ובל"א ריא אונגרישי קרענ"ק) וכמו שבארץ התגר אשר אני יושב בה מצוי חולי ששמו בלשונם די"ל אלטי ר"ל תחת הלשון לפי שהורידים אשר תחת הלשון מתעבים ונעשו שחורים ויחלה האדם עד שאין בו כח להתנועע ממקומו והוא מפיץ לימפא אשר יתגבר ובמשיחה קלה עם ס"ל ארמוניאק"ו או עם יגדש שום תכף מתרפאים ועוד יש מקומות שבכל ארם תמצא עוברי השתול ואין יכולת להביא הכל כאן כי תקטן היריעה מהכיל וגם ילאה הקורא לעיין בספרי ודי לנו בידיעת שם החולי המכר וסבותיו שונית · גם תרופותיו משונות · כמו שאבאר בעז"ת :

אותות החולי רבות הנה · מהן אבות ומהן תולדות · אבות אני קורא היסורים עצמיים ואלה הן · אריגות השערו' · וכאב הראש אכזרי · ורבוי הכנים · וכויצה · ועקוש איברים · ושברון מתנים · ופרוק חוליות השדרה · וכאב הפרקים · וקשרים באצבעות · ומהם שצפרני ידיהם נכווצים · ומהם שצפרניהם נעשים ארוכים ושחורים כקרני העזים ומהן שקליעתם או אריגתם נגדלים ומצניעים אותם תחת הכובע שבראשם ומהן שנעשה האריגה בזקנם עד שהיו מוכרחים להצניעם תחת בגדיהן כמו שכתב תרופ' שינקיו"ס בחולה אחד שהיה לו קליעה בזקנו משקל ג' ליטרין · ודע שכאב

זה אכזרי וביותר כאב הפרקים שולט יותר בנשים • (ובפרט כשאין להם ווסת כראוי) מבאנשים (ויש לתמוה על זה שהרי אבוקראט פרק כ"ט אומר וז"ל הפודאגרא לא תבא אלא לנשים שאין ווסתן זבות) אבל בכאן בחורים ובתולות זקנים ונערים חלוש וגבור עני ועשיר כולם שוים • עד כאן אמרנו באבות • ונדבר עתה בתולדותיהן • דע שחולי זה א הוא לצרה יולד כי יתחבר לכל חולי הסובב בארץ באותו הזמן • המשל בזה אם נמצאים תחלואי' זמניים כמו חולי הצד או שלשול דם וכיוצא בהם אז פי שנים ברוחו כי יוסיף מכאוב על מכאוביו לרוע מזגו כמנהג שאר אדם העוקץ והמעפש והמחמ' והמכווץ את האיברים והמעורר כאב על מכאוביו :

בסבת החולי רבו כמו רבו הרעות וכולן בנויות על יסודות רעועים אמנם אביא איזה סברות עם היות שיפלו כמה ספקות עליהן : הסברה הראשונה יש מהרופאים האומרים שבסבת המים הנגרים בין ההרים שבארץ אונגריא"ה ומסתעפים לכמה סניפים בארץ פולוניא"ה (ויפול ספק על זה ולמה אינם עלולים שם במקום הניגרים בארץ אונגאריא"ה אלא שהרחיק נתיבו מארצו • ויש התולים במזלות המושלים על מדינה זו :

(ויפול ספק על זה ולמה לא כתלאים אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה שעלולים בחולי זה • ואף גם שכבר חולקים חז"ל אם יש מזל לישראל ואם לאו) (ויש אומרים שהוא מעשה שדים ולכן שיכקיו"ס הרופא קורא אותם ארינת השדים בלע"ז טריק"א איכקובארו"ס) :

גם זו לא מצאה חן בעיני כי לדברי רז"ל נקראים שדים בעבור שנמצאים במקום שדוד כמדבר וכיוצא בו וזאית רבוי בני האדם כמו במדינה זו • ונניח כת הפילוסופים המכחישים מציאותם אבל נאמין דרז"ל היותר אמתיים כי ארז"ל שהשדים אוכלים ושותים ופרים ורבים כאדם • והרמב"ן בפירושו על התורה אומר שהם בריות מורכבות משתי יסודות ר"ל מאויר ומאש • ועם כל זה קשה להבין ולמה שולטים ביאודים ובגוים וכבר ארז"ל שטנא בתרי אומי לא שליט • ובכאן כצדיק כרשע • ועוד כי בחולי זה נולדו' רבוי' תכנים וכדברי רש"י ז"ל אין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה וכו') : ויש אומרים שבסבת הכשופים גם זה מן התימה כי לא נעלם ממז"ל וגם מרושמי הארץ המאמינים בכשוף שמקום המים יחליש כח הכשוף (עיין בפלינייוס פרק ס"ח) וכל כחם דווקא במקום צנוע ומאין להרטומים ולאשפי' למכשפים לפעול פעולתם כי כבר ידוע שהארץ הזאת ארץ נחלי מים עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר : ויש אומרים שהוא בסבת המאכלים הגסים והחריפים והמלוחים (ויפול הספק ולמה לא יקרה האשקורבוט) (בל"א סארבק) הנ"ל הנולד מן המאכלים הנזכרים • והנה כמו אלה חקירות חקרתי במורשי מחשבתי וראיתי שאין תועלת בהן להביאם בכאן ולכן שמטתי אותן • ודי לנו שנדע שמקורם חומר רע אבל עדיין אין אנו יודעים מהות החומר אם הוא ליחה או איד • ואם הוא ליחה נאות לנו ידיעת מהותה ואיכותה הלא אם תאמר שהיא מלוחה הלא ממנה נולד חולי השועל הנ"ל ואם הוא מלבנה ומתוקה נולד ממנה בהרת לבנה • ואם היא השחורה תוליד הגרב והילפת וכיוצא בהם • ואם היא מאדומה תוליד מורסיורת הדם והם האריזיפיל"א והפליגמו"ן • וא"ת שבא מתערובת הליחות מהן נולדים שחי"ן נגעי"ם וילפ"ת • וא"ת שהוא חומר נפסד או ליחה נפסדת הלא מהן נולדים חולי השועל וחולי הפי"ל והנך נעדר שום טעם אמיתי בכל התנאי' הנזכרים לדבקות ולאריגות השערות • ולכן הוכרחנו לדעת ידיעה אמיתי' בחומר הפועל בגופות האנשים האלו • הב' ולמה גופית האלו מוכנים ומסוגלים יותר לקבל חולי הלז מכל שאר גופות • הג' ואיך יקרה הצפה דרך השערות דחיית הטבע ואת הכל יבוא במשפט ויתלבן כצמר צחר דבר דבור על אופנו אבל אסכים עם הרופאים האומרים שהוא גרם גס ודבקי כי סברה זו נאותית בין לכת גאלינו ובין לכת בעלי אלקימיא"ה המיחסים סבה זו אל עובי הדם וליחות חמוצות וכיוצא בהם :

ואם נדבר בסבה טבעית ושרשית ואת שראו עיני בימי מגורי בהיותי שם בארצם עם היות שאז למדתי חוקים ומשפטים ולא ידעתי עדיין דרכי הרפואה אבל בחנתי דרכם וראיתי כי שמנה הארץ מכל ארצות הגוים אבל מלאה טנופות ואשפות וככר אמר הפילוסוף כל עוד ששמנה הארץ תתמיד להיציא מבטנה קטורי' שמני' גפרתיי' (עיין ביסוד ארץ סעיף ע"ד) ומושב בני האדם מלוכלכים ואינם סורקים שערות ראשם וזקנם אפילו פעם בשנה ולא חיישינן לדברי רז"ל ערבוביתא דרישא מתיא לידי עוירא דמאני מתיין לידי שעמומיתא • דגופא מתייא לידי שיחנא וכולהו איתנהו בהון • ומאכליהם משונים רובן קטניות ומלפפות • ואליבא דקנא

במקום המרקחת יבריא את הצנון והבצל והשום • ומן המשקים יין שרף השורף הלב והנשמה יחד ומי דבש והשכר ושאר משקים השתיה שלא כדת כי בלי ספק מולידים חולאים רעים ושמעלה העשן לראש גורם חולי הראש והסבוב או הכווץ ולפעמי' השתוק זו ואצ"ל השגעון ובלבול הדעת וצלצול האזנים וחולי העינים • וכבר אמר גאלינוס שאפי' הדבש עצמו המתמיד בו גורם שתין כי שורף הדם ומוסיף בארומה • והנה השכר הנקרא ביאי"ר כבר ידוע שכל השותה שני מינים מוליד טפטוף השתן אשר בלע"ז שטראנגוריא"ה ובל"א (דיא קאלטי פיש) וגם מצינו בספרים שיש דבש ארסיי נולד ממיני עשבים ארסיים וממית את כל האוכל או השותה ממנו • והנה אחרי הודיע אלקים אותנו כל אלה אין לתמוה על החולאים הרעים הבאים עליהם מחמת רוע מנהגם אבל תמהני איך נמנים במספר בעלי חיים • וגם נסלק התמיהה ולמה גופיהן מוכנים ומסוגלים יותר לקבל רוע האיכות משאר מין האנושי כי בודאי הדם בתיותו. שמניי וקלוי באש שבבטנו מעל' עשן וקטורי המותת עצמו בתוך האסרים והיתרים והעצבים והקרומים והפרקים וחוליית השדרה ועד קרומי תמוח או קרומי העינים • ולכן בעשיית הבלורית בקדקדי האנשים נמצאים תועלת בתם יען כי יתעשן חוצה דרך חורי העור קטור הארסי הנזכר בכסוי הקדרה שהוא הראש מה שטמון כבר בקדרה עצמו שהוא הבטן כמעט מצאתי ראיה על דברי כי ברטולינוש הביא מעשה בכומר כל פעם שגילח או תשחית זקנו נעשה עיור וכל פעם שיצמיח זקנו יתרפא ודי לנו בבירור שלש אלה התמיהות ונבוא אל עיון הרפואיי האמיתי :

רפואות תעלה לך כרצונך בחקרך חקירה אמיתית ובהבדל שלשת הבדלים :

הבדל הראשון טבעיי • וההבדל השני סגוליי • וההבדל השלישי בלתי טבעי והוא ע"י שדים • אמנם הנכון לפני לדבר ברפואות טבעיות אמתיות מיאותיות לתחלואים הנזכרים • וענינים נחלקים לכמה אופנים : האופן הראשון ידבר בהנהגת הרפואה לאותן העלולי' כבר כפי השתנות הטבע והחולי : והאופן השני ידבר בשמירת הגוף ולהרחיק הנזק מן האריגה ומקריו • והנה המנהג הנכון לרפאו' חולי זה הוא על כמה פנים •

האופן הראשון להריק היקת הנקה ע"י הקאה והוא להוציא הארס או המסבבו מגבול הראשון רוצה לומ' מאסטומכא והסמוך לו • הב' לפתוח השבילים הראשונים • הג' לזכך עצם הדם • הד' לנקות חדרי הראש * הה' לתקן המזג מחום אל הקר מקר אל החום • הו' לבטל הארס הטמון בגופו • הז' לחזק האיברים פנימים והראש • הח' להסר הקאלטו"ן התקוע ושרשיו בעומק העור ושיהיה ע"י איזה סם בסגולה אבל בלתי גלות • הט' להקיז אם השעה צריכה לכך • האחרון שלפעמים יכריחו הזמן לעסוק במשיחה של כסף חי מה שמצאו האחרונים בכל גוף מזוהם טוב כקלורית לעינים : ועתה נפרש כל האופנים הנזכרים כסדרם וכהלכתן למצוא דבר דבור על אופנו : האופן הראשון בהיות שידוע שאנשים האלה יש להם מלוי ומותרות הרבה בלע"ז קאקוקימיא"ה בודאי שנאות להם ההרקת ממרקת בהקאה נצרכת להוציאם מגבול הראשון והקאה זו תהיה על ב' פנים : הראשון הקאה חזקה כמנהג בעלי קימיא"ה • ד"מ קח טארטארו אימיטיקו במשקל גרעיני שעורים חמשה או ששה לאיש בריא מעורב במרק של תרנגולת או במי דבש או בשכר אליבא ריקנא ואחר שיקיא פעמים ישתה שנית כמו רביעי' ממרק של תרנגולת : או יקח אנטימוניא"ו מתוקן או ויטרו"ם אנטימוניא"ו משקל ו' או ז' גרעי' שעורים ויתנהג כמנהג הראשון : ואם חלוש הוא יתעסק בהקאות העשויות מעשבים וסמנים המקיאים בנחת ולא בצער והם על כמה פנים • המשל בזה או יקח מן השרשים וזרעונים הפשוטים כמו מי"ץ צנון דרגמ' עשרה ולאיש גבור דרג' עשרים או זרע צנון דרג' שתים ולגבור דרג' שלש או יקח עליפ של אזארו"ם ששה או שמונה או משרשיו דרג' אחת או שתים או הסם גומ"ה גוט"ה גרע' ארבע' ולאיש חזק הטבע ששה : וכל זה עם מרק או שכר שעורים או מי דבש כמנהג שאר סמנים המסוגלים להקאה או משקה המשלשל :

האופן הב' לפתות השבילים הראשוני' וזה נוסחתו קח דבש של שושנים המשלשלי' ד' אונקיאש ומים מבישול העשבים בלע"ז מינטא אבשינשיו ציקוריא וכיוצא בהם ח' אונקיאש וישתה אליבא ריקנא בתוך שלשה ימים אבל יעיין היטב בטבעו כמו שנראה בפרק ג' ארץ החדשה הג' להריק רוע החומר

ע"י

ע"י רפואה משלשלת כפי כחו וכפי טבעו ויעיין בפרק ד' אריץ הח דשה הו' לטהר חררי הראש ע"י רפואות המושכות מן הראש הנצרך לצאת וזה נעשה בשני אופנים • האופן האחד הרקה ע"י פילולי קוחיאש או אנאריקאש • ואופן לקיחתם לאיש הזק דרגמה א' ויותר ובחצי לילה פעמים בשבוע • והאופן השני ע"י הרקה המושבת למטה מן הראש דרך החוטם והפה • והם כמה מינים מהם בלע"ז מאשטיקאטוריום . ר"ל סם שנלעס היטב ומוצא ריר מפיו • המשל בזה שורש פיטרו או נרגרי האסטיחי ומהם שטירניטאטארי' היא אבק המעטיש ר"ל שיקח שורש איריאוש ועשב מאיוראנה זרע קצח בלע"ז געריישק"ה ועשב דאבאק"ו הכל הרק היטב לאבק מה שהעלול מושך לחוטמו ג' גרעינים עד שירעטש ויורד הליחה למטה מחוטמו ומהם הגארגאדה רצוני בזה שיקח מבשול העשבים והם פוליניום אוריגינום • ביטה • היזופו • וכיוצא המסוגל לשטיפת הגרון והפה • ואח"כ יעסוק בבשול המחזיק המוח כדי שלא יקבל קטור או ליחה ארסיית והם עשב שטיחאדוש או ביטוניקה • ווירבינה שאלבייא פיאוניאה וכיוצא • האופן ה' אחר שהורקו חררי המוח והראש ממותרות שבהם נאות לו הרפואות או שמני' המסוגלים לרכך העור וכל זה ללמד הטבע לרחות ולהפליש חוצה דרך חורי הזיעה את החומר הארסיי כדי שלא יוסיפו שנית לעלות למעלה העשנים השמנים הארסיים הרגילים לצאת דרך חורי העשנים לתיך שרשי השערות שבראשו ושבזקנו ובנקל נארגי' . הנה מן השמנים המרככים עור הראש הם שמן שקדים או שומן אווז ותרנגולת והיותר טוב שמן רוזמארין או מים של אונגאריאה : הו' לתקן המוג אם הוא קר זלח ביותר וצריך ליבשו ולחזקו ולחממו הקור התקוע במוח ובעצבים ומסוגל לזה בשול ליגנוס סאנקטום וסלסה ושורש צינא וכיוצא בהם כמו שתמצא בפרק י"א לקמן המדבר בחולי העצפתים • ואם עורף בו החום או היובש או צריך לקירר החום ולרטיב היובש ולהתך העבות ולנקות המזוהם ואם קבוע בו צריך להריקו דרך מקום הניאות לו • האופן הז לבטל את האדם הטמון בגופו בליאיחור או לגרשו אל אבר שאין בו סכנה או בסם המושך אצלו את הארס הטמון בארג' ר"ל בקולטו"ן ולהסירו ולזה משובחת המשיחה הנזכרת בפרק ה' למעלה • האופן הח' לחזק כל האיברים פנימיים וביותר המוח ראש האיברים בתרופות העומדות נגד כל ארס ובחרתי בתריאקה ויניציאנה משקל דרגמא לפעם אחרת בכל לילה קודם השינה אבל ישמור עצמו ויצניע מן האויר הקר והלח ביותר השולט בלילה • האופן הט' ישתדל לטהר הראש מן הזוהמה ומן הכנים וניאות לזה עשבים וסמנים האלו רוטן או מקצח ואלה הם בלע"ז אישקורדיום • דיקטאמו קריטיקום אפשינשיאי ולהמית הכנים די לו בסם אישטאפי"ז זאגרי או יעשה ממנו אבק לפדר או מים לחפיפת הראש • האופן היוד ראוי שיעיין בענין ההקזה ואם שניאותה ההקזה • באיזה אדם באיזה זמן • ובאיזה מקום • ובאיזה כלי • ובאיזה כמות • אבל למרתי מפי השמועה שההקזה היא קרובה יותר להזיק מן השכר אם לא שהשעה דחיקא ליה רצוני בעצירת הוסת או דם הטחורים בכרכשתה ואז צריכה בעלוקו' • או באיזמיל בוריד סאפינה אשר ברגל העלול ובמעט הכמות • ובכאן הבן שואל היתכן או מן הראוי שנעסוק במשיחות או אספלנית או אבק עוגות המורכבו' מכסף חי • ואשיב שלענ"ד אין למעלה ממנו כפי הנראה מפעלותיו כי יגרש כל ארס וזוהמא הטמון בגוף האנושי • אמנם פקח עיניך וראה עם מי אתה עוסק (כסף חי) כי בעל דמים הוא אם לא שעשית משמרת למשמרת הקור ומים קרים ורוח צפונית כי אז בנקל תוסיף חטא על פשע • אבל בקיץ ובמקום חם והשתיה כרת מים חמים ומעשבים המסוגלים לחולי זה אין בו סכנה כלל :

ההבדל השני סגוליי לדברי האומר שהוא מעשה כשופים ולבטל הכשוף כתבו הראשונים כמה סגולו' ובענין הקטורת העושים להם המכשפי' והאשפי' במור ולבונה ועצירות וכיוצא שהו' נגד כל אשוף וכשוף ואויר הארסיי ושבחוהו לבצל הבר בלע"ז שקיללו"ס מה שצוהו הרופאים לתלותו במשקוף הבית (עיין פליניוס ספר כ' פרק ס"ח) גם כתב פליניוס שבחלק אפריקה כמה משפחות כלות וכמה אילנות נשרפות וכל זה מעשה כשוף) ויחסוה לקולטון איש ואשה ובתה והאומות עושים להם קטורת ידוע • אבל אנחנו עם קדוש די לנו בעדות ה וה"פ' פנחס שבורחים מן המזוזה ושומר פתאי' ה' :

התבדל שלישי ע"י שרים אחר שנאמין
במציאותם אדבר כאשר עם
לבבי אפילו לא היו ולא נבראו ראוי שנבראו בשביל
עם מדינה זו כי אין לך ארץ שעוסקים יותר בעסקי
שדים בקמיעות בהשבעות ובשמות ובחלומות בארץ
הנזכר ובקהלם אל תחד כבודי לכל העוסקים
בענינים אלו אבל לא אמשיך ידי מלהעתיק מגליון
אחד מספר רפואות וסגולות של אבי מורי הרב זצ"ל
וז"ל · רפואה ברוקה לקליעת שערות הנקרא קולטון
ע"י שד · מה שמסר לי בלחישה מאן דחש בה כ"ב
שנים ופיזר הרבה ברופאי' ולא הועילו עד כי זקנה
כפריית עשתה לו רפואה ומזה יצאו הקליעות עם
מקורם לגמרי ואח"כ נפלו מעצמם כי נגמר בישולם:
קח תבן וקליפת הקטניו' בלשונ' גראתווינ"ש בלע"ז
פיזה ושרוף אותם לאפר ויהפכם גם יערבם היטב
כדי שישרפו לאפר דק מאד ואח"כ קח אפר הלז ושים
אותו בשק אשר בלשונם לוי"ג זא"ק ושפוך עליהם
מים שיסתננו ויהיו אלו המים מי חפיפה בל"א לויג
ובלע"ז ליסיא"ה ותשים בו העשב הנקרא בלשונם
בארשץ (ובלטין ברנק"י אורסינ"א) ותרתיחם באש
ואחר הרתיחה שפוך אותם לכלי ותכסהו היטב
ותשים בו מעט סובין או לחם כדי שיתחמץ וכדרך
שעושים המשקה בלשונם בארשץ במדינותיהם
ואחר שנתחמץ קח שנית גראתווינ"ש ובשלם במים
על האש ותסנן המרק מהם ותערב אותם עם מים
הנ"ל ואם שמים הנזכרים הם המוצים ביותר תוסיף
עליהם מרק של גראתווינ"ש ר"ל פיזה שלא נתחמצו
והכל לפי הענין ואחר עירוב שני מימות האלו תקחם
יחד ר"ל הלוי"ג הראשון עם מרק של גראתווינ"ש
ותתנם שוב שנית על האש שירתיחו ואח"כ תרחץ
ראשך בהם · אמנם לא תחוף ותפור שעריך רק
תשפיך היטב המים על ראשך ותחזור ותשפיך פעמים
רבים כל מה שתוכל ושים זה על כלי העשוי כמדת
רגליך ברחבו ששני רגליך יכולין לעמוד בו בשופי
ועומקו יהיה עד הארכובה עד ולא עד בכלל
ותתעטף אז בסדין למעלה מראשך וכל גופך כדי
שהחום העולה ממטה מן המים החמים יכנס בגופך
ואחר החפיפה ורחיצת הרגלים ישכב על מטתו
ויזיע ככה יעשה בערב קודם שהולך לישן וגם
בשחרית בעמדו ממטתו ואחר שעשה כן בשחרית
יחזור למטתו ויזיע ויישן · ובערב אחר שעשה כן יקח
עוד העשב בארשץ המונח בתוך המים הנ"ל ויניחהו
במצחו ובצדעיו היטב וכן תמיד כשרוחץ רגליו יקח
שם העשב בארשץ הזה המונח שם במים ויניחו סביב
רגליו שיגיע העשב ברחיצה זו ברגליו והלוי"ג שעשה
מן האפר צריך שלא ירבה המים על האפר כדי שלא
יבטלו כח האפר כפי ערכו עד שכחו וחריפתו יהיה
נרגש בהלוי"ג · גם אמר שטוב לאכול בבקר בטחב
קוביב"ה · ודבר מסוגל שכשיפול הקאלטו"ן לא יגלה
לשום אדם אפי' לאשתו ובניו ויכרכנו ויצניענו עד
כאן לשונו :

פרק תשיעי מדבר בנזיקים הנופלים בקרנות הבית ר"ל בכאב האזני' :

בתחלואי האזנים הרבה כתבו הרופאים
אמנם כאב האזנים בא
מכמה סבות או מליחה מלוחה ומעופשת בתוך
קרומי האזנים הגורמת כאב או ממין לימפ"א
מעופשת או ליחות רע · הב' לפעמים ימצאו באזנים
שרצים או שנכנסים מבחוץ או נולדים מבפנים
וגורמים כאב · והאותות לקוחות ממהות הכאב
ר"ל אם הוא בסבת הלימפ"א תמצא בו כובד ראש
או נזילה ואם בהתלהבות תמצא כאב דופק ואזנו
אדומ' מבחוץ ואותות כיוצא בהם הרפואה לקוחה
כפי השתנות הסבות : המשל בזה בסבת ההתלהבות
קח מי"ץ זמפיר ויב"ה ב' דרגמאש · שמן עקרב א'
דרגמה שמן תולעים א' דרגמה שמן קאמומילה א'
דרגמה ויערבם היטב ויטיף משמן המורכב לתוך
האוזן כמה טפות · ואם בסבת איזה תולעים ישתדל
להוציאם ואני בחנתי בנסיון בחולי האזנים של ביג
נכד הקיסר סולטאן מהימיד שנולדו ממורס' אחת
שרצים באזניו וגרשתי אותם לחוץ בהטיף לתוכו
אליקסיר פרופריאטאטיש ואחר כמה שנים מצאתי
כתוב בספר איטמולירו"ש מחבר מפורסם בדורנו
שגם הוא כותב סברה זו · כן באפריסמון הלז יש בו
מירה"א אלוע"י כרכום וכיוצא המסוגלים או לגרש
או להמית התולעים :

פרק עשירי · מדבר בנזקי חלוני הבית או בחולאים שבעינים מבית ומחוץ

מומי העינים וגבותיהם הרבה הם אמנם לא אכתבם כולם אלא היותר נצרכים לדעת ושאינם מן הנמצאים בנקל בספרי הרפואות: ואלה הם המום הראשון נפוח בתוך עפעפי העינים בלע"ז דורוזו"ן (ובל"א וושי"ר גוועק"ש או גישוו"י לכש) באופן שבקושי פותח אותם עבור ליחה שבהם והולי זה בהיותו חדש בנקל יתרפא אפילו במשיחת הרוק המוציא מפיו אליבא ריקנא • אבל אם ישן הוא יקח בישול העשב אפשינשימי או פיניגריקו וכיוצא • ואם הוא קשה כעצם אז האומן בלע"ז קירורג"ו הותכו ומוציאו משם• הב' השעורה בלע"ז אורדיאול"ו ובלשון ישמעאל הארפאגי"ק (ובל"א איין גערשטליין) שמקורו ליחה גסה והנו ארוך כשעורה וגם זה יתרפא ברקיקה אליבא ריקנא • או יקח זבוב ויקוץ ראשה ואח"כ ימשח עמה מקום השעורה • ואם הוא ישן צריך למתיכים יותר חזקים המשל בזה יקח בשול מזרע פינוגריק"ו וזרע פשתן ועלי מאלב"ה וכיוצא • הג' סרטן בלע"ז קאנקרו רחמנא ליצלן צריך לאומן מומחה ומסובן הוא הד' בכנים הנולדים בשפת העפעפי' בלשוננו קאראפאטה (ובל"א פילז ליי"ז) יקח מירדא • אלואיש עם מעט שמן או שומן תרנגולת ויעשה משיחה או יקח אשטאפי' זאגרה • אלואיש ודבש :

ויש מומין בעצם העין ואזכיר איזה מהם •

תחלואי העינים הם לאין מספר • וצריכים לכוחל מובהק אפס קצהו אוריעך שכל כאב או התלהבות העינים בתחלתו צריך למרתיעים המשל בזה יקח חלב אשה ויטבול בה פשתן ויתן על העינים או יקח חלמון ביצה מבושלת ומים שושנים ויערבם יחד ויתן עליהם וגם יטיף לתוכם וימצא תועלת ואח"כ יתעסק ברפואות ניאותות לחולי אבל הסרטן צריך לאומן וכן הקאטאראטה אבל הגוט"ה סירינ"ו והדומה לו מתרפא ע"י רפואה והנהגה טובה וכ"ז מצוי בספרי' •

פרק יא מדבר בנזקי דלתות פתח העליה ובפתח עצמו רצוני פה ושפתים :

מומי השפתים הרבה וקצתם אזכירם המום הראשון נפוח השפתים • הב' שסיעת השפתים • הג' נגעים • הד' שפתי הארנבת • הה' סימור השפתים • הו' קושי הפתיחה • הז' עיקום שפתים • הח' בקיעת השפתים • הט' טפטופי הריר • היוד שפתים כרכומים •

א לנפוח השפתים יתרפא בהסר הסיב' אמנם אם בסב' חולי הצרפתי' בלע"ז מאל פראנצו"ש יתרפא ע"י העצי' ליג"י סאנקט"י עם מי' מעלי סולאטר"ו ואלומן (בל"א אלוין) • שסיעת השפתים סבתן על הרוב מיובש יותר אמנם רפואה היותר קלה שיקח שומן תרנגולת א' אונקיא שעוה לבן א' דרגמא וירחצם כמה פעמים במים של שושנים ויהיכם למשיחה • ולעשירים שמן שעוה או שמן לבונה • או שמן מירדא וכיוצא בהם •

ג נגעי השפתים ולפעמים כשחין • קח ליטרגיריום ופסולת של עופרת • וזרע מ נשב אישקיאמנו לבן • הכל בשוה ושמן שושנים ושעוה לבנה הכל מעורב במדוכה של עופרת • או משיחה של עופרת אצל הרוכלים או של כופר בלע"ז קאמפו"ר או שמן מחלבון ביצה וכיוצא :

ד שפתי הארנבת (בל"א האזין שארט) צריך אומן מומחה ויתרפ' ובסגול' באלסימו"ס הישפניקו"ס :

ה חרדת השפתים סבותיו שונות כמו שאנו רואים ברגזגים או בפחדנים ולפעמי' בחולשת הגידים ולפעמים מקרירות • ולפעמים בסבת התולעים שבמעים ולכן צריך לעיין בסבתו ולהסירו בהפך הענין :

ו עיקום הפה בלע"ז ריזהקאנג"ה ובערבי לאקווה הוא תחלת השתוק וצריך להתעסק באורתן • הרפואות המסוגלים לרפואת השתוק :

ז קושי פתיחת וסגירת הפה כמו שסבותיו שונות כך רפואתן על כמה אופנים ושונות :

ח פטיאליזמו"ס והוא רקיקה תמידית הוה על כמה פנים • הראשון הנוזל מן הראש איזה ליחה • הב' הבא מאסטומכא הלח ביותר • הג' מליחות יתירה שבריאה • הד' מבני מעים וביותר מסבת שרצים • הה' בסבת תשחול והאישקורבו"ט • הו' בסבת לקיחת כסף חי ולכן יעיין בסבתם וברפואתם הפך הענין :

ט בקיעת השפתים אם לא תהיה גבוליו בסיום איזו קרחת אז תחיינה בסבת איזו ליחה חדה ותרופתן

ותרופתן ג"כ משיחה של עופרת וכיוצא בזה ·

יו"ד שפתים כרכומיים או ירוקים מסבת חומר רע המושל בגוף צריך עיון ויקבל רפואה בהפך הענין (רוצה לומר להסיר הסבה) :

פרק י"ב מדבר בנזקי פתח הבית מבית ומחוץ רצוני תוך הפה :

א **בחומה** שנבראת ללשון רוצה לומר בשינים ובחניכים יקרה להם היקות רבות · בשינים הכאב יתרפא על כמה אופנים אם בא מקרירות טוב שיגמע לתוכו שמן נרדים ואז שמן רוזמארין או שמן מאיורדאנה · ולמי שאין ידו משגת לשמנים היקרים די לו בפרוטה אחת שורש פיריטר"ו בלשון ישמעאל אודולקהאי"ר · ואם בסבה המים שורש מאנדראגורה · או שורש היעקיאמנו או שורש צינוגלוסה · או שפירישו ויטדיול · ומסירים הכאב :

ב לקרירות השינים יעסוק בשרשים המים או בישולם · ד"מ פיריטרום · אריששולוחיאה · אינולה · שאלוויאה וכיוצא בהם :

ג להעביר השיחור או תעיפוש שבשיני' ולהחזיקם קח עצם דג זיפיא זקרן צבי שרוף ועצי אלמוגים ושורש איריאוש ושושנים יבשים ואם לא ימצא כולם די לו באבן קימוש בלע"ז פומי"ש בחניכים מעופשים או בתוספו' בשר או בנזילת כאשר יקרה באישקורבוט עיין בפרקו :

ד להסי' הבשר אשר הוסר מן שרשי השינים ולהחזיקם · קח לבונה מאטיחש סרקאקילרה ורס תנין ומעט דבש ועשה מכולם משיחה :

ה בהתלהבות החניכים קח מים של עשב פלאנטאגיניש ומי שושנים או מי עשב זמפרי וויב"ה · מכל אחד ד' אונקיאש ודבש שושנים או סתם דבש א' אונקיא מלח ניטרום א' דרגמא ועשה משיחה :

ו בנגעי הלשון בלע"ז אפט"א וביותר בקטני' נגעים לבנים יקח דבש של אגוזים מטוגנים או מיץ של מירא"ש (בל"א מויל בערין) או מיץ העשב פלאטאגו או מיץ רמונים חמוצים וכיוצא ואם יש עפיש צריך לקנקנתום בלע"ז וירטיול או אלומי :

ז להסיר ריח הפה ילעוס מיני בשמים כמו אהלות ואגוז מושקאטו וזנגבי"ל אניליקה זירואריאה ציפירי וכיוצא בהם :

ח בהתלהבות הגרון יעסוק במיץ רימונים או מיץ מוראש או פלאנטאגו או מלח פרונילה ובהתלהבות הצוואר בלע"ז אנגינא ויש בה סכנה אז צריך להקיז פעמים שלש ויעסוק באותן הנזכרים עם מי שעורים ומבחוץ יתן על הנפות רטיה של אפר קן צפור דרגמה עשרה עם מעט קאסיא אפילו חמאה בלבד :

ט צפרדע בלע"ז ראנולה הוא נפוח תחת הלשון ומצוי יותר בנערים מבחורים וצריך שיעבור מחט אחר גדול אחר שנתלבן באש ואז יוציא המוגלא וצריך שישפשף היטב פיו ולשון עם בישול יין וחומץ ובבשמים כמו זנגביל מלח · (או יקח קל פת רימונים ומעט דבש ויעשה משיחה :

פרק שלש עשר' מדבר במומי החוטם ונחיריו ותרופתם ·

בנחירים נופלים כמה חולאים ומקרים מהם נגעים בלע"ז אוזינה · או קנקרו · או פוליפוש · וסכתן שונות אך שלשתן לפעמים צריכים לבוא תחת יד האומן ולפעמים ע"י סמנים חדים וכן ריח רע היוצא מהחידיים נולד מכמה סבות אפס כי רובו מאדים עיפושים :

שער שני

מדבר בבית העליון הוא מדור האחרון האוירי שבו בעל הבית מתענג באויר הצת רצו' ושוב והוא נגד כלי הנשימה :

אמר המחבר איך יקרה הנשימ' רבו כמו רבו הדעות אמנם רופאי זמננו מאמינים שאחר פיזור הדם לתוך התוך הלב הימנית יתערב הדם עם מיץ קילו"ס כדי שירתוקן יותר ואז יורד לסימפון הריאה בלע"ז ארטיריאה וינוזה ואחר שיסינן שם שנית חוזר לתוך הלב השמאלית וכמה תחכם הריאה שבעצמה תרחיב הסימפונית ושביליה למען ירוץ בו הדם בנקל רצוא ושוב · וככה תקרה הנשיבה והנשימה · ועל סברה זו יפול ספק מדוע לא תקרה נשימה זו בוולד המונח ברחם אמו אבל אין כאן מקומו :

אמר גאלינו בחסור הנשימה יחסר החיים וכן בחסור

כחסור החיים תחסר הנשימה • אמנם דיאמיר"בריק הביא כמה מעשיות בענינים מתחלפים להוציא מלבו של גאלינו המשל בזה אנשים היורדים לעומקי הים להוציא המרגליות ואלמוגים וכיוצא וכמה בני אדם שנפלו לבור ראשם למטה ורגליה' למעלה • השר מאב"רוקורדאטום מליץ של המלך התוגר י"רה והוא אחד מגדולי חכמי האומות והמתיקר בכבודי כתב סברה אחרת ומיחס כל תנועת הלב אל הריאה באמרו כאשר הלב מושך אליו הנה ההתקבצות ואז מסך מבדיל את עצמו יתנשא וימשך אצלו הקנה וככה הריאה דוחה את הנשימה • וכן להפך כאשר דוחה הלב יתרחב אז המסך שבלע"ז דיאפראגמא ישפיל וימשוך אצלו הריאה וירחיב הקנה ותקרה הנשימה :

בכלי הנשימה • הנזכר נופלים כמה מומים אמנם אינה מה שהיותר נצרכים אזכירם כפי מדרגתם • המום הראשון ובמדרגה הראשונה יש הולי בלע"ז דיספניאה : במדרגה השנית נקרא בלע"ז אשטמ"א : במדרגה שלישית בלע"ז אורטופ"ניאה שפירושו בלשון יון קומה זקופה לפי שלא יניח החולי לשכב באחד מצדדיו כ"א שישב יום ולילה במטה בקומה זקופה ובלעדה לא יקח הנשימה :

אותות שלשה אלה הנזכרים הם קושי הנשימה והנשיבה מקוצר הרוח שבריאה :

סבתן שונות מהם שתלוי ברבוי הלחות ונקר' אשטמא מפורסם ולח ומהם התלוי ביובש נקר' בלתי מפורסם ויבש (ובזה האריכו לדבר האחרונים) כמו שאנו רואים בנשים חניקת הרחם • ובאנשים חניקת האיפוחו"נדריאה • א' זה הכלל רפואת שלשתן שיקח ראשונה איזה הקאה כדי שיקיא מה שנמצא באצטומכא ובחזה ובסביביו ושבחו רופאי זמננו את המים של דאבאקו לערך א' אונקיא • וא' שירופ"ו של דאב"קו מלא כף אחת בלע"ז שירופוש ניקוציא"נוש : ב' גם אמרו שטוב לשאוב בפעם אחת פתאום הרבה עשן הדא"באקו מן הפי"פה • ג' תדע שחולי זה רפואתו על שני פנים • הראשון בתוך העונה • הב' שלא בתוך העונה :

ד' רפואות נאותות באשטמ"א לחה הם אלה העשבים • מארוביום היזופו • אשקביוזו • קאפי"ל ווינירייש • טושילאג"ו • פוליגיום • אינולה קאמפאנה • אירינאוש • ליקוירישיא"ה • אלטיא"ה • תאנים יבשים ועמוקים וכיוצא : ולעשירים איליקסיאי"ר ברופריטאש איליקסיאי"ר פיקטוראלי"ש • שמן פיניקול"י • שמן אניזי וכל המתוקן מגפרית ה' לא יקיז אלא בחולי אשטמ"א התלוי בעכוב הנועת או מיציאת הדם שבחצר הלב אבל בליחה הכמוס' בסימפוני' אין בהקזה זו שום תועלת : באשטמא בלתי מפורסם ראוי שיעיין היטב אם בסבת חולי הרחם ויעסוק ברפואות נאותות לחולי הרחם ואם בחולי הנכפה ר"ל ברפואות המסוגלים לחולי הלז בתוספות מעט לאודאנו' אופיאטום וניאות להם מלח בילאטילי שלסוקסיני או של קרן צבי וכיוצא :

פרק שני מדבר בשאר נזקי כלי הנשימה ותחלואי הריאה :

פליבריטיש בל"ה חולי הצד הוא התלהבות של קרום הדבק תחת הצלעות :

סבתו נולדת מדם ירוקיי העובר תחת קרום הצלעות ואז הרוק שלו ירוק או מלבנה והרוק לבן ובקצף או משחורה והרוק שחור או מדם והרוק יהיה אדום :

אותותיו חמשה הא' קדחת חדה ותדירית הב' כאב עוקציי • הג' דפק עולה ויורד כמגרי וקשה • הד' קושי הנשימה • הה' שיעול חזק :

רפואות חולי הלז היא ההקזה פעמים שלש כפי הכח ושתיי' אסורה ביום ראשון פעמים בצד הכאב וביום השני מצד שכנגדו • הב' שיעסוק בעשבים וסמנים המסוגלים לרכך ולהוציא הליחה הטמונ' בחזה ובריאה לחוץ ע"י שיעול ורקיקה :

פריפניפמוניא"ה בל"ה צמיחת הריאה והוא התלהבות הריאה :

סבתו מדם העובר בבשר הריאה • או מכל מיני ליחה חדה :

אותותיו כאב גדול וכובד וקדחת חדה וקוצר הנשימה ואודם בפניו ודפק לח וכמעט רפואותיו כרפואות חולי הצד אלא שזה מסוכן יותר :

אימפיאימה הוא מורסה ודם מעופש כמו בחלל החזה :

סבותיו ג׳ • הא׳ מדס שנשפך על ידי מכה לחלל ההזה • הב׳ ממ־ה ירוקה • הג׳ לבנה מעופשת שנשארת שם :

אותותיו ג׳ • הא׳ כובד בחזה • הב׳ כאשר ינוע מצד אל צד ירגיש בתוך החזה כמו מים השוטפים שם • הג׳ שיהיה לו סימור וקדחת כפעם בפעם :

רפואתו להריקו ולטהרו כמו שאבא בעז״ה במקומו :

פשו״ש בל״ה שדפין והוא נגע בריאה :

סבותיו ממורסה בלע״ז אימפיאמ׳ הנזכר או מנזילת ליחה מלוחה וחדה :

אותותיו כליון הגוף ורזות הבשר בכל הגוף וביותר בצדעיו והוטמו דק ועיניו תקועות בתוך הבור וריח רע ברוקו ושיעול תמידי גם קדחת דק׳ תדירית :

רפואות חולי הלז תמצא באחד מעיר או שנים ממשפחה עם כל זה שלא יניח החולה בלתי רפואה אסדר ב׳ או ג׳ ענינים • הא׳ ישתדל הרופא בכל כחו לטהר ההזה • הב׳ לקרר החום והקדחת • הג׳ לעסוק בסמנים המעלים ארוכה בבשר הריאה במקום הנגע וכל זה יבואר במקומו :

פרק שלישי מדבר בבירת העששית המיוחד לבעל הכירת בלשון ישמעאלים שאתנ׳ישין בלע״ז שקר׳יפטוריא : ודומה ללב בכל פעולותיו :

הלב הוא עין המים מים חיים שממנו נובע הדם דרך העורקי׳ לתוך כל איברי הגוף וחוזר שנית דרך גידים ידועים ללב ואיננו פוחז או שוטף באחת לאבר אחד יותר מאבר השני . אמנם רבו כמו רבו הדעות ברופאים קדמונים לדעת דרך אמיתי איך יתגלג׳ הדם רצוא ושוב ירדו לעומקי מים והעלו חרס עד שנת • לנוצרים היה רופא אחד מחודר בארץ אינגיל טירה ושמו הארביו״ש לעשות בחכמת הנתוח והוא מצא דרך אמיתי שכל רופאי זמננו הודו לו • והורה לנו שלא יקבל הלב את הדם מכבד בלבד אלא מכל הגוף ע״י עורק בלע״ז קאב״ה בתוך חלל הימיני ומחלל הימיני יורד ע״י עורקים בלע״ז ארטיריאווזה לתוך הריאה • ומן הריאה דרך עורק בלע״ז ארטיריאה וינוזה לתוך חלל השמאלי ומשמאל דרך עורק בלע״ז ארטיריא אאורטא יפרד לכל חלקי איברים לזונם ועוד אמר הארביאו״ש החכם שדם השריד או המיותר ממזון האיברים בתוך העורקים יחזור למקומו והזמין לה׳ הבור״ד׳ מעינו׳ המרטבי׳ את הגוף והם העורק וינ׳ קאב״ה ועורק ארטיריאווזה ועורק ארטיריאה וינוזה ועורק ארטיריאה אאורטא וכמעט נרמז לארבעה נהרות היוצאים מעדן להשקות את הגן • ועוד למדנו שלשה דברים למ־נו שהדם נובע מחלל הימין שבלב דרך הריאה לחלל השמאל • הב׳ שכל הדם יתגלגל כאחת • הג׳ שיתגלגל הדם שלשה וארבעה פעמים ביום :

(עורק בלשון חכמים ספפון)

פרק רביעי מדבר בסבת פלפיטאציאו קורדיש והוא קפיצת או דפיקת הלב :

קפיצת הלב כשהלב מדלג או דופק חוץ מן השיעור או כשהלב דופק בנחת ולא בצער נקרא רתת הלב •

סבותיו לאין מספר אמנם איזה מהם אזכירם והם הראשון מרבוי לחות ארסיות טמונות בלב : הב׳ מורסת הלב הג׳ מפחד הד׳ מכעס הה׳ מתענית או שאר הריקה יתירה • הו׳ ממשגל הז׳ מיקיצה ותנועה יתירה הח׳ מרבוי המים בפרוכת הלב היורדים מחלל החזה והוא מין לימפ״א הט׳ משגיאת החימוץ בלתי סדר כאשר יקרה לבעלי שחירה עבור מחמצת יתירה שבדמם • היוד משרצים הנמצאים בפרוכת או בחללי הלב • ועוד הרבה כאלה :

אותותם יש שלבם קופץ בכאב גדול שבלב ודפקם מהיר ובסבה חמה וכן להפך בסבה קרה כאשר אבאר בעז״ה • כל דפיקה או קפיצה התלויה בחולי איפוחונדריאקו יותר קלה לרפאות • מן הבאה מסבת חולי האישקורבוט ויותר מסוכנת התלויה באיזה מזיק שבפרוכת הלב לכן יעיין במדרגתה קודם שיעסוק ברפואתה :

רפואות חולי זו תלויה בהסרת סבת כל דבר מזיק את הלב : הב׳ לחזק כחו ובסגולה העשב מיליסה • הג׳ העשב בוראזה • הד׳ העשב רוזמארין אמנם מה יקר בעיני האתרוג וכל העשוי

ממנו

ממנו יש משבחים שורש אינולה או זידואריאה אבל
כמדום' בסבה קרה אבל בסבת חמה יעסוק בקאפו"ר
הוא הכופר או בשושנים והמורכב מהם א
בשאנדאלוש ולמי שידו משגת יקח מרקחת
אלקרמיש או מרקחת דיאשינטו' או דיאם שקים ·
או דיארודון · וכל הנכנס אמברה גריזה ולבעלי
אלקימיאה · טינקטורה קוראל · אליקציר ויטה ·
שפירטו אמברה וכיוצא :

פרק חמשי ידבר בחולשת הלב ועלוף סבותיו אותותיו ותרופותיו :

חולשת הלב אינו אלא חסרון כח הנפשיי ·
סבותיו הרבה · אותותיו דפק עמוק
וקטן גם מאוחר ויש בו סכנה · רפואותיו · זריזים
מקדימין להסר הסבה · ותמורתה עוסקים בכל מיני
סמני' מחזיקי הלב ושאר איברי הגוף בין פשוטים ובין
מורכבים המשל בזה יקח קונשירבה די רוזה די
בוראזה די בוגלוסא גאריאופולי מכל א' כף קליפת
האתרוג ואגוזמושקאטה וקנמון מכל א' דרג"א' ויעשה
מכולם מרקחת · או יקח בשר תרנגול סרים או בלתי
סרים ויסיר ממנו כל שומן שבו · ומים של העשבים
בלע"ז בוראג"ו בוגלוסה · מיליסה רוזה · אשיטוזה
מכל אחד מלא כף א' אבק של דיארודון ושל
ארומאטיקו רוזאדו ויוציא מכלם המים ואם שאין
באפשרי להוציאם יבשלם בסיר מכוסה יפה · מנהגו
שיקח כל שעה כף א' מלא ממים האלו · ויותר טוב
שיעסוק ג"כ ברפואות חצוניות · המשל קח איזה
בשמים טובים ויבשלם ביין ישן מהם ע"י ספוג או
חרט יתן על הלב מהם על דפקי הידים מהם על
מבושיו · אמנם אם העלופים באים מסיבת חולי
הרחם אז יעסוק באיזה סמנים שיריחם חד כמו
קאסטור וגאלבאנום ואסה פ'ורידה וכיוצא ולפעמים
יקרה להן חניקת הרחם וצריכין לסמנים המסוגלים
לחולי הלז המשל קח אסה פ'ורידה א' דראגמ'
קאסטור שליש של דרג' לאוראנום רביעית דרג'
ויעשה מהן פילולי משקלם חצי שליש לעת העונה או
יקח מי בוראג"ה דר' 50 ומי מילישה דר' 50
ויטיף לתוך המים בכל פעם שתשתה המים שמן
שוקשינו טפות שש או שמנה וישתה בפעם אחת :

שער שלישי מדבר בנזקי מרור השני הוא האמצעי שבו ישתמשו משרתי בע"ה

והם האיפה והמבשל ובעל המריתה יהם נגד הכבד
והקבה והטחול משרתי הגוף המבשלים והמחזיקים
את הטוב ודוחים את הפסולת ונדבר ראשונה
באיכות המבשלת :

פרק ראשון מדבר במהות האצטומכא :

א **קיבה** שבלע"ז איסתומכ' (ובל"א דער מאגין)
הוא חלק א' מחלקי' ושאינם מתדמים :

ב וחוכו חלול כקדרה מחזיק המאכלים והמשקים
כל צרכו ויש לו שני פיות הפה העליון שהוא
ה ושט שמשם יורדים המאכלים והמשקים · ואולם
השני הוא התחתון ונקרא בלע"ז פילורוס שמשם
יורדים המאכלים לבני מעים :

ג וניזון מדם הנובע דרך העורקים ודם הנותר חוזר
לאחוריו דרך הורידים שבכלי קטן המגיע עד
ענף הטחול :

ד' ולפעמים יתאחר שם המזון ויתלבן ויתהפך
לתואר המוריים ויחמיץ :

ה חמיצה תלויה בתערובות החלקים הקטנים
ובבירור הא כל מן הפסולת באופן שהזך והטוב
הולך לזון את הכבד ולהחיות הגוף אבל המותר
והשמרים נדחים לחוץ :

ו עיכול זה כשיחמיץ נמצא בקיבה של עגל כחומר
גם ונקרא בלשוננו קבאז"ו ובלע"ז קואגולוס :

ז אמנם איך יקרה עיכול זה רבו הדעות ואני אחבר
פרק בפני עצמו ואכתוב סברת האחרונים כי
יותר מצאה חן בעיני :

ח וכמה היזקות נופלות בבירת המבשל הנזכר
רצוני בקיבה הלז :

ט מהם בקיבה עצמו ומהם בסבתו :

יוד ואני אשום איזה מהם היותר נצרכים ובקצור
נמרץ ותרופתן כי כבר כתבו אחרים בספרי
הרפואה בלש"ה וזולתי :

פרק ב' ידבר באיכות העיכול בסבת המעורר והמבטל כדעת האחרונים :

א **כאשר** נלעס המזון בין השניים נקרא עיכול

ראשון ובדרדתו לרתוך הקיבה בלע"ז אסטומכא ויתהפך לתואר מי שעורים קראוהו רופאי' הקדמונים קילוס שפירושו בישול ורופאי זמננו קוראים אותו שאור או חמץ כי כאשר יתחמץ שאור שבקיבה אז יתהוה הבישול וישתנה לצורת המוריים בלע"ז פו"לטא או פ'ארו : ב' סבה ראשונה (לדעת האחרוני' רופאי זמננו) שתפעול זאת איננה החום • יען שאנו רואים שהדגים בלתי חום נמצאים זוללים וגם בישולם חזק (ובמסכת א' הלוש פרק י"א בעופות ובדגים כדי שתפעול לאור ותשרף) ג' הכלבים מאכלם עצמות (תמן מתלין מתליא כלבא בכפנא וכו') והתרנגולים בולעים חתיכות זכוכית וגם מעכלים אותן היטב • ד' ששם חום הוא שם עצם אבל לכאורה אם נזכיר הקילוס יהיה כפי השתנות בעלי החיים עם היות שכולם נופלים תחת סוג אחד (ר"ל המזון) עם כל זה תמצא תחתיו שנוי העיכול המשל בזה • ה' בעופו' תמצא הגוזל והתור או בני יונה אוכלים שורש אליבורו וגם מעכלים אותו בנקל ואם יאכלנו סוס תכף ימות • ו' ובחיות הכלב בולע הסם ויטרלם אנטימוניו' ואיננו מקיאו • ז' וכענין זה תראה ההבדל שבין עיכול הכלב לעיכול האדם עם היות שבלחם את' ניזונים וכל זה עדות נאמנה שלא יקרה העיכול עבור החום בלבד : ח' בקדחיות ברבות התבערה תחסר התשוקה (תשוקת האוכל) ותגבור התעיבה • וכל זאת יורה לנו שאין העיכול נעשה ע"י חום בלבד : ט' אמנם לא נכחיש שהחום יועיל בבישול או עיכול שלנו אבל באופן שחום חצוני המקיף אותנו יועיל לכל דבר חמץ שיתמהר להחמיץ ג"כ יקרה בב' אופני' אם בצומת או בבעלי חיים שתנוריהם הוא הקיבה • ואם בחלקים הסמוכים לקיבה או ע"י עצם המזון • כפי ערך חומה : יו"ד אם כן נאמר שיש בקיבת שאור שטבעו עשניי המחמיץ ומתיך המחתך הקילוס לחלקים דקים ודוחה אותו לבני מעיים והוא אם כל חי ולכן קוראים אותו האחרונים חום חיוני • י"א אוכל הממהר להחמיץ מסוגל יותר לעיכול ומנפח הגוף וגורם רוחות למטה ופיהוק למעלה ומכאן שבעל שקוי עלול יותר בגבול הקיבה אחר הסעודה • י"ב וכתב הילמונשיאוש שחלב בקיבה תתחמץ בתוך שעה אחת וכ"ש כל דבר מתוק כדבש וצוקארו : י"ג לכן כל הסמים העשוים מברזל (בלעז מארציאל אה) אחר לקיחתם יעלו פיהוק חימוצי עשניי ועפושיי : י"ד וכן כל מה שמסוגל להפך ולבטל החמוץ ג"כ מבטל תשוקת האוכל ויעכב העיכול המשל בזה כל חומרים מימים או שמניים ועפריים (בלע"ז אלקאליא) וכיוצא בהם : ט"ו בבעלי שלשול בלע"ז דיארתיאה או של דם בלע"ז דישינטיריאה או חלקות הגוף בלע"ז ליינטיריאה כל הנלול באחד מאלה התחלואים אין בו תשוקת האכילה כלל ולא שום עיכול המזון בגוף אבל אם יבוא עליהם איזה עטוש או גיהוק מלמעלה טוב (כדברי אבוקראט פרק ו' א') רצונו בזה כי יורה על חזרת העיכול למקומו או שמספיק להחמיץ : ט"ז הלחם הוא מזון שאין האדם מואס בו לעולם ויתערב תוך כל המזונות : י"ז הלחם הוא שהחולה בתכלית חליו מואס בו אבל ידרשנו ויבקשנו קודם כל המזונות בחזרת הבריאו' וכל זה עבור שאור ומחמצת שבו רוחניי אהוב לקיבת האדם : ח"י ובאיזה בעלי חיים אשר בבטנם הרבה שאור שם ג"כ תמצא כח המתיך ממש • המשל בזה העוף בת היענה בלע"ז שטוצ"יו גאמיל'ו האוכל זכוכית וברזל ותמצא בצואתו איזה ברזל שחציו ויותר נתך וחסר משקלו : י"ט וכן בשאר עופו' שחמיצתם או שאורם הרבה ולכן אוכלים תמיד אבנים וטיט ונתר כי יודעים ומכירים טבעם גם כי אלה הגשמים או סמנים הם טובים לבטל החימוץ שבבטנם וראויים להשביעם : כ' אמנם במקור החמץ יש דעות שונות יש אומרים שיקרה על ידי חום שרשי אשר בקיבה • ויש אומרי' שיקרה בסבת הלימפ"א הטמון בקרום הפנימי שבקיבה : כ"א בתואר וגוון הקילוס הפליגו לדבר הרופאי' וכל זה לא שוה לי לכתוב כי לא טובה ידיעה זו אלא ליודע בטיב הנתות : כ"ב. אבל משך הזמן וכמותו שיקרה העיכול היא ידיעה הכרחית : כ"ג ודע שיש חלוף בזמן והענינים והוא על כמה פנים • הראשון בסבת המאכלים כי יש מאכלים שבנקל מתבשלים • ויש שבשולם קשה • יש המעוררים התשוקה • ויש המבטלי' • מהם מורגלי' • ובלתי מורגלי' כפי ערך השאור שבקיבתם כי יש שאור שכוחו גדול • ויש שחלוש : יש רוחניי • ויש איננו רוחניי : גם יש מזון המסוגל יותר מחברו • גם כפי ערך שנותיו וטבע המדינה : כ"ד מסבת הקיבה יש

שתלל

שחלל הקיבה או האסתומ' צר ויש שחלל קיבתו רחב : יש שכו דבוי המותרות ויש שאין בו כלל : יש חושיי ויש בלתי חושיי : כ"ה ויש עיכול התלוי בזמן שהגוף אם בלילה ואם ביום יתנועע או ישקוט או ישב : כ"ו מפעולת הגוף כי תוסיף או תגרע או תבלבל העיכול אבל אחר הנסיון ראינו שיתום העיכול בבטן האדם ביום בתוך שש שעות ובלילה תוך שבע או שמנה שעות ולפעמים פחות מכדי שעורו ומפי שמיעה למדנו שלעולם יתעכל המזון היטב יותר בלילה מביום אעפ"י שיאחר העיכול :

פרק ג' • מדבר באיכות הרעב ומהות הי' מא ר"ל בתשוקת האכילה והשתיה סבותם אותותם והשתנותם :

צדיק אוכל לשובע נפשו כדי שיתן כח באיברים ויכולת לעבור את קנו יען שע"י החפיצה בלע"ז :

א אפאטי"טו והוא הרעב או ע"י תשוקת השתיה והוא הצמא לעת מוצאו מבוקשו שהם המאכלים והמשקים איבריו נזונים צומחים וגדלים • ג' אמנם איך תקרה התשוקה יש מחלוקת והנה כדברי האחרונים הרעב אינו בא בסבת הורידים הנמצאים באסתומכא גם לא עבור חום האסתומכא לפי שאנו רואים שבכל קדחת בוערה תמצא תיעוב המאכל • אם כן הוא צריכים אנו לומר שיקרה הרעב עבור האדים חמוצים שבקרומי האסתומ' וכבר ידוע שכל דבר המבטל ומשנה חמיצתו כמו (אלקאליא מארציאליאה) שומן ושמנים יבטלו החפיצה וכפי השתנות שאור שבעיסה ר"ל החמץ שבקיבה או אסתומכא ישתנה ג"כ טבע החפיצה • המשל בזה בנשים שאין ווסתן זב כראוי או בימי הורתן תמצא הרעב כלבי ותאכלנה בשר חי נרתר ובורית ופחמים • וכיוצא בהם • ובשאר בעלי חיים כמו הכלב שוקק בעצמו' • החתול בעכבור • השממית בזבוב וכן הרבה ביתר בעלי החיים ודי בזה לדבר בתשוקת או חפיצת האכילה : ונדבה מחשבתי לדבר בקצרה באופן הצמאה אחרי כי ידוע שאחר לעיסת המאכלים בין שיני הבעלי חיים ויורד לקיבה נעשה העיכול באמצעות החמץ המוזכר ובהתעכל המזון יתערב עמו איזה מליחות ויקרה הצמאה הכרחי' ולכן לעולם לא יצמא הבעל חי כאשר ירעיב ולא ירעיב כאשר יצמא • גם תקרה הצמא כפי ערך המליחות שבקיבה או כפי ערך הירוקה או חומר שמניי • א"כ תהיה סבת הצמא כסבת הרעב המוזכר ולא עבור חסרון הרוק שבפיו או יזבש הקנה והוושט אלא בשתוף אברים פנימיים ומסבה פנימית כנראה בחולי השקוי ודיאביט"י (ר"ל מעלורת הגליורת) והאישקורבוט כידוע לבעלי האלקאמיאה • אמנם ירוו הצמא מים ומשקים הבולעים את הגשמים המלוחים והחריפים ברחיצת בית הבליעה והקיבה והנה היותר מסוגלים לרוות את הצמא הם כל גשמים חמוצים ומכאן שמלא לוגמא יין ישקיט וירווה הצמא יותר מרביעית או ליטרא אח' מי שעורים (בל"א ביאר של האסכנזי') ועוד שאנו רואים שבקדחיות בוערות שום דבר לא ירוה צמאם חוץ מן החמוצים כי קולטים כל מלות שבגוף • ודע כי להרוות הצמא של בעלי אישקורבוט היותר טוב הוא החלב או מין חלב בלע"ז שירום לאקטיש וזה בכל אופן שירצה אם לשתותו ואם בשטיפת הפה והגרון כי תבטל כל המליחות וצלליות שבהם :

פרק רביעי מדבר בכמה מיני נזקים הנופלים בבית התבשיל או בתוך הקיבה :

פיהוק בלטין סינגולטוס (בל' ספרדי סאנגולטו) (ובל"א דער שלוקין) הוא תנועה בלתי רצוני' ולה כמה סבות ואיזה מהן אזכרם בכאן היותר הכרחיות ואלה הן הסבה הא' כשהקיבה מלא' או רקה חוץ משיעורה : הב' עבור ליחה דבוקה בקרומי הקיבה • הג' עבור איזה ארס שבבטנו ורבה כאלה סבות • ונתרפאים בהסרת הסבה המשל בזה אם הפיהוק מסובב מהרקה יתירה יעסוק במאכלים טובים המלחלחים ומוסיפים בכח אבר הניזוק ואם מחמת מלוי הליחות צריך למרקות • ואם מארס הטמון בקרביו יעסוק במתנגדים המבטלי' אותו והם התריאק' והביצואר וקרן ראם ושאר סמנים המסוגלי' לבטל את הארס :

נזק השני שבאצטומכא הוא הכאב ההוה מג' סבות הסבה הראשונה מרוחות חדות הנכנס בקרומי הקיבה והעוקץ אותם • הב' עבור חדות מרה הירוקה • הג' מלהבת או צמיחה או מכה

בקיבה ונתרפא בהסרת הסבה • כוונתי בזה אם
מרוחות חדות ישתדל הרופא לגרש בסמני' ועשבי'
הנזכרים כבר בחבורי במקומם • ואם מחדות המרה
הירוק' צריך הרקה או ע"י הקאה קלה או ע"י משקה
משלשל או ע"י חוקן המרכך ומקרר אש זר שבבטנו
ואחר כך יעסוק במבטלי רוע מזג שבירוקה ולפעמי'
מוכרח הרופא לעסוק במרדימים :

נזק השלישי הוא כאשר תתלהב הקיבה מאיזו
סבה אבל ביותר ממאכלי' חריפים
ורעים ולפעמים ישתתף לו כאב גדול באופן
שישתגע העלול • ולפעמים בא לידי בוועץ וביותר
כאשר יתלהבו שפתי הקיבה ואז יש סכנה וצריך עיון
בדבר הא' שלא יתן משקה משלשל כלל בתחלת
החולי • הב' שניאותות התרופו' העשויות
מפאפאוירו או מקארדו סאנטו • הג' ניאותות
התרופות העשויות ממלח ניטרום ולבעלי
אלקאמ"יאה יקח ניטרום אנטימוני או ניטרום
סולפ"אראטי או סאל פרונילה וכיוצא אמנם אם
נולד' ממנו בועה בקיבה אז צריך לטירביטינה
הנרחץ פעמים רבים במי אבסינצי ואם נפתחה
הבועה יקח פעמים ביום מי שעורים עם דבש
שושני' • או מי איזוב עם דבש ויפה לזה ג"כ קרן
צבי וטיט חתום וכיוצא וחוץ לקיבה נותני' ע"ג הקיבה
אספלנית ורטיה העשוי' משמן היפ"ריקון ומאסטיחי
וכיוצא • דורות הראשונים התחילו בהקזת הדם
אבל האחרונים אינם מסכימים מאימת העלופי' :

פרק חמישי • מדבר באיכות הקיא סבתה ותרופתה :

נולד הקיא מכמה סבות אפילו בלתי נזק הקיבה
אלא עבור שאר איברים • הא' בכאב
הקולקה • הב' כאב הכליות • הג' מחנק הרחם •
הד' בלהבת הכבד • הה' לחכת הטחול ואז צריך
להסיר הסבה : ותרופתו תמצא אחר העיון כל
אחד במקומו :

פרק ששי מדבר בסתומים שבורידי' החלביים בלטון ויני לאקטיאי :

א אמר המחבר בכמה חלאים רופא הזר
בירידעת הנחות תועה מדרך השכל
לתלותם בכבד או בקיבה או בטחול ולא היא אלא
בסבו' הפאנקר"יאס או מיזינט"ידיוס או כליות כי לא
השיגו הרופאי' הקדמונים עד אחר העיון הגדול
שבעלי הנתוח יגעו ומצאו מה שהראשו' לא השיגו
ומכש"כ שלא נמצא כזאת בספרי לה' יען שאפילו
בלטין אין זכרון לראשונים לכן נדבה לבי לכתוב
קצהן וזה החולי דע שבכל צינורי הגוף אם יקרה
איזה עיכוב או סתום מעברתו מאיזו ליחה עבה
דבקיית בלשון הרופאים קוראים אותו סתומים וזה
מצוי בורידים הלבני' (הנקראים וינ"י לאקטיא"ה)
עבור צורתם ומיץ שבהם (סמ"י עובר הקילוס לככד)
העובר דרך צינוריהם הוא חלק אחד מהקילוס
(והוא היותר דק) אל משכן החלביים • או לבנים
ומשם דרך סימפוני החז' בלטין טובולוס טוראציקוס
עובר אל משכן החלביים וזה נתפרסם בשנת חשפ"ה
לפרט קטן על ידי הנתיח של הרופא קאספארו
איזיליאו : ב' והנה הרופא ומרטום הורה לנו ה'
אופנים בסתומים • הראשון יקרה לעת שהורידים
אינם מוציאי' את הקילוס כפי הנצרך מן צינורי המעי'
וחוזר לאחוריו ואז תחלת השדפון (הב') בעצם
הצינורים (הג') כשעובר הדם מן העורקים אל
הורידים • ע"י הגדרים בלט' גלאנדול"י של המכסה
בלט' מיזינדידיו"ם ונעכב ארחו ומונעים הקילוס
מלעבור (הד') בסבת צינורי לימפאטיק"ה (נתגלה
פנת התי"ל על ידי בארטוליכו מארץ שוויציאה) והוא' על ב' פנים
או שהם חלושים ובנקל נבקעים וממלאי' מים את
חלל הבטן והוא תחלת השקוי בלט' אשציטי"ס •
או יהיו חזקים ואינם נבקעים אבל נפוחים ומעכבים
הדרך מלכנוס הקילוס לתוך הורידים הנ"ל ובסבה
נולדים מורסות • (ה) כמו שבסבת הסתומים נולד
רעש האיברים ושתוק וכיוצא בהם כך יקרה
לעצבים שבמיזינטידיא"ו שבסבת הסתומים שבהם
מתעכבים וגורמים רקב הבשר השדפון והרבה
כאלה ולכן טוב דבר הרופא פאבל"ו ברביטו שלא
ימצא תשדפון שאין מקירו מסתומי הגלאנדולי
המיזינדידיום • וכדרך זה נאמר בגלאנדולי
המתנים או משכן החלביים וגם בסימפוני החזה
כידוע לבעלי הנתוח שבדורנו ולכן כדברי רופאי
זמננו בקושי נאמין שהקילוס עובר אל משכן הלב
מכמה טעמים : הטעם הראשון שאלמלא
בנקל

בנקל היו נסתמים צינוריהם מליחות גסות ודבקיות ואם שיאחר טם נעפשים (הב') או שיהיו בסבת רפיון או רחיקות או בקיעות הצינורים (הג) פעם עבור הקילוס עצמו ופעם עבור הכלים אם נולד בהם עיפוש נולד בהם רוע הקניה בלע"ז קאחיקשיא"ה ונפות הבטן ורגלים • וקושי הנפיחה וכובד בפרוכת הלב ורפיון איברים וקרחת קטנה וביותר קודם שיעברו עליו ארבע או חמש שעות אחר הסעודה • ושלשול הבטן בשמרים לבנים • והשתן מימיי ולכן לדברי הרופאים שברורנו כמעט סתומים האלו הם מקור לכל החלאים :

הנה אחרי ביאור אופני הסתומים שבגדרים הנקראים בלע"ז גלאנדולי"ש ובעצבים של המכסה בלע"ז מיזינטיריום ראוי לנו לדעת אופן פתיחתם ונאמר שיפים להם הסמים המתקני' את החומרים הגסים והדבקים להתיכם לחתכם לרככם ולהריקם בנחת ולא בחזקה • ושבחו החכמים בעלי האלקאמיאה את הטארטאר"ו ויטריאולאט"ו ואת היין שנשרה בו אבק הברזל קאליבי"ש (בל"א שטאל) או בהעדרו יקח במקומו את המים או היין שכבו בו פעמים הרבה ברזל הנזכר • וגם יעסוק ברפואו' המושכי' ומריקים את הפסולת דרך התחתון רצוני בזה החוקנים הרפויים המרככים והמטהרים את בני המעיים • אמנם הרפואות הנאותיות חוץ לגוף הם שמנים ומשיחות המרככים ובפרט הרטיה בלע"ז (אמפלאסטרו די ציקוט"ה) ולפעמים מתרפא בהנהגה טובה ושמודה בלבד בהתרחק עצמו מן המאכלים העפציים ודבקיים ומשתיית מים קרים ומביטול מלאכה כי נאוחה להם התנועה וביותר בבקר אליבא ריקנא גם אחר המזון קודם כלות שש שעות • וגם יהיו מאבליו מעורבים בבשמים ובמקום מלח טוב מלח של ראש (בלע"ז אבשינטי"ו) וכיוצא ויתר הרפואות הנצרכות לפתיחת הסתומים הלא הם כתובים למעלה :

פרק שביעי מדבר בהתלהבו' ובצמיחו' המיזינטירום ופנקריאס :

לפעמים בסבת הסתומים שבמיזינטיריו"ם • פאנקריא"ס גלאנדולא"ש • נולדות נמיתה מורסה וכיוצא • וביותר אם דם כנוס שם • ולפעמים יתפשט עד שמרגיש כובד וכאב במעיו : ולפעמים יתפשט עד קרומי הכסלים או בירכתי הבטן התחתון ולאו דווקא יקרו התחלואים הנזכרו' למיזינטיריו' בלבד אלא גם לזולתו לאיברים פנימיים הנמצאים בתוכם איזה גלאנדולאש המסוגלי' לאסיפת הליחות החדות שמהן נולדות אבעבועית או מורסות קשות כמו (בלע"ז) צירא"ס וכיוצא או נגע או סרטן או ממילוי מין לימפ"א כנגלה לבעלי הנתוח : ובסבתם נולדים כאבים שונים בבטן ותעוב המאכל בלע"ז נאבזיא"ה • וקיא • ועצירת הבטן • וקרחת דקה • וכאב הראש • או תמהון או שגעון ושאר חליים רעים במה שבנקל יבוא הרופא התמוני לידי שגיאה ליחסם אל הכבד והטחול והכליות וכיוצא בהם :

אותותם אם יש להבה או מורכה במיזינטיריום או בפנקריאס כאשר נגמר בישולו נראה בטינופות אורת עפוש ואינו נראה שום נפוח במקו' הכבד או במקום הטחול וגם לא ירגיש שום כאב • ואולם כמו שידיעתן קשה כך רפואתן קשה כי עם היות שנגמרו בישולתן לא בנקל נרקים דרך היציאה או דרך השתן אלא שתהיה המוגלה מסוגרת שם ותתעפש • ואם עוברת לצד אחר ותחדש איזה חולי שיש בו סכנה כמו הקוליקה ורעש איברים בלע"ז פאראליזי"ש או שלשול דם בלע"ז דישינטיריא"ה • וגיד הנשה בלע"ז סיאט"יקה : ואפילו אם נגמר בשולן ונפתחה המורסה עדיין העלול בחזקת סכנה עומד פן לא נטהר יפה ולא תעלה ארוכה אם לא שיקוה הרופא לתשועת הטבע ויעיין אם יש אות התלהבות ישתדל לכבותו גם יראה שלא יעמור ויאחר שם דם הסגור ויפים להם הסמי' המביאי' זיעה בלע"ז דיאפ"וריטקו הנזכרים (בפ"ק ד' ארץ החרשה) ואח"כ יעסוק במבשלים ובמתיכים ומחתכים את המורסה • ומה מאר יפה להם שפ"ירמה סי"טה ודם תיש ומומיא ומין עשב היפיריקון וגרעיני יוניפירי וקרן צבי וקאראבי (בל"א אויגין שטיין) נרות מלח ארמונ"יאקו מתוק ואיליקש"יר פרופיר"יטאטיש ואחר שנפתחה המורסא טוב לשתות טיריב"ינטין או באלש"אמו הבא מארץ אשור או הבא מארץ החדש' בלע"ז באלסאמו די פי"רו אם יהיה נצרך להעבירו דרך מעברי השתן אז טוב לתם הסמים המגירים והם עיני

הסרטן בלע"ז אוקולי קאנקרי' ועשב קארדו שאנט"ה וצינטוריום מינור ושורש לין וויאריסיאה וכיוצא בהם ובאופן זה מתרפאי' כל ההלאים הנזכרי' הנמצאים בפינט"יריו או שבפאנקרי"אש :

פרק שמיני מדבר באיכות הסתומים ובכמות ההתלהבות שהיא בכבד ובטחול :

בכבד ובטחול יקרו ג"כ סתומים וצמיחות ומורסות :

אותותם בנקל ניכרים (א) אם נראה איזה נפוח בירכתי הבטן בימין או בשמאל (ב) ונאמר אם בכבד ירגיש כובד במקומ' וביותר בנשיבת הרוח (ג) ובהתנועעו אחר הסעודה לפי שהטרפש עוטף את הכבד : ואם יש בו התלהבות תמצא בו קדחת ושיעול יבש וקושי הנשימה ובדפק מהיר וקשה : (ד) ואם בטחול תמצא בו נפוח קשה בלתי כאב בלע"ז ציראו"ש (ובערבי דאל"אק) וכדברי אבוקראט בא בסבת המים הרעי' מאגמים וטיאורים שמהם נולד נפוח הבטן ורזון הגוף ובגוון כרכומי :

רפואת סתימת האיברים הנזכרים דומה לרפואת מיזינטיריום ופנקר"יאס הנ"ל והיותר טוב ובנקל יהיו המים הברזליים ויין של אבשינציאי (בל"א ווירמוט וויין) או מיץ האבשינציאי ולבעלי אלקימיאה נותנים וויטריול מארטוש קרוקוש מארטיש אפיריטיבי וכיוצא ובתוך הסעודה טוב לאכול העשב נאשטורציאו אירוקה אישפארגו' פיניקולי פיטרוזיליו קאפארי כרכום קינמון קדה וכיוצא בהם וטוב לנפות הטחול ספוג אחד טבול בחומץ חזק שכבה בתוכו האבן פירית"ש (בל"א קייזל שטיין) ובל' ישמעאל גאקמא"ק טאש"י אבל בהתלהבות הכבד הזהיר אותנו גאלינוס על הדברים המקררים הרבה והחמוצים ביותר כי גורמים בטול הבשול ויהיו סבת המות :

(עיין באבוקראט מאמר ז' פרק מ"ג)

פרק תשיעי מדבר באחד מנזקי המרתת שהוא הטחול המוליד חולי היפוחונדריאה :

אותות חולי הלז כאותות עצם חולי המילאנקוליא אפס כי סבתן מתחלפות ודתיהן שונות : ואלה הם חלישות הקיבה ורוע העכול ופיהוק וגיהוק ונפוח הבטן פעם בעצירות ופעם בשלשול ודפיקה בבטן או בירכתיו ועל הרוב בשמאל וקרקורים שבמעים והתעלפות הלב וקוצר הרוח או קושי הנשימה וכאב החזה וכאב האיברים ולפעמים כאב או סבוב הראש ופחד ורעדה וסימור ורוע המזג ויקיצה פניו זועפים רז הבשר ויובש הגוף ונפוח ורידי הטחורים ועוד הרבה כמו אלה שבנקל ניכר עצם החולי :

בסבת החולי האריכו לדבר הקדמונים והאחרונים וכדי שלא אהיה למשא גם לא ילאה הקורא האהוב בחרתי לדבר בקצרה והיותר נצרכים ודע שיש מן האחרוני' התולי' בסבות מתחלפו' ר"ל בחום הכבד וקרירו' האסתומכ' ויש החולים ברוע העיכול הנהפך למיץ חמוץ ויש עלה בנסיונו בעיון הנתוח שבסבת סתומי ורידים שבמיזיינטירו"ם וציליאקה וחלב המכסה והקדמונים תלוהו בסבת מרה שחורה והאחרונים במיץ טארטארו או מיץקלוי או מיץ לימפ"ה המעורב בדם זה הכלל כפי השתנות הסיבה ישתנה ג"כ החולי כי יש חולי שבו חולשת האסתומכא וקיא וריבוי הרוקי וריבוי השתן ומימיי ושלשול הבטן ולפעמים בהפכו ר"ל בעצירות הבטן ויובש הפה ולשון וצמאה גדולה וכן על זה הדרך ביתר המקרים וחולי זה אבוקראט מזכירו אבל שינה שמו בקיראו חולי היובש וגם גאלינו מזכירו אמנם לא היה שכיח כל כך כמו שבדורנו הולך וחזק באופן שלא ינצל ממנו אפילו אחד מעיר ושנים ממשפחה ומואס אני במחברים המדברים גבוה גבוה שסבותיו שינוי המאכלים שלא כסדרם ושלא כהלכתם וממשקים הקדים אליבא ריקנא וגם אחר הסעודה וביותר בקיץ בתערובת השלג והנם שוא ידברו כי דורות הראשונים לא היו יותר פרושים וסבלנים מבני דורנו ונסלק בלבול דעתם ונסדר רפואותיו :

רפואת חולי הנזכר תהיה בשלשה אופני' האופן האחד לפתוח כל סתום הב' למרק רוע החומר הג' לתקן מזג המקולקל : שילביו"ש החכם משבח כל מיני שרף הנוטף מעצי הקטף והם חלבנה סאגאפינו"ם

סאנגאפינו"ס • אמוניאקו"ס • אפופונאקו"ס • וכיוצא
יעשה מהם גרגרים בלע"ז פילולי"י או בכל אופן
שירצה ומסוגלים לטהר ולפתוח כל הורידים שבגוף
ובינותר בתגבורת הלבנה וכן לו היין הטוב והבשמים
לחזק המוח והאסתומכא ולפתוח כל סתום שבקרבי'
(וסימן לזה) חמרא וריחנא פיקחין ובהעדרם טובים
במקומם מים של פינו"ו או מינטה או של שושנים או
מיליסא או פיטרזיליי וכיוצא • אפס כי האדם
שמעיו רותחים אל יהא עסקיו עם הנזכרים פן יוסיף
חום על חומו • אבל יעסוק בדברים המבטלים את
החום וקולטים את החמוץ והם הנתר ועיני סרטן
ועצי אלמוגים וחיסומין בלע"ז אזיר"ו (ובל"א שטאל)
שחוק ככחול ומתיקן • לא יהיה מאכליו של קיץ
במאכלין של חורף להיות שבקיץ הקיבה חלוש'
יותר • ועם כל זה לא ידקדק הרבה בכמות המאכל
כי מהרגל נעשה טבע שני • אבל יתן רווח בין
סעודה של שחרית לסעודה של ערבית כתשע או
עשר שעות • וירחיק עצמו מן החמוצים והגורמים
רוחות בקרבים • מה מאד טוב הטיול בשווקים
בגנות ובפרדסים ובמקום שאווירו צח וכן להפך
ישיבה תמידית או במקום אפלה • הנה המקרים
הנזכרות בתחלת הפרק הנופלים בחולי הלז כמו
חולשת הקיבה • חימוץ יתירה • פיהוק
גיהוק • התעלפות הלב • וקפיצת הלב או קוצר
הרוח וכיוצא כל הענינים הנזכרים נמצאי' בפרקיהם
אבל כאב הבטן וקרקורי' שבמעים מתרפאים ע"י
רפואות הנזכרות וזולתן • רטיה טובה לשכך הכאב
קח גומה ארמוניאקו הנתך בחומץ א' אונציא •
טאקמאהאק"ה ורטיית של מוצילאגיני"ש מכ"א
חצי אונקיא ומלח ארמוניאקו ג' דרכמאש ויעשה
מהכל רטיה להניחה על מקום הכאב ויותר טוב
יהיה למשוח עליו מקדם שמן לאברין"ס או של צלף
או של ליליום לבנים או שר קמומילה ובהעדרם מים
של המלכה מאנוגאריאה • ולפעמים יתחבר
אליו חולי הקיליקה או איליאקה היותר אכזרי
שבעולם שבשביל זה כינוהו הרופאים בלע"ז מיזיריר
מיאי רחמנא ליצלן ואז הרופא הזריז קונה לעצמו
שם טוב בהסר הכאב האכזרי וישתדל תכף לרכך
הבני מעיים אם אינם רפויים וזה יהיה ע"י חוקנה
המסוגלת לחולי הקוליקה המוזכר (בדף קמ"ד)
ועל ידי משקה הרפואה המשל בזה קח מים של
מינטה א' אונקיא מלח של טארטאר"ו גרעי' ט"ו •
גומי ארמוניאקו הנתך בחומץ חצי דרגמא דיאגרידיו'
גרעי' עשר'. עוגה של האנראל גרעין שלשה • שירופו
של תפוחים או של שושנים או של ויאולה דרגמ'
חמשה ויעשה מכולם משקה הרפואה • וכדברי
ריבירי"ש יקח אלואיש ד' רג'א' לואידאנים אופיאטום
גרעי' ד' דיאגרידיום גרעי' שבעה מעורבים היטב
להמונת הפילולי ויקחם בפעם אחת וישכך הכאב •
ומן הרפואות חוץ לגוף הם השמנים המשכבים את
הכאב והם שמן של ז"ע היאושקיאמנ"ו מעורב עם
השמני' החמי' כשמן קאמומיל' וכשמן אניט"ו וכמחון
או יוניפירי וכיוצא בהם • ובילדים קטנים הצועקים
יערב בתוכם התריאק"ה • ובהעדר כל הנזכר יקח
פרוסה של רעפים (בלע"ז טיג"ה ובל"א ציגיל)
שהוחמה ויתנה על הכאב וגם בה ימצא רפואה :

פרק עשירי • מדבר בחולי רוע המזג הנקרא בלע"ז אישקו"רבוט • ובל"א והצפוניים שארבאק איכותו סבותיו ואותותיו ורפואותיו :

אישקורבוט או שארבאק הוא חולי רוע המזג
ויש מחלוקת בין הרופאים אם
הוא חולי חדש או נתחדש שמו סינירטוש החכם
האריך בזה וא' ר שאיננו חדש אבל נתחדש ונשתנה
שמו • ואני אומר שגם ן' סנה מזכירו בחולי הטחול
באומריו • ולפעמים ירבה עמהם שחיני השוקיים
ואיכול השינים והחניכים לעובי הדם היורד בשחיני
השוקים והפסד האיד העולה לצד ההניכי'
והשינים :

איכות החולי ומהותו תדע שזה כמו מאה שנים
שהתחילו המחברים להזכירו והם הרופא
דודונ"יאו והנלוים עליו כי נראה שמאז ומקדם היו
עלולים בו אנשי אינגלאנדה והולאנדיא' וגירמאנ"יא
ושווציא וכל היותר קרובים לקוטב הצפוני עם כל
זה לא היה כל כך ניכר וידוע אצל הרופאי' כמו
עתה • וכתבו הרופאי' שחולי הלז הוא תולדת
של חולי היפוחונדריא בערבי מיראקיאה וגם גדול
כח הבן מכח האב בכל מקרותיו שהן יותר קשות
ויותר אכזריות :

אותותיו כאב הירכים • וכתמים בעור בשר'
ובועות

ובועות או נגעים ברגלים ואיכול החניכים ורקב בשנים וסרחון פיו ורבוי הרוק וקפציי היורד מפיו • כאב הראש וקוצר רוח • וקושי הנשימה • וכובד הגוף • או חולשת הגוף כאב המתנים והכליות • ורפיקים ויוליד לפעמים חולאי' יותר רעים ונאמנים והם רעש איברים והכווץ והשתיק והכפיה והשקוי והקדחו' חדורת והקוליקה ועלופים וכיוצא בהם הנקרא מקרים האישקורבוט :

סבותיו רוב הרופאים מיחסים אל הטחול ע"א נו מריק או אינו דוחה את הפסולת הכמוס במרתף הבית והוא הטחול או יותר נקל להבין אם יתאחרו שמרי הדם שם מתהפ' למרה שחורה ושרופה ומלוחה • ויש כת אחרת שלא אבו דרך זו • אלא שהטחול איננו מושך אליו חלקים מימיים אשר בקילוס אז אם יתעדבו עם הדם ויתילד חולי הלז וכעדות הורשט"יוס החכם ע"י הנתוח אשר מצא בקרבי בעל אישקורבו"ט דם בלתי מתוקן כמו מוגלא • וי"ליש המחודד דוח אחרת בו ואומר שיקרה זולת חסרון הדם אלא בסבת מיץ העצבי בלע"ז שוקו"ש נירבינו"ש המתהפך לחימוץ וסיבר שיקרה לעובי הדם כמקרה אשר יקרה ליין ההוה על אחד מב' פנים ר"ל או שפועל הגפרית במלח או שפועל המלח בגפרית (עיין בספרו הנאמד במהות החמוץ) באמרו שירתית הדם חמוהם באישקורבוט ובטבע הגפרית וניכר מאותותיו פנימיות וחיצוניות פנימיות הן קיא ועילופים • ושלשול הבטן בין בדם ובין בלא דם • ומכאובים אכזריים ויפות לחם התרופות האמצעיות ויתרחק מן החריפים והחריב כמו הקוחליאריא והמרור של האשכנזים (בל"א חרין) וכיוצא בהם : אותו' חיצוני' הן כתמים או אבעבועית ונגעים וכיוצא • השני אם בסבת המלח הפועל ואז יהיה הדם עב ודבקיי ולא יראה בעור בשרו שום נגע ואות מאותות הנזכרות • אבל יהיה החולה עצל וכובד התנועה וחלוש וקוצר הנשימה • ולפעמים יקרת להם הערבוב והסבוב והכווץ וניאות לו הרפואו' החמות כטבע המלח הרוחני בל"ע ז סאל בולאטילי גם כל הכמים העשוים מברזל המתיכים את הדם ולדברי האומר והולה בסבת החימוץ והחדות שבר' יהיה דומה ליין הנהפך לחומץ וכבר הביא סינירטו"ש החכם ראיות רבות על זה : ולכן אמרו הרופאים שאין הבדל בין אישקורבוט למיראקיא"ה אלא הכמות ר"ל שתקוע יותר בדם האדם גם דבק יותר בו וכמעט ירושה לכל היושבים בארצות הצפונים והשוכנים על חוף ימים באלטיק"ה עבור רוע המזון שניזונים מהם המאכלים מלוחים ומעושני' והיין חי והתוסס או המים מן האגמים והיאורים המעופשים והלחם הספנים והמלפפות והקטניות והגבינה הישנה החר' והמלח' ועוד שאר מאכלים קשי הבישול האוכלים בארצות ההם • ועוד אמרו הרופאים שחולי זה הוא מן התחלואים הנדבקים כמו חולי הצרפתים (שקורין מאל די פרנשיא"ה) וכשאר נגע וצרעת וכחליו הקאלטאנע"ש שבארץ פולין או כחולי העינים שבמצרים וכיוצא :

רפואותיו נבדלות (כדעת ויליס הסכם) לשתי סבות מתחלפות שבדם • ר"ל או שהדם עב ונוטה אל הקרירות ויהיה סתומים בטחול שלו ואז ניאותות תרופות והרכבות הברזליים או להפך מרוב חומו ורתיחת הדם ימלא הכרס וירכתי הבטן רוחות ואז ניאותות התרופות האמצעיות והמכבות ארס החום וירחיק עצמו מכל הרכבות או פשוטו' הברזליי' ודע שגדול הרופאי' הזהיר את כל העוסקים בתרופות העשויות מברזל שאם יראו בטינופות החולה צבע הברזל כי זה אות להעדרת החומר הנצרך להתכה ולהרקה וצריך שיסלק ידו מאותן התרופות :

אמנם אם נראים אותות רוע חומרים וביותר המוצים התקועים בקרבים או המעורבים בדם אז יעסוק במתיכי' ובמהתכי' וממרקים ושבחו הרופאים פילולי' טארטארי בונציא"י (שם מחבר) או פילולי' ארמוניאק"ו קבידרציטאנ"ו (ג"כ מחבר) או שאר סמנים המסוגלים לפתיחת הסתומי' טובים הם העשבים המרים כמו ראש בלע"ז אבשינציאו"ם צינטאוריו"ם גינציאנ"ה וקליפת האתרוג או מלח העשוי מאפרם או תמציתם או יינם וביותר יין האבשינציא"י או אליקסיר פרופריאטאטי"ש כמו עשר' טפות כל יום ביין או במרק של בשר וטוב לו בישול קאב"י מה שמקדם היו שותי' בכאן הישמעאלים ועתה נתפשט בכל ארצות הגוים או בישול הטי בלש' תוגרמא גא"י באדיא"ן סילביו"ש המחודד תולה אותו ברתיחת והתערובות האדימות והלבנה נפסדה בציגור של המרה ירוקה בלע"ז חולו חכו"ם

דוכו"ס שרפואות שתיהן הוא מלח של העשבים הנזכרים וכל מיני שרף הנוטף מעצי הקטף המשל בזה גומה גאלבאנו"ס סאגאפינ"ו • ארמניאק ו • מאסטיתי"ש • סוקצינו"ס • מירה"א • וביצי הקאסטו"ר וכיוצא בהם • ולהיותם טובים החמוצים למזגי האדומה הורה לנו הדרך הטוב שנערב בתוך הסמנים מעט רוח מלח בלע"ז אישפיריטו"ש שאלי"ש או טארטאר"ו וויטריאולאטו וכיוצא בהם • וטוב להתעסק במתיכים ובמפתחי' הטחול והכליו' והגררי' שבלע"ז גלאנדולי (בל"א טריזי"ן) שבקרביים ולטהרן מזוהמתן ושיבח סינירטו החכם את אנטימוניו דיאפוריטיק"ו • ועוד הודיע אותנו סינירטו"ש הנ"ל שמיץ העשבים המסוגלים לחולי זה יות טוב מן בישול' • ור"ל זה עבור המלח התקוע בלבם אמנם יהיו נמ זקים ע"י ס קארו כדי שלא יזיקו את האיצטומ' עבור חדותם אפס כי בקרחיו' חדות ירוחק מהם או לפחות יתקנם עם מיץ חלב בלע"ז שירו"ם לאק"טיש • הנה העשבים הפשוטים הטובים לחולי זה הם פרטיים ואחד גדול מחברו במדרגתו הא' הוא קותליאר"יאה היותר משובח • ושני לו ביקה בונגה • שלישי לו נאשטורציאו אגואטיקו ואחריו שאר מיץ נאשטורציאוס ואחריו שורש חרין הוא מרור של האשכנזי' ואחריו פומאריא"ה • ואחריו חילידוניא • ואהר"ו קיריפ"וליין וכן עוד הרבה כמו טריפ"וליום אציטוזום • פיטאזיטיש • אירוקה חרדל וקליפת נאראנצי ומן השרשים זידואריא זנג"ביל וגרעיני יוניפיר : וכן המלה מלח של סירייני שחודים • ומלת אפעה ורוח טארטארי או שמן פיני • או של בטנים או של עצי רותם ודע כי בכל כאב ראש בחולי זה צריך שיעסוק ברפואות עצמיות • המשל בזה כמו שהחלב תוליד כאב ראש (מאמר אבוקראט׳ החלב לבעל כאב הראש רע) כך בחולי האישקורבוט החלב היא רפואה מובחרת לשכך את הכאב ולהמתיק את החד והחריף והמלוח : ותרופת חולי החניכים יקח פרחי מעשב אקויליגי"אה ועשב רוזמארין קוחליאריאה נאשטורציאה ועלי דאבאקו שבלשוננו טוט"ון ואם שמתנועעים השניים יוסיף על העשבים הנזכרים דבר מחזיק בל ימוטו ממקומם ולפעמים יש להבות בחניכים אז יעסיק בשפשוף העשבים המקררים והם זימפיר ויב"ה • פלאנטאנני • כיוצא : בכאב השינים יקח בשול העשבי' שאלויאה • פלאנטאגני • דיאושקאמנו • רוזמארין שורשי ביזטורטה • פיליצ"יש • ויוסיף על בישולם מעט הומץ • לכאב הרגלי' שיקרה לחולה הנזכתי וביותר בלילה טוב לו בישול העשבים והסמנים המביאים זיעה : לכאב הבטן רוח של מלח ארמוניאקו או אליקסיר פארא"שילזי או רוח קוחליאריאה מעורב עם רוח ניטר"י • ולפעמים צריך לרפואות הצוניורת כחלב שנתבשל בו פרת קאמומילה או פרח שאמבוקו או גרגרי לוב"ריזם • בכאב הפרקים צנון כתוש עם חלב למי שיקיא תמיד תן לו לשתות חלב גם עשה לו תחבושת מחלב גם טוב לירקון עיני כרטן ושן של פי"ל וקרן צבי שרוף וכיוצא שחוקים היטב • ומן המורכבי' מים של מינטא ושל קנמון גם שירופו של חבושים • לחולי המעיי' כל העשוי מעשב אבשינטיו וגרגרי מאסטיתי לפציעי' וחבורו' שברגלים מסוכנים פן יתהפכו לסרטן וטוב לזה משיחה של דאבאקו גם סאח"רנ שאטו"רנו • או משיחה של אפיון וזו נוסחתו קח מיץ כרפס • ומיץ מילישי • קוחליאריא מכ"א דרכמא אחת דבש של רוטה ומהכל נעשה משיחה ואח"כ יוסיף עליהם מירא וכיוצא :

פרק י"א • ידבר בנגע הבית והוא חולי הצרפתים אותותיו סבותיו ותרופותיו :

חולי הצרפתים חדש הוא בארצות האלו אף שישן הוא בארץ הודו או ארץ החדשה יען שבשנת הרנ"ג חזר לארצו התייר הגדול קרישטיפרו' קולומב"ו מארץ החדש' הוא וחילו ויחל העם לזנות את בנות ארץ איטליא ויחר אף ה' להביא עליה מכות הארץ ואת תחלואיה אשר חלה ה' בה ויחיל הצרפתים אז בארץ הנלחמים בגבול נאפולי וירשו גם הם החולי ההוא ואת שמו לקרותו על שמם כיום הזה מאל פראנציז"י ועם היות שהוא חולי ההודיי או האיטליאני אמ"ס בספרי לאטין יש קוראים אותו לואיש ויניריי"ש ויש קוראין או תו פורינטאגר"ה ואני קראתיו אנררלום יסי' קטנה (פי' הכריתה האלכסים והכסים כמגפה) והוא לג' טעמים הטעם האחת לפי שבא מזנות : הב' לרוע איכותיו וארסו ארס המגפה ממש כי רובק בארם הבא על איזו אשה טמאה ברגע כממרי' ויתפשט תכף בכל איברי הגוף :

הג' כי דומה לכל עניניו ומקריו כמכת המגפה ממש אפס כי המגפה ממית וזה אינו ממית אם לא שיתהפך לשאר חולי כשקוי ושדפון וכיוצא ואז ממית הוא אבל לעולם יסוריו קשים מן המות :

אותות החולי כמעט כאותות המגפה • המגפה דובקות באדם על ידי נשיבת אויר האדסי

אצלו כך חולי הנוכחי דובק באדם ע"י נשיבת האדי' הארסים והז המה מביאה טמאהי הב' המגפה תכף תתפשט בראשי האיברים כך זה יתפשט בכלי זרע וההולדה וגורם עיפוש ויתחיל ממקום שקלקלו לזוב שכבת זרע ונולדים נגעים מובאשים בזכרות הזכר ובנקבות הנקבה • הג' במגפה תצמיח בועה בירכתי האדם כך בחולי הלז תצמיח בועה בלע"ז בובון : הד' במגפה נולדים אבעבועות אדומים מבהיקים בחולי הנוכחי ג"כ בועי וטנרי • הה' כי מעיפוש הדם נולדים כתמים בכל עור בשרו כך בכאן כמקרה א' יקרה להם הו' במגפה נראים נגעי' בפה ושחור הלשון כך נראים בחולי הלז בפה ובבית הבליעה • הח' במגפה ריח רע יתעשן מחורי הגוף כמו כן סרוחים על מטותם חולאים האלו • הט' כאב ראש אכזרי ג"כ בכאן תמצאהו וביותר בלילה : אות היוד שהמגפה איננה נרבקרת באדם העלול בחולי הלז ועוד הרבה כמו אלה שהשגתי ולא אביאם בספר לבל ילאה הקורא המשכיל ודי למבין באלו :

סבותיו רבו הדעות זה אמר בכה וזה אמר בכה •

כת הגאליני אומרים שבא מעיפוש הדם וכת ההזנה שבכבד וי"א מאיזה ארס הטמון בדם וכרת האלקא מי"א מהם כת של שילב'ה התולים בארם חמוצי ויש התולים בארם מלוחי וכל זה לא שוה לנו אך די לנו שנרע שמקורו ביאה טמאה לנפש וזוהמא המטמא' במגע וכל זה חרון ה' השונא ארת הזנות כנראה ממקריו :

רפואת חולי הנוכחי נבדל מרפואת שאר חליים וכמו שהחולי חדש גם תרופותיו הם חדשות • והכל כפי מדרגות החולי ומהן כוללות ומהן פרטיות : כוללות אני קורא סדר הרפואות הנוהג מתחלתו עד תומו • ופרטיות הם המסוגלי' לכל פרטי המקריים הנופלי' בחולי הנוכחי • א המשל בזה אם יש בועה בין ירכתיו • (בלע"ז בובון) יניח עליו רטיה של דיאקילו"ן וקודם גמר בישולו יפתחנה באיזמיל ואם נובע ממנה ירחצנה עם בשול

עץ גואיאקו ויטהרנה עם שמן טארטארו וכיוצא בו ויניח עליו רטיה עד שתעלה ארוכה :

ב שאת או חבורה ברגלים ירככם עם התחבושת דיאלטיאה או עשבים המסוגלים לכך :

ג יבלת בלע"ז בארוג"ה חותך בגמי וגם באם שאפשר לנתקם על ידי כריכת המשי או שער של סוס נתקים ונהתכים באופן זה ואם שהם מלאים באופן שאינם מקבלים כריכה צריך שירככם עם שרף בלע"ז ארמוניאקו הניתך בחומץ ואחר כך ישים או יפזר עליו אבק בלע"ז פריציפיטאטו"ם שטבעו להשחית ולאכול כל בשר חי :

ד אבעבועות בתוך הפה ושבבית הבליע' די להם ברחיצה או שטיפה במי מיץ של חלב בלע"ז סירום לאקטיש שכבוהו הברזל בתוכו :

ה רקב שבעצמו' • צריך לסמני' המיבשים והם הטוטי"א והליטירגירי"ם או אבק של עץ גואיאקו וכיוצא בהם :

ו עצם הנרקב צריך היותר חדים והם כל העשוי מקנקנתו' והוא משיחה של מצרים בלע"ז

ז איפציאקום או משיחה של כופר בלע"ז אלקאפוראר' מעורב עם אבק פריציפיטאדו ואחר שנטהר היטב יקח כמרטוט טבול בבישול עצי גואיאקו וישים על העצם נפסד וגם טוב לזה משיחה של טוציאה (פריציפיטאדו הוא אבק הסוחז את כסף חי וידוע לבעלי קומיאה) :

ח בקעים שבתחתונית או שבידים ורגלים ישים עליהם בישול העשבים שקביוזו שקורדיום ועץ גואיאקו ואם הם יבשים וקשים צריך שירככם ע"י בישול שורש או עשב אלטיאה או מאלב"ה וסיד כבוי עם שומן תרנגולת ושרף בלע"ז אממוניאקו ואם בכל אלה לא יתרפ' אות היא לגודל האכזריות של החולי באופן שלא יקבל תרופה קלה ואז צריך למשיחה של כסף חי הנזכר מעבר לדף : או יקח כסף חי הניתך ברקיקה אליבא ריקנא דראג' שלשה עשב אישקביוז"ה אישקורדיו"ם מכ"א דרג' אחת שעוה לבנה דרג' שלש ויעשה מהכל משיחה :

ט כאב האיברים• תרופתן ע"י בישול שורש קינא כי הוא מסיגל יותר להסר הכאב מיתר העצים אבל יוסיף עליהם שורש אלטיאה ולפעמים גם התריאקה בסגולה או המטרידאט ומבחוץ ישים על הכאב איזו תחבושת המורכבת מעשבים האלה

והם

והם אלטיאה מאלב"ה מילילוטו פינוגריקום או לחם
חנבשל בתוך הלב ומעט ברכום או ישים עליו חלב
המכסה את הכרס שבכבש בעודנו חם :

בצלצול האזנים אחר ההרקה כוללת והרקה
פרטית של ראש מן ליחותיו הרעות
הטמונות שם יטיף לתוך האזנים שמן של העץ
גואיאקום או של העץ בוקסוס :

בחולי השועל אם מחמת הארס נופלים השערות
שבראשו ורים עיניו וזקנו יעסוק בתרופות
הנזכרו' בפרק שמיני אבל יוסיף עליהם עץ גואיאקו
ושאר עצים המסוגלים בחולי הלז :

בועי וטנרי (לשון המשנה) והם כמו אבעבועות
קשות ההוי' בעור הבשר ומתרפאים
בבישול העשבים המסוגלים לרככם :

שכבת זרע בזובו מאיש או מאשה תרופתם משקה
העשוי מעצים גואיאקו וסלסה משך
עשרים יום ואם בכל אלה לא ימצא תועלת אז צריך
ללקיחה המרקחת ד"מ קח ז"ע לאטוגה וזרע ויטיש
וזרע קאנבוס מכל אחד חטים ארבעים אבק של
שורש קינא ושל עץ סלסה מכל אחד דרכמה אחת :
קונסירב"ה של פרחי נינופירא"ש אונקיאש שלש ועם
שירופו של קאפיל ויניריש יעשה כנהוג מרקחת
שכמות לקחתו דרכ' א' לפעם אחת לקטן · ולגדול
עד דרכמונים ארבעה ויותר בבקר ודי לנו לדבר
בתרופות פרטיות :

רפואה כוללת רצוני סדר הרפואה לעולם יתחיל
בסמנים המשלשלי' ליחה הארסיית הוצה
אם למעלה ע"י הקאה נכונה ואם למטה ע"י כוס
המשלשל והכל כפי מזג האדם והזמן ויעיין בפרק
המדבר במשלשלים ושבחו הרופאים את כסף חי
לערוב בתוכם בין במרקחת ובין בגרגרים הנקראים
פילוראש :

במרקחת המשל בזה קח כסף חי מתוק (לא מתוק אלא שמתוקן מארסו) בלע"ז מיריקורי"ו דולצ"י חטים
עשרים או שקריפולי · קאטוליקון דרכ' שלש' ·
ועשה תערובות או יקח מירקוריא"י דולצ"י הנזכר
חטים ט"ו פולדוראש אלפאנגי"א דרכמא אחת
ויערבם לבלועם בחצי לילה ובפעם אחת ולאיש
חזק מוסיפים כמותם :

ואחר שלקח פעמים שלש משקה או מרקחת או
אבק או כל דבר משלשל צריך להקזה
אחת ושתים : ואחר כך יכין העצים והשרשים
המסוגלי' לעשיית המשקה בלע"ז דיקוקטום סאלסה
והם שרש סאלסה ושרש קינא ועץ גואיאקו הנקרא
פא"לו סאנ"טו ועץ סאספר"אש מכולם או ממקצתם
משקל ליטרה אחת ונחתכים היטב לחלקי' דקים
וישרם במים משקל עשרה לטרין · ויבשלם עד
כלות חצים וחצי הנשאר תהיה למשמרת לתתם
להעלול פעמים ביום כחצי ליטרה לפעם אחת
ויכסה עצמו ויזיע :

סילביום החכם קורא תגר על העוסקים בשרשים
האלו הבאים מארץ הודו ובדמי' יקרים
באמרו הנכם עוברים על בל תשחית כי כמה שרשים
וכמה עצים הם הנמצאים במדינות האלו ובזול והם
כל כך טובים להזיע כאחד הנזכרים והם שורש
סימיליאקס אשפרה פיטוסיטיש ועץ קווירקוס או
בוקסוס או לאבריום וכיוצא בהם ודע כי לפעמים לא
יבוא הזעה בנקל וצריך סיוע וזה יקרה ע"י יגיעה ·
רדיפה · ורילוג · וכיוצא בהם :

ודע שלפעמים מוכרח לתעסק במשיחה שבו כסף
חי והיא מסוגלת יותר להרתיך כל ליחות
שבגוף ולפתוח כל שבילי פנקריאש · וגלאנדולאש
סאליב"אלאש (ר"ל הגלדים שעל ידם כונס הריר מפיו ולחוץ)
גם משיחה זו תוציא כל זוהמא שבגוף דרך הקאה
ושלשול וזיעה ושתן ואופן המשיחה ומנהגה כך היא
מתחילין ימשוח פרקי זרועותיו וידיו ואח"כ פרקי
רגליו עד למטה זולת שחוליית השדר' יש מרחיקי'
ממשיחתם פן יבואו לידי פשיעה (ואני שבח לאל
עליון הוד והדר לבשתי שע"י הנהגה נכונה אשר
הורוני מעטים נתרפאו כמה וכמה ממש הגיעו עד
שערי מות ויצאו לחירות) אמנם כל העוסק בכסף
חי והמורכב ממנו יעיין היטב כי נורא הוא שלא
יחטא הנותן והמקבל · מצד הנותן ראוי שידע
הכמות והאיכות : הכמות יותר טוב לעסוק
בכמות קטן ובהרבה פעמי' ובאיכו' שנתברר לו
שמתוקן היטב מן הארס הטמון בקרבו · ואולם
מצד המקבל ישמור עצמו מן הרוח צפונית ומן המים
הקרים ומכל מיני פירות האדמה כקשואין ודילועין
ואבטיחים וגם לפעמים מן פירות האילן כענבים
וכיוצא בהם :

משיחה זו נעשית בכמה אופנים או בתערובת
שומן חזיר ושאר שמני' וסמנים חמים

למזוג טבע הקר שבכסף חי המשל בזה קח כסף חי
הניתך ברוק שלך בבק'חצי ליטרה ותערב אותו עם
שומן חזיר שלש אונקיאש ואח"כ תוסיף עליהם שמן
לאבריום ושמן יוניפירום מכל א' אונציא אחת וחצי
ואחר חצי שעה שנתערב היטב ביגיעה הנכונה תוסיף
עליהם קאסתור פרח כרכום וגרגרי יוניפירי ושל
לאבריום מכ"א ב' דרכמא' ושעוה כפי הנצרך לקבל
תאר המשיחה ויש מוסיפים שאר שמנים או תריאקה
או מיטרידאטום :

קטור של כסף חי נעשה באופנים הרבה והנה לך
נוסחה אחת קח צינאבריו' (כי כסף חי טמון
בתוכו) סאנדיראקו אוירי פיגמינטום מכ"א דרכמאש
שתים וגרגרי לוריום וגרגרי יוניפירי מכ"א ב'
אישקרופלו' שהם ארבעים חטי'ועם מעט שרף בלע"ז
ריזינא נעשה קטורת כתואר העוגות :

אופן ההזעה ע"י סיכה או מוגמר הנזכר אודיעך
שבבית חורף בלע"ז שטופה או בחבית העשוי
להזע'אחר שהות'היטב פושט כתנתו ומכס'היט'עצמו
עם בגדים זולת ראשו ופיו יהי' בחלון חוץ לחדר או
האוהל ועומד על רגליו כדי שיקבל היטב קטור
הסמים וימצא תרופה יותר בקיטור הלז מן ההתמדה
שיתמיד בשתיית משקה העצים והעשבי' המ :

שער רביעי

ידבר בנזקי' הנופלים בחדרי הבית מחמת שרצים
הסובבים והם התולעי' שבבני המעים השורצי' בם :

אם לא נטהר יפה הבית נכנסים בו שרצים
החוזרים בכל חדריו • וצריך לגרשם או
להמיתם פן יחריבו הבית : השרצים הם התולעי'
שבבני מעים והם שלשה מיני' ולכל מין מדור או
שטח בפני עצמו זה למעלה מזה • מהם ארוכי'
מהם קצרים ומהם רחבים : ובכאן הבן שואל איך
יקרה שהתולעים שבמדור התחתון או האמצעי
שהוא שטח השני עוסקי' שם בעסקיהם ולעלול או
המיוסר מהם יקרה לו העטוש וטפטוף העינים
וכיוצא והוא בעליה גבוה מעל גבוה • הגם
שהשאלה רפויה להיות ידוע לכל שהקיטורי'
המעופשים העולים אל הראש גורמי' כמו אלה •
אבל יש שאלה גדולה הימנה ואיך יקרה לו התיכוך
בחוטם ובנחיריו • ואני אמרתי בחפזי למה הדבר
דומה כמעט לעני הדופק על דלתי בעל הבירה
שבמדור התחתון ומושך בחוט של פעמון הנקשר
בעליה לעורר הבע"ה הדר בעליה :

אותות התולעים הטמוני' בקרבים רבוי הרוק
והריר הנוזל מפיו ירקרקות אדמדות
מראהו חיכוך הנחירים וטפטוף העינים ושיעול ריח
הפה ויחרק שניו בשינתו ובשינה עמוקה ובלבול
הדעת וקרחת בהתעלפות וכיוצא :

סבתם גולדים מכל מיני מאכלים דשני' ושמנים
ומתוקים כדבש וחלב וכיוצא ומכל דבר
הגורם עפוש :

תרופתם הפך הענין כל דבר מר כמור ואלואי"ש
וקולוצינטידיש אבשינטין וכיוצא •
וטוב לגרשם חוצה דרך תחתון ולזה נאותים
החוקני' העשוים מדבש ומחלב או מבשול הצימוקים
או תאנים עם דבש או סוקארו ובתוך כך תתן לו
לשתות או לאכול דברים מרים מתנגדים המורידם
ומוציאם חוצה והם הרבה בספרי' ולהיות שאין ידי
משגת לכתוב באריכות מרוב העסקי' ארשום כמה
איזה נוסחאות בקל לעשותן המשל בזה קח שורש
מיקוא"קאנה או יאלא"פא דרכ' אחת וכסף חי מתוקן
או מתוק בלע"ז מירקור"יו דולצי אישקר"ופולו אחת
זנג"ביל רביעית דרכמ' ויערבם עם דבש שושני' כפי
ערכו הנצרך וזה בבקר ופעם אחת וטוב למי שטבעו
לבניי או יקח ראובארבארו דרכמא אחת מירקור"יו
מתוק רביעית דרכמא • ונרד אשקר"ופלו אחת
ויעשה מהכל אבק ויערבו עם אסוקאר רו"זארו כפי
הנצרך והיותר טוב עם פרחי אפרס"קין מתוקנים וזהו
טוב למי שמזגו ירוקיי או יקח אישטרא"קטו של
איליבי"רו ניגרו אישקרופלו אחת • ובהעדרו שורש
איליבירו ניגרו שרוי בחומץ לילה אחת דרכמא אחת
וזרע סימי"ן צינ"י (בל"א ווירם קרויט) חצי דרכמא
קדה רביעית דרכמא מעורב עם מעט דבש שושנים
ויעשה מרקחת לפעם אחת בבקר : או יקח מים של
פרחי היפי"ריקום ושים בתוכם כסף חי מנוקה ונטהר
מארסו ויערבם כפעם בפעם משך ב' ימים ואח"כ
ישתה ממים האלה פעמים הרבה וימיתם או יגרשם
חוצה • וזולת אלו מסוגל מאד לגרשם קרן צבי
שרוף או בלתי שרוף או מירא או אלואיש או זרעים
שבלע"ז סימין ציני • סי"מין טינ"אציטום סימין
פור"טולאה . סימין אצי ט"וזה • או עשב
קור"לינא

קונ"לינא או מן המי' של פורט"ולאקה ושל גראמין הפיריקון ולבעלי אלקימיאה מים חמוצי' של קנקנתום • של גפרית ושל מלח וכיוצא • אפס שלא ישקה אותם לתנוק היונק משדי אמו פן יקלקל חלב אמו ויעמידה בקיבה של תנוק עבור חמיצתם • אבל מה מאד טוב לילד קטן שורש פילי"קש מבושל בחלב לשתות מחלב זה • משיחה טובה קח מ־רת שור ובסגולה של כוי מעורב עם אלואיש ומתחם על חתיכה שלחופית שור או כשב ויניחה על הטבור וזה לך האות אם יש תולעים בבטנו ידביק הרטיה כדבק ממש ואם לא תפול הרטיה מאליה וזה בדוק • משיחה אחרת קח שמן אבשינטין ושל קולוצינטידיש ושל פרחי אפרסקי ויערבם למשיחה • אחרת יקח תריאקה טובה ושמן רוטה או אבשינטין ויערבם • ובהעדר כל הנזכרים ברדך או בכפר די לו במי"ץ העשב מינטה הוא נענ"ע אם בשתייתו מלא כף אחת ואם בתתנו על הטבור • והמים לשתות מי בשול העשב גראמין היא עשב השדה (בל"א גראז) :

פרק שני • ידבר בנזקים הנופלים באוצר המים ומרזביו ובבריכה וכן במעברי הטנופת מבית לחוץ • ובבית הכבוד עצמו :

א אוצר המים שהוא הכליות וצינורי השתן אל הבריכה שהוא המקוה הם צרכי הבית לקיום הגוף ובהם נופלים כמה הזיקות ואת הכל יבוא במשפט • (ב) ודע שבנקל יבוא הרופא לידי שגיאה בכאב הכליות להיותו דומה לכאב הקוליק' אמנם אלמדך ההבדל שבכאב הקוליקה יתפשט מצד אל צד וכמעט בכל הבטן ולפעמים עם קררורים שבמעים משא"כ כאב הכליות תקוע כיתד בצד אחד ימין או שמאל • (ג) ולפעמים • יתפשט למטה מהטבור דרך מעברי השתן • (ד) ולפעמי' עם איחור או עצירת השתן • (ה) אם בסבת האבן הטמון בתוכם טוב לו לשתות מבישול העשבים המסוגלים לזה כמו אדיאנט"ו גראמיניש קרופולי"י הירדה טירישטרה סאקסי פראגה וכיוצא לפי שמגירים השתן ומפצצים את האבן ויותר טובים עיני הסרטן או קליפות הבצים היוצאים מתוכם אפרוחים או אפר של הארנבת שרוף בתוך הקדרה משקל דרכ' א' • ולכת האלקאמיאה שמן טירבינטין ורוח ויטריול ורוח של מלח וכיוצא • ובסגולה עץ

ניפ־יטיקוס (שכחתי) כאב הקוליקה יקיל אחר חסעודה וביותר מן הבעמ'ים :

להמימות הכליות דם תיש ועפירמא ציטא וכיוצ' ולכת אלקאמיאה מלח פרונילה ורוח מלחי או רוח קנקנתום ויתמיד לשתות שירופו ויאולאטו עם מי שעורים או שורש ליקוירידיציא כי טוב הוא לגלול האבן מעל פי הבאר ולפוצצו ולקרר הכליות ולטהרם מכל נגע • וגם טוב שיסוך באיזה סיבה המקררת את הכליות ד"מ יקח אונגוינטום רוזאטום או אונגוינטום פאנדאלינום או שמן נינופירינו או שמן שושנים וכיוצא ויסיכם על מקום הכליות • ואם יש לו כאב גדול יוסיף עליהם שמן פאפוירי או מעט אופיום משקל חמשה או יותר שעורים בינונים ויסיר הכאב בעז"ה :

הבריכה שהוא מקוה השתן מחובר מב' עורות באחד כח המושך ובשני כח הדוחה את השתן דרך ב' צנוריו מן הכליות אל המקוה ונופלים בהם ד' נזיקין הנזק הראשון עצירת השתן • השני איחור השתן • הג' טפטוף השתן • הד' הזלת השתן ולעומת' נמצאי' ארבע הזקות בצינורי הטנופת לבית הכסא כמו שנתבאר באר היטב לקמן :

עצירת השתן בלע"ז אישקוריא"ה נולד מכמה סבות • מדם קרוש • מליחה עבה • מרוח יתירה • מאבן או מיבלת או מדלדולת וכיוצא בהם הסותמים מהלכי השתן ותרופתו בהסיר הסבה וכל זה ימצא במקומו הנזכר אם יעיין היטב בספרי הלז :

איחור השתן או יותר טוב לקרותו שרפת השתן בלע"ז דיזוריאה (בל"א דוא ברענידיגי זייך) וניכר משלשה אותות האלה • הא' כי יטיף השתן כמים רותחים טפה אחר טפה בלתי תפסק בנתים • הב' שירגיש כאב דווקא בשעה שמטיל מים אבל לא לפניו ולא לאחריו • הג' שסבותיו על הרוב בעבור חמימות הכליות והמקות ולפעמים בעבור האבן שבמקוה ויקרה לו כמקרה החולי תחתוניו והוא שריפת או המימות הכרבשתא :

תרופותיו למרק הגוף מהירוקה וכיוצא ויעסוק בסמנים המקררי' והמטהרי' את המקוה וישקהו מי שעורים או של פורטולאקה ולאטוקה וכיוצא • ובסגול' כל יום בבקר מי"ץ או מי חלב העזים או בישול העשב מאלב"ה עם שירופו ויאולאטו

טפטוף השתן בלע"ז אישטראנגורי"א (בל"א דיא קאלטע זייך) יקרה לו בהתקרר הבטן · ולפעמי' מליחה מלוחה המוצא ונקרא טפטוף השתן יען כי ישיף טפה אחת ויפסוק ויטיף טפה שנית וכן שלישית והכל בהפסק בנחים :

תרופותיו בשול שורש אפיו · פיטרוזיליאו אלטיא' ושאר שרשי' הסגירים את השתן · ובסגולה שלחופית של בהמה דקה שנתיבש ושחיק לעפר ויתנהו לשתות כפעם בפעם במרק של בשר או ביין : כת האלקימיאה עוסקים ברוח קנקנתום או רוח מלח או רוח גפרית או של טירבינטיני רפואה חיצונית היא התחבושת קלה לעשות קח בצלים משוגנים בשמן האגוז וכיוצא · או בצל לבן כמו שהוא חי כתוש במכתשת ומעורב עם שמן זית או שומשמין ויחבוש אותו ע"ג הכליות והמקוה · ובענין זה יועיל ג"כ תחבושת הצנון או שורש אפיו הוא הכרפס :

הולת השתן ר"ל תמידית ומבלי יכולת להעצירה ובלע"ז דיאביט"י · וחולי הנוכחי היה על שני פנים · הא' שהשתנת תהיה כמים צלולים ממש ובלתי שנוי : הב' שאינם כ"כ לבנים וצלולים וסבת שתיהן להבות או חמימות הכליות · או מתגבורת הירוקה ולכן בהסיר הסבה יוסר המסובב וצריך לעשבים המקררי' והמחזיקי' את הכליות · הנה מן הפשוטים זרע פורטולאקה פלאנטאגניש פאפאוריש ומן הפירות חבושים רימונים עוזרדים הדס סומאק וכיוצא · רפואה חיצונית משיחת השושנים ושל סאנדאלוש שמן שושנים עם כופר וכיוצא · ויהיה נזהר מן העשבים המחממים ומחלישים · וינוח בביתו עד שיחזור המזג למקומו :

פרק שלישי

ידבר מעברי הטנופות לבית הכסא ובבית הכבוד עצמו ר"ל בחולי הבני מעים והתחתונית או פי הטבעת :

ארבעה אבות נזקין הם הנופלים במעברי המים אל המקוה כאשר זכרנום בפרק המוקדם וארבע' אבות נזקין ג"כ נופלים במעברי הטנופות והם חולי המעים כאשר נבאר הכל באר היטב · הנזק הראשון הוא הנקרא בלשוננו חלקלק' הבטן ובלע"ז לייאנטיריאה והוא כאשר ישלשל המזון בלתי מ' וכל מחולשת כח המחזיק אשר בפי הקיבה התחתון בלע"ז פילורו"ש או שבני המעים רפויים מכמה סבות או בעבור נגעים שבמעים המעכבים את הקילוס לעבור · או בעבור סתומי המיזינטיריום או סתומי הורידים חלביים בלע"ז ויני לאקטיקה כנזכר בפרקו מקדם ואז נקרא בלע"ז צילאקי"ס אמנם יש הבדל בין חולי הנוכחי שתלוי בסתומי הורידים דקים יהיה העכול יותר דק וכצורת המורי"ים ולא כמו שהוא המזון חי ובלתי מעוכל · לכן צריך שיעיין היטב בסבתו באופן שחולשת העיכול צריך למחזיקי' מן הפשוטי' חבושים רימוני' חמוצים וכיוצא עם בשמים להוסיף בעכול : ומן המורכבים מרקחת מיטרידאטום · דיאצינטום ארומאטיקו רוזארו · דיאשקורדיום וכיוצא בהם ויערב עמהם מעט קרן צבי שרוף ואלמוגים שחוקים ובהעדרם טיט חתום או טיט אירמיני וכיוצא ומנהגי ליתן לפעמים דגים מלוחים קטנים בלע"ז שארדי"לה ובהעדרם האליצי (בל"א הערינג) מתוקני' עם מעט חומץ וכל זה לעורר תאות המאכל · אמנם אינו כן בחולי הצלי"אקה הנולד מסתומי הורידים והצינורי' אז צריך להוסיף סממנים הפותחים כל סתום ומן הפשוטים שרשי פינ"יקולי · אשפאראגוש · אפייו וכיוצא בהם · ומן העשבים יעיין בפרק המדבר במפתיחים · וכת האלקימיא נותנים קרוקוש מארטיש ויטריול מארטיש וכיוצא בהם : הנזק השני הוא שלשול סתם :

שלשול הבטן בלע"ז דיארה"יאה נולד מכמה סבות ויחסוהו הרופאים ג"כ בכמה שמות פעם בא מליחות הנזלות מן המוח ונקרא שלשול המוח ופעם מהכבד · או מהטחול או מהרחם או בסבת שרצים שבקרבים (ולדעת האחרוני') ועל הרוב מחדות המי"ץ פנקרי"אס ולפעמים מלקיחת סם ארסיי וצריך עיון אם בסבת הירוקה צריכה להרקה ולבשל חדותה ואם מתגבורת הלבנה צריך למתיכי' ולמחתיכי' ולהעבירה חוצה · ואחר ההרקה יעסוק במחזיקים והוא הדין בטחול וביתר האיברים : הנזק השלישי נקרא

שלשול דם בלע"ז דישינט"יריאה והוה בסבת נגעים או בועה שבבני מעיים או מליחה

מליחה חדה או עפושית ומן החלואי' ארציים כי נמצא על הרוב בימי הבציר ומן הפירות או אויר הארסיי וכיוצא ולעולם במקום הכאב שם החולי ומעתה נדבר אם למעלה מהטבור אות היא שהנגע במעיים הדקים ויותר מסוכן ונקל לקחת משקה או סם רפואיי למעלה : וכן להפך בהיות הכאב למטה מן הטבור אות היא שהנגע במעים הגסים ואין בו כ"כ סכנה ותרופותיו נאותות יותר לקחתם מלמטה ע"י חוקנים לשפשף ולטהר דרך פי הטבעת על ידי מי שעורים קלוים וחלמוני ביצה ומן מט אסוקאר או רוטב של בשר או חלב שכבוה בה מקדם התיסומין בלע"ז קאליבי"ש (בל"א שטאל) :

הנזק הרביעי הוא

תחתונית והיא חולי שבלע"ז טיניסמוש ר"ל נגע במעי הישר שבלשון חכמים חלוחלת ובחולי הנוכחי יש לו תמיד תאות היציאה לעשות צרכיו ואינו מוציא ריעי אלא מעט רוק וליחה לפעמים מעורב עם דם ותרופותיו קרובות לתרופות הנזכרות למעלה ר"ל בחוקנים העשוים לטהר ולכבס הנגע העפושי שבמעי הישר וטוב לזה קטורת של סמנים המיבשים ולפעמים בדבר כל שהיא כמו פסולת של ברזל שנתלבן ונכבה בחומץ ולפעמים צריך למשיחה · כגון שמן חלמון ביצה או משיחה שושנים או הלב עזים ושאר שומנים : **חלאים** אחרים :

מורסה בפי הטבעות צריך לרכך אותה בחחבושת העשוי מעשב מאלב"ה ואלטיא וזרע פינוגריקו זרע פשתן וכיוצא עד שיפתחנה ואח"כ צריך לטהר אותה מן המוגלא וירחץ אותה עם מי שעורי' ודבש שושנים וישתדל ברפואות להעלות ארוכה או ע"י משיחה כזאת קח עופרת שרוף ב' אונקיאש ליטירגיריום א' אונקיא צירוזה חצי אונקי' חומץ חצי אונקיא דבש שושני"א' אונקיא חלמון ביצים שלשה מירא חצי אונקיא שעוה כפי ערך לקבל צורת המשיחה והיא טובה לכל נגע או בקיעה או חמימו' הכרכשתא :

למי שנתקו שולי הכרכשתא ישתדל לרחפס פנימה בידים רכים חמים ולפעמים צריך ריכוך יותר והוא ע"י בשול עשבים המסוגלים ויוסיף עליהם מעט חמאה ויטבול בתוכו ספוג קטנה ויניחה על פי הטבעת עד שובם למקומם · ואח"כ יעסוק בעשבים הקובצים והם שטבעם עפציי כמו קליפות או פרחי רמונים או פרחי שושנים והדס וכיוצא בהם :

לבועי ומגרי שסביב לפי הטבעת ובלע"ז קונרילומ"אטה יניח עליהם עלים של רוטה כתושים או יקח הצבע האדום ההוה על פי הברזל הישן בלע"ז פ"ורונו ויערב עם מיץ עשב בלע"ז וירבאסקום ויטביל בצבע הלז צמר גפן ויתנהו עליהם :

ליבלת בלע"ז באירו"גה באותו המקום יפזר עליה' אפר צואת הזכרי' מבושל ביין :

נגע כי תהיה בתחת מחיכוך האוכף של סוס ברוכבו במהירות בדרך רחוק' טוב לזה העשב ארייגטינא כתוש או מיץ הנסחט ממנו כי יטבול בו איזה פשתן · ובהעדרו די לו בשומן של נר הנמס עם מעט עפר העץ נרקב :

בקיעות ההוות בפי הטבעת מתרפאות ברפואות הבקיעה ההוה בשפתים או בידים אבל היותר משובחת היא משיחת העשוי' מן צירוזה אמילי קא"מיא ליטירגיריו' מכ"א דרכמ' אחת ועם טראגאקאנטה הנתכת במי שושנים נעשה משיחה או בסיבת העופרת או בשמן חלמון ביצה וכיוצא :

שער חמישי

ידבר בנזקי יסודי הבירה והם רגלי הגוף סברתם קושי תקנתם ותרופתם :

לפעמים נופלים נזיקים ביסודי הבית שבקושי יש להם תקנה וכבר השתדלו בו אומנים מובחרים לבניתם והנה שוא עמלו בוניו וכל זה משני טעמים הטעם האחד עבור הנזיקים הנופלים בגג הבית ומים הנוזלים משם מחלישים את היסודות והטעם השני לפי שהם מסעדי הבית אפילו באיזה נזק קטן שמקבלים מקרקע הבית נחלשים והנה כבר ידוע שהראשונים וגם רוב מהאחרונים הסכימו שחולי הרגלים מה שאני קורא אותם יסודי הבית הם בסבת הליחות הנוזלות ויורדו' מהראש ומסבבים חולי הרגלים מה שבלשון יווני' קורים · פודגרא על שם ההיה רובו ברגלים ועם היות שתחת סוג זה מונחים שנים אחרים והם גונגרא · פי' חולי הברכים הארכובה וגם הירגרא · כאב הידים ועוד זולתם סיאטיקה פי' כאב גיד הנשה או השום

וכל

וכל אלה מוזכרים בכל ספרי הרפואות • אמנם
נמצאים מכאובים אחרים שאין כל אחד מהרופאים
מעיין בהם והנם בלשונם הומגרא פירושו כאב
הכתף • טיאתילגרא כאב העורף יראהיזגרא וזולתם
ארטיטיקא ר"ל כאב הפרקים הידוע לכל :
בסבת החולי הנוכחי רבו כמו רבו הדעות ואיזה
מהם אזכירם ולא כולם שלא להכביד על
המעיין הנה סינירטוש תולהו בליחו' מימיות הנוזלות
מלחות זחדות נולדות בטחול ובכבד ונדחות מן
הטבע על ידי גידים ועירקים אל פרקי הגוף •
שנידירו' תולה בליחה המעורבת ברם כולו ותתגלגל
עמו בשוה • הילמונציום באיזה מקומות שבאדם
חפרי המזון והטבע רוחה את הלחלוחית כמו שהם
חיי' אל הפרקים • ויליש בדם ובמיץ הגידי' האריך
בדבורו • סילביוס במיץ לימפא ובמיץ פנקריאס
וכפי סברתו הכאב יבוא בסבת ליחות חמוצות
ואם בחמימות • ובחדות ועקיצות בסבת הירוקה :
תרופת כאב הפודגרא וחברתו תלוים בעכוב הליח'
הרגילה לרדת אל האבר הנכאב ומה
שהורד' כבר להסירה וגם לשכך הכאב וכל זה יבואר
היטב בעז"ה • אמנם כפי הנראה היותר טוב
הוא להתחיל באיזו הקאה לגבור • ולהלוש הרקחה
המסוגלת להריק הליחות המסבבות את הכאב •
ואח"כ אם תמצא בו מלוי הדם תקיז בעורק באזילק"ה
כמו שנתבאר באר היטב בפ' המדבר בכמות ואיכות
ההקזה • ואח"כ בסמנים המסוגלים להזעה •
ולכת האלקימיא מלחיים רוחניים והיותר טוב הוא
אנטימוניו"ם דיאפוריטיקו"ם • צינאבריו"ם
אנטימוני"י • קרן צבי וכל העשוי ממנו • ואם
נמצא צמיחה דמיית אדמדמת עם כאב אכזרי סביב
לפרקי האיברים אז נאות לו מי' הנשרפים ונוזלים
מן אשפירמ"א ראנארו"ם (ר"ל כורק אשר ע"ג היאורים)
ויוסיף עליהם עוד מעט כופר וישימם על מקום
הנכאב • ואם הכאב בלתי חממית אז יותר טוב היין
שרף עם מעט כרכום וכופר או רוח מלח ארמוניאקו
עם יין שרף או בורית הניתך בתוך יין שרף • עוד
משיחה טובה קלה לעשותה קח בורית כשר שתי
אונקיאש כופר ג' דרכמאש יין שרף ארבע אונקיאנ' :
לשכך הכאב עם להבת הפרקים מלח סאטורנ"ו ומעט
כופר נירתכים ביין שרף חד עוד אחרת קלה וטובה
לכל כאב הפרקים או פודגרא יקח ברזל מלובן באש
או פרוסה של רעפים בלע"ז טיז"ה • וישפוך
עליהם השתנה של נער קטן כדי שהקיטור יעלה אל
מקום הכאב • וגם טוב שירחץ מקום הכאב עם
השתנה הנזכרת ובהעדר תרופות הנזכרות לשכך
הכאב ולהסירו טוב שישים על מקום הנכאב
תחבושת העשוי מחלב ולחם ומעט כרכום :
לנפוח דפודגרא אחר שנמלט מן הכאב טוב לו לקבל
קיטור העשוי מבשול העשבים והם ארטאמ"יזיא •
א"ירוקא • אבשי"נשיו' הנבשלים ביין ומים : ואם
תרבה ותתמיד הנזילה לרדת אל פרקי הגוף אז
ישתדל הרופא לעסוק ברפואות המיבשית הלחות
שבגוף ושבחו הרופאים ארת אבק הלז קח עלי
קאמ"ידריוס • צינטא"ברי מינור • שאלב"יאה •
ביטונ"יקה מכ"א א' אונקיא • לינגו"ם סנק"טום
ח' אוקיאש היק הטיב לעפר ויקח כל יום בבקר
דרכמא אחת חדש ימים ומה מאד טוב הוא לפודגרא
אך ינהג עצמו בשמירה כראוי • ודע שיותר קלה
הרפואה בחולי הנוכחי בבחורים והרגילי' במלאכה
ובמי שמאכליו והנהגתיו אמצעים והעושה צרכיו כל
יום • מעשות רפואות לזקנים • להטיילים •
ולזוללים וסובאים • והעצלים :
אמר המחבר תמיהא נשגבה ונפלאה בעיני ולא
אוכל לה איך כמה רופאים טבעיים
הפליגו לדבר ברפואת שבלע"ז טרנספלאטאצ"יוניש
ר"ל ברפיאת הנטיעות שגשם אחד מוריש טבעו לגשם
אחר או חולי אחד נעתק מגשם אחד ע"י ההרכבה
לגשם שני וזה תמצא הרבה בספרים מענינים גדולים
אם אכתבם תקטן היריעה מהכיל • המשל בזה
מי שיש לו פאנאר"יזו באצבעו ישים אצבעו או יתקעו
לתוך אוזן החתול ויתרפא אבל החתול יירש הכאב
ויהיה לה כאב האוזן . או מי שיש לו איזו מחלה
ויתן מצואתו על גבי צומח או זרעים הנזרעים בארץ
יחלץ כאבו ומורישו לארץ • וכענין זה אמרו ג"כ
בחולי הלז אם יקצוץ הצפרנים מרגליו ויטמנם
באיזה נקב העשוי ע"י מקדח באילן שקמה בלע"
קירקוס וינצל מן הפודגרא וכל זה חוץ מן הטבע
וניחסתי אל הסגולות ואין לי עסק בנסתרות : וכיון
שכתבתי בתחלת התרופית שי הקאה טובה לאיז
גבור יעיין בפ"ק המדבר בהקאו' ובאופנים אב
הה קה המסוגלת לעולם תהיה מן ההרקות החזקות
ולא מן החלושות שיצא שכרו בהפסדו והנה כ
הפשוטי'

הפשוטים העשבים והשרשים והסמנים כשורש מיקואקאנה· טורביט · הירמודאקטיל"י וכיוצא : ומן המורכבים ממרקחת קארי"ו קוסטינ"ו הפליא לעשות תועלת בחולי הלז ואחריו מרקחת של שושני' ומן הגרגרים פילולי הירמודאקטיל"י ופילולי ארטיטיק"ה ובנזקי העלי' או הראש · הם היותר משובחים פילולי של סוקסינ"י (קיריבאר) להזק העלי·ה והבית מכל נזק ומן העשבים ליבש כותלי חבית נהם היזופ"ו (אזוב) מאיוראנה (מכלא) ומינטה (נענע) יוניפירי (עצי רותם) המשל בזה קח מרקחת קארי"ו קוסטינ"ו משקל דר' ששי' לפעם א' או של שושנים ארבעה דרכמונים לפעם א' ומן פילולי סוקשינו חצי דרכמ' ואישקאמוני' חצי אישקרופול ויערבם היטב לבלעם בחצי הלילה · והעשבים יעשה מהם בשול וישתה ממנו כל הלילה קודם השינה ויזיע היטב להוציא מן הגוף הליחות מימיות ומותרות שבו ולפי שהעם כינו חולי הלז בשם כלימת הרופאי' די לי לדבר בגנות הרופאי' ולפי שזכיתי לבוא אל סיום הבנין אסיים בפסוק וז"ל ואסא חלה את רגליו וגם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאי' : ואמר ר"י אמר רב שאחזו פודגרא · ועוד דרש רבא מפני מה נענש מלך אסא מפני שעש' אנגריא בת"ח · ויש ג"כ בגמרא שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה וכו' עד שבא ר"ע ודרש את ה' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים · ועתה יבואר הפסוק באמרו וגם בחליו לא דרש את ה' כמו שדרש ר"ע אלא גם עשה אנגריא בתלמידי חכמים ולכן נענש · ואכתי קשה ולמה נענש דוקא בפודגרא שהיא כלימת הרופאי' ואיך אמר הפסוק כי אם ברופאים וזה יבואר ע"י מאמר חז"ל כל המבזה ת"ח הקב"ה מביא עליו מכה שאין לה רפואה שנאמר לאין מרפא וגו' ולכן נכשל בחולי זה ועם כל זה דרש ברופאים :

ונאן נעילת השער והבית כלו :
בעזרת האל ואשרי העם
שככה לו :

❊ ספר ❊

משמרת הבית

עשוי לשומרי הבית · מכל נזק · ובו יתפאר בשמו כל קדחת מהותו · ואיכותיו · ותרופותיו · כדעת הרופאי' · החדשים גם ישנים והמוסכם אצל רופאי זמננו :

❊ הקדמה לספר משמרת הבית ❊

פרק ראשון של שער שבמשמרת הראשונה מדבר באיכות ומהות הקדחיות לדעתי ולפי דעת האחרונים :

טרם **ו**לבעל **ב**ית יש **ה**שגחה · **ה**יות **כ**ראוי **ה**ביה **נ**כון מחויב לזרז ג"כ את משרתיו שיכבדו הבית היטב כדי שלא תפול דליקה קשה הכביי במבחרי חדרי הבית :

בבית האופה בין התנור לכירים ששם משכן האדומה והירוקה ויחסו להם

במרחץ שלשם משכן השחורה וכל פעם שתתעפש בתוך הכלים תתחדש העונה ונקראת קדחת רביעית תדירה ואם שחוץ לכלים הוה פוסקת ולפעמים כפולה ומכופלת וכן ביתר הקדחיו' כקדחת שורפת והדבריית וכיוצא זה הכלל יקרה דליקה באחר מחדרי הבית ר"ל כשלא נטהר יפה הבית ויתחמ' הדם עד שהלהב עולה מאליה על פני הבית כולו ומעישון הלז יקרה לבעל הבית סמור ורתת ופצילות והימום וזיעה ושאר מקרים כפי השתנות הסבה :

הראשונים את הקדחת שלישית פשוטה ומורכבת כפולה ומכופלת והקדח' בלע"ז ליפירי"א ר"ל בחום פנימי וקרירות איברי' החצונים וקדחת סינקופאלים מינוטה בהתעטף הירוקה בשפת האצתומכא ותגרום עילופים :

במבשלה והוא האצתומכא ששם משכן הלבנה גסה דבוקית וזכוכית וכיוצא ויחסו לה את הקדחת יומית פוסקת ובלתי פוסקת וקדחת בלע"ז סינקופאלים הומארווה בהתעפשה בפי האצתומכ' וגורמת עלופי' והקדחת בלע"ז לאקטיקא מליחות לבנה מתוקה המעופשת בתוך העורקים :

תנו רבנן שש אשות הן יש אש אוכלת ואינה שותה · ויש שותה ואינה אוכלת · ויש אוכלת ושותה · ויש אוכלת לחין כיבשין · ויש אש דוחה אש · ויש אש אוכלת אש עכ"ל · ובגמרא פא אש דידן שותה ואינה אוכל' דחולה פרש"י דחולה מן הקדחת שהוא באש ולמה לחים ואינו חפץ לאכול · לענ"ד הוא האורליכטי תולדת הליחה מלוחה ·

אמר המחבר במהות הקדחיות וסבתן רבו הדעות עד כי לריב יכנסו ואין דעת רופאים האחרונים כדעת הראשונים כי רופאים הקדמונים תולים סבת הקדחיות בשבוש הליחות באמרם שנעקרי' ע"י תרופו' ממרקיות · משא"כ האחרונים סוברים שתלוי ברתיחות ועיכול רוחות שבגוף ולדעתם אין תועלת בהרקיות כי אם בתרופות ע"י סמני' חרים בסגולה · אמנם כאשר אחזתי בקוטבי דבריהם וסבבתי עליהם אופן העיון דרך אמונה בחרתי לי ברופא סילביוס והנלוים עליו וביותר הרופא הגדול (מכידי) איטמולירוס ההולך בעקביו והוא הפליג לדבר דבר דבור על אופנו וכל מגמתו לבטל דעת הראשונים אשר שמו תחת הנושא הקדחיות את הכלים הגדולים אבל האחרונים רוח אחרת עמהם לתלותו ברתיחת *הדם וכפי ערך השגיאה תהיה גם כן ערך הרתיחה בדם כמו שניכר בדפק כמות הרתיחה אשר בדם שבלב וגם ניכר

*הדם בלע"ז קורים לה פ'ירמו כטאלייו כלומר בשול כיון דתיחות וקירוש כל עוד שלא נגמר בשולם ועושה אבעבועות ונכנה נקרא זין קופש :

איכותיו

איכותו כפי שנוי השתן׳ אבל מורה בזה איטמולירוש הרופא היות אפשר איזה חומר אשר סבת הקדחת ר״ל אש אשר בקדחת פוסקת באצתומכא׳ ועתה אחי הט אזנך ואשמיעך גם אודיעך שקדחת פוסקת (ר״ל בעל הספפקה עבור הספפקה בין ע״כה לאסוכה לעוכה סביב) נקראת כל קדחת הקפית אם אותר זמן מה תבוא עונה השנית עם היות שאין מוקדם ומאוחר בתורת העונות אם שתחזור עונתה בכל יום נקראת קדחת יומית בלע״ז קוטידיאני ואם בהפסק כ״ד שעות נקרא׳ שלישית שבלע״ז טירציאנה ואם תאחר העונה שני ימים ושתי לילות נקראת רביעית ובלע״ז קווארטאנה ולה תתחבר הקדחת חמשית והששית והשביעית והתשיעית על סדר הזה אמנם הרבו לעיין האחרונים בסבת העונות ותחלופי זמניה׳ עד כי הרופא איטמולירוש השיג בעצמו שכל יום שבא בחליו הגיע זמן העונה׳ נוסף לזה תדע שיש קדחת ירחית וקדחת שנתית ר״ל כי מדי חדש בחדשו או יום לשנ׳תבא עליו העונה וגדול׳מזו יש קדחת שתבוא על בעלי׳כל שנה ביום הולדו הלא דבר הוא וכל זה צריך עיון׳ אמור מעתה בהכפלת העונות פעמים ושלש ביום או בשני ימים כאשר הודעתיך למעלה איך בת של גאלינוס יחסוה ללבנה לירוקה ולשחורה ורופאי זמננו תלוים בספק אם קדחת כפולה יומית תבא בסבת הלבנה ואם לאו להוציא מלבו של גאלינו והנלוים עליו כנ״ל כי לא הודו האחרוני׳בזה ויחפו לקדחת שלישית כפולה אותן העונות ׃

פיברי״ס איראטיקא והוא קדחת נבוכ׳ ר״ל שאינה שומרת זמנה אלא תאחר או תקדם עונתה ותקיף הקפה שנית ברלוג זמן מה בלתי גבול ׃

ובכל קדחת מפסקת קודם עונתה יקרה לבעל הקדחת הסימור והזירור והמתיחה וכובד האיברים וכאב הפרקי׳ ומגינת לב תפש מצרה וחולה כל עת שגופו יתקרר יתחיל הכאב במתני׳ ומתח הכאב עד כתפיו ואח״כ יתקררו הידי׳ וראשי אצבעו׳ והחוטם ויגבר הכאב פעם במתיחה ופעם בעקיצה וקירקורים בבטן עד שיחליף בחום הקור ויוסיף בחומו והצמא׳ המופלגת ויבש הלשון וקוצר הנשימה וכאב הראש האכזר ודפיקה בצדעי׳ ויקיצה יתירה ולפעמים השגעון ולפעמי׳ תבוא עליו ההזעה ולפעמים רבוי שתן (לדעת האחרונים עבור רבוי הלימפ״ה) ושינתו שינת עראי מעורב׳ בחלומות מבוהלים ועוד הרבה כאלה אשר אשמיטם מכאן שלא להכביד על המעיין ׃

ועתה באתי להודיעך קורא נעי׳ שהעונה האמורה כאן נדבקרת שבע שעות ולפעמים חמש עשרה ועד עשרים וארבע אינה נפרדת הגוף העלול עד תום הרתיחה ופירוד הזך מן השמרים ואז בפגיעה קלה חוזרת שנית לבשל ולהרתיח ׃

ואני אמרתי בחפשי כל האדם כוס״ף לדעת טעם האמיתי איך תתחדש הרתיחה שנית ולענ״ד לא יהיה אלא כמים אשר בתחתיתם רפש וכל זמן שזורקים בהם צרור או אבן מתחילים לעשורת אבעבועות ולכן אין מן התימה איך תבוא עונה אחר עונה ׃

ובדרך זה הוריתיך קורא משכיל הדרכתיך במעגלי יושר בקצור נמרץ לדעת שהרתיחה לעולם הוא על ב׳ פנים׳ הא׳ חמידית ודבוקה בחולה עד אחר סינון הזך מן השמרים שבדם וזה הוה ע״י גבול שיגביל הטבע או על ידי תחבולות הרופא בסמנים הזעיים וכיוצא׳ הב׳ בקדחת פוסקת בדילוג זמן מה או יום או יומים אחר שתנוח ותשבות רתיחתה ותשוב שנית כנזכר למעלה וכל זה נוטה לדעת האחרונים ולענ״ד אחר העיון והנסיון שעלה בידי׳ ודי לקורא נעים בידיעה זו בפ׳א׳ ׃

פרק שני מלמד אותנו לדעת דרכי הרפואה והמנהג הנהוג לדעת חכמי זמננו ׃

אמר המחבר לא היה את לבבי ללחוץ את רגלך קורא האהוב אל קיר למודיי אלו לחייב אותך לילך בנתיב או בעקבי רופאים האחרונים לבלתי סור ימין ושמאל אבל האמת יורה דרכו שהאחרונים ע״י ההתמדה ועיון הנתוח יגעו ומצאו ענינים חדשים נוסף לזה בחכמת האלקימיא אחר העיון בבישול ורתיחה ותסיסת היין ושאר משקי׳ ובחמיצות כל מה׳מצת השיגו את הא׳ האמיתי והאירו עינינו ובדורנו מצאו דרך יושר וקל העשי׳ וההתעסקות ברפואה וגם החולה אינו ממאס ומתעב לקיחתן ׃

ועתה נאמר שבקדחיות דפויות ופשוטות יעסוק רא זונה במתיבי׳ במתוכים במבשלים

ובמסנני' הזך מן הפסולת ועל כיוצא אמר אבוקראט בפרק ראשון (סימן כ"ב) אין להרק אלא המבושל ר"ל שכל התרופות בהתחלת החולי שוות אם הן על ידי משלשלי' או אם ע"י המזיעים לעולם צריכי' ראשונה בשול והבדל הזך מן העב והטוב מן הפסולת :

ויוצא מזה שלא די באסיר נתינת תרופו' הממרקות אלא גם שלא ימהר ליתן תרופות הזעיות או מגירי השתן קודם שנראים סמנים של בשול ועל זה יעיר הטבע החכם שלא יביא החולי לידי גבול האמיתי קודם שיבשל כל צרכו :

בקדחיות פוסקיות לא בנקל יזע החולה כי אם אחרי סוף העונה וגמר בשולה אבל החולה בנקל יגיר השתן גם בלתי סיוע הרופא :

בקדחות ארסיות תכף יעסוק במתיכים המעורבים עם סמים מבטלי הארס ואז בתוך שנים או שלשה ימים טבע האדם דוחה אותו ע"י כתמים או על ידי אבעבועות :

ולעולם יתחיל בתרופות הזעיות חלושות ורפויות ואחר כך בהדרגה בכל יום יוסיף עליהן תרופות יותר חזקות ולא בפעם אחת לבדו אלא בפעם אחר פעם פעמים הרבה : ואם נדבר בתרופה ממרקת בכל קדחת היא נצרכת לעת מצוא הליחה מבושלת ולא קודם לכן : לא כן ההקאה שאינה שומרת בשול אלא נעשית תכף בתחלת החולי במפסקת ובלתי מפסקת :

פרק שלישי מלמד אותנו לדעת אופן הנתינה במאכלים ומשקים לדעת האחרונים :

לא אמנע ידי מלהוריעך אופן הנתינה באכילה ושתיה כדעת רופאים הראשונים והאחרונים להיות דתיהן שונות כי הראשונים הפליגו לדבר בשמירה יתירה במאכלים • וגם זה דקה מן הדק' ומקורם בפרקי אבוקראט (פרק א' מאמר ג' וז"ל למחלאים בגדולות בתכליה יאות הכהגות המזון בתכלית) עם כל זה למען תלך בדרך ישרה ויהיו עיניך רואות את מוריך הטוב והנכון שלא כל הטבעים שוים כי הבחורים והרזים וחלושי האצתומכא וכיוצא אינם סובלים בנקל התענית :

ולכן ראוי שיעיין בחומר האדם ובטבע המדינה ובשני החולה ובמדרגת החולי ואחר כך יזון את החולה לבל יקבל נזק על ידו :

וכענין זה סוברים רוב העם שהצמ' יצמא למי' עבור חום שבבטנו ואינו כן כי על הרוב סבתו הוא חומר מלוח • וזה ניכר מצמאה מופלגת שבחולי אישקורבוט בקדחת תמידית ובלתי תמידית וכל זה עבור המלוחות שבו :

ולכן טפה אחת ממים החמוצים של גפרית (בלעז איספיריטוס סולפ' וריס) או של קנקנתום (בלעז איספיריטוס ויטריאולי) ירוה הצמאה יותר מכלי מלא מים קרים :

כל מיני מרקחות העשויות מסוקאר או מדבש אין דעת הרופא נוחה מהן כי גורמים רתיחה בדם ומוסיפים בירוקה ולכן מנהג פשוט להטיף טפה אחת שהן שתים ממי גפרית או קנקנתום או של מלח לתוך הסוקארו רוצאטו לבטל ולהפך המתיקות :

שתיית היין שאסרו הראשוני' לא אסרוה האחרוני' בקדחות פוסקות לא ביום ההפסקה ולא אחר העונה :

בקדחות ארסיות בלטין פיבר"ה מאליגנ"ה שבחו האחרונים את היין הטוב וזה להוסיף כח ולשמרו מן הנזק :

והנה לדעת האחרונים ונסיונם היין בקדחות פוסקת אינו מזיק : ובקדחות תמידיות מעוטו יפה ורובו קשה : ובקדחו' ארסיות טוב מאד : כי טבע האדם אוהב את היין ומוסיף כח ולפעמים מעורר ושולח הדם אל כליס ומעברי השתן • ומוצא תועלת בזה אבל יין הספרדים והמאלוואזיא"ה תועלתן מעט אמנם יין רינוס וגם נעקורינו"ם וכיוצא שטעמם חמוץ הם יותר טובים לא עבור המשקה אלא עבור תאוה האכילה והוספת הכח :

ולא אסרו שתיית השכר אלא עבור המרירו' שבו אינו נח לשתות ובמקו' השתיה צריך שכר הדק או סינון השני של שכר וכדי שיבטל הרוחות שבו סוחט בהם מעט מיץ אתרוג או שאר פרי חמוץ ולבעלי האלקימיאה כל העשוי מדומם כמו ויטריול או ניטרו"ס אפילו להתיך פרוסה קטנה במשקה השכר ותן לשתות לבעל הקדחת :

מי חלב מסונני' יפה שהוחמצו ע"י מיץ אתרוג יפים הם לחולי בקדחת תמידי' ובבלתי תמידית :

בענין ההנהגה בקדחות חמות כו' אין למוקדח תאות האוכל • וכל האוכל עם תעיבה

אינו מעכל אלא מתעפש המאכל בקרביו ומוליד
רוחות ומותרות בבעלי קדחיות ולכן אל יפציר בם
ליתן להם פן יוסיף בקדחות :
כל מיני פירות והעשוי מהם גורמים רתיחת הדם
וחימוץ בבטן ומוסיפי' בקדח' והם קשים לגוף :

פרק רביעי והנ"ט"ו השגות נאות וקצרו' שבהן יודע דרך האמיתי לעסוק בתרופו' הקדחיו' :

השגה א שהקא' משובחת בתחלת כל קדחת
מפסקת וביותר בקדחת רביעית וטוב
לעשותה שעה אחת שהן שתים קודם העונה :

השגה ב' שכל הרקה חזקה בתחלת החולי קרובה
להזיק ורחוק מן השכר כי גורמת בלבול
בחומר הדם ובהיות השתן עודנו בלתי מבושל אינו
מריק שום ליחה רעה אלא מחליש הכח ומוסיף
בקדחות :

השגה ג' לפעמים תתרפא הקדחת מאליה וזה
כשיגיע לחולה איזו הקאה או הזעה
עצמיית :

השגה ד' לפעמים תתחיל הקדחת בעונה חזקה
מרוב המלוי וצריך הרופא לעסוק
במשלשלים מפני חשש ליחות גרועות הטמונות
באצתומכא ובמעים ועם כל זה תהיה ההרקה קלה
שלא תשלשל יותר מב' או ג' פעמים (עיין למעלה
במשלשלים החזקים והרפוים) :

השגה ה' חוקנים העשוים להסיר מקרים ההוים
בעונה טובים הם לגרש רוחות ולקרר
שרפת הבטן או כאב הבטן או חלב המכסה או צרת
הלב ומה גם פותחים הסתומים וגם מרככים הבטן
וביותר לבעלי היפוחונדריאה ובבעלי אישקורבוט
או בקדחת אישקורבוטיקה וגם זמן עשיית החוקן
שעה אחת שהן שתים קודם העונה (עיין למעלה אופני
החוקנים) :

השגה ו' שעל ידי הרקה או הקזה לבד לא בנקל
תתרפא הקדחת כי אם ע"י מבטלים
ארס הקדחת או הדוחה אותו חוצה והמתקן חומר
הדם וזה עלה בנסיון שיש תועלת יותר בהקאה
ובהזעה משאר הרקות :

השגה ז' אל יאכל ואל ישתה קודם העונה כי כל
מזון הנמצא בקיבה ובמעי' בשעת העונה
הוא כאש לנעורת הקדחת :

השגה ח' כל תרופות שתכליתן לגרש הקדח' (בלטין
פי' פריפוג"ס) נלקחות לעולם קודם העונה ולא אחריה
גם לא בפעם אחת אלא בפעם אחר פעם פעמים
הרבה ובכמה עונות אפילו אם לא חזרה העונה לא
יסיר מנהגו כמאז ומקדם כי אז הטבע מסכים עמו :

השגה ט' בקדחת שלישית מסוכנת או ארסיית
תמיד צריך שיערב בתרופת' תרופות
מחזיקי הלב (בלטין קורדיאליא"ס) ומבטלי הארס
ועשבים וסמנים המזיעים :

השגה י' אם יזע בסוף העונה יכסהו בבגדים היטב
ויהיה לו לעזר ואם בכל אלה לא תבוא
ההזעה אז צריך להשתדל להביאה שעה אחת או
שתים קודם העונה בראותו אותות ההזעה :

השגה י"א רופא העוסק בתרופות של קדחת רביעית
ימשש ראשונה בירכתי היפוחונדריא"ה
ויעיין אם יש שם או בשאר מקומות נפוח או קשוי
בכבד בטחול בחלב המכסה וכיוצא :

השגה י"ב בקדחת רביעית ישתה מעט ואצ"ל
בשעת העונה כי סבת עובי הטחול
והשקוי כמעט הכל בסבה זו :

השגה י"ג משקה המשובח בכל קדחת פוסקת הוא
היין ושכר שבו עשב אבסינשיא"ו או
בשול הקאניל"ה ואם יש חשש אישקורובוט ישתה
במקום יין או שכר משקה שבו עשב קוקליאריא"ה :

השגה י"ד רוח מלח ארמוניאק"ו משובח מאד בכל
קדחת מפסקת וביותר רביעית ולעת
הדחק יקח מלח ארמוניאקו עצמו אחר הרקה קלה :

השגה ט"ו כת גאליני לפנים עוסקים בכל מיני
עשבים מרים כמו בשול עשב
אפסינשיאו' צינטאבר"י' קארדו' בינידיקטי'
וכיוצא הרוחים את הקדחת :

השגה ט"ז בעלי הקימיאה עוסקים במלח העשוי
מעשבי' הנ"ל ולהבנה יתירה אביאם
קצתם בכאן להקל מעליך המלאכ' :

פיבר"י פוגה של קארולוש. ומשובח מאד אצל
הרופא דיווידיאום כך עשייתן קח
אישפיריטו"ס ויטריאולי ℥j מלח אפסינשיאי ʒs
מי ציחוריאי ℥ij מעורבים היטב לשותם חצי שעה
או יותר קודם העונה וביותר בקדחת שלישי' אחרת
קח מי צינטאבר"י מינורום ℥ פחות או יותר מלח
אפסינשיאי

אפסינשיאי --- ℥j עיני סרטן --- ʒs · שירופו של מין קארדו בנידיקטי ℥s מעורבי' היטב למשק' קטנה · או יקח מלה אדמוניאקו עיני הסרטן מכ"א ʒj · ויערבם היטב וזה טוב לבעלי היפונדריאקי · או יקח מלח קארדו כיני' ʒj · אנטימוניאי דיאפ'וריטיקי ʒs לאבאדאני אופיאטי גר' --- אחרת או שרשים ויעשה מהם אבק ללקח אותו שעה קטנ' קודם העונה בקרחת רביעית יקח מלח אפסינשיאי ʒj מלח סוקסיני ʒs ארקאנום דולפליפיקטו' עיני סרטן מכ"א ℥s לאבדאני אופיאטי גר' --- ʒ ויערבם יחד לג' חלקים שוים לשלש עונות וכל פעם שעה שלפני העונה :

משקה משובח לסילביו"ס קח מי פיניקולי ℥j · מי פישרוסיליגי ℥j · מי תריאקאלי ℥j שירופו קארדו בינידיקטי ℥j · ויערב היטב זה הכלל לבטל הזירוז והסימור טוב לעסוק במלח העשבים הנ"ל ואם דעתך לבטל חום הקדחת אז יעסוק במלח טארטארו ויטריאולאטי ובשאר גרמים חמוצים הטובים לרוות את הצמאה ואם נדבר בפיב'רי פונה המפורסם והיא קליפת כינ"א כינא"י המשובחת אופן נתינתה ℥j או ℥ij לפעם אחת ביין לבן ואחר הרקה כוללת שלא תחזור העונה למנהגה אמנם מהותה ואיכות ומציאות שלה איחד לה מדור בפני עצמה :

פרק חמישי בו יוודע אופן ההקזה שבכל קדחת לדעת כת גאליני ולד"ע כת האלקימיאה :

אמר המחבר כבר ידוע כי הרופאים הראשונים שמו מבטחם בכל קדחת ע"י ההקזה וזהו לדעת גאלינו (עיין י"א פרק מ"ו) שם צוה להקיז לא בלבד בקדחות חדות אלא גם לזולתו בכל קדחת שיכול להתעפש ומכ"ש בבחורי' ובעלי כח · אבל פורט את הקדחת פשוטה (בלטין אישקיזיטה) שאין מקיזין בו · הב' כל קדחת שיש עמה שלשול (גאלינו ספר ראשון פרק קמ"א) יש סכנה בהקזה · הג' שם לא יקיזו הנערים פחות מבן י"ד שנה ולא זקן שעברו עליו ששים שנה (אבל גאלנו"ס כתב שמקיזין נער גבור וזקן בעל כח ורפוי מעובלים בעלת כח) : הד' מי קדחת שבו מלחי אבל יש לו התעלפות לא יוקז בטרם יבוטל ההתעלפות ואח"כ מקיזין אותו : ה' בכל קדחת דקה אסור להקיז פן יתיבש לחות טבעי שבגוף · הו' גם לא יקיז בקדחת איפימיר"ה (פגדולה כ"ד שעות) : ועתה אשכילך ואורך מנהג רופאי זמננו ולדעת סילביו"ש איטמילירו"ש והנלוים עליה' שהרחיקו נתיבם מהקזת הדם כי אם לצורך גדול ולכן אין מקיזים בקדחות מפסקות באמרם שלא יש תועלת בהקזה כי אם במתיכים ובמבשלים הלחות · ואמר איטמולירוש שיפקוח עיניו מלהקיז בקדחות המדיות אפילו בקדחת שורפת בלטין ארדינט"י שצריך הכבה מ"מ עבור רוע החומר והתעלפות שבו יביא החולי אל שערי מות ולכן לא יקיז בהם אלא לצורך גדול ובהתחלת החולי : אמנם לדבריהם ההקזה משובחת בקדחת תמידית רפויה ובבחורי' או באותן שנעצר או נסתם הרקת הדם טחורים או ווסת וכיוצא ואל יקיז מפני הסכנה לחולה בשעת העונה :

פרק ששי · מספר בתרופות סגוליות הנהוגות בארצות האלו ובשאר ארצות :

בארץ הינדיא"ה מזרחית וארץ כינא נוהגים להעביר מחט של זהב דק וארוך דרך כמה איברים וחלקי הגוף וע"י הפלשות המחט יתנו עידיהן שיוסר כל קדחת ויתרפא ואיני יודע כיצד ולא מצאתי טעם על זה וסברה להבין הענין אולי יהיה מחמת הפחד כמנהג הנהוג אצל כמה אנשים הדולגים אל הנהר במי השלג וכיוצא בזה :

בארצות האלו מהם העושים קמיעות בכמה אופנים ומהם הלוקחים קליפת לוזים בלע"ז אבילאנ"ה ונותנים בתוכם שממית גדולה פצופה בשעוה לתלותם על הצואר : אחרת שורש פלאנטאגני"ש תולים על הצואר ויש לוקחים כסף חי בקנה או קולמוס והרבה כיוצא ויש לוקחים מן העשבים כמו העשב ארגינטינ"ה או פלאמול"ה בעודם לחים כתושים ונתונים בתוך כפות הידים והרגלים וכמו אלה הרבה וניחסם אל הסגולות : ודי בזה באיכות ותרופות הקדחות ונדבר במהות ואיכות ותרופות חלאים הדברי' וה' יצילנו מהם · אמן :

פרק ראשון שבשער המשמרה השנית מדבר במהות ואיכות חולי הדבר רחמנא ליצלן וכל בית ישראל ממנו :

במהות

במהות חולי הדבר רבו הדעות כמו שאבאר בעזרת השם היטב אך אמנם לדעת כת התורניים לא בלבד אנחנו עם קדוש שאנו תולים אותו בגזרת השמים אלא גם שאר בעלי תוריות מודים בזה וזה נודע כשעבר ה' לנגוף ארץ מצרים אומר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ואמר רז"ל במדרש פרשת ויקהל וזה לשון כיון דמחבלא נחית לעלמא מאן דלא סגיר גרמיה ואשתכח קמיה באתגליא אתחייב בנפשא דאיהו קטיל גרמיה • וגם בפרק הכונס כיון שניתן רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע • ועוד באבות דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין ועל פירו' שביעי' וכו' והרבה כאלה בגמ' ובמדרשי' • אמר המחבר להיות החולי הלז ב"מ היותר מסוכן וממיתי רגיל לבא להרשיע יבקר ואין קריב אליו מהרופאים מפחדם ותסורהו לטבע היקר בעיני הבורא ושלא ישנהו אלא להכרח גדול יפול מחלוקת בין המחקרים והפילוסופים מהם סוברים שבא מאצילות הכוכבים • ומהם התולים אותו באויר כי על הרוב בא בקיץ ובתחלת החורף שאז מוכן לקבל איכות רע וגם הגופים מוכנים לקבל החלאים לחולשת חומם הטבעי שנחלש מצד התכת הרוחות והלחיות שבגוף ואם כדבריהם כן הוא יש לי בזה כמה ספקות עצומים :

הספק הראשון אם הדבר בא בסבת האויר מעונן או מעופש או עבור התמרת הדרומי שהוא חם ולח • ולמה אינו מזיק לשום בעלי כנפים החלושים :

הספק השני אלו בסבת האויר מדוע ואיך יקרה שיש דבר ברחוב א' ולא ברחוב חברתה :

הספק השלישי אלו היה עבור אויר הארסי מן הראוי היה להיות כאב הטומאה ואדם מופלג ושידיק כמה נפשות כאחת ולא באשר נולד על ידי הנגעה מאדם לחברו ונעשה תולדות האדם ודוגמתו תמצא בכלב שוטה נושך את האדם ארסו יותר גדול מאדם הנשוך ממנו הנושך את חברו ק"ו חבירו הנשוך השלישי אשר ישיך לרביעי ונעשה תולדות תולדותיהן :

הספק הרביעי אלו היה בסבת האויר מן הראוי היה שימותו כל בעלי חיים מדבר ובלתי מדבר בפעם אחת כמנהג האש השורף לח ויבש כאחת :

הספק החמישי אלו היה בסבת האויר הלא אנו רואים באותו הזמן כמה חלאי' העלולים מקדחות או כחולי הצד ולמה לא נפלו בדבר הפועל היותר חזק בגוף הנחלש הנה כל אלה הספקות צריכין ישוב הדעת ליישבן על נכון :

פרק שני • של משמרת שניה מדבר באיכות ההדבקת ובה כמה ספקות :

להיות חולי הלז היותר מבהיל שבחלאי' ולדעת הרופאים הוא מהחלאים הנתדבקים וכמעט נרמז בפסוק באמרו ידב"ק וגו' • ולכן נתתי את לבי לדרוש ולתור הדרך האמיתי ובמה יבחן לאמת הסברה ומצאתי בזה כמה ספקות :

הספק הראשון אם כדבריהם שהוא מתדבק יותר מכל החליי' הארסיים ולמה לא הזהיר אותנו אבוקראט ראש הרופאים ולא גאלינוס ראש המדברים ולא בן סינא כתבו בפירוש לידע מדבריהם איך החולי הנורא הוא דבקיי ומטמא במגע • אפס כי אריסטוטילי זוכר אותו באמרו כמה כחו של דבר לפעול בגופו' האדם ואיננו מובן מזה כי יש כמה חלאים כזה הנתדבקים כמו הנזילה וחולי הראש וחולי העינים ושלשול דם והשרפון וחולי הפודגרא • והצרעת • וחולי הצרפתים • והאישקורבוט וכיוצא וא"כ לא דיבר כלום :

הספק השני מענין ההדבקה דבר שקבל טומאה מטמא במגע ובמשא לדבר שלא קבל טומאה וכן דבר שקבל טומאה כבר מהראשון יש בו יכולת שיטמא לשלישי לעשותו תולדות תולדותיה המשל בזה טמא שהפשיט כתנתו ומניח אותו בין שאר פשתן או בגדים אפשר שיהיה בו יכולת לטמא הפשתן או הבגדים האלו באופן שאם ילבשם אחד הבא מן השוק שידבק בו את החולי ב"מ • ותועלת בידיעה זו למען לא יכשל אדם בשגיאה זו :

והתשובה בזה בקצרה שלא להכביד על המעיין בספרי שדבר המקבל טומאה הוא על ב' פנים • האחד דבר שיש בו רוח חיים והוא חושיי או דבר שאין בו רוח חיים ועתה נאמר אם הדבר יש בו רוח חיים בלי ספק שבו כח לפעול בשאר

דבר

דבר ומטמא במגע • והטעם ע"ז כי כל דבר חי וחושיי יש בו שתי כחות הכח הראשון חום שרשי שבו יש לו יכולת לבלבל הקטור הארסי ולהביאו על חבירו ולכן אינו מן הנמנע להאמין שגם הכלבים והחתולים ושאר בעלי חיים יש להם יכולת לשאת וליתן מארסם הדבריי לתוך הבגדי' וכרים וכסות וכיוצא • אמנם אם הדבר שקבל טומאה אין בו רוח חיים יהיה ג"כ על ב' פנים ר"ל אי מתנועע או שוקט ונח במקומו • אם שמתנועע ואז דומה לבעל חי ומטמא מחמת תנועתו במגע על דבר שלא קבל טומאה אבל אם הדבר שקבל טומאה שוקט ונח מקומו באופן שלא יתחמם ולא יתחמם לדעתי אין בו כח להביא הטומאה בהגעה על דבר שלא קבל טומאה באופן שלא יקרה שום פעולה לא מצד הנותן ולא מצד המקבל : מצד הנותן לפי שכל דבר טמא (ר"ל שארסו טמון בקרבו) כל זמן שעומד במקומו ואינו מתנועע אינו מוריש טומאתו לחבריו • וגם מצד המקבל (המשל בזה) בגד שלא קבל טומאה אין בו כח מושך שימשוך אצלו בחזקה את הטומאה : ועל הספק הב' אשיב שכל טומאה בקיר או בבגדים אם שולט בהם הרוח יוחלש יוסר הארס מהם ואם לא שולט בהם הרוח אפשר שיהיה הארס טמון ימים רבים והמופת ע"ז ומה אם חולי או ארס הדברי אפשר שישהה בגופו ויהיה הארס טמון כמעיו ימים רבים ק"ו שאפשר שיהי' טמון וישהה בשאר גשמים שאין בהם רוח חיים (כדאית' במסכה כל המטלטלין מביאין את הטומאה) • ועוד בזה הביאו הפילוסופי' כמה ראיות ולא אביאם כאן לאהבת הקצור אמנ' אודיעך ענין אחד מה שכתב אבוקראט בספר המדבר (בחליים פנימים) איך יש חולי בוריד שמאל הטמון ונעלם משך י"ב שנה בגוף האדם שסופו עליו לבוא חולי השקוי מה גם הפילוסוף הגדול תיואפרסטו' (ספ' תשיעי בסגולות העשבים) • כתב שיש כח בארס להטמן ושישהה בגוף ג' או ד' חדשים בלתי נזק בעליו וכענין זה כתבו גאליינו ובן סינא בכלב שוטה שאפש' שישהה ארסו בגוף הנשוך חצי שנה ועד שנה תמימה • אלבירטוס מאגנוס כתב איך ראה ארס הנשוך מכלב שוטה והארס היה טמון בקרבו שנים עשר שנה וסופו נתרפא ע"י : מעשה בטוביה הרופא שראה את החרו"ש יותר גדול בעיר ברוסא באשה ישמעאלית שנשכה נחש בלילה בשינה באחד מגבורת עיניה עד שנפח כל ראשה וסגרה עיניה ותצעק בקול מר עבור עקיצת ושריפת הארס הטמון בתוכו בהאיר היום שלחו אחרי ואשתומם על המראה וצויתי להם שיקחו משמן עקרב (של מטיאולי) לסיכה ע"ג מקום הנשוך וגם נתתי לתם מעט תריאק"ה עם מיץ רוט"ה להזעה כדי לבטל הארס שבקרבה וכן נתרפאה אבל לא עברה עליה שנה ונפ"ה למטה שנית וצבתה בטנה ונתחדשו גזרותיו של הארס בשלשול דם והתעלפות וסבוב הראש ודפיקת הלב ורתת האיברים והוצרכתי לעשות תרופות שונות יותר חזקו' ואמתיות עד שיצאה הישמעאלית לחירות מן רוע הקניה והארס הטמון בקרבה :

הספק ג' אם אפשר שתשהה הטומאה או שיהיה טמון הארס בבגד הלובש אותו ימים רבים בלתי נזק בעליו :

תשובה אינו מן הנמנע היות הארס טמון בבגדים בכרים וכסות בלתי נזק בעליו אבל לא בחלקי גוף עצמיי • תדע לך שהוא כן כי לעולם קטור הארסי הטמון כחלקי הגוף יהיה בב' אופנים : הראשון שיהיה בעל כח : הב' בלתי בעל כח ואם נאמר שהוא בעל כח בהיותו בגוף הם כלי ספק שיהיה בו כח לפעול ושיגרום נזק לגוף • ואם שבלתי בעל כח כמו שלא נזק את בעליו כך לא יזיק לזולתו • ואם תשאל והלא יש נשים טמאות בחולי הצרפתים ומורישן טמאתן לשאר בני אדם בלתי נזק שלהן • ונשיב אינו דומה ארס הדבריי לארס הצרפתים ההוה מביאה טמאה לנפש שאז כאשר תתחמם האשה תבלבל ותוציא מגופ' הקיטור הארסי וגם הבועל בהסכמת כל איבריו הנהנים מביאה זו מושך אצלו הזוהמא שהוא הארס התם ובאופן זה עם היות שאינו בעל כח מ"מ עבור בלבול וערבוב הקיטור מביא' הטומאה על הארם :

הספק הרביעי איך יקרה שמגפ' אחת יותר ארסית מחברתה • ויש מגפה באיזו משפחה או באיזה האקליים ויש ההורגת כל מיני בעלי חיים :

תשובה על זה כפי מה שכתבו הרופאים הקדמונים שיש במגפה כח

צנמח

צומח סגוליי באופן שיאהב לאחר וישנא לשני • וגם לפעמים ידבק בראובן ולפעמי' בשמעון אבל היותר נכון בעיני מאמר אבוקראט שאין טבעי בעלי חיים שוים ויש הבדל בין גוף לגוף ובין טבע לטבע ובין מזינות למזונות ולכן אין לתמוה על השתנות המגפות כי גם טבען ומנהגן שונין ואינם שוין :
גדול הרופאים כתב מעשה במגפה אחת שהאנשי' אשר הביטו לתוך הבית נפגעו ומהם אשר קצו בחייהם ושכבו במטות החולאים ועסקו עמהם בתמידות ולא נזוקו • ובדרך זה נבין מפני מה (מצאתי בספר כותב זכרונות) בעיר רומה במגפה לא נפלו אלא בתולות ונשים מעוברות וגם במגפה אחרת כתב גדול הרופאים איך באותה המגפה לא נפלו כלל לא נשים ולא בתולות אלא אנשים גבורי כח ובוודאי התנגדות כזאת תהוה סגוליית :

הספק החמישי מדוע קדחות העפושיות אינם מתדבקות בגופות האדם עם היות שתמיד מוציאים קיטורים ארסיים מגופם ואינם ניזוקים העוסקים עמהם • פ"ירנילייוס כותב שקדחת הארסיות מתדבק' באדם בסגולה • ולענ"ד לא די בתשובה זו אבל אתן טעם לזה ואומר שקדחת הארסית היא מעופשת בהפלגה באופן שתתנגד להום בעלי חיים לאין מרפא : משא"כ קדחת העפושית שאין בה כח דבקיי שיזיק לזולתו :

הספק הששי אם האדם ההוה ע"י מגע ראשון יותר גדול • או ההוה בסבת עפוש האויר • ונשיב לעולם ההוה ע"י מגע ראשון המוציא קיטוריו הארסיי' מגופו והוא אב הטומאה יהי' מסוכן יותר מן ההוה מדבר שקבל טומא' ואינו מתנועע והוא תולדות הטומאה או שני לאדם כמו האויר הארסי • (ר"מ האויר יקבל האדם כמו שמקבל מתום האויר ריח ועישון וקיטור כן מולא לאחר נשמים את האדם והעיפוש) והלא בעדות התורה בית שבו מצורע מטמא באהל עאכ"ו אדם כזה ממית וד"ל :

הספק והעיון השביעי תרתי בלבי במה אשר ראו עיני כי יש אנשי' העוסקי' בתמידות עם החולאים בחייהם אף אחר מותם וגם מנהגם שלא כסדר ושלא כהלכה גם זוללים וסובאים וכיוצא ואינם נפגעים • ויש כת אחרת חרדים ונוהגים הכל ע"ר הרפואה גם מתו ע"ד הרפואה ולא מצאתי שום סברה אלא שזה שאינו נפגע בוודאי יש בלבו סגולה שאינו מקבל הנזק בנקל אלא דוחה אותו • משא"כ השני הנוהג ע"פ הרפואה ומת בוודאי לא יהיה בלבו סגולה זו אבל מוכן לפורענות או לקבל הארס רחמנא ליצלן ובזה מסולקי' הספקות ע"ד הפשוטה לענ"ד ומי שלא מצאו חן תשובות האלו בעיניו יתן תשובה יותר טובה על אלה הספקות :

פרק שלישי • מדבר באותות חולי הדבר ה"י ויצילנו :

אותות אמיתים של חולי הדבריי אלו הן קדחות תמידיות וצמיחה או בועה תחת אצילי זרועות ובין הרגלים ומורסות ארסיות כמו הקרבונ"קולו ואנט"ראס גם כתמים וכיוצא וכאב הראש ושיחור הלשון וריח רע יתעשן מחורי הזיעה בלבול הדעת והתעלפות דפקו קטן וחלוש ומאוחר ויסבבו לעיניו כמה מיני צבעים וגם לעת הדבר החולה ירגיש כאב בין אצילי זרועיו ובין אצילי ירכים ויתחיל החולי בסימור וזירור והעיבה וקיא ואם אינך מוצא כל האותות האלה המצא עכ"פ רוב הנזכרים וה' ישמור כל הבוטחים בו ובישועתו :

פרק רביעי • מדבר באותו' העתידות המורות אם יחיה או ימות החולה ח"ו :

נודע ע"פ הנסיון שהמצורע ומנוגע או מי שיש לו חולי הצרפתים או מי שיש לו כויה באחד מזרועיו או ברגליו שלא בנקל נופלים במגפה : הב' שכל הנופל והוא מחמת בהלה או פחד יסתכן יותר • הג' כל צמיחה או מורסה כי תמהר לפתות אין בהם סכנה : הד' מורסה הנקרא בו"בון אינו כ"כ מסוכן כמו צמיחה הקוראים אנטר"אס והיותר מסוכנים הם הכתמים • ה' הזיעה מופלגת טובה משא"כ הזעה קרה וקצוות קרים מסוכנים • הו' טפטוף הנחירים אות מות : הז' שגעון ויובש הלשון סכנה : הח' רעיפת הנחירים סכנה אמנם הרגילים בזה או אשה שווסתה שותת בתוך החולי החולי אות טוב : הט' הגרת השתן גס ועכור ובלתי מבושל אות מות • יו"ד אחרי שתית משקה הזעה ולא יזיע אות מות • י"א אנטראס באצבעות הידים אין בהם סכנה כי רחוקים הם מלב אם לא

שע"י הגירים והקשורים יש חשש סכנה : י"ב לפעמים צומחים אנטראסים בעינים בנחירים באסתומכא במעים ובשלחופית וכולם חסרי תקוה : י"ג אם תתן אספלנית או קאנטארי"ריש על אחר מחלקי הגוף ואינם מעלים אבעבועות אות מות • י"ד נפות בצואר או אחורי האזנים הגירמי' כאב בבית הבליעה אות שימות תוך י"ב או ט"ו שעות וכל זה אעיד כי ראיתי בילד נעים וחכים בעו"ה שהלך לעולמו יליד ביתי וה"י :

פרק חמישי • באופן השמיר' וההנהגה שינהיג האדם בזמן המגפה השם יתברך יצילנו :

במגפה צריך שיעיין בשנים האחד לשמור עצמו בעצת הגוזר מן הנזק והב' או ניזק ח"ו לרפאות עצמו • ואם נדבר בשמירה לכל הסברות הנזכרות היותר בטוח הוא הרחק נדוד • ושהייה אסורה לו כי אם לא ימצא באויר מעופש או בנתינת הרשות למחבל איך יוזק כמי שלא ימצא בתוך מערכת המלחמ' לא יסתכן בה והסימן העלו מסביב פן תספו ואם נמנע ממנו ישתדל לדור במקום גבוה ונאה וינקה הבית מכל דבר מבאיש ומסריח ועם כ"ז יהיו פתחיו וחלונות הבית סגורים כפי האפשר שלא יכנס בו אויר המעופש והסימן לך עמי בא בחדריך וסגור • ויעשן כמה פעמים ביום כל מיני עשנים המסוגלים כמו עץ רותם בלטין יוניפירי או ליגני אלוא"י או לבונה וכיוצא • אבוקראט ורוב מאחרונים שבחו יותר העשונים החדים מן המוגמר והן הגפרית וקיטרון וסוקסינו ולכן נוהגים הלועזי' להדליק את קנה השרפ' בלע"ז בומבא"רדה (טבלטין ישמעאל טופי"ק) כי האבק הפולב"ירי מורכב מגחלים גפרית וני"טרו כי גם הניטרום טוב מאד לזיכוך האויר וכן טוב לזה חומץ שושנים ושל רוט"ה או ילבין רעיפה אחת ויכבה אותה בחומץ וקיטור הלז טוב מאד לזיכוך האויר : ואם נאמר ונדבר בתרופו' פנימיו' בעזרת הרחמן טובים הם כל פירות והעשבי' החמוצים מן הפירות הם האתרוג והל"ימון והצידו"ניא וב"ירבירישו ור"יביש וכיוצא ומן העשבים האציט"וזה וכיוצא וכן שבחו את החומץ וביותר אם הוא מורכב מתריאק"ה או משרשים ועשבים מבטלי הארס • והיותר טוב הניתך בו כאמפ"ורה • או יקח כאמפורה מ"יררא בשוה ומאבק הלז יקח אליבא ריקנא כל יום רביעית דרכמא או יקח גפרית מנוקה : סוקס"ינום מ"יראה קאמפו"רה בשוה ויעשה אבק ויקח כנ"ל עוד אחרת נמצא אצל הרוכלים מין אפ"רכמון הנקר' בלע"ז איליקסיר פאראצילזי ויש שבו רוח גפרית והוא היותר טוב והייתי רגיל ליקח כל יום אליבא ריקנא כמו עשר טפות ביין לבן או לקחתי דרכמא אחת קאמפ"ורה והדלקתי אותו לתוך היין כמו ד' ליטרין ואחר שנשרף הקאמפ"ור לקחתי מצלוחית יין הלז אליבא ריקנא כל יום מלא כף אחת ולפעמי' טבלתי מעט לחם בו והלכתי לעיר בשעת המגפה וה' ברחמיו הצילני : ודל שאין ידו משגת לעסוק בתרופות יקרות די לו שיפזר מעט בו"לנ ארמיני בחומץ וישתה כמו שלשה או ארבע דרכמאש וגם המרקחת המפורסם והוא שיקח תאנים ואגוזים ועשב רוטה בשוה ונכתשים במכתשת למרקחת ויקח אליבא ריקנא דרכ' חמשה לערך הנצרך :

פרק ששי • מדבר באיכות התרופות החולי הנפגע ר"ל וההנהגה הזמנית :

אם נדבר בתרופות החולי רבות נמצאות בספרים ובעיני במעט יגיעתם יתר על השבח כי מעטים הם המתרפאים אמנם אודיעך קורא נעים בקצרה שתכלית הרפואה תלוי בשלשה והן לגרש הארס בזריזות הב' להחזיק הטבע • הג' התמדת ההזעה רצוני בזה תכף כשיש חשש. הפגיעה ועדיין הארס בדרך הלב והאות ע"ז הוא שיש לו תעיבה יקח איזו הקאה רפויה שאין בה סכנה הנ"ל • ואח"כ תכף יעסוק במשקים הזעיים שלש' או ארבעה פעמים ביום שלם שהיא כ"ד שעו' ולא די בפעם אחת ואחר כל הזעה צריך שיעסוק במחזיקי' החמוצי' הנזכרי' מרקחת קח תריאק' פרח גפרי' א' דרהם או גפרי' מנוקה רביעי' דרהם קאמפור חצי רביעית דרהם ניתכים לתוך מי קארדוסנט"ו לפעם א' לבחו' אבל לנער די לו חצי' אחר' קח גרגרי הירירא דרהם א' • במי קארדוסאנטו או גרגרי יוניפירי במשקל הנזכר • אחרת מיץ שום דר' א' והומץ דר' ב' • וחצי דרהם תריאקה • ואם נדבר בתרופות ניאותיות להוציא הארס ולרפאות כל נגע

ונדבר

ונדבר ראשונה בתרופות תמורסה בובו"ן שבין הירכים והם רבות אמנם היותר קלות אזכירם והם צפירדע בלע"ז בופו"ן שנתיבשה ויניח אותה על הבובון או יניח אותה ביין ראשונה כדי שתתרכך · אחרת אבק של צפרדע מעורב עם מי אישקורשוניר או עם מיץ רוטה קאפראריא · אחרת בצל צלוי באש וחרדל מעט הפותח המורסא ומוציא הארס ותמיד יעסוק במויעים ובמגרשי הארס הוצה וכעצה קורא משכיל הרחק מן התקוה ולא תלך בדרכי הרופאים הראשונים כי רבים שתו ורבים ישתו השומע ומאזין דבריהם וכשאר תרופות משיחות ורטיות לא נדבר אבל נניח לאומנים העוסקים ברטיות ומשיחות וה' יציל כל יראי ה' מידם אך סגולה אחת אכתו' ואסיי' דע שבמקום הקרבונקול"ו יעבור ויסבב סביב לו באבן הספיר עד כי יראה ראזיל סומקא ואתי חיוורא : וימצא תרופה כל אשר בשם ה' יקרא :

מפתחות של ספר ארץ החדשה

ושאר המפתחות השייכים לחלק שני והיינו מפתחות ספר בית חדש וספר משמרת הבית הלא הם כתובים בסוף הספר עם המפתחות של חלק שלישי ע״ש ותמצאם כולם :

חלק

חלק שלישי

מספר

מעשה טוביה

נקרא עולם העשיה עשיתי לי
גנים · ופרדסים · ונטעתי
בהם עץ כל פרי · עשיתי לי ברכות
מים להשקות מהם קורא
המשכיל כאות
נפשו :

נדפס פה ק"ק יעסניץ :

במצות בעל המדפיס
ישראל בר אברהם
זצ"ל :

❁ ספר ❁

❁ גן נעול ❁

מדבר · במהות הבתולה · ואיכות הבתולים · וכל המקרים אשר יקרו להם · ולבעולת בעל · וגם תחלואי הנשים · סבותם · אותנתם · ותרופתם :

❁ הקדמה לספר גן נעל ❁

אמר המחבר בחלק שני עסקנו בעקירה ובכיון · ולכל שואל משיב כענין · ועוד ארבעה ספרים כתבים בענין אמסרם לקורא משכיל בענין · הנראים אף ישרקים דאיכון לי הכיון · והם גן נעול · מעיין חתום · פרי בטן · ופרדס רמונים · הנראים לג' כוונות · הכוונה ראשונה היא תלאים שלא כל אחד רוצה לגלות לרופא חסרונו הב' שגם איננו קורא את הרופא עבור איזה נזק קל בעיניו ומתוך כך בא לידי סכנה · הג' והיא העולה על כולנה ובלדק כל אחרי פיה והם עולם הספקות והדינים הנופלים בהלכות כלה מה עלמו ראשונים לספרים מחול ורביון · אמנם יבוררו היטב כאשר נפרש דברי חכמים וחדותם אשר אלהכום תרגוע לנפשכו בחפשי באמתחת התלמוד והמפרשים ואני הוספתי כופך משלי וציירתי לעיני הקורא המשכיל נתוח הרחם וכל הנ׳רך לו · ועל זה עלז לבי ושמח ויגל כבודי כי תמשות אני מגיד עתם קלמשכה כגן רעוב · ויקבל טוב מטוב · ואל יאסף קורטוב ·

פרק ראשון

מדבר במהות הרחם ומפרש דברי חכמינו ז"ל וחדותם על ידי צורת הנתוח :

משל משלו חכמים באשה החדר והפרוזדור והעליה דם החדר טמא נמצא בפרוזדור ספקו טמא לפי שחזקתו מן המקור וכו' :

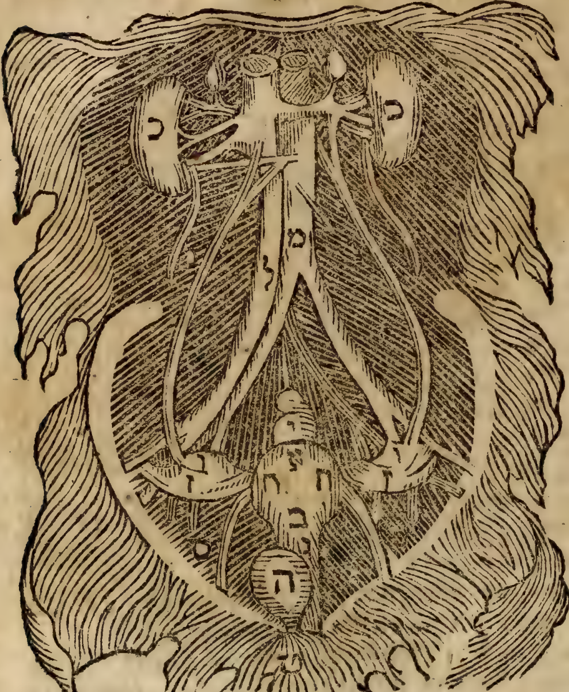
בגמרא החדר מבפנים והפרוזדור מבחוץ ועלייה בנויה על שתיהן ולול פתוח בין עליה לפרוזדור נמצא מן הלול ולפנים (לצד החדר) ספקו טמא מן הלול ולחוץ ספקו טהור וכו' : ובתוספות פרוזדור לשון יון פרוז דיר לפני דיר דירה וכל זה מפורש היטב בגמרא (עיין פ' כל היד דף י"ז ע"ב) :

הנשר הגדול הרמב"ם ז"ל פירש יפה וז"ל משל משלו חכמים באשה הרחם שנוצר בו הולד הוא הנקרא מקור בסי' א' והוא שהדם נדה וזבה יוצא ממנו קוראין אותו חדר ב לפי שהוא לפני ולפנים · וצואר הרחם כולו ג והוא המקום הארוך שמתקבץ ראשו בשעת העיבור כדי שלא יפול הוולד ונפתח הרבה בשעת לידה קוראין אותו פרוזדור כלומר שהוא כמו שער לרחם ולמעלה מן החדר והפרוזדור בין חדר לפרוזדור ד הוא המקום שיש בו שתי בצים וו של אשה והשבילים שבהן מתבשל הזרע שלה מקום זה נקרא עליה ז וכמו נקב פתוח מן העליה · לנגד הפרוזדור ח וקוראין אותו לול · והאבר נכנס לפנים מן הלול בשעת גמר ביאה עכ"ל הרמב"ם ז"ל :

פירוש

פירוש המחבר כפי ידיעת הנקודות הנזכרת אלפא ביתא ·

אמר המחבר הרחם מונח בין מעי הישר שבלשון חכמים נקרא חלחולית ובין כיס השתן מה שאנו קוראים אותו מקוה· והרחם הוא כיס חלול אבל בקושי יחזיק בחדר שלו אחד מהשקלים אפס כי לעת העיבור יפתח ויתרחב וזה הנקרא בלשון חכמים חדר שאין השמש דש שם · ויש לו פתח קטן הסגור לשומרו מן הנזק לעת ההריון עד עת הלידה · אך אמנם מה ששייך לכלי ההולדה הם אלו הנרשמים בסימן אלפא ביתא ·

א תחתית הרחם והוא המקור :

ב חלל הרחם והוא החדר :

ג והוא צואר הרחם תחת המקוה :

דד בין חדר לפרוזדור ר"ל חוץ לרחם אבל הוא מקום הסגרת הרחם לעת ההריון ושם מקו' קערירות הבצים של אשה :

ה מקום השתן מסולק לצד אחד למען יבין הקורא ויעיין היטב מקום הנחת הרחם והוייתו :

וו שתי בצי האשה והשומן שעליהן :

זז שבילי הזרע אשר מצא' פאלופו"ו והם נעלמים בתוך השומן החופה את הבצים שלה והוא מקום העליה :

חח נקב קטן של שבילי נושאי הזרע מן הבצים לתוך פי הרחם והוא הנקרא בלשון חכמים לול ושם גג הפרוזדור :

ט מקום התורף והוא תחת המקוה · מעי הישר והוא החלוחלית :

סס קשרי הרחם הנקשרים במקום זקן התחתון והוא תחת התפוח ובלטין ליגאמינטי"י ווירמ"י פורמ"א :

ככ שתי הכליות ומחבריו לעורק קאב"ה :

מ עורק הגדול נ"ג עורקים שבצדדי הסימפון :

אמנם אם נדבר בכמות הרחם דע שאורך הרחם במ"ה בינונית הוא שמונה אצבעות אבל ברחבו אין שיעור כי רחם הבתולה יותר צר מן רחם הבעולה ומה גם כל עוד שתרבה בתשמיש ירחב יותר הרחב · ויש אומרים שתלוי בחשק האשה ולפי שהרחם עצביי יהיה ארוך או יתקבץ יותר כפי הנצרך :

ועתה באורי להשכילך בינה מצד הידיעה ההכרחית כי בענין מהות הזרע יש ויכוח גדול בין הרופאים עד כי לריב יכנסו זה אמר בכה וזה אמר בכה :

אריסטו' הכופר בתורת משה הביא כמה ראיות כוזביות על דם הנדה במקום הזרע וזולתו שאין לאשה זרע · אמנם רופאים האחרונים מבעלי הדתיות המורו' בתורתנו הקדושה הכו על קדקדו והכיאו ראיות אחרות הסותרות ראיותיו כזביות וקצתן אזכירם : הראי' ראשונה שאי אפשר להכחיש הוית הזרע בנשים כי לא לחנם נבראו בהם בצים וגידים · ועורקים · ושבילים נושאי הזרע כמו באנשי' הב' שניכר ונראה מדיר לבן היורד והנמצא בכלי זרעה : הג' והיא העולה על כולנה שניכר ממקרים אשר יקרו לה כמו בא ש ורחם שאחר גמר הם טגל יקרה לה חולשה הלב ויגונות וציפורת וכהות העיני' ותמהון לבב ונפילת התאוה של התשמיש וכל אלה המקרים יתנו עדיהן על הויית הזרע באשה ועדיי הבן שואל איזה הוא הדרך ומקום יצירת הזרע

נשיב כפי הנסיון יש כמה דרכים קצתו מבצי האשה עובר דרך קרני הבצים (והוא השומן החופה ארת הבצים) וקרני הבצים דוחים אותו לתוך רחמה ומקצתו דרך כלים נושאי הזרע וכפי עדות בעל הנתוה הרופא דיאמירברו"ק יוצא דרך הערלה ובנפיו שבלטין נקרא קליטורו"ש והביא ראיותיו על זה :

אמר המחבר כמעט אין צורך בראיות על הויית הזרע כמו שהביא הרופא הגדול הארביאו"ם בעל הנתוה ששתה כמה בעלי חיים קודם שנזקקו ואחר שהיו זקיקים למען רבות מופתיו : אמנם גם אני אביא ראי' אחרת אחר שמוסכם אצל הרופאי שאינה מתעברת כשאין לה תאוה דוגמת השכור • גדול הריפאים מן האחרונים סובר שתועלת הבצים שבנשי' הוא להולדת הבצים קטנים כבצי הדגים אשר מצאו האחרוני' ע"י הכלים והשפופרת מיקרושקופ"ו ויהיה מנהגם כמנהג הבצים שבעופות עם היות שאינם דומים להם בצורה עם כל זה בלי ספק יהיה זרע האשה • ואם נאמר בכלים ובמהותם נשיב שכלי הרחם הם עורקים גידים ורידים וכלים לימפאטיק"ה • ובצים • ושבילים :

פרק שני מדבר באיכות הבתולה ובמהות הבתולי' ובו כמה מעשיו' נכוחים למבין :

במהות הבתולים רבו כמו רבו הדעות יש אומרים שיש כמו אריגה בצוואר הרחם ומבעילה ראשונה תקרע האריגה ותצא דם הנקרא בשם בתולים וי"א שיש קרום המרבץ כל הרחם בכותלי הרחם ועוד הרבה כמו אלה דעות שאין תועלת בהם די לנו בידיעה זו שצריך שלשה והם רוה"ק דם וצע"ר : (ובגמרא פ"ק דנדה אז"ל שלש בתולות הן וכו' • וגם חז"ל עשו הפרש בין קטנה • נערה • ובוגרת • הקטנה היא בת שלש שנים וביאתה כואה לכל דבר ומשלשה שנים ומעלה עד י"ב שנים ויום אחד שאז זמן הבאת שתי שערות נקראת נערה ומששה חדשים אחר זמן הגבול ומעלה נקראת בוגרת כי אז היצר הרע יצמיח בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע) וידיעה זו בגמרא הכרחית (מעשה בפרק יוצא דופן ביוסטינא בת אסוירוס שאמר לרבי אכי כשאתי בשנ וילדתי בשבע וכו') והנצרך לדעת הוא שלא נקרא בתולה אלא כשלא נבעלה ולא עבור הבתולים כי לפעמים תמצא בוגרת שלא יהיה לה בתולים מכמה טעמים ידועים • ועם כל זה לה משפט הבתולה : (ועיין בפ"ק דכתובות ד' • פתוח פות תתנא חלוק בוסמאות אם יש טענת פתח פתוח או טענת דמים בבוגרת) וכן תמצא מעוברת ואפילו הכי תהיה בתולה (ובגמר' דחגיגה שאלו לבן זומא בתולה שעיברה וכו') והביאו הרופאים ראיות אמתיות שאפשר שהבתולה תתעבר בלתי בעילה אלא בנשיקת האבר לבדו (ובענין בהטיב דשמואל לדעת גמרא לא כלום הוא כי לא נקרא בתולה אלא שלא נבעלה ואם כן מאי תריפותא איכא סוף דלסוף וכו') ובספרים מצאתי כמות מעשיות ושלא להכביד על המעיין לא אביא כי אם קצתן • המעשה ראשון הביא בולירו"ש פרק ד' השגרה כ"ז בספרו באמרו שלא בלבד תמצא זו בבתולה והביא המעשה בסוסיא שהיה לה כמו על גבי נקבות שלה לשמרה מן הזכרים ועם כ"ז נתעברה המעשה הב' יותר נפלא שמצאתי בספר א' בנערה שהנקבות שלה לא היה אלא באפון אחד מהאופנים הקטנים והנה הרה לזנונים • ומשהוכר עוברה קרובתיה קראו לאומן וציוו אותו שיפתח הנקבות שלה באיזמל וגם נתנו רשות לזנאי לבא עליה כדרכו כדי להרחיב בית הבשת טרם יגיעו ימיה ללדת מפני הסכנה • ועוד ישאל השואל אפשר לבעולה לעשותה בתולה (ושאלה זו שאלה בגמרא אבעיא להו הני בתולין מיזל אזלי או רולמא אתלודי וכו' והשיבו חז"ל קטנה בת שלש חוזרות בתולותיה ובכותן אלבע"כ בעין ומכאן ואילך אינן חוזרות עכ"ל) : אמנם מה שעשה הבורא ב"ה אינו יכול הטבע לעשותו אבל אפשר לעשות את רחם האשה צר כאחת הבתולות בתחבולה • והתועלת בידיעה זו אם תמצא אשה שבית רחמה נשאר פתוח אחר הלידה או מרוב הגרת הווסת ותתירא שמא תתגנה על בעלה או תתעסק באמבטאות ובמשיחות מן התרופות הקובצות • המשל בזה מן העצים הם עצי ורד ושל אגווים ושל רמונים ושל ערמונים ושל סנה ומן הפירות הם החבושים וקליפות הרמונים והעפצים או של האלונים וכיוצא ומן השרשים הם הטורמינטילל"ה בישטורט"ה קונסליד"ה ורומיהם : אמנם להסיר הקמטים אשר בדדי האשה ולעשותם כדדי הבתולה חלקים וקשים נמצאי' הרבה בספרים אבל היותר משובחים הם המים הנוזלים מעץ פינו בעודו לח : וידיעה זו נצרכת לרופא המשרת לשרים ונכבדים מגדולי האומות :

פרק שלישי ידבר בהפסדת תשוקת המשגל אשר יקרה לנשים :

בתשוקת ובהעדר התשוקה הרבו לדבר רופאי זמננו

זמננו · והמיסכם אצלם שתלוי בבמות ובאיכות הזרע היורד מכליו אל פי הרחם ואל הערלה אשר תחרת התפות ובלשון יוון נקרא קליטורי"ש באופן שיקרה לה הקשוי כקשוי גיד הנזכר ממש וכשתהרהר ביום תראה קרי בלילה · ובספרים נמצאים כמה ענינים במעשיות שונות לאמת הענין אבל לא אביא אלא אחת מהן והוא מה שהבי' הרופא דיאמירברי"ק בספר הנתוח שלו וז"ל באה אלי אשה אחת מקרובי וזאת אומרת איך בנעוריה כשהיתה חושקת באיש דרכה הילה לשפשף בידה על גבי הערלה קליטורידי"ש הנ"ל והיתה מזרעת אבל מאז ועד עתה ההרגל נעשה טבע ונפלה בחולי זה שאם חשב על מטה ומוצערה או אפילו בהלבשת המכנסים בלבד תוריע שלא לרצונה ולא נשאר בה כח (וכעתה מבקשת ממני תרופה להליה) אם כן נבין מערות האשה על התענוג וקישוי הערלה שבלטי' קליטורי"ש ובערבי אלבוטאר : ועל ההזרעה וביריה תנאף כאחד הרקים : וגם נאמין שמקום ההזרעה באשה היא דוקא ע"י הערלה וחוטי הבצים : שטיגילוס הרופא ראה באשה שמטה מהתמדת המשגת ומצא בניתוח שלה את קשרי הרחם אשר בצדדי הרחם (בלטין לגיגאמאכט"י ווירט"י פורמ"ס) מלאים זרע והוכיח משם ההזרעה · אבל לדעת בלנקארדוש בנתוח שלו תהיה לאשה שתי דרכים להזרעה :

סבת ההפסדה תהי' מכמה סבות פעם עבור הזיבה בחולי גונוראיא"ה בספרי בירת חדש ופעם עבור הולי אישקירבוט הנ"ל (בפרק עשירי) ופעם אם נסרסה לאיזה הכרח כמו שמסרסים הבהמות · (פינירט"י ספר ג' פרק ה') (וגם בבכורות פ' ל' משנה ד' עיין שם) ודע שיש כת א' האומרים שאין לאשה תענוג והבל ידברו וגם שחז"ל הורו לנו על התענוג באמרם ג' תענוגים יש לאשה וכו' ולענ"ד לא יש הפרש כלל בין תשוקת האשה לתשוקת האיש (שהרי בחויא כתיב ואל אישך תשוקתך) אלא לעקר בלבד אין לה תענוג :

תרופת ההפסדה תלויה בהסרת הסבה רצוני בזה אשה זבה צריכה למנקי' ומטהרים כמוזכר (בס' בית חדש פ י"א) ואם עבור הולי אישקורבו"ט יעיין במגלה כפרקי · ובאשה שאיננה עקרה מתחלת ברייתה היה עוזר לה בסמנים ועשבים המעוררים את התאוה והמוציאים את הזרע ממרחקו והנה מהם פשוטים ומהם מורכבים · מן הפשוטים הם כל מיני בשמים כמו אגוז מושקאטו ופרחיה · קדה וקנמון פלפל ארוך וכרכום וכיוצא · ומן המורכבים הם מרקחת דיאסאטיריו"ן ודיאמבר"ו ודיאמוסק"ו וכיוצא בהם נאות לה גם כמה תרופות חצוניות והם הרחיצה והסיכה · הנה הרחיצה שתשב באמבטי של מים חמים שבהם שק או בגד מלא נמוים לתת ע"ג בית הבשת · ומן המשיחות הן שמן אפרסמון יזובי"ט ומושק"ו וכיוצא ובהם תסיך בית הבשת מבית ומבחוץ וביותר תחת התפוח כי שם כל התעוגיה והוצאת זרעה כמוזכר בתחלת הפרק : (אמר המחבר וכל זה צריך עיון באשה שאינה נזקת משום ריח טוב ושלא תרד לשטה רחמה ממקומה) ובזה מסכימים כל רופאים ובעלי נתוח זמננו עבור הנסיון והעיון שלהם :

פרק רביעי · מדבר באשה שיש לה תאוה יתירה אל התשמיש סבתה ותרופתה :

הלאים אשר בלשון יוון סאלאצי"ש או סאטיריאזי"ש נמצאים בנשי' כמו באנשים כי כאשר יקרה לאנשי' קישוי האבר תמידי כך יקרה לנשים מתיחרת הערלה קליטורידיש הנ"ל וזה היה מעשה מצרים בנשים המסוללות המוזכר' (בגמרא דיבמות פרק הערל) והרבו הרופאים לספר ענינים נפלאים ומפני פריצי הדור שמטרתי דבריהם אך אמנם דע כי לפעמים תתגבר בה התאוה ותפתח פי רחמה ותבלע האבר וחונקת אותו באופן שבקושי נפרדים ומעשה בתלמיד אחד מתלמידי הרופאים אשר בפאדו"אה שבא על זונה אחת ופתחה את רחמה וחבקה את אבר הנואף עד שנקשר בה ככלב והודיעו לחכמי המדרש וניתיעצו למלאות מזרק א' מים קרים ויזרקו בתחבולה לתוך רחמה וכן בקושי עשו זאת ונפרדו (ואיור חמציל) זה הכלל שבחולי תאוה יתרה כזו תמיד רחמה פתוח ותבקש המשגל (וגימים סעברו עשיתי תרופות לאשה אחת מגדולי היהם בכאן וכו' יציל כל בת ישראל מחולי הלז) ולפעמים תצא מן הזרע ונקרא בלטין פירו"ר אוטו"רינו ר"ל שוטות הרחם ותולי זה מצוי בבתולות כהגיע לבגרות ואינן נבעלית וגם לאלמנות ועגונות המורגלות במשגל בהעדרם מן הזכר · ודע שיש נשים אשר מסיה הבושה על פניהם ונעדרות מן המשגל אבל נעשות

עוורות או נופלות בחולי השרפין והירקון לכן כל אשר יראת ה' בלבבו ישתדל לתת בנותיו לאיש טרם תגענה לבגרות זו ואין צ"ל לבל יעגן שום בר ישראל את אשתו חס ושלום :

אותות החולי שתהיה האשה כזאת קולנית דברנית ויצאנית בשוק וברחובות תתן קולה ולפעמים תובעת לזנות את האנשים בשוק • וכתב שינקיוס מעשה באשה שוטת שברחה לבית היין ולא נתקררה דעתה עד שבאו עליה באותה הלילה חמשה עשר אנשים ובהאיר היום שבה אל ביתה וגם נמ"טה מחליתה אמרו הרופאים שחולי הלז דומה לשגעון הבהמות בימים פרטי' שהן נזקקות זו לזו :

בסבת החולי רבו הדעות יש אומרים משפעת הזרע המעורר תנועת רוח הנפשי גם דמוה לאדם הרואה קרי בחלום וא"כ תהיה השינה סבת התאוה וה זרעה נמשך מזה ששוטות הוא חלום של הנעור והחלום שוטות הישני' • ולכאורה כמו שיקרה הקרי בלילה בחלום כך יקרה שוטות הרחם בהקיץ אך אמנם כת סילו"יוס תלוה במותרות התקועות בדם ובמיץ לימפ"א הגורם רתיחה עד שהלהב עולה מאילי' וגם תעיז פניה • סבה אחרת הביא סינירט"וש מעשה באשה ששתה כוס יין הנתך בו סם בורא"קש ותכף לשתייתה נפלה בחולי הלז ומעשה אחד הביא באיש אשר סך אברו בשמנים יקרים חמים טובי הריח כמו מור ואפרסמון ודומיהם כדי להוסיף בתשמיש וכאשר נבעלה לו האשה נתחמם רחמה ונפלה בחולי הלז :

תרופתו תהיה כפי שינוי סבותיו אמנם רפואה כוללת היא כל דבר המפסיד הזרע והמקרר רחמה כמוזכר בפרק חולי הצרפתים במקרה הזב והזבה והם שרשי' של ניניפ"וראש לבנים צלויים תוך אפר חם • או זרע אגנוקאשטו או זרע רוטה • או זרע קנבוס • או חזרת ופורטולאקה וקשואין : ויותר משובח שריגי ערבי נחל הנבשלים במים : בא וראה כמה כחם שאשה המתמדת בשתיית בשול זה נעשית עקרה :

פרק חמישי • ידבר בירקון הבתולות בהגיעם לבגרות ולאלמנות ודומיהן :

ירקון הבתולות בלשון יון חלורוז"יש ונופלים בו הבתולות בהגיען לבגרות וגם האלמנות ודומיהם בהעדרן ממשכבי איש :

אותותיו תמיד תאנח נפשה ובקרחת קטנה וברפק מקולקל ופניה מוריקות ועיניה בולטות :

סבתן לדעת הרופאים הקדמונים תהיה העצר הנדו' אבל הרופא איטמולירו' תסכים עם הילדאנוס והכה על קדקד כולם בראיותיו ותולה אותו בשפעת הזרע הנכפר בכליו ולכן לא יקרה לקטנות לנערות אלא דוקא לבוגרות ולאלמנות ולחולת אהבה ועוד הורה לנו שיש הפרש גדול בין הלז לבין חולי רוע הקניה :

תרופתה שאלו לרופאים ואמרו אם נתנה עיניה באחד אין לה תקנה עד שתבעל לו : ובבוגרת ואלמנה תנשא למען ספות הרוה את הצמאה • אך אמנם אשה שבעלה במדינת הים תתעסק ברפואות הממעטות את הזרע ומהן פשוטות ומהן מורכבות • הפשוטות הם קאמפ"ורה • מירא • אופיום • וכיוצא : ד"מ קח קאמפ"וד משקל ג' חטים מעורב עם מעט תריאקה ותן לה לשתות ביין או קח קאמפ"ור מירא בשוה שחוקים לעפר ותן לה ביין או בשכר ומן המורכבות לאב"רנוב ג' חטים שמן קראבי חמש או שש טפות במשקה או במרק של בשר ככה תתמיד עד שתמלט מחולי זה :

פרק ששי ידבר בחולי רוע הקניה שבנשים בלע"ז קאקיקסיאה :

רוע הקניה (בלשון ספרדי אבוא"דה) שבנשים נולד מרוע העיכול שבכרס הגורם סתומים בורידים והעצר הנדות ואז יקרה להן כאב הראש וסבוב הראש וקפיצת הלב ועילופים ובולמו"ס ותעיבה וקיא וקרקורים ועוד שאר חלאים רעים • והנה הרופא הזר בחכמה תועה מדרך השכל לתלותו בחולי הכסלים (כלע"ז דיפוקונדריאה) :

תרופתו לתקן רוע החומר הסיבב עם הרס על איברי הגוף • הב' יעסוק בסמנים העוזרי' לעיכול ויפתחו כל ורידים הנסגרים ושבחו הרופאי' את הסמים העשוים מברזל הנ"ל וולתם כל מיני בשמים ריחניים • אמנם טובה התקאה בראשונה והיות משובחת שבהקאות היא המורכבת מסם אנטימוניום

אנטימוניו"ם • ולנשים חלושי הכח יותר טוב להם גרגרי של אגאריקו"ם או של היאירקו"ם אגאריקו"ם או גרגרי של טארטאר"ו או של ארמונואק"ו ומן הרפואות הכרזליות היותר קלה הוא ברזל שחוק ביין הטוב או במי קנמון ויש מוסיפים עוד בשמים או עשבים חדים כמו פוליגיום מיליסא • ארטאמיזיא ומן השרשים אנייליקה ואינולה • ודומיהם ואם ישתתף בחולי הלז אחר פיטי ישתדל לסלקו ויוסיף רפואות המסוגלים לחולי ההוא • ד"מ בכאב הראש יקח (קריבאר בלע"ז סוקסינו') ויפזר על ראשה ויותר טוב משמנו שתסיך ראשה פעמים ביום כמו ג' טפות וגם טוב לשתותו בתוך איזה משקה ו' או ז' טפות והוא אחד ממחזיקי הראש המפורסמים בחולי הנשים :

פרק שביעי • ידבר בחנק הרחם אותותיו סבותיו ותרופתו :

חניקת הרחם יקרה לנשים עם כמה מקרים רעים ונוראים :

אותותיה בטול הנשימה וכפיה ורתת האיברים והתעלפות וקרירות הקצוות וקרקורי' ומתיחה בבטנם מרוחות נסגרות הסובבות על חדרי הגוף ולפעמים יעלו אדים ארסיים לראש ונחשבות במתות וידיעה זו הכרחית להבדיל בין המתים ובין החיים : ויקרב אל נחיריה צמר מנופץ או של נוצה או מראה של זכוכית להכיר הנשימה : ז' סינה צוה לעיין בעינה אם נראה בו הבבואה אינה מתה (עיין בספרו בפרק חולי הפתוח) או ינפח בחוטמה מעט מאבק הראב"אקו לעורר העטוש :] או ישפיך לתוך פיה משקת ההקאה • ואם אינה מרגשת בירוע שכבר מתה : ובסגולה מגדול הרופאים שישים על ירכה רטיה המבעבעת (בלע"ז פיזיקאטורי"ום) בכמות מטבע הר"יאל (בל"א טאליר) וזה לך האות אם נעשו בה אבעבועות שם יצפת לתחייתה ואם לאו שוא עמלו בה :

סבותיו שונות פעם עבור כעס ופעם עבור בהלה ופעם עבור ריח רע או טוב או חד העולה לנחירים שלה • ויש הרבה מעשיות בספרים ושמטתים לאהבת הקצור • אמנם ראשי הסבות שלש' הן : הסבה ראשונה העדר הנדות : הב' העצר הזרע בכליו ובשבילי רחמה • הג' חלאים רעים הרודים בגופה :

תרופתה תהיה על ה' פנים • הראשון לתקן כל המוץ השמן בקרבה • הב' לגרש הרוחות הוצה • הג' לפתוח הנידים • הד' להסיר הסבה הנודעת • הה' להשקיט המקרים הרעים המשל בזה אשה הנזקת מריח טוב כמו מור ווי"ביטו וכיוצא תריח חלבנה וסמרטוטים וכל דבר מבאיש ובסגולה יבלת הנחתך מרגלי הסוס ובהעדרו טלפים או קרני העזים או נוצורת השליו בלע"ז פירד"יצי וכיוצא • וגם תקבל ברחמה מוגמר מבשמים וטובי הריח • וגם טוב להניח על טבורה רטיה המורכב מחלבנה וקאסטור ושמן סוקסינום ויערב עמהן מעט מור ואם ירדה משגת תן לה שמן קאסטור ושמן סוקסינום מכ"א א' דרכמא קאמפ"ורו או משמנו שש טפות ויערבם היטב ויסוך בהם הטבור • ואם יש לה קרקורים וכאב הבטן טוב לה חוקן קארמאנאטיבו ר"ל המגרש את הרוחות והמרדים ולחולי הנכפה ה"יתן לה מחזיקי הראש ומן הפשוטים שרשי אנייקליקה • בריאוניאה כתושים ופאובקים היטב ושרוים ביין הטוב לשתות ממנו בבקר כל יום כוס א' : ובהעדרם תקח שאר עשבים והם ארטאמיזיאה מיליסה ודומיהם • רופאי זמננו עוסקים בשמנים חדים המפלישי' כל חדרי הגוף והם אישפיריטו' שאליש ארמונ"יאקו ושמן סוק"סינום ושמן קרן צבי או איליקסיר אוטר"ינו וכיוצא ולפעמים מוכרחים לתן סם מרדים המסיר הכאב והיותר קל וחוסר סכנה הוא לאב"ראנום משקל שנים או שלשה חטים ובכל אופן שירצה :

פרק שמיני • ידבר בנזקי הרחם שבסבתם • אינה סובלת הבעילה :

דבר תורה האיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה אך אמנם בהעדר האשה נעדר פרי הבטן ונתמעט הדמות • ולכן ראוי שנדבר בניזקים הנופלים ברחם מבית ומבחוץ ובסבתם האשה אינה סובלת בעילת בעלה • ולפעמים סובלת אבל שופכת הזרע חוצה אינה מתעברת :

סבתן רבות • הראשונה אם יש אוטם ברחמה • הב' בליטת הרחם ר"ל אם נפלה תחתית הרחם

שהוא המקיר תוצה ר"ל לצואר הרחם וזה יקרה ממכה סבות • מעשה שבא לפני וראוי להזכירו באשה אחת בעיר ברוסא בהקשותה בלדתה נפל הרחם לחוץ והמילדת לא מחכמה משכה אצלה הרחם כסבורה שהוא השליא ואחר כמה שנים שעברה עליה עסקה בתרופות על ידי וגם נתרפאה ונמלטה • הג' אם בכותלי הרחם יש איזו מורסה או נגע וכיוצא • הד' אם נתקו קשרי הרחם :

תרופתם בהסרת הסבות המשל בזה אם יש אוטם ברחמה מחמ'עור המכסה צריך שיחתכנו באיזמל על ידי אומן ואם שנפל הרחם מבית לחוץ יחזירנו למקומו על ידי המילדת אחר סיכת ידיה בשמנים המרכים והנה תרופה קלה שתקח שומים מבושלים בחלב ותקבל הקטור בין רגליה ואחר כך תתעסק בבשול עשבים וסמנים עפציים הנזכרים בכמה מקומות • ואם יש בה מורסה תתעסק בתרופות הנהוג' בשאר מורסיו' • אך אמנם צריך לרכך ולטהר תחלה ואח"כ בעשבים המיבשי' ונעשה ע"י אבק העשוי מן לבונה • מירא • מאשטיחיש או פרחי רמונים ופרחי ורדים • וקרן צבי ושאר עשבים שאין בהם סכנה לעסוק בנוקים שבתוך חדרי הגוף :

פרק תשיעי ידבר במקרה חכוך הרחם סבתם תרופתם :

יקרה לנשים חכוך ברחם מבית ומבחוץ באופן שאי אפשר להן להצניע החולי יען שמוכרחת תמיד לחכך ולמרט בשר ערותה פעם בידים ופעם בארכובותיה דא לדא נקשן :

סבתה ליחות מלוחות וחדות או חמוצות וחולי זה שכיח יותר בזקנו' מבחורו' :

תרופותיו קשות אמנם צריכה לממרקות ואחר כך בבעלי הזעה ואחריהם צריכה לרהיצת הרחם מבית ומבחוץ בבשול עשבים המקררים והמשכבי' והממתיקו' את הדם ואת החדות והמליחות התקיעות בתוכו הגורמים את החיכוך וישתדל לבטלן ד"מ קח מי חלב השרוי בו שורש פוליפוריום • ציקוריא לאפאטה • ודומיהם ותרחץ מקום החיכוך • או יקח חומץ שיעור מספיק ליטירגירים שמן של ויאולה או שמן של ורדים מכל אחד בשו' ויטבול בהם ספ"ג או סמרטוט וישימהו על

מקום החיכוך : אחרת הזמ"ן חלק מספיק ויפזר לתוכו מלח סאטורנו מעט ויעשה כנזכר • ומן המשיחות טובה היא רטיה של עופרת או של ורדים או של טוטיא מעורבים בשמן היאושקיאמנו :

פרק עשירי ידבר בכל מיני נגעים ההוים בבית הבשת שבאשה :

מורסה או נגע או קשקשים כמו סובין ההוים בבית הרחם פעם בתאות המשגל ופעם היכוך גדול :

סבותם שונות פעם מחולי הצרפתים פעם בא מחולי האישקורבוט ופעם עבור החימוץ שבמי"ץ לימפ"א היורד שמה ומוליד נגעים :

תרופתם כפי שינוי החולי אם עבור חולי הצרפתי' או חולי האישקורבוט תעיין בפרקם ועסוק בתרופתם ואם בסבה אחרת צריך שתטהר גופה מן המותרות ואח"כ תעסוק בתרופות חצוניות ובמכבסות ולבסוף בסמנים המייבשים את הנגעים • ד"מ קח אלואי"ש מירא • מכ"א משקל דרהם אחד • אורוג"ה (בלע"ז וירדיטו) (ובל"א גרין ספאן) משקל ששה חטים • יין לבן מי ורד • פלאנטאגנו"ש • מכ"א ב' אונקיא' ויערבם הטיב ומן המשיחות הנאותות רטיית הורדים ושל עופרת ושל טוטיא ובהעדרם תקח תמורתם שמן הנסחט מחלמוני הבצים :

פרק אחד עשר • ידבר בהעצר הנדות סבותיו אותותיו ותרופותיו :

העצר הנדות יקרה לנשים מכמה סבות או עבור חסרון הדם או עבור מלוי הדם או עבור סתומי' בצנורי הרחם או עבור נזק אחד הנופל באחד משלשה חדרי הרחם :

תרופותיו בהסר' הסבה ואחר כך בעזור הטבע כדי שירחה את הדם חוצה וזה נעשה ע"י סמנים עשבים וקטורים והקזת הדם וכיוצא המשל בזה במלוי הדם צריך להקזה (עיין בפרק המדבר באופני ההקזה בספר ארץ החדשה בחלק עולם קטן) אבל תרע שלפעמי' הדם תועה בדרך (ובזה כמה מעשיות בספרים וגם ראיתי שפחה טופחת טופחת לחוץ בעורק אשר ברגל הימין) ויוצא מן מרכזו למקו' אחר פעמים למעלה נגד הטבע ודרך הנהירים (ועל כונה אמר אבוקראט מאמר חמשי פרק ל"ג לאשה

שבוא

אפוא נעדרת תוספה אם ורעק דם מכחידים טוב עכ"ל · רלנכו כזה לומר טוב סוא שלא תכות האשה ותמלט ע"י רעיפה כזו) ולפעמים נוזל הווסת דרך הטחורים ואז ישתדל הרופא בתחבולותיו לגרשו משם ולהביא הדם למקומו הראוי והוא הרחם כי שם דרך למותרות הנשים ולהוציאו משם ויהי' טוב לזה רחיצת פנים וידים במים קרים ומטבורה ולמטה במים חמים וגם טוב לה היגיעה והליכה וצעקה וכל מיני תנועה לעורר הדם הנרדם בורידי הרחם וגם תשתה מבשול העשבי' המוזכרי' כמה פעמי' בחבורי והם מיליסה ארטאמיזיאה פוליגיאוס וכיוצא · ובסגולה וקל ההבנה תקח שאור חמוץ מאד מעורב עם מעט סוקאר בשוה ותאכל ג' ימים בבקר וביותר אם יפוזר לתוכו אבק העשוי מן מיר"א · ומשורש דיקטאמ"ו ודומיהם · ואם רגיל הדם לבא דרך פיות הטחורים אז צריך ליתן עליהן סמרטוט טבול בחומץ או במים עפצים ודומיהם · יש מהרופאים העושים עגות מאיזה סמנים לקבל עשון המוגמר ברחמ' (עיין בפרקי אבוקראט מאמר ה' פ' כ"ח) :

פרק שנים עשרה · ידבר בהפלגת הזולת דם נדות :

אחרי שכתבתי בהעצר הנדות נכון לפני לדבר בהפלגת ההגרה כי לפעמים דמי הנדות שותתין יותר מכדי שיעורן וזה בא מכמה סבות ואין צורך כאן לזוכרם :

תרופתם בהקזת הדם פעמים רבות ובהפסק בנתים אבל מעט הכמות ומשתי זרועותיה וגם בכוס המציצה וצוה אבוקראט לשימם על גבי דדי האשה וישתדל תמיד הרופא למשוך הדם למעלה ע"י שפשוף וקשירות הקצוות ורחיצת העשבים וכיוצא כמו שמבואר בפרק המדבר ברעיפת הטחורים ולא יאחר פן תבוא לידי עלופים או קווץ (עיין פרק כ"ו מאמר ה' של אבוקראט) אמנם אשה שאין לה קביעות ווסת אלא בדילוג צריכה להיקת (כמאמר ה' פ' ל"ג) וכל זה צריך הרופא שיעיין תחלה כגון הדם ובשתן ובדפק לדעת בשל מי יצא רוע החומר ואח"כ יתן לה רפואה ממרקת :

פרק שלש' עשר ידבר בעקרו' הנשים סבתן אותותן ותרופתן :

האשה שלא תתעבר תהיה באחת מאלה הסבות · או שאינה מקבלת ברחמה זרע בעלה · או אפילו כשתקבל לא לה יהיה הזרע אלא ששופכת אותו חוצה · או שאינה שופכת אותו אבל איננה שומרת אותו זמן ראוי · או שלא תזון אותו הזנה ראויה לקבל צורה · ואת הכל אביא במשפט על נכון :

סבה ראשונה כשלא תקבל כלל שייך בקטנה בזקנה · ובאשה שאוטם ברחמה או כל דבר המעכב · או שרחמה צר ביותר או כשלא תפתח רחמה כי תתעב נפשה המשגל והרבה כאלה · הב' שאיננה שומרת אחד מארבע האיכות ר"ל אם בחום או ביובש וכיוצא · הג' חוסר ההזנה ר"ל הדם שנזון ממנו הוולד וזה יקרה לקטנות או לזקנות ולנשים הדלות ודקות הבשר מחוסרי דם (ומכאן אחז"ל כל אשה שדמיה מרובים בניה מרובים) ועוד הרבה בספרים ענינים המעכבים את ההריון :

אותות שמהן נדע העדר הריון אם הוא מחסרון האשה או מחסרון בעלה רבים המה בספרים ואני לאהבת הקצור לא הבאתי אלא שנים שהם ארבע' · האחד ידיעת שני מאמרים מפרקי אבוקראט ה' פרק נ"ט ונ"ל האשה שאינה מתעברת ותרצה לדעת אם תתעבר תכסה אותה בבגדים ותעשן אותה מלמטה ואם נראה שיעבור הריח דרך הגוף ויגיע עד הפיפים תדע שלא מחסרונה היא עקרה · הב' צוה תשים שרשי שום מנוקים מקליפתם לתוך רחמה ואחר ג' ימים תריח ריח · הג' חלבנה המרוכך ישים לתוך רחמה בלילה ולמחרתו תריח ריח החלבנה (ודוגמתו נגמר' בפ"ק דחגיגה סהוסיבנה ע"פ חקית וכו') הד' ניכר משתן אם תקוור בו סובין ויוליד תולעים בשתן בידוע שעקרה היא :

תרופתה בהסרת הסבה האפשרי' להוציא הבלתי אפשרית כונתי בזה שבקטנה תמתין עד שתתגדל ובזקנה לא נדבר שאינה מן החשבון · ברזות הבשר צריך לזונם היטב וללהלח גופם · ואם בסבת שאר הסרון שברחם יעיין בפרק פרטי החסרונו' וימצא ג"כ שם פרטי תרפואות דבר דבור על אופנו · המשל בזה אם גובר בה החום תקרר גופה ובסגולה שן של פיל דרהם א' ביין · וכן נדון בתר המזגים · אמנם נכון לפני להביא קצת רפואות נאותיות להריון והנם מן הפשוטים עלים מעשב שאלויאה עם מעט

מעט מלח או זרע אמיאו"ס א' רה"ס ביין בבקר וזה ג' פעמים בשבוע קודם שתטהר לבעלה פן תפלוט הזרע • וצוה הרב רבי יאודה החסיד ז"ל את העשב בוגולוס"ה מבושל ביין ליתן לה לשתות בליל הטבילה ובדוק הוא :

פרק ארבעה עשר ידבר באשה שבבטנה סנדל או שפיר או חתיכת בשר בלתי צורה :

יקרה לנשים הריון שקר ודומה בכל עניניו להריון אמתי בעצירת הווסת ושנוי מראה וכל אוכל תתעב נפשה והלב בדריה וסגירת פי רחמה וכל זה עבור צמח בתוכו ויורגש תנועתו כתנועת העובר ונפח הבטן וכיון שהגיע הזמן לצאת ונראה שאינה אלא חתיכת בשר מחוסרת צורה ופעם בצורה משונ' ובלטין מולא ובלשון ספרדי אינגונדרא (ובל"א מאן קלב) (וכבר הזכירו חז"ל בפרק המפלת) :

וסבותיו ווסת או זרע האשה הממון ברחמה בהעדר הזכר וכיוצא אבל רובו מרמיון המחשבה ולכן בנות ישראל תהיינה נזהרות מלהסתכל בצורה משונה • וגם כותבים שנולדים מזוהמת הנדה על הרוב והאומות בועלי הנדות הם ולכן מצויים יותר בין האומות • ועוד אמרו חכמי המחקר שכל בריה משונה גם מעשיו משונים ובעל מדות רעות : (עיין בספרי עולם קטן פרק ששי :

אותות המולא כובד הבטן וביותר בזקן התחתון ומכ"ש כשתהפך מצד אל צד ותרגש ג"כ כמו דבר כבד הנופל שם :

הב' יקרה לנשים נפוח הבטן עבור רוחות נסגרות ברחמה ותמצא בה כל האותות הנ"ל ובהגיע זמנה שתמלט תהיה לה צירים וחבלים גדולים עד שנגרשים הרוחות חוצה בקול גדול כקול התופים אבל הבטן ישוב לאיתנו • ואז טוב לעזור אותה בעשבי' ממגרשי הרוחות המוזכרים בכמה מקומות :

הג' שקוי הרחם כאשר נתמלא רחמה מים הנזרמים נפוח הבטן וכסבורה האשה שהיא הרה ולפעמים ג"כ תגיר ווסתה ועם כ"ז בטנה צבה : תרופתה כתרופת השקוי בכל עניניו הנזכרים בפרקיו ר"ל בעשבים ממרקים ומגירי השתן והזיעה כפי הבנת הרופא : אמר המחבר ידיעה זו הכרחית ויפול בה ספק בדין אשה הבאה להנשא ויש בה סימני הריון הנזכרים אם יש לה דין מעוברת ואסורה להנשא או אינה ודי לה בהמתנת צ' יום כשאר אלמנה גרושה וחלוצה • וצ"ע :

פרק חמשה עשר • ידבר במקרים רעים אשר יקרו לנשים בשלשה חדשים ראשונים להריונ' :

כמה מקרים יקרו לאשה בשלשה חדשים ראשונים להריונה ואלה הם העיבת המאכלים • ותאוה כלבית • וקיא • ואיסטנסות • וקרקורים • וכאב הבטן • והשלשול • וכאב השינים וכאב הראש • וסבוב הראש וכל זה יבוא במשפט הרופאי' לברר הדק היטב :

תעוב המאכל יעיין בפרק ב' בית חדש ובסגולה הבושים צלוים עם מעט אבק דיארודון או דיאמארגאריטין או ארומאטיקו או מים של מינטה ותשתה מים מבושלים עם גרגרים מאסטיכי או של קינמון ר"ל קנילה וכיוצא בהם :

תאוה כלבית יקרה להן ויעיין בפרק ב' ספר בית חדש ותבוטל בתת לה לחם אפוי היטב טבול במין רמונים או של חבושים וגם טוב לה אבק של אלמוגים בתיך מרק של בשר :

קיא אשר יקרה להן תאכל מאכלים הקובצים פי האצטומכא ד"מ מין רמונים וחבושים וקריסטומלין וכיוצא :

נאבזיא"ה והוא נטיה אל הקיא ג"כ טוב לה לעסוק בתרופות הנזכרות :

קרקורים צריכה למגרשי הרוחות והם זרע פיניקולי וכמון וכיוצא וגם תתעסק בסיכות הבטן והם שמן פרחי קאמומילה • ורוטה וכיוצא :

שלשול הבטן שירט טור מינטילה • ביסטורטה • קרן צבי ואלמוגים ודומיהם :

כאב השינים יעיין בפרק י"ב ספר • ואם בסבת חולי אישקורבוט יעיין בפרק עשרה למע"ה אך אמנם דע שלכל מיני הכאב טוב לו שמן נאר פילי' ושמן רוזמארין • ואישפירטי ווטריול ושמן בוקסים ולפעמים צריכה לאיזה סם מרדים והוא בתכלית הכאב והיותר קל ומהוסר סכנה הוא לאבראנו"ס לתת בתוך נקב השן ואם לא ימצא יקח במקומו

במקומו בשול עשב אישקיואמנו וירחץ במקום הכאב
או תחזיקו בפיה :

סבוב הראש יעיין בפרקו למעלה · ויותר טוב הוא
אבק קוריינדרו מתיקן בחומץ :

(ובגמרא ת"ר שלשה חדשים הראשונים · וולד דר במדור התחתון
אמצעיים וולד דר במדור האמצעי · אחרונים וולד דר במדור העליון
וכיון שהגיע זמנו לצאת מתהפך ויוצא · וזהו חבלי לידה · והביא
הגמרא ראיה שם שחבלי לידה של נקיבה גדולה משל זכר · ועוד
ארז"ל שם בגמרא ג' חדשים הראשונים תשמיש קשה לאשה ולולד ·
אמצעיים קשה לאשה ויפה לולד · אחרונים יפה לאשה ויפה לולד וכו'
אמר המחבר יש לאל ידי ליתן טעם לדבריהם אבל אמנע מהם הפכאי
וגם לאהבת הקצור :

בשלש חדשים אמצעיים יקרה להרה מקרים
רעים והם שיעול וקוצר הנשימה ·
וקפיצת הלב · וההתעלפות · כאב הכליות · והשוק ·
ויקיצה · ורעיפת הדם וכיוצא ויעיין בסבתם ויעסוק
בתרופתן :

תרופת השיעול ימצא (בפרק א' בכלי הנשימה)
אמנם יהי' זריז במלאכתו ויעסוק בתרופה
קלה ושאין בה סכנה ולכן לא יעסוק במפתחים אלא
בעשבים רפויים או במרקחת דיאקוריום, וכיוצא :

קפיצת הלב ועילופים תרופתם נזכרים למעלה
בפרק רביעי ספר בית חדש והם
משמחי הלב אפס שלא יהיה בהרכבתם מור בלע"ז
מושקו כן ירחוף את הולד חוצה או יביא ההרה לידי
הגרת הנדות :

כאב הכליות והשוק אם נראה אות מלוי הדם
תקיז דם מזרוע ותסוך על גבי
הכליו' או על מתניה שמן ורדים או של הדס וכיוצא
ואם מחמת כובד הולד תאזור אותה באזור היטב :

יקיצה יתירה תרחץ רגליה בלילה במים חמים
ותן לה לשתות מים של פאפאו"יר ·
ושירופו של פאפאוי"ר ושל ויאולאש ושל נינופאר"ו :

רעיפת הנחירים או הגרת הטחורים תתן לה
לשתות מים או מיין של פלאנטאגני ושל
בורסה פאסטורי"ש או מבישולם וגם טוב לזרות אבק
האלמוגים ושל קרן צבי וכיוצא :

פרק ט"ז · ידבר במקרים הנופלים לנשים בשלשה חדשים האחרוני' להריונם והם :

עצירת השתן אשר יקרה להן טוב לזרות קטור
בשול העשבים כמו מאלב"ה אפיון
פיטרוזיליאום ודומיהם :

עצירת הבטן ירוכך ע"י אכילת ירקות והם
מאלב"ה · שפינאקה · בליטה ודומיהם ·
ומן הפירות פרונה · ותפוחים מבושלים צלויים או
מר קחים בסוקאר · או מאלב"ה מבושל בתוך חלב
ואם בכל אלה לא יתרכך בטנה אז תקח מאנה שלש
אונקיאש נתכת בתוך מרק של בשר וכיוצא :

חולי הטינוזמוס והוא חולי הכרכשתא יעיין
למעלה בפרק ג' בספרי בית חדש :

מתיחת העורקים בירכים וברגלים לפעמים הוה
ממלוי הדם וצריך הקזה ואם לאו תמתין
עד שתלד :

נפוח הברכי' תמתין עד שתלד או תתעסק במרחץ
המיבש או בסיכות המיבשו' :

מים הנוזלים מן הרחם מביאים אותה לידי שתי
סכנות · הסכנה ראשונה מי המים מלחלחי'
הגוף ומחלקים הרחם ומוציאים הוולד חוצה · הב'
בהעדר המים ברחם האשה אז בקושי תלד מפני
היובש ולזה צריך לעסוק בתרופות מלחלחות הגוף
וגם המחזיקים את הוולד :

המפלת קודם זמנה תהיה מכמה סבות פעם מצד
המעוברת ופעם מצד העובר וצריך עיון
בשל מי יצא הרעה לעמוד נגדו ולשמור האשה מן
הנזק :

בהשגות הרופא דיוריוס תמצא מקרה אשר יקרה
לנשים טפטוף הדם עבור ולד מת וירחיק
עצמו הרופא מעשות תרופות גדולות או קטנות אלא
יניח הטבע לפעול פעולתו :

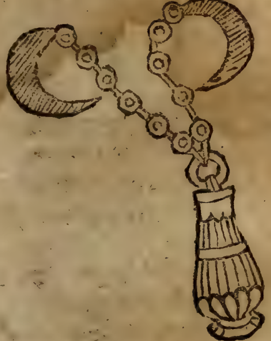
פרק שבעה עשר · ידבר בחבלי לידה סבותם אותותם ותרופתם :

עם היות שחבלי לידה כבר נגזרו מן השמים
שנאמר בעצב תלדי בנים מ"מ ראוי ונכון
לדבר באופני החבלי' והנם על שלשה פנים · הא'
כשיתאחרו צירי הלידה : הב' בבואם אחת אחת
בהפסק בנתים · הג' כשנמתחים למעלה אל
הכסלים ולא למטה אל הרחם · וכל זה יקרה
לאשה פעם בסבת היולדת ופעם בסבה הולד ·
ועתה אבינך קורא המשכיל רצוני · בסבת
היולדת נבין בנשים הדלות והרקות או באשה שיש

לה חסרון ברחם או במקוה וכיוצא : בסבת הילד
בהיותו גדול הכמות או כשאינו מונח יפה נח לצאת
או כשהוא חלוש ומכ"ש כשהוא מת : בסבת רפיון
הכח לא אוכל להאריך וכבר מצוי בספרים זולתי
המדברי' בענינים האלה וגם בציורים על כל וולד
אם כסדר ואם שלא כסדר המונח ברחם אמו ודי לנו
בידיעה זו ונרבה בתי[illegible]ות קלות ומצויות :
תרופתה בהסרת הסבה המוחשית אבל אם מעיה
אינם רפוים אז צריכה לחוקן מעט
הכמות או יעסוק ברפואות המרככים ואח"כ יעסוק
בסמנים הדוחפים ומוציא את הילד הוצה כלי נזק
והם קאסיאה ליגניאה • דיקטאמנוס קריטיקוס
מכ"א דרהם א' קאנילה חצי דרהם כרכום שש
חטים משקלו כולם כתושים לעפר ותן לה לשתות
ביין : אחרת שורש אריסטולוזיאה רוטונדה •
אריסטולוזיאה לונגה • פוליגיום • קאנילה
סוקסינו מכ"א חצי איטקרופלו מאובק היטב ותן לה
ביין : אחרת יקח מן הענות של מיראה קאנילה
מובחר וכרכום מכ"א בשוה כחצי דרהם : ומן
התרופות החיצוניות ניאותות קיטור של עשבים
וזרעונים והם מ' לב"א • אלטיאה זרע פשתן וזרע
פיניגריקו"ם וזרע מילילוטו ודומיהם : ומן
המשיחות וסיכות ובנקל עשויות הן משיחה של
אלטיאה או שמן שקדים ושמן לוריום וכיוצא :

פרק שמונה עשר • ידבר באופנים ותנאים של יוצא דופן המוזכר בגמרא :

ולפעמים אי אפשר להוציא את העובר לא ע"י
המילדת • ולא ע"י שום רפואה אלא
צריכה לבא תחת יד האומן המוציאו דרך דופני
הרחם • וזה עבור אחת מג' סבות ואלה הן • הסבה
ראשונה תהיה כשאשה כבר מתה • הב' שהאשה בחיי'
והולד מת • הג' אפילו כשהאשה והולד חיים אבל
יש עכוב גדול המונע הוצאתו דרך פי הרחם אז
קוראים לאומן מומחה והוא שוסע את אחד מדופני
הרחם : (אמר המחבר כמו זר נחשב באזני הקורא
המשכיל פרק זה כי רחוקה עשיתו וכן לא יעשה
בבנות ישראל וה' יומרים אמנם הואיל וחכמינו ז"ל
הזכירו בגמרא באתי כמפרש דבריה') ועתה אבינך
על נכון ואוריעך כשאשה מתה אינה צריכ' תחבולה
אפילו המילדת בידיה ע"י שסיעה תוציא הולד • וגם
כשהולד מת ברחם אמו בעודנה בחייה לא בנקל
עושים השסיעה כי מנהג הרופאים להוציאו ע"י סם
הדוחה אותו חוצה • או להוציאו איברים איברים
בכלי ברזל
ושלשלת העשוי
כזה שבידם אך

אמנם אם בכל
אל נמנע יציאתו
ויתאחר שם ימי'
רבי' אז מוכרחים
לבא אל השסיע'
כנראה ממעשה
שהביא ממיאו
קורנאקו באשה
עולד מת ונשאר
ברחמה ד' שנים
ולבסוף הוציאו
דרך דופן בלי
שום נזק ועוד בספרי' הרבה מעשי' בענין זה ולאהבת
הקצור שמטתים :

תנאים הנצרכים לשסיעה אלה הם • התנאי
הראשון שאיננה נעשית אלא בהכרח גדול
הב' בבעלת כח • הג' ע"י אומן מהיר • הד' באיזמל
חד מחוסר עוקץ • ה' בהכנת פשתן לבנים ורכים
וספוגים וכמרטוטים • הו' אבק העוצר את הדם
והאספלנית • הז' אזור או כריכה הנצרכת לחגור
בה האשה אחר השסיעה :

תנאים הנצריכים לדעת מצד האשה • ואלה הם
התנאי א' שתטיל מים ראשונה כדי להריק
מקוה השתן ויהיה נוח לסלקו לצדדיו לבל יקבל נזק
מן השסיעה • הב' מבלי הגיד לה ושסיעת
פתאומית • הג' להושיבה כראוי על גבי מטתה •
הד' ואם חלוש' כח תשען מעט על צדה • הה'
ומחזיקים בה יתר אבירי לב • הו' יעיין תחלה
בירכתי הבטן בשמאל לפני עובי הטחול • ובימין
פן יש נפוח בכבד ואחר העיון יבחור במקום היותר
נקל מן הכסלים • הז אחר העיון וההכנה הנצרכת
רושם בדיו מקום השסיעה מלמעלה מצד הטבור
ולמטה עד צד קן התחתון ארכו טפח • הח' צריך
אמון יד שלא יינוק חלב המכסה או בני מעים או כיס
השתן

השתן או הילד בעודנו חי או שלא יניק את בצי האשה וקשרי הרחם · הח' אחר הוצאת הולד והשליא טובל סמרטוט ביצי העשבים המטהרים מקום השסיעה · הט' בגדי פשתן הרכים כפולים וטבולים בשמנים מפזר עליהם אבק המסוגל להעציר הדם ואחר שהוחם היטב · הי' הה"ג' מתניה חגורים היטב בהגורה הנ"ל ורחמנא לנו ספירו ז"ל שלא הניחו דבר גדול ולא דבר קטן וזכותו יעמוד לנו בעידנא ובלא עידנא :

אמר המחבר הואיל ואתא לידינו פרק זה בסוף הספר גן נעול נסיים במאמר רז"ל בגמר' דנדה פרק ג' וז"ל שאלו תלמידים את ר' שמעון בן יוחאי מפני מה אמרה תורה שעל היולדת להביא קרבן אמר להם בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת שלא תזקק לבעלה וכו' והנה שמעתי טוב טעם לשאלה זו בשם הרב רבי העשיל ז"ל והיא על זה הדרך דאיתא במסכת' זו פרק ה' שיוצא דופן אין יושבים עליו ימי טומאה לפי שאין דמי נדה שותתין דרך בית הרחם ואין חייב עליו קרבן : ואמרו בגמרא שאין האשה מתעברת יותר אחר יציאת היופן · ולזה שאלו תלמידיו מפני מה וכו' א"ר שמעון מפני שקפצה נשבעה ר"ל בטרם תדע אם יצא דרך הרחם או יוצא דופן ומה היה לה לאסר עליה תשמיש הלא כיוצא דופן שוב אינה מתעברת ועל השבועה מביאה קרבן ודו"ק :

פרק י"ט · מדבר בהנהגת היולדת וגדרה ותרופת המקרים :

נכון לפני לכתוב בהנהגת היולדת והוא על פנים · הא' תכף ללידה תשתדל להגיר את הנרות : הב' מתניה חגורים יהיו בשל פשתן (והסגולה בחגורים מעור של אדם) · הג' תציע היטב מטתה כדי שתשכב יפה בפשוט רגלים · הד' נותנים ספוג או סמרטוטים תחת בית הבשת לקנח אותה היטב מנדתה · הה' להרחיקה מכל תנועה ומן האויר הקר שלא תבא לידי הגרה ותיחה או לידי כאב הבטן · הו' שלא יניחו אותה לישן תכף ללידתה פן תתעלף · הז' להרחיקה מכל פחד ורעדה ודאגה וכעס ומכל ריח הגורם כאב הראש וחניקת הרחם : הח' אם יש לה חניקת הרחם תריח בצי קאסטור וכמרטוטים וכל דבר נבאש : הט' אם נעצר בטנה צריכה למרככים או לחוקן · הי' שיהיה מזון שלה רך וטוב העכול ד"מ מרק של תרנגולת ולחם אפוי היטב או פאנאטילה (ובארץ אשכנז ופולין נוהגים ליתן לה רנטב של שכר שבלשונם בוהו"ר ונותנים בה מעט קמאח קדמה או בולה רכה מטורפת במרק של תרנגולת) וזה בשלשה ימים ראשונים ומכאן ואילך נותנים לה בשר תרנגולים או של עגל · אבל אם יש לה קדחת טוב לה לשתות מי שעורים עם מעט קנמון · הי"א הרופא איטמולירוש הוכיח בראיותיו שאפילו בבעלת קדחת טוב לה יין מעט הכמות יותר מן מרק של תרנגולים לפי שמחזיק את הלב ומגיר הנדורת וכל דבר שמגיר הדם מבטל הקדחת עכ"ל : ודע שלפעמים יקרה לה הגרת הדם מפטמים של דדים שלה וזה יהיה עבור חולשת הולד או שאינו רוצה לינק ואז צריך שתסיך בדדיה עם המחזיקים · דרך משל סיכת השושנים או סיכה של סנדל או רטיה של סנדל או תחבושת העשוי מקמח האפונים והעדשים והשעורים עם חומץ :

שבח לאל פועל לכל פעול :
על השלמת ספר
ראשון גן
נעול :

ספר

פרי בטן

מדבר בכל החלאים · והמקרים רעים · אשר יארעו לילדים · מיום הולדם · עד כי יגיעו לחינוך סבתם ותרופתם :

הקדמה לספר פרי בטן

פרק ראשון מדבר בתחלואי הילדים ובמקרים אשר יקרו להם בצאתם מרחם אמם :

אמר המחבר עם היות שרוב חלאי הילדים אינם באים במשפט הרופאים לפי שהנשים בעצמן עושין תרופתם ותרופת מקריהם אך אמנם נמצאי' קצת חלאים מסוכני' וצריכים עיון שלא יבואו לידי שגיאה ולכן לא אמנע ידי מלכתוב שמץ מנהו ולברר ענינם אקדים להם מקצת תנאים הכרחיים : התנאי הראשון שהולד תכף ליציאתו צריך רחיצה בתוך עריבה בלשון ספרדי פאסטיר"ה · (בל"א מולט) וזה לטהרו מכל זוהמא אשר בפי הטבעת ושבאזנים ובנחירים ולפלוף העינים וכיוצא · התנאי הב' שיכפלו כמה כפולות את הרצועה הקשורה בטבור ויניח כמו שלש אצבעות כדי לשמרו מן הנזק ואח"כ יחתוך אותו · התנאי הג' יטבול איזה פשתן בשמן שקדים או חמאה המעורב עם מעט סוקר ובו מוצץ הילד (ומלבד הרפואה יותר טוב ליקח מעט סירופו של ציקוריאה שנו שורש ריאוברברו או יקח סירופו של ורדים לנקות כדי לרכך בטן הולד ולטהרו מכל מותרות וביותר מן העכוף השחור ויכנס בזפת בלע"ז מיקוריאה הכאסף במעיו עדיין מרחם אמו כי אם לא נטהר היטב נופל בחלאים רעים) הד' לא תינק אשה את בנה קודם שיעברו עליו עשר שעות או לכל הפחות עד שתנצל מקרם האשה מן החלב הרע בלע"ז קלוסטר"ו הרגיל לירד לתוך שדיה כי טבעו ארסיי אלא תמתין מעט עד שיתוקן חלבה ואז תהיה דומה למזון הולד בהיותו עדיין בבטן אמו · התנאי החמישי שלא תניק את בנה פעמים הרבה ביום ובלתי הפסק וזו היא סבה אחת מן הסבות להפסד החלב בקיבה של ילד · הו' תזהר מאכילת פירות חמוצים ומיין חי ומכל משק' המחמיץ ומעמיד החלב כי מביאו לידי מתיחת האיברים וחולי הנכפה ושאר חלאי' רעים · הז' אם אכלה או שתתה מן הדברים המחמיצים ומפסידים את החלב תתעסק ברפואות המבטלים את חימוץ שבחלב והנם כתובים למעלה בספרי בית חרש בפרקו ודוגמת' הם אלמוגים · קרן צבי · ועיני הסרטן · ואנטימוניום דיאפוריטיקו"ם · וכיוצא · ומן הבשמים אגוז מושקטו אניזו והדומה להם · התנאי הח' שלא תהיה התיבה או העריבה שבה הילד מונח בצד הנר או בצד החלון כי ירבה להסתכל בו הילד ומביאו לידי עקימת הראות (בלשון ספרדי פאשי"ט) (ובל"א גישיכלט) ודי לנו בבירור פרק זה מההגדה ונתחיל לדבר

לדבר בחלאים פרטיים של הילדים והיותר נצרכים
בעז"ה :

פרק שני · מדבר בילדים דלים בדקות הבשר מחמת כשפים :

לפעמים הוים הילדים דלים ורזי בשר ובלתי סבה מפורסמת והנשים תולים אותו באחת משתי סבות והן או בכשפים או בתולעים קטנים הנולדים בעור הבשר בכתפי' ובשתי זרועותיו ובלע"ז קרינוני"ש (וכל"א די מיט עסיר) וזו צורתם אבל ענינם יבואר בעז"ה בפרק הבא אחריו :

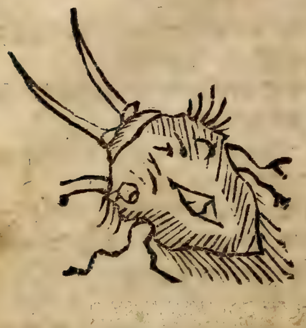
מעשה כשפים שבלשון ספרדי אימבושארה (וכל"א ביכומן) יש מחלוקת בין הרופאים בין כת של גאלינ"ו ובין כת של פארצילז"ו יש אומרי' אפילו מהבטה בעלמא ועין הרע או ריח הפה ארסי שבאשה נדה או אפילו של היולדת עצמה יקרה חולי זה · ויש מיחסים דווקא לכשפים :

תרופתו לדעת חז"ל נמצאים כמה פסוקים המסוגלים לבטל כל כשוף ועין הרע וכיוצא והם שיר של פגעים ושאר פסוקים בתורה ובכתובים אמנם אם נדבר בתרופות טבעיות תהיינה על ב' פנים מהן פנימיו' ומהן חצוניות : תרופו' פנימיות ד"מ קח וישקוש או גרגרי אובי אינוורסי או עשב פארידיש ויעשה מהכל אבק ונותנים לה במשקה ובמעט הכמות · אחרת הפליגו לדבר כת האלקימיאה בעצי האלמוגים וכל המורכב ממנו : אחרת שליא מן ולד בכור בסגולה מבטלת כל כשוף וכן תהיה טובה לרזי בשר מכשוף ד"מ קח מעט מאבק של שליא שחוק ותן לו במשקה או בחלב אמו · תרופה חצונית היא באופן זה קח שליא ועשה ממנה שק קטן ותן בתוכו פרחי היפיריקון וגרגרי אוב"י אינו ירסי ויש מוסיפים עליהם זרע או עשב אנטירהיני · ועוד הרבה כאלה בספרים ולאהבת הקצר לא הבאתים : אחרת קח עלי ערבה ופרחי אקויליגיאום אנטירהיני ועלי פארידיש · אדיאנטום היפיריקום וכיוצא ועשה מהם בשול לרחוץ בהם הילד · הנשים עושות קטורת מן שרף בלע"ז אסא פיטידא · אואמוניאקו' · קאשטרו הרופא צוה שינתקו ברזל אחד מטלפי הסוס מלובן באש ויכבו אותו בחומץ ג"פ וקיטור זה טוב לקטר את הילד :

פרק ג' · מדבר בילדים רזי הבשר בסבת התולעים שבעור :

ולפעמים הוי' הילדי' רזי' ודלי' בסבת שרצים קטנים למאד הנולדי' בעומ' עור הבש' ובלע"ז קרוכיוכוש ובספרדי לוש אישפיניקא"ש · (וכל"א די מיט עסיר) אותותם שהילד יונק הרבה ואיננו שבע ועורו נעשה כארית שער וכחש בשר :

(צורת הפרץ לקוח על ידי תחבולות המיקרוסקופי"ו) :

תרופותיו שיכניסו את הילד למרחץ או לאמבטי מלא מים ויזיע שם ויסוך עור בשרו בדבש ואז יוציאו ראשיהם ויהיו כצמיחת שערות שחורו' אז נוטל פרוסה קטנה מקליפת הלחם ומעביר עליהם להשחית ראשיהם או יעבור תער עליהם וישחיתם · באופן אחר מי אפר בלע"ז לישיאו ויבשל בהם מעט צואת האפרוחים של תרנגולים ויערם לתוך האמבט"י ויניח הילד במים עד הצואר ויזיע שם ואז במשיחה קטנה של דבש מוציאים ראשיהם ונשחתים בתער או בפרוסת לחם כמדובר ולפעמים פרים ורבים וצריך התמדה יתירה ואז ירחיץ הילד במי ראש ולענה וממים המרים האלו נגרשים ושוב אינם חוזרים :

פרק רביעי מדבר בילדים רזים ודלים מסבה אחרת :

אמנם הילדים הרזים ודלים מסבות רבות פעם עבור רוע החלב וצריך לתקן חלב אמו ופעם בסבת המנקת וצריך שתתחלף המנקת באחרת ופעם עבור סתומים שבמעיו וצריך למפתיחים ופעם

עבור שרצים שבבני מעים וצריך לגרשם ואם עבור
רוב חומו צריך למקררים ועל דרך זה יתנהג ביתר
הסבות ותרופות כל אחד ואחד ימצא במקומו
בפרקיו בחבורי :

פרק חמישי מדבר באוטם הנחירים מאיזו נזילה או ליחה גסה :

לפעמים יורדת מהראש לתוך עצם הספוגי
שבחוטם איזו ליחה גסה ודבוקה
וגורמת אוטם הנחירים ורוע הנשימה ואז צריך
למתיכים וכיוצא :

תרופתו שמן שקדים דרהם א׳ שמן מאיוראנה
טפות ב׳ או ג׳ ויסוך בזה את החוטם
והנחירים או יטבול פשתן במיץ ביטה ויעשה כמו
פתילה או יקח ב׳ או ג׳ עלים מהעשב מינטה ויעשה
מהם פתילה לנחירים :

פרק ששי מדבר במקרה אשר יקרה לילדי׳ והוא הקיא והתעיבה :

יקרה לקטנים קיא תמידי מתגבורת הליחות
שבבטנם והם ירקירקות אדמדמות פעם
מרוע החלב וצריכה לתקנה ופעם מרבוי הירוקה או
מסבה אחרת ויתרפא בהסרת סבתו ובעשיית
התרופות הנ״ל כל אחד במקומו :

פרק שביעי מדבר ביקיצה יתירה שבילדים סבתם ותרופתם :

טבע הקטנים נוטה אל השינה מרוב הלחות
שבהם ולפעמים יוצא מן מרכז הטבע ולא
יישן כלל לא ביום ולא בלילה והוא עבור אדים חמי׳
העולים לראש :

תרופתם בהפך הענין וברפואה ממרקת ד״מ
(שירופו די ראזי״ג או די ליקוריזי) או מאננא או
קאסיא וכיוצא המשלשל בנחת ולא בחוזקה והמטהר
את קרביו ואח״כ ירחץ אותם במי בשול עלי ערבה
או עלי קנים אבל לא יעסוק בעשבים המרדימים
מפני הסכנה וה׳ יצילנו מכל שגיאה אמן :

פרק שביעי מדבר בכאב הבטן אשר יקרה לקטנים סבתו ותרופתו :

כאב הבטן שיקרה לקטנים על הרוב הוא עבור
החמוץ אשר בבני מעים הדקים ונולד מחלב
שנתעפש בבטנו והאות על זה שצואתו תהיה ירוקה
ככרתי וגם לפעמים נולד מרוחות סגורות שבקרביו
ולכן צריך עיון בדבר אם הכאב בא מרוב החימוץ
ואז יבוטל ע״י הסמנים הזכרים הרבה פעמים
ואם עבור רבוי הרוחות שבמעיו יגרשם הוצה כאחד
מג׳ אופנים הא׳ תן לו לשתות מי בשול זרע
אניזום או בשול גרעיני אתרוג ממותק בסוקאר או
שירופיש העשוי מקליפת האתרוג או מעט תריאקה
או עשה לו חוקן מן מרק של תרנגולים שנבשלו בו
פרחי קאמומילא וז״ע רוטה וזרע כמון או זרע אניזום
או אניטום ודומיהם או יתן להם לשתות טפה א׳
משמנים העשוים מזרעונים הנזכרים וגם יטבול
בשמנים הנזכרים צמר גפן ויניח על הטבור ומי שאין
ידו משגת די לו בעשבים הנזכרים שחוקים לעפר
ומפוזרים ע״ג לחם חם או מעורבים בשאר ומונחים
ע״ג הטבור :

פרק שמיני מדבר בנפוח וכאב הכסלים :

יקרה להם נפוח הכסלים וכאב גדול וזה גם כן
עבור חלב שנחמץ ונתעפש וטוב לזה שורש
אנייליקה וכל העשוי ממנו וכהעדרו יקח במקומו
זרע הכמון או אניזום או פיניקולי ויותר טובים הם
השמנים העשוים מהזרעונים האלו אבל המון העם
לוקחים התריאקה וגדול הרופאים הפליג את המים
הנוזלים מעשב בוטירזאוס תרופה חצונית לכל כאב
או נפוח שמן לוריאום או שמן קאמומילה או משיחה
של אלטיאה :

פרק תשיעי מדבר במקרה עובי הכיס או שבר סבתו ותרופתו :

עובי הכיס או שבר הקרום בלע״ז פירוטוניא״ו וזה
מכמה סבות מצעקה ושיעול חזק או
מרוחות נסגרות וכיוצא :

תרופתו אחרי סילוק הסבה יתן לו לשתות בשול
העשבי׳ האלה והם פירפוליאטו סאניקולו
סימפיטו״ם

סימפיטו"ם • ובסגולה עשב אישטילאריא"ה והכל ממותק בסוקאר • תרופה חיצונית יפשיט עור דג בלע"ז אנגוילה ויסיך עליו חלבון ביצה ויניח על הכיס כמו רטיה או יקח רטיה בלע"ז אימפיאשרוס קונטר"ה הירניא"ס ר"ל רטיית הכיס ויחבש הכיס :

פרק עשירי • מדבר במקרים רעים המאורעי' לקטנים בתוצאות השינים :

לעת צמיחות השינים באים עליהם מקרים רעי' וכאב חזק : תרופתם לרכך עור החניכים וישכך כאבם ע"י סמנים המסוגלים • ד"מ קח זרע חבושים וזרע פיסיליאום שרוי' במי ורד או במי בשול מאלב"ה וישימם בבגד ותן לילד שימצוץ בו :

פרק י"א • מדבר בצרעת פורחת בפני קטנים ותרופתם :

לגרב של קטנים יונקי השדים ההיה בפניהם בלע"ז קריסט"ה לאטיק"ה ובלש"ן ספרדי קרוסטי"ן או מסטיחיני • (ובל"א דער לאזי גרנה) תרופה היותר נאותית היא ההזעה והיותר קלה היא מים או מיץ של עשב סאמבוקו ותן לו לשתות כל לילה • כרי שיזיע רפואה חיצונית רחיצת דהעשבים לאפאטה • קילידוניא פימארי"א סאפאנוריא או כולם או קצתם וכיוצא בהם עשבים המטהרים :

פרק י"ב • מדבר בחולי ואריאולי • ומורבילי והם אבעבועות וכתמי' בעור בשר הילדים :

בענין אבעבועות וכתמים היוצאים ונראים בעור בשר הקטנים והם דחיית הטבע והרבו לדבר בהם הראשונים וחכמי האחרונים ולאהבת הקצור אקצר ודי לנו בידיעה קלה ור"ל שכפי ערך שיעור זוהמת הדם יהיה ג"כ שיעורם והם שני מינים • המין האחד הנראים כיבלות ונקראים בלטין ואריאולי ובלשון ספרדי וירגיאולאש (ובל"א פאקין או זוא בלאטירין) ואותם נפוח העינים וחיכוך הנחירים ואודם בפנים ושיעול יבש וכל זה עבור הדורת הלימפ"א וביותר אם יש לחולה ג"כ שריפת השתן וקדחת וכאב דפקיו בחוט השדרה ונפש מצרה • ודע שתחלת צמיחתם מיום שלישי או רביעי : ואות הנלקח מצבע שלהם הוא שהיותר אדומים רחוקים מן ההיזק ואחריהם הארגמן והיותר גרועים הם הלבנים ואות מות הם • אבעבועות היוצאים ביום רביעי לחליו נגמר בשולם ביום שביעי שהוא ינס גבולי ומתיבשים ונופלים ביום אחד עשר והם ממהרים להתרפא ואם אינם מלאי' באופן שאינם בולטים היטב כיבלת או בכתמים שמראיהם שפל אז אות היא לחולשת כח הרוחה ויש בהם סכנה • זאת ועוד ידיעה אחרת כשבולטים היטב אבל נפל נקב באמצע הואריאוליש ג"כ מסוכנים :

תרופתם בקטנים יונקי שדים נותנים למינקרת לשתות מים של אישקורשינר"ה או של קארדו שאנקטו וגם לילד מטיפים לתוך פיו ממים האלה פעמים הרבה ביום ואם בן שנה או שנתים נותנים לילד לשתות בשול תאנים וקרן צבי לפי שהתאנים ממזגים כל חדות וכל מלוח בדם ומבטל רתיחתו ובפרט ההוים בבירת הבליעה ומטהרים ומרככים את כלי הנשימה • יש עושים בשול מתאני' ודוחן (והכי אומר כמעוטן יפה ורובן קשה פן ירוכך הגוף יותר מטעורו והשלשול סכנה בחולי הלז) וכבר ידוע כי בחולי הזת אם נעצר הבטן אפי' עשרה ימים אין בהם סכנה ולכן ירחיק עצמו מן הסמנים המשלשלים • איטמולירו"ש החכם הפליג לדבר בשבח צואת הסוס בחולי האבעבועות כי מונע אותם מבית הבליע' וגם יבטל הקרחת ומציל החולה מן האסברא • ואופן הנתינה הוא שיערה על צואת הסוס איזה משקה או שכר האשכנזים ויסננם והמיץ המסונן יערב עם משקה שירצה וכן טוב שיערב במשקה תמצית הזרעונים או קצתם והם אקויליגיאו"ס ראפי • קארדו בינידיקטום והדומה להם ויותר משובחים אם המשקה הוא מי פרחי סאמבוק"ו אישקאביוזו פיניקולי וכיוצא • ואם יש בחולי הלז איתות חולי הנכפה יוסיף עליהם גרגרים של פיאוניאה ואם שלא יכול לישן וחוסר מנוחה וזה יקרה לחולה ביום שני ושלישי לחליו אזיוסיף על הזרעונים הנזכרים גם זרע פאפאויר לבן וימצא מרגוע לנפשו • המשל בזה קח זרע אקויליגיאוס וזרע ראפי מכ"א דרהם א' זרע פאפאויר לבן חצי דרהם כתושים היטב ומעורבים עם מעט מים של פיניקולי או של פרחי זאבוקו

ואבוקו ויסננם וימיץ חלב המסונן ממותק בסוקר ויתן לו לשתות (נמדיכ'ת כוהני' הנכר' ליתן במשקה זרע הקולעת סכי מבלטין קוקוס ובלשון ספרדי פירכינג"ון ואיככי יודע מאין לכם לפי פאון פוס תחבר מזכירו) ואצל בעלי האלקימיאה נמצא' רפואות נפלאות וטובות לכל המקרים של חולי ה"ן ולפי שאין כל אחר יודע להתעסק בהם לא אביאם בכאן אפס כי הקרן צבי והאלמוגים ועיני הסרטן וכל העשוי מהם אין בהם סכנה · יתר המקרים הנופלים בחולי הזה אם תעיין בספרי בית חדש למעלה כמעט תמצא תרופות הרבה · המשל בזה לשמור העינים מן האבעבועות יטיף לתוכם מי פלאנטאגנים שיש בו מעט כופר או מי שושני' עם מעט טוציאה לשמרו מן האנגינה והוא נפוח שבצואר יעסוק בצואת הסוס כמוזכר עם מעט שירופו ויאולאטו · ואם יצרף אל החולי ה"ן מקרה הנכפה יעסוק ברפואות כתובו' בפרק הבא אחר זה ויצליח :

פרק
י"ג מדבר במזורעות רעים והם חולי הנכפה והכווץ בלטין שפאזמו :

יקרה לקטנים חולי הנכפה או אישפאזמו ויהיה עבור אחת מאלה הסבות יהן עבור רוע החלב של המנקת או עבור התמדת הנתינה בלתי הפסק וקודם שיתעכל החלב באסטומבא של הילר ויתעפש או עבור שרצים שבבני מעיו או עבור איזה חולי וקרחת או עבור כאב השינים או פחד פתאום וצריך עיון בדבר להסיר הסבה ולתקן המקולקל והמוסכם אצל הרופאים שהשרש פיאוניא"ה וביות' הנעקר או נשרש בסוף החדש הוא מבחר התרופות ושני לו וישקוש קוירצינו ואחריו פרחים של עץ טיליום ושבחו הרופאים את הסם סוקסינום והעשוי מפנו ד"מ קח שמן סוקסינום טפה אחת או שתים ותן לו לשתות במשקה או יסיך אותו בקדקדו אחרת יקח קאמפור"ה משקל חטה אחת מפוזר במים של ליליום קונואליום או פרחי קיירי : ואם עבור פחד פתאומי טוב לזה אבן אישמאראגד"ו (כל"ח היסמאראלדו) בסגולה · ואם בסבת השלשול וביותר אם נראה הצבע ירקרק ארמדים · טוב לזה אבק קריסטאל שחוק היטב ונותנים לו לשתות במים המסוגלים לשלשול וכל זה עבור החימוץ שבמעים : ואם עבור שרצים שבבני מעים יעיין למעלה בספרי בית חדש · פרק המדבר בשרצים : ואם עבור קרחת קרה לו מקרה הלז תן לו במשקה או במים של פרחי טיליום או שרשי אישקורצונירה ב' או ג' טפות אישפירימו ויטריאול ואם עבור או מחמת כאב השינים יעסוק בתרופות הנזכרות · בספרי בית חדש פרק י"ב ויתרפא בעו"ה :

פרק
י"ד · מדבר במקרה השלשול ההיה בסבת צמיחת השינים :

יקרה לקטנים שלשול הבטן ועם קרחת כועיה לעת הוצאת השינים והאות על זה שיורד מפיו ריר בתמידות ותרופתו שיסוך הלהיים של הילר מוח של ארנבת או שמן שועל וגם יסיך בטן הילר בשמנים היקרים והם של גאריאופילי"י ושל אגוז מושקאט ושל כמון או של אניזום וכיוצא · ואם הכאב גדול צריך למשככים או לחוקן המשכך את הכאב באופן זה הקח מרק של תרנגולים והלמון ביצה מטורפת ושומן צבי או של איל ועז ובהעדר כולם די לו בשמן פשתן או בחמאה בתולה :

פרק
ט"ו · מדבר בהעצר בטן הילדים סבתם ותרופתם :

טבע הילד לעשות נקביו פעמים ביום ולפעמים נעצרים מהם שנים או שלשה ימים ויש בו סכנה לכמה טעמים סבתו ליחה דבוקה וגסה בבני מעים · ולפעמים עבור המנקת כאשר תאכל מאכלים עפציים :

תרופתם בתת להם לשתות מעט שירופ"ו של ציקוריא"ה אשר בתוכו שורש ריאובארבר"ו או מעט מאנג"ה או מעט שירופ"ו של תפוחים · ויוזכך הבטן ג"כ על ידי חוקן או פתילה העשוי מן חתיכה בורית שעור מספיק כערך וטבע הילד :

ועתה שבח לאל אתן :
בהשלמת ספר פרי
בטן :

ספר

מעין חתום

מדבר בנזקים • הנופלים בכלי הולדה ׃ סבתם • ותרופתם ׃

הקדמה לספר מעין חתום

בגמרא היו לאדם בנים בילדותו יהיה לו בנים בזקנותו שנאמר בבקר זרע זרעך וגו' • אמר המחבר לקיום המין צריך שלשה צריך שזרע הנולד בבנים יתבשל היטב • הב' שיהיה שמור שם עד זמן הצורך • הג' שזרע המשומר יהיה יורה כחץ ואת הכל בא כמשפט בכוון האדם לקיום המין ׃

פרק ראשון • מדבר בהפסדת הזרע סבותיו ותרופותיו ׃

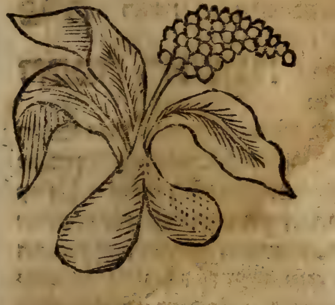
הסבה ראשונה להפסרת הזרע הוא מאפיסתו או מעוטו הב' בשפעתו או בזובו • הג' אם יתקלקל ר"ל בחרות או ברקיקות או במוגלה וכיוצא • ובדרך זה אורך קורא נעי' אדריכך במעגלי יושר בקצור נמרץ ואומר אני שאפיסת או מעוט הזרע הוה על ב' פנים • הראשון עבור חסרון חומר הנעשה ממנו (ר"ל הוא בשול שליטי המוכן לזון את הגידים והזרע) • הב' עבור חסרון או נזק הבצים שאינם מבשלים הזרע כל צרכו לתנוע' הרות ולהכת הזרע וזה ניכר בנער בן י"ד שנים משהביא שתי שערות שאז יתחיל הזרע להתנועע וגדול הכח ותגבורת האנשי' מה שלא היה לו מקדם׃ רופאי זמננו מיחסים את הבשול אל המליחות ורוחניות הדם ומביאים ראיות לדבריהם • ולכן כל דבר חמוץ מפסיד הרוחות וכן כל דבר חד מעורר הרוחות וזה ניכר מפעולות הפלפל והדומה לו או מפעולת הזבובים בלטין קאנטארידי"ש • (נל"א מאניטי פליגין) אמנם אביא ראיה אחת איך החמוץ מקלקל הרוחות • מעשה באחד שהיה רגיל לשתות בכל יום אישפיריט"ו ויטרואולי עד שביציו נתמעכו כלם וחסרו ולא נשארו אלא בכמות אחד האפונים והנו הרגיש הענין שזה קרה לו בסבת ההתמדה משתיית אישפירי"ט וידריאולי אז חרה לו ושוב לא שתה ממנו ובימים אחדים שבו לגידולם הראשון ׃ ומכאן יהיה שסם ניטרו"ם עבור חמיצתו מקלקל כלי המשגל וממעט הזרע ומעשה באחד שטוף בזימה יום ולילה ולבסוף יעצוהו שיקח מידי יום ביומו אליבא ריקנא מלח ניטרום לכבות זרעו וכן עשה וגרם לו שלא היה לו יכולת אפילו למלאות רצון אשתו ׃ אמנם לבטל תאות המשגל ולהרדימה או לשכך כח הבשול שבבצים צריך שיקרר הבצים ובהתקררם יתקרר בשוה כל הגוף והביאו הרופאים כמה מעשים על זה ׃ ומכאן אם ישים על גבי בצין סמרטוט או ספוג הטבול בחומץ יוסר השכרות או אם יתיך ניטרום בתוך מיץ זימפיר ויב"ו (נל"א הוא ווארגיל) וישים על בצין וינצל מריעת הדם הנולד

מרתיחה יתירה • ומכאן הרופא ויביריוס הביא ראיה שלא מצא רפואה יותר טובה למשוגע מ חלט אלא בסירוס שהיה מסרס אותו • וגם יבטל רתיחת הזרע כסף חי • ומעשה באחר שסך בסיכה שבה כסף חי בבשר ערותו וסביב לו (כדי לפמית הכנים) והוסר ממנו כח גברא שאל לרופאים ויעצוהו שיסיך שם בתמידות את שמן נרד בלטין שפיק"ה נארד"ה שגם הוא מסוגל להמית הכנים הנולדים שם וטוב לקשוי האבר וכן עשה וחזר כחו כבראשונה • ורע שכל המרבה בתשמיש בבהרותו יוסר ממנו גבורת אנשים והרע קודם זמנו וכל זה עבור רתיחת הזרע אשר בשעת התשמיש כחו כלה והרוח נפוחו • ובצינו נעשים דלים ורזים • ויש נסיונות רבות על זה בספרי׳ וא׳ מהן העוסק בזבובים קאנטארידי"ש שמוסיפי׳ כח במשגל וגורמים רתיחה גדולה באופן שיגיר הזרע והדם יחדו • זאת ועוד תדע נאמנה שבקלקול הבצים יתקלקל ג"כ הזרע • ד"מ מי שיש נפוח בבצים אי אפשר שיתבשל הזרע כל צרכו • וביותר אם יש להכות הבצים עבור הרתיחה שבדם העצור בחוטי הבצים • וסבת התלהבות לפעמים יקרה לאנשים רוכבי סוס הבאים מארץ רחוקה • ולפעמים יקרה רתיחה וצמיחה בזב שלא נתרפא היטב • או עבור לימפ"א והוא הדיר הרגיל לצאת דרך שבילי הבצים וכשנעצר גורם רתיחה ולפעמים נולד מזה נפוח האשכים והם על ג׳ פנים אבל אין כוונתי להאריך אלא (יעיין בפרק המרב׳ בשקוי) בספרי בית הדש :

פרק שני • מדבר בהפסד הזרע עבור נזק הבצים :

הפסד הזרע אשר יקרה בסבת הנזק שבבצים נירע מפי החולה ר"ל אם בסבת רוע העיכול יודע מרוע הסדר והנהגת החולה • ב׳ אם בסבת הבצים או חסרון בשולם אז לא יהיה לו תשוקת המשגל ויהיה לו כובד הגוף ועצל התנועה וגם אפילו בשעת תשמיש לא יהיה לו תענוג עבור דקיקת וקרירות הזרע • ג׳ התלהבות ניכר מנפוח האשכים וצבעם אורם ובחום גדול וכאב דפקיי וכל זה נולד מתניעת הדם :

תרופתו לתקן רוע העיכול שבבצי׳ ויעסוק בסמני׳ המוסיפים זרע רוצה לומר מזונות טוב ההזנה המוסיפים כח העיכול ומטיבים רוע מזגו וגם כל מיני בושם המוסיפים בשול הזרע ומעוררים אותו והרוחות נפשיות • אמנם רע שמזונות המוסיפי׳ זרע אינם הבשמים הדים לבדם פן יזיקו אלא יהיו מחוברים עם סמנים ממוזנים המוסיפי׳ בבשילו והם השקדי׳ בטנים ופוסטו"ק ולוזים ושתיית הג׳ וקולאטה או הלב וכל הנעשה ממנו • ולכן הרופא מילינאנד"ר בקיין להוסיף זרע נהג לשתות הלב מבושל שלש אונקיאש וסוקארו אונקיא אחת ופלפל הצי דרהם לפעם אחת • אחרת קלה וטובה חלמון ביצה בת יומא או ביצה שלמה מטורפת ויערב אותה עם יין לבן ואם ידו משגת יוסיף עליהם מעט אמברי גריזו או שאר בשמים כגון אגוז מושקאטו • קוביבי • קאנילה • והדומה להם וזה מפליא לעזות בגבורת האנשים והוספת זרע ועורעור החשק : אחרת עטרת התרנגול ובציו • אחרת גיד של צבי דרהם א׳ מעורב בביצה משולשלת וישתה אחריהם מעט יין טוב • ומי שיש לו יכולת לעסוק בסם בלטין אמבר"א יעסוק כי הוא מן התרופית המובחרו׳ לעורר הכחות ולהוסיף משגל : והרבו הרפאים בתועלת השירש בלטין סטיריוניש למיניהו אבל אגלך סור מה שהזכור ברמז ן׳ סינ׳ ונכון לרעת כי מין של סאטירי׳ ובלשון יון ציגואורתי"ש על שם שני שרשים נרמים לבצי הכלב ורהגרה לעולם

שורש אחר מהם מלא ודשן בשנה זו ומסוגל מאד להוסיף זרע וכח המשגל והשורש השני דל ורזה המבטל כח המשגל ומיבש הזרע אבל בשנה של אחריו להפך ששורש המלא ודשן נעשה דל ורזה והשורש הרזה יתמלא וידשן ויוסיף כח המשגל וידיעה זו הכרחית פן יהיה למקש לעוסק בהם בלתי ידיעה זו ובמקום רפואה יגרום היזק לעצמו • ומן התרופית הצוניות הם הסיכו׳ והרחיצית • הסיכות הם שיסיך בצין ואברו בשמן אגוז מוש קאטו או שמן קושט

קושט או שמן גאריאופול"י או זיביט ובסגולה שמן של נמלים בעלי כנפים אבל לעולם מעוטן יפה ורובן קשה פן יעלה ריחם החד אל הנחירים ויבטל פעולתו • ועתה נדבר בתרופות נאותיות אל התלהבות הבצים והם על שני פנים ר"ל פנימיות וחצוניות פנמיות שאם צריך להקזה יקיז דם • ואם צריך להועה יעסוק במזיעים • חצוניות הם תחבושת מעשב בלטין פארי"ש כתוש וכרוך בבציו או יקח אגרימוניא כתוש ומבושל וישים עליהם ולפעמים צריך שיעסוק בשרש קוקימור אזאניני ובעלי העשב רוטה ופרח קאמומילה שמכולם נעשה תחבושת ועוד הרבה הרכבות כאלה נמצאות בספרים ולא אביא בכאן כי בחרתי בתרופות קלות ומצויות :

פרק ג' מדבר בנזקים הנופלים בכלי זרע ר"ל הגרת הזרע או העדר הזרע :

לקיום המין צריך שלשה תנאי' • התנאי ראשון שיהי' נולד הזרע כראוי בתוך כליו הב' שיהיה שמור שם עד זמן המשגל • הג' שאז ע"י כח הדם טבעי ורוח חיוני יהיה יורה כחץ למטרה וכל זה באתי להודיע לפי שלפעמים נופל נזק בהם באופן שאינו שמור שם הזרע וגם אינו יורה כחץ והוא על ב' פנים • הא' בהגרת הזרע והזיבה בלי משגל • הב' הממהר להזריע במשגל • הג' המאחר להזריע • הד' כשאינו מזריע בין במשגל ובין בלתי משגל • ועתה באתי להשכילך בינה ואודיעך שיציאת הזרע בלי משגל יהיה בב' אופנים • הראשון כשרואה קרי בלילה • כהגרת הזרע והזיבה ויעיין בפרק חולי הגונוראיא"ה : השנית הממהר להזריע בשעת התשמיש ר"ל קודם זמנו ויש לו ב' סבות • הסבה ראשונה כאשר כלי זרע רפווס ושביליו פתוחים הרבה באופן כי בנגיעה בעלמא זורע ואז תרופתם הסמנים העפציי' המוזכרי' בפרק ב' ספר גן נעול : הסבה השנית הוא עבור עצם הזרע ר"ל או עבור רתיחה יתירה בכליו או עבור רבוי הרות וזה יקרה לבחורים חסרי נשים ואז ממהרים להזריע עבור חדות הזרע ורתיחת הדם • ותרופתם הרכבות שיש בתוכן אופיום כי מבטל כל רתיחה וממזג הבשול וזה ידועה לישמעאלים ולהורייס העוסקים באופיום כדי להוסיף התשמיש כי טבע האופיום הוא לעכב הרוחות במהלכי הכלים וככה יתאחר בתענוגיו ולכן נשים שבארץ הינדיא"ה אשר אש תוקד בקרבם מאכילים לבועליהם קודם התשמיש אופיום כדי שיתארכו וירבו בתשמיש נבין בזה שכל הממהר להזרי"ע יעסוק בו • אמנם צריך עיון גדול בזה לשני טעמים • הטעם הא' להיות כי האופיום גורם רדמת האיברים והגידים פן יגרום היזק למות • הב' פן יהיה הולד הנולד מאותה טפה טיפש או בור כי דרך האופיום לעכב הרוחו' ולכן טוב לו להוסיף עליו מעט מהסם אמברא או שמן של קאנילה או דבר אחר המבטל ארס האופיום :

פרק רביעי • מדבר באיחור או בקלקול שפיכת הזרע סבותו ותרופתו :

אמרנו בפרק שעבר בתנאי השלישי כי מן הראוי שיהיה הזרע יורה כחץ • אודיעך עתה שתתקלקל השפיכה במשגל עבור העדר רוח החיוני שבעצלים ובחישי הבצים ומזה נולד רפיון האבר ואיחור ההוצאה • נוסף על זה נזק אחר והוא שיתקשה האבר במשגל אבל אינו מזריע אלא אחר מיתת האבר בהיותו ישן כמו שהביא בדטולינוס מעשה באחד שבקושי האבר לא היה מזריע אלא דוקא באבר מת ובנשיקה קלה ולהבין הענין דע כי הדם ימלא את גידי האבר בהסכמת רוח החיוני ויקרה הקשוי אבל כדי שיהיה יורה כחץ צריך שיתבשל כל צרכו בכליו ושיפליש כל שביליו ולפעמי' תעכב פעולתו ותתאחר הזריע' עד אחר מיתת האבר או בשעת השינה :

תרופותיו שיעסוק במחזיקי הגידים מבית ומבחוץ • והם כל מיני בושם המוזכרים כמה פעמים בחבירי וגם יסוך ערותו מן השמנים הנ"ל :

פרק חמישי • מדבר ברפיון האבר ושאין בו כח גברא :

לפעמים נופל איזה נזק בכלים ומונע גם משכב את הבעיל' והוא על ב' פנים • הא'

מי שאין בו כח גברא כלל ולא קשוי הגיד • הב׳ בהעדר הירייה ר״ל שאינו יורה כחץ והכל יבירר באר היטב דבר דבור על אופנו • הראשון יהוא חולשת או מיעוט הקשוי ואין בו יכולת כלל לבעול ויהי׳ עבור אחת משש סבות • הסבה ראשונה עבור כווץ או תרדמה אשר יקרה בעצלים וכיוצא • הב׳ עבור קלקול הגידים אשר בפצוע דכא מרוח אשך וכיוצא כמו שהביא יאקובוש פונטאנ״ו מעש׳ בשר אחד שמהתמדה יתירה ברכיבת הסוס ניזק מאוכף שלו וזה נמצא בפסוק והוא המעוך וכתות ונתוק וכרות וכו׳ • הג׳ עבור חולשת המות הנמשכת אחר נפילה והכאה • הד׳ לעת תשמיש כשיפנה לבו לדבר אחר ומבטול המחשבה : הה׳ ימנעוהו שאר ענינים והם שנאת הנבעלת או הבושה או חשוקה חזקה נשקעת בלב • הו׳ ראויה להביאה בספר ואם זרה אצל הפילוסופים והיא אם נקשר החתן לעת חופתו ובענינים האלה בבחרותי שמעתי כמה תחבולות • (ובלשון ספרדי לו אטאדון) (ובל״א זיא האבין אימס פאר טאן) ויש כמה רופאים מאמינים בזה וגם כותבים תרופתם ואני לא אחשוך ידי מלכתוב שתים או שלש תרופות קלות העשי׳ ואינם יוצאים ממרכז דת התורה שהרי מצינו בתרגום יונתן בן עוזיאל בפסוק לא יחבול רחים וז״ל ולא יהוי גבר אסר חתנין וכלין בחרשין ארום נפשא דעתיד למיפק מנהון מחבל • וכן הירושלמי ולא תהוון איסורי חתנין וכלין ארום כל דעבד אילין כפר בחיי עלמא דאתי :

תרופתם יקח שריגי עץ ביטולה וישתין עליהם או ישתה מבשול שריגי ביטולה הארטמן כתב שיהיו רוחצים ערות חתן וכלה במים מבושלים של עשב אקויליגיום לשמור עצמו מן הנזק ישים כסף חי לתוך קליפת האגוזים או הלוזים ויתלה על צוארו : אחרת ישים כסף חי לתוך קנה ויחתם אותו ויתלה על צוארו • סגולה אחרת יקנה דג לוציאוש (בל״א העכט) זכר וחי וישתין לתוך פיו וישלחנו שנית אל הנהר : אחרת ישתין דרך חור הטבעת קדושין בין לפני ובין לאחר קדושין יש גוררי׳ מעט מן טבעת דק כעפר ונותני׳ לחתן לשתות בכוס של יין :

אותות המקרים הנזכרים נודעים מפעולות העלול ובאופן זה אם העדר הקשוי וחולשת המשגל בא מאפיסת רוח החיוני ניכר מחולשת כח הגוף • ואם בסבת חולי האיפוחונדריא׳ ניכר מדמיונות זרות שבו • ואם מכווץ או תרדמה בעצלים ניכר מרפיון ורזות האבר עם בטול החוש • ואם מנזקי איברי המשגל ניכר מאפיסת התאוה אל התשמיש • ואם שחוששין לו לכשוף או קשירה נודע למי שהיה נשוי כבר או למי שיודע בעצמו מקדם היות בו תגבורת אנשים ועכשיו נטלה ממנו והנה אחר החקירה ודרישה וידיעת הסבה ישתדל הרופא להסיר וימצא תרופתה דבר דבור על אופניו :

פרק ששי מדבר באיכות הקרי • ומהות הזב סבתם ותרופתם :

בעל קרי שוה לזב בכל ענייניו • כי כמו שיקרה לבעל קרי בחלום עבור הרהורים רעים כך לפעמים יקרה לזב כהקיץ כשנותן עיניו באשה ומיד יזריע :

סבת רוע המקרה תהיה התעוררות כח הדוחה עבור שפעת הז״ע שבו ונולד מרבוי אכילה ושתיה ובטלה ושאר תענוגים ובודאי יתעורר הזרע עבור ב׳ סבות • הסבה ראשונה מהרהורי׳ רעים • הסבה שנית השוכב על ערפו שאז יחמם הכליות וחוט השדרה : ודע שנית שכל הרואה קרי בתחלת חליו יורה על רבוי רוע החומר ואריכת החולי (ומזה אמרו ז״ל הרואה קרי יפה לחולי זה יהיה בסוף החולי כי אות הוא לחוזק הרוח החיוני) :

תרופתיו אם נודע שבעבור שפעת זרעו רואה קרי ישתדל להסיר הסבה וימנע מן המזונות המוסיפים זרע והם גרעיני פינו פיצסטאצי״ו בולבי קטניות ולפת וכיוצא בהם זו ואצ״ל שימנע את עצמו מבשר ויין הרקחי אבל יעסוק במאכלים המקררים והקובצים : ובירקות כמו חזרת בליטיש אטריפיליצי ודילועין וקישואי׳ ואבטיחי׳ ופירות חמוצים וכיוצא • ואם בעל בשר הוא יקיז דם וכדי שלא יתעורר יותר הזרע ממקומו ירחיק עצמו מן ההרהור ומן הבטלה ויפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב עצמו לדעת בכל חכמה כי אין מחשבת עריות תתגבר אלא בלב פנוי מחכמה ולא ישכב על ערפו אלא יטה עצמו מעט לצדדיו גם יפזר על יצועיו ירקות המקררים והם עלי ערבה • והזרת ופרת נימפיאה או ויאולה והדומה להם : אמנם רפואות המקררות

המקררות ומעצרות הזרע כבר מוזכרות למעלה כמה פעמים בחבורי • אמנם אכתוב כאן ב' או ג' נוסחאות ואלה הן קח זרע פורטולאקה וזרע אגני קאסטי מכל א' חצי דרהם זרע פלאנטאגיניש וזרע רוטה מכל א' דרהם שלם ורדים אדומים מורקחים בסוקאר ג' אונקיאש ויעשה מהכל תערובות :

נוסח אחרת קח זרע אגני קאסטי קוריאנדרי מתוקן בחומץ מכל אחד ב' דרהמאש זרע פלאנטאגי' זרע רוטה מכל אחד א' דרהם סוקסיני קוראל מכל א' חצי דרהם ויעשה מכולם אבק שכמות לקיחתו יהיה משקל דרהם שלם בפעם אחת :

פרק שביעי • ידבר באיכות שלשה מקרים אחד מגונה מחברו ואלו הם • האחד בלשון יון סאלאציטאש • הב' סאטיריאזיש • הג' פריאפישמום • ה' ישמרנו מכולם :

יש שלשה מקרים הנופלים בכלי זרע משונים ומגונים • המקרה האחד בלע"ז וביון סאלאציטאש והוא תאוה יתירה אל התשמיש באופן שקודם גמר הביאה חפץ שנית ושלישית ויותר וסבתו רבוי הזרע ויתרון הדם :

המקרה הב' בלשונם סאטיריאזי"ש המוזכר בחברי הראשון בספר עולם קטן פרק שמיני • והוא שהשמש דש וזורה ואחר ההזרע' אבר שלו אינו מת אלא עומד בגבורתו וחפץ שנית לעשות מלאכתו וזה נולד גם כן משפעת זרעו ורוח החיוני ולפעמים העלולים בחולי הלז נופלים בחולי הדרוקן ושרפון וכבר נזכרים למעלה :

תרופתם ע"י סממנים הממעטים והמקררים הזרע וביותר החמוצים :

המקרה הג' הנקרא פריאפיזמו"ש והוא התמדת הקשוי אשר בגידו עם חוסר תענוג וחוש אבל לפעמי' יחוש וירגיש כאב בשרשי הגיד וזה נולד מרוב רוחות הנכנסים לתוך עצלי וגידי האבר ומעשה בגוי אחד זקן מנאף עסק בסמנים חדים ובבשמים להוסיף בתשמיש ונפל בחולי הלז ומרוב קשוי אברו נולד בו כאב גדול ובסבתו מת אבל אבר שלו לא מת • אמנם תרופת הפריאפיזמו"ש הם רפואות ממרקות וביותר ההקאה עולה על כולנ' • ואחריה יעסוק בסמנים המבטלים ומפזרים הרוחות אשר בו נסגרים • והם זרע אגנוקאסט"ו וזרע חזרת רוטה וכיוצא • תרופה חיצונית שירחץ הגיד עם יין שנבשל בו זרע כמון וזרע רוט"ה וכיוצא :

סינירטום הביא כמה מעשים בענינים האלה ואני אביא רק ג' מהן • ואלה הן • מעשה בגוי א' (וגם ו' ס"כא מזכיר בספרו ג' אופן ב' בענין זה) כל עוד ששימש מטתו השמש דש מבפנים ובעל הבית זורה מבחוץ את הזבל (ר"ל שלעת תשמישו קרה לו ששלשל לעשות נקביו) וכל זה בא מרפיון פי הטבעת ורוב התענוג • מעשה הב' בא' אשר בתשמישו לא הוציא זרע דרך פי האמה כי אם רוחות • ומעשה ג' באחד שבמקום הזרע הגיר דם הרבה וה' יצילנו :

ברוך היודע כל סתום :

בסיום ספר שלישי מעין

חתום :

❋ ספר ❋

פרדס רמונים

דובב שפתי ישנים · בג' לשונות עונים · לכל שואל הסמנים · ומחות העצים · פרי מגדים חדשים עם ישנים · בדרך אלפ"א בית"א נמנים · ובנקל המעיין בכימנים · ימצא חפצים שבו טמונים :

הקדמת לספר פרדס רמונים

אמר המחבר הנה הואלתי לדבר על העצים על העץ ועל פרי העץ שהם תוצאות חיים לנצרכים ולמי שאין ידו משגת לתרופה שדמיה מרובים זאת ועוד אחרת כי כהרף עין אכל כל רוכל כתאוים ביותר מובהקים ומבוקשים בשעת הדחק וכלם בחדא מחתא כללים בספר זה הנקרא פרדס רמונים וכו כל פרי מגדים שבהם נשתבחה א"י ורבים כאלה כלם כאחד ועידון יגידון שמם פעמים שלש בל"ה תוגרמא ואשכנז ועו"ב כדי שכל מדינה ומדינה ועם ועם המדבר כלשון עמו ימצא חפץ לעת מצוא מלבד ספר ערוגת הבושם שלאחר זה אשר שם עשבים ובשמים כאשר עיניך תחזינה מישרים כל נמעי להתם ואתה עתה ברוך הקורא תן מהודך עליו אל תרחק ממנו חקנו ובואה כי שלום לך :

א **רמון** בלשון רומי פונקי · ובלע"ז גראנאטה (ובל"א מילגרום) ובלשון תוגרמייס נאאר · ובערבי רומאן :

שלחיך פרדס רמונים עם פרי מגדים **אמר** המחבר מה מאד מצא חן בעיני שלמה המלך ע"ה עץ הנכחי לעשורתו נושא לכל עצי הגן אשר לשלמה ושבשדה לקרותם על שמו פרדס רמונים · אמנם דע שהם שני מינים · המין הראשון נושא פירורת והם הרמונים · מהם המוציס ועוצרים כל שלשול בין ברם ובין בלא דם והם טובים לרוות את הצמא ולקרר חום הכבד ולהחזיק האצטומכא : והמין השני הם מתוקים גם טבעם לשלשל ולרכך הבטן · אבל שניהם יחד טבעם לשמח את הלב · קליפותם עוצרות מאד בין כשהם מבושלות בתוך מים או יין ונעשה משקה עפציי ובין כשלוקחים אבק הנעשה מהן בכמה אופנים · וכמו כן נעשה מהם תחבושת חוץ לגוף בכמה אופנים · המין השני אינו נושא פירורת אלא פרחיו כפרחי השושנה יפים מאד וכמו כן עוצרי' כל שלשול עצו כלו שבחו הרופאים או עפרו ליבש כל נגע וצרעת :

ב **נפן** בלשון רומי ויטיש · (כל"א ווין שטאק) ובל"ת אסמא :

נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פרחת הסמדר אשקיך מיין הרקח ברוך ה' על הגפן ועל פרי הגפן והוא המשובח בחמשה פירורת שנשתבחה א"י בהם ואני ג"כ אדבר מעט בשבחם ובשבח העץ ושריגיו וכל השייך לו · ענבי בוסר או סתוניות מקררים והם מרווים הצמאה · ועוצרים כל שלשול וכשהם מבושלים היטב בשמש אותם ענבים משלשלים ומחממים הגוף ומחלישים את הגוף · הצימוקים מחזיקים ראשי האיברים פנימיי' ומשמינים

ומשמינים את הבשר וטובים לבעלי חזה וריאה · יין חוסס כשנתבשל עד שיקבל צורת הדבש וטוב לרכך הבטן · וכל שאת וספחת · חרצנים טובים לישב בהן בעלי שקוי ולכאב הפרקים · אפר שרשי הגפן משחית בשר חי בכויה נקרא פונטאניל"ה ולרחיצת הראש כאשר יש בעור קשקשת וסובין נקרא בלשון רומי פטיריאזי"ש עיין למעל' בפרקו דף :

ג **תאנה** בלשון רומי פיקוש (ובל"א פייגין) ולשון תוגרמיים אינגור' אגאג' :

לעת שהתאנה חנטה פגיה טובה היא לכל נגע וצרעת ואף אם עמוק במראה אבל אינה טובה לאכילה · אלא אחר שנתבשלה היטיב בשמש ונכווצת מעט · אז תרכך הבטן והחזה וכל מורסה פנימית וחצונית וטוב לרפאות השיעול ולהוציא הליחה בנקל : ותוסיף בהגרת השתן ובווסת הנשי' · ענפיו ועליו בשול שלהם מרפא כל נגע וכתם אשר בעור הבשר · ראיתי אחד וגם עדת בנסיוני שלקח העלים של תאנה יבשים ועשה מהם אבק מעורב עם שלש פעמים כמשקל האבק דבש מנוקה ונעשה מרקחת ולקח מידי יום ביומו פעמים כמדת אגוז ונתרפא מצרעת שהיה כשלג ממש ;

ד **עץ זית** ידוע לכל בלטין אוליווה (בל"א אליבן בוים) ובלשון תוגרמיים זיתון אגאג' :

לפי שהפליג שלמ' המלך ע"ה בשבח הזית באמרו שמן תורק שמך וגו' · אמרתי על לבי לדבר בשבחיו ובאיכותיו : שמן הנסחט מזיתי' סתוניות שאינם מבושלי' כל צרכן ושבחו הרופאים לעשות ממנו כל משיחה ורטיה לרכך כל שאת וספחת · שמן זית זך וטוב מזתים מבושלים טוב מאד בכל מאכל ויפה כח הבן מכח האב · הזית עצמו עם היות שחז"ל דברו בגנותו שהוא מפטם את הלב על כל זה האוכל מעט מהם עם מזון אשר בסעודה מחזק האצתומכא וגורר התאוה ור"ל כזה כי כוונתי לדבר בשבח העצים אפילו עצי השדה · עץ הזית או עליו שחוקים עושים מהם תחבושת לכל נגע וצרעת · שחוקים ומאובקים ומעורבים עם דבש משחית בשר חי שבכויה נקראת פ'ונטאניללה או בכל חבורה ונגע וביותר בנגעי הפה · בשול עצו לא זו בלבד שמרפא נגעי הפה והגרון אלא אף גם זו שמסי' תבלול שבעין גם ספוג טבול בבשול הלז כתתו על הטבור יעצור כל שלשול דם והגרת הווסת · גם טוב לרפאות נגעי הבשר שבעפעפים ושבאזנים ועוד שאר תרופות ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריחו כלבנון :

ה **עץ תמר** בלטין פאלמא (בל"א דאקטיל בוים) ובל"ת חומרא אגאג' :

אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו לדבר בשבחן כי שבחו הרופאים את התמר וסנסניו באומרם שהם מחזיקים את הגוף ועוצרים ועפציים אבל הפרי עצמו המתמיד באכילתן גורם לעצמו כאב ראש ודוקא כשהן לחים אבל תמרים יבשים טובים הם אחר הסעודה להסיר הקיא ולרפאות עמהם כל הגרת הדם היוצא חוץ ממנהגו בין על ידי רקיקה ובין על ידי שלשול או דרך השתן או טחורים באנשי' או דרך ווסת הנשי' ודי בזה ועליו אין להוסי' :

ו **אתרוג** בל"ר ציטרום (ובל"א צוטרונין האלץ) (ובל"ת אגאג' קואון) או לימון :

ולהיות שכתבתי מהות ואכות בתרופות חמשה פירות שנשתבח' בהן ארץ ישראל אדברה נא בשבח פרי עץ הדר מכל עץ רענן כי כמו שפרי שלו מושלם בכל מדות טובות כך עצו מושלם וחי כל השנה ועלהו לא יבול ועומד ביפיו יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו כברכת ה' אשר ברכו ה' נחמד למראה וטוב למאכל תוכו כברו ובו סגולות נפלאות כי קליפותיו מסידים כל כאב פנימי ומחזיקים את הגידים בשר עורו הלבן הוא אמצעי בחם וקר אבל נותן כח באדם הפנימי החמוץ מקרר הכבד ומטהר האדומ' ומרווה את הצמא למים : גרעיני' שבו טובים לכל כאב פנימי ומוסיף עיכול ומביא הזעה והם עומדים במקום האבן הטוב ביצואר הנקרא בל"ת פאנזייר כי מגרש כל ארס כמות הפירי כולו הוא משמח הלב ומחזיק הגוף והוא כתריאקה ממש לכל חולי וביותר בקטנים המוציאי' (ווירמוליס או סארפאפיון) והם האבעבועו' בל"א (בלאטירין) · מעצו אינם מדברי' הרופאים אבל בלי ספק ברא מזכי אבא ע"פ יאמרו המשלים בלשון תוגרמיים (אלמא אגאג' דאן איראק דוש מים) ר"ל התפוח אינו נופל רחוק מן העץ ולענ"ר לעת הוסר עשבים

והדר

והדר במקום שאינם מצויים הרופות אם יחתך
חתיכ' מן העץ הלז ויעשה ממנו בשול יחזיק הגוף
למצוא תרופה לנפשו בזה :

ז **תפוח** בל"ר פומים • ובל"א אפפילביו"ם ובל"ת
אלמא אגאג' :

עץ התפוח עושין ממנו בשול חוך חומץ וטובלין
בו ספוג או בגד ליתן על הבטן או על פי
השבעת וטוב לתחתונית או לשלשול דם • גם
מוציאים מים מעץ הלז בעודנו רטוב • וירוק • והם
טובים להצהיל פני הנשי' כדי שתמצא חן על בעלה •
גם טוב להן לשתות ממים האלו לעת שיש להן הנדה
יתירה בווסתן ולענ"ד המים היוצאים מעץ התפוח
רענן הם מן מימי אהרן ומביאים שלום בין אשה
לבעלה ולהן כתפוח זהב במשכיות כס"ף :

ח **אגוז** בל"ר יוגלאנס ובלע"ז גוזי ובל"א נוסין
האלץ • ובל"ת גיבי"ש אגאג' :

אל גנת אגוז ירדתי לראות באיביו יגעתי ומצאתי
שקליפת האגוז החצונית בעודנה רטוב ולח
מיץ הנסחט ממנו מלא כף אחת או יותר יקיא את
האדם בינוני בלי סכנה וכדומה לזה טוב לעשות
מקליפה פנימית אבק אחר שנתיבש ויקיא האדם ג"כ
בלי טרחא כמות לקיחתו הוא חצי דרכמה עד
דרכמא שלמ' קליפת האגוזים הפנימית הלובשת את
בשר אגוז הנאכל טובה לחולי הקוליק' • מיץ מקליפ'
האגוזים החצונית לרחיצת הפה והגרון • בעלי
אלקימיאה מוציאים מהם מים ויש מוציאים מהפרי
בלבד • מוציאים שמן מן האגוזים וטוב לכל נגע
וצרעת שאת וספחת והשותה ממנו בחולי הקוליקה
יתרפא וינצל :

ט **פרונוס** בלע"ז זווינה בל"א פלוימי"ן בוים
ובלת"ק שזפים בשולם טוב לרכך
הבטן ולהרוות הצמאה עצו וקליפתו מבושל טוב
לרחיצת הפה והגרון ושבחו הרופאים הקטף שלו
בכל חולי השתן :

ערמון (בל"ר ובכל לשון הגוים נקרא קאסטניא
ובל"א קעסטין בוים ובל"ת קסתאני
אגאג' :

ר"ל עץ הערמונים פירותיו הם עוצרים מחזיקים
ד'אצר' ומכא אבל מולידים רוחות בבני מעים
ומוסיפים במשגל • קליפתם עצו ושרשו כלם
מסוגלים ליבש כל מכה וחבורה ולרפאותן :

י **אגסים** עצו בל"ר נקרא פירוס (ובל"א בירין
בוים) בל"ת ארמוט :

פירותיו מחזיקים האצתומכא אבל גורמי' רוחות
בבני מעים • מעצו עושים כמה תרופות
ולהיו' עפציי לכן בשול הנעש' ממנו טוב לתחתוניות •
ולנפילת הכרכשתא חוצה או הרחם ממקומ' גם
עושים מאבק שלו עם חלבון ביצה תחבוש' לחולי
הנזכר • גם טוב לשתות מבשול עצו וקליפתו
להעציר הגרת הדם בכל מקום שהוא :

י"א **אפרסק** עצו בל"ר פירסיקו • בל"א פערזיך
בוים • בל"ת שיפטאלי :

פירותיו מרככים הבטן אבל אינן טובים לגוף
ומזונם רע • מן עצו ומן שרשיו ומן
עליו עושים כמה תרופות קטף הנוטף ממנו מעורב
עם יין ארו' טוב לכל בעלי ריאה והקאת הדם ומרפא
כל נגע שבגרון ולכל חולי הכליות והמקוה מגיר
השתן ומפצץ האבן • פריו ופרחיו ועליו וקליפתו
כולם טובי' לגרש התולעים ואם יטיף לתוך העינים
מבישולו טוב להעביר התבלול : מעצו ומעליו
עושים משיחה להצמיח שיער הנושר ועוד בו שאר
סגולות ואין מספר :

י"ב **תות** עצו בלע"ז נקרא מורוש • בל"א
(מויל בירין) ובלשון תוגרמא תוד
אגאג' :

פירותיו מרככים הבטן ומסתווניות שלהן עושים
שירופו די מורא"ש והוא טוב לנקות
ולהסיר נגעי הגרון : קליפתם וביותר מן שרשיו
כתושים ונעשה אבקת רוכל לגרש תולעים שבבני
מעים : מעליו כתושים נעשה תחבושת לרפאות
כל נגע וצרעת :

י"ג **אגור** הוא העץ שכך קוראים אותו בלשון
החכמים ז"ל ובל"ר רהו בלע"ז
סומאק ובל"ת סומאק :

פירותיו אדומים והמוצים טוב למאכל בני אדם
ובריאים לרוות את הצמא' גם לעצור
כל

כל שלשול והגרה יתירה בין באנשים ובין בנשים צבעים עוסקים עמו בין בעצו ובין בענפיו להשחיר הבגדי' גם טוב להשחיר השיער : גם עושים ממנו קילורית לעינים וביותר התינוקו' כאשר מוציאים אבעבועות הנקרא ויראולו שורין מפירותיו מעט בתוך מים של ורד ונותני' עם פשתן ע"ג העינים החושש בשיניו יתן מעט מקטף הנוטף מאילן זה בנקב השן וינצל מכאבו : מן עליו עושים תחבושת להמית הסרטן ולרפאות כל חבורה אשר באצבע נקרא פטיריגי : פירותיו שרויים במים אם יטבול בהם סמרטוט או ספוג ויניח ע"ג בועה או התלהבות תכף יתכבה וינצל :

י"ד בטנים עצו נקרא בל"ר פינאשטיר ובלע"ז פיסטאקי בל"א (פיכטין בוים) ובל"ת פוסתו"ק בערבי זונאבאר :

מה אעידך ומה אדמה לך עץ הנושא בטנים דמתה לתמר קומתך והנך טוב למאכל לקיום הגוף וקיום מין האנושי פירותיך טובים להשמין רזי הבשר ולבעלי הריאה ולשיעול ירכך החזה להוציא הלחה בנקל • ושבחו הרופאים מאד לאכול מפירותיו מי שכחו חלוש להוסיף במשגל : שמן הנסחט ממנו טוב לכל תחלואי הגידים ולכאבם לכן שבחו הרופאים לכל בעלי השתוק והכויצה והדומה להם : עצו מבושל טוב לכל חולי קר :

ט"ו רותם בל"ר יוניפירוש (בל"א וואטיליר האלץ) ובלע"ז גיניפיר"ו בל"ת ארדיג' אגאג' :

והם שני מיני' המין הא' הנוש' פירות כמו הדס או פלפל רטוב ופירותיו טובים למאד בכל חולי הבא מחמת קרירות כי יתנו כח לגידים גם מהזיקים [illegible] האצתומ' ומגרשים רוחות שבקרבים • עצו כולו חם ויבש ושבחו הרופאים לכל חולי פותחים כל סתום שבורידים ומנקי' אותם מכל לחה להגיר השתן ולפוצץ האבן אשר בכליות ושבמקות גם טובים עצו וענפיו ועליו ופירותיו נגד כל ארס שבעולם לנשיכת הנחש למגפת ה"י ממנה • ונגד כל קרחת ומבטל השתוק והכויצה ורעש האיברים מסיר ריח הפה מחזיק המות והזכירה : קטף הנוטף ממנו בל"ר נקרא (גוממ"א סאנדראאק"ה) • (ובל"ת סנדארו"ס) טוב מאד לעשות ממנו מוגמר לחזק המות והנז"ה היורדת מן הראש וה"א במקום קאר"אבי : בל"ת קייריבאר • הנמצא לחוף הים של דנטיסק"ו אשר (בל"א אויגשטיין) כי ירפא שלשול הדם וטפטוף הפיסטול"ה והגרה יתירה בנשים והורג שרצים שבבני מעים ועוד כמה תרופות לאין מספר :

ט"ז הדס עצו נקרא בל"ר מירטוס ובל"ת מירסין אגאג' :

כל המכונה בשם ישראל מכיר אותו • יש מין אחד ויפה • והשני הדס שוטה שפסול לקיום המצוה • אבל כשר למלאכת הרפואה : פירותיו עוצרים מאד ומחזיקי הגוף הן ויפים בכל שלשול • עליו הרוחץ בשרו בהן יסיר ריח רע כי יעשן לפעמים בגופי בני אדם • ועוצר הזעה יתירה בבני אדם • טובים לכל שברון הכים באנשים ונפילת הרחם בנשים ולחמימות העינים • עצו ועליו טובים לרחיצת הראש לחזק אותו • גם לטהר מן הסובין אשר בראשו הנקרא בלע"ז פטיראזיש טוב לחולי הפרקים ועוד להן סגולות באין המנה :

י"ז תאמריסקו (בל"א טאמריצסין) ובל"ת אולגין אגאג"י :

חם ויבש עצו פותח כל סתומי הורידי' • ושבחו הרופאים מאד מאד בכל חולי הטחול • עצו וענפיו וביותר קליפתו מאובקים ומעורבים עם דבש לעשותן מרקח' או בשולן או שרויי' ביין (זו ואין צ"ל ביין שכיבו בו חיזומין בלע"ז אקקיאל או אזירו) מקליפתו ועליו עושי' שמן מבושל תוך שמן זית וטוב לסוך על גבי הטחול לעת שיש בו נפוח וסתימ' :

י"ח לאברו"ם בלשון ספרד ווירילל ובל"א לארביר בוים ובל"ת דיפנ"י אגאג"י :

פירותיו טובים לגרש רוחות שבקרבי' • ולמקשה ללדת ולהגיר השתן ושבחו הרופאי' עצו ועליו וקליפתו • וביותר פירותיו בכל חולי ארסיי ובכל חולי הבא מקור • כמו כן הסך משמנו או העוסק בבשולו מעצו ועליו ינצל מכל כאב הפרקים :

יט אולמום בלע"ז אולמו ובל"א רישטין האלץ
בל"ת קארה אפאגי'. בערבי דידאר
ודומה לשמם בפסוק :

עושים ממנו הרבה הרופות וטבעו עפציי ומיבש
וקליפתו יותר מר ויותר חריף לכן עוסקים
בו האומנים בכל חבורה ומכה • בשול (עגו פ' אונגיא)
בתוך יין או מים וטוב להסיר הליחה • ויש עושים
בשול מן עליו ועורבים אותו בתוך המזונות להתיך
הליחה ולחזק האצטומכ' • העלים שחוקים הדק
הטיב ומעורבים עם חומץ מטהרים כל צרעת • ויש
רחוצים עם בשול עצו כל בשר או מקבלים האיד
מבשולו והוא טוב לכל בשר להעלות ארוכה ולחבר
עצם אל עצמו הנשבר או נבקע או נפסד :

כ פינום בלע"ז פינו סאלבטיק"ו (בל"א פינטי"ן
בוים) בל"ת שילבי אגאג' בפסוק אורן :

עצו כולו רפואיי ושבחו הרופאים כתוש הדק
היטב לאבק וליתן מאבק הלז עם יין לשתות
לבעלי הכבד והטחול ולשקוי ולכאב הלב אפס כי
יהיה נוהר כל העיסק בלקיחתו שלא יאכל ולא ישתה
שום דבר שמן באותו הזמן :

כא קוירדקום בלע"ז קוירציא (בל"א אייסין
האלץ) ובל"ת בילוט :

ואתנה אל לבי לדעת תרופות עץ האלו"ן עצו
וקליפתו ופירותיו - כולם הם עפציים ולכן
שבחו הרופאים למאד בכל שלשול והגרה בין ברם
ובין בלא דם וביותר בשול הנעשה ביין ארום וכפי
הנסיון המרתמיד בשתיית אבקו או בשול קליפתו
ארבעים יום יצא חפשי מכל נגע וצרעת ועל זה אני
מעיד • ולא זו בלבד אף זו כל העוסק ברחיצת
בשרו עם בשול הנזכר ימצא תועלת גדול וביותר אם
נעשה במי ים או מים חמים כחמי טבריא :

כב אביים גם בלע"ז אבייטי (ובל"א טענין בוים)
בל"ת יוניר אגאג' :

בחרתי לדבר בך האר"ז אשר בלבנון גם עץ הלז
כולו עפציי ואבק הנעשה ממנו או מעליו
משקל דרכמא עוצר כל שלשול והגרה • ואם
שותה אותו עם ביצה בת יומא יהרפא הזב כי יזוב
וכל העוסק בשרף הנוטף ממנו ינצל מכל נזילה :
ובעלי אלקימיא מוציאים ממנו שמן והוא טוב לחולי
הקוליקה ולגרש רוחות נעצרו' בקרבים ולבעלי
ריאה ועל כולם בטפטוף השתן או בהעצר השתן אין
למעלה ממנו :

כ"ג ציפריסום בלע"ז ציפריססו (בל"א
ציפרעסין בוים) ובל"ת גא"ם
אגאג' • ובפסוק כדברי המפרשים הם עצי
ברותי"ם :

עץ הנזכר הם שני מיני' ותרופו' שניהם אחד
וטבעם חם ויבש • ריח העץ נאה וטוב
לכאב הראש הבא מסבת הלבנה או מקרירות או
מרות צפונית נסורת של חרשן שלו טוב לכל שלשול
והזלת השתן ולבעלי רזה לבעלי שקוי הנקראים
הידרופיקוש לכל מי שיש שבירה בכיס נקראת
קריפאדור"ה יעסוק בשתיית בשול עצו או הנסורת
שלו גם יעשה אספלנית כמנו וימצא מרגוע לנפשו
בעז"ה : אבק הלז מעורב תוך היין הוא נגד עקיצת
עקרב האשה הנעדרת מווסתה תתמיד בשתייתו
ותתרפא : עליו שחוקים מאובקי' לאבק דק
לעפר ומעורב עם דבש של שושנים ירכך כל מורסה
גם ירפא את הפוליפוס אשר בחוטמ"ו עליו
מבושלים בתוך חומץ ומעורבים עם קמח
התורמוסים יסירו צפורנים החזיזים בלעז
(ראש' פוז"ש) וממנו עושים תרופות וקילורית
לעינים ולכל שאת וספחת :

כד ביטולה בלע"ז ביידיל בל"א (בירקין בוים)
ובל"ת יולגי בלה"ק במשנה צפצפה
והוא עץ מהודר מכל עצי רענן :

חותכין את עורו והמים הנוזלים מעור קליפתם
וביותר בחדש מאיום • טוב לשתותם
לפוצץ האבן שבכליות ושבמקוה ומגיר השתן גם
טוב לרחיצת הפה והגרון גם מסיר כתמי העור •
מוציאי' מים מן עליו והם טובים לכל חולי הבא
מעכירת הדם • ואני ראיתי שנתרפא זקן אחד
מצורע כשלג בהתמדת שתיית מין עץ הלז הנוזל
ממנו כמו ארבעי' יום גם יצא חפשי :

כה פופולום לבן • בלע"ז פופולו ביאנקו בל"ת
קאבא"ק (ובל"א פאפאל בוים)
בל"ה לבנה :

אל

אל מי דמית ככה בכבוד ובגודל בעצי עדן זה עץ
מהדר וגבוה לא זו בלבד כי נושא חן בעיני
כל רואהו אלא גם נצרך מאד עצו ופירותיו ונצניו •
השותה מקליפתו הנשחק לאבק משקל א' אונציא
ינצל מחולי גיד הנשה ומטפטוף השתן וכמו כן בכל
חולי הכליות • אשה כי תשתה במות כזאת עם שתן
הפידה לא תתעבר לעולם ג"כ ענפיו מסוגלים לזאת
וכל זה בסיו' נרתה פירותיו בעודם נתונים לתוך אוזן
אם יש בו כאב • ישקוט מכאבו ויתרפא • פרחיו לעת
שמתחיל לצמות כתושים ומעורבי' ברבש והם טובים
לחדר הראות • ומפרחים האלה עושים הרוכלים
משיחה טובה • ומסוגלת להסיר כל כאב ולהרדים
אותו גם להביא השינה להולה ונקרא אונגוינט"ו
פופוליו"ן :

כו פופולוס שחור • בלע"ז פופולו נירו (ובל"א
פאפל ויידין) בל"צ טרימבלו :

מיץ היוצא ממנו טוב להעציר השלשול והשותה
גרגריו עם חומץ טוב להולי הנכפה ה"י וזה
הוא כרוק אצל אנשי כפר • ענפיו כתושים עם חומץ
נותני' ע"ג הכאב גם לשתות ממיץ הנסחט ממנו למי
שיש לו חולי הפרקים ויתרפא בעז"ה :

כז פלאטאנוס בלע"ז (בל"א מארין האלריר)
ובל"ת גינ"א הר אגאג' :

ובפסוק כדברי המפרשים נקרא ערמון ויש אומרים
שערמון הוא קאסטניא והיא עץ שתול על
הרוב במקום אויר טוב ועל פלגי מים ועלהו לא יבול
בנקל ואין כמוהו בגידול וביופי ובהידו נחמד למרא'
וטוב למאכל ו"משתה הבא תחתיו עליו כעלי גפן
הרחבים ומה מאד נושא חן בעיני כל שותה יין ושכר
ישובו יושבי בצילו יחיו ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון

כח פראקסינו"ס בלע"ז • פראסינ"ו ובל' צרפת
פריזני (בל"א עשין האלץ) •
בל"ת בוראק :

בפכוק אלה כפרש"י הוא חם ויבש מטהר ומפזר
כל שאת וספחת ונגד כל ארס והנחשים
בורחים ממנו ולכן הרחיקו מדורם מעץ הלז • וכתבו
בעלי הנסיון שאם מענפים האלה נעשים עגול כתנור
של עכנאי אך ורק שנשאר מקום מעט צורת הפתח
ליכנס ולצאת ובפתח הלז עשאו מרורה • ותהיינה
עיניך רואו' איך הנחשים יברחו דרך האש ולא יעברו
דרך ענפי ושריגי העץ העשוי כמו עגול • השורה
ממיץ עליו מבשולירן יתרפא מנשיכתם וגם מחולי
השקוי איש שמן ביותר ומבקש לרזו' בשרו אזי יהמיר
בשתיית בשול הנזכר • זה הכלל בשול קליפתו מרכך
הכבד והטחול גם פותח כל סתומים אשר בורידין •
קליפתו שרופה לאפר ומעורבת בשמן ורד תרפא כל
נגע וצרעת ועוד בה סגולות רבות :

כט בוקסוס בלע"ז בוססו (בל"א בוקסין האלץ)
בל"ת שמשיר אגאג ובל"ה בפסוק
כדברי המפרשים תאשור :

עצו מאד טוב ליבש ולעצור להזק גם להמס מעט
את הגוף ושבחו הרופאים נסורת שלו או בשול
עצו שהוא ג"כ טוב כשורש כינ"ה בחולי הצרפתים
והכותש או אוכל משרשיו ינצל מנשיכת הנחשים
ענפיו ועליו מבושלים במי אפר עושים מהן צבע
קאסטני"א לצבוע שערות הבנ"א :

ל גאללא בכל לשון (ובל"א גאלאיפפיל בוים)
בל"ת מאזי • ובל"ה עפציאו עץ עפציי:

הם ב' מינים וטבעם קר ויבש עוצרים מאד ולכן
הרופאים קוראים לכל דבר הקובץ ועוצר
עפציי ר"ל יש בו טבע העפציי' אבק הנעשה מפירותיו
אם יפזר אותו ע"ג בשר חי או על שפתי הכויה הנקרא
פונטאנילל"ה ישחיז אותו והרבה כאלו בו תרופות :

לא איבאנו הבא מארץ הודו ובלע"ז • איבינו
ובל"ת אבאנוס :

והוא עץ שחור המשובח שחורה ונאוה לעשות
ממנו מטה ושלחן ותענוגות בני אדם ובו
סגולות רבות אמנם טבעו ליבש ולטהר כל הלחות
גם טוב לחרר חוש הראות ושבחיהו הרופאים בכל
נזילה היוררת מן הראש :

לב רוזמארינוס בכל לשון • בלשון ספרדי
דומירו ובל"ת ביבירייאי :

עצו כלו רפואיי חם ויבש • ושבחו הרופאים את
בשול מעצו • ועליו • וביותר פרחיו לכל
חולשת הגידים כמו תרדמה והשתוק והכויצה ורעש

האיברים והנכפה ב"מ ובכל נזילת יתירה מחמת חולשת הראש: אפרו טוב להסיר כאב השינים גם לטהרם:

לג ורד או שושן • ידוע לכל בלע"ז רוזה (ובל"א רויזין) ובל"ת גיול:

אחרי שירדתי לרעו"ת בגנים וללקוט שושנים ותרופתם נדבר בקצר' כי נודע לכל שיש להם כח לחזק האיברים ולשמח הלב • לקבץ האצתומכא ולקרר הכבר אמנם דע שהם כמה מינים ודתיהם שונות • המין הראשון והם האדומים מחזיקים יותר וטבעם לעצור כל שלשול אמנם שאר מיני הירד מהן המשלשלים מעט ומהן המשלשלים למאד והם הלבנים גם הנוטה ללבן • ולכל אחד יש שבח בפני עצמו יש מהן כרכומיים וריחם נודף מרחוק ויש מהן יערייים מעצי היער ותמצא בהן כמו אגוז או קשר והוא טוב להשחית כל בשר חי בחבורה וכענין אפר או דשן שלו:

לד סאנטאלוס בכל לשון כך נקרא בל"א (סאנדיל האלץ) ובל"ת סאנדאל • בפסוק כדברי מפרשי':

והם שלשה מינים כרכומי לבן ואדום הכרכומי הוא היותר משובח אבל שלשתן טובים לכל חולשת הגוף משמחי הלב מחזיקי המוח מקררי הכבד מפתיחי הטחול ומטהרים אותו מיבש כל ליחה יתירה ורעה שבגוף ושבחו הרופאי' בכל קרחות ובכל חולי החר ובכל כאבי הראש בין בפנים ובין בחוץ עושים ממנ' תרופות כמו משיחורת והאספלנית:

לה ליגנו אלואי בכל לשון • ובל"ת אוד אגאג':

וכדברי המפרשים היא קציעה והוא המשובח שבעצים והם ב' מינים גדול וקטן שם זה הובא מארץ הודו מזרחי: הוא היותר משובח והוא בלי ספק מעצי הג"ע לריחו הטוב ולרוב כחו לחזק המוח והלב והצתומכא ולכן מניחים עצו בתוך כל מרקח' יקר ונבחר מוגמר העשוי ממנו אין כמוהו מחזיק המוח והגידי' והלב וכל איברים ראשיים:

לו רהודין בכל לשון • (בל"א רויזין ווארץ) • ובל"צ ראסין סינטאנטילה ובל"ת בנתיב:

הנזכר הולך עץ הלז וכמו כן בו ריח טוב וביותר שרשיו וג"כ משמח הלב ומחזיק איברי הגוף וביותר הראש ולכן שבחו הרופאים מאד מאד בכל כאב ראש להיות מזוג עץ הלז עושין ממנו תרופות חצוניות לטהר כל נגעי הפה וכתמים בעור הגוף:

לז סאמבוקוש בכל לשון (ובל"א האלדיר בוים) ובל"ת מורבי"ר אנאגא בל"צ סוסיאן:

עץ הלז כל עוד שאתה משבח אותו הרי פוגם בו כי כולו רפואיי הוא וטבעו חם ויבש מפזר כל נפוח • ושבחו הרופאים בכל חולי השיקוי • פרחיו מרככים ופותחים ומפזרים יותר מסוגלים להזעה ועוסקים בהם ברפואות פנימיות בכל צמיחה ובתרופות חצוניות בכאב הקוליקה ובאיריזיפילא מה גם בכויות אש • פירותיו הם ג"כ בעלי הזעה ונגד כל ארס ומחזיקי הלב • קליפה התחתונה משלשלת ליחות רעות מימיות הטמונות בגוף חוצה וביותר קליפות שרשיהן • פירותיו שחורים ועושים ממיץ הנסחט ממנו כמו מרקח טוב למאכל גם טוב להוציא כל ליחה רעה שבגוף:

לח טיליא בכל לשון בל"צ טיללעט או טער לעאו • (בל"א לינדין בוים) בפסוק יש מפרשים אותו על עץ אשרה:

עצו כולו רפואיי ושבחו הרופאי' יותר מכל העצים בכל חולי הגידים וביותר בחולי הנכפה ב"מ כי עושים מפרחיו כמה תרופות וגם מוציאין מים ממנו להציל החולי מחולי הנזכר ה"י • חוץ לגוף עושים תרופות ממנו מן עליו עושין בשול לכל נגעי הפה ומהן עושין להתפזר כל שאת וספחת וביותר נפוח שברגלים • כתושים עם חומץ ומונחים על גבי כל נגעי הבשר ודי בזה לדבר בשבחו:

לט הידרא גם בלע"ז הידרא בל"צ לייערע (ובל"א איפ"ך או עפ"ך) ובל"ת סארמאשי"ק אגאג' • בלהק קקיון:

מה מאד נצרך העץ הלז בכל תרופות כי כולן רפואיי

דפואיי מפרחיו יבשי' נעשה אבק משקלו א'
דרכמא מרפא כל שלשול דם עליו מבושלים טובים
להביא ווסת אבל אין לך עסק עמהן כי נעשית עקרה
כל השותה מבשול הלו טוב לחולי הירקון לחולי
הטחול ולכליות חוץ לגוף עושים ממנו כמה תרופות
ומ־חצות וסיכות גרגריו ידועים . המסוגלים לפוצץ
האבן • עליו מסוגלים לכויה נקראת פונטאליל"ה
כי לוקח החממורת ומושך לעצמו חוצה כל ליחה
המעופשת ומזגלא שבכויה :

ט **ערבה** ידוע לכל • בל"ר סאליקס (ובל"א
ווידין) • ובל"ת סוגוט אגאג"י :

ערבי נחל המוזכרים בפסוק לפי שרוב אותו המין
גדל על הנחל אבל הם מיני' הרבה וכל
אחד נקרא בשמו פרטי אבל רז"ל לא ספרו אלא
שלשה מינים והם מין הנזכר • והמין הב' הוא
צפצפה מה שזכרתי למעלה והיא הפסולה • והמין
הג' דומה למגל שפגימותיה עקימות ונוטות לצד א'
וכשרה ודי לנו בזה כי אין אנו עוסקים בדינים כי אם
בתרופות קלות למצוא לעת חוסר רופא או תרופות
וכל אחד בנקל לוקח עץ השדה למצוא מזור לנפשו •
עלים של עץ הלז מקררים ומייבשים ועוצרים מעט
ושבחו הרופאים מבושלים ביין אדום לדקיקת הדם
כמו כן מבושלים ביין לבן ליפזר בתוכו מעט פלפל
ויתרפא החולה מחולי הקוליק' ה"י • מימיו
הנוזלים בחדש ניסן טובים לפוצץ האבן שבכליות
ולהגיר השתן • ולגרש התולעים מבני מעים גם
להמיתם בעלים תרופות חוץ לגוף רחיצת הרגלים
להביא השינה גם לבטל חומו של בעלי קדחיות
ביעיפת הדם מן החוטם גם מפזרי' אותם בחדר
החולה וסבבי למטתו לקרר האויר של בעלי קדחיות
השם ישמרנו ויתקבנו כח לעבור אותו בלב שלם :
ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו : והיה
כע"ץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה
כי יבא חום והיה עלה"ו רענן ובשנת בצורת לא ידאג
ולא ימיש מעשות פר"י : אכי"ר

אמר המחבר הנך קורא משכיל אתה רואה
בשער הלז איך נמצאים עצים אשר טבעם
לחזק האצטומכא ולעכל המזון • ומהם לבטל רוע
המזג של מים ולרוות הצמא ומהם טובים נגד כל
חולי וקדחת • והם מצויים אצל בני אדם ואין צריך
להזור אחריהם ולא אחר הרופא למי שאין ידו משגת
ושבחו רבני וחכמי הרופאים אף עצי היער לרוב
תועלתם לכן אמרתי אלך לאורם ודברתי גם אני
בשבחן וגם נסיים במאמר הגמרא הואיל דאתא
לידינו במאי דמקשי א"מ הרב נ"ע והוא בגמרא
דגטין פרק הנזקין דף נ"ו ע"א • ושבחוהו רבנן
לרציבי דרב חסדא כל אקלידי הוה מסר לשמעיה
בר מרציבי דאמר רב חסדא אכלבא דחטי בעי שיתין
אכלבי רציבי וכו' יש לדקדק למה ליה לגמרא לסיים
במאי דאמר רב חסדא וכו' והרי היה לו ליתן טעם
למה שבחוהו רבנן לרציבי מהא דרב חסדא כל
אקלידי מסר לשמעיה בר מרציבי שמע מינה
דהוצאות העצים מרובה להיותם רבים בצורך ונ"ל
ע"פ מ"ש בפ' יום הכפורי' דע"ה ע"ב • ד' מיני שליו
הן ואלו הן • שיבלי וקיבלי פסיוני ושליו וכו' רב
יהודה משתכח לה ביני דני רב חסדא משתכח ליה
בי צבי וכו' פירש"י היו נמצאות בין חביותיו או
לר"ח בבית העצים שהיו ממציאין להם מן השמים
וכו' וא"כ אלו לא סיים הגמר' הא דאמר רב חסדא
הייתי אומר דמהתם אין ראיה דמה שלא מסר
לשמעיה אקלידי דציבי לאו משום היותו מצמצם
בעצים אלא משום שלא יקח שמעיה מן השליו
דמשתכח ליה ביני ציבי ולכך מביא הא דאמר רב
חסדא דמשם ראיה ברורה למעלת הוצאות העצים
וק"ל אבל להפך אין להקשות לייתי הא דא"ר חסדא
לבר אכלבא דחטי בעי שתין אכלבי רציבו ולא לייתי
הא דכולהו אקלידי וכו' משום דמשם אין ראיה
למה שבחוהו לרציבי דאי משום דהצורך בהם
הרבה מה בכך את הכל יפה עשה בעתו ית' לכך
העצים מרובים ושכיחי יותר והן בזול הרבה •
ולדבריך במקום שאין עצים ומבעירין בתבן נאמר
א"כ שהתבן משובח יותר מן החטין כיון דאכלבא
דחטי בעי מאה אכלבי דתיבנא • וכדאורז"ל
במ"ר בסיום פר' וישלח במשל התבן והקש והמין
מדיינים זה עם זה וכו' לזה הוצרך להביא הא דרב
חסדא מסר כלהו אקלידי וכו' דמשם ראיה ברורה
דהוצאת העצים עולה יותר מכל הוצאות הבית
וע"כ שבחו לרציבי כי רב כחו וכביר מצאה ידו
לבזבז סך מרובה להספיק עצים די ויותר נדיב נדיבות
יעץ והוא על נדיבות יקום עלה על כולנה וק"ל •
(עד כאן לשון א"מ הרב נ"ע) :

אמר המחבר המתאבק בעפר רגלי חכמים אתנהלה לעטי לרגל המלאכה אשר לפני א"א הרב זצ"ל וגם אני לענ"ד אעורר עוד דקדוק א' במאמר הנ"ל בדברי המתחיל תלתא עתירי בירושלי' דהוה להו למיזן את העיר עשרי' והד שתא: והנה הראשון הבטיח אותם למיזן כ"א שנים בחמרא ומשחא: והב' אנא זייני להו בחטי ושערי • והג' אמר להו ברציבי ושבחו רבנן לרציבי והביא ראיה לדבריהם מרב חסדא להאמין שזה אשר הבטיח אותם ליתן להם משך כ"א שנה עצים הוא גדול מחבריו והביאו רבנן מופת ואות לדבריהם דרב חסדא כל מפתחות הבית היה מוסר למשרתו זולת מפתח העצים (עיין בגמר') חזרו רבנן להביא ראיה שניה והיה אם לא יאמינו לאות הראשון הנזכ' והאמינו לאות האחרון שאמת דבריו • ונתנו טעם לדבריהם באמרם דאמר רב חסדא אכלבא דחטי בעי שתין אכלבי דציבי • ועתה עם היות שלשת המה נפלאו ממני לדרשם כל אחד בשמו אבל לענ"ד יתבאר המאמר על נכון כאשר נבין דברי חכמים וחדותם אם תתבונן למה אשר כתבתי בשער הלז בשם הרופאים בסגולות העצים עץ ועץ למינהו תמצא עץ מעכל המזון גם ממרק הליחות מן הגוף ויש עץ מתזיק הגוף וביותר האצתומכא לבשל בשול נאה ויש עץ מבטל כל שלשול והקאה (וכדברי הרופאים דובן בא מן יין תוסס או רוע המזג או מי שאכל דבר שמן או שתה שמן של אלה מקלקלים האצטומכא) ויש עץ המרווה הצמא • הנך רואה כמה גדולה מעלת העצים וא"כ הוא יפה שבחו רבנן לרציבי הואיל דאית בהן כ"כ סגולות ולא קשיא מידי • אבל קשה מה צריכותא לרבנן בעדות רב חסדא דכלהו רבנן נתנו עיניהם ביחיד ובהסכמת רב חסדא • אנ' רתי בחפזי דבר הלציי דרב חסדא הוה יודע בטיב טבעי העצים וכל אקלידיו מסר לשמעיה בר מרציבי שמא אתי שמעיה לאחלופי עץ הדעת כי זג אחד בעץ אחרינא ויבוא לידי קלקול • ולכן הביאו הראיה מר"ח בכל אקלידיו וכו' ואכתי קשה לייתי הא דרב חסדא כל אקליד' וכו' ולא לייתי דאמר רב חסדא אכלבא דחטי ושערי בעי שיתין אכלבי דציבי • דמחזי לרבותא וכעדות לעדותן: ויתורץ אחרי שידוע לכל חכמי הרופאים שיש כמה תנאים בהנהגת המזון: והם הא' בזמן • הב' בטבע האדם • הג' באיכות • הד' בכמות וכל המשנה או נוטה קצת ממנהג הראוי להתנהג צריך מאה פעמים בערך המזון או מה שהוא תרופות וסגולו' לתקן המעוות אשר עוות כדי שתחזור האצתומכא ממה שקלקלו על בוריו • ושיבשל כל צרכו • גם שיבטל קלקול הליחה הגורמת ואז בקושי יחזור הבריאות ליושנה ולאיתנו הראשון והוצרכו רבנן להביא ראיה במה דאמר רב חסדא: חסדי ה' אזכיר שזכיתי ללון בצל ובבואה דבבואה דאבא מר ורב זוטרא בר טוביה • (ר"ל אצל אבי ומורי הרב הכהן היותר קטן) החותם בברכה אחרונה מעין של"ש על הכלכלה ועל המחיה:

ספר

✹ ספר ✹

✹ ערוגת הבושם ✹

ובו תמצא רשומים · עשבים ובשמים · בשלש לשונות כתובים · ותתומים · בלע"ז · ובלשון תוגרמים · בלשון הקדש · ובלשון חכמים :

✹ הקדמה לספר ערוגת הבושם ✹

אמר המחבר לא נעלם מעיני קורא המשכיל · שלא יחבר שום מחבר חבור לעצמו כי אם לזולתו וכאשר התבוננתי שחכמי התלמוד השתמשו בלשונות האומות והאריכו בהם וגם רבים מגדולי החכמים כרבינו סעדיה הגאון והרמב"ם ז"ל וכיוצא בהם שכתבו ספרי המוסר והחכמות בלשון ערב וכל זה לקוצר וחסרון לשון הקדש הנשאר בידינו כי אין עמנו אלא מה שנמצא בפסוקים ולכן נדב לבי לכתוב שמות השרשים והעשבים והסמנים בלשון אדום וישמעאל אשר בני הגולה ושבי' תחת ממשלתם להקל המלאכה מהמעיין בספרי והנם בלטין ובלשון ישמעאלים וזה גם השתדלתי להביא כאן כל שמות המוזכרים בפסוקים ובתלמוד ובראשי תיבות (בל"ה) בלשון הקדש (ובל"ח) בלשון חכמה ; ובנלע"ז ;

אות אלף

אבשינציום אגי' פילין בלע"ז אינשינשיאו ובלה"ק לענה :
אברוטונום -- איבה דאני בל"מ קיסים :
אוינה -- יולאף -- בל"ה שבולת שועל והוא מין שעורים :
אוילאנה -- פונדק -- בלה"ק לווים :
אגאריקום -- גאריקון והוא ספוג דבוק בעצי היער שכך שמו :
אזארום -- קידי אוטו · בערבי אסארון :
אזילום -- חאפלאזיש · שרשים הבאים ממצרים וטובים לאכילה :
אגנוס קאסטום -- אעי טחומי :
אלטיאה -- גיול חאטאמי :
אלליוב -- סארומסאק · בל"מ שום :
אלואיש -- סאבור · בלשון הקודש ראש :
אמוניאקום -- שאדיר אושאק -- שרף :
אמיאום -- נאהבי הי נדי :
אנייליקה -- מילקיאיי · שרש ריח טוב :
אניטום -- רורוק אוטו · בל"מ שבת :
אקאקיא -- יובים · פרי מעץ מין סנה :
אסא פידיטה -- הילטיט · חלבנה :
אמיאנטום -- באמבוק טאש"י · אבן שטוים ממנו פשתן :
אפיום -- קריביש · בלשון משנה כרפס :
ארמוניאקו -- נישא דיר · והוא מלח העשוי מן שתן הגמלים :
אגרימוניאה -- קוין אוטו :
אריינטינה -- בערבי פצה עשב של כסף :
אנקארדינו -- באלידאר והוא המוזכר בגמרא חזור חזור ואל תצרך לבלידאר :

אריסטילוחיא

אריסטילוחיא רוטונדה · זדראבינט מודאביר :
אריסטולוחיא לונגא ״״ זדראבינט אייל :
אקוילוגיא ״״ אפטיש קיופי גם קופיללי :
אקורוס ״״ איגיר :
אפופינאקום ״״ גיפשיר · מין שרף :
ארון ״״ אי לאן יאסטיק :
אטריפליקס ״״ קאטאף סארמאק :
ארטאמיזיא ״״ וראטיקה :
אישפאראגוס עירי · קושקונמאש · הורביזין :
אשפארגוס הבר · הילוין בל״מ שוטי או מרבה :
אשפודול ״״ אימטולה (גם) קריג׳ קיזקי :
אציטוזה ״״ קווקולאגי · בל״ה אזן ארנבת :
אזריזו ״״ פירינג׳ · בלשון משנה אורז :
אוריגאנום קיקייק אוטו · זאטיר בל״מ קורניק :
אולמוס ״״ קארה אגאג׳ :
אוצימום ״״ יאבאן נענע :
אודאנציא מאלה ״״ טורונג׳ · מין אתרוג :
אבריקולא מוריס ״״ ג׳ג א׳ן קולאני :
אורטיקה ״״ איזירגאן · בלה״ק חרלים :
אופו באלסאמום ״״ בילסינק · אפרסמון :
אזאופורביו׳ם ״״ פ׳ירפיון :
איברה׳ ארטיטיקה ״״ האיפטוטאן בערבי
קאמאפיט׳ים :
אנדיביא׳ה · הינדיבה בל״מ · עולשין :
אירינגיום · גובא׳ן קאגירא׳ן גם אירינג׳ יג׳ :
איבולוס · סולטאן אוטו (גם) מורב׳ר :
אינולה קאמפאנה ״״ אנדרום קיזקי :
איזולה · סוטליגין (גם) גידגיק אוטו :
אירוקה · הארדאל · בלשון משנה חרדל :
אורום פיגמינטום ״״ שארה זירניק והוא סם משחית
שערות האדם וצבעו זהבי :
אנטימוניום ״״ דימיר בוזאן (מתכת) :
אלומין ״״ שאפ ״״ רומם והרכבה :
אנסארינא ״״ ריליצי בלדידאן :
אוניקס · מוהור שולימאני · בל״ה שוהם :

אות בית

באזיליקום ״״ פיסליגי׳ן · בל״ה חבצלת :
באלסאמינה ״״ בילסים ג׳ג״ק :
בארבאלוס רהירצי ״״ טיקיי סאקאל · ובערבי
ליחוטיש :
ביקה בונגה · סו טירי שי והוא בל״מ כרשין :
בוקסום · גימשיר אגאג׳ · ע׳ץ יפה להדר הגני׳ :
ביטוניקה ״״ קאסטידאן :
ביטה רובירה ״״ גיקונדור · בל״מ תרדין :
ביטה אלבה ״״ פאזי · גם כן מין הדרין :
ביהין אלבום ״״ אק ביהימין · (שרש) :
ביהין רוברום ״״ קיזיל ביהימין · (שרש) :
בריאוניאה ״״ סימים קאבאק · (שרש) :
בריסקוס ״״ אירדין בראזיר · (ג״כ שרשו נצרך
לרפואה :
בוגלוסה · ליסאן שיוויר יאבאן :
בוראג׳ה · ליסאן שיוויר : ר״ל לשון שור :
בורסא פאסטוריש · גובאן דאגארגי · (ר״ל כיס
הרועים) :
בראסיקה מארינה · קולאסיא :
בראפיקה · להאנה · בלשון מערבי חסא :
בראנקה אורסינא · אסלאן פאנשיסי׳ :
בינזואי · אסאלבינט · מין מוגמר :
ביסטורטה · קיזיל ביהימין · שרש :
בדיליום · מוקול אידרא · שרף :
בלאוסטריום נאהר ג׳יגיק׳ · פרחי רמון :

אות גימל

גאלבאנום · קאסני · חלבנה :
גאללי · מאזי · עפצים :
גאלאנגה · האכליגאן · שרש :
גינציאנה · גינטיאנה · שרש :
גיניסטה · קאטיר קוריגו :
גוסיפיום · באמבוק · בל״מ צמר גפן :
גראמין · איריק אוטו · עשב השדה :
גראנאטי · נאהאר · רמון :
גומה אראביקה · זאמק · שרף :
גומה גוטה · גוטה גאמבה :
גראניאום · קאפקאליטרה :
גאליאופוס :
גלאנדריאולוס :

אות דלת

דיקטאמנום קריטיקום · סאצלי אוטו :
דראנאקאנטה · קיטרי :
דאקטאלי · חורמא · בלשון הקודש תמרים :
דאפנואידיש

דאפנואידיש · קולאפפת :
דורוניקה · דורוניגא בלשון משנה עקרבים :
דויקוס · האויג׳ · והוא מין לפת :

אות הא

האליקיקאבוס · קאקוניג׳ או אלקינגי :
היפיריקום · איאפריקון :
היזופום · זופא בלשון הקודש אזוב :
היאושקאמנום · ביורבינג׳ :
היפוציששטיריש · טיקיי סאקאל :
היליטרופיום · גילדריש גיגיק · פרח :
הידירה ארבוריאה · סאראמשין בל״ה קיקיון :
הידירה טריסטרי · ויר סארמשיק :
הירמודאקטאלי · סוריגאן · שרש :
היליבורו ניגרו · גופלימי · שרש :
היליבירים אלבום · קונדוסי · שרש :
היפאטיקה · גיניר אוטו · עשב :
היאצינטום · מישק רומי · פרח :
הורדיאום · הארפה · בל״ה שעורים :
הימאטיטים לפים · סאנראל אריד · דומם :

אות ואו

ואליריאנה · פ״ן :
ויאולה · מיניקשי בלשון הקדש דוראים :
וירבאסקום · סיגיר קיירוגי :
וירבנה · אי וירג״י אוטו :
וירגה פאסטוריש · בערבי עצי אלרעי :
ובל״מ אבוב רועה :
ויטיש אלבא · יוסף גיו״ק :
ויטיש · אסמה · גפן פוריה :
ויסקום קיירציני · בורגל״י :
ויטריאולי · זאג׳ קיבריט · בל״מ קנקנתום :
וירוקאריאה ויש קוראין אותו הילוטרופיום קטן · אגייק אוטו והוא מסוגל להסיר כל יבלת ולהעביר ולמזוק הבהק והגרב :

אות זין

זידואריאה · גידואבירט הינדי :
זירומביט · זירימכאט :
זומפר ויב״א · קאיאה קוזוק :

זיאום · דיביסי״ל :
זאפיאר · גיוק יאקוט · בלשון הקודש ספיר :

אות חית

חילו דוניא · קירלאנגיג׳ אוטו :
חריוולוקאנוס · זמבול האטאי :
חאממיליאה :
חונדריללה · יאבאן מארול · מין חזרת :
חאליבים · גיליק · ברזל קשה ומנוקה ובל״מ חיסומין

אות טית

טאמאר הינדי · טימר הינדי · פרי :
טאאריסקוס · אילגין אגאג״ · עץ :
טאקאמיהאקה · טאקאמאק · שרף :
טיהי · גא״י באריאן · עלים שמהם עושים בישול לשרים ונכבדים :
טוסי לאגו · אעי קולאגי (או) קאטיר טורנאק :
טורמינטילה · קיזיל ביהי · מין שרש :
טורביטום · אטורבוט · שרש משלשל :
טהוס · יונלוק בלשון הקדש לבונה :
טראגום · מיסיר בוגדאי מין חטים :
טריפוליום · יונגי · גמי טיליאה · פלאמור עץ אשיר׳ :
טריבולום טריסטריש · דימירדיקיין :
טירא סיגילאטה · טין מאחתום טיט חתום :
טוטיא מהראזי · טוטיא · מין מתכת :

אות יוד

יוניפירום · ארדיג׳ בלשון הקדש ערער :
יאסמינום · ייסאמין כפרש״י הם דוראים :
יויובים · הונאב פרי :
יודיאיקום לאפים · בני איסריאיל זיתוני :
יאספים · יישים בלשון הקדש ישפה :

אות כף

כורכאמו · קראטים · מין כרכום · בל״מ חריע :
כרוכוס · אש׳ אפראן בלשון הקדש כרכום :
קארטאמוס · אספור טוחומי זרע :
כארטאשוטן או כארדום · אינייגאר · דרדר :
כארדו בינידיקטו · דיבי דיקיין בל״מ עכביות :
כנבוס · קיניביא״ר גם בל״מ כנבוס כאמפור״ה

כאמפור"ה • קיאפו"ר בל"ה כופר :
כאסוטה • קושקוטה :

אות למד

לאקטוקה • מארול בלשון משנה-חזרת :
לאפאטה • איליאבארדה עשב :
לאדאנום • לאדין והוא מין עשב :
לאבדאנו"ם • לאברין הוא הרכבה
העשויה מן מין אופיום וסמנים נכבדים :
לאבינדולה • קוימו עשב :
לאברו"ס • דיפנ"י עץ :
ליקוריציאה • מיאן קיזקי שרש :
ליציום • האבלא"ן הינדי מין עשב :
ליטיגירום • מורדאשינ"ק דומס :
ליליום אלבו • זאמפאק שושן :
ליליו רום קונבאליום • פיקאמביר ג"י גי"ק :
ליגנום סאנקטום • (עיין קואיאקו) :
ליגוסטרום • קינא בלשון ספרדי אלחיניאה •
לינטיש • מירגאמי"ק בלשון הקדש עדשים :
לינטיסקום סאקיש אגאג' עץ :
לאזולי • לאגי"ב ירט אבן יקר :
לאפים • טאש' בלשון הקדש אבן סתם :
לופינה • מיסיר באקלת בל"מ תורמוס :
לופולי • הומיל עשב הכרוך בגדרים :
לוטוס שפירמ"ס • אספו"ר טהומו :
לאטירוס • אפסאלאטין מין גרגרים :

אות מם

מאלב"ה • איביגי ומ"ג"י בל"מ חרות :
מאנדראגורה • אפטישילאם בל"מ יברוח :
מאיוראנה • מירזיניגו"ם בל"מ סבכא :
מאציס • ביספאסה מין בשמים :
מאר רוביום • פראסיון עשב :
מאנה • קודריט הלאבאס"י בל"ה מן :
מאסטיקיש • סאקיש מאסטיחי שרף :
מאלובאטרום • סאדיג' הינדי עשב :
מיראה • מור סאפ"י בלשון הקדש מיר :
מורוס • דוט בלשון מערבי תות :
מורה צילוי • ביורטליגין בל"ה סנה :
מיליאום • דארי בלשון משנה דוחן :
מילילוטוס • איכליל מיליק כלומר כליל מלכא :
מירטיללה • קארה גילי"ק מין הדס :
מירטוס • מירסין בלשון הקדש הדס :
מינטא • נאני בלשון משנה דנדנה :
מינטה רומיאנה • או גריקה מירסאמה :
מיקואקאנה • מיגאקא"ן שרש :
מירובולאני • האליליר מין פרי :
מייפופונום • קואון בלשון משנה אבטיח :
מיספילה • מוס מולת בל"מ קרוסטומלין :
מאלה אינסאנה • באטליגא"ן :
מילליסה • אוגזל איטו :

אות נון

נאפוס • שאלגאם • מין לפת :
נארדינום • זימבול בלשון הקדש נרד :
נאשטורציאום • טירי בלשון משנה הרף :
נארצישקום • נירגי"ש מין נרד :
ניגילא • גורי"ק אוטו בל"מ קצח :
נוציס מושקאטי • גיבי"ש ביב"א • אגוז :
מושקאטי מין בשמים :
נוקס מידיסטיקה • הינדיסטאן גיבי"ס :
נימפיאה • נינופי"ר פרחים הנגדלים במים :
ניקוציאנה או דאבאקו • טוטון

אות סמך

סיליקיש • גא"ק מאק טאש"י בל"ה חלמיש :
סאטירוס • סאליף • שרשים :
סאמבוקים • אגא"ג מורבי"ר • עץ :
סאלפא פארילל"ה • סאפארינה • עץ
סאסא פראס סאספראס • עץ :
סטאפיזאגר"ה • מיבזי"ק • פרח :
סאגאפינום • סיק פיניג' • שרף :
סאלויאה • דיש"י אוטו • עשב :
סאנדראקה אראצום • סאנראום • שרף
סאל ניטרום • איבירגיל"י • סם :
סוקאר או סאחרום • שיקיי"ר • מין הקנים
סומאק • סומאק • לפי הרמב"ם הוא אוג בל"מ :
סטוראקס • בוהאר מירים • בשמים :
סינאפיס • הארדאל בלשון משנה חרדל :
סאנדראקה גריקה או ארשיניקו • סיגא"ן אוטו
סיליקב"א • קיג"י בואיניש בל"מ חרובין

סולאטרום

סולאטרום (או) סילאנום • איט אווים
סירפינטאריא • אילאן אוטו בל"מ ליוף :
סורבא : שורב"א בלשון משנה עוזרדין :
סיקאמורו • יאבאן אינגי"ר בל"מ בנות שקמה :
סקבילל"ה • אדא סוגאן • בצל המדברי :
סוקצינה (או) קאראבי • קירירבאר :
סאנגבי"ש דראקוניש • איקי קארראש : קאן :
סאפונאריאה • קיר גאהאמפי"ל :
סימילאקס אשפר"ה • קאנריל גיג"ק :

אות עין

כמעט לא נמצא בו שום שם אבל מקומו תעיין באות אלף :

אות פא

פאפאויר • חאשחאש בל"מ פרגין :
פאפאויר איררא טיקו • גילינזי"ק ג'יגי"ק :
פאזיאול"י פרינג'ק באקלה פול הלבן בל"מ :
פאסטינאקה • גיזר"ר מין לפת :
פוליקאריה • פירי אוטו :
פוליפודיוס • ביסב'אינ' שרש :
פאריטאריאה • יאפישקא'ן עשב :
פוניקא מאלא • נאהר בל"ה רמונים :
פורטולאקה • סימים אוטו בל"מ חלגלוגות :
פורדום • פראסה בצל הכר :
פיתיקום • אורולקיהאר שרש :
פוליום (עיין מאלאבאטרום) עלים :
פליגיום • פיליסקון בלשון משנה סיאה :
פופולו • קאבאק' אגאג' עץ :
פרימולה ווירים • קאר ג'יגי'ק פרחים :
פוליאום מונטאנום • ג'יבזא' :
פיטרוזיליאום • מאגדאנוס :
פינוס • פוסטו"ק בלשון משנה קטף :
פונג"י • מאנטאר כמהין בל"מ :
פיזי • נוחוט גראך קטניות :
פירוס • ארמוט בלשון הקדש אגסים :
פלאטאנוס • גיגי"ר אגאג' עץ :
פיסטאקי • שא"ב פוסטיק בל"ה בטנים :
פיפיר לוגנו • דאריך פלפול • פלפל ארוך :
פוליגינאטון : מוהור סאלאמוני שרש :

אות צדיק

צידוניא • אייבא בל"מ חבושין פרי :
צינו גלוסוי קופיק דיל לשון כלב :
צינטאבריום • קאנטיריון עשב :
ציטרי • אגאג' קואון בלשון הקודש אתרוג :
סימין צינום • הורוסאני זרע :
ציפרי רטונדי • טופולאק שרש :
ציציר • נאוט בלשון משנה ספיר :
צימיני • קימיון בלשון משנה כמון :
ציקלאמין • דומוס טופולאק :
צינאבריום • זינזיציר"ה דומם :
צירוזה • סטוביגה דומם :
צירו פוליום • טריפיל (גם) פרינק מאגדאנוס עשב :
ציטיראק • אלטין אוטו עשב :
ציפה • סוגאן בלשון הקדש בצל :
ציקוטה • באלדיראן :

אות קוף

קאבלו"ס • מאכרה לענה בל"מ כרוב :
קאסטאניאה • קייסטיני ערמונים :
קאמומילא • פאפאטיא ג'יגי"ק :
קארדאמומום • קיאקולי :
קאנטארידיש • קודוס בוגי"ק זבובים ארסיים • וזהוביים :
קאפארי • קיברי בלשון משנה צלף :
קאבד"ו איקוינה • קאטיר קוירוגו :
קאסטוריום • קונדוש מין חיה שבאגמים :
קאסיא ליגניאה • סיליחי כפי' רד"ק קרה :
קאסיא פיסטול"ה : חיאר שימבי :
קאפיל ונירויש • באלדיר קאדה :
קסילו אלועים • אוד אגאג"י כפ"ה קציעה :
קואיקוס • ליגנום סאנקטום פירגאמביר אגאג' המסוגל לחולי הצרפתים :
קוירקוס • מיש"י אגאג' אלה או אלונים
קוביבי • קיאבאבי :
קאלאמוס ארומאטיקוס • אינור : בל"מ קנה :
קולוקווינטידיש • יאבאן בוגי"ל : אמואל :
ובלשון משנה פקועות פקעים :
קוריאנדרום • קישני"ש • בלשון הקדש גד • ובלשון משנה כוסבר :

קוסטוס • קושט ביתארי : בל"מ קושט :
קיקומיר אזאנינה • קארגה דוויאילה
בלשון משנה קישואי חבר :
קורנו ויקורניאולים • קיזילגי"ק בל"מ אוג :
קריטמוס • דינים רויואני :
קורנו צירב"ו • ייאיק בויאנוס : קרן צבי :
קורנו די אליקורנו • ייר גידאן בוינוס :
בל"ה קרני ראם) בלטין מונוצורום :
קיקומיר • תיאר • בלשון הקדש קישואין
גם בלשון משנה מילפפון :
קוקורביטו • קאבאק בלשון הקדש דילועין :
קונסולידה מאיור • קארה קאפי"ס שרש :
קונסולידה פיטריאה • אינזיבא"ר :
קינא דאדיקס גופגינ"י : שרש :
קופריסוס • סילב"י : בל"ה עץ רותם :
קוראליום • מירזא"ן : אלמוגים בל"ת
קריסטאל • נירזי"ף : בל"ה אחלמה :

אות ריש

ראפאנוס • טורפא : בלשון משנה צנין :
ראפאנו"ס מאיור • או סילביסטרים :
איחרין (בל"א חרין) ובל"מ תמכא או עדל :
רובי טינקטורום • קיזיל בויאה בל"מ פואה :
רובוס אידיאוס • אאי דוט : תותי היער :
רוטה • זידיף : בלשון משנה פיגם :
רוטה קאפראריא • יוזירליק :
רוזמארין • ביבריאה : בל"מ חילפא :
דימא :
ריאה כארבארום : ראבינ"ט גינ"י :
ריאה פונטיקום • ראבינ"ט רומי :
ריביסיום • ריבאס (גם) פריג"ק אוזום :
רוזה • גיול : שושן או ורד :
רובינום • קירמאזין יאקוט : אודם :

אות שין

שפינאקה • אספאנק :
שפיקה נארדי • איספיט : פרח :
שפיק"ה אינדיקה • סימבול היגדי פרח :
שקורדיאום : יאבאן סארמסאק עשב :
שקאביוזה • גיל"י אוטו : עשב :
שקורצינירא • שקורציני : שרש :
שקינאנטי • מיקיי פאמאן : עשב :
שטיחאדיש • קאראבאש : עשב :
שקאמוניאה • מאחמודיא : מין שרש :
שטילאריא • אסלאן פאנזאס"י : עשב :
שמאראגדוס • זימרוד : נופך אבן טוב :
שטראמוניאה גם מיטיל • דאטולי : עשב :
שפינה אלבא :
שפינה אקוטה • או אוקסיקאנטום :
דמיר בירבים : פיי חמוץ : בל"מ אוג :
שפלטה • קאריג"י בונדאי : בל"ה כסמת :

אות תיו

תימליאה • תאלאפסי בלשון משנה : נץ
החלב • עשב כשנתחך יוצא ממנו חלב :

נשלם ספר ערוגת הבושם :

אמר בעל הבית המחבר אחר שבניתי לי לשמי ברצוני וגם נשלם המלאכה אכבד את ה' מהוני • ואתן שבחה ותהלות לקוני • ושיהיו כקבר דובבות שפתי אבי אדוני במה שכתב בכתביו וז"ל ארז"ל בספר הזוהר ומביאו ריש ספר שם טוב שם • כי שלשים יום קודם מכריזין עליו ברקיע שימות וכו' • ואפשר לומר כי טעם הכרוזה זו היא ע"ד הדין טור ח"מ סי' שי"ב סעיף ה' • המשכיר בית לחברו אינו יכול להוציאו עד שיודיעו שלשים יום מקדם וכו' והנה בכאן בנ"ד נוכל לומר כי דירת הנשמה בגוף הוא דרך שכירות • שהש"י השכיר לה את הגוף לבית שתדור בו והתשלומין בעבור הדירה היא עשית הנשמה רצון הש"י ושתסגל במצותיו וא"כ כשהש"י רוצה להוציאה מהגוף שהוא ביתה ומכון שבתה צריך להודיע לה שלשים יום מקודם וע"כ מכריז עליה ית' שלשים יום קודם צאתה מהגוף • ואפשר שע"כ ארז"ל במ"ר פ' וזאת הברכה שהיתה נפשו של משה מתקשה לצאת וכו' כי הטעם על ההכרזה נתבאר במקומו שם בספר הזוהר שמשעה שמכריזין עליו שימות מיד מסתלק צלמו ממנו ואע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי אמנם במשה לא הוסר צלמו עד מותו כמד"א לא כהת' עינו ולא נס ליחה וע"כ לא רצתה נשמתו לצאת מאחר שלא הודיעו לה שלשים יום קודם כי לא הוסר צלמה שלשים יום קודם צאתה וק"ל • ונתבאר שם ריש סי' שי"ב שהמשכיר בית לחברו חייב לעשות לו חלונות ואם לא עשה לו חלונות פטור השוכר לשלם וכו' ואפשר כי לכן ארז"ל סומא פטור מן המצות מאחר שהש"י השכיר לנשמתו הגוף בלא עינים שהם החלונות של אדם כמד"א וחשכו הרואות בארובות ואם כן פטורה הנשמה מלשלם מצות הש"י : ונתבאר עוד שם סימן שי"ב סעיף י"ו המשכיר בית לחבירו וסתרו בתוך הזמן חייב להעמיד לו בית אחר וכו' • ואפשר שזהו טעם הגלגול כי לכתחלה משכיר הש"י את הבית שהוא הגוף לנשמה לזמן ידוע דהיינו לשבעים שנה כמ"ש ימי שנותינו בהם שבעים שנה נמצא כשסותר הש"י את הבית ר"ל הגוף תוך הזמן הרצוב מחויב להעמיד לו בית אחד וע"כ מגלגל הש"י את הנשמה לתוך גוף חדש כדינה • וכמ"ש עפר אחר יקח וטח את הבית וכיים באותו סעי' וי"א דוקא שנפל כולו

בולו אבל אם הוא קיי"א לא שהוא מסוכן לדור בו חייב המשכיר לתקנו אם יש בידו שבירות מוקד: וכו' · ואפשר שלזה כוונו רז"ל במסכת שבת פרק במה מדליקין לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר ר"ל כי אלו עסק במצות קודם שנפל למשכב זהו שבירות מוקדם שאז אף אם נפ"ל למשכב והוי מסוכן לדור בגוף מ"מ היה חובה עליו כביכול להקן הגוף כיון שיש בידו שבירות מוקדמת משא"כ אם לא סגל במצות ולא נתן לקונו שבירות מוקדמת ובה"ג לא הוי חובה עליו ית' כביכול לתקן וע"כ צריך שיביא ראי' כדי שיעמוד מחליו ודוק :

ואני המחבר בן להרב בעל הדרוש נ"ע אומר שעל דרך זה יבואר המאמר רז"ל גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב זהו סילוקן של צדיקים וכו' · דאי' בספרים אשר לחכמי האמת כל נשמות הצדיקים יש להם אחיזה באו"ת אחת מן התורה והאות אשר לא נכתב כולו ונשתייר בקולמוס מוכרחת אותה הנשמה למות כי לא יש לה אחיזה באות כולו · ז"ש ושפיר קאמר גם כל חלי וכל מכה אשר לא כת"ו"ב דווקא זהו גורם סילוק וק"ל לענ"ד :

ספר מפתחות

על כל הבתים · והמעינות · והפרדסים · הנמצאים · בעולם החדש · למען יכנס בתוכם הקורא · בלתי מכשול ויגיעה · ויתעדן שם :

חלק שני

כולל שלשה ספרים וכל ספר נחלק לשערים וכל שער לפרקים נבדלים והנה ספר הראשון נקרא **ארץ החדשה** ותמצא המפתחות של פרקיו בסוף ספר משמרת הבית בדף ק"ב :

מפתח

מפתחות

ת ו ש ל ב ע

על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה · הזעיר שלמה המכונה זלמן בלא"א כהר"ר מאיר סג"ל זצ"ל · מק"ק שווריזענץ · הסמוך לק"ק פוזנא · ולע"ע עוסק במלאכת הקודש פה ק"ק יעסניץ :